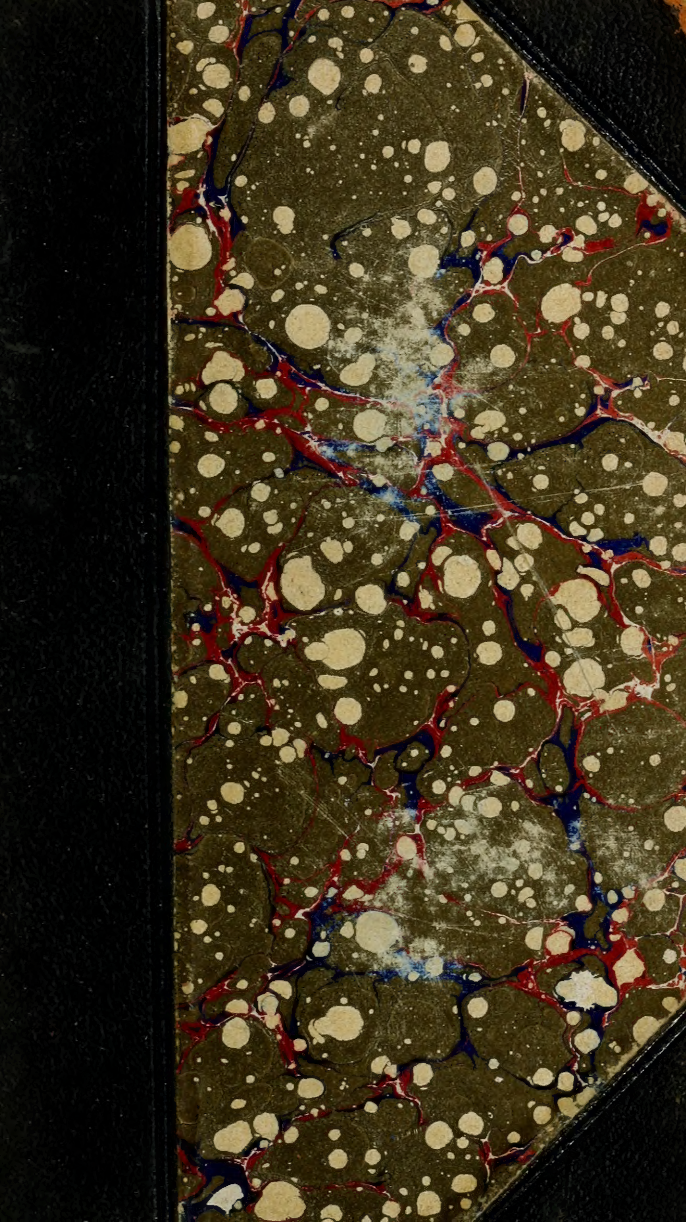

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΑ
ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

ORIGENIS
OPERA OMNIA

QUAE
GRAECE VEL LATINE TANTUM EXSTANT
ET
EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR.

Ex variis Editionibus, et Codicibus manu exaratis, Gallicanis, Italicis, Germanicis et Anglicis collecta, recensita atque annotationibus illustrata, cum vita Auctoris, et multis Dissertationibus

Ediderunt
CAROLUS ET CAROL. VINCENT. DELARUE
Presbyteri et Monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri.
Denuo Recensuit Emendavit Castigavit
Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch
Philos. Dr. Theolog. Licent. in Univ. Litt. Frider. Guil. Berolin. Privatim Docens.

TOMUS I.

Berolini 1831.
Sumtibus Haude et Spener.
(S. J. Joseephy.)

ORIGENIS

in

Evangelium Joannis

Commentariorum

Pars I.

Ex

Nova Editionum Coloniensis et Parisiensis

Recognitione

Cum

Praefatione Augusti Neandri

Integro

Utriusque Ruaei Commentario

Selectis Huetii Aliorumque Virorum Observationibus

Edidit

Prolegomena Animadversiones Excursus Indices

Et Glossarium

Adjecit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch

Philos. Dr. Theol. Licent. in Univ. Litt. Frider. Guil. Berolin.

Privatim Docens.

Berolini 1831.

Sumtibus Haude et Spener.

(S. J. Joseephy.)

Πῶς — δύναταί τις πιστεύειν κυρίως λέγεσθαι τῇ γραφῇ, τὸν ἐν αὐτῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος νοῦν μὴ θεωρῶν, ὃν πιστεύεσθαι μᾶλλον ὁ Θεὸς βούλεται ἢ τὸ τοῦ γράμματος θέλημα;

Orig. Comm. in ev. Joann. Tom. X. p. 368.

EPISCOPO SUMME VENERABILI

DANIELI AMADEO NEANDRO

THEOLOGIAE ET PHILOSOPHIAE DOCTORI SUPREMO SENATUI RES ECCLESIASTICAS ET SCHOLASTICAS PER REGNUM BORUSSIACUM MODERANTI A CONSILIIS INTIMIS SUPERINTENDENTI GENERALI PROVINCIAE BRANDEBURGICAE PRAEPOSITO COLONIAE AD SPREAM PASTORI AD AEDEM ST. PETRI PRIMARIO EQUITI ILLUSTRI AQUILAE RUBRAE CLASSIS TERTIAE ETC. ETC. ETC.

FAUTORI PATRIS INSTAR ME FOVENTI

PATRI OPTIMO

GODOFREDO LOMMATZSCHIO

THEOLOGIAÊ ATQUE PHILOSOPHIAE DOCTORI DIOECESEOS ANNAEMONTANAE EPHORO ORDINIS MERITORUM IN SAXONIA REGIA CIVILIUM EQUITI

PATRUO DILECTISSIMO

CAROLO LOMMATZSCHIO

PHILOSOPHIAE DOCTORI GYMNASII REALIS COLONIENSIS QUOD BEROLINI FLORET CONRECTORI MERITISSIMO

HASCE

STUDIORUM PRIMITIAS

D. D. D.

PIETAS EDITORIS.

PRAEFATIO.

Lommatzschio nostro quum ipse auctor fuerim editionis hujus Operum Origenis suscipiendae, deesse non possum votis ejusdem, qui a me petiit, ut, quae mihi viderentur, huic editioni praefarer. Opus hoc, quod amicissimus Lommatzschius perficiendum suscepit, commendatione mea non eget, quippe quod plurimorum inter *Theologos eruditos* votis jam diu certe desideratum se ipso se commendat. Etenim non est quod moneam *Viros eruditos* de utilitate maxima, quam rerum theologicarum studiosi Origenis e lectione continua atque diligenti percipere possint. Quot et quanta ad historiam textus et canonis Novi Testamenti, ad historiam hermeneutices et exegeseos, ad historiam denique dogmatum Christianorum accurate cognoscendam emolumenta! Sed quam difficilis usque adhuc ad hos fructus ubertimos e studio scriptorum Origenis percipiendos complurimis fere inter Theologos fuit accessus ob summam talis horum scriptorum, qua commode uti licuit, editionis raritatem! Editio enim illa Ruaei opera comparata, nonnisi paucissimorum manibus volvi potuit. Egomet ipse quum Origenis in D.

Joannis evangelium commentarios juvenum theologorum quorundam societati interpretandos proponere vellem, hac difficultate impeditum me persensi. Haec primum causa me impulit, ut cum Lommatzschio dilectissimo de commoda librorum Origenis editione procuranda agerem. Atque hic vir, quo est in omnia, quae ad literas sacras juvandas faciunt, studio acerrimo, non solum ad hoc opus suscipiendum promptissimum se praebuit, sed et summa cum industria atque diligentia in eodem persequendo versatur.

Versione scriptorum Origenis Latina ejusdem lectores absque ipsorum incommodo carere facillime possunt, at vero, ni fallor, *glossarium*, quod huic editioni decus haud exiguum accedet, permultum conferre poterit ad lectionem Origenis a plurimis difficultatibus liberandam eamque promovendam. Flagitat horum librorum tractatio philologica, ut prospere succedat, *Winerum* suum. *Cujus* ut *Viri Egregii* vestigiis Lommatzschius noster, *illius* discipulus, felicissimo cum successu Origenem grammatice illustraturus ingrediatur, optamus speramusque.

Faxit Deus Optimus Maximus, ut hi etiam labores ecclesiae per literas theologicas utilitati atque commodo inserviant.

Scribebam Berolini d. VII. mens. Junii anno MDCCCXXXI.

Dr. Augustus Neander.

PROLEGOMENA.

Ruhnkenius ait in praefatione ad Vellejum Paterculum: „Quod a veterum scriptorum editoribus, qui criticam rationem sequantur, jure postulatur, ut in praefatione accuratam Codicum et Editionum, quarum in lectionum judicio sit auctoritas, historiam contexant, id nobis in summa faciendi voluntate facere non licet.“ Idem et nobis in pari faciendi voluntate accidisse dolemus. Quum vero hunc in modum pergat: „est enim unus tantum hujus scriptoris Codex, una, quae auctoritatem habeat, editio,“ nescio profecto, utrum album calculum sententiae, quam modo protulerat, adjecerit, an potius in meum non minus quam in suum ipsius commodum eam infregerit. Quodsi enim sequentia accurate contuleris, quibus de uno quidem Codice, sed de pluribus, qualescunque demum eae sint, editionibus exponitur, ultro fateri mihi liceat, me in aliis ipso, ut ita dicam, esse feliciorem, in aliis vero inferiorem, ex una denique parte eadem cum ipso adversae sortis necessitudine teneri. Ac me quidem ipso feliciorem judico, quippe quum ille unum tan-

tum sui scriptoris Codicem esse fateatur, et qui procul dubio, ipso attestante, sive temporum injuria, sive hominum incuria periit, quum contra nostri scriptoris plures, ne dicam plurimi etiamnunc supersint Codices. Me vero eodem inferiorem dico, quum ipse duplicem tantum editionem eandemque in genere aeque ac in specie disparem in usum vocare potuerim, ille contra licet unius, quae auctoritatem habeat, editionis mentionem faciat, plurimas (id quod ex eadem praefatione patet), de quibus judicium suum ferre posset, ante oculos habuerit editiones. Quod denique ad illud attinet, me una ex parte eadem cum ipso infausta sorte uti, facilis ac promta responsio est. Quemadmodum enim ille frustra queretur, se saepius optasse, ut ipsi Cod. iterum inspiciendi facultas contingeret, non quod se multa, quae diligentiam effugerint, inventurum speraverit, sed ut eo certius hominum de literis bene meritorum fides confirmaretur, ita memet ipse eadem in re iisdem pressum video et laborantem angustiis, nec nisi in eo prae illo solatium quaerere possum et habeo, quod, quo ille uti gestiebat, Codex jam perierit, Codd. tamen, quibus Huetius et uterque Ruaeus (ut nihil jam hoc loco de Ferrario dicam, Perionio aliisque interpretibus) usi sunt, hodieque supersint, ita ut, nisi jam hoc ipso tempore, alio certe, ut in votis habeo, ipsos inspiciendi facultas mihi relicta sit. Sed haec excusationis loco hactenus, quum, antequam brevem Editionum, quibus usi sumus, recensionem exhibeamus, ut de consilio et ratione novae hujus Origenis Operum editionis sermonem instituamus, vel maxime necesse

videatur. Atque hanc quidem praefationis partem, quo magis rite et pro commoto animo per singulas partes pertractemus, gratum ante omnia et obstrictum animum attestari liceat VIRO EXELLENTISSIMO atque ILLUSTRISSIMO, LIBERO BARONI STEIN ab ALTENSTEIN, AUGUSTISSIMI BORUSSORUM REGIS IN REBUS ECCLESIASTICIS et ACADEMICIS ADMINISTRO SUMMO ETC. ETC., QUI pro Liberalitate SUA ac Munificentia, omnibus jam dudum cognita, Centum exemplaribus subscribendo prae ceteris effecit, ut haec nova Origenis operum editio typis expressa nunc prodeat. Eundem animum publice agere liceat AUGUSTO NEANDRO, V. S. V., Qui, quum in usum Seminarii theologici sodalium, sub Ipsius auspiciis his rebus occupatorum, exemplaria scriptoris nostri deficere cum dolore animadvertisset, primum stimulum mihi admovit, ut si non omnium Origenis operum, commentariorum certe in Ev. Joannis editionem procurarem denuo recensitam, castigatiorem, hic illic auctiorem, Qui, quum ipse pro rei gravitate et pondere libenter et cum summa adeo voluptate votis Ejus admuissem, non solum intercessione Sua a VIRO EXCELLENTISSIMO atque ILLUSTRISSIMO LIBERO BARONE STEIN ab ALTENSTEIN ETC. ETC., pro me impetravit, ut hanc novam Orig. opp. editionem consueta SUA Cura ornaret, sed etiam petenti mihi auxilium promisit, — cui in quantum steterit, ex notis non nihil patet —, Qui denique, quo celerius et prosperius consilium jam mutuum factum exsequeremur, librarium quaerendi curam in se ultro suscepit. Atque hunc quidem in S. J. Joseephy felicissimo conatu invenimus. Hic enim Vir, litera-

rum fautor et promotor haud vulgaris, de successu operis ejusdemque pondere et momento, quum insignis illa ADMINISTRI SUMMI Munificentia accessisset, sine omni dubitatione non solum commentariis in Ev. Joannis denuo edendis suffragium tulit, sed ut omnia Orig. opera denuo recensenda curarem, me maximopere adhortatus est. Nec id me refragante fecit Vir Humanissimus. Etenim etiamsi bene intelligerem, qualem curam quantamque in me susciperem, quam longum tempus ad opus absolvendum postularetur, quam validas idem vires exigeret, quanta scriptor noster cum per se spectatus, tum prae penuria Codd., quos ipsi inspicere possimus et examinare, laboret difficultate; etiamsi haec omnia ante oculos versarentur et plura alia non minoris momenti: non tamen removendam a nobis duximus opportunitatem, qualiacunque nostra in hanc novam Orig. Opp. editionem conferendi, praesertim quum Vir praesto esset, cujus doctrina, ingenio et critica sagacitate in locis vexatissimis uti possemus.

Jam vero hanc totius operis novam recensionem quum in nos susceperimus, ut consilium, quod sequi, et rationes quibus uti velimus, accurate exponamus, jure ad unum omnes postulabunt. Atqui hoc negotium paucissimis absolvere liceat, tum quia de ordine, quo singula Orig. scripta se invicem excipiant, nondum satis constat, et quidem propterea, quod non tam meae quam librarii partes agantur, tum quia res ipsa et tempus satis docebunt consilium, quo me duci passus sim, non minus quam certas, quas sequendas censuerim, rationes.

Mutato ordine *novam commentariorum in Ev.*

Joannis recensionem (qui Tom. II. ed. Huetianae, Tom. IV. ed. Parisiensis continentur) primo loco posui, cum propter alias causas ex praestantia ipsorum petitas, tum propterea, quod iisdem denuo recensendis usui Seminarii theologici sodalium prae caeteris consulere volui. Atque hos quidem in Ev. Joannis commentarios hunc in modum edendos apud me constitui, ut *primus* hic omnium Origenis operum Tomus in edit. nostra *primam* illorum commentariorum partem (Tom. I—X.), Tom. II., qui proxime hunc primum excipiet, *secundam* partem eandemque *ultimam* (Tom. XIII—XXXII.) complectatur, adjecto huic Tomo *locorum indice* ex V. et N. T. allegatorum, revocatis deinde, prout fieri poterit, in unum caput Heracleonis verbis, in hisce commentariis vel unice nobis servatis, sed pro consilio Orig. hic illic separatim obviis.

Tom. III., nisi graviora impedimenta obversabuntur, *homilias* in *Ev. Matthaei* comprehendet, indice locorum e V. et N. T. allatorum in fine iterum apposito. Atque sic porro; ita tamen, ut, quaecunque *graece* scripta supersint, primarium obtineant locum, quae vero *latine* tantum tradita legantur, secundarium. Quo posteriore loco ea quoque, licet pauca, pertinere censui, quae sub finem Tom. II. et Tom. V. in ed. Parisiensi latino sermone obvia leguntur.

Jam his ad finem perductis singularis Tomus *generalem,* quem dicunt, cum *rerum,* tum *locorum indicem* continebit: *generalem,* inquam, *locorum indicem* praeter *specialem* singulis Tomis adjectum, ut eo facilius Viri docti et in rebus exegeticis ope-

ram collocantes singula loca hic illic disjecta nec raro alia forma obvia in unum collecta intueri possint et conferendo pertractare. Generalem vero eundemque rerum indicem tum demum adjiciam, ne lectores, si quid quaerant, opus habeant plures Tomos evolvere eorumque indices singulatim perlustrare.

Finem toti operi imponet *glossarium*, hunc quidem in modum comparatum, ut hoc ipso scribendi genus, quo Orig. usus sit, structurae et flexiones minus expeditae, vocabula nova plane et insolita, et quae sunt reliqua, singula in unum caput redacta accuratius examinentur, exemplis adductis exponantur probenturque.

Ceterum sua singuli Tomi praefixa habebunt prolegomena, magis minusve, prouti e re esse videbitur, copiosa, in quibus non solum ejusdem Tomi, ad quem pertinent, difficiliora loca pertractabo, sed eorum quoque, qui jam e prelo prodierunt, respectum habebo, hoc quidem consilio, ut, si qua nova meliorque sententia mihi in mentem venerit, aut ab aliis mihi delata fuerit, non diutius eam, quam par erat, distulisse videar, sed opportuno loco quam fieri poterit citissime inseram. Ita pro viribus huic editioni consulemus; quod ut eo melius a nobis fieri possit, omnes, quorum judicium in his rebus aliquid valet, enixe rogo, ut, sive sit publice, seu privatim, de quibus secus ipsis visum sit, aut quae intacta ipsis videantur, me velint edocere.

De Origene ipso, quis fuerit, qualis, quantus, quibus parentibus natus, ubinam ortus, quae fata habuerit, quae scripserit et quo consilio, de his omnibus multisque aliis fusius disputare hujus loci

non esse videbatur, praesertim quum Huetius jamjam, quem uterque Ruaeus sequitur, eandem materiem latius, licet minori haud raro tum diligentia, tum religione tractaverit. At seriori tempore, et alio magis commodo loco; haec Deo volente, ne quid desideretur, adjiciam. Nedum porro de indole horum commentariorum, ut ad hos primo loco respiciamus, collatis aliis Origenis scriptis disserere liceat tum, quia nimis ampla esset, de qua disputari posset, materies, tum quia rectius haud dubie ut nostrum hac de re judicium interponi, ita aliorum ad eandem tum demum accedere poterit, quando omnia Orig. opera e prelo expressa prodierint. Hinc singula quaeque, quae huc spectant, praefationibus, quas habent Huetius, uterque Ruaeus aliique non exclusis, antequam generalis index in medium proferatur, singulari Tomo pertractanda curabimus, hunc quidem in modum, ut nostra quoque de parte, nisi quis doctior palmam nobis eripuerit, calculum adjiciendo et quicquid Huet., Ruaei fratres aliique obtulerint, in unum caput revocando nihil praeter latinam versionem in nostra editione desideretur, quod jure postulari possit atque in iis inest, quibus usi sumus, Editionibus. Versionis autem latinae jacturam, quis, si qui unquam tulerunt, quis, inquam, hodieque aegre feret? Negari quidem nequit, scriptoris nostri dictionem haud parum saepius a munditie desciscere, nequaquam terse singula, comte atque eleganter composita esse, periodos exstare nimis longas, structuras vel maxime impeditas, verba verbis juncta esse in modum haud vulgarem, sed plane insolitum et difficillimum in-

tellectu, vocabula in medium proferri, tum per se spectata, tum si structuram spectaveris, alius prorsus generis, quam quae alias legere consueveris, nimis frequentatum esse ut intermediarum sententiarum, ita allegoricae (per se spectatae ex difficiliori genere) orationis aucupium, haud raro denique plurima in tantum esse distorta, ut, quid sibi singula velint, nonnisi aliorum locorum collatione perspicere possis, ne dicam saepius divinare.

Quae omnia singulatim junctimque considerata, non diffiteor, nisi postulare, suadere saltem videntur, ut interpretatio latina accedat. Sed quis tam hospes est in graecis literis, quin, nostra potissimum aetate, qua tantopere effloruit earundem studium, ut, si non omnes, plerique eas calleant, quin, inquam, has qualescunque difficultates scriptore hoc illo non pervolvendo sed saepius pertractando facili opera superare possit? Quis porro, ne simpliciter scriptorem nostrum et sine exceptione vituperasse videamur, quis, quaeso, tam hospes est in dicendi genere, quo Orig. utitur, examinando, quin sciat atque ultro fateatur, plurima loca quam maxime esse expedita, caste et comte composita, periodos, structuras, vocabula et sic porro reperiri, optimis Graecorum scriptoribus frequentata; venustum, ut breviter dicam, et exquisitum hic illic nobis obversari genus, quod nisi majori cum iniquitate omnia reprehendere et nullam fere veteris elegantiae scientiam prodere velis, carpere caute supersedeas? Quis *denique* tam vecors est, quin vel primo obtutu intelligat, quanti frequens, qui exstat, usus locorum e V. pariter atque ex N. T. desumtorum ad nostrum

scriptorem facilius intelligendum momenti sit, praesertim quum eorum aemulatione tantopere sit efficax, ut brevitate nervosus non solum haec vel illa loca ad verbum reddat, sed eadem saepissime per singula capita summa cum diligentia et pari religione examinet, recenseat, novis insuper locis, quo melius rei, quam tractandam sibi sumsit, prospiciatur, in medium prolatis? Atque ita hac quoque ex parte patet, latinam versionem et supervacaneam esse et plurimis certe inutilem; deinde vero etiam pretium libri, hanc si adjecissimus, nimis auxisset.

Accedit, quod, si non novam curassemus, nullam adjicere potuissemus. Duplex quidem exstat, si ad hos solos in ev. Joannis commentarios respexeris, latina interpretatio, una Ferrarii, altera Perionii, utraque laude digna, neutra tamen ita comparata, ut altera alteri praeferri possit. Desunt plura in Ferrarii interpretatione, quae ex Perionii versione restituuntur, atque ex altera parte in ea, quam Perionius curavit, desiderantur haud pauca, quae ex Ferrarii interpretatione suppleri possunt. — Aliter hoc illo loco legit Perionius, aliter Ferrarius, ille rectius, hic minus recte, atque ita vice versa. Ut breviter dicam, inter se modo mirum quantum discrepant, modo consenstiunt: ac *discrepant* quidem, si summam spectas, in iis potissimum locis, quae sunt ex difficiliori genere, foedissime quippe quum sint deformata, *consentiunt* vero partim in iis, quae ne tantillum quidem turbant et vexant interpretem, sed quae salva sunt, non hiulca aut salebris scatentia, partim vero etiam in iis, quae ambiguitate et obscuritate laborant, atque ita ab illis pertractan-

tur, tam confuse reddita leguntur absque ullis punctis aut distinctionibus, ut, utrumque sexcentis locis ne verbum quidem intellexisse, vel primis paginis perlectis contendere ausim. — Jam vero quum tam misera sit et anceps harum versionum conditio, quis, ultimum quaeso, aegre feret, quod jacturam patiatur latinae interpretationis in nostra editione? Ecquis nos ipsos in jus vocabit, quod, ut eo celerius haec editio expressa prodiret, atque eo melius, id quod jam antea diximus, sumtibus nos consuleremus, novam adjiciendi in nos non curam susceperimus?

Atque haec quidem de Ferrarii et Perionii interpretationibus, quibus haec tantummodo adjicere liceat, nos nihil hoc loco de Codd., quos uterque secutus sit, disputasse, ea potissimum de causa, quod hujus rei sat plura et luculenta vestigia in singulis animadversionibus hic illic dispersa leguntur. Neque porro, ut aequi simus et sua cuique merita largiamur, infitias ire volumus, etiamsi neutra omni ex parte laude sit condecoranda, Ferrarii tamen interpretationi, si de principatu certandum sit, principem locum jure meritoque competere, tum quia plerisque in locis non solum egregie conspirat cum Codd. praestantissimis, tum quia aliquoties eosdem, Codd. inprimis innuo Barberinum et Bodlejanum, longe superat.

De Jacobo Merlino, Desiderio Erasmo et Gilberto Genebrardo, qui plurima, ne dicam pleraque Orig. scripta latine interpretati sunt, item de Hieronymo Stridonensi, Rufino Toranio Aquilejensi, Joanne Tarino, aliisque v. c. de Sigismundo Gelenio atque Henr. Valesio, qui singulis tantum Origenis scriptis

manum admoverunt, alio loco eodemque magis commodo fusius disputabimus. — Atque his quidem accuratius et forsan justo loquacius pertractatis restat, ut de *Codd.*, quibus nitatur editio nostra, pariterque de *Editionibus*, quibus usi simus, brevem judicio nostro interposito sermonem instituamus. Qua in re ita versabimur, ut vicissim de Edd. et Codd. dicamus, de *Editionibus*, quas in manibus habemus, de *Codd.* vero, quos, quanti pretii sint, hoc ipso tempore ex Edd. nonnisi dijudicare nobis licuit. Et primum quidem duplex exstat, quam secuti sumus, editio, *una* Huetiana (in seqq. *Coloniensis* justis de causis a nobis appellata), duabus partibus constans, quarum posterior una cum aliis scriptis hos in ev. Joannis commentarios continet, *altera* Parisiensis, Tomis IV. constans, quorum tres priores e prelo prodierunt Parisiis anno 733 et a. 740 cura Caroli de la Rue, Tom. IV., cui nostri in ev. Joann. commentarii insunt, Parisiis anno 759 cura, ut titulus fert, Caroli et Caroli Vincentii de la Rue, presbyterorum et monachorum Benedictinorum e congregatione S. Mauri; atque *illa* quidem, quam priori loco posuimus, ed. Huetiana (Petri Danielis Huetii cura primum prolata Rothomagi a 668., et Lutetiae a. 679, iterata denique, quam ed. nos secuti sumus, cum praefatione Christiani Genschii Coloniae a. 685) praeter disputationes Huetii sola scripta Orig. exegetica complectitur, *posteriori* vero *loco* laudata, ed. Parisiensis, omnia Orig. opera, quaecunque, ut titulus fert, vel graece vel latine tantum exstant, pluribus insuper praeter eas, quas habet ed. Huet., dissertationibus et singulis in sin-

gulos Tomos adjectis praefationibus. — Huetius praeter Ferrarii et Perionii interpretationes vel solum, si ab Holmiensi discesseris, sequitur Cod. Regium, hic illic foedissime mendis deformatum, truncatum, mutilatum; ed. Parisiensis, ut pluribus aliis, quos titulus laudat, minoris momenti nec ulla fere ex parte huc spectantibus, ita praeter ea, quibus Huet. usus est, subsidia Codd. praesertim Barberino et Bodlejano nititur, Codd. etsi non minus saepe ulceribus scatentibus, haud raro aeque ac Cod. Reg. truncatis, multo tamen hoc ipso Cod. Reg. praestantioribus. Quod quum aliunde mihi hoc ipso tempore perspicere non licuerit, satis me docuit ed. Parisiensis, et unicuique patebit, qui notas textui subjectas accuratius perscrutari velit. Hae enim satis indicant, quanta felicitate Codd. laudati tot tam desperata vulnera sanaverint, quot loca et qualia, frustra antehac desiderata, restituerint, quot denique et quanta vitia egregie sustulerint. Quocirca praeclare de Orig. et nobis omnibus meriti sunt editores Parisienses, quod in auxilium vocarunt illos Codices. Neque tamen haec ita dicta esse velim, ac si nulla prorsus merita habeat Cod. Reg., nulla, qui eum secutus est, Huetius. Aequi simus hujus rei arbitri. Plura exstant loca, nec raro difficiliora, quibus Cod. Reg. sinceram, paululum licet salebrosam, tuetur lectionem, illi contra Codd. procul dubio adulterinam; neque porro desunt loca, nullis mendis contaminata, quibus Cod. Reg. salvam et genuinam lectionem, illi corruptam, truncatam, mutilatam offerant. Quae omnia, quum longius esset hoc loco exemplis demonstrare, ex notis

patebunt, quibus discrepantes lectiones enotatae legentur. Jam vero, quod de Cod. Reg. valet, idem cadit in Huetium, qui non solum in locis hiulcis singulas literas et syllabas anxia quadam et laudabili diligentia ad calculos vocavit, sed ad marginem atque in notis, quando secus ipsi videbatur, tot conjecturas sagacissimas proposuit, ex parte novas, ex parte mirum quantum cum Codd. Barberino et Bodlejano, quos nunquam viderat, conspirantes, ut, si de editoris auctoritate et praestantia ex me quaereres, Huetium cultissimi ingenii virum appellaverim, hominem acutum et perdoctum, Parisiensibus editoribus longe superiorem, et cujus miram sagacitatem in vitiis odorandis, doctrinam et sollertiam in iisdem tollendis critices studiosis exempli loco commendaverim. Quocirca eo aegrius fero gravem, qua Huetii nomen laborat, injuriam, praesertim apud eos, qui nihil in veterum scriptorum libris emendandis ingenio, omnia Manuscriptorum auctoritati tribui velint, atque quum fere nunquam ad marginem, haud raro tantum ad notas animadverterint, acerbe statim nec ulla fere exceptione data damnant, quem saepius laudare debuissent. Quam quidem sententiam, ne finxisse videamur, sed pro parte nostra demonstremus, exempli loco inducamus Ruaeos fratres. Hi praeclare, ut antea probatum ivi, de Origenis scriptis meriti, hi, inquam, et ipsi nonnihil proprio Marte in Origene novarunt, sed si contuleris, quidquid bonae frugis attulerint, cum iis, quae Huetius aut margini adscripsit, aut in notis annotavit, parce tantum priscam lectionem tentarunt. Quid? quod vel nihil tentarunt, arroganter egerunt et pro au-

cupio gratiae fraudulenter, quum nisi omnia, pleraque saltem eorum, quae exhibent, tantopere in genere conspirent cum Huetii emendationibus, ut, quamvis nomen Huetii sexcenties non apposuerint, Huetio tamen, non illis viris, quaecunque ex hoc genere sunt, deberi non sine jure contendam.

Accedit, quod, uti Cod. Reg. lectionem non semper eodem modo, quo Huetius, sincere reddunt, ita ne Huetii quidem verba religiose in medium proferunt, sed his illis omissis aut in pejus mutatis, ut eo acerbius, opinor, in eundem invehi possint ac majori cum jure, ex ipsorum consilio, damnasse eum videantur. — Neque vero ex altera parte negari potest, Huetium tam effrenata aliquoties in emendandis locis duci audacia, ut, quum sanare velit vulnera, nova inferat plus minus gravia, quum verum reducere studeat et germanum Origenem, adulterinum fingat, formas insolitas, verba aliena eidem obtrudendo. Quod quidem perversum studium minus aegre ferrem, si ea tantum loca spectaret, quae sunt pro misera Cod. Reg. natura hiulca, quaeque ulceribus scatent, — tunc enim licet accusandum, excusandum tamen eum leniusque tractandum esse dicerem, praesertim quum Ruaeos fratres ejusdem culpae socios habeat —, vix tamen fero ac ne vix quidem, quod ut nonnulli historicos politica, ita Huetius (ex ipsius testimonio) Origenem theologum dogmatica ratione emendare periclitatus sit. Atque his multa alia, quae aperte docerent, utriusque editionis auctores haud parum saepius vicissim castigandos esse, exempli loco apponere possem. Verum ineptum esset iis de rebus annotationes

multas et otiosas hoc loco inculcare, et memet ipse loquacitate superare velle videri possem, quum, quid quisque boni ad Origenem contulerit, quantopere eidem obfuerit, perspicue appareat ex notis nostris textui subjectis, ubi discrepantes Codd. lectiones perinde ac horum virorum conjecturas diligenter commemoravimus. Ne tamen sententia nostra de Codd. et Editionibus nimis fluctuare videatur, ingenue, quid statuamus, nonnulla repetendo paucis absolvamus.

Habet, ut ab hoc iterum exordiar, sua utraque editio merita, habet vero etiam sua quaeque vitia, quibus improbari possit et castigari debeat. Huetius, quum fere unius (excepto Holmiensi, qui tamen parum in censum venire potest) Codicis, Regium innuo, exemplum per omnia sequendum haberet, non dubia illi, si textum respexeris, stetit fide, sed summam lectionis veritatem reducere studuit tam anxia, tam minuta diligentia, ut singulas syllabas, voces mutilatas, et sic porro ad calculos vocaret. — Editores Parisienses jactant quidem, sese, ut ad haec potissimum respiciamus, discrepantes Cod. Reg. lectiones nec non Huetii conjecturas accurate ad fidem exegisse, sed res non semper apparet, imo aliter se habet, ut notae luculenter unumquemque docebunt.

Editio Huetiana, quum ipsius auctor vel solum Cod. Reg. sequeretur, aliis in locis veram lectionem et genuinam exhibentem, aliis contra foedissime deformatam, truncatam, ulceribusque scatentem, plures habet lacunas, quas editores Parisienses e Codd. Barberino et Bodlejano felicissime restituerunt.

Utraque porro editio mendis referta est, sive ad singula vocabula, de quibus notae conferantur, sive ad accentus respicias et distinctionis signa pessime apposita. —

Huetius plurima loca egregiis conjecturis emaculavit, nullorum aliorum Codd. auxilio; editores Parisienses easdem probarunt auctoritate Codd., qui, si a paucis deflexeris, sunt praestantissimi, et, si quas novas adjecerunt, non proprio Marte hoc fecerunt, sed Huetii vestigia, nullam licet hujus fraudis mentionem injicientes, anxie presserunt. —

Utriusque editionis auctores, ut in nonnullis iisdemque gravioris momenti locis nimis parce et modeste priscam lectionem tentarunt, ita in plurimis aliis nimiae conjectandi libidini indulgendo, neque, ne formas alienas scriptori nostro obtruderent, satis sibi cavendo, mulum, ut ait proverbium, de asino pingentes antiqua haecce monimenta minori cum religione tractaverunt. —

Editores denique Parisienses, si quando loca gravioris momenti corruptela laborare ipsis viderentur, satius duxerunt, et rectius profecto, in notis tantum dubium admovere. — Huetius contra, ut eo magis religiose Origenem pertractasse videatur, non satis habet, in notis adulterinam lectionam juxta sinceram enotasse, sed aliquoties, (ut ipsius instemus testimonio) hic illic falsa, et quae ab Origenis indole abhorrere putaret, (nulla tamen hujus rei in singulis locis mentione facta), dogmatica ratione ductum semet removisse ultro ipse fatetur.

Jam vero in tali tantaque, quae inter has Edd. locum habet, diversitate, difficile licet sit dictu, cui

principem tribuas locum, et vel sponte fatearis necesse sit, utramque in singulis locis recte examinandis in usum vocandam esse, (quapropter, ex quo novam hancce recensionem in nos suscepimus, nihil sanctius observavimus, quam ut neutrius jacturam aegre quis patiatur), non tamen infitias iverim, editionem Parisiensem in genere non solum splendidissimam, nimis licet caram, sed unicam quoque esse, cui, id quod majus est, propter integritatem nomen editionis imponatur.

Jam quoniam de duabus hisce Editionibus dicere placuit, et quidem fusius, quum neminem noverim, qui me immunem fecerit hujus partis, non alienum videtur, de reliquis etiam viris doctis, qui in Origene recensendo elaboraverunt, de Davide Hoeschelio, Guilielmo Spencero, Joann. Rudolpho Wetstenio, Elia Boherellio (Bouhéreau), Joanne Laurent. Moshemio aliisque judicium nostrum interponere. Verum hos omnes aliosque, praeclare de Origene meritos, quum in aliis Orig. scriptis operam collaverint, atque ita in perpaucis tantum locis huc spectent, alio tempore alioque loco magis commodo singulos singulatim accuratius in censum vocabimus.

Quid vero de editione Wirceburgensi, caudae instar reliquis addita, dicamus? Recusa est, ut titulus fert, ad edit. Parisiensem Wirceburgi a. 793., (quo scil. anno Tom. XIII. et XIV., quibus commentarii in ev. Joannis insunt, prodierunt). Quodsi vero internam indolem accuratius examinaveris, accentus omnes, et singula vocabula frustra quaesiveris, spiritus, quos vocant, haud raro negligentissime appositos conspexeris, literas denique has illas

pessime corruptas animadverteris, ad edit. Parisiensem eam non recusam, sed misere deformatam esse sole tibi clarius apparebit. Atque haec quoque hactenus.

Superest, ut meam ipse, quam in scriptore nostro recensendo secutus sim, paucis describam, rationem.

Et primum quidem, uti scriptor, si nihil aliud, exhibens nobis specimen christianae mentis ex illa primaeva origine, promeretur, ut opera sua procedant reverentius et acrius expolita ac meliore in lumine posita, ita vel maxime necessarium duxi, Origenem nostrum, quem *Alexander Hierosolymitanae ecclesiae episcopus* fidei suae patrem, quem *Gregorius Thaumaturgus* peritissimum divinorum eloquiorum interpretem, quem *Pamphilus* ecclesiae magistrum fortiter adversus haereticos dimicantem, et omnia diabolicae machinationis fundamenta subvertentem, quem *Gregorius Theologus* theologorum cotem, quem *Gregorius Nyssenus* Christianae philosophiae parentem, quem *Hieronymus* alterum ecclesiarum post Apostolos magistrum, honorifice salutant, aliique ecclesiae doctores splendidissimis passim titulis commendant, hunc, inquam, Origenem nostrum Adamantium, grande decus christianae ecclesiae, verum et germanum, qualis hic illic in Codd. et Editionibus prodierit, tandem aliquando reducere. Verum autem et germanum hunc illumve scriptorem reducendi, ut est una ex parte sanctissimum, ex altera plus minus facile, quo fungi possis, negotium, ita, si nostrum spectaveris scriptorem, difficillimum, cum propter discrepantes Codd. lectiones, tum propter

paucas, quas habemus, Editiones. Enimvero quum Codd. Barberinus et Bodlejanus, qui, si aliquot loca exceperis, sunt praestantissimi, plerisque in locis mirum quantum consentiant, iis vero, quibus discrepant, calculum album adjiciat Cod. Regius, et si non hic Codex, Ferrarius et Perionius interpretes suffragium ferant, quum, inquam, haec ita sint comparata, non spem omnem deploravimus in difficillimo negotio absolvendo. Hinc quando Codd. si non omnes, praestantissimos consentire animadvertimus, non dubia fide illis stare placuit. Neque tamen ita nosmet ipsi Codd. auctoritati in servitutem addiximus, ut, quum innumerabiles loci, qui correctione egerent, superessent, emendationibus tum aliorum, tum nostris satis, ut visum est, liquidis et certis, (a quibus tamen excipias velim eam, quam pag. 277. lin. 12. coll. not. 3 et pag. 369. not. 4. proposuimus, et de qua posthac in his ipsis prolegomenis paulisper disseramus) locum in textu denegaremus. Tunc autem bene memores, in scriptore recensendo et nova cura emendando nullam religionem posse nimiam videri, diligenter lectiones discrepantes in notis indicavimus, ut, qui receptam minus probet, habeat, quo ingenio suo fruatur et quo nos ipsos in utilitatem editionis nostrae quam celerrime erroris convincere queat.

At enimvero quod de *discrepantibus* aeque ac de *conspirantibus Codd. lectionibus* diximus, idem cadit in *conjecturas et emendationes Huetii et utriusque Ruaei.* Atque in iis quidem in usum non minus quam in censum a nobis vocatis eo majori religione versandum esse videbatur, quo magis caven-

dum erat, ne una ex parte nimis anxii ab ipsorum partibus stare videremur, ex altera vero parte, ne quis, nos minus aeque eos tractasse, nobis exprobrare possit. Hinc, qualescunque obviae nobis factae sunt, conjecturas, dubitationes, receptas partim, partim nullum suffragii jus habentes, summa cum fide, ne dicam anxia, notis adjecimus, hoc quidem consilio ducti, ut quid quisque vel profuerit, vel obfuerit scriptori nostro, dilucide ab omnibus cognosceretur. Et quum haud raro, ut antea vidimus, editores Parisienses aut nullam Huetii mentionem fecerint, aut inique tractaverint ejus lectionem, ad marginem quippe et notas non animadvertentes, singularem Huet. editionis respectum habendi consilium cepimus. Quod quidem ut eo melius exsequeremur, etiamsi hoc supervacaneum aliis videri possit, justis tamen de causis aut uncis inclusimus Huetii (quem H. diximus) lectiones et conjecturas, aut iis, quae editores Parisienses — (quos R. dicere placuit, neque vero R.R. propterea potissimum, quod Carolus de la Rue, qui tres priores Tomos edendos curaverat, nullam fere Tom. IV., quippe jam tum, ubi edebatur, mortuus, adjicere potuit operam) — proposuerunt, linea interjecta apposuimus, aut denique, ubi R. mentionem fecit H., Huetii sententiam una cum illius verbis nullo spatio interjecto, utriusque tamen nomine (H. et R.) apposito, exhibuimus. E quibus omnibus quum unusquisque intelligere possit, quo quisque modo vel restituerit textum Origenis, vel corruperit, veras singulorum emendationes haud raro in textum recepimus, causis, quibus ducti simus, partim ex collatione aliorum locorum

facili opera repetitis, aut aliunde breviter adductis, partim mera probatione adjecta; *falsas* vero, quas accuratius refutare longum fuisset et molestum, eandem ad normam tum causis breviter indicatis, tum sola et nuda improbatione, tum denique alto silentio condemnavimus. Quod ut nemo aegre ferre velit, non est quod rogem, praesertim quum opere, quod in nos suscepimus, absoluto, glossarium conficere statuerimus, quo suum quaeque ex hoc genere lectio locum obtinebit, et quo, ne hoc illo loco plus finxisse, quam demonstrasse videamur, vel maxime curabimus.

De *Accentibus*, ut ad hos veniam, pauca, quae disseram, habeo, quum, licet hic quoque graviora vitia in Edd. laudatis obvia sanare debeas, non tamen ita neglecti sint, ut exercitatos oculos fugere possint. Atque hujus quoque generis vitiorum, ut exemplis videas sententiam meam illustratam, in notis nonnulla enotavi, plus minus gravia, aliquoties nonnihil dubia.

Orthographiam non minus neglectam et deformatam invenimus, et quo majoris haec momenti esse videretur, eo majori cum diligentia, nisi plus satis error pateret, discrepantiam in notis indicavimus. Hinc ut reliqua omnia, ita prae ceteris *nomina*, quae dicuntur *appellativa* (a quibus tamen v. *Λευῖται* excipias velim, quod quum bis pag. 9. ex constanti H. et R. scribendi ratione *λευῖται* scripserim, de qua tamen re cfr. corrigenda, posthac LXX interpretum morem secutus *Λευῖται* semper scribendum curavi) et nomina urbium, locorum et fluminum, quando mutare ausus sum, id quod

ab initio horum commentariorum aliquoties factum est, accurate in notis diversitatem enotavi, posthac vero, nisi hic ille aliter legeret, anxia fide, ne verbo quidem in notis hac de re apposito, intacta reliqui. Quapropter ne mireris, si v. c. nomen Mosis et Salomonis plus una ratione scriptum legeris, aut mihi vitio vertere velis. — Caeterum quod ipse semper *κἀγώ* et *κἀκεῖ* et quae sunt similia scripserim, cum contra Editiones *κᾀγώ* et *κᾀκεῖ* etc. exhibeant, non est, quod causis satis jamjam superque virorum doctorum judicio decantatis, pro mea parte denuo probare studeam.

De *particulis compositis*, quae mirum quantum in Editionibus, quibus usi sumus, junctim separatimve obviae leguntur, singulis in notis singulatim exposui, ita tamen, ut quod vel uno loco a me jam dictum esset, alio non recoquerem.

Distinctionis signa et *interpunctionis*, ut de his quoque loquamur, satis negligenter posita sunt in ed. Huetiana, haud raro prorsus neglecta, accuratius vero in editione Parisiensi observata leguntur. Quapropter, ut mirum me habet, quomodo quis singula loca ex edit. Huetiana cognoscere possit et velit, ita non minus miror, quod Huetius in hac re ita versari potuerit. Atque hinc equidem in genere ed. Parisiensis vestigia premens, ut eo facilius obscuriora loca et quae nimia periodorum longitudine laborarent, perspicere possis, data mihi opportunitate audaciam, si qua est, prodere non reformidavi, singulis locis alia signa apponendo, longiores periodos in breviores redigendo. Ne vero hac in re justos cancellos excessisse viderer, singulis quibus-

dam locis, quam normam Editiones nostrae secutae sint, indicatum legitur; aliis vero locis, pro impedita locorum natura, pro distorta, qua Origenes haud raro utitur, scribendi ratione, iisdem, quae in Editionibus exstant, signis in usum vocatis nihil novare aut periclitari, ne quid detrimenti exinde capiat locus, ausi sumus. Cujus quidem generis quum satis multa occurrant loca, si minus excusandum, lenius certe accusandum me, velim, arbitrentur lectores benevoli, judices aequi ac docti.

Loca *denique* ex V. et N. T. desumta, diligenter, si pauca exceperis, ab editoribus Parisiensibus margini adscripta, omissa hic illic et minori cum religione ab Huetio apposita, accurate in notis enotavimus, ita tamen, ut, si non ad literam in textu allegata legerentur, singulae notae linea tantum (—) interjecta plura comprehenderent.

Jam quum, quod ab initio rarius nobis animadvertere contigit, quo plura loca allegata legerentur, eo saepius animadvertissemus, scriptorem videlicet nostrum haud raro tantopere cum sacrae scripturae textu, qualem editiones nostrae exhibent, consentire, ut totus tam in verbis, quam in orationis structura ab eo pendeat, haud raro contra, imo saepissime cum eodem dissentire, sive ad peculiaria quaedam respicias vocabula, (id quod inprimis LXX. interpretum attinet versionem), sive structuram spectes et ordinem vocabulorum, sive truncata in censum vocare velis et in brevius contracta loca; quum, inquam, haec singula saepius animadvertissemus, non ingratum duximus, quo fungeremur, fore negotium, dissensum in notis indicandi, praesertim quum Ori-

genes primus fere fuerit, si non princeps, qui textum scripturae sacrae critica pervestigaverit ratione. Hinc, quo studio nos ad Origenem, eodem ad examinanda et conferenda scripturae sacrae loca dedimus, ita quidem, ut in locis e V. T. desumtis, (hic illic tantum in re dubia Hebraicum textum conferentes) LXX. interpretum versionis, quam semet ipse, si genus spectaveris, secutum esse attestatur, respectum haberemus. Atque hoc quidem officio ita defuncti sumus, ut non Reineccii solum, sed alias quoque editiones easdemque praestantiores, (inprimis Francofurtanam, neglectam illam quidem a multis hac nostra aetate, jure tamen jam a Richardo Simone perquam commendatam), criticis subsidiis ut elaboratas, ita exornatas in usum nostrum accurate adhiberemus.

Quod vero ad loca pertinet, e N. T. a Nostro petita, ab initio horum commentariorum vel solam Knappii editionem, (nonnullis locis, quibus de Matthaei ed. conferenda esse videbatur, exceptis,) a pag. vero 154., quum mihi copia facta esset, Lachmanni quoque editionem in censum vocavi; Knappianam, inquam, et Lachmanni editionem, non quae reliquis omnibus palmam eripuerint, — id quod pro diverso singulorum auctorum consilio vix unquam de singulis editionibus dici potuerit —, aut quarum mutuo usu, dissensum utriusque indagando, *hanc* posthabere voluerim, *illam* contra denuo commendare studuerim. Utrumque enim a me alienum prorsus judicavi; atque *prius* quidem, si in consilio habuissem, a Viro Doctissimo et hac nova ed. Meritissimo castigandum esset, qui, ut eo celerius desiderio omnium responderet, satius duxit textum

hac, quam in manibus habemus, editione, acriori cura examinatum nonnisi castigatiorem exhibere, diversitate tamen insuper receptae lectionis in fine libri a pag. 461—503. breviter adjecta, qui denique Vir Cel., ut eo melius consuleret scripturae sacrae, ampliorem promisit editionem, addito singulari, quem vocant, critico apparatu. Sin vero consilium *posteriori loco* positum sequerer, nemo fortasse mihi indulgeret, cui aut hanc cum illa accurate conferre placuerit, aut qui, ut nonnullorum saltem mentionem faciam, Wetstenii recensionem, de Matthaei, Griesbachii, et quae nuper demum accessit cura Davidis Schulzii, novam Griesbachianae editionis recensionem diligenter invicem examinaverit. Alio, longe alio consilio permoti utriusque hujus editionis usum fecimus. Ut enim *primo loco* nostrum esse non poterat consilium et officium, novam textus N. T. recensionem hac Orig. commentariorum in Ev. Joannis editione exhibendi, — id quod doctioribus et magis in hac re versatis relinquamus, et quod, si forte voluissemus, aptius alio loco factum esset, et majori cum diligentia, nullis subsidiis neglectis, absolvendum —, ita *secundo loco*, ne datam opportunitatem, calculum nostrum huic rei adjiciendi, prorsus neglexisse videamur, et quum eorum potius usui prospicere vellemus, quibus non datum esset, singulas omnes editiones accurate invicem conferre, quam quibus hoc concessum et vel officii loco injunctum est, has tantum duas recensiones in usum et censum vocavimus, *Knappianam*, quam jam in plerorumque manibus versari novimus, *Lachmanni* autem *editionem*, tum quia plurimorum usui jam-

jam inservire laetabundi cognovimus, tum quia jure sperare licet, fore ut, si non majori, eodem saltem, quo illa, usu aliquando gaudeat.

Accedit quod, quum novissimae recensionis auctor in praevia quadam et docta commentatione, — quam nemo, antequam de ipsa recensione judicium sibi sumat, intactam, velim, relinquat —, sive, ut ipse dicit, loco commodiore de ratione et consilio suae editionis exposuisset, (Cfr. theologische Studien u. Kritiken. 1830. pag. 817—845.) et quidem eodem loco ingenue professus esset, se ad Origenem, in summa licet, qua hoc officio quis fungi posset, difficultate, vel maxime et cum fructu respexisse, quod, inquam, Vir Doctus pag. 461 recensionis suae haec cumuli instar addit: „hic satis erit dixisse, editorem nusquam judicium suum, sed consuetudinem antiquissimarum Orientis ecclesiarum secutum esse. Hanc quoties minus constantem fuisse animadvertit, quantum fieri potuit ea quae Italorum et Afrorum consensu comprobarentur praetulit: ubi pervagatam omnium auctorum discrepantiam deprehendit, partim uncis partim in marginibus indicavit. Quo factum est ut vulgatae et his proximis duobus seculis receptae lectionis ratio haberi non posset. Hujus diversitas hic in fine libri adjecta est, quoniam ea res doctis judicibus necessaria esse videbatur.“ Quae verba ut novum mihi adjecerunt ad officium tam subeundum quam absolvendum stimulum, ita haud dispar consilium, quantopere non solum haec ab illa, sed etiam quibus locis utraque ab Origenis textu, (quoad obvius legitur in ejus scriptis) discrepet, exponendi, in animum meum in-

duxerunt. In quo tamen negotio rite absolvendo si quibus extra cancellos egrediendo, id quod facillimum est factu, castigandus videar, non tam consilio meo et voluntati meae id vitio vertant, quam juvenili aestui, frenorum his in rebus si non prorsus nescio, minus nonnunquam conscio.

Atque haec quidem sufficiant, praesertim quum, quem usum utriusque recensionis (et quidem, ut repetam, posterioris a pag. 154., quum tum demum temporis in lucem edita esset) fecerim, e notis satis perspici possit.

Restat denique, ut loca nonnulla, partim nondum accuratius in editione nostra examinata, partim iterata cura pervestiganda, ex ordine paulisper pertractemus. Atque has quidem officii partes, in notis hic illic et in his prolegomenis ultro in nos susceptas, ut eo melius singula in lectorum abeant conspectum, hunc in modum expleamus, ut paragraphorum distinctionem in usum vocando singula loca singulatim absolvamus.

§. 1. *De loco p.* 11. *lin.* 5. *et seqq.* (coll. not. 1.) *obvio.* — Verbis l. l., iis praesertim, quae lin. 6. leguntur: δεομένων, ἵνα πιστεύωνται κ. τ. λ., Huetium non minus, quam utrumque Ruaeum manum jamjam admovisse, nota laudata satis docet. Neque profecto injuria, sive ad Genitivum δεομένων respicias, sive notionem verbi πιστεύωνται in censum voces. Nihilosecius tamen, quo tempore primum pertractabam hunc locum, intacta relinquenda esse duxi verba h. l. obvia, propterea maxime, quod Genitiv. δεομένων non ex oppositione ad praeced. Genitiv. ὠφελημένων, (id quod H. et R. contra notionem verbi

πιστεύωνται temere fecerunt) sed ad seq. Genitiv. *μαρτυριῶν* referrem. Jam vero quum facillime fieri queat, ut plerique eundem non ad Genit., qui sequitur, *μαρτυριῶν*, sed oppositionis lege ad praeced. Genit. *ὠφελημένων* aut ipsi temere referant, aut me minus recte retulisse mihi objiciant, Neandro duce et Ferrario interprete consentiente, Genit. *δεομένων*, distinctionis signo rejecto, propter verba *ἐν ταῖς φερομέναις ἐπιστολαῖς* in *δεομέναις* mutandum esse dixerim.

§. 2. *Nota* 2. *pag*. 12. sic emendetur: Codex Barberinus *φράξουσα*. R.

§. 3. *Notae* 3. *pag*. 13. haec velim addantur: Acu profecto rem tetigit Tarinus. Quodsi enim accuratius ad verba, quae proxime praecedunt, respexeris: *μὴ καλέσητε κ. τ. λ. — Οὐκ ἔσονται οὖν οὗτοι διδάσκαλοι*, iisdemque altera ex parte verba, quae statim sequuntur: *οὕτως οὐκ ἔσται κ. τ. λ.* adjunxeris, non *τοῦ εὐαγγελίου*, sed cum Tarino *τοῦ διδασκάλου* legendum esse, me vel non monente luce clarius tibi apparebit.

§. 4. *Nota* 7. *pag*. 13. *obvia*, quo casu nescio, deformata, hunc in modum restituenda est: H. et R. in textu *εἰπών* pro *εἰπόν*. R. tamen in notis rectissime legendum esse censet *εἰπόν*. Ferrarius R. teste legit *σκοπῶν*.

§. 5. *Verbis pag*. 14. *lin*. 1.: *τὸ ἐξ Ἀβραάμ κ. τ. λ.* haec adjiciantur: H. et R. *τό κ. τ. λ.* Neque forsan male, quum voc. *σπέρμα* facillime suppleri possit, atque Orig. ipse pag. 16. lin. 11. a fine vv.: *τὸ ἀγαθὸν τὸ προσδοκώμενον*, et pag. 16. l. ult. coll. 17. lin. 1. vv.: *τὸ ἀγαθὸν τὸ προσδοκηθέν* gen. neutr.

in usum vocet. Malim tamen *tum* propter adjuncta verba *ἐξ Ἀβραάμ κ. τ. λ.*, *tum* propter ea, quae lin. 2. et 3. pag. laud. leguntur: *υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ κ. τ. λ.* legere: *τὸν ἐξ Ἀβραάμ κ. τ. λ.*

§. 6. *De duplici lacuna pag.* 18. *lin.* 7. *a fine textus* (coll. not. 4.) *obvia.* De *priori* lacuna, quae inest verbis: *τοῦ μικρὰ καὶ ὅτι ὅλον......*, multa licet in promtu habeam, nihil tamen h. l. judicii instar dicam, sed in prolegomenis demum Tom. II. praefigendis, propterea potissimum, ne, si paucis tantum rem absolvissem, (id quod otium suaderet, arctissimis hoc ipso temporis momento limitibus circumscriptum, et copia rerum nimis jamjam in prolegomenis hisce *congestarum*), plus finxisse videar, quam probasse. — *Locum, qui hunc statim excipit,* non solum hiulcum esse et mutilum, sed etiam deformatum, res ipsa unumquemque docet. Lacuna exstat inter *γάρ* et *υἱούς*, quam non male primo obtutu, si *ὁ Ἰησοῦς* suppleres, sanasse tibi videri possis. Quodsi vero hoc faceres, neque verb. *ἀπέδειξε* in particulam *ὅταν*, neque Accusat. *υἱούς* in verbum *ἀπέδειξε* quadraret, sed pro *ὅταν* scribendum esset *ὅτε*, et *υἱοῖς* pro *υἱούς*. Quae quum ita sint comparata, locum sensu non turbato ita restituendum esse censuerim: *Ὅτε γὰρ ἐπεδήμησε (ὁ) υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, τῇ θειότητι αὐτοῦ περιελὼν τὸ ἐν τῷ νόμῳ καὶ προφήταις κάλυμμα (,) πάντων τὸ θεῖον ἀπέδειξε.* Quae singula utrum respondeant praecedentibus et, si grammatice ea examinaveris, stare possint, nec ne, vix est quod probem. Verba enim (*ὁ*) *υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*, egregie, ex mea quidem sententia, quadrant ad verba: *τῇ θειότητι αὐτοῦ*, verbum porro:

ἐπεδήμησε, in praecedentibus, cfr. pag. huj. lin. 9., satis habet, quo referatur et quomodo defendi possit; particulam ὅτε denique, si non per se, ex peculiari in ejusmodi generis locis Origenis scribendi ratione justum locum obtinere, fusius suo tempore in glossario exponemus.

§. 7. *De loco mutilato pag.* 36. *lin.* 3. *a fine textus* (coll. not. 7.) *obvio.* Verbis: ὅπερ ἀναγκαῖον, nihil aliud adjiciendum esse, nisi ἐστίν, (hunc in modum: ὅπερ ἀναγκαῖόν ἐστι scil. τὸ ποιεῖν τὰ σωματικά), *iis* autem, quae statim sequuntur, τῷ ἐν σώματι, addendum esse: ὑπάρχοντι, non est quod moneam. *Priorem* conjecturam ea non minus, quae proxime praecedunt, quam quae lin. sequenti et pag. 37. lin. 1. leguntur, satis suadent, *alteram* vero, si non ea, quae lin. 10. a fine textus leguntur, proxima certe verba: ὑπάρχει ὁ κ. τ. λ. vel maxime commendant. Quid? quod vocab. ὑπάρχει bis repetitum, causae procul dubio fuit, quod semel (scil. ὑπάρχοντι) exciderit. —

Verbis, quae sequuntur: ὑπάρχει ὁ ἐν σώματι κ. τ. λ. Ruaeus jamjam, ut not. 8. indicatum legitur, non male manum admovit. Rectius tamen, ut mihi videtur, ea hoc modo restitueris: Ἀλλ᾽ ὁ ὑπάρχων (ὁ), aut: Ὁ δὲ ὑπάρχων (ὁ) ἐν σώματι κ. τ. λ. — Articulum ὁ non prorsus removimus, sed uncis tantum inclusimus, propterea quod in Edd. hoc ordine appositus legitur, et facile fieri potuit, ut ab Origene ipso repeteretur.

Ceterum utrum rectius legatur: Καὶ ὁ ὑπάρχων (ὁ) ἐν σώματι, an: Καὶ ὅστις ὑπάρχει ἐν σώματι mea non interest.

Nec denique curo, si quis pro ὑπάρχοντι, ratione habita pag. 37. lin. 2. et 5. legere malit ἐπιμένοντι, quum paulo antea dixerim non solum faciliorem esse lectionem ὑπάρχοντι sed eandem etiam, si admittatur, causam praebere satis probabilem, ex qua origo lacunae derivari possit.

§. 8. *Nota.* 4. *pag.* 38. sic emendetur: R. διδάσκειν ὑμᾶς, τίνα κ. τ. λ.; H. διδάσκειν ὑμᾶς τινα κ.τ.λ.

§. 9. *De conjectura pag.* 42. *lin.* 4. (coll. not. 2. et 3.) *proposita.* Lectionem καταχρήζει ex omni parte textui accomodatam esse, not. 2. pag. laud. jam dictum est. Quum tamen not. 3. ejusd. paginae conjecturam Cretensis amici nonnihil commendaverim, atque ita alicui in mentem venire possit, me fluctuare et medium stare inter duas partes, hoc loco adjicere liceat, nullius memet ipsum lectionem καθαγίζειν et quae sunt reliqua eidem annexa facere pretii. Accedit, quod, si quis flagitet, locum in promtu habeamus, quo recepta lectio satis superque firmetur, et quidem, quod bene notandum, locum hoc ipso cap. 22. pag. 43. lin. 6. a fine cap. obvium: ὡς μηκέτι αὐτοῦ χρήζειν κ. τ. λ.

§. 10. *Voc.* προόδου pag. 51. lin. 3. a fine haec addantur: H. et R. προοδοῦ.

Item voc. ἀπαδόντως pag. 52. lin. 4. a fine haec adjiciantur: H. recte ἀπᾳδόντως, R. ἀπαδόντως.

§. 11. *De loco corrupto pag.* 57. *lin. ult. coll. not.* 2. *ead. pag. et pag.* 58. *et* 59. *obvia.* Quemadmodum facillime fieri potuit, ut pro difficultate, qua laborat Origenis scriptorum studium, plura loca intacta a me relinquerentur, ita ex altera parte non negaverim, me juvenili aestu ablatum multa haud

raro atque in hac potissimum nota effudisse, quorum memetipsum jure jam poeniteat. Sed ignoscant, quaeso, lectores et judices aequi, sibique persuasum habeant, me nihil sanctius in posterum curaturum esse, quam ut haec loquacitatis specimina prorsus evitentur. Loco ipsi nihil quod addam habeo, quam quod iterata cura mihi in mentem venerit non τῆς (cfr. pag. 59. lin. 3. a fine notae laudatae) quod uncis inclusimus, exhiberi posse, sed τῷ, quod in textu exstat, retinendum esse.

§. 12. *Notae* 2. *pag*. 60. haec addantur: Cfr. pag. 33. lin. 16.

§. 13. *Nota* 1. *pag*. 61. hunc in modum mutanda est: R. absque causa (modo cfr. pag. 67. lin. 20., ubi varia vocabula atque aliquatenus diversa leguntur, h. l. uno voc. comprehensa) legendum censet: *διστάσεως*. Huetius exhibet *διατάσεως*.

§. 14. *Pro verbis:* „semper scribunt:“ pag. 63. not. 1. *obviis* haec legantur: hucusque semper scripserunt etc.

§. 15. Pag. 65. lin. 5. et 9. a fine delenda sunt signa (—), et pro *ὁ υἱός· ἀρχῆς* lin. 5. scribendum est: *ὁ υἱὸς, ἀρχῆς κ. τ. λ.*

§. 16. *Not*. 1. *pag*. 160. sic restituenda est: H. et R. in textu *ἐγίνετο;* H. tamen ad marg., R. in notis: „legas *ἐδύνατο.*“ — (Cfr. pag. 129. lin. 9.)

§. 17. *De verbis: εἰ καὶ οὕτως οἷον ἀνθυπενεχθησομένην κ. τ. λ. pag*. 181. (coll. not. 2.) *lin*. 11. *et* 12. *obviis*, alio tempore, si quid melius in mentem venerit, sermonem instituemus.

§. 18. *Verbis: ἕτερον δέ τινα κ. τ. λ. —· οὐ ψεῦδος δὴ ἐροῦμεν, ὅτι οἶδε δύο*, p. 182. (coll. not. 4.) lin. 7. et seqq. a fine textus obviis, nihil hoc tem-

pore et loco adjicere liceat, nisi quod lin. 6. a fine non ἠκριβωκότα, sed μὴ ἠκριβωκότα legendum sit. Non οὐκ ἠκριβωκότα legi posse, res ipsa satis docet, μή autem facillime propter literam ἡ in v. ἠκριβωκότα excidere potuisse, non est quod probem.

Reliqua verba: ἕτερον δέ τινα κ. τ. λ., in quibus mirum quantum Ferrarii interpretatio a lectione H. et R. discrepat, non minus quam ea, quae lin. p. l. ultima leguntur, ὅτι οὔδε δύο κ. τ. λ., in prolegomenis Tom. II. praefigendis accuratius pertractabimus.

§. 19. *Pag.* 208. *not.* 2. uncis includantur verba: R. affert λέγων.

§. 20. *Not.* 3. pag. 220. v. ἀπήντ. apponatur: R.

§. 21. Verbum: δεῖ, pag. 277. lin. 12. e textu removendum est, atque adeo not. 3. hunc in modum emendanda: H. et R. in textu rectissime: τὴν περὶ τούτων κ. τ. λ.; iidem tamen, H. ad marg., R. in notis minus accurate: „scribendum: δεῖ τὴν περὶ τούτων κ. τ. λ.“ — Minus accurate H. et R. ita statuisse, plurima alia scriptoris nostri loca, quibus (cfr. v. c. p. 369. not. 4.) perinde atque h. l. v. δεῖ omissum est, satis attestantur, et nosmetipsi in glossario accuratius singulis locis invicem collatis probatum ibimus.

§. 22- *In nota* 5. *p.* 284. verba uncis inclusa: „Haud dubie — excidere poterant,“ aut prorsus removenda, aut certe hoc modo corrigenda nunc videntur: Forsan ἦν scribere voluit, quae vocula facile propter anteced. ἣν excidere poterat. Tum vero ποιοῦμεν stare non posset.

§. 23. *Not.* 1. *pag.* 314. haec addantur: cfr. pag. 335. nota 2.

§. 24. *Not.* 1. *pag.* 343. haec adjicienda sunt: Hinc Ferrarius Tom. XII. auspicatur.

§. 25. *Tituli Tomi I. pag.* 5. *et Tom. II. pag.* 89. eandem ad normam, qua tituli Tomi VI. pag. 173. et Tom. X. pag. 273. sunt exhibendi.

§. 26. De Cod. Holmiensi, inprimis de usu, quem Huet. ejus fecerit, alio tempore dicemus.

§. 27. *Accentuum* neque mea ipsius, neque typothetae culpa, sed quoniam typi recens erant fusi, aliquoties deletorum, in *Corrigendis* graviora proferamus exempla. Idem fiet cum singulis literis (inprim. *υ*, *η* et *ω*) magis minusve ead. de causa truncatis.

Sed jam finem praefandi faciamus necesse est.

Boni consulat Lector, et, si forte Origenes cura nostra castigatior prodit, hoc non tam qualicunque ingenio nostro tribuat, quam summae, qua opus erat, familiaritati cum Orig. contractae et perpetuae singulorum locorum comparationi; quae vero humanitus nobis exciderant, communis sortis memor, candide atque benigne, sine fastu et protervia redarguat.

Tibi vero, *mi Petermanne,* publice gratias quam plurimas agere liceat pro innumeris officiis, quibus in hoc quoque labore ad finem rite perducendo singulari in summam editionis hujus utilitatem liberalitate constanter mihi praesto fuisti, pro officiis, inquam, novis, si qua accedere potuissent, testimoniis amicitiae, quam *Lipsia cara* junxit, *Berolinum Regium* sanxit.

Scribebam Berolini die XXII. mens. Junii MDCCCXXXI.

Carol. Henr. Eduardus Lommatzsch.

Corrigenda.*)

Legas p. 8. τὴν. — p. 9. ἀπαρχὰς et bis Λευῖται.
p. 18. sub fin. text. ὑποδείγματι et ἀλήθεια et not. 5. τὸ.
p. 21. ἀρχῇ. — p. 26. ἐντολήν. — p. 29. Διὰ pro Διά.
p. 34. αὕτη. — p. 35. lin. 7. pro ἕν εἰσιν· leg. ἕν εἰσιν.
p. 39. δὲ. — p. 41. l. 4. ἔστιν pro ἐστὶν.
p. 44. not. 7. οἴδαμεν. — p. 46. καὶ.
p. 48. τοὺς et ἄρχων, et not. 4. pro: , ᾧ, leg.: „ᾧ.
p. 51. ἀπαγγελλόμενον. — p. 52. in notis: Huetius.
p. 56. δεδημιουργῆσθαι. — p. 57. not. 2. γὰρ.
p. 58. in nota: literarum. — p. 60. διὰ. — p. 64. ὑπὸ.
p. 77. med. αἰ—χμαλωσίαν. — p. 78. Σωτὴρ.
p. 79. lin. 7. ὑπὲρ. — p. 80. ἄλλου.
p. 83. pro) lege: ³). — p. 87. lin. 5. θεὸς.
p. 91. lin. 8. ἀρχῇ et lin. 7. a fine ὁ λόγος."
p. 92. μόνον. — p. 93. θεὸς. — p. 101. not. 5. οὐ.
p. 103. not. 3.: etc. — p. 110. lin. 10. πυρός."
p. 111. συγγνώμης. — p. 114. lin. 4. a fine ἕν.
p. 119. not. 4. leguntur. — p. 126. lin. 2. τυγχάνοντος.
p. 132. lin. 6. a fine ὁτὲ μὲν et ὁτὲ δὲ.
p. 143. l. 14. ἐπηρμένου et l. ult. Πόθεν.
p. 144. in textu ἔπεμπεν, et not. 4. ἐσκίρτησεν.
p. 155. not. 2. αὐτός ἐστιν. — p. 175. ἀπὸ.
p. 177. lin. 7. ὑγιῶς. — p. 185. l. 4. a fine: Ἑβραϊκῷ.
p. 187. not. 1. δὲ. — p. 189. l. 3. a fine: καὶ.
p. 199. l. 2. a fine: οὐ ταὐτόν. — p. 207. l. 10. a fine: κεκίνηται.
p. 212. l. 6. Λουκᾶς. — p. 216. πρὸς.
p. 221. lin. 6. et 1. a fine ὑπὸ et ἐρῶ.
p. 229. l. 11. et 12. ἀνοῖξαι. — p. 232. l. 3. παρὰ.
p. 240. ἀπῆραν. — p. 249. θεράπευον.
p. 251. not. 2. restituuntur. — p. 253. l. 5. a fine ὠφελεῖται.
p. 264. ἐῤῥύσατο. — p. 266. l. 9. τελεσθῇ.
p. 276. not. 4.: haec. — p. 289. συγκαταβαινόντων.
p. 290. l. 4. a fine: ἐφικτὰ. — p. 293. ἀνέκραξε.

*) Vitia haecce magna ex parte typographica et levioris momenti h. in mod. indicare liceat, ut iis, quae gravioris momenti esse videantur, non solum pag. sed etiam lin. numerus apponatur.

p. 296. l. 10. *μέν*. — p. 304. l. 6. a fine *ξηρᾶς* et not. 2. *ζήσεται*.
p. 314. *ὁδόν*. — p. 317. l. 7. a fine *ὀξύτητα*.
p. 331. *ἀκολουθούντων*. — p. 335. *Ἰησοῦ*. — p. 336. l. 3. *διὰ*.
p. 346. lin. 9. *δι'*. — p. 350. *τὸν*. — p. 357. *διὰ* et *δι'*.
p. 359. *ἐφ'*. — p. 360. in notis: annotatione Wineri)."
p. 365. *τῆς*. — p. 367. *σώματος*.

Accentus deleti: Legas:

p. 13. *ἐρευνῆσαι*. — p. 22. *σύνθεσις*. — p. 39. not. 5. *ᾧ*.
p. 40. *λόγῳ*. — p. 62. *ἐξ*. — p. 64. *θεοσεβείᾳ*.
p. 71. *ᾄσματι* et *ᾀσμάτων*. — p. 72. *θεῷ*.
p. 89. *Αὐτάρκως*. — p. 93. *κἀκείνοις* et *πρὸς*. — p. 97. *τῷ*.
p. 112. not. 1. *ἀνθρώπων*. — p. 136. not. 4. *ἀνθρώπων*.
p. 143. *παρὰ*. — p. 144. *πέμψας*. — p. 155. not. 4. *τῷ*.
p. 163. not. 3. *ἐξέτασιν*. — p. 173. *ἔργον*.
p. 182. *τὴν* et *ἄῤῥητα*. — p. 184. *τῷ*. — p. 191. *Εἰκὸς*.
p. 194. *Ἠλίαν*. — p. 197. *Ἱερεμίαν*. — p. 199. not. 3. *πρὸ*.
p. 200. *Ἔλαθε*. — p. 233. in textu et not. 4. *τῷ*.
p. 243. *ᾧ*. — p. 246. *γὰρ* et *ὑπὸ*. — p. 253. not. 1. *τῷ*.
p. 261. in textu et not. 2. *ἀνέῳξα* et *ἀνέῳξας*.
p. 286. *ὑπὸ*. — p. 313. not. 4. *ἀπέστειλεν*.
p. 316. not. 6. *ὀνόμ*. — p. 317. *ἀλλὰ*.
p. 364. lin. 3. a fine *ἄτρεπτα*.

Graviora exempla literarum mutilatarum. Legas:

p. 4. *Σὺ* et *μετοχὴν*. — p. 14. *ἀρχῇ*. — p. 15. *αὐτῆς*.
p. 27. *τὸ*. — p. 71. *τῷ*. — p. 73. *τῇ*. — p. 88. *εἰρῆσθαι*.
p. 115. *μὴ*. — p. 127. *ὁμοίως*. — p. 138. *πάντη*.
p. 172. *γοῦν*. — p. 179. *τοῦ*. — p. 205. *ἀλλὰ*.
p. 265. not. 5. *ὡς*. — p. 309. *τὰ περὶ*. — p. 353. *τοῖ*.

Literae annectendae et disjungendae. Legas:

p. 24. *ὀφθαλμῶν*. — p. 57. *ἐπὶ τῆς*.
p. 79. *ὁμοιότητα*. — p. 293. *περὶ τῶν*.

Leviora vitia si qua praeterea aciem oculorum fugerunt, lectores benevoli excusabunt. Accentuum deletorum, quotquot inveni, exempla protuli. Addas verba, in quibus accentus magis minusve palluerunt:

p. 7. not. 4. *ἐσφραγισμένοι*. — p. 10. not. 4. 10. *τον*.
p. 28. l. 2. a fine: *αἷς*.
p. 39. not. 8. *τεθεωρημένων* et *τῶν* etc. etc.

Ὠριγένους πρὸς Γρηγόριον ἐπιστολή.

Πότε καὶ τίσι τὰ ἀπὸ φιλοσοφίας μαθήματα χρήσιμα εἰς τὴν τῶν ἱερῶν γραφῶν διήγησιν μετὰ γραφικῆς μαρτυρίας [1]).

1. Χαῖρε ἐν θεῷ, κύριέ μου σπουδαιότατε καὶ αἰδεσιμώτατε υἱὲ Γρηγόριε [2]), παρὰ Ὠριγένους. Ἡ εἰς σύνεσιν, ὡς εὖ οἶσθα, εὐφυΐα ἔργον φέρειν δύναται ἄσκησιν προσλαβοῦσα, ἄγον ἐπὶ τὸ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, τέλος ἐκείνου, ὅπερ ἀσκεῖν τις βούλεται. Δύναται οὖν ἡ εὐφυΐα σου Ῥωμαῖόν σε νομικὸν ποιεῖν τέλειον, καὶ Ἑλληνικόν τινα φιλόσοφον τῶν νομιζομένων ἐλλογίμων αἱρέσεων. Ἀλλ' ἐγὼ τῇ πάσῃ τῆς εὐφυΐας δυνάμει σου ἐβουλόμην καταχρήσασθαί σε, τελικῶς μὲν εἰς Χριστιανισμὸν, ποιητικῶς [3]) δέ. Διὰ τοῦτ' ἂν ηὐξάμην παραλαβεῖν σε καὶ φιλοσοφίας Ἑλλήνων τὰ οἱονεὶ εἰς Χριστιανισμὸν δυνάμενα γενέσθαι ἐγκύκλια μαθήματα, ἢ προπαιδεύματα, καὶ τὰ ἀπὸ Γεωμετρίας καὶ Ἀστρονομίας χρήσιμα ἐσόμενα εἰς τὴν τῶν ἱερῶν γραφῶν διήγησιν· ἵν', ὅπερ φασὶ φιλοσόφων παῖδες περὶ Γεωμετρίας, καὶ Μουσικῆς, Γραμματικῆς τε, καὶ Ῥητορικῆς, καὶ Ἀστρονομίας, ὡς συνερίθων φιλοσοφίᾳ,

---

[1]) Vid. Origenis opp. ed. de la Rue. Tom. I. pag. 30—32. Philocal. edd. Cantabr. 658 et 677. cap. XIII. pag. 41—43.

[2]) Idem, qui Thaumaturgus dictus est.

[3]) De la Rue minus accurate: *ποιητικῶς δὲ διὰ τοῦτ' ἂν ηὐξάμην κ. τ. λ.*

τοῦϑ' ἡμεῖς εἴπωμεν καὶ περὶ αὐτῆς φιλοσοφίας πρὸς Χριστιανισμόν.

2. *Καὶ τάχα τοιοῦτό τι αἰνίσσεται τὸ ἐν Ἐξόδῳ γεγραμμένον*[1]) *ἐκ προσώπου τοῦ ϑεοῦ, ἵνα λεχϑῇ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ αἰτεῖν παρὰ γειτόνων καὶ συσκήνων σκεύη ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, καὶ ἱματισμόν· ἵνα σκυλεύσαντες τοὺς Αἰγυπτίους εὕρωσιν ὕλην πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν παραλαμβανομένων εἰς τὴν πρὸς ϑεὸν λατρείαν. Ἐκ γὰρ ὧν ἐσκύλευσαν τοὺς Αἰγυπτίους οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, τὰ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων κατεσκεύασται, ἡ κιβωτὸς μετὰ τοῦ ἐπιϑέματος, καὶ τὰ Χερουβὶμ, καὶ τὸ ἱλαστήριον, καὶ ἡ χρυσῆ στάμνος, ἐν ᾗ ἀπέκειτο τὸ μάννα τῶν ἀγγέλων ὁ ἄρτος. Ταῦτα μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ καλλίστου τῶν Αἰγυπτίων εἰκὸς γεγονέναι χρυσοῦ· ἀπὸ δὲ δευτέρου τινὸς παρ' ἐκεῖνον ἡ στερεὰ δι' ὅλου χρυσῆ λυχνία, πλησίον τοῦ ἐσωτέρου καταπετάσματος, καὶ οἱ ἐπ' αὐτῆς λύχνοι, καὶ ἡ χρυσῆ τράπεζα, ἐφ' ἧς ἦσαν οἱ ἄρτοι τῆς προϑέσεως, καὶ μεταξὺ ἀμφοτέρων τὸ χρυσοῦν ϑυμιατήριον. Εἰ δέ τις ἦν τρίτος καὶ τέταρτος χρυσὸς, ἐξ ἐκείνου κατεσκευάζετο τὰ σκεύη τὰ ἅγια. Καὶ ἀπὸ ἀργύρου δὲ Αἰγυπτίου ἄλλα ἐγίνετο· ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ παροικοῦντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τοῦτο ἀπὸ*[2]) *τῆς ἐκεῖ παροικίας κεκερδήκασι, τὸ εὐπορῆσαι τοσαύτης ὕλης τιμίας εἰς τὰ χρήσιμα τῆς λατρείας τοῦ ϑεοῦ. Ἀπὸ δὲ Αἰγυπτίου ἱματισμοῦ εἰκὸς γεγονέναι ὅσα ἐδεήϑη ἔργων, ὡς ὠνόμασεν ἡ γραφὴ*[3]), *ῥαφιδευτῶν, συῤῥαπτῶν, τῶν ῥαφιδευτῶν μετὰ σοφίας ϑεοῦ, τὰ τοιάδε ἱμάτια τοῖς τοιοισδὶ, ἵνα γένηται τὰ καταπετάσματα, καὶ αἱ αὐλαὶ αἱ ἐσωτέρω καὶ ἐξωτέρω. Καὶ τί με δεῖ ἀκαίρως παρεκβαίνοντα κατασκευάζειν, εἰς ὅσα χρήσιμά ἐστι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὰ ἀπὸ Αἰγύπτου παραλαμβανόμενα, οἷς Αἰ-*

---

[1]) Cfr. Exod. XI, 2.

[2]) Philocal. pag. 42. *ὑπό*.

[3]) Exod. XXXI. 3. 6.

γύπτιοι μὲν οὐκ εἰς δέον ἐχρῶντο· Ἑβραῖοι δὲ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν εἰς θεοσέβειαν ἐχρήσαντο; Οἶδε μέντοι ἡ θεία γραφὴ πρὸς κακοῦ γεγονέναι, τὸ ἀπὸ τῆς γῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἰς Αἴγυπτον καταβεβηκέναι· αἰνισσομένη, ὅτι τισὶ πρὸς κακοῦ γίνεται τὸ παροικῆσαι τοῖς Αἰγυπτίοις, τουτέστι τοῖς τοῦ κόσμου μαθήμασι, μετὰ τὸ ἐγγραφῆναι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, καὶ τῇ Ἰσραηλιτικῇ εἰς αὐτὸν θεραπείᾳ. Ἄδερ [1]) γοῦν ὁ Ἰδουμαῖος, ὅσον μὲν ἐν τῇ γῇ τοῦ Ἰσραὴλ ἦν, μὴ γευόμενος τῶν Αἰγυπτίων ἄρτων, εἴδωλα οὐ κατεσκεύαζεν· ὅτε δὲ ἀποδρὰς τὸν σοφὸν Σολομῶντα κατέβη εἰς Αἴγυπτον, ὡς ἀποδρὰς ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας, συγγενὴς γέγονε τῷ Φαραὼ, γήμας τὴν ἀδελφὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ τεκνοποιῶν τὸν τρεφόμενον μεταξὺ τῶν παιδῶν τοῦ Φαραώ. Διόπερ, εἰ καὶ ἐπανελήλυθεν εἰς τὴν γῆν Ἰσραὴλ, ἐπὶ τὸ [2]) διασχίσαι τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ ἐπανελήλυθε, καὶ ποιῆσαι αὐτοὺς εἰπεῖν ἐπὶ τῇ χρυσῇ δαμάλει· [3]) „Οὗτοί εἰσιν οἱ θεοί σου, Ἰσραὴλ, οἱ ἀναγαγόντες σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Κἀγὼ δὲ τῇ πείρᾳ μαθὼν εἴποιμ' ἄν σοι, ὅτι σπάνιος μὲν ὁ τὰ χρήσιμα τῆς Αἰγύπτου λαβὼν, καὶ ἐξελθὼν ταύτης, καὶ κατασκευάσας τὰ πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ· πολὺς δὲ ὁ τοῦ Ἰδουμαίου Ἄδερ ἀδελφός. Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ἀπό τινος Ἑλληνικῆς ἐντρεχείας αἱρετικὰ γεννήσαντες νοήματα, καὶ οἱονεὶ δαμάλεις χρυσᾶς κατασκευάσαντες ἐν Βαιθὴλ, ὃ ἑρμηνεύεται οἶκος θεοῦ. Δοκεῖ δέ μοι καὶ διὰ τούτων ὁ λόγος αἰνίσσεσθαι, ὅτι τὰ ἴδια ἀναπλάσματα ἀνέθηκαν ταῖς γραφαῖς, ἐν αἷς οἰκεῖ λόγος θεοῦ, τροπικῶς Βαιθὴλ καλουμέναις. Τὸ δ' ἄλλο ἀνάπλασμα ἐν Δὰν φησιν ὁ λόγος ἀνατεθεῖσθαι [4]). Τοῦ δὲ Δὰν τὰ ὅρια τελευταῖά ἐστι, καὶ ἐγγὺς τῶν

---

1) I. Reg. XI, 14. coll. Gen. XXXVI, 35. 36.

2) Philocal. p. 42. τῷ.

3) I. Reg. XII, 28. coll. Exod. XXXII, 4. 8.

4) I. Reg. XII, 29.

ἐθνικῶν ὁρίων· ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων ἐν τῷ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦ. Ἐγγὺς οὖν εἰσιν ἐθνικῶν ὁρίων τινὰ τῶν ἀναπλασμάτων, ἅπερ ἀνέπλασαν οἱ τοῦ Ἄδερ, ὡς ἀποδεδώκαμεν, ἀδελφοί.

3. *Σὺ οὖν, Κύριε υἱὲ, προηγουμένως πρόσεχε τῇ τῶν θείων γραφῶν ἀναγνώσει· ἀλλὰ πρόσεχε. Πολλῆς γὰρ προσοχῆς ἀναγινώσκοντες τὰ θεῖα δεόμεθα· ἵνα μὴ προπετέστερον εἴπωμέν τινα, ἢ νομίσωμεν περὶ αὐτῶν. Καὶ προσέχων τῇ τῶν θείων ἀναγνώσει μετὰ πιστῆς καὶ θεῷ ἀρεσκούσης προλήψεως, κροῦε τὰ κεκλεισμένα αὐτῆς, καὶ ἀνοιγήσεταί σοι ὑπὸ τοῦ θυρωροῦ, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· „τούτῳ ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει“ [1]). Καὶ προσέχων τῇ θείᾳ ἀναγνώσει ὀρθῶς ζήτει καὶ μετὰ πίστεως τῆς εἰς θεὸν ἀκλινοῦς τὸν κεκρυμμένον τοῖς πολλοῖς νοῦν τῶν θείων γραμμάτων. Μὴ ἀρκοῦ δὲ τῷ κρούειν καὶ ζητεῖν· ἀναγκαιοτάτη γὰρ καὶ ἡ περὶ τοῦ νοεῖν τα θεῖα εὐχή· ἐφ᾽ ἣ προτρέπων ὁ Σωτὴρ οὐ μόνον εἶπε [2]) τό· „κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν“· καὶ τό· „ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε“, ἀλλὰ καὶ τό· „αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν“. Ταῦτα ἀπὸ τῆς πρός σέ μου πατρικῆς ἀγάπης τετόλμηται. Εἶ δ᾽ εὖ ἔχει τὰ τετολμημένα, ἢ [3]) μὴ, θεὸς ἂν εἰδείη, καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, καὶ ὁ μετέχων πνεύματος θεοῦ καὶ πνεύματος Χριστοῦ. Μετέχοις δὲ καὶ σὺ, καὶ ἀεὶ αὔξοις τὴν μετοχὴν, ἵνα λέγῃς οὐ μόνον τό· „μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ γεγόναμεν“ [4]), ἀλλὰ καὶ, μέτοχοι τοῦ θεοῦ. —*

---

[1]) Ev. Joann. X, 3.

[2]) Matth. VII, 7. Luc. XI, 9.

[3]) Philocal. p. 43. *εἰ.*

[4]) Hebr. III, 14.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ [1]).

Τόμος ά.

1. Ὃν τρόπον οἶμαι ὁ πάλαι λαὸς ἐπικληθεὶς θεοῦ εἰς φυλὰς διῄρετο δυοκαίδεκα, καὶ τὴν ὑπὲρ τὰς λοιπὰς φυλὰς τάξιν λευϊτικὴν, καὶ αὐτὴν κατὰ πλείονα τάγματα ἱερατικὰ καὶ λευϊτικὰ τὸ θεῖον θεραπεύουσαν· οὕτως νομίζω κατὰ τὸν [2]) κρυπτὸν τῆς καρδίας ἄνθρωπον πάντα τὸν Χριστοῦ λαὸν, χρηματίζοντα ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖον καὶ ἐν πνεύματι περιτετμημένον [3]), ἔχειν τὰς ἰδιότητας μυστικώτερον τῶν φυλῶν, ὡς ἔστι γυμνότερον ἀπὸ Ἰωάννου ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως μαθεῖν, οὐδὲ τῶν λοιπῶν προφητῶν τοῖς ἀκούειν ἐπισταμένοις τὰ τοιαῦτα ἀποσιωπησάντων. Φησὶ δὲ οὕτως ὁ Ἰωάννης [4])· „καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἀναβαίνοντα ἀπὸ ἀνατολῆς

---

[1]) Cf. Origenis opp. ed. de la Rue Tom. IV. pag. 1—456. Parisiis 759. Ed. Huet. P. II. pag. 1—422. Coloniae 685. —

[2]) *Κατὰ τὸν κρυπτόν*. Ita legitur in Codicibus Bodlejano et Barberino. Sicque legendum monuit Huetius, qui in textu habet *κατὰ τὸ κρυπτόν*. R.

[3]) Rom. II, 29.

[4]) Apoc. VII, 2—5.

ἡλίου, ἔχοντα σφραγῖδα θεοῦ ζῶντος, καὶ ἔκραξε [1]) φωνῇ μεγάλῃ τοῖς τέσσαρσιν ἀγγέλοις, οἷς ἐδόθη αὐτοῖς ἀδικῆσαι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, λέγων· μὴ ἀδικήσητε μήτε τὴν γῆν, μήτε τὴν θάλασσαν, μήτε τὰ δένδρα, ἄχρι [2]) σφραγίσωμεν τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. Καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων, ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες ἐσφραγισμένοι ἐκ πάσης φυλῆς υἱῶν Ἰσραήλ· ἐκ φυλῆς Ἰούδα δώδεκα χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Ῥουβὴμ δυοκαίδεκα χιλιάδες“. Καὶ μετὰ τὸ διηρῆσθαι τὰς λοιπὰς φυλὰς, πάρεξ τοῦ Δὰν, ἑξῆς μετὰ πλείονα ἐπιφέρει [3])· „καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ τό ἀρνίον ἑστὼς ἐπὶ τὸ ὄρος Σιὼν [4]), καὶ μετ᾽ αὐτοῦ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες, ἔχουσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γεγραμμένον ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. Καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βροντῆς μεγάλης. Καὶ ἡ φωνὴ, ἣν ἤκουσα, ὡς κιθαρῳδῶν κιθαριζόντων ἐν ταῖς κιθάραις αὐτῶν· καὶ ᾄδουσιν ᾠδὴν [5]) καινὴν ἐνώπιον τοῦ θρόνου, καὶ ἐνώπιον τῶν τεσσάρων ζώων, καὶ τῶν πρεσβυτέρων· καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο μαθεῖν τὴν ᾠδὴν, εἰ μὴ αἱ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες, οἱ ἠγορασμένοι ἀπὸ τῆς γῆς· Οὗτοί εἰσιν, οἳ μετὰ γυναικῶν οὐκ ἐμολύνθησαν· παρθένοι γάρ εἰσιν· οὗτοι οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρνίῳ ὅπου ἐὰν [6]) ὑπάγῃ.

---

[1]) *καὶ ἔκραξε.* Codd. Bodlejanus et Barberinus: *καὶ ἐκέκραξε.* R.

[2]) *ἄχρι.* Apocal. VII, 3.: *ἄχρις οὗ.*

[3]) Apocal. XIV, 1—5.

[4]) *ἐπὶ τὸ ὄρος Σιών.* Haec non vertit Ferrarius interpres. R.

[5]) *ᾠδὴν καινήν.* Ferrarius legebat *ὡς ᾠδὴν καινήν.* R.

[6]) Apocal. XIV. 4.: *ὅπου ἄν.* Sed cfr. Winer: Gram-

Οὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχὴ τῷ θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ· καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν οὐχ εὑρέθη ψεῦδος· ἄμωμοι γάρ εἰσιν [1])". Ὅτι δὲ ταῦτα παρὰ τῷ Ἰωάννῃ περὶ τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων λέγεται, καὶ αὐτῶν ὑπαρχόντων ἀπὸ φυλῶν, κἂν μὴ δοκῇ τὸ σωματικὸν αὐτῶν γένος ἀνατρέχειν ἐπὶ τὸ σπέρμα τῶν Πατριαρχῶν, ἔστιν οὕτως ἐπιλογίσασθαι [2])· „μὴ ἀδικήσητε, φησί, τὴν γῆν, μήτε τὴν θάλασσαν, μήτε τὰ δένδρα, ἄχρι σφραγίσωμεν τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν [3]). Καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων, ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες ἐσφραγισμένοι [4]) ἐκ πάσης φυλῆς υἱῶν Ἰσραήλ".

2. Οὐκοῦν οἱ ἐκ πάσης φυλῆς υἱῶν Ἰσραὴλ σφραγίζονται ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν, ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρές εἰσι χιλιάδες τὸν ἀριθμόν· αἵ τινες ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες ἐν τοῖς ἑξῆς παρὰ τῷ Ἰωάννῃ λέγονται ἔχειν τὸ ὄνομα τοῦ ἀρνίου καὶ τοῦ [5]) πατρὸς αὐτοῦ γεγραμμένον ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν, οὖσαι παρθένοι, καὶ μετὰ γυναικῶν οὐ μολυνθέντες [6]). Τίς οὖν ἄλλη εἴη ἡ σφραγὶς ἡ ἐπὶ τῶν μετώπων, ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρνίου [7]), καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ,

---

matik d. neutestamentl. Sprachidioms. III. Aufl. Leipz. 1830. pag. 257. Thilo ad Acta Thomae pag. 7 et 8. §. 3.

[1]) Ferrarius post haec verba *ἄμωμοι γάρ εἰσιν*, addit: ante thronum Dei. Quae verba in nostris mss. desiderantur. R.

[2]) Apocal. VII, 3. 4.

[3]) De la Rue: *αὐτῶν* sed cfr. p. 6. lin. 6.

[4]) Codd. Barberinus et Bodlejanus *ἐσφραγισμένοι*. Huetius edidit *ἐσφραγισμένων*. R.

[5]) Interpres legebat: *καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ*. R.

[6]) De la Rue sine justa causa legendum censet: *οὐ μολυνθεῖσαι*.

[7]) *καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ*. Apud Hue-

ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τόποις τῶν μετώπων λεγομένων ἔχειν πὴ [1]) μὲν τὴν σφραγῖδα, πὴ δὲ τὰ γράμματα περιέχοντα τὸ ὄνομα τοῦ ἀρνίου, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ; Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπὸ φυλῶν εἰ οἱ αὐτοί εἰσι τοῖς παρθένοις, ὡς προαπεδείξαμεν, σπάνιος δὲ ὁ ἐκ τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ πιστεύων, ὡς τάχα τολμῆσαι ἄν τινα εἰπεῖν μὴ συμπληροῦσθαι [2]) ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ πιστευόντων, μηδὲ τὸν τῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα τεσσάρων χιλιάδων ἀριθμόν· δῆλον, ὅτι ἐκ τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τῷ θείῳ προσερχομένων λόγῳ συνίστανται αἱ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες μετὰ γυναικῶν οὐ μολυνομένων, ὥστε μὴ ἐᾷν [3]) ἀποπεσεῖν τῆς ἀληθείας τὸν φάσκοντα ἀπαρχὴν ἑκάστης εἶναι φυλῆς τοὺς παρθένους αὐτῆς. Καὶ γὰρ ἐπιφέρεται· [4]) „οὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχὴ τῷ θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ· καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν οὐχ εὑρέθη ψεῦδος· ἄμωμοι γάρ εἰσιν.“ Οὐκ ἀγνοητέον δὲ, ὅτι ὁ περὶ τῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα τεσσάρων χιλιάδων παρθένων λόγος ἐπιδέχεται ἀναγωγήν· περιττὸν δὲ νῦν καὶ οὐ κατὰ τὸν προκείμενον λόγον τὸ παρατίθεσθαι λέξεις προφητικὰς ταὐτὸν περὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν ἡμᾶς διδασκούσας.

3. Τί δὲ πάντα ταῦθ' [5]) ἡμῖν βούλεται, ἐρεῖς ἐντυγχάνων τοῖς γράμμασιν, Ἀμβρόσιε, ἀληθῶς θεοῦ ἄνθρωπε, καὶ ἐν Χριστῷ ἄνθρωπε [6]), καὶ σπεύδων εἶναι

---

tium deest τὸ ὄνομα, sed restituitur ex Codice Barberino. R.

[1]) πὴ μὲν τὴν σφραγῖδα, πὴ δέ. De la Rue: πῇ μὲν τὴν σφραγῖδα, πῇ δέ. Sed cfr. Hermannus ad Viger. p. 794.

[2]) Codex Barberinus: ἐμπληροῦσθαι. R.

[3]) De la Rue sine causa pro ἐᾷν legendum censet: ἄν.

[4]) Apocal. XIV, 4. 5.

[5]) Codex Bodlejanus πάντα ταῦτα βούλεται. R.

[6]) De la Rue nullo jure pro: ἄνθρωπε legendum

πνευματικὸς, οὐκέτι ἄνθρωπος. Οἱ μὲν ἀπὸ τῶν φυλῶν δεκάτας καὶ ἀπαρχὰς ἀναφέρουσι τῷ θεῷ διὰ τῶν λευΐτῶν καὶ ἱερέων, οὐ πάντα ἔχοντες ἀπαρχὰς ἢ δεκάτας· οἱ δὲ λευΐται καὶ ἱερεῖς πάντα δεκάταις καὶ ἀπαρχαῖς χρώμενοι, δεκάτας ἀναφέρουσι τῷ θεῷ διὰ τοῦ ἀρχιερέως, οἶμαι δ' ὅτι καὶ ἀπαρχάς. Ἡμῶν δὴ τῶν προσιόντων τοῖς Χριστοῦ μαθήμασιν οἱ μὲν πλεῖστοι τὰ πολλὰ τῷ βίῳ σχολάζοντες, καὶ ὀλίγας πράξεις τῷ θεῷ ἀνατιθέντες, τάχα εἶεν ἂν οἱ ἀπὸ τῶν φυλῶν ὀλίγην πρὸς τοὺς ἱερεῖς ἔχοντες κοινωνίαν, καὶ ἐν βραχέσι τὸ θεραπευτικὸν τοῦ θεοῦ τρέφοντες. Οἱ δὲ ἀνακείμενοι τῷ θείῳ λόγῳ, καὶ πρὸς μόνῃ τῇ θεραπείᾳ τοῦ θεοῦ γινόμενοι [1]) γνησίως κατὰ τὴν εἰς τοῦτο διαφορὰν τῶν εἰς τουτο κινημάτων λευΐται καὶ ἱερεῖς οὐκ ἀτόπως λεχθήσονται. Τάχα δὲ οἱ διαφέροντες καὶ τῶν [2]) τῆς καθ' ἑαυτοὺς γενεᾶς ἔχοντες, ἀρχιερεῖς ἔσονται κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ἐὰν γάρ τις ἀνθυποφέρῃ, πρὸς τοῦτο νομίζων ἡμᾶς ἀσεβεῖν τὸ τοῦ ἀρχιερέως ὄνομα τάσσοντας ἐπ' ἀνθρώπων, ἐπεὶ πολλαχοῦ Ἰησοῦς μέγας ἱερεὺς προφητεύεται [3])· „ἔχομεν γὰρ ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ“, λεκτέον πρὸς αὐτὸν, ὅτι ὁ Ἀπόστολος ἐπεσημήνατο λέγων τὸν προ-

---

censet: ἀδελφέ. Idem paulo post absque causa legendum statuit: καὶ οὐκέτι κ. τ. λ. cum, quod non adjecit, distinctionis signum ex omni parte sufficiat.

[1]) γνησίως κατὰ τὴν εἰς τοῦτο διαφορὰν τῶν κ. τ. λ. — Τάχα δὲ οἱ διαφέροντες καὶ τῶν. Haec desunt apud Huetium, sed restituuntur ex Codd. Barberino et Bodlejano. R.

[2]) διαφέροντες καὶ τῶν. Ita de la Rue, et quos secutus est Codd. Barberinus et Bodlejanus legunt. Equidem consensu Neandri propono: διαφέρον τι καὶ τῶν κ. τ. λ.

[3]) Hebr. IV, 14.

φήτην εἰρηκέναι περὶ τοῦ [1]) Χριστοῦ· „σὺ [2]) ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ“· καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών. Ἀφ' οὗ καὶ ἡμεῖς λαβόντες φαμὲν κατὰ μὲν τὴν τάξιν Ἀαρὼν ἀνθρώπους δύνασθαι εἶναι ἀρχιερεῖς· κατὰ δὲ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ.

4. Πάσης τοίνυν ἡμῖν πράξεως [3]) ἀνακειμένης θεῷ, καὶ παντὸς τοῦ βίου, ἐπεὶ [4]) σπεύδομεν ἐπὶ τὰ κρείττονα, καὶ βουλομένων ἡμῶν ἔχειν πᾶσαν αὐτὴν ἀπαρχὴν τῶν πολλῶν ἀπαρχῶν, εἴ γε μὴ σφαλλόμεθα τοῦτο νομίζοντες, ποίαν ἐχρῆν εἶναι, μετὰ τὸ κατὰ τὸ σῶμα κεχωρίσθαι ἡμᾶς ἀλλήλων, διαφέρουσαν, ἢ τὴν περὶ εὐαγγελίου ἐξέτασιν; Καὶ γὰρ τολμητέον εἰπεῖν πασῶν τῶν γραφῶν εἶναι ἀπαρχὴν τὸ εὐαγγέλιον. Ἀπαρχὴν οὖν πράξεων, ἐξ οὗ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐπιδεδημήκαμεν, τίνα ἄλλην, ἢ τὴν εἰς τὴν ἀπαρχὴν τῶν γραφῶν ἐχρῆν γεγονέναι; Χρὴ δὲ ἡμᾶς εἰδέναι οὐ ταὐτὸν εἶναι ἀπαρχὴν καὶ πρωτογέννημα. Μετὰ γὰρ τοὺς πάντας καρποὺς ἀναφέρεται ἡ ἀπαρχὴ, πρὸ δὲ πάντων τὸ πρωτογέννημα. Τῶν τοίνυν φερομένων γραφῶν καὶ ἐν πάσαις ἐκκλησίαις θεοῦ πεπιστευμένων εἶναι θείων, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τις λέγων πρωτογέννημα μὲν τὸν Μωϋσέως νόμον, ἀπαρχὴν δὲ τὸ εὐαγγέλιον. Μετὰ γὰρ τοὺς πάντας τῶν προφητῶν καρποὺς, τῶν μέχρι τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, ὁ τέλειος ἐβλάστησε λόγος.

5. Ἐὰν δέ τις ἀνθυποφέρῃ διὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀπαρχῶν φάσκων μετὰ τὰ εὐαγγέλια

---

[1]) περὶ τοῦ Χριστοῦ. Apud Huetium deest τοῦ, sed legitur in nostris Codd. R.

[2]) Ps. CX, 4. Hebr. V, 6. coll. VII, 11.

[3]) πράξεως. Codex Bodlejanus τάξεως. R.

[4]) Pro ἐπεὶ σπεύδομεν, quod nostri habent Codices, in textu apud Huetium: ἐπισπεύδομεν (R.), margini tamen adscriptum legitur ἐπεὶ σπεύδομεν.

τὰς πράξεις καὶ τὰς ἐπιστολὰς φέρεσθαι τῶν ἀποστόλων, καὶ κατὰ τοῦτο μὴ ἂν ἔτι σώζεσθαι τὸ προαποδεδομένον περὶ ἀπαρχῆς, τὸ ἀπαρχὴν πάσης γραφῆς εἶναι τὸ εὐαγγέλιον· λεκτέον ἤτοι νοῦν εἶναι σοφῶν ἐν Χριστῷ, ὠφελημένων [1]) ἐν ταῖς φερομέναις ἐπιστολαῖς, δεομένων, ἵνα πιστεύωνται μαρτυριῶν τῶν ἐν τοῖς νομικοῖς καὶ προφητικοῖς λόγοις κειμένων, ὥστε σοφὰ μὲν καὶ πιστὰ λέγειν καὶ σφόδρα ἐπιτεταγμένα [2]) τὰ ἀποστολικὰ, οὐ μὴν παραπλήσια τῷ· „τάδε [3]) λέγει κύριος παντοκράτωρ". Καὶ κατὰ τοῦτο ἐπίστησον, εἰ, ἐπὰν λέγῃ ὁ Παῦλος· „πᾶσα [4]) γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος", ἐμπεριλαμβάνει καὶ τὰ ἑαυτοῦ γράμματα, ἢ οὐ τό· [5]) „κἀγὼ λέγω [6]), καὶ οὐχ ὁ κύριος", καὶ τό· „ἐν [7]) πάσαις ἐκκλησίαις διατάσσομαι", καὶ τό· „οἷα [8]) ἔπαθον ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίῳ, ἐν Λύστροις", καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἐνίοτε ὑπ' αὐτοῦ [9]) γραφέντα καὶ κατ' ἐξουσίαν, οὐ μὴν τὸ εἰλικρινὲς τῶν ἐκ θείας ἐπιπνοίας λόγων. Ἢ καὶ τοῦτο [10]) παραστατέον,

---

[1]) De la Rue sine causa legendum censet ὠφελημένων μὲν ἐν ταῖς φερομέναις ἐπιστολαῖς, δεομένων δὲ ἵνα κ. τ. λ. Huetius male exhibet ἐν Χριστῷ ὠφελημένων, ἐν ταῖς φερομέναις ἐπιστολαῖς δεομένων, κ. τ. λ.

[2]) Codex Bodlejanus pro ἐπιτεταγμένα habet ἐπιτετευγμένα. R.

[3]) II. Cor. VI, 18.

[4]) II. Tim. III, 16.

[5]) ἢ οὐ τό· κἀγὼ λέγω κ. τ. λ. Sic nostri Codices. Male autem Huetius in textu habet ἢ οὕτω· λέγω κ. τ. λ. R.

[6]) I. Cor. VII, 12.

[7]) I. Cor. VII, 17.

[8]) II. Tim. III, 11.

[9]) γραφέντα — ἐπιπνοίας. Haec apud Huetium desunt, sed restituuntur ex Codicibus Bodlejano et Barberino. R.

[10]) Codd. Regius, Barberinus et Bodlejanus, item

ὅτι ἡ παλαιὰ μὲν οὐκ εὐαγγέλιον, οὐ δεικνύουσα τὸν ἐρχόμενον, ἀλλὰ [1]) προαγγέλλουσα καὶ προκηρύσσουσα· πᾶσα δὲ ἡ καινὴ τὸ εὐαγγέλιόν ἐστιν, οὐ μόνον ὁμοίως τῇ ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου [2]) φάσκουσα· „ἰδοὺ ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου" [3]), ἀλλὰ καὶ ποικίλας δοξολογίας περιέχουσα καὶ διδασκαλίας [4]) τοῦ δι' ὃν τὸ εὐαγγέλιον εὐαγγέλιόν ἐστιν. Ἔτι δὲ εἰ ὁ θεὸς ἔθετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποστόλους [5]), καὶ προφήτας, καὶ εὐαγγελιστὰς, ποιμένας τε καὶ διδασκάλους, ἐπὰν ἐξετάσωμεν, τί τὸ ἔργον τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὅτι οὐ πάντως διηγήσασθαι, τίνα τρόπον ὁ Σωτὴρ τυφλὸν ἀπὸ [6]) γενετῆς ἰάσατο, ὀδωδότα [7]) νεκρὸν ἀνέστησεν, ἤ τι τῶν παραδόξων πεποίηκεν, οὐκ ὀκνήσομεν, χαρακτηριζομένου του εὐαγγελιστοῦ, καὶ ἐν προτρεπτικῷ λόγῳ τῷ εἰς πιστοποίησιν τῶν περὶ Ἰησοῦ, εὐαγγέλιόν πως εἰπεῖν τὰ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων γεγραμμένα. Ἀλλ' ὅσον ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ ἀποδόσει, τῷ ἀνθυποφέροντι, διὰ τὸ μὴ ἐπιγεγράφθαι τὰς ἐπιστολὰς εὐαγγέλιον, ὡς οὐ καλῶς πᾶσαν τὴν καινὴν διαθήκην εὐαγγέλιον ἡμῶν

Ferrarius τούτῳ exhibent. Perionius tamen legit τοῦτο, cui nos cum Tarino interprete assentimur. H. et R. In textu H. et R. exhibent τούτῳ, nec satis recte praecedentibus hoc modo adjungunt: οὐ μὴν - λόγων, ἢ καὶ τούτῳ κ. τ. λ.

1) προαγγέλλουσα apud Huet. deest.

2) φάσκουσα. Codex Barberinus φράζουσα. R.

3) Ev. Joann. I, 29. ubi pro ἰδού legitur: ἴδε.

4) διδασκαλίας τοῦ δι' ὃν τὸ εὐαγγέλιον εὐαγγέλιόν ἐστιν. Sic recte habet Codex Bodlejanus, sicque legit Ferrarius. In Codice Barberino pro δι' ὃν legitur δι' οὗ. Apud Huetium τοῦ deest, δι' οὗ legitur et vox εὐαγγέλιον semel exstat. R.

5) Ephes. IV, 11.

6) Ev. Joann. IX, 1. sqq.

7) Ev. Joann. XI, 1—44. inprim. v. 39.

ὀνομασάντων, λεκτέον, ὅτι πολλαχοῦ τῶν γραφῶν δύο τινῶν, ἢ πλειόνων τῷ αὐτῷ ὀνόματι ὀνομαζομένων κυριώτερον ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τῶν λεγομένων κεῖται τὸ ὄνομα· οἷον λέγοντος τοῦ Σωτῆρος· „μὴ [1]) καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς", ὁ Ἀπόστολός [2]) φησι τετάχθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διδασκάλους. Οὐκ ἔσονται οὖν οὗτοι διδάσκαλοι ὅσον ἐπὶ τῇ ἀκριβείᾳ τῆς τοῦ εὐαγγελίου [3]) φωνῆς· οὕτως οὐκ ἔσται εὐαγγέλιον τὸ κατὰ τὰς ἐπιστολὰς πᾶν γράμμα, ὅταν παραβάλληται τῇ διηγήσει τῶν περὶ Ἰησοῦ πράξεων καὶ παθημάτων καὶ λόγων αὐτοῦ. Πλὴν ἀπαρχὴ πάσης γραφῆς τὸ εὐαγγέλιον, καὶ πασῶν τῶν κατ' εὐχὴν ἡμῶν πράξεων ἐσομένων ἀπαρχὴν ποιούμεθα [4]) εἰς τὴν ἀπαρχὴν τῶν γραφῶν.

6. Ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι καὶ τεσσάρων ὄντων τῶν εὐαγγελίων, — οἱονεὶ στοιχείων τῆς πίστεως τῆς ἐκκλησίας, ἐξ ὧν στοιχείων ὁ πᾶς συνέστηκε κόσμος ἐν Χριστῷ καταλλαγεὶς τῷ θεῷ, καθά φησιν ὁ Παῦλος [5])· „θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ", οὗ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν ἦρεν Ἰησοῦς· περὶ γὰρ τοῦ κόσμου τῆς ἐκκλησίας ὁ λόγος ἐστὶν ὁ γεγραμμένος [6])· „ἰδοὺ ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου", — ἀπαρχὴν τῶν εὐαγγελίων εἶναι τὸ προστεταγμένον ἡμῖν ὑπὸ σοῦ κατὰ δύναμιν ἐρευνῆσαι τὸ κατὰ Ἰωάννην, τὸν γενεαλογούμενον [7]) εἰπὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀγενεαλογήτου ἀρχόμενον. Ματθαῖος μὲν γὰρ τοῖς

---

[1]) Matth. XXIII, 8. 9.

[2]) Ephes. IV, 11.

[3]) τοῦ εὐαγγελίου. Tarinus censebat legendum τοῦ διδασκάλου. R.

[4]) De la Rue nullo jure omittendum censet εἰς.

[5]) II. Cor. V, 19.

[6]) Ev. Joann. I, 29.

[7]) Pro εἰπών Ferrarius legit σκοπῶν; de la Rue rectissime legendum censet εἰπόν. In textu tamen εἰπών exhibet.

προσδοκῶσι τὸ ἐξ Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ Ἑβραίοις γράφων, „βίβλος [1]), φησὶ, γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ". Καὶ Μάρκος εἰδὼς, ὃ [2]) γράφει, ἀρχὴν διηγεῖται τοῦ εὐαγγελίου, τάχα εὑρισκόντων ἡμῶν τὸ τέλος [3]) αὐτοῦ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ· ἐν ἀρχῇ λόγον θεὸν λόγον. Ἀλλὰ καὶ Λουκᾶς εἰρηκὼς ἐν ἀρχῇ τῶν Πράξεων [4])· „τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν καὶ διδάσκειν", ἀλλά γε τηρεῖ τῷ ἐπὶ τὸ στῆθος ἀναπεσόντι τοῦ Ἰησοῦ τοὺς μείζονας καὶ τελειοτέρους [5]) περὶ Ἰησοῦ λόγους. Οὐδεὶς γὰρ ἐκείνων ἀκρατῶς ἐφανέρωσεν αὐτοῦ τὴν θεότητα, ὡς Ἰωάννης παραστήσας αὐτὸν λέγοντα· „ἐγώ [6]) εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ἐγώ [7]) εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή· ἐγώ [8]) εἰμι ἡ ἀνάστασις· ἐγώ [9]) εἰμι ἡ θύρα· ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός"· καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει· „ἐγώ [10]) εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος". Τολμητέον τοίνυν εἰπεῖν ἀπαρχὴν μὲν πασῶν γραφῶν εἶναι τὰ εὐαγγέλια, τῶν δὲ εὐαγγελίων ἀπαρχὴν τὸ κατὰ Ἰωάννην, οὗ τὸν νοῦν οὐδεὶς δύναται λαβεῖν μὴ ἀναπεσὼν ἐπὶ τὸ στῆθος Ἰησοῦ, μηδὲ λαβὼν ἀπὸ Ἰησοῦ τὴν Μαρίαν γινομένην καὶ αὐτοῦ μητέρα. Καὶ τηλικοῦτον

---

1) Matth. I, 1.

2) ὃ apud Huetium deest.

3) τέλος - διδάσκειν. Haec omnia apud Huetium desiderantur, sed restituuntur partim ex Codice Bodlejano, partim ex Barberino. R. In mea Huet. editione verba ἡμῶν τό excipiunt adhuc literae τέ.

4) Act. I, 1.

5) Codex Bodlejanus τελεωτέρους. R.

6) Ev. Joann. VIII, 12.

7) — — XIV, 6.

8) — — XI, 25.

9) — — X, 7. 9. 11.

10) Apocal. I, 8. XXI, 6. XXII, 13.

δὲ γενέσθαι δεῖ τὸν ἐσόμενον ἄλλον Ἰωάννην, ὥστε οἱονεὶ τὸν Ἰωάννην δειχθῆναι ὄντα Ἰησοῦν ἀπὸ Ἰησοῦ. Εἰ γὰρ οὐδεὶς υἱὸς Μαρίας, κατὰ τοὺς ὑγιῶς περὶ αὐτῆς δοξάζοντας, ἢ Ἰησοῦς, φησὶ δὲ Ἰησοῦς τῇ μητέρι· „ἴδε [1]) ὁ υἱός σου", καὶ οὐχί· ἴδε καὶ οὗτος υἱός σου· ἴσον εἴρηκε τῷ· ἴδε οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς, ὃν ἐγέννησας. Καὶ γὰρ πᾶς ὁ τετελειωμένος ζῇ οὐκέτι [2]), ἀλλ' ἐν αὐτῷ ζῇ Χριστὸς, καὶ ἐπεὶ ζῇ ἐν αὐτῷ Χριστὸς, λέγεται περὶ αὐτοῦ τῇ Μαρίᾳ· ἴδε ὁ υἱός σου ὁ Χριστός. Ἡλίκου τοίνυν νοῦ ἡμῖν δεῖ, ἵνα τὸν ἐν τοῖς ὀστρακίνοις τῆς εὐτελοῦς λέξεως θησαυροῖς ἐναποκείμενον λόγον [3]) τοῦ ὑπὸ πάντων τῶν ἐντυγχανόντων ἀναγινωσκομένου γράμματος, καὶ ὑπὸ πάντων τῶν παρεχόντων τὰς σωματικὰς ἀκοὰς ἀκουομένου, αἰσθητοῦ διὰ φωνῆς λόγου, ἐκλαβεῖν κατ' ἀξίαν δυνηθῶμεν, τί δεῖ καὶ λέγειν; Τὸν γὰρ μέλλοντα ταῦτα ἀκριβῶς καταλαμβάνειν μετὰ ἀληθείας εἰπεῖν δεῖ· „ἡμεῖς [4]) δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν". Ἔστι δὲ προσαχθῆναι ἀπὸ τῶν ὑπὸ Παύλου λεγομένων περὶ τοῦ πᾶσαν τὴν καινὴν εἶναι τὰ εὐαγγέλια [5]), ὅταν που γράφῃ· „κατὰ [6]) τὸ εὐαγγέλιόν μου". Ἐν γράμμασι γὰρ Παύλου οὐκ ἔχομεν βιβλίον [7]) εὐαγγέλιον συνήθως καλούμενον. Ἀλλὰ πᾶν, ὃ ἐκήρυσσε καὶ ἔλεγε, τὸ εὐαγγέλιον ἦν. Ἃ καὶ ἐκήρυσσε καὶ ἔλεγε, ταῦτα καὶ ἔγραφε· καὶ ἃ ἔγραφε ἄρα εὐαγγέλιον ἦν. Εἰ δὲ τὰ Παύλου εὐαγγέλιον ἦν, ἀκόλουθον λέγειν, ὅτι καὶ τὰ Πέτρου

---

1) Ev. Joann. XIX. 26.

2) Galat. II, 20.

3) De la Rue sine jure pro *λόγον* legendum censet *νοῦν*.

4) I. Cor. II, 12. 16.

5) Ferrarius legit *τὸ εὐαγγέλιον*. R.

6) Rom. II, 16.

7) Nostri Codices habent *οὐκ ἔχομεν βιβλίον εὐαγγέλιον*. Huetii editio omisit *βιβλίον*. R.

εὐαγγέλιον ἦν, καὶ ἁπαξαπλῶς τὰ συνιστάντα τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν, καὶ κατασκευάζοντα τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ἐμποιοῦντά τε αὐτὴν ταῖς ψυχαῖς τῶν βουλομένων παραδέξασθαι τὸν ἑστῶτα ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ κρούοντα, καὶ εἰσελθεῖν βουλόμενον εἰς τὰς ψυχὰς λόγον θεοῦ.

7. Τί δὲ βούλεται δηλοῦν ἡ εὐαγγέλιον προσηγορία, καὶ διὰ τί ταύτην ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν ταῦτα τὰ βιβλία, ἤδη καιρὸς ἐξετάσαι. Ἔστι τοίνυν τὸ εὐαγγέλιον λόγος περιέχων ἀπαγγελίαν πραγμάτων κατὰ τὸ εὔλογον διὰ τὸ ὠφελεῖν εὐφραινόντων τὸν ἀκούοντα, ἐπὰν παραδέξηται τὸ ἀπαγγελλόμενον. Οὐδὲν δ' ἧττον ὁ τοιοῦτος λόγος εὐαγγέλιόν ἐστιν [1]), ἂν καὶ πρὸς τὴν σχέσιν τοῦ ἀκούοντος ἐξετάζηται· ἢ εὐαγγέλιόν ἐστι λόγος [2]) περιέχων ἀγαθοῦ τῷ πιστεύοντι παρουσίαν, ἢ λόγος ἐπαγγελλόμενος παρεῖναι τὸ ἀγαθὸν τὸ προσδοκώμενον. Πάντες δὲ οἱ προειρημένοι ἡμῖν ὅροι [3]) ἐφαρμόζουσι τοῖς ἐπιγραφομένοις εὐαγγελίοις. Ἕκαστον γὰρ εὐαγγέλιον σύστημα ἀπαγγελλομένων ὠφελίμων τῷ πιστεύοντι, καὶ μὴ παρεκδεξαμένῳ, τυγχάνον ὠφέλειαν ἐμποιοῦν, κατὰ τὸ εὔλογον εὐφραίνει διδάσκον τὴν δι' ἀνθρώπους τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ σωτήριον αὐτοῖς ἐπιδημίαν. Ἀλλὰ καὶ ὅτι λόγος ἐστὶν ἕκαστον εὐαγγέλιον διδάσκων τὴν τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς ἐν υἱῷ τοῖς βουλομένοις παραδέξασθαι ἐπιδημίαν, παντὶ τῷ πιστεύοντι σαφές· ὅτι δὲ καὶ ἀγαθὸν

---

[1]) ἐστιν ἂν καί. In editione Huetii ἂν καί desiderantur, pro ἐστιν autem, quod de la Rue adesse negat, ἔστι legitur sequente κ. Ferrarius legebat: ἔστι κἂν πρός.

[2]) λόγος περιέχων —— . Πάντες δὲ οἱ. Haec omnia desiderantur in editione Huetii, restituuntur ex Codicibus Barberino et Bodlejano. R.

[3]) ὅροι. Codex Bodlejanus λόγοι. R.

ἐπαγγέλλεται διὰ τῶν βιβλίων τούτων τὸ προσδοκηθὲν, οὐκ ἀσαφές. Σχεδὸν γὰρ ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης τὴν παντὸς τοῦ λαοῦ λαβὼν φωνήν φησι πέμψας τῷ Ἰησοῦ [1]) „σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;“ Προσδοκώμενον γὰρ ἀγαθὸν τῷ λαῷ ὁ Χριστὸς ἦν, περὶ οὗ κηρυσσόντων τῶν προφητῶν, μέχρι καὶ τῶν τυχόντων πάντες εἰς αὐτὸν ἔσχον οἱ ὑπὸ νόμον καὶ προφήτας τὰς ἐλπίδας, ὡς μαρτυρεῖ ἡ Σαμαρεῖτις λέγουσα· „οἶδα,[2]) ὅτι Μεσσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀπαγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα.“ Ἀλλὰ καὶ Σίμων καὶ Κλεόπας ὁμιλοῦντες πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τῷ Ἰησοῦ αὐτῷ τῷ Χριστῷ ἀναστάντι, οὐδέπω γινώσκοντες ἐγηγέρθαι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, φασί· „σὺ [3]) μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις; Εἰπόντος δέ· ποῖα; ἀποκρίνονται· τὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρηνοῦ [4]), ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐναντίον τοῦ θεοῦ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ· ὅπως τε παρέδωκαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν εἰς κρίμα θανάτου, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. Ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραήλ.“ Πρὸς τούτοις Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου εὑρὼν τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα λέγει· „εὑρήκαμεν [5]) τὸν Μεσσίαν, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, Χριστός.“ Καὶ μετ᾽ ὀλίγα ὁ Φίλιππος εὑρὼν τὸν Ναθαναὴλ λέγει αὐτῷ· „ὃν [6]) ἔγραψε Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ,

---

1) Matth. XI, 3.

2) Ev. Joann. IV, 25. ubi pro ἀπαγγελεῖ legitur ἀναγγελεῖ.

3) Luc. XXIV, 18—21.

4) Luc. XXIV, 19. legitur Ναζωραίου.

5) Ev. Joann. I, 42.

6) Ev. Joann. I, 46.

καὶ οἱ προφῆται, εὑρήκαμεν, τὸν[1]) Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωσὴφ, τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ.[2])"

8. Δόξαι δ' ἄν τις ἐνίστασθαι τῷ πρώτῳ ὅρῳ, ἐπεὶ καὶ τὰ μὴ ἐπιγεγραμμένα εὐαγγέλια ὑποπίπτει αὐτῷ· ὁ γὰρ νόμος καὶ οἱ προφῆται λόγοι πιστεύονται εἶναι περιέχοντες ἀπαγγελίαν πραγμάτων κατὰ τὸ εὔλογον διὰ τὸ ὠφελεῖν εὐφραινόντων[3]) τοὺς ἀκούοντας, ἐπὰν παραδέξωνται τὰ ἀπαγγελλόμενα. Λεχθείη δ' ἂν πρὸς τοῦτο, ὅτι πρὸ τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, ἅτε μηδέπω ἐληλυθότος τοῦ τὰ ἐν αὐτοῖς μυστήρια σαφηνίζοντος, οὐκ εἶχον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ περὶ τοῦ εὐαγγελίου ὅρου· ὁ δὲ Σωτὴρ ἐπιδημήσας καὶ τὸ εὐαγγέλιον σωματοποιηθῆναι ποιήσας, τῷ εὐαγγελίῳ πάντα ὡσεὶ εὐαγγέλιον πεποίηκεν. Καὶ[4]) οὐκ ἂν ἀπὸ σκοποῦ χρησαίμην τῷ παραδείγματι τοῦ μικρὰ καὶ ὅτι ὅλον...... Ὅταν γὰρ......υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων τῇ θειότητι αὐτοῦ, περιελὼν τὸ[5]) ἐν τῷ νόμῳ καὶ προφήταις κάλυμμα, πάντων[6]) τὸ θεῖον ἀπέδειξε, φανερῶς παραστήσας τοῖς βουληθεῖσι τῆς σοφίας αὐτοῦ γενέσθαι μαθηταῖς, τίνα τὰ ἀληθινὰ τοῦ Μωϋσέως νόμου, ὧν ἀποδείγματι καὶ σκιᾷ ἐλάτρευον οἱ πάλαι, καὶ τίς ἡ ὑλήθεια τῶν ἐν ταῖς ἱστορίαις πραγμάτων, ἅτινα[7]) τυ-

---

1) *τὸν Ἰησοῦν.* Articulum ante Ἰησοῦν, per se quidem probabilem, a quibusdam etiam probatum, justis tamen de causis N. T. editores hoc loco e textu rejecerunt.

2) Huetius *Ναζαρέθ.*

3) Huetius legit *εὐφραίνοντα.*

4) *Καὶ οὐκ —— Ὅταν γάρ ......* — Haec omnia desunt apud Huetium, sed restituuntur ex Codd. Bodlejano et Barberino, in quibus adhuc lacuna inest. R. — De qua quidem lacuna vid. prolegomena.

5) Codex Bodlejanus *τό ἐν προφήταις καὶ τοῦ νόμου κάλυμμα.* R.

6) De la Rue absque causa legendum censet *πάντως.*

7) 1 Cor. X, 11. ubi pro *τυπικῶς συνέβαινεν* l

πικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις· ἐγράφη δὲ δι' ἡμᾶς, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησε." Πᾶς οὖν ᾧ Χριστὸς ἐπεδεδήμηκεν, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις, οὔτε ἐν τῷ τῶν Σαμαρειτῶν ὄρει[1]) προσκυνεῖ τῷ θεῷ· ἀλλὰ μαθὼν, ὅτι πνεῦμα ὁ θεὸς, πνευματικῶς λατρεύων αὐτῷ, πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, οὐκέτι δὲ τυπικῶς προσκυνεῖ τὸν τῶν ὅλων πατέρα καὶ δημιουργόν. Οὐκοῦν πρὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὃ γέγονε διὰ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν, οὐδὲν τῶν πάλαι εὐαγγέλιον ἦν. Τὸ δὲ εὐαγγέλιον, ὅπερ ἐστὶ διαθήκη καινὴ, ἀποστῆσαν ἡμᾶς παλαιότητος τοῦ γράμματος, τὴν μηδέποτε παλαιουμένην καινότητα τοῦ πνεύματος, οἰκείαν τῆς καινῆς διαθήκης τυγχάνουσαν, ἐν πάσαις ἀνακειμένην γραφαῖς, τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως ἀνέλαμψεν. Ἐχρῆν δὲ τὸ ποιητικὸν τοῦ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ νομιζομένου εὐαγγελίου εὐαγγέλιον ἐξαιρέτως καλεῖσθαι εὐαγγέλιον.

9. Πλὴν οὐκ ἀγνοητέον, Χριστοῦ ἐπιδημίαν καὶ πρὸ τῆς κατὰ σῶμα ἐπιδημίας τὴν νοητὴν γεγονέναι τοῖς τελειοτέροις καὶ οὐ νηπίοις, οὐδὲ ὑπὸ παιδαγωγοὺς καὶ ἐπιτρόπους ἐπιτυγχάνουσιν, οἷς τὸ νοητὸν τοῦ χρόνου πλήρωμα ἐνέστη, πατριάρχαις καὶ Μωϋσεῖ τῷ θεράποντι, καὶ τοῖς τεθεαμένοις Χριστοῦ τὴν δόξαν προφήταις. Ὥσπερ δὲ πρὸ τῆς ἐμφανοῦς καὶ κατὰ σῶμα ἐπιδημίας ἐπεδήμησε τοῖς τελείοις, οὕτω καὶ μετὰ τὴν κεκηρυγμένην παρουσίαν τοῖς ἔτι νηπίοις, ἅτε ὑπὸ ἐπιτρόπους τυγχάνουσι καὶ οἰκονόμους, καὶ μηδέπω ἐπὶ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐφθακόσιν, οἱ μὲν πρόδρομοι Χριστοῦ ἐπιδεδημήκασι παισὶ ψυχαῖς ἁρμόζοντες λόγοι, εὐλόγως ἂν κληθέντες παιδαγωγοί. Αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς ὁ δεδοξασμένος θεὸς λόγος οὐδέπω, περιμένων τὴν δέουσαν γενέσθαι προπαρασκευὴν τοῖς μέλλουσι χωρεῖν αὐτοῦ

---

guntur τύποι συνέβαινον, pro δι' ἡμᾶς autem πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν.

[1]) ὄρει. Haec vox restituitur ex Codice Barberino. R. —

τὴν θεότητα ἀνθρώποις θεοῦ. Καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναι ἐχρῆν, ὅτι, ὥσπερ ἐστὶ νόμος σκιὰν περιέχων τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὑπὸ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν καταγγελλομένου νόμου δηλουμένων, οὕτω καὶ εὐαγγέλιον σκιὰν μυστηρίων Χριστοῦ διδάσκει, τὸ νομιζόμενον ὑπὸ πάντων τῶν ἐντυγχανόντων νοεῖσθαι. Ὃ δέ φησιν Ἰωάννης εὐαγγέλιον αἰώνιον, οἰκείως ἂν λεχθησόμενον πνευματικὸν, σαφῶς παρίστησι τοῖς νοοῦσι τὰ πάντα ἐνώπιον περὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ παριστάμενα μυστήρια ὑπὸ τῶν λόγων αὐτοῦ, τά τε πράγματα, ὧν αἰνίγματα ἦσαν αἱ πράξεις αὐτοῦ. Τούτοις δὲ ἀκόλουθόν ἐστιν ἐκλαμβάνειν, ὅτι ὃν τρόπον ἐν[1]) φανερῷ Ἰουδαῖός τίς ἐστι καὶ περιτετμημένος, οὕτω Χριστιανὸς καὶ βάπτισμα. Παῦλος μὲν καὶ Πέτρος ἐν φανερῷ πρότερον ὄντες οἱ Ἰουδαῖοι καὶ περιτετμημένοι, ὕστερον καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ τοιοῦτοι τυγχάνειν ἀπὸ Ἰησοῦ εἰλήφασι, τὸ ἐν φανερῷ εἶναι Ἰουδαῖοι διὰ τὴν τῶν πολλῶν σωτηρίαν, κατ᾽[2]) οἰκονομίαν οὐ μόνον λόγοις ὁμολογοῦντες, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων δεικνύντες. Τὸ δ᾽ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ αὐτῶν λεκτέον. Καὶ ὥσπερ οὐκ ἔστιν ὠφελῆσαι δυνατὸν Παῦλον τοὺς κατὰ σάρκα Ἰουδαίους, ἐὰν μὴ, ὅτε ὁ λόγος αἱρεῖ, περιτέμῃ τὸν Τιμόθεον, καὶ ὅτε εὔλογόν ἐστι ξυράμενον, καὶ προσφορὰν ποιήσαντα, καὶ ἁπαξαπλῶς τοῖς Ἰουδαίοις Ἰουδαῖον γενόμενον, ἵνα τοὺς Ἰουδαίους κερδήσῃ· οὕτως τὸν ἐκκείμενον εἰς πολλῶν ὠφέλειαν οὐκ ἔστι διὰ τοῦ ἐν κρυπτῷ[3]) Χριστιανισμοῦ μό-

---

[1]) *ἐν φανερῷ — χριστιανός.* Haec desunt apud Huetium, sed restituuntur e Codd. Bodlejano et Barberino. R.

[2]) Ferrarius vertit: propter aedificationem; legebat *κατ᾽ οἰκοδομίαν.* H. Sed in nostris Codd. legitur *κατ᾽ οἰκονομίαν.* R.

[3]) De la Rue in textu exhibet *ἐν Χριστῷ,* item Huetius; in notis tamen de la Rue rectissime censet *ἐν κρυπτῷ* legendum esse.

νον δυνατὸν τοὺς στοιχειουμένους ἐν τῷ φανερῷ χριστιανισμῷ βελτιῶσαι καὶ προαγαγεῖν ἐπὶ τὰ κρείττονα καὶ ἀνωτέρω. Διόπερ ἀναγκαῖον πνευματικῶς καὶ σωματικῶς χριστιανίζειν, καὶ ὅπου μὲν χρὴ τὸ σωματικὸν κηρύσσειν εὐαγγέλιον, φάσκοντα μηδὲν εἰδέναι [1]) τοῖς σαρκίνοις, ἢ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον, τοῦτο ποιητέον. Ἐπὰν δὲ εὑρεθῶσι κατηρτισμένοι [2]) τῷ πνεύματι, καὶ καρποφοροῦντες ἐν αὐτῷ, ἐρῶντές τε τῆς οὐρανίου σοφίας, μεταδοτέον αὐτοῖς τοῦ λόγου ἐπανελθόντος ἀπὸ τοῦ σεσαρκῶσθαι, ἐφ᾽ ὃ ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.

10. Ταῦτα δὲ ἐξετάζοντες περὶ τοῦ εὐαγγελίου οὐ μάτην εἰρηκέναι ἡγούμεθα, οἱονεὶ αἰσθητὸν εὐαγγέλιον νοητοῦ καὶ πνευματικοῦ τῇ ἐπινοίᾳ διακρίνοντες. Καὶ γὰρ νῦν πρόκειται τὸ αἰσθητὸν εὐαγγέλιον μεταλαβεῖν εἰς πνευματικόν. Τίς γὰρ ἡ διήγησις τοῦ αἰσθητοῦ, εἰ μὴ μεταλαμβάνοιτο εἰς πνευματικόν; Ἤτοι οὐδεμία, ἢ ὀλίγη καὶ τῶν τυχόντων ἀπὸ τῆς λέξεως αὐτοὺς πεπεικότων λαμβάνειν τὰ δηλούμενα. Ἀλλὰ πᾶς ἀγὼν ἡμῖν ἐνέστηκε πειρωμένοις εἰς τὰ βάθη τοῦ εὐαγγελικοῦ νοῦ φθάσαι, καὶ ἐρευνῆσαι τὴν ἐν αὐτῷ γυμνὴν τύπων ἀλήθειαν. Τῶν δὴ εὐαγγελιζομένων ἐν ἀγαθῶν ἀπαγγελίᾳ νοουμένων, οἱ μὲν ἀπόστολοι τὸν Ἰησοῦν εὐαγγελίζονται. Λέγονται μέντοι ὡς ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν εὐαγ-

---

[1]) Huet. et de la Rue in textu exhibent εἶναι. Eandem lectionem Perionius tuetur, quum verba φάσκοντα κ. τ. λ. vertat: dicendo nihil esse carnalibus propositum, nisi etc. Ferrarius tamen quum vertat: dicendo carnalibus nihil nos scire, nisi etc., εἰδέναι legebat. Cui lectioni R. quoque in nota jure meritoque assensum praebet. Vid. 1. Cor. II, 2. Origen. commentar. paulo post: 11.

[2]) Ferrarius cum vertat: elevati, legebat **κατηρμένοι**. H. et R.

γελίζεσθαι, καὶ αὐτήν πως οὖσαν[1]) Ἰησοῦν· Ἰησοῦς γάρ φησιν·[2]) „ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις.“ Ἰησοῦς δὲ τὰ τοῖς ἁγίοις ἀποκείμενα εὐαγγελίζεται τοῖς πτωχοῖς, παρακαλῶν αὐτοὺς ἐπὶ τὰς θείας ἐπαγγελίας. Καὶ μαρτυροῦσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ἀποστόλων εὐαγγελισμοῖς, καὶ τῷ[3]) ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Ὁ μὲν Δαβὶδ περὶ τῶν ἀποστόλων, τάχα δὲ καὶ εὐαγγελιστῶν λέγων· „κύριος[4]) δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ· ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ·“ ἅμα καὶ διδάσκων, ὅτι οὐ συνθεσις λόγου, καὶ προφορὰ φωνῶν, καὶ ἠσκημένη καλλιλεξία ἀνύει πρὸς τὸ πείθειν, ἀλλὰ δυνάμεως θείας ἐπιχορηγία. Διόπερ καὶ ὁ Παῦλός πού φησι· „γνώσομαι[5]) οὐ τὸν λόγον τὸν πεφυσιωμένον, ἀλλὰ τὴν δύναμιν· οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει.“ Καὶ ἐν ἄλλοις·[6]) „καὶ ὁ λόγος μου, καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως.“

---

[1]) Sic recte habet Codex Bodlejanus, nec aliter legisse videtur Ferrarius. R. Huetius in textu *καὶ αὐτὴν πῶς οὖν Ἰησοῦν; Ἰησοῦς κ. τ. λ.*, non, ut R. in notis H. lectionem affert *καὶ αὐτήν πως οὖν Ἰησοῦν. Ἰησοῦς κ. τ. λ.* Cui quidem lectioni H. in notis addit: ita Codex Reg., quem secutus est Perionius. Ferrarius autem legisse videtur *καὶ αὐτήν πως οὖσαν κ. τ. λ.* et recte quidem, mea sententia. H.

[2]) Ev. Joann. XI, 25.

[3]) *καὶ τῷ ὑπὸ τοῦ κ. τ, λ.* Sic habet Cod. Bodlej., nec aliter legebat Ferrarius: sed in Codd. Regio et Barberino legitur *καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. τ. λ.* R. Huetius in textu *καὶ τῷ ἀπὸ τοῦ κ. τ. λ.*, in notis: videtur legisse Ferrarius *καὶ τῷ ὑπὸ τοῦ.* At Cod. Reg. habet *καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ*, quod secutus est Perionius. H.

[4]) Ps. LXVIII, 11. 12. (12. 13.)

[5]) I. Cor. IV, 19. 20. ubi *τῶν πεφυσιωμένων* legitur.

[6]) I. Cor. II, 4.

Ταύτῃ τῇ δυνάμει μαρτυροῦντες ὁ Σίμων καὶ ὁ Κλεόπας φασίν· „οὐχὶ[1]) ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς;" Οἱ δὲ ἀπόστολοι, ἐπεὶ καὶ ποσότης ἐστὶ δυνάμεως ἐπιχορηγουμένης ὑπὸ θεοῦ διαφέρουσα τοῖς λέγουσιν, εἶχον κατὰ τὸ παρὰ τῷ Δαβὶδ λεγόμενον· „Κύριος[2]) δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ·" πολλὴν δύναμιν. Ἡσαΐας δὲ φάσκων· „ὡς[3]) ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθά·" τὸ ὡραῖον καὶ ἐν καιρῷ γινόμενον τῶν ἀποστόλων ὁδευόντων τὸν εἰπόντα· „ἐγώ[4]) εἰμι ἡ ὁδός·" κήρυγμα νοήσας, ἐπαινεῖ πόδας τοὺς διὰ τῆς νοητῆς ὁδοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ βαδίζοντας, διά τε τῆς θύρας εἰσιόντας πρὸς τὸν θεόν. Ἀγαθὰ δὲ εὐαγγελίζονται οὗτοι, ὧν[5]) ὡραῖοί εἰσιν οἱ πόδες, τὸν Ἰησοῦν.

11. Καὶ μὴ θαυμάσῃ τις, εἰ πληθυντικῷ ὀνόματι τῷ τῶν ἀγαθῶν τὸν Ἰησοῦν ἐξειλήφαμεν εὐαγγελίζεσθαι. Ἐκλαβόντες γὰρ τὰ πράγματα, καθ' ὧν τὰ ὀνόματα κεῖται, ἃ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὀνομάζεται, συνήσομεν, πῶς πολλὰ ἀγαθά ἐστιν Ἰησοῦς, ὃν εὐαγγελίζονται οὗτοι, ὧν[6]) ὡραῖοί εἰσιν οἱ πόδες. Ἓν μὲν γὰρ ἀγαθὸν ζωή, Ἰησοῦς δὲ ζωή. Καὶ ἕτερον ἀγαθὸν φῶς τοῦ κόσμου, φῶς τυγχάνον ἀληθινὸν, καὶ φῶς τῶν ἀνθρώπων· ἅπερ πάντα ὁ υἱὸς εἶναι λέγεται τοῦ θεοῦ. Καὶ ἄλλο ἀγαθὸν κατ' ἐπίνοιαν παρὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ φῶς, ἡ ἀλήθεια. Καὶ τέταρτον παρὰ ταῦτα, ἡ ἐπὶ ταύτην φέρουσα ὁδός. Ἅπερ πάντα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν διδάσκει ἑαυτὸν

---

[1]) Luc, XXIV, 32. ubi haec leguntur: „οὐχὶ ἡ — ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς — γραφάς;" — Cod. Reg. καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν τῇ ὁδῷ. H. et R.

[2]) Ps. LXVIII, 11. (12.)

[3]) Jes. LII, 7. Rom. X, 15.

[4]) Ev. Joann. XIV, 6.

[5]) Jes. LII, 7. Rom. X, 15.

[6]) Jes. LII, 7. Rom. X, 15.

εἶναι, λέγων· [1]) „*ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή.*" *Πῶς δὲ οὐκ ἀγαθὸν τὸ ἀποτιναξάμενον τὸν χοῦν καὶ τὴν νεκρότητα ἀναστῆναι τούτου τυγχάνοντα ἀπὸ τοῦ κυρίου, καθὸ ἀνάστασίς ἐστιν, ὅς καί φησιν·* [2]) *ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις.*" *Ἀλλὰ καὶ ἡ θύρα, δι' ἧς τις εἰς τὴν ἄκραν εἰσέρχεται μακαριότητα, ἀγαθόν. Ὁ δὲ Χριστός φησιν·* [3]) „*ἐγώ εἰμι ἡ θύρα.*" *Τί δὲ δεῖ περὶ σοφίας λέγειν, ἣν* „*ἔκτισεν* [4]) *ὁ θεὸς ἀρχὴν ὁδῶν* [5]) *αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ,*" *ᾗ προσέχαιρεν ὁ πατὴρ αὐτῆς, ἐνευφραινόμενος τῷ πολυποικίλῳ νοητῷ κάλλει αὐτῆς, ὑπὸ νοητῶν ὀφθαλμῶν μόνων βλεπομένῳ, καὶ εἰς ἔρωτα τὸν τὸ θεῖον κάλλος κατανοοῦντα οὐράνιον προκαλουμένῳ; Ἀγαθὸν γὰρ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ, ὅπερ μετὰ τῶν προειρημένων εὐαγγελίζονται, ὧν ὡραῖοι οἱ πόδες.* [6]) *Ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἤδη ὄγδοον ἡμῖν ἀγαθὸν καταλέγεται, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. Οὐ σιωπητέον δὲ οὐδὲ τὸν μετὰ τὸν πατέρα τῶν ὅλων θεὸν λόγον. Οὐδενὸς γὰρ ἔλαττον ἀγαθοῦ καὶ τοῦτο τὸ ἀγαθόν. Μακάριοι μὲν οὖν οἱ χωρήσαντες ταῦτα τὰ ἀγαθὰ, καὶ παραδεξάμενοι ἀπὸ τῶν ὡραίων τοὺς πόδας καὶ εὐαγγελιζομένων αὐτά. Πλὴν κἂν Κορίνθιός τις ὢν, κρίνοντος Παύλου οὐδὲν εἰδέναι* [7]) *παρ' αὐτῷ, ἢ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον, τὸν δι' ἡμᾶς ἄνθρωπον* [8]) *μανθάνων παραδέξηται, τὰ ἐν ἀρχῇ τῶν*

---

[1]) Ev. Joann. XIV, 6.

[2]) Ev. Joann. XI, 25.

[3]) Ev. Joann. X, 9.

[4]) Proverbia VIII, 22.

[5]) H. et R. legunt *ὁδὸν αὐτοῦ.*

[6]) Jes. LII, 7. Rom. X, 15.

[7]) I. Cor. II, 2.

[8]) *τὸν δι' ἡμᾶς — ἀγαθῶν.* Hunc locum in editione Huetii luxatum sic restituit Codex Barberinus. R. — In editione Huetii haec leguntur: *τὸν δι' ἡμᾶς ἄνθρωπον * μανθάνων * τὰ * * τὰ ἐν ἀρχῇ τῶν ἀγαθῶν κ.*

ἀγαθῶν γίνεται, ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου Ἰησοῦ ἄνθρωπος γινόμενος θεοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀποθνήσκων τῇ ἁμαρτίᾳ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος „ὃ ἀπέθανε,[1]) τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ.“ Ἀπὸ δὲ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἐπεὶ ὁ Ἰησοῦς „ὃ ζῇ, ζῇ[2]) τῷ θεῷ,“ πᾶς ὁ σύμμορφος γενόμενος τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ λαμβάνει τὸ ζῆν τῷ θεῷ. Τίς δὲ διστάξει, εἰ αὐτοδικαιοσύνη ἀγαθόν ἐστι, καὶ αὐτοαγιασμὸς καὶ αὐτοαπολύτρωσις; Ἅπερ καὶ αὐτὰ οἱ Ἰησοῦν εὐαγγελιζόμενοι εὐαγγελίζονται, λέγοντες[3]) αὐτὸν γεγονέναι ἡμῖν δικαιοσύνην ἀπὸ θεοῦ, καὶ ἁγιασμὸν, καὶ ἀπολύτρωσιν. Παρέσται δὲ ἀπὸ τούτων τὰ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ δυσεξαρίθμητα, παριστάντα, πῶς πλῆθος ἀγαθῶν ἐστιν Ἰησοῦς, ἀπὸ[4]) τῶν δυσεξαριθμήτων καὶ γεγραμμένων καταστοχάζεσθαι, τῶν ὑπαρχόντων μὲν ἐν αὐτῷ, εἰς ὃν εὐδόκησεν[5]) ἅπαν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματικῶς, οὐ μὴν ὑπὸ

τ. λ., e quibus satis apparet, post ἄνθρωπον quoque vocabulum desiderari, et quidem sine dubio γενόμενον. Quae autem post μανθάνων sequitur lacuna, literis tantum τὰ, ut H. exhibet, interjectis, eam recte restituit Cod. Barberinus, ita ut literae τὰ, quae ex seqq. τὰ ἐν κ. τ. λ. originem duxisse videntur et facillime, accentu omisso, propter similem literarum τ et ρ in Codd. ductum pro ρα poni poterant, mutandae sint in ρα, ante ρα restituendum sit πα, post ρα autem supplendum δέξηται.

1) Rom. VI, 10.

2) Rom. VI, 10.

3) I. Cor. I, 30.

4) Minus accurate, nec ullo jure H. et R. in annotationibus exhibent: „locum hunc sanaveris, si legeris: καὶ ἀπὸ τῶν δυσεξαριθμήτων γεγραμμένων, quemadmodum videtur legisse Perionius, cujus interpretatio Ferrarianae hoc loco praeferenda est.”

5) Coloss. I, 19. II, 9.

γραμμάτων κεχωρημένων.[1]) *Καὶ τί λέγω, ὑπὸ γραμμάτων; ὅτε καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου φησὶν ὁ Ἰωάννης·*[2]) ,,*ὅτι οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία.*" *Ταὐτὸν οὖν ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι τὸν Σωτῆρα οἱ ἀπόστολοι εὐαγγελίζονται, καὶ τὰ ἀγαθὰ εὐαγγελίζονται. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς τὸ*[3]) *ἀγαθὰ εἶναι λαβὼν, ἵνα ἕκαστος, ὃ χωρεῖ, ἢ ἃ χωρεῖ, διὰ Ἰησοῦ λαβὼν ἐν ἀγαθοῖς τυγχάνῃ. Οὐχ οἷοί τε δὲ ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, ὧν ὡραῖοι οἱ πόδες,*[4]) *καὶ οἱ τούτων ζηλωταὶ εὐαγγελίζεσθαι τὰ ἀγαθὰ, μὴ πρότερον Ἰησοῦ αὐτοῖς αὐτὰ εὐαγγελισαμένου, ὡς ὁ Ἡσαΐας*[5]) *φησίν·* ,,*αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρειμι· ὡς ὥρα ἐπὶ τῶν ὀρέων, ὡς πόδες εὐαγγελιζομένου ἀκοὴν εἰρήνης, ὡς εὐαγγελιζόμενος ἀγαθὰ, ὅτι ἀκουστὴν ποιήσω τὴν σωτηρίαν σου, λέγων· Σιὼν βασιλεύσει σου ὁ θεός.*" *Τίνα γὰρ τὰ ὄρη, ἐφ᾽ ὧν αὐτὸς ὁ λαλῶν παρεῖναι ὁμολογεῖ, ἢ οἱ μηδενὸς τῶν ἐπὶ γῆς ὑψηλοτάτων καὶ μεγίστων ἥττονες; Οὕς τινας ζητεῖσθαι δεῖ ὑπὸ τῶν ἱκανῶν διακόνων τῆς καινῆς διαθήκης, ἵνα τηρήσωσι τὴν λέγουσαν*[6]) *ἐντολήν·* ,,*ἐπ᾽ ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιὼν, ὕψωσον τῇ ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ.*" *Οὐ θαυμαστὸν δὲ, εἰ τοῖς μέλλουσιν εὐαγγελίζεσθαι τὰ ἀγαθὰ, Ἰησοῦς εὐαγγελίζεται τὰ ἀγαθὰ, οὐκ ἄλλα τυγχάνοντα ἑαυτοῦ· ἑαυτὸν γὰρ εὐαγγελίζεται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῖς δυναμένοις οὐ*[7]) *δι᾽ ἄλλων αὐτὸν μαθεῖν. Πλὴν ὁ ἐπι-*

[1]) Codd. Regius (H. et R.) et Barberinus *κεχωρημένῳ.* R.

[2]) Ev. Joann. XXI, 25.

[3]) Huetius *τὰ ἀγαθὰ εἶναι.*

[4]) Jes. LII, 7. Rom. X, 15.

[5]) Jes. LII, 6. 7.

[6]) Jes. XI, 9.

[7]) *οὐ δι᾽ ἄλλων* praetermisit Ferrarius, quod tamen retinendum erat. H.

βαίνων τῶν ὀρῶν, καὶ εὐαγγελιζόμενος αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ, μαθητευθεὶς τῷ ἀγαθῷ πατρὶ, „ἀνατέλλοντι [1]) τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχοντι ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους,“ τοὺς τὴν ψυχὴν πτωχοὺς οὐχ ὑπερηφανεῖ. Καὶ τούτοις γὰρ εὐαγγελίζεται, ὡς αὐτὸς μαρτυρεῖ λαβὼν τὸν Ἡσαΐαν [2]) καὶ ἀναγνούς· „τὸ πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς, ἀπέσταλκέ με κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. Πτύξας γὰρ τὸ βιβλίον, καὶ ἀποδοὺς τῷ ὑπηρέτῃ, ἐκάθισε. Καὶ πάντων ἐνατενιζόντων αὐτῷ φησι· σήμερον πεπλήρωται ἡ γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν.“

12. Ἀναγκαῖον δὲ εἰδέναι,[3]) ὅτι ἐμπεριλαμβάνεται τῷ τοιούτῳ εὐαγγελίῳ καὶ πᾶσα ἡ εἰς Ἰησοῦν γινομένη πρᾶξις ἀγαθὴ, ὥσπερ καὶ τῆς [4]) τὰ πονηρὰ ἔργα πεποιηκυίας καὶ μετανενοηκυίας εὐωδίαν δεδυνημένης διὰ τὴν ἀπὸ τῶν κακῶν γνησίαν μετάστασιν καταχέαι τοῦ Ἰησοῦ, [5]) καὶ παντὶ τῷ οἴκῳ τὴν τοῦ μύρου πνοὴν εἰς αἴσθησιν πάντων τῶν ἐν αὐτῷ ἐμπεποιηκυίας. Διὸ καὶ γέγραπται· [6]) „ὅπου ἂν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, λαληθήσεται καὶ, ὃ ἐποίησεν αὕτη, εἰς μνημόσυνον αὐτῆς.“ Σαφὲς δὲ ὅτι εἰς Ἰησοῦν γίνεται τὰ εἰς τοὺς μαθητευθέντας αὐτῷ ἐπιτελούμενα.

---

[1]) Matth. V, 45.

[2]) Jes. LXI, 1. Luc. IV, 18. 20. 21. ubi pro ἕνεκεν receptum legitur εἵνεκεν.

[3]) δὲ εἰδέναι, ὅτι — εὐωδίαν δε. Haec omnia in editione Huetiana desiderantur, restituuntur ex Codd. Bodlejano et Barberino. R.

[4]) Matth. XXVI, 6—13.

[5]) Matth. XXVI, 7. pro simplici genitivo leguntur verba ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κ. τ. λ.

[6]) Matth. XXVI, 13. ubi pro ὅπου ἂν legitur ὅπου ἐάν, pro ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι autem ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.

Δεικνὺς γοῦν τοὺς εὐπεπονθότας[1]) *φησὶ τοῖς πεποιηκόσι· „τούτοις ὃ ἐποιήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε.“ Ὥστε πᾶσα πρᾶξις ἀγαθὴ ἡ εἰς τὸν πλησίον ὑφ' ἡμῶν ἐπιτελουμένη εἰς τὸ εὐαγγέλιον ἀναφέρεται, τὸ ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ γραφόμενον, καὶ ὑπὸ πάντων τῶν ἠξιωμένων τῆς τῶν ὅλων γνώσεως ἀναγινωσκόμενον. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου μέρος ἐστὶ τοῦ εὐαγγελίου εἰς κατηγορίαν τῶν πραξάντων τὰ εἰς Ἰησοῦν ἁμαρτανόμενα. Ἡ γοῦν Ἰούδα προδοσία, καὶ ἡ τοῦ ἀσεβοῦς λαοῦ καταβόησις φάσκοντος·*[2]) *„αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον, καὶ σταύρου, σταύρου αὐτόν“ καὶ οἱ ἐμπαιγμοὶ τῶν αὐτὸν τῇ ἀκάνθῃ στεφανωσάντων, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἐγκατατέτακται τοῖς εὐαγγελίοις. Ἀκόλουθον δὲ τούτοις ἐστὶ νοῆσαι, ὅτι πᾶς ὁ τῶν μαθητῶν*[3]) *τοῦ Ἰησοῦ προδότης εἶναι λελόγισται τοῦ Ἰησοῦ προδότης. Πρὸς γοῦν τὸν ἔτι διώκοντα Σαῦλον*[4]) *„Σαούλ! Σαούλ! τί με διώκεις;“ Καί· „ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις.“ Τινὲς*[5]) *δὲ τὰς ἀκάνθας ἔχουσιν, αἷς τὸν Ἰησοῦν ἀτιμάζοντες στεφανοῦσιν, οἱ ὑπὸ μεριμνῶν καὶ πλούτου*

---

[1]) Matth. XXV, 40.

[2]) Ev. Joann. XIX, 6. 15. ubi vers. 15. pro *αἶρε* bis legitur *ἆρον! ἆρον!* pro *σταύρου, σταύρου αὐτόν* vers. 6. *σταύρωσον! σταύρωσον αὐτόν!* vers. 15. *σταύρωσον αὐτόν*.

[3]) Deest apud Huetium *τῶν μαθητῶν*, sed exstat ad marginem Codicis Barberini. R. In notis Huetius recte habet: „legendum fortasse: *ὁ τῶν μαθητῶν τοῦ κ. τ. λ.*, quemadmodum Ferrarii et Perionii interpretatio, et ipsa sententia postulant.“

[4]) Act. IX, 4. 5.

[5]) Ferrarius legebat *τίνες δὲ τὰς ἀκάνθας κ. τ. λ.* et paulo post *ἢ ὑπὸ μεριμνῶν κ. τ. λ.* R. — Huetius minus accurate *τίνες* in textu habet et *τελεσφοροῦσι·* neque vero *τελεσφοροῦσι;*.

καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου συμπνιγόμενοι[1]) λαβόντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ οὐ τελεσφοροῦσι. Διόπερ φυλακτέον, μήποτε καὶ ἡμεῖς, ὡς ταῖς ἰδίαις ἀκάνθαις στεφανοῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἀναγραφόμενοι τοιοῦτοι ἀναγινωσκώμεθα παρὰ τοῖς τὸν ἐν πᾶσι, καὶ παρὰ πᾶσι λογικοῖς ἢ ἁγίοις Ἰησοῦν μανθάνουσι, τίνι[2]) τε πρόπῳ μύρῳ ἀλείφεται, καὶ δειπνίζεται, καὶ δοξάζεται, ἢ ἐκ τῶν ἐναντίων ἀτιμάζεται, καὶ ἐμπαίζεται, καὶ τύπτεται. Ἀναγκαίως δὲ ταῦθ᾽ ἡμῖν εἴρηται δεικνύουσιν, ὡς ἀγαθαὶ ἡμῶν πράξεις, καὶ αἱ ἁμαρτίαι τῶν πταιόντων τῷ εὐαγγελίῳ ἐγκατατάσσονται, ἤτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἢ εἰς ὀνειδισμὸν, καὶ εἰς αἰσχύνην αἰώνιον.

13. Εἰ δὲ ἐν ἀνθρώποις εἰσὶν οἱ τετιμημένοι διακονίᾳ τῇ τῶν εὐαγγελιστῶν, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς εὐαγγελίζεται ἀγαθὰ, καὶ πτωχοῖς εὐαγγελίζεται, οὐκ ἔδει τοὺς[3]) πεποιημένους ὑπὸ τοῦ θεοῦ πνεύματα ἀγγέλους, καὶ τοὺς ὄντας πυρὸς φλόγα, λειτουργοὺς[4]) τοῦ τῶν ὅλων πατρὸς, ἐστερῆσθαι τοῦ καὶ αὐτοὺς εἶναι εὐαγγελιστάς. Διὰ τοῦτο καὶ ἄγγελος, ἐπιστὰς τοῖς ποιμέσι, φησὶ, δόξαν ποιήσας περιλάμπειν αὐτούς· „μὴ[5]) φοβεῖσθε· ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ· ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον Σωτὴρ, ὅς ἐστι Χριστὸς κύριος, ἐν πόλει Δαβίδ.“ Ὅτε καὶ, μηδέπω ἀνθρώπων συνιέντων[6]) τὸ τοῦ εὐ-

---

[1]) συμπνιγόμενοι. R. sine justa causa in notis addit: „forte legendum συμπνιγόμενον.“

[2]) Codex Bodlejanus τίνα δὲ τρόπον. R.

[3]) Ps. CIV, 4. Hebr. I, 7.

[4]) Huet. minus accurate λειτουργοὺς, τῷ τῶν ὅλων πατρός κ. τ. λ.

[5]) Luc. II, 10. 11.

[6]) συνιέντων — οἱ κρείττονες. Haec desunt in editione Huetii, sed restituuntur e Codd. Bodlejano et Barberino. R.

αγγελίου μυστήριον, οἱ κρείττονες αὐτῶν οὐρανὸς[1]) *τυγχάνοντες, στρατεία θεοῦ, αἰνοῦντες τὸν θεὸν λέγουσι*·[2]) „*Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.*“ *Καὶ ταῦτα εἰπόντες ἀπέρχονται ἀπὸ τῶν ποιμένων εἰς τὸν οὐρανὸν οἱ ἄγγελοι, καταλιπόντες ἡμῖν νοεῖν, πῶς ἡ εὐαγγελισθεῖσα ἡμῖν διὰ τῆς γενέσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ χαρὰ δόξα ἐστὶν ἐν ὑψίστοις θεῷ· τῶν ταπεινωθέντων εἰς χοῦν, ἐπιστρεφόντων εἰς τὴν ἀνάπαυσιν αὐτῶν, καὶ ἐν ὑψίστοις διὰ Χριστοῦ μελλόντων δοξάζειν τὸν θεόν. Ἀλλὰ καὶ θαυμάζουσιν οἱ ἄγγελοι τὴν ἐπὶ γῆς ἐσομένην διὰ Ἰησοῦν εἰρήνην, τοῦ πολεμικοῦ χωρίου, εἰς ὃ ἐκπεσὼν*[3]) *ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἑωσφόρος, ὁ πρωῒ ἀνατέλλων, ὑπὸ Ἰησοῦ συντρίβεται.*[4])

14. *Πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτο περὶ εὐαγγελίου ἰστέον, ὅτι πρῶτον τῆς κεφαλῆς τοῦ ὅλου τῶν σωζομένων σώματος Χριστοῦ Ἰησοῦ ἐστι τὸ εὐαγγέλιον, ὥς φησιν*[5]) *ὁ Μάρκος*· „*ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Χριστοῦ Ἰησοῦ.*“[6]) *Ἤδη δὲ καὶ τῶν ἀποστόλων τυγχάνει· διὸ λέγει*[7]) *ὁ Παῦλος*· „*κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου.*“ *Πλὴν*[8])

---

[1]) *οὐρανὸς τυγχάνοντες στρατεία θεοῦ.* R. absque jure in annotationibus addit: „legendum videtur *οὐράνιος τυγχάνοντες στρατεία θεοῦ*, vel *οὐρανὸς τυγχάνοντες καὶ στρατεία θεοῦ*," quum verba *στρατεία θεοῦ* appositionis loco voc. *οὐρανός* adjecta neque, ut v. *οὐρανός* in v. *οὐράνιος* mutetur, postulent, neque conjunctionem *καί* inter verba *τυγχάνοντες* et *στρατεία*, ut R. censet, inserendam, admittant.

[2]) Luc. II, 14.

[3]) Jes. XIV, 12.

[4]) Ferrarius legit *συντριβήσεται.* R.

[5]) Marc. I, 1.

[6]) Sic hoc loco editiones R. et H. exhibent, paulo post cf. not. 1. pag. 31. *Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

[7]) Rom. II, 16.

[8]) *Πλὴν ἡ ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου κ. τ. λ.* Vid.

ἡ ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου, ἔστι γὰρ αὐτοῦ μέγεθος ἀρχὴν, καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ μέσα, καὶ τέλη ἔχοντος, ἤτοι πᾶσά ἐστιν ἡ παλαιὰ διαθήκη, τύπου αὐτῆς ὄντος Ἰωάννου, ἢ διὰ τὴν συναφὴν τῆς καινῆς πρὸς τὴν παλαιὰν τὰ τέλη τῆς παλαιᾶς διὰ Ἰωάννου παριστάμενα. Φησὶ γὰρ ὁ αὐτὸς Μάρκος·[1]) „ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται ἐν Ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ·[2]) ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου! εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ!“ Ὅθεν θαυμάζειν μοι ἔπεισι, πῶς δυσὶ θεοῖς προσάπτουσιν ἀμφοτέρας τὰς διαθήκας οἱ ἑτερόδοξοι, οὐκ ἔλαττον καὶ ἐκ τούτου τοῦ ῥητοῦ ἐλεγχόμενοι. Πῶς γὰρ δύναται ἀρχὴ εἶναι τοῦ εὐαγγελίου, ὡς αὐτοὶ οἴονται, ἑτέρου τυγχάνων θεοῦ ὁ Ἰωάννης, ὁ τοῦ Δημιουργοῦ ἄνθρωπος, καὶ ἀγνοῶν, ὡς νομίζουσι, τὴν καινὴν θεότητα; Οὐ μίαν δὲ καὶ βραχεῖαν ἐκπιστεύονται διακονίαν εὐαγγελικὴν ἄγγελοι, οὐδὲ

Origen. lib. II. contra Celsum, ubi in edd. Cantabrigiensibus a. 658 et a. 677 cura Spenceri prolatis pag. 59 sub finem haec leguntur: *τί δὲ ἄτοπον, τὸ ἀρχὴν τοῦ ἡμετέρου δόγματος, τουτέστι τοῦ εὐαγγελίου, εἶναι τὸν νόμον; Ἅτε καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Κυρίου ἡμῶν λέγοντος πρὸς τοὺς μὴ πιστεύοντας αὐτοῦ κ. τ. λ.* coll. ev. Joann. V, 46. 47. Cf. Orig. Opp. ed. de la Rue Tom. I, 4. pag. 389 sub finem, ubi pro *αὐτοῦ* post *πιστεύοντας* e Cod. Basileensi *αὐτῷ* recte exhibetur. — Ceterum, dummodo contuleris notas seqq. 1. et 2., ea quoque, quae hunc locum contra Cels. laudatum excipiunt, huc spectant.

[1]) Marc. I., 1. 2. 3.

[2]) Mal. III, 1. ubi pro *ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου*, LXX. interpretes *ἐξαποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου*, et pro *ὃς κατασκευάσει — σου* exhibent *καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου*. Jes. XL, 3. ubi LXX. interpretes pro *τὰς τρίβους αὐτοῦ* exhibent *τὰς τρίβους τοῦ θεοῦ ἡμῶν*,

μόνην τὴν πρὸς τοὺς ποιμένας γεγενημένην· ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τέλει μετέωρος καὶ ἱπτάμενος ἄγγελος εὐαγγέλιον ἔχων εὐαγγελιεῖται πᾶν ἔθνος, τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς οὐ πάντη καταλιπόντος τοὺς ἀποπεπτωκότας αὐτοῦ. Φησὶν οὖν ἐν τῇ ἀποκαλύψει[1]) ὁ τοῦ Ζεβεδαίου Ἰωάννης· „καὶ εἶδον ἄγγελον πετόμενον ἐν μεσουρανήματι, ἔχοντα εὐαγγέλιον αἰώνιον, εὐαγγελίσασθαι ἐπὶ τοὺς καθημένους ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ πᾶν ἔθνος καὶ φυλὴν[2]) καὶ γλῶσσαν καὶ λαὸν, λέγοντα ἐν φωνῇ μεγάλῃ· Φοβήθητε τὸν θεὸν, καὶ δότε αὐτῷ δόξαν, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς κρίσεως αὐτοῦ, καὶ προσκυνήσατε τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πηγὰς τῶν ὑδάτων."

15. Ἐπεὶ τοίνυν ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου κατὰ μίαν[3]) ἐκδοχὴν τὴν πᾶσαν παρεστήσαμεν εἶναι παλαιὰν διαθήκην, διὰ τοῦ ὀνόματος Ἰωάννου σημαινομένην, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀμάρτυρον εἶναι τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, παραθησόμεθα τὸ ἐκ Πράξεων περὶ τοῦ τῆς Αἰθιόπων βασιλίδος εὐνούχου εἰρημένον, καὶ Φιλίππου· „ἀρξάμενος[4]) γὰρ, φησὶν, ὁ Φίλιππος ἀπὸ τῆς Ἡσαΐου γραφῆς τῆς· Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀ-

---

[1]) Apoc. XIV, 6. 7. ubi εὐαγγελίσαι τοὺς καθημένους pro εὐαγγελίσασθαι ἐπὶ τοὺς καθημένους, porro λέγων pro λέγοντα et τῷ ποιήσαντι pro τὸν ποιήσαντα in textu exhibentur.

[2]) H. et R. in textu φυλακήν, H. tamen ad marginem φυλήν, in notis: „Perionius: et praesidio." H. et R. in notis: „omnino legendum φυλήν, quemadmodum habent universa Apocalypseos exemplaria."

[3]) μίαν — εἶναι. Haec desunt in editione Huetii, sed restituuntur e Codd. Bodlejano et Barberino. R.

[4]) Act. VIII, 35. 32. 35. Jes. LIII, 7. ubi pro ἐνώπιον N. T. editiones et LXX. interpretes exhibent ἐναντίον, post κείροντος autem in N. T. textu Accusat. αὐτόν insertus legitur.

μνὸς ἐνώπιον τοῦ κείροντος ἄφωνος· εὐηγγελίσατο αὐτῷ τὸν κύριον Ἰησοῦν." Πῶς γὰρ ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ προφήτου εὐαγγελίζεται Ἰησοῦν, εἰ μὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ εὐαγγελίου μέρος τι ὁ Ἡσαΐας ἦν; Ἅμα δὲ καὶ τὰ ἐν πρώτοις ἡμῖν εἰρημένα περὶ τοῦ δύνασθαι εὐαγγέλιον εἶναι πᾶσαν θείαν γραφὴν, ἐντεῦθεν δύναται δηλοῦσθαι. Καὶ γὰρ εἰ ὁ εὐαγγελιζόμενος ἀγαθὰ εὐαγγελίζεται, πάντες δὲ οἱ πρὸ τῆς σωματικῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας Χριστὸν εὐαγγελίζονται, ὄντα τὰ ἀγαθὰ, ὡς ἀπεδείξαμεν, πάντων πώς εἰσιν οἱ λόγοι τοῦ εὐαγγελίου μέρος. Ὅπερ εὐαγγέλιον λεγόμενον λαλεῖσθαι ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ἡμεῖς ἐκλαμβάνομεν ἀπαγγέλλεσθαι ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, οὐ μόνον τῷ περιγείῳ τόπῳ, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ συστήματι τῷ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἢ ἐξ οὐρανῶν καὶ γῆς. Καὶ τί δεῖ ἐπὶ πλεῖον μηκύνειν τὸν περὶ τοῦ, τί τὸ εὐαγγέλιόν ἐστι, λόγον; Αὐτάρκως δὲ τούτων εἰρημένων, καὶ ἐκ τούτων τῶν μὴ ἀνεντρεχῶν δυναμένων τὰ παραπλήσια συναγαγεῖν ἀπὸ τῶν γραφῶν, καὶ βλέπειν, τίς ἡ δόξα τῶν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἀγαθῶν ὑπὸ τοῦ εὐαγγελίου, διακονουμένου ὑπὸ ἀνθρώπων καὶ ἀγγέλων, ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι καὶ ἀρχῶν [1]) καὶ ἐξουσιῶν, καὶ θρόνων, καὶ κυριοτήτων, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, εἴγε καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, [2]) αὐτοῦ που καταπαύσομεν [3]) τὰ πρὸ τῆς συναναγνώσεως τῶν γεγραμμένων. Ἤδη δὲ θεῷ αἰτώμεθα συνεργῆσαι διὰ Χριστοῦ ἡμῖν ἐν ἁγίῳ πνεύματι πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἐν ταῖς λέξεσιν ἐναποτεθησαυρισμένου μυστικοῦ νοῦ.

16. „Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος." [4]) Οὐ μόνον Ἕλληνες

---

[1]) Ephes. I, 21.

[2]) H. et R. minus accurate εἴγε καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ; αὐτοῦ κ. τ. λ.

[3]) Huetius καταπαύσομαι.

[4]) Ev. Joann. I, 1.

πολλά φασι σημαινόμενα εἶναι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς προσηγορίας· ἀλλὰ γάρ εἴ τις τηρῆσαι συνάγων πάντοθεν τοῦτο τὸ ὄνομα, καὶ ἀκριβῶς ἐξετάζων βούλοιτο κατανοεῖν, ἐν ἑκάστῳ τόπῳ τῶν γραφῶν ἐπὶ τίνος τέτακται, εὑρήσει καὶ κατὰ τὸν θεῖον λόγον τὸ πολύσημον τῆς φωνῆς. Ἡ μὲν γάρ τις ὡς μεταβάσεως, αὕτη δέ ἐστιν ἡ ὡς ὁδοῦ καὶ μήκους. Ὅπερ δηλοῦται ἐκ τοῦ· „ἀρχὴ ὁδοῦ ἀγαθῆς τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια.“ [1]) Τῆς γὰρ ἀγαθῆς ὁδοῦ μεγίστης τυγχανούσης, κατὰ μὲν τὰ πρῶτα νοητέον εἶναι [2]) τὸ πρακτικὸν, ὅπερ παρίσταται διὰ τοῦ· „ποιεῖν τὰ δίκαια·“ [3]) κατὰ δὲ τὰ ἑξῆς τὸ θεωρητικόν. [4]) Εἰς ὃ καταλήγειν οἶμαι καὶ τὸ τέλος αὐτῆς ἐν τῇ λεγομένῃ ἀποκαταστάσει, διὰ τὸ μηδένα καταλείπεσθαι [5]) τότε ἐχθρὸν, εἴγε ἀληθὲς τό· [6]) „δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἕως ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἔσχατος δὲ ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος.“ Τότε γὰρ μία πρᾶξις ἔσται τῶν πρὸς θεὸν διὰ τὸν πρὸς αὐτὸν λόγον φθασάντων, ἡ τοῦ κατανοεῖν τὸν θεόν· ἵνα γένωνται οὕτω [7]) ἐν τῇ γνώσει τοῦ πατρὸς μορφωθέντες πάντες ἀκριβῶς υἱὸς, ὡς νῦν μόνος ὁ υἱὸς ἔγνωκε

---

[1]) Prov. XVI, 5.

[2]) εἶναι. Exstat in Codd. Barberino et Bodlejano, deest vero in editione Huetii. R. — Huet. exhibet νοητέον * et paulo post, non tamen statim αἱ τό κ. τ. λ., ita ut, si fides Huet. habenda est, non tantum literae αἱ in εἶναι mutandae sint, sed etiam post νοητέον restituendum esse videatur ἐστί.

[3]) Prov. XVI, 5.

[4]) Huetius τὰ ἑξῆς * ωρητικόν.

[5]) τότε ἐχθρὸν, εἴγε —. Τότε γάρ. Sic Codices Barberinus et Bodlejanus restituunt, quae desunt in editione Huetii. R.

[6]) I. Cor. XV, 25. 26., ubi pro ἕως ἂν θῇ legitur ἄχρις οὗ ἂν θῇ coll. tamen Hebr. I, 13. Ps. CX, 1.

[7]) Huetius οὕτως.

τὸν πατέρα. Εἰ γὰρ ἐπιμελῶς τις ἐξετάζοι,[1]) πότε γνώσονται, οἷς ἀποκαλύπτει ὁ ἐγνωκὼς, τὸν πατέρα, καὶ βλέπει τὸ νῦν δι' ἐσόπτρου[2]) καὶ ἐν αἰνίγματι τὸν βλέποντα, βλέπειν οὐδέπω ἐγνωκότα, καθὼς δεῖ γνῶναι, οὐκ ἂν ἁμάρτοι λέγων· μηδένα ἐγνωκέναι, κἂν ἀπόστολος, κἂν προφήτης[3]) τις ᾖ, τὸν πατέρα, ἀλλ' ὅταν γένωνται ἓν, ὡς υἱὸς καὶ πατὴρ ἕν εἰσιν· Εἰ καὶ δόξει τις ἡμᾶς παρεκβεβηκέναι, ἓν σημαινόμενον τῆς ἀρχῆς σαφηνίζοντας καὶ ταῦτα εἰρηκότας, δεικτέον, ὅτι ἡ παρέκβασις πρὸς τὸ προκείμενον ἀναγκαία καὶ χρήσιμος ἦν. Εἰ γὰρ ἀρχὴ ὡς ματαβάσεώς ἐστι καὶ ὁδοῦ καὶ μήκους, ἀρχὴ δὲ ὁδοῦ ἀγαθῆς τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια, ἔστιν εἰδέναι, ἡ[4]) πᾶσα ὁδὸς ἀγαθὴ πῶς ἀρχὴν μὲν ἔχει τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια, μετὰ δὲ τὴν ἀρχὴν τὴν θεωρίαν, καὶ τίνα τρόπον τὴν θεωρίαν.

17. Ἔστι δὲ ἀρχὴ καὶ ἡ ὡς γενέσεως, ἣ δόξαι ἂν ἐπὶ τοῦ· „ἐν[5]) ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.“ Οἶμαι δὲ σαφέστερον ἐν τῷ Ἰὼβ τοῦτο καταγγέλλεσθαι τὸ σημαινόμενον κατὰ τό· „τουτέστιν[6]) ἀρχὴ πλάσματος· πεποιημένον ἐγκαταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ.“ Ὑπολάβοι γὰρ ἄν τις τῶν ἐν γενέσει τῇ τοῦ κόσμου τυγχανόντων ἐν ἀρχῇ πεποιῆσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· βέλτιον δὲ, ὡς πρὸς τὸ δεύτερον ῥητὸν, πολλῶν ὄντων τῶν ἐν σώματι γεγενη-

---

1) Huet. ἐξετάσοι.

2) I Cor. XIII, 12.

3) κἂν προφήτης τις ᾖ, τὸν πατέρα. Sic recte habet Codex Bodlejanus; et ita legerunt Ferrarius et Perionius; male autem in Codd. Regio et Barberino legitur κἂν προφήτης, ἢ τὸν πατέρα. R. — Huet. in textu κἂν προφήτης ᾖ, τὸν πατέρα, in notis autem exhibet: „ita legerunt Ferrarius et Perionius. Cod. Reg. habet etc.“

4) Huetius minus recte pro ἡ in textu exhibet εἰ.

5) Gen. I, 1.

6) Job. XL, 19., ubi αὐτοῦ legitur.

μένων, πρῶτον τὸν ἐν σώματι τὸν καλούμενον εἶναι δράκοντα, ὀνομαζόμενον δέ που[1]) *καὶ μέγα κῆτος, ὅπερ ἐχειρώσατο ὁ κύριος.* ***Καὶ*** *ἀναγκαῖον ἐπιστῆσαι,* ***εἰ*** *ἄϋλον πάντη καὶ ἀσώματον ζωὴν ζώντων ἐν μακαριότητι τῶν ἁγίων, ὁ καλούμενος δράκων ἄξιος γεγένηται, ἀποπεσὼν τῆς καθαρᾶς ζωῆς, πρὸ πάντων ἐνδεθῆναι ὕλῃ καὶ σώματι, ἵνα διὰ τοῦτο χρηματίζων ὁ κύριος διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν λέγῃ· „τουτέστιν*[2]) *ἀρχὴ πλάσματος κυρίου· πεποιημένον ἐγκαταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ.“ Δυνατὸν μέντοι γε τὸν δράκοντα μὴ ἁπαξαπλῶς εἶναι ἀρχὴν πλάσματος κυρίου, ἀλλὰ πολλῶν ἐν σώματι ἐγκαταπαίζεσθαι πεποιημένων ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, τοῦτον*[3]) *ἀρχὴν τῶν τοιούτων εἶναι, δυναμένων τινῶν ὑπάρχειν ἐν σώματι· οὐχ*[4]) *οὕτως.* ***Καὶ*** *γὰρ ἡ ψυχὴ τοῦ ἡλίου ἐν σώματι, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, περὶ ἧς ὁ Ἀπόστολός φησι·*[5]) *„πᾶσα ἡ κτίσις στενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν·“ καὶ τάχα περὶ ἐκείνης ἐστὶ τό·*[6]) *„τῇ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα τῇ*[7]) *ἐλπίδι,“ ἵνα ἐν ματαιότητι τὰ σώματα ᾖ, καὶ τὸ ποιεῖν τὰ σωματικά· ὅπερ ἀναγκαῖον ...... τῷ ἐν σώματι* * * * *ὑπάρχει*[8]) *ὁ ἐν σώματι οὐχ ἑκὼν ποιεῖ τὰ τοῦ σώματος. Διὰ τοῦτο τῇ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἑκοῦσα, καὶ*

---

[1]) Job. III, 8.

[2]) Job. XL, 19.

[3]) Huetius *τούτων*.

[4]) Ita Huet., minus accurate R. *οὐκ οὕτως*.

[5]) Rom. VIII, 22., ubi *συστενάζει* legitur.

[6]) Rom. VIII, 20.

[7]) *τῇ ἐλπίδι, ἵνα —— σωματικά· ὅπερ ἀναγκαῖον ...... τῷ ἐν σώματι.* Haec desunt apud Huetium, sed restituuntur e Codd. Barberino et Bodlejano. R. — De lacuna post *ἀναγκαῖον* et *σώματι* obvia vid. prolegomena.

[8]) *ὑπάρχει ὁ ἐν σώματι.* Legendum videtur *ὁ ὑπάρχων ἐν σώματι.* R. Cf. prolegomena.

ὁ[1]) οὐχ ἑκὼν ποιῶν τὰ σώματος, ὃ ποιεῖ, ποιεῖ διὰ τὴν ἐλπίδα, ὡς εἰ λέγοιμεν Παῦλον θέλειν ἐπιμένειν τῇ σαρκὶ οὐχ ἑκόντα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐλπίδα. Προτιμῶντα γὰρ κατ' αὐτὸ τὸ ἀναλῦσαι[2]) καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, οὐκ ἄλογον ἦν βούλεσθαι ἐπιμένειν τῇ σαρκὶ διὰ τὴν ἑτέρων ὠφέλειαν, καὶ προκοπὴν τὴν ἐν τοῖς ἐλπιζομένοις, οὐ μόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ὠφελουμένων ὑπ' αὐτοῦ. Κατὰ τοῦτο δὲ τὸ ὡς γενέσεως σημαινόμενον τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ ὑπὸ τῆς σοφίας ἐν παροιμίαις[3]) λεγόμενον ἐκδέξασθαι δυνησόμεθα· „ὁ θεὸς γάρ, φησίν, ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.“ Δύναται μέντοι γε καὶ ἐπὶ τὸ πρῶτον ἀνάγεσθαι, τουτέστι τὸ ὡς ὁδοῦ, διὰ τὸ λέγεσθαι·[4]) „ὁ θεὸς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ.“ Οὐκ ἀτόπως δὲ καὶ τὸν τῶν ὅλων θεὸν ἐρεῖ τις ἀρχήν, σαφῶς προπίπτων, ὅτι ἀρχὴ υἱοῦ ὁ πατήρ, καὶ ἀρχὴ δημιουργημάτων ὁ δημιουργός, καὶ ἁπαξαπλῶς ἀρχὴ τῶν ὄντων ὁ θεός. Παραμυθήσεται δὲ διὰ τοῦ·[5]) „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος,“ λόγον νοῶν τὸν υἱόν, παρὰ τὸ εἶναι ἐν τῷ πατρὶ λεγόμενον εἶναι ἐν ἀρχῇ.

18. Τρίτον δὲ τὸ ἐξ οὗ οἴονται[6]) ἐξ ὑποκειμένης ὕλης, ἀρχὴ παρὰ τοῖς ἀγένητον αὐτὴν ἐπισταμένοις, ἀλλ' οὐ παρ' ἡμῖν τοῖς πειθομένοις, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἐποίησεν ὁ θεός, ὡς ἡ μήτηρ τῶν ἑπτὰ μαρτύρων ἐν Μακκαβαϊκοῖς,[7]) καὶ ὁ τῆς μετανοίας ἄγγελος ἐν τῷ ποιμένι ἐδίδαξε.

19. Πρὸς τούτοις ἀρχὴ καὶ τὸ καθ' οἷον κατὰ τὸ

---

1) Huet. ὁ omisit.

2) Philipp. I, 23.

3) Prov. VIII, 22., ubi κύριος pro ὁ θεός legitur, et αὐτοῦ pro αὐτοῦ.

4) Prov. VIII, 22.

5) Ev. Joann. I, 1.

6) Nullo jure R. pro οἴονται legendum videtur οἰόντε.

7) II Macc. VII, 28.

εἶδος, οὕτως· εἴπερ εἰκὼν[1]) τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἀρχὴ αὐτοῦ ὁ πατήρ ἐστιν. Ὁμοίως δὲ καὶ Χριστὸς ἀρχὴ τῶν κατ' εἰκόνα γενομένων θεοῦ. Εἰ γὰρ οἱ ἄνθρωποι κατ' εἰκόνα, ἡ εἰκὼν δὲ κατὰ τὸν πατέρα, τὸ μὲν καθ' ὃ τοῦ Χριστοῦ ὁ πατὴρ ἀρχὴ, τὸ δὲ καθὸ τῶν ἀνθρώπων ὁ Χριστὸς, γενομένων οὐ κατὰ τὸ, οὗ ἐστιν εἰκὼν, ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰκόνα. Ἁρμόσει δὲ τό·[2]) „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος," εἰς τὸ αὐτὸ παράδειγμα.

20. Ἔστιν ἀρχὴ καὶ ὡς μαθήσεως, καθὸ τὰ στοιχεῖά φαμεν ἀρχὴν εἶναι γραμματικῆς. Κατὰ τοῦτό φησιν ὁ Ἀπόστολος,[3]) ὅτι „ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρείαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς, τίνα[4]) τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ." Διττὴ δὲ ἡ ὡς μαθήσεως ἀρχὴ, ἡ μὲν τῇ φύσει, ἡ δὲ ὡς πρὸς ἡμᾶς· ὡς εἰ λέγοιμεν ἐπὶ Χριστοῦ, φύσει μὲν αὐτοῦ ἀρχὴ ἡ θεότης, πρὸς[5]) ἡμᾶς δὲ, μὴ ἀπὸ τοῦ μεγέθους αὐτοῦ δυναμένους ἄρξασθαι τῆς περὶ αὐτοῦ ἀληθείας, ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ, καθὸ τοῖς νηπίοις καταγγέλλεται Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ οὗτος ἐσταυρωμένος.[6]) Ὡς κατὰ τοῦτο εἰπεῖν, ἀρχὴν εἶναι μαθήσεως τῇ μὲν φύσει Χριστὸν, καθὸ σοφία καὶ δύναμις θεοῦ, πρὸς

---

1) Coloss. I, 15.

2) Ev. Joann. I, 1.

3) Hebr. V, 12.

4) R. τίνα. H. τινα.

5) πρὸς ἡμᾶς δὲ, μὴ ἀπὸ τοῦ κ. τ. λ. Sic recte hunc locum restituit Codex Bodlejanus. R. Huet. in textu πρὸς ἡμᾶς δὲ, ° ἡ ἀπὸ τοῦ κ. τ. λ. exhibet, in notis autem: „corrupta haec Cod. Regii scriptura Perionio fraudi fuit, ut totum hunc locum pro more suo corrumperet. Lege μὴ ἀπὸ τοῦ, ita ut legit quoque Ferrarius."

6) ἐσταυρωμένος. ——— καθὸ σοφία καὶ δύναμις θεοῦ. Haec omnia desunt apud Huetium, sed restituuntur e Codd. Bodlejano et Barberino. R.

ἡμᾶς δέ· ὁ λόγος[1]) σὰρξ ἐγένετο, ἵνα σκηνώσῃ ἐν ἡμῖν, οὕτω μόνον πρῶτον αὐτὸν χωρῆσαι δυναμένοις. Καὶ τάχα διὰ τοῦτο οὐ μόνον πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως, ἀλλὰ καὶ Ἀδὰμ ἑρμηνεύεται ἄνθρωπος. Ὅτι δὲ Ἀδάμ ἐστι, φησὶν ὁ Παῦλος·[2]) „ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν."

21. Ἔστι δὲ ἀρχὴ καὶ ὡς ἡ πράξεως, ἐν ᾗ πράξει ἐστί τι τέλος μετὰ τὴν ἀρχήν. Καὶ ἐπίστησον, εἰ ἡ σοφία ἀρχὴ τῶν πράξεων οὖσα τοῦ θεοῦ οὕτω δύναται νοεῖσθαι ἀρχή.

22. Τοσούτων σημαινομένων ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν ὑποπεσόντων περὶ ἀρχῆς, ζητοῦμεν, ἐπὶ τίνος δεῖ λαμβάνειν τό·[3]) „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος." Καὶ σαφὲς, ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῦ ὡς μεταβάσεως, ἢ ὡς ὁδοῦ καὶ μήκους. Οὐκ ἄδηλον δέ, ὅτι οὐδὲ ἐπὶ τοῦ ὡς γενέσεως. Πλὴν δυνατὸν ὡς τὸ, ὑφ' οὗ, ὅπερ ἐστὶ ποιοῦν, εἴγε ἐνετείλατο[4]) ὁ θεὸς καὶ ἐκτίσθησαν. Δημιουργὸς γάρ πως ὁ Χριστός ἐστιν, ᾧ[5]) λέγει ὁ πατήρ·[6]) „γενηθήτω φῶς, καὶ γενηθήτω στερέωμα." Δημιουργὸς δὲ ὁ Χριστὸς ὡς ἀρχὴ, καθὸ σοφία ἐστὶ, τῷ σοφία εἶναι καλούμενος ἀρχή. Ἡ γὰρ σοφία παρὰ τῷ Σολομῶντί φησιν·[7]) „ὁ θεὸς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ," ἵνα ἐν ἀρχῇ ᾖ ὁ λόγος, ἐν τῇ σοφίᾳ· κατὰ μὲν τὴν σύστασιν τῆς περὶ τῶν ὅλων θεωρίας καὶ νοημάτων, τῆς σοφίας νοουμένης, κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὰ λογικὰ κοινωνίαν τῶν τεθεωρημένων,[8]) τοῦ λόγου λαμβανο-

---

1) Ev. Joann. I, 14.

2) I Cor. XV, 45.

3) Ev. Joann. I, 1.

4) Ps. CXLVIII, 5.

5) Huet. τῷ pro ᾧ.

6) Gen. I, 3. 6.

7) Prov. VIII, 22.

8) τῶν τεθεωρημένων. Ita recte habent Codd. Bodlejanus et Barberinus, male autem Codex Regius τῶν τε-

μένου. Καὶ οὐ θαυμαστὸν, εἰ, ὡς προειρήκαμεν, πολλὰ ὢν ἀγαθὰ ὁ Σωτὴρ, ἐνεπινοούμενα ἔχει ἐν αὐτῷ πρῶτα καὶ δεύτερα καὶ τρίτα. Ὁ γοῦν Ἰωάννης ἐπήνεγκε φάσκων περὶ τοῦ λόγου· [1]) „ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν." Γέγονεν οὖν ἡ ζωὴ ἐν τῷ λόγῳ. Καὶ οὔτε ὁ λόγος ἕτερός ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ὁ θεὸς λόγος, ὁ πρὸς τὸν πατέρα, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, οὔτε [2]) ἡ ζωὴ ἑτέρα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ὅς φησιν· [3]) „ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή." Ὥσπερ οὖν ἡ ζωὴ γέγονεν ἐν τῷ λόγῳ, οὕτως ὁ λόγος ἦν ἐν ἀρχῇ. Ἐπίστησον δὲ, εἰ οἰόντέ [4]) ἐστι καὶ κατὰ τὸ σημαινόμενον τοῦτο ἐκδέχεσθαι ἡμᾶς τό· „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος," ἵνα κατὰ τὴν σοφίαν, καὶ τοὺς τύπους τοῦ συστήματος τῶν ἐν αὐτῷ νοημάτων τὰ πάντα γίνηται. Οἶμαι γὰρ, ὥσπερ κατὰ τοὺς ἀρχιτεκτονικοὺς τύπους οἰκοδομεῖται ἢ τεκταίνεται οἰκία καὶ ναῦς, ἀρχὴν τῆς οἰκίας καὶ τῆς νεὼς ἐχόντων τοὺς ἐν τῷ τεχνίτῃ τύπους καὶ λόγους, οὕτω τὰ σύμπαντα γεγονέναι κατὰ τοὺς ἐν τῇ σοφίᾳ προτρανωθέντας ὑπὸ θεοῦ τῶν ἐσομένων λόγους· „πάντα [5]) γὰρ ἐν σοφίᾳ ἐποίησε." Καὶ λεκτέον, ὅτι κτίσας, [6]) ἵν᾽ οὕτως

θεωρημάτων (non ut ed. R. exhibet τεθεωρηματῶν). R. Huetius exhibet τῶν τε θεωρημάτων.

[1]) Ev. Joann. I, 3. 4.

[2]) οὔτε ἡ ζωή. Sic recte legitur in Codd. Bodlejano et Barberino, male autem in Codice Regio deest οὔτε et pro ἡ ζωή legitur ἣ ζωή. R. Huet. ἣ ζωή.

[3]) Ev. Joann. XIV, 6.

[4]) εἰ οἰόντέ ἐστι καὶ κατὰ τό. Sic recte habent Codd. Bodlejanus et Barberinus, corrupte autem Codex Regius ὄν τέ ἐστι καί κ. τ. λ. R. Huet. in textu εἰ * ὄν τὲ ἐστὶ καί, ad marginem tamen scribendum notavit οἰόντε ἐστι. R. in notis minus recte εἰ οἷον τέ ἐστι κ. τ. λ.

[5]) Ps. CIV, 24.

[6]) κτίσας, ἵν᾽ οὕτως εἴπω. Ita recte Codd. Barberinus et Regius; male autem Bodlejanus κτήσας, ἵν᾽ οὕτως

εἴπω, ἔμψυχον σοφίαν ὁ θεὸς, αὐτῇ ἐπέτρεψεν ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ τύπων [1]) τοῖς οὖσι καὶ τῇ ὕλῃ, οἶμαι, παρασχεῖν τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν πλάσιν καὶ τὰ εἴδη. Ἐγὼ δὲ ἐφίστημι, εἰ καὶ ἐστὶν εἰπεῖν, ἀρχὴν τῶν ὄντων εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λέγοντα· [2]) ἐγώ εἰμι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, τὸ Α καὶ τὸ Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος.“ Ἀναγκαῖον δὲ εἰδέναι, ὅτι οὐ κατὰ πᾶν, ὃ ὀνομάζεται, ἀρχή ἐστιν αὐτός. Πῶς γὰρ, καθὸ ζωή ἐστι, δύναται εἶναι ἀρχὴ, ἥτις ζωὴ γέγονεν ἐν τῷ λόγῳ, δηλονότι ἀρχὴ τυγχάνοντι αὐτῆς; Ἔτι δὲ σαφέστερον, ὅτι, καθὸ πρωτότοκός ἐστιν ἐκ τῶν νεκρῶν, οὐ δύναται εἶναι ἀρχή. Καὶ ἐὰν ἐπιμελῶς ἐξετάζωμεν αὐτοῦ πάσας τὰς ἐπωνυμίας, [3]) μόνον κατὰ τὸ εἶναι σοφία ἀρχή ἐστιν, οὐδὲ κατὰ τὸ εἶναι λόγος ἀρχὴ ὑπάρχων, εἴγε ὁ λόγος ἐν ἀρχῇ ἦν· ὡς εἰπεῖν ἄν τινα τεθαῤῥηκότως, ὅτι [4]) πρεσβύτερον πάντων τῶν ἐπινοουμένων ταῖς ὀνομασίαις τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεώς ἐστιν ἡ σοφία. Ὁ θεὸς μὲν οὖν πάντη

εἴπερ. R. Huet. in textu κτήσας, ἵν' οὕτως εἴπερ, et paulo post αὐτὴ ἐπέτρεψεν, in notis tamen eodem modo, quo Codd. Barberinus et Regius, locum nostrum restituit, haec addens: „consentit Ferrarii interpretatio. Misere autem hic se jactat Perionius, sic enim legit: καὶ λεκτέον, ὅτι κτίσας ἶν (id est Ἰησοῦν) οὕτως, εἴπερ ἔμψυχον σοφίαν κ. τ. λ.“

[1]) τύπων τοῖς οὖσι —— εἴδη. Ἐγὼ δὲ ἐφίστημι, εἰ καὶ * * εἰπεῖν ἀρχὴν τῶν — λέγοντα. Haec omnia desunt in editione Huetii, restituuntur autem e Codd. Bodlejano et Barberino.

[2]) Apoc. XXII, 13.

[3]) τὰς ἐπωνυμίας. Ita Cod. Bodlejanus, Regius autem habet ἐπινοίας, atque ita Barberinus. R. — Huet. in textu ἐπινοίας, in notis: „Ferrarius legebat ἐπωνυμίας.“

[4]) R. in textu τεθαῤῥηκότως πρεσβύτερον, in notis: „legendum videtur ὅτι πρεσβύτερον.“ Huet. in textu τεθαῤῥηκότως * πρεσβύτερον, ad marginem ὅτι exhibet

ἕν ἐστι καὶ ἁπλοῦν· ὁ δὲ Σωτὴρ ἡμῶν διὰ τὰ πολλὰ, ἐπεὶ προέθετο [1]) αὐτὸν ὁ θεὸς ἱλαστήριον καὶ ἀπαρχὴν πάσης τῆς κτίσεως, πολλὰ γίνεται, ἢ καὶ τάχα πάντα ταῦτα· καταχρήζει [2]) αὐτοῦ ἡ ἐλευθεροῦσθαι δυναμένη πᾶσα [3]) κτίσις. Καὶ διὰ τοῦτο γίνεται φῶς τῶν ἀνθρώπων, ὅτε ἄνθρωποι ὑπὸ τῆς κακίας σκοτισθέντες δέονται φωτὸς τοῦ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνοντος, καὶ ὑπὸ σκοτίας μὴ καταλαμβανομένου, οὐκ ἄν, εἰ μὴ γεγόνεισαν ἐν τῷ σκότῳ οἱ ἄνθρωποι, γενόμενος ἀνθρώπων φῶς. Τὸ δ' ὅμοιον ἔστι νοῆσαι καὶ ἐπὶ τοῦ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον τῶν νεκρῶν. Εἰ γὰρ καθ' ὑπόθεσιν ἡ γυνὴ μὴ ἠπάτητο, καὶ ὁ Ἀδὰμ μὴ παραπέπτωκε, κτισθεὶς δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ κεκρατήκει τῆς ἀφθαρσίας, οὔτ' ἂν εἰς χοῦν θανάτου καταβεβήκει, οὔτ' ἂν ἀπέθανεν οὐκ οὔσης ἁμαρτίας, ἢ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτὸν

---

[1]) Rom. III, 25.

[2]) καταχρήζει αὐτοῦ κ. τ. λ. R. et H. in textu πολλὰ γίνεται· ἢ καὶ τάχα πάντα ταῦτα καθαρίζει αὐτοῦ κ. τ. λ. Quae quidem verba, quum me vel non monente stare prorsus nequeant, ex Neandri conjectura simplici, facili atque ad contextam orationem omni ex parte accommodata, distinctionis signis mutatis pro καθαρίζει in textum recepi καταχρήζει.

[3]) αὐτοῦ ἡ ἐλευθεροῦσθαι δυναμένη πᾶσα κτίσις. Legisse videtur Ferrarius αὐτοῦ ἡ ἐλευθεροῦν δυναμένη πάντα κτίσις. Huetius. — E quibus quidem verbis quum satis apparere videatur, Ferrarium non minus, quam Huet. verba h. l. obvia perquam vexasse, silentio non tradiderim amici, Cretensis inquam, de h. l. sententiam, quippe qui, quum particula ἢ in ἡ mutata pro καθαρίζει legat καθαγίζει, atque verborum ordine hunc in modum disposito: πολλὰ γίνεται. Ἢ καὶ τάχα πάντα ταῦτα καθαγίζει αὐτοῦ κ. τ. λ. conjecturam obtulerit, litera tantum ρ in γ mutata simplicissimam, receptaque ab H. et R. καθαρίζει lectione longe praestantiorem.

ἐχρῆν ἀποθανεῖν· ταῦτα δὲ μὴ ποιήσας οὐκ ἐγίνετο πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν. Ἐξεταστέον δὲ, μήποτε καὶ ποιμὴν οὐκ ἂν ἐγίνετο, τοῦ ἀνθρώπου μὴ παρασυμβληθέντος τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, μηδ᾽ ὁμοιωθέντος αὐτοῖς. Εἰ γὰρ ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώζει ὁ θεὸς, σώζει ἃ σώζει κτήνη, ποιμένα αὐτοῖς χαρισάμενος τοῖς μὴ χωροῦσι τὸν βασιλέα. Βασανιστέον οὖν συναγαγόντα τὰς ὀνομασίας τοῦ Ἰησοῦ, ὁποῖαι [1]) αὐτῶν ἐπιγεγόνασιν, οὐκ ἂν ἐν μακαριότητι ἀρξαμένων καὶ μεινάντων τῶν ἁγίων γενόμεναι τὰ τοσάδε. Τάχα γὰρ σοφία ἔμενε μόνον, ἢ καὶ λόγος, ἢ καὶ ζωὴ, πάντως δὲ καὶ ἀλήθεια· οὐ μὴν δὲ καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα δι᾽ ἡμᾶς προσείληφε. Καὶ μακάριοί γε, ὅσοι δεόμενοι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοιοῦτοι γεγόνασιν, ὡς μηκέτι αὐτοῦ χρήζειν ἰατροῦ τοὺς κακῶς ἔχοντας θεραπεύοντος, μηδὲ ποιμένος, μηδὲ ἀπολυτρώσεως, ἀλλὰ σοφίας, καὶ λόγου, καὶ δικαιοσύνης, ἢ εἴ τι ἄλλο [2]) τοῖς διὰ τελειότητα χωρεῖν αὐτοῦ τὰ κάλλιστα δυναμένοις. Τοσαῦτα περὶ τοῦ· ἐν ἀρχῇ.

23. Ἴδωμεν [3]) δὲ ἐπιμελέστερον, τίς ὁ ἐν αὐτῇ λόγος. Θαυμάζειν μοι πολλάκις ἐπέρχεται σκοποῦντι τὰ ὑπό τινων πιστεύειν εἰς τὸν Χριστὸν βουλομένων λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, τί δήποτε δυσεξαριθμήτων ὀνομάτων τασσομένων ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, τὰ μὲν πλεῖστα παρασιωπῶσιν, ἀλλὰ καὶ, εἴ ποτε μνήμη αὐτῶν γέ-

---

1) ὁποῖαι. Ita Codex Barberinus, sicque legit Ferrarius; Cod. Reg. male habet οὐ ποῖαι. R. Huet. in textu οὐ ποῖαι, in notis tamen Ferrarii partes tuetur.

2) ἢ εἴ τι ἄλλο τοῖς. Deest ἄλλο apud Huetium, qui ἢ εἴ τι * τοῖς exhibet, exstat vero in Codd. Bodlejano et Barberino. R.

3) ἴδωμεν —— πολλάκις ἐπέρχεται. Haec desunt in editione Huetii, restituuntur vero e Codd. Bodlejano et Barberino. R.

νοιτο, μεταλαμβάνουσιν οὐ κυρίως, ἀλλὰ τροπικῶς ταῦτα αὐτὸν ὀνομάζεσθαι· ἐπὶ δὲ μόνης τῆς Λόγος προσηγορίας ἱστάμενοι, οἱονεὶ λόγον μόνον φασὶν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ, καὶ οὐχὶ ἀκολούθως τοῖς λοιποῖς τῶν ὀνομαζομένων ἐρευνῶσι τοῦ σημαινομένου τὴν δύναμιν ἐκ τῆς Λόγος φωνῆς. Ὃ δέ φημι θαυμάζειν τὴν ἀβελτηρίαν [1]) τῶν πολλῶν, σαφέστερον γὰρ ἐρῶ, τοιοῦτόν ἐστι. Φησί που ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· „ἐγώ [2]) εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου·“ καὶ ἐν ἄλλοις· „ἐγώ [3]) εἰμι ἡ ἀνάστασις·“ καὶ πάλιν· „ἐγώ [4]) εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή.“ Γέγραπται δὲ καὶ τό· „ἐγώ [5]) εἰμι ἡ θύρα·“ εἴρηται καὶ τό· „ἐγώ [6]) εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός·“ καὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν φάσκουσαν· „οἴδαμεν, [7]) ὅτι Μεσσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα·“ ἀποκρίνεται· „ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι.“ Πρὸς τούτοις, ὅτε ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, κύριος καὶ διδάσκαλος αὐτῶν εἶναι διὰ τούτων ὁμολογεῖ· „ὑμεῖς [8]) φωνεῖτέ με· ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ·“ Ἀλλὰ καὶ υἱὸν εἶναι θεοῦ σαφῶς ἑαυτὸν καταγγέλλει λέγων· „ὃν [9]) ὁ πατὴρ ἡγίασε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς

---

1) *ἀβελτηρίαν*, Deest apud Huetium, sed exstat in Codice Bodlejano, et ita legit Ferrarius. R. Huet. in notis ad h. l. addit: „Ferrarius: jam in quo me mirari dicam multorum ruditatem: postremam hanc vocem de suo videtur largitus, asterisco enim locum ad oram illustravit.“

2) Ev. Joann. VIII, 12.

3) Ev. Joann. XI, 25.

4) Ev. Joann. XIV, 6.

5) Ev. Joann. X, 9.

6) Ev. Joann. X, 11.

7) Ev. Joann. IV, 25. 26., ubi v. 25 pro *οἴδαμεν* legitur *οἶδα*.

8) Ev. Joann. XIII, 13.

9) Ev. Joann. X, 36.

λέγετε· ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, υἱὸς τοῦ θεοῦ εἰμι;" καί· „Πάτερ,[1]) ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· δόξασόν σου τὸν υἱὸν, ἵνα ὁ υἱὸς δοξάσῃ σε." Εὑρίσκομεν δὲ καταγγέλλοντα ἑαυτὸν καὶ βασιλέα, ὡς ἐπὰν ἀποκρινόμενος τῷ Πιλάτῳ πρὸς τό· „σὺ[2]) εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;" λέγῃ· „ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο ἂν, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις· νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν." Ἀνέγνωμεν[3]) καὶ τό· „ἐγώ[4]) εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ, καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστι·" καὶ πάλιν· „ἐγώ εἰμι ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα." Συναριθμείσθω τούτοις καὶ τό· „ἐγώ[5]) εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς·" καὶ πάλιν· „ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ." Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὑποπεσόντα ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις κειμένων, παρεθέμεθα τοσαῦτα αὐτὸν λέγοντος εἶναι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἰωάννου ἀποκαλύψει λέγει· „ἐγώ[6]) εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρός· ἰδοὺ, ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων·" καὶ πάλιν· „γέγονα[7]) τὸ Α καὶ τὸ Ω, καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος." Ἔστι δὲ οὐκ ὀλίγα τὸν μετὰ παρατηρή-

---

[1]) Ev. Joann. XVII, 1., ubi ἵνα adjectum legitur καί, pro υἱός autem υἱός σου exstat.

[2]) Ev. Joann. XVIII, 33. 36., ubi v. 36. ἄν non ἠγωνίζοντο, sed ὑπηρέται sequitur.

[3]) Huet. Ἀνέγνω μὲν καὶ τό.

[4]) Ev. Joann. XV. 1. 5., ubi v. 5. non ἄμπελος sed ἡ ἄμπελος exstat.

[5]) Ev. Joann. VI, 35. 41. 33., ubi v. 41. non ὁ ζῶν additur, et ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ legitur.

[6]) Apocal. I, 18., ubi καὶ ἰδού exstat.

[7]) Apocal. XXII, 13., ubi ἐγώ pro γέγονα, neque καὶ ὁ κ. τ. λ. sed πρῶτος καὶ ἔσχατος legitur. Cf. I, 8.

σεως ἐντυγχάνοντα ταῖς ἁγίαις βίβλοις καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν παραπλήσια λαβεῖν,[1]) οἷον, ὅτι βέλος ἐκλεκτὸν ἑαυτὸν[2]) καλεῖ καὶ δοῦλον τοῦ θεοῦ καὶ φῶς ἐθνῶν. Λέγει δὲ οὕτω Ἠσαΐας· „ἐκ[3]) κοιλίας μητρός μου ἐκάλεσέ με τὸ ὄνομά μου, καὶ ἔθηκε τὸ στόμα μου ὡς μάχαιραν ὀξεῖαν, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἔκρυψέ με· ἔθηκέ με ὡς βέλος ἐκλεκτὸν, καὶ ἐν τῇ φαρέτρᾳ αὐτοῦ ἔκρυψέ μέ, καὶ εἶπέ μοι· „δοῦλός μου εἶ σὺ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν σοὶ δοξασθήσομαι.“ Καὶ μετ᾽ ὀλίγα· „καὶ[4]) ὁ θεός μου ἔσται μοι ἰσχύς. Καὶ εἶπέ μοι· μέγα σοί ἐστι τοῦτο κληθῆναί σε[5]) παῖδά μου, τοῦ στῆσαι τὰς φυλὰς Ἰακὼβ, καὶ τὴν διασπορὰν τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιστρέψαι. Ἰδοὺ, τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.“ Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ οὕτως αὐτὸν ἀρνίῳ ὁμοιοῖ· „ἐγὼ[6]) ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι.“ Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια αὐτὸς ἑαυτόν φησιν. Ἔστι δὲ καὶ παρὰ τοῖς εὐαγγελίοις, καί παρὰ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ διὰ τῶν προφητῶν μυρίας ὅσας προσηγορίας συναγαγεῖν, ἃς καλεῖται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἤτοι τῶν τὰ εὐαγγέλια γραψάντων τὴν ἰδίαν διάνοιαν τῶν

---

[1]) Codd. Bodlejanus et Barberinus λαβεῖν, Regius, quem secutus est Huetius, λέγειν. R.

[2]) Huetius omisit ἑαυτόν.

[3]) Jes. XLIX, 1. 2. 3., ubi LXX. interpretes non ἐκάλεσέ με sed ἐκάλεσε τὸ ὄνομά μου legunt, post χειρός autem et φαρέτρᾳ non αὐτοῦ sed αὐτοῦ, et pro δοξασθήσομαι exhibent ἐνδοξασθήσομαι.

[4]) Jes. XLIX, 5. 6., ubi in vers. LXX. virorum non τοῦτο sed τοῦ κληθῆναί σε κ. τ. λ. exstant, et pro τέθεικά σε εἰς κ. τ. λ. leguntur δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς κ. τ. λ.

[5]) κληθῆναί σε. Ita Codd. Bodlejan. et Barberinus, non κληθῆναί μοι, ut legitur in editione Huetii. R.

[6]) Jerem. XI, 19. LXX. interpretes ἐγὼ δὲ ὡς κ. τ. λ.

περὶ τοῦ, ὅ,τί ποτέ ἐστιν, ἐκτιθεμένων, ἢ τῶν ἀποστόλων, ἐξ ὧν μεμαθήκασι, δοξολογούντων αὐτὸν, καὶ τῶν προφητῶν προκηρυσσόντων αὐτοῦ τὴν ἐσομένην ἐπιδημίαν, καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀπαγγελλόντων διαφόροις ὀνόμασι. Οἷον ὁ Ἰωάννης[1]) αὐτὸν ἀμνὸν θεοῦ ἀναγορεύει λέγων· „ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου·“ καὶ ἄνδρα διὰ τούτων· οὗτός[2]) ἐστιν, ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εἶπον, ὅτι ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν· κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν.“ Ἐν δὲ τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ ὁ[3]) Ἰωάννης παράκλητον περὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν πρὸς τὸν πατέρα φησὶ αὐτὸν εἶναι, λέγων· „καὶ[4]) ἐάν τις ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον.“ Ἐπιφέρει δὲ, ὅτι καὶ ἱλασμός[5]) ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· ᾧ παραπλησίως ὁ Παῦλος λέγει, αὐτὸν εἶναι ἱλαστήριον, φάσκων· „ὃν[6]) προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ.“ Κεκήρυκται δὲ κατὰ τὸν Παῦλον σοφία εἶναι καὶ δύναμις θεοῦ, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους, ὅτι[7]) Χριστὸς δύναμίς ἐστι καὶ θεοῦ σοφία. Πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ ἁγιασμός ἐστι καὶ ἀπολύτρωσις· „ὃς ἐγενήθη γὰρ, φησὶ, σοφία ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις.“ Ἀλλὰ καὶ ἀρχιερέα μέγαν διδάσκει ἡμᾶς αὐτὸν τυγχάνειν, πρὸς Ἑβραίους

---

1) Ev. Joann. I, 29.

2) Ev. Joann. I, 30. 31., ubi pro ὑπέρ κ. τ. λ. leguntur περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον· ὀπίσω κ. τ. λ.

3) Huetius articulum omisit.

4) I ep. Joann. II, 1.

5) I ep. Joann. II, 2.

6) Rom. III, 25. 26., ubi ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι in textu exstat.

7) I Cor. I, 24. 30.

γράφων· „ἔχοντες[1]) οὖν ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας.“ Οἱ δὲ προφῆται παρὰ ταῦτα καὶ ἑτέροις ὀνόμασιν αὐτὸν καλοῦσιν· ὁ μὲν Ἰακὼβ ἐν τῇ πρὸς τοὺς υἱοὺς εὐλογίᾳ, Ἰούδαν, τὸ γάρ· „Ἰούδα,[2]) σὲ αἰνεσαισαν οἱ ἀδελφοί σου· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου. Σκύμνος λέοντος Ἰούδα· ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης· ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης[3]) ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν;“ Οὐ κατὰ τὸν ἐνεστηκότα δὲ καιρόν ἐστι πρὸς λέξιν παραστῆσαι, πῶς τὰ τῷ Ἰούδᾳ λεγόμενα περὶ Χριστοῦ ἐστιν. Ἀλλὰ καὶ ἀνθυποφορὰ εὐλόγως ἐπενεχθῆναι δυναμένη· „οὐκ[4]) ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως[5]) ἂν ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται,“ ἐν ἄλλοις εὐκαιρότερον λυθήσεται· Οἶδε δὲ τὸν Χριστὸν Ἰακὼβ καὶ Ἰσραὴλ ὀνομαζόμενον Ἡσαΐας λέγων· „Ἰακὼβ[6]) ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτὸν ἡ ψυχή μου. Κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ. Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κράξει, οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ· κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν, καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσιν.“ Ὅτι γὰρ ὁ Χριστός ἐστι, περὶ

---

1) Hebr. IV, 14.

2) Genes. XLIX, 8. 9.

3) H. et R. ἐκοιμήθη.

4) Genes. XLIX, 10. LXX. interpretes pro ᾧ ἀπόκειται in textu τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, in notis tamen Reineccius: „ᾧ ἀπόκειται multi legerunt Patres.“

5) ἕως ἂν ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται. Haec desunt in editione Huetii, sed restituuntur e Codice Bodlejano. R.

6) Jes. XLII, 1. 2. 3. 4. coll. ev. Matth. XII, 18—21., quibus locis invicem collatis cum tam varia insint et diversa vocabula, ad loca, de quibus agitur, me tantum provocasse, neque vero disparem utriusque loci rationem accuratius recensuisse, nemo profecto aegre feret.

οὗ ταῦτα προφητεύεται, σαφῶς ὁ Ματθαῖος δηλοῖ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, μνησθεὶς ἀπὸ μέρους τῆς περικοπῆς, εἰπών· „ἵνα [1]) πληρωθῇ τὸ εἰρημένον· οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κράξει,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Καλεῖται δὲ καὶ Δαβὶδ ὁ Χριστὸς, ὡς ἐπὰν Ἰεζεκιὴλ προφητεύσας πρὸς τοὺς ποιμένας ἐπιφέρῃ ἐκ προσώπου θεοῦ· „ἀναστήσω [2]) Δαβὶδ τὸν παῖδά μου, ὃς ποιμανεῖ αὐτούς·“ οὐ γὰρ Δαβὶδ ὁ πατριάρχης ἀναστήσεται ποιμαίνειν μέλλων τοὺς ἁγίους, ἀλλὰ Χριστός. Ἔτι δὲ ὁ Ἡσαΐας ῥάβδον καὶ ἄνθος ὀνομάζει τὸν Χριστὸν ἐν τῷ· „ἐξελεύσεται [3]) ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται, καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ᾽ αὐτὸν πνεῦμα τοῦ θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου θεοῦ.“ Καὶ λίθος δὲ ἐν τοῖς ψαλμοῖς ὁ κύριος ἡμῶν εἶναι λέγεται οὕτως· „λίθον [4]) ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ κυρίου ἐγένετο αὐτὴ, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν.“ Δηλοῖ δὲ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν ὁ Λουκᾶς, οὐκ ἄλλον, ἢ τὸν Χριστὸν εἶναι τὸν λίθον· τὸ μὲν εὐαγγέλιον οὕτως· „οὐδέποτε [5]) ἀνέγνωτε, λίθος, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας; Πᾶς ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται· ἐφ᾽ ὃν δ᾽ ἂν πέσῃ, λι-

---

[1]) Matth. XII. 17. 19., ubi ὅπως pro ἵνα, et ῥηθέν pro εἰρημένον legitur, pro κράξει autem κραυγάσει exstat.

[2]) Ezech. XXXIV, 23., ubi pro τὸν παῖδά μου LXX interpretes habent τὸν δοῦλόν μου.

[3]) Jes. XI, 1. 2. 3., ubi in vers. LXX virorum ἀναπαύσεται legitur pro ἐπαναπαύσεται.

[4]) Psalm. CXVIII, 22. 23., ubi pro αὐτή in vers. LXX viror. exstat αὕτη. Item legitur in ev. Matth. XXI, 42. Cfr. I ep. Petri II, 7.

[5]) Matth. XXI, 42. 44., ubi in textu legitur vers. 42. λίθον ὅν κ. τ. λ.

κμήσει αὐτόν·“ ἐν δὲ ταῖς πράξεσιν ὁ Λουκᾶς γράφει· „οὗτός [1]) ἐστιν ὁ λίθος, ὁ ἐξουδενωθεὶς ὑφ᾽ ὑμῶν τῶν οἰκοδόμων, ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας.“ Ἐν δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος τεταγμένων ὀνομάτων, ἀλλ᾽ οὐχ ὑπ᾽ αὐτοῦ λεγόμενον, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἰωάννου ἀναγεγραμμένον ἐστὶ καί· ὁ ἐν ἀρχῇ λόγος πρὸς τὸν θεὸν θεὸς λόγος. Καὶ ἔστιν ἄξιον ἐπιστῆσαι τοῖς τὰ τοσαῦτα τῶν ὀνομαζομένων παραπεμπομένοις, καὶ τούτῳ ὡς ἐξαιρέτῳ χρωμένοις, καὶ πάλιν ἐπικειμένων [2]) μὲν διήγησιν ζητοῦσιν, εἴ τις αὐτοῖς προσάγοι αὐτὰ, ἐπὶ δὲ τούτῳ, ὡς σαφὲς, προσιεμένοις τό· τί ποτέ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ λόγος ὀνομαζόμενος. Καὶ μάλιστα, ἐπεὶ συνεχῶς χρῶνται τῷ· „ἐξηρεύξατο [3]) ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν·“ οἰόμενοι προφορὰν πατρικὴν οἱονεὶ ἐν συλλαβαῖς κειμένην εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο ὑπόστασιν αὐτῷ, εἰ ἀκριβῶς αὐτῶν πυνθανοίμεθα, οὐ διδόασιν,

---

[1]) Act. IV, 11., ubi pro ἐξουδενωθείς in textu legitur ἐξουθενηθείς, pro οἰκοδόμων autem, (de qua lectione cfr. Griesbach.), οἰκοδομούντων exstat.

[2]) ἐπικειμένων. H. et R. in textu ἐπικείμενον, H. paulo post in textu ἐπὶ δὲ τούτων, in notis autem: „legendum fortasse ἐπ᾽ ἐκείνων μέν, quod opponetur huic ἐπὶ δὲ τούτων, quod proxime sequitur. Quod ipsum forsitan et ita emendandum: ἐπὶ δὲ τούτου.“ R. in notis: „legendum fortasse vel ἐπ᾽ἐκείνοις μέν, quod opponetur huic ἐπὶ δε τούτῳ, quod proxime sequitur.“ Ad lectionem ἐπὶ δὲ τούτῳ idem R. in notis: „sic recte habet Codex Bodlejanus, male in editione Huet. ἐπὶ δὲ τούτων.“ Equidem, nisi sequerentur verba διήγησιν ζητοῦσιν, libenter ἐπὶ κειμένοις lecturus, tum propter τὰ τοσαῦτα, tum propter αὐτά, non ἐπικειμένην, sed ἐπικειμένων in textum recepi. Quod autem ad verba ἐπὶ δὲ τούτῳ attinet, ea, si vel ad praecedentia καὶ τούτῳ ὡς κ τ. λ. respexeris, jure meritoque locum suum tuentur.

[3]) Psalm. XLV, 1.

οὐδὲ οὐσίαν αὐτοῦ σαφηνίζουσιν,[1]) οὐδέπω φαμὲν τοιόνδε, ἢ τοιάνδε, ἀλλ᾽ ὅπως ποτὲ οὐσίαν· Λόγον γὰρ ἀπαγγελλόμενον υἱὸν εἶναι νοῆσαι καὶ τῷ τυχόντι ἐστὶν ἀμήχανον. Καὶ λόγον τοιοῦτον ζῶντα, καὶ ἤτοι οὐ κεχωρισμένον τοῦ πατρὸς, καὶ κατὰ τοῦτο τῷ μὴ[2]) ὑφεστάναι οὐδὲ υἱὸν τυγχάνοντα, ἢ καὶ κεχωρισμένον καὶ οὐσιωμένον ἀπαγγελλέτωσαν ἡμῖν θεὸν λόγον. Λεκτέον οὖν, ὅτι, ὥσπερ καθ᾽ ἕκαστον τῶν προειρημένων ὀνομάτων ἀπὸ τῆς ὀνομασίας ἀναπτυκτέον τὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνομαζομένου, καὶ ἐφαρμοστέον μετὰ ἀποδείξεως, πῶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦτο τὸ ὄνομα εἶναι λέγεται, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου αὐτὸν ὀνομάζεσθαι ποιητέον. Τίς γὰρ ἡ ἀποκλήρωσις ἐφ᾽ ἑνὸς μὲν ἑκάστου μὴ ἵστασθαι ἐπὶ τῆς λέξεως, ἀλλὰ φέρε εἰπεῖν ζητεῖν, πῶς αὐτὸν ἐκδεκτέον θύραν, καὶ τίνα τρόπον ἄμπελον, τίνα[3]) τε αἰτίαν ὁδὸν, ἐπὶ δὲ μόνου, τοῦ λόγου αὐτὸν ἀναγεγράφθαι, τὸ παραπλήσιον οὐ ποιητέον; Ἵνα τοίνυν μᾶλλον δυσωπητικώτερον παραδεξώμεθα τὰ λεχθησόμενα εἰς τὰ περὶ τοῦ· πῶς λόγος ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀρκτέον ἀπὸ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν προτεθέντων ὀνομάτων αὐτοῦ. Καὶ, ὅτι μὲν δόξει τισὶ σφόδρα παρεκβατικὸν εἶναι τὸ τοιοῦτον, οὐκ ἀγνοοῦμεν· πλὴν ἐπιστήσαντι καὶ πρὸς τὸ προκείμενον χρήσιμον ἔσται καὶ τὸ βασανίσαι τὰς ἐννοίας, καθ᾽ ὧν τὰ ὀνόματα κεῖται, προόδου τῶν ἐπιφερομένων ὑπάρξει ἡ κατανόησις τῶν πραγμάτων. Ἅπαξ δὲ εἰς τὴν περὶ τοῦ Σωτῆρος θεολογίαν ἐμπεσόντες, ἀναγκαίως ὅση[4]) δύναμις τὰ περὶ

---

[1]) Huet. in textu *σαφηνίζουσαν*, ad marginem vero *σαφηνίζουσιν*.

[2]) Huet. in textu *μέν* exhibet, margini tamen adscripsit *μή*.

[3]) *τίνα τε αἰτίαν.* Cod. Bodlejan. *τίνι δὲ αἰτίᾳ.* R.

[4]) *ὅση.* Apud Huetium legitur *ἡ δύναμις*, in Cod. Bodlejano *ὡς ἡ δύναμις*, sed omnino legendum *ὅση δύ-*

αὐτοῦ μετὰ ἐρεύνης εὑρίσκοντες, πληρέστερον αὐτὸν οὐ μόνον, ᾗ λόγος ἐστὶ, νοήσομεν, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπά.

24. Ἔλεγεν οὖν ἑαυτὸν εἶναι φῶς τοῦ κόσμου· καὶ τὰ παρακείμενα ταύτῃ τῇ ὀνομασίᾳ συνεξεταστέον, δόξαντα ἄν τισιν οὐχὶ παρακείμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ τυγχάνειν. Ἔστι δὲ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, καὶ φῶς ἐθνῶν· φῶς μὲν ἀνθρώπων ἐν τῇ τοῦ προκειμένου εὐαγγελίου ἀρχῇ· „ὃ [1]) γέγονε γὰρ, φησὶν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων· καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε·“ φῶς δὲ ἀληθινὸν ἐν τοῖς ἑξῆς τῆς αὐτῆς γραφῆς ἐπιγέγραπται· „ἦν [2]) τὸ φῶς ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.“ Φῶς δὲ ἐθνῶν ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ, ὡς προείπομεν, παρατιθέμενοι τό· „ἰδοὺ, [3]) τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.“ Φῶς δὲ κόσμου αἰσθητὸν ὁ ἥλιός ἐστι, καὶ μετὰ τοῦτον οὐκ ἀπᾳδόντως ἡ σελήνη [4]) καὶ οἱ ἀστέρες τῷ αὐτῷ ὀνόματι προσαγορευθήσονται· ἀλλὰ φῶς μὲν αἰσθητὸν τυγχάνοντες οἱ γεγονέναι παρὰ Μωσεῖ λεγόμενοι τῇ τετάρτῃ [5]) ἡμέρᾳ,

---

ναμις, ut in nostro textu. R. — Huetius in textu exhibet ἢ, non ἡ, ut R. affirmat, ad marginem vero ᾗ; quae lectio, licet receptae non praeferenda sit, non tamen omni ex parte male se habet. Ceterum lectio Cod. Bodlej. ὡς κ. τ. λ. haud dubie ex anteced. voc. ἀναγκαίως orta est.

[1]) Ev. Joann. I, 3. 4. 5.

[2]) Ev. Joann. I, 9., ubi post φῶς artic. τό repetitus legitur.

[3]) Jes. XLIX, 6. Cf. pag. 46. not. 4.

[4]) ἡ σελήνη. Deest apud Huet., sed exstat in Codd. Bodlejano et Barberino. R. Huet. in textu lacunam, margini tamen adscriptum habet, forte legendum esse καὶ ἡ σελήνη.

[5]) Huet. in textu τῇ δ' ἡμέρα, non τῇ δ' ἡμέρᾳ, ad marginem vero habet τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ.

καθὸ φωτίζουσι τὰ ἐπὶ γῆς, οὐκ εἰσι φῶς ἀληθινόν. Ὁ δὲ Σωτὴρ ἐλλάμπων τοῖς λογικοῖς, καὶ ἡγεμονικοῖς, ἵνα αὐτῶν ὁ νοῦς τὰ ἴδια ὁρατὰ βλέπῃ, τοῦ νοητοῦ κόσμου ἐστὶ φῶς· λέγω δὲ τῶν λογικῶν ψυχῶν τῶν ἐν τῷ αἰσθητικῷ κόσμῳ, καὶ εἴ τι παρὰ ταῦτα συμπληροῖ τὸν κόσμον, ἀφ᾽ οὗ ὁ Σωτὴρ εἶναι ἡμᾶς διδάσκει. Τάχα μέρος αὐτοῦ τὸ κυριώτατον καὶ διαφέρον τυγχάνων, καὶ ὡς ἔστιν εἰπεῖν, ἥλιος ἡμέρας μεγάλης κυρίου[1]) ποιητής. Δι᾽ ἣν ἡμέραν φησὶ τοῖς τοῦ φωτὸς αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν· „ἐργάζεσθε,[2]) ἕως[3]) ἡμέρα ἐστίν· ἔρχεται νὺξ, ὅτε οὐκέτι οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι. Ὅταν ἐν τῷ κόσμῳ ὦ, φῶς εἰμι τοῦ κόσμου.“ Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς μαθηταῖς φησιν· „ὑμεῖς[4]) ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου·“ καί· „λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων·“ τὸ δ᾽ ἀνάλογον σελήνῃ καὶ ἄστροις ὑπολαμβάνομεν εἶναι περὶ τὴν νύμφην ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς μαθητὰς ἔχοντας οἰκεῖον φῶς, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ ἡλίου ἐπίκτητον, ἵνα φωτίσωσι μὴ δεδυνημένους πηγὴν ἐν αὐτοῖς κατασκευάσαι φωτός. Οἷον Παῦλον μὲν καὶ Πέτρον φῶς ἐροῦμεν τοῦ κόσμου, τοὺς δὲ τυχόντας τῶν παρ᾽ αὐτοῖς μαθητευομένων, φωτιζομένους μὲν, οὐ μὴν φωτίζειν ἑτέρους δυναμένους, τὸν κόσμον, οὗ κόσμου φῶς οἱ ἀπόστολοι ἦσαν. Ὁ δὲ Σωτὴρ, φῶς ὢν τοῦ κόσμου, φωτίζει οὐ σώματα, ἀλλὰ ἀσωμάτῳ δυνάμει τὸν ἀσώματον νοῦν, ἵνα, ὡς ὑπὸ ἡλίου ἕκαστος ἡμῶν φωτιζόμενος, καὶ τὰ ἄλλα δυνηθῇ βλέπειν νοητά. Ὥσπερ δὲ ἡλίου φωτίζοντος ἀμαυροῦται τὸ δύνασθαι φωτίζειν σελήνην καὶ ἀστέρας, οὕτως οἱ

---

1) κυρίου. Codd. Bodlejan. et Barberinus κυρίου, editio Huetii Χριστοῦ. R.

2) Ev. Joann. IX, 4. 5., ubi οὐκέτι non legitur.

3) Codd. Bodlejan. et Barberin. ἕως, editio Huet. ὡς. R. — Huet. in textu ὡς, in margine ἕως.

4) Matth. V, 14. 16.

ἐλλαμπόμενοι ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ τὰς αὐγὰς αὐτοῦ κεχωρηκότες, οὐδέν τινων διακονουμένων ἀποστόλων καὶ προφητῶν δέονται, — τολμητέον γὰρ λέγειν τὴν ἀλήθειαν —, οὐδὲ ἀγγέλων· προσθήσω δὲ, ὅτι οὐδὲ τῶν κρειττόνων δυνάμεων αὐτῷ τῷ πρωτογεννήτῳ μαθητευόμενοι φωτί. Τοῖς δὲ μὴ χωροῦσι τὰς ἡλιακὰς Χριστοῦ ἀκτῖνας οἱ ἅγιοι διακονοῦντες παρέχουσι φωτισμὸν πολλῷ τοῦ προειρημένου ἐλάττονα, μόγις καὶ τοῦτον χωρεῖν δυναμένοις, καὶ ὑπ' αὐτοῦ πληρουμένοις. Ἔστι δὲ ὁ Χριστὸς, φῶς τυγχάνων κόσμου, φῶς ἀληθινὸν πρὸς ἀντιδιαστολὴν αἰσθητοῦ, οὐδενὸς αἰσθητοῦ ὄντος ἀληθινοῦ. Ἀλλ' οὐχὶ, ἐπεὶ οὐκ ἀληθινὸν τὸ αἰσθητὸν, ψεῦδος τὸ αἰσθητόν· δύναται γὰρ ἀναλογίαν ἔχειν τὸ αἰσθητὸν πρὸς τὸ νοητὸν, οὐ μὴν τὸ ψεῦδος ὑγιῶς παντὸς[1]) κατηγορεῖσθαι τοῦ οὐκ ἀληθινοῦ. Ζητῶ δὲ, εἰ ταὐτόν ἐστι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τῷ φωτὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡγοῦμαι πλείονα δύναμιν παρίστασθαι τοῦ φωτὸς, ὅτε φῶς τοῦ κόσμου προσαγορεύεται, ἤπερ φῶς τῶν ἀνθρώπων· ὁ γὰρ κόσμος, κατὰ μίαν ἐκδοχὴν, οὐ μόνον ἄνθρωποι. Καὶ παραστήσει, τὸ πλεῖον, ἢ ἕτερον εἶναι τὸν κόσμον παρὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὁ Παῦλος πρὸς Κορινθίους προτέρα λέγων· „θέατρον[2]) ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις.“ Ἐπίστησον δὲ, εἰ κατὰ μίαν ἐκδοχὴν κόσμος ἐστὶν[3]) ἡ ἐλευθερουμένη κτίσις ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ, ἧς ἡ ἀποκαραδοκία τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν[4]) τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται. Ἐπίστησον δὲ προσεθήκαμεν, διὰ τὸ

---

[1]) Huetius παντῶς, pro quo saltem πάντως scribere debuisset.

[2]) I Cor. IV, 9.

[3]) Rom. VIII, 21. 19.

[4]) τῶν υἱῶν. Huetius τὸν υἱόν.

παρακεῖσθαι τὸ δυνάμενον τό· „ἐγὼ [1]) φῶς εἰμι τοῦ κόσμου,“ συνεξετάζεσθαι ἐπὶ τῶν μαθητῶν ὑπὸ Ἰησοῦ λεγόμενον· „ὑμεῖς [2]) ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου.“ Εἰσὶ γὰρ ὑπολαμβάνοντες μείζονας εἶναι τοὺς ἀνθρώπους τοὺς τῷ Ἰησοῦ γνησίως μεμαθητευμένους τῶν ἄλλων κτισμάτων, οἱ μὲν φύσει τοιούτους γεγενημένους, οἱ δὲ καὶ ἐν λόγῳ τῷ κατὰ τὸν χαλεπώτερον ἀγῶνα. Πλείους γὰρ οἱ πόνοι, καὶ ἐπισφαλὴς ἡ ζωὴ τῶν ἐν σαρκὶ καὶ αἵματι παρὰ τοὺς ἐν αἰθερίῳ σώματι· οὐκ ἂν τῶν ἐν οὐρανῷ φωστήρων, ἐν τῷ ἀναλαβεῖν τὰ γήϊνα σώματα, ἀκινδύνως καὶ πάντως ἀναμαρτήτως διανυσάντων τὴν ἐνταῦθα ζωήν. Οἱ δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ παριστάμενοι τὰ μέγιστα περὶ ἀνθρώπων, ἀποφαινομέναις χρήσονται λέξεσι τῶν γραφῶν, τὸ ἀνυπέρθετον τῆς ἐπαγγελίας, ὅτι τὸν ἄνθρωπον φθάνει, φασκούσαις, οὐ μὴν ταὐτὸν τοῦτο καὶ περὶ τῆς κτίσεως, ἢ, ὡς ἐδεξάμεθα, κόσμου ἀπαγγελλούσαις.[3]) Τὸ γὰρ δέ· „ὡς [4]) ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσι·“ καί· „ὅπου [5]) εἰμὶ ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται,“ σαφῶς περὶ ἀνθρώπων ἀναγέγραπται· περὶ δὲ τῆς κτίσεως, ὅτι [6]) ἐλευθεροῦται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ, καὶ [7]) προσθήσουσιν, ὅτι οὐχὶ εἰ ἐλευθεροῦται, ἤδη καὶ κοινωνεῖ τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ. Οὐκ ἀποσιω-

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 12.

[2]) Matth. V, 14.

[3]) ἀπαγγελλούσαις. Ita legebat Perionius. H. Ferrarius vero legit ἐπαγγελλούσαις. H. et R.

[4]) Ev. Joann. XVII, 21.

[5]) Ev. Joann. XII, 26.

[6]) Rom. VIII, 21.

[7]) καὶ προσθήσουσιν, — τοῦ θεοῦ. Haec desiderantur in Ferrarii interpretatione, quae ex Perionio ita supplebis etc. H.

πήσουσι δὲ οὗτοι καὶ τό· τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, διὰ τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ πάντα τιμὴν, ἄνθρωπον μὲν γεγονέναι, οὐ μὴν ζῶόν τι τῶν ἐν οὐρανῷ· ἀλλὰ καὶ δεύτερον, καὶ διάκονον, καὶ δοῦλον τῆς γνώσεως Ἰησοῦ τὸν ἐν τῇ ἀνατολῇ φανέντα ἀστέρα δεδημιουργῆσθαι, ἤτοι ὅμοιον ὄντα τοῖς λοιποῖς ἄστροις, ἢ τάχα καὶ κρείττονα, ἅτε τοῦ πάντων διαφέροντος γενόμενον σημεῖον. Καὶ εἰ τὰ καυχήματα τῶν ἁγίων ἐστὶν ἐν θλίψεσιν, εἰδότων· „ὅτι[1]) ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει·“ οὔτε ὑπομονὴν, οὔτε δοκιμὴν, οὔτε ἐλπίδα ἕξει ἡ μὴ τεθλιμμένη κτίσις τὴν ἴσην, ἀλλὰ ἑτέραν, ἐπεί· „τῇ[2]) ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι.“ Ὁ δὲ μὴ τολμῶν τὰ τηλικαῦτα τῷ ἀνθρώπῳ κατακεχαρίσθαι,[3]) ἄλ-

---

[1]) Rom. V, 3. 4. 5.

[2]) Rom. VIII, 20.

[3]) Ita recte hunc locum sanat Cod. Bodlejanus; male in editione Huetii legitur καταχαρίσθαι ...... χωρήσας τῷ προσλήματι. R. — Huet. in textu καταχαρίσθαι * * σε χωρήσας τῷ προσλήματι, ad marginem κατακεχαρίσθαι, ἄλλοσε τῷ προσλήματι, in notis autem: „locum hunc in Reg. Cod. luxatum ita fortasse sanaveris: τῷ ἀνθρώπῳ κατακεχαρίσθαι, ἄλλοσε etc.“ Idem respectu verborum τῷ προσλήματι in notis ita pergit: „τῷ προσλήματι, quod sequitur, fit ex λῆμα, cujus et significationem retinet; sed tamen vox insolens est.“ Equidem, cum neque Suidas, neque Stephanus, neque Hesychius aliique voc. προσλήματος mentionem injiciant, et cum Huet. ipse locum hunc in Cod. Reg. luxatum esse affirmet, non sine causa statuerim pro τῷ προσλήματι, nisi forsan haec verba originem duxerunt ex seq. voc. πρόβλημα, cfr. pag. 57. lin. 11. in textu exstitisse, saltem scribendum fuisse τῷ προσλήμματι. Quae lectio, si esset genuina, a contexta oratione, cfr. verba θλίβεσθαι μᾶλλον κ. τ. λ., nequaquam abhorreret.

λοσε χωρήσας τῷ θελήματι φήσει, τῇ ματαιότητι τὴν κτίσιν ὑποτασσομένην θλίβεσθαι μᾶλλον στενάζουσαν, ἢ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενάζουσιν, ἅτε καὶ πλεῖστον ὅσον χρόνον καὶ πολλαπλασίονα τοῦ ἀνθρωπίνου ἀγῶνος τῇ ματαιότητι δουλεύουσαν. Διὰ τί γὰρ οὐχ ἑκοῦσα τοῦτο ποιεῖ, ἢ ὅτι παρὰ φύσιν ἐστὶν αὐτῇ τῇ ματαιότητι ὑποτετάχθαι, καὶ μὴ τὴν προηγουμένην ἔχειν[1]) τῆς ζωῆς κατάστασιν; ἣν ἀπολήψεται ἐλευθερουμένη ἐν τῇ τοῦ κόσμου φθορᾷ καὶ τῆς τῶν σωμάτων ματαιότητος ἀπολυομένη. Ἀλλ' ἐπεὶ πλείονα καὶ οὐ κατὰ τὸ προκείμενον πρόβλημα δοκοῦμεν εἰρηκέναι, ἐπανελευσόμεθα ἐπὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς, ὑπομιμνήσκοντες, διὰ τί φῶς τοῦ κόσμου ὁ Σωτὴρ λέγεται, καὶ φῶς ἀληθινὸν, καὶ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Ἀποδέδοται μὲν γὰρ, ὅτι διὰ τὸ φῶς τοῦ κόσμου τὸ αἰσθητὸν λέγεται φῶς ἀληθινὸν, καὶ ὅτι ἤτοι ταὐτόν ἐστι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τῷ φωτὶ τῶν ἀνθρώπων, ἢ ἐπιδέχεται ἐξέτασιν ὡς ταὐτόν. Ἀναγκαίως δὲ, διὰ τοὺς μηδὲν ἐξειληφότας ἐκ τοῦ· λόγον εἶναι τὸν Σωτῆρα, ταῦτα ἠρεύνηται, ἵνα πειθώμεθα μὴ κατὰ ἀποκλήρωσιν ἵστασθαι μὲν ἐπὶ τῆς Λόγος ἐννοίας, καὶ προσήκοι[2]) τῷ χωρὶς μεταλήψεως τῆς δυναμένης

---

[1]) ἔχειν. Ita Ferrarius et Perionius legerunt. H. et R. in textu exhibent ἕλειν, quod verbum, nisi male exstat pro ἑλεῖν, facillime cum ἔχειν permutari poterat.

[2]) προσήκοι τῷ χωρίς κ. τ. λ. Locus hiulcus et corruptus, cui absque melioribus Codd. medicinam facere velle temerarium est. H. et R. — Equidem, multum licet diuque hoc loco vexatus, non omnem tamen spem deplorans, primum lectionem non sollicitandam, verba vero, de quibus agitur, καὶ προσήκοι —— μεταλαμβάνεσθαι uncis includenda esse existimavi. Neque injuria, ut videbatur, cum respectu loci, cf. pag. 51. lin. 13. verba: *Τίς γὰρ — ποιητέον;*, quo de eadem ἀποκληρώσει sermo fit, intermediam tantum sententiam locus noster salvo sensu exhibere possit, ita quidem, ut non tam verba contineat

μεταλαμβάνεσθαι, ἀνάγειν δὲ καὶ ἀλληγορεῖν τὴν, φῶς τοῦ κόσμου, φωνὴν, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν πολλῶν, ἃ παρεθέμεθα.

---

in sententia pergentis, quam quae modo prolata erant: *ἵνα — ἐννοίας*, illustrantis, eademque ratione habita l. l. excusantis, defendentis. Quum tamen *τῷ* obstaret, neque in promtu esset alius locus, quo hujus generis intermedia sententia probari posset, posthabita lectione ab H. et R. nobisque, invitis licet, recepta, non absque causa pro *προσήκοι* legendum censui *προσέχειν*, tum quia missa facta sententia intermedia Optativus locum suum amplius tueri nequit, tum quia *προσέχειν* non solum cum *τῷ* apte conciliari potest, sed etiam ponderis quid verbo *ἵστασθαι* addit et membra connectit. Attamen quum haec quoque emendatio non omni ex parte simplicitati respondere videretur, ipsaque admissa *μή* post *καί*, ex antecedentibus repetendum, jure quis desiderare posset, in simpliciorem casu incidi mutationem, a scribendi genere, quo Origenes utitur, et formularum usu non solum non abhorrentem, sed etiam singula orationis membra arctius connectentem. Evolventi enim mihi singula loca eademque accuratius perscrutanti, quibus formula legeretur *ἵστασθαι ἐπὶ τῆς κ. τ. λ.*, quum ante oculos fuissent duo potissimum loca, quorum uno pag. 51. lin. 13. leguntur verba *Τίς γὰρ ἡ — μὴ ἵστασθαι ἐπὶ τῆς λέξεως — οὐ ποιητέον;*, altero autem pag. 44. lin. 2. obvio: *ἐπὶ δὲ μόνης τῆς Λόγος προσηγορίας ἱστάμενοι κ. τ. λ.*, in mentem statim venit loco nostro pro *προσήκοι* legendum esse *προσηγορίας*. Quod quidem vocabulum per se otiosum Origenes h. l. e consilio addidisse videtur, tum quia ante nusquam dixerat *ἐπὶ τῆς Λόγος ἐννοίας*, tum quia pag. 51. lin. 13. satis clare inter *τὰς ἐννοίας, καθ' ὧν τὰ ὀνόματα κεῖται*, atque inter *τὰ ὀνόματα* discrimen fecerat et jure fecit, cfr. lin. 8—10. Quod autem ad *τῷ* attinet, non absque jure censuerim, hujus ipsius voc. literas, dummodo ad literarum ductum in Codd. obvium respexerimus, restituere forsan posse, quae deficiant in voc. *προσήκοι*, ideoque

25. Ὥσπερ δὲ παρὰ τὸ φωτίζειν καὶ καταλάμπειν τὰ ἡγεμονικὰ τῶν ἀνθρώπων, ἢ ἁπαξαπλῶς τῶν λογικῶν, φῶς ἐστιν ἀνθρώπων, καὶ φῶς ἀληθινὸν, καὶ φῶς τοῦ κόσμου· οὕτως ἐκ τοῦ, διὰ τοῦ ἐνεργεῖσθαι τὴν ἀπόθεσιν πάσης νεκρότητος, καὶ ἐμφύεσθαι τὴν κυρίως καλουμένην ζωὴν, ἐκ νεκρῶν ἀνισταμένων τῶν αὐτὸν γνησίως κεχωρηκότων, καλεῖται ἡ ἀνάστασις. Τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐνεργεῖ τοῖς δυναμένοις λέγειν· „συνετάφημεν[1]) τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος,“ καὶ συνανέστημεν αὐτῷ· ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον, ὅτε, ἄκρως πᾶσάν τις ἀποθέμενος νεκρότητα, ἐν τῇ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ καινότητι ζωῆς περιπατεῖ· „τὴν[2]) νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι πάντοτε ἐνταῦθα περιφέρομεν,“ ὅτε ἀξιολόγως ὠφελήμεθα· „ἵνα ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν φανερωθῇ.“

26. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν σοφίᾳ πορεία, καὶ πρακτικὴ τῶν σωζομένων ἐν αὐτῷ γινομένη κατὰ τὰς περὶ ἀληθείας ἐν λόγῳ θείῳ διεξόδους, καὶ πράξεις τὰς κατὰ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην, παρίστησιν ἡμῖν νοεῖν, πῶς αὐτός ἐστιν ἡ ὁδὸς, ἐφ' ἣν[3]) ὁδὸν οὐδὲν αἴρειν δεῖ,

---

vel propius annexas fuisse huic voc., vel minus accurate sejunctas esse. Neque tamen ex altera parte infitias iverim pro τῷ jure meritoque legi posse τῆς. Jam vero locum nostrum, his pro natura ejus fusius disputatis, quibus hoc unum adjecerim, seq. voc. χωρίς pro fonte haud dubie habendum esse lectionis corruptae, hunc in modum restituo: ἵνα πειθώμεθα — ἐννοίας, καὶ προσηγορίας (τῆς) χωρὶς μεταλήψεως τῆς δυναμένης μεταλαμβάνεσθαι, ἀνάγειν κ. τ. λ.

[1]) Rom. VI, 4.

[2]) II Cor. IV, 10., ubi vocab. ἐνταῦθα deest.

[3]) ἐφ' ἣν ὁδὸν οὐδὲν αἴρειν δεῖ. Ita recte habet Cod. Bodlejan.; apud Huet. legitur ἐφ' ἧς ὁδὸν αἴρειν κ. τ. λ. R. Huet. in textu ἐφ' ἧς * ὁδόν, margini recte adscripsit vocem οὐδέν, male tamen, nisi forsan pro v. ὁδόν

οὔτε πήραν,[1] *οὔτε ἱμάτιον, ἀλλ' οὐδὲ ῥάβδον ἔχοντα ὁδεύειν χρὴ, οὐδὲ ὑποδήματα ὑποδεδέσθαι κατὰ τοὺς πόδας. Αὐτάρκης γάρ ἐστι*[2]) *παντὸς τοῦ ἐφοδίου αὐτὴ ἡ ὁδὸς, καὶ ἀνενδεὴς τυγχάνει πᾶς ὁ ταύτης ἐπιβαίνων, κεκοσμημένος ἐνδύματι, ᾧ πρέπει κεκοσμῆσθαι τὸν ἐπὶ τὴν κλῆσιν τοῦ γάμου ἀπιόντα, οὐδενός τε χαλεποῦ δυναμένου ἀπαντῆσαι κατὰ ταύτην τὴν ὁδόν. Ἀμήχανον γὰρ ὁδοὺς*[3]) *ὄφεως ἐπὶ πέτρας εὑρεῖν, κατὰ τὸν Σαλωμῶντα, φημὶ δ' ἐγὼ, ὅτι καὶ οὐδέποτε θηρίου. Διὸ οὐδὲ χρεία ῥάβδου ἐν ὁδῷ, οὐδὲ ἴχνη τῶν ἐναντίων ἐχούσῃ, καὶ ἀνεπιδέκτῳ διά τὸ στεῤῥὸν, διόπερ καὶ πέτρα λέγεται, τῶν χειρόνων τυγχανούσῃ.*

27. *Ἀλήθεια δὲ ὁ μονογενής ἐστι πάντα ἐμπεριειληφὼς τὸν περὶ τῶν ὅλων κατὰ τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς μετὰ πάσης τρανότητος λόγον, καὶ ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, ἣ ἀλήθειά ἐστι, μεταδιδούς. Ἐὰν δέ τις ζητῇ, εἰ πᾶν*[4]) *ὅ, τί ποτε ἐγνωσμένον ὑπὸ τοῦ πατρὸς κατὰ τὸ βάθος τοῦ πλούτου καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως αὐτοῦ, ἐπίσταται ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, καὶ φαντασίᾳ, τοῦ δοξάζειν τὸν πατέρα, ἀποφαίνηταί τινα γι-*

---

v. *οὐδέν* substituere voluit, l. notato inserendam curavit. Ad lectionem autem *ἐφ' ἧς* quod attinet, nequaquam male ea se haberet, si scripsisset *ἐφ' ἧς ὁδοῦ*, aut, cum praecedant verba *ἡ ὁδός*, simpliciter *ἐφ' ἧς οὐδέν*, et si Cod. Bodlej. voc. *ὁδόν* omisisset.

[1]) Matth. X, 10.

[2]) Cod. Bodlejan. *Αὐτάρκης γάρ ἐστι*, editio Huet. *αὐτάρκης γὰρ ἐπί*. R. — Ceterum perquam insolita est huj. voc. cum genit. constructio, quam, nisi egregie fallor, solus habet simili notione Aristoteles, cfr. Aristotel. Oecon. 2., ubi haec leguntur: *αὐτάρκης τῆς χώρας*. Nusquam *ἐπί* sequitur.

[3]) Proverb. XXX, 19. (cap. XXIV.)

[4]) Codex Bodlejanus et Barberinus *εἰ πᾶν*, editio Huetii *εἰ ἐπάν*. R.

νωσκόμενα ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀγνοεῖσθαι ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, διακονοῦντος ἐξισωθῆναι ταῖς καταλήψεσι τοῦ ἀγενήτου θεοῦ· ἐπιστατέον, αὐτὸν ἐκ τοῦ ἀλήθειαν εἶναι τὸν Σωτῆρα, καὶ προσακτέον, ὅτι, εἰ ὁλόκληρός ἐστιν ἡ ἀλήθεια, οὐδὲν ἀληθὲς ἀγνοεῖ, ἵνα μὴ σκάζῃ λείπουσα ἡ ἀλήθεια, οἷς οὐ γινώσκει, κατ' ἐκείνους, τυγχάνουσιν ἐν μόνῳ τῷ πατρὶ, ἢ δεικνύτω τις, ὅτι ἔστιν ἃ [1]) γινωσκόμενα, τῆς ἀληθείας προσηγορίας οὐ τυγχάνοντα, ἀλλὰ ὑπὲρ αὐτὴν ὄντα.

28. Σαφὲς δὲ, ὅτι κυρίως τῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἀμιγοῦς πρός τι ἕτερον ζωῆς ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως τυγχάνει· ἀφ' ἧς οἱ μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ λαμβάνοντες τὴν ἀληθῶς ζῶσι ζωὴν, τῶν παρ' αὐτὴν νομιζομένων ζῆν, ὥσπερ οὐκ ἐχόντων τὸ ἀληθινὸν φῶς, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀληθινὸν ζῆν.

29. Καὶ ἐπεὶ ἐν τῷ πατρὶ οὐκ ἔστι [2]) γενέσθαι, ἢ παρὰ τῷ πατρὶ, μὴ φθάσαντα, πρῶτον κάτωθεν ἀναβαίνοντα, ἐπὶ τὴν τοῦ υἱοῦ θεότητα, δι' ἧς τις χειραγωγηθῆναι δύναται καὶ ἐπὶ τὴν πατρικὴν μακαριότητα,[3]) θύρα ὁ Σωτὴρ ἀναγέγραπται. Φιλάνθρωπος δὲ ὢν, καὶ τὴν ὅπως ποτὲ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀποδεχόμενος τῶν ψυχῶν ῥοπὴν, τῶν [4]) ἐπὶ τὸν λόγον μὴ σπευδόντων, ἀλλὰ δίκην προβάτων οὐκ ἐξητασμένον, ἀλλὰ ἄλογον

---

[1]) ἔστιν ἃ γινωσκόμενα. H. et R. nullo jure pro ἃ legendum esse censent τά, vel, ut R. solus suadet, τινά.

[2]) οὐκ ἔστι γενέσθαι, ἢ παρὰ τῷ κ. τ. λ. Sic recte habet Codex Bodlejan., male autem editio Huet. οὐκέτι γενέσθαι ἡ παρὰ τῷ κ. τ. λ. R. — Huet. signis interpunctionis alio modo positis in textu habet οὐκέτι γενέσθαι ἢ (non ἡ, ut R. affirmat,) παρὰ τῷ πατρὶ μὴ φθάσαντα, πρῶτον — θεότητα, δι' ἧς κ. τ. λ., in notis autem: „Perionius legebat ἥ, nos correximus ᾗ, quo sententia continetur. Cod. Reg. habet ἡ.“

[3]) Praetermisit Ferrarius μακαριότητα. H.

[4]) τῶν. Huetius τήν.

τὸ ἥμερον καὶ πρᾶον ἐχόντων, ποιμὴν γίνεται· „ἀνθρώπους[1]) γὰρ καὶ κτήνη σώζει ὁ κύριος·“ καὶ ὁ Ἰσραὴλ δὲ καὶ ὁ Ἰούδας σπείρεται σπέρμα οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ κτηνῶν.

30. Πρὸς τούτοις ἐπισκοπητέον ἐξ ἀρχῆς τὴν Χριστὸς προσηγορίαν, καὶ προσληπτέον τὴν Βασιλεὺς, ἵνα τῇ παραθέσει ἡ διαφορὰ νοηθῇ. Λέγεται δὲ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ[2]) τετάρτῳ ψαλμῷ· ὁ ἠγαπηκὼς τὴν δικαιοσύνην, καὶ ἀνομίαν μεμισηκὼς, παρὰ τοὺς μετόχους αἰτίαν τοῦ κεχρίσθαι, τὸ οὕτω[3]) δικαιοσύνην προσεληλυθέναι, ἐσχηκέναι, καὶ τὴν ἀνομίαν μεμισηκέναι, ὡς οὐχ ἅμα τῷ εἶναι τὴν χρίσιν συνυπάρχουσαν[4]) καὶ συγκτησθεῖσαν λαβὼν, — ἥτις χρίσις βασιλείας ἐπὶ γενητοῖς ἐστι σύμβολον, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἱερωσύνης· — ἆρ' οὖν ἐπιγενητή ἐστιν ἡ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ βασιλεία, καὶ οὐ συμφυὴς αὐτῷ; Καὶ πῶς οἴονται τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, οὐκ ὄντα βασιλέα, ὕστερον βασιλέα γεγονέναι διὰ τὸ ἠγαπηκέναι δικαιοσύνην, καὶ ταῦτα τυγχάνοντα δικαιοσύνην; Μήποτε δὲ λανθάνει ἡμᾶς ὁ μὲν ἄνθρωπος αὐτοῦ Χριστὸς ὢν, κατὰ τὴν ψυχὴν, διὰ τὸ ἀνθρώπινον καὶ τεταραγμένην, καὶ περίλυπον γεγενημένην, μάλιστα νοούμενος, ὁ δὲ Βασιλεὺς κατὰ τὸ θεῖον. Παραμυθοῦμαι δὲ τοῦτο ἐξ ἑβδομηκοστοῦ πρώτου ψαλμοῦ λέγοντος· „ὁ θεὸς,[5]) τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δὸς, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βα-

---

[1]) Psalm. XXXVI, 6. (7.)

[2]) H. et R. in textu ἐν τῷ μδ' ψαλμῷ, in vers. LXX viror. cfr. Psalm. XLV, 8. coll. Hebr. I, 9.

[3]) Codex Bodlejan. τὸ οὕτω, edit. Huet. τούτῳ. R.

[4]) Male editio Huet. in textu habet οὖν ὑπάρχουσαν. Ibidem pro συγκτησθεῖσαν legit Ferrarius συγκτισθεῖσαν. R. Huet. in textu οὖν ὑπάρχουσαν, ad marginem συνυπάρχουσαν, in notis autem: „legisse videtur Perion. ἐνυπάρχουσαν. Scribe συνυπάρχουσαν.“

[5]) Psalm. (e vers. LXX viror.) LXXII, 1. 2.

σιλέως, κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχούς σου ἐν κρίσει·“ σαφῶς γὰρ εἰς Σαλωμῶντα[1]) ἐπιγεγραμμένος ὁ ψαλμὸς περὶ Χριστοῦ προφητεύεται, καὶ ἄξιον ἰδεῖν, τίνι βασιλεῖ τὸ κρίμα εὔχεται δοθῆναι ὑπὸ θεοῦ ἡ προφητεία, καὶ τίνι υἱῷ βασιλέως, καὶ ποίου βασιλέως τὴν δικαιοσύνην. Ἡγοῦμαι οὖν Βασιλέα μὲν λέγεσθαι τὴν προηγουμένην τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως φύσιν, ᾗ δίδοται διὰ τὸ ὑπερέχειν τὸ κρίνειν· τὸν δὲ ἄνθρωπον, ὃν ἀνείληφεν, ὑπ᾽ ἐκείνης μορφούμενον κατὰ δικαιοσύνην καὶ[2]) ἐκτυπούμενον, υἱὸν τοῦ Βασιλέως. Καὶ προσάγομαι εἰς τὸ, τοῦθ᾽ οὕτως ἔχειν, παραδέξασθαι, ἀπὸ τοῦ εἰς ἕνα λόγον συνῆχθαι ἀμφότερα, καὶ τὰ ἐπιφερόμενα οὐκέτι ὡς περὶ δύο τινῶν ἀπαγγέλλεσθαι, ἀλλ᾽ ὡς περὶ ἑνός. Πεποίηκε γὰρ ὁ Σωτὴρ τὰ[3]) ἀμφότερα ἕν, κατὰ τὴν ἀπαρχὴν[4]) τῶν γινομένων ἀμφοτέρων ἐν ἑαυτῷ πρὸ πάντων ποιήσας· ἀμφοτέρων δὲ λέγω καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐφ᾽ ὧν ἀνακέκραται τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἡ ἑκάστου ψυχὴ, καὶ γέγονεν ἕκαστος τῶν σωζομένων πνευματικός. Ὥσπερ οὖν εἰσί τινες ποιμαινόμενοι ὑπὸ Χριστοῦ, διὰ τὸ σφῶν αὐτῶν, ὡς προειρήκαμεν, πρᾶον μὲν καὶ εὐσταθὲς, ἀλογώτερον δέ· οὕτω καὶ βασιλευόμενοι οἱ κατὰ λογι-

---

[1]) H. et R., nisi exstat Σολομῶντα, pro Σαλωμῶντα semper scribunt Σαλομῶντα.

[2]) κατὰ δικαιοσύνην καὶ ἐκτυπούμενον. Ita habet Cod. Bodlejan.; in edit. Huet. desideratur καί. R.

[3]) Ephes. II, 14.

[4]) κατὰ τὴν ἀπαρχήν κ. τ. λ. R. sine causa in notis habet: „deleo κατά et lego τὴν ἀπαρχὴν τῶν γινομένων ἀμφοτέρων ἓν ἐν ἑαυτῷ πρὸ πάντων ποιήσας, quae sic verto: cum eorum, quae fiunt utraque unum, primitias in se ante omnia fecisset.“ Huet. in textu κατὰ τὴν τῶν—ἀμφοτέρων ἐν ἑαυτῶν κ. τ. λ. ad marginem: „scribe ἑαυτῷ, vel ἓν ἑαυτὸν πρὸ πάντων κ. τ. λ.“

κώτερον προσιέναι[1]) τῇ θεοσεβείᾳ. Καὶ βασιλευομένων διαφοραὶ, ἤτοι μυστικώτερον καὶ ἀποῤῥητότερον καὶ θεοπρεπέστερον βασιλευομένων, ἢ ὑποδεέστερον. Καὶ εἴποιμ' ἂν τοὺς μὲν τεθεωρηκότας τὰ ἔξω σωμάτων, καλούμενα παρὰ τῷ Παύλῳ ἀόρατα[2]) καὶ[3]) μὴ βλεπόμενα, ἔξω παντὸς αἰσθητοῦ λόγῳ γεγενημένους, βασιλευομένους ὑπὸ τῆς προηγουμένης φύσεως τοῦ μονογενοῦς· τοὺς δὲ μέχρι τοῦ περὶ τῶν αἰσθητῶν λόγου ἐφθακότας, καὶ διὰ τούτων δοξάζοντας τὸν πεποιηκότα καὶ αὐτοὺς ὑπό λόγου βασιλευομένους, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ βασιλεύεσθαι. Μηδεὶς δὲ προσκοπτέτω διακρινόντων[4]) ἡμῶν τὰς ἐν τῷ Σωτῆρι ἐπινοίας, οἰόμενος καὶ τῇ οὐσίᾳ ταὐτὸν ἡμᾶς ποιεῖν.

31. Πάνυ δὲ καὶ τοῖς τυχοῦσιν[5]) σαφὲς, πῶς ἐστι διδάσκαλος καὶ σαφηνιστὴς τῶν εἰς εὐσέβειαν[6]) συντεινόντων ὁ κύριος ἡμῶν, καὶ κύριος δούλων τῶν ἐχόντων πνεῦμα[7]) δουλείας εἰς φόβον, προκοπτόντων, καὶ

---

[1]) προσιέναι. R. vix justa causa, si vel ad solum scribendi genus, quo Origen. utitur, respexeris, in notis: „lego οἳ κατὰ λογικώτερον προσιένται τῇ κ. τ. λ."

[2]) Coloss. I, 16. Rom. I, 20.

[3]) καὶ μὴ βλεπόμενα — αἰσθητοῦ. Postrema haec a Perionio omissa sunt. H.

[4]) διακρινόντων ἡμῶν. Ita recte habet Cod. Bodlejanus, male vero apud Huet. legitur in textu διακρίνων ἡμῶν. R. Huet. in textu διακρίνων ἡμῶν, margini vero adscripsit διακρινόντων; in notis: „Perionius legit διακρίνων ἡμῶν, at Ferrar. διακρινόντων, quod rectum est."

[5]) τυχοῦσιν. Sic recte habet Codex Bodlejanus, male autem editio Huet. in textu τυγχάνων. R. — Huet. in margine τυχόσιν vel τυγχάνουσιν legendum esse suadet.

[6]) εὐσέβειαν. Deest in textu Huetii. R. Huet. margini adscripsit, fortasse εὐσέβειαν legendum esse.

[7]) Rom. VIII, 15.

ἐπὶ τὴν σοφίαν σπευδόντων, καὶ ταύτης ἀξιουμένων. Ἐπεὶ „ὁ δοῦλος[1]) οὐκ οἶδε, τί θέλει ὁ κύριος αὐτοῦ," οὐ μένει κύριος, γινόμενος αὐτῶν φίλος· καὶ αὐτὸς τοῦτο διδάσκει, ὅπου μὲν ἔτι δοῦλοι ὑπῆρχον οἱ ἀκροώμενοι, φάσκων· „ὑμεῖς[2]) φωνεῖτέ με· ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος· καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ·" ὅπου δέ· „οὐκέτι[3]) ὑμᾶς λέγω δούλους, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε, τί τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ· ἀλλ' ἐγὼ ὑμᾶς φίλους λέγω," ὅτι[4]) διαμεμενήκατε μετ' ἐμοῦ ἐν πᾶσι τοῖς πειρασμοῖς μου. Οἱ οὖν κατὰ φόβον βιοῦντες, ὃν ἀπαιτεῖ ἀπὸ τῶν οὐ καλῶν δούλων ὁ θεὸς, ὡς ἀνέγνωμεν ἐν τῷ Μαλαχίᾳ· „εἰ[5]) κύριός εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἐστιν ὁ φόβος μου;" δοῦλοι τυγχάνουσι κυρίου τοῦ Σωτῆρος αὐτῶν καλουμένου.

32. Ἀλλὰ διὰ τούτων πάντων οὐ σαφῶς ἡ εὐγένεια παρίσταται τοῦ υἱοῦ· ὅτε δὲ τό· „υἱός[6]) μου εἶ σu, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε," λέγεται πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ᾧ ἀεί ἐστι τὸ σήμερον· — οὐκ ἔνι γὰρ ἑσπέρα θεοῦ, ἐγὼ δὲ ἡγοῦμαι, ὅτι οὐδὲ πρωΐα, ἀλλ' ὁ συμπαρεκτείνων τῇ ἀγενήτῳ καὶ ἀϊδίῳ αὐτοῦ ζωῇ, ἵν' οὕτως εἴπω, χρόνος, ἡμέρα ἐστὶν αὐτῷ σήμερον, ἐν ᾗ γεγέννηται ὁ υἱός· — ἀρχῆς γενέσεως αὐτοῦ οὕτως οὐχ εὑρισκομένης, ὡς οὐδὲ τῆς ἡμέρας.

33. Προσθετέον τοῖς εἰρημένοις, πῶς ἐστιν ὁ υἱὸς ἀληθινὴ ἄμπελος. Τοῦτο δὲ δῆλον ἔσται τοῖς συνιεῖσιν ἀξίως χάριτος προφητικῆς τό· „οἶνος[7]) εὐφραίνει καρ-

---

[1]) Ev. Joann. XV, 15., ubi pro verbis τί — αὐτοῦ haec leguntur: τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος.

[2]) Ev. Joann. XIII, 13.

[3]) Ev. Joann. XV, 15., ubi praeter modo monita pro ἀλλ' —— λέγω leguntur haec: ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φίλους.

[4]) Luc. XXII, 28.

[5]) Mal. I, 6.

[6]) Psalm. II, 7. Hebr. I, 5.

[7]) Psalm. CIV, 15.

δίαν ἀνθρώπου.“ Εἰ γὰρ ἡ καρδία τὸ διανοητικόν ἐστι, τὸ δὲ εὐφραῖνον αὐτὸ ὁ ποτιμώτατός ἐστι λόγος, ἐξιστῶν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπικῶν, καὶ ἐνθουσιᾷν ποιῶν, καὶ μεθύειν μέθην οὐκ ἀλόγιστον, ἀλλὰ θείαν, ἣν οἶμαι καὶ Ἰωσὴφ τοὺς ἀδελφοὺς μεθύειν[1]) *ποιεῖ, εὐλόγως ὁ τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου οἶνον φέρων ἄμπελός ἐστιν ἀληθινή· διὰ τοῦτο ἀληθινὴ, ἐπεὶ βότρυς ἔχει τὴν ἀλήθειαν, καὶ κλήματα*[2]) *τοὺς μαθητὰς, μιμητὰς αὐτοῦ, καὶ αὐτοὺς καρποφοροῦντας τὴν ἀλήθειαν. Ἔργον δὲ διαφορὰν παραστῆσαι ἄρτου καὶ ἀμπέλου, ἐπεὶ οὐ μόνον ἄμπελος, ἀλλὰ καὶ ἄρτος ζωῆς εἶναί φησιν. Ὅρα δὲ, μήποτε, ὥσπερ ὁ ἄρτος τρέφει, καὶ ἰσχυροποιεῖ, καὶ στηρίζειν λέγεται καρδίαν ἀνθρώπου, ὁ δὲ οἶνος ἥδει καὶ εὐφραίνει καὶ διαχεῖ· οὕτως τὰ μὲν ἠθικὰ μαθήματα, ζωὴν περιποιοῦντα τῷ μανθάνοντι, καὶ πράττοντι, ἄρτος ἐστὶ τῆς ζωῆς, οὐκ ἂν ταῦτα γεννήματα λέγοιτο τῆς ἀμπέλου· καὶ εὐφραίνοντα, καὶ ἐνθουσιᾷν ποιοῦντα, ἀπόῤῥητα καὶ μυστικὰ θεωρήματα κατατρυφῶσι τοῦ κυρίου ἐγγινόμενα,*[3]) *καὶ οὐ μόνον τρέφεσθαι, ἀλλὰ καὶ τρυφᾷν ποθοῦσιν,*[4]) *ἔστιν ἀπὸ τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου ἐρχόμενα οἶνος καλούμενα.*

31. *Πρὸς τούτοις*[5]) *τῷ· πῶς πρῶτος καὶ ἔσχατος ἐν τῇ ἀποκαλύψει ἀναγέγραπται, ἕτερος, κατὰ τὸ Πρῶτος εἶναι, τυγχάνων τοῦ Ἄλφα καὶ τῆς ἀρχῆς, καὶ,*

---

1) Genes. XLIII, 34.

2) Ev. Joann. XV, 5.

3) Codex Bodlejan. *ἐγγινόμενα*, Huet. in textu *ἐκπινόμενα*. R. — Huet. in notis ad lectionem *ἐκπινόμενα*, quae stare prorsus nequit, addit: „ita Cod. R., at Ferrarius videtur legisse *ἐγγινόμενα*. Perionius antiquum hic obtinet, totumque locum misere deformat.“

4) Codex Bodlejan. *ποθοῦσιν*, Huetius in textu *ποτιοῦσιν*. R.

5) R. in notis: „lego *προσεκτέον τῷ κ. τ. λ.*,“ neque h. l. injuria, cum Huet. quoque editioni asteriscus insit.

κατὰ τὸ Ἔσχατος, οὐχ ὁ αὐτὸς τῷ Ω καὶ τῷ τέλει. Ἡγοῦμαι τοίνυν τῶν λογικῶν ζώων ἐν πολλοῖς εἴδεσι χαρακτηριζομένων, εἶναί τι πρῶτον αὐτῶν, καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον, καὶ τὰ καθεξῆς, ἕως ἐσχάτου. Καὶ τὸ μὲν ἀκριβὲς εἰπεῖν, τί πρῶτον, καὶ ποῖον τὸ δεύτερον, καὶ ἐπὶ τίνος ἀληθὲς τὸ τρίτον, καὶ οὕτως μέχρι τοῦ τελευταίου φθάσαι, οὐ πάνυ τι ἀνθρώπινον, ἀλλὰ ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν ἐστὶ φύσιν· στῆναι δὲ καὶ περιλαλῆσαι τὰ εἰς τὸν τόπον, ὡς οἷοί τέ ἐσμεν, πειρασόμεθα. Εἰσί τινες θεοὶ, ὧν ὁ θεὸς θεός ἐστιν, ὡς αἱ προφητεῖαί φασιν· „ἐξομολογεῖσθε [1]) τῷ θεῷ τῶν θεῶν·“ καί· „θεὸς [2]) θεῶν ἐλάλησε κύριος, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν·“ θεὸς δὲ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον· „οὐκ [3]) ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων.“ Ζῶντες ἄρα καὶ οἱ θεοί εἰσιν, ὧν ὁ θεὸς θεός ἐστι. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ γράφων ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους· „ὥσπερ [4]) εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, καὶ κύριοι πολλοί·“ κατὰ τὰ προφητικὰ, τὸ τῶν θεῶν ἐξειλήφαμεν ὄνομα ὡς τυγχανόντων. Εἰσὶ δὲ παρὰ τοὺς θεοὺς, ὧν ὁ θεὸς θεός ἐστιν, ἕτεροί τινες, οἳ καλοῦνται θρόνοι, καὶ ἄλλοι λεγόμενοι ἀρχαὶ, κυριότητές τε, καὶ ἐξουσίαι παρὰ τούτους ἄλλοι. Διὰ δὲ τό· „ὑπὲρ [5]) πᾶν ὄνομα ὀνομαζόμενον, οὐ μόνον ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι·“ καὶ ἄλλα παρὰ ταῦτα οὐ πάνυ συνήθως ἡμῖν ὀνομαζόμενα δεῖ πιστεύειν εἶναι λογικά· ὧν ἕν τι γένος ἐκάλει Σαβαὶ ὁ [6]) Ἑβραῖος, παρὸ ἐσχηματίσθαι τὸν Σαβαὼθ, [7]) ἄρχοντα ἐκείνων

---

[1]) Psalm. CXXXVI, 2.

[2]) Psalm. L, 1.

[3]) Matth. XX, 32.

[4]) I Cor. VIII, 5.

[5]) Ephes. I, 21., ubi ὑπεράνω legitur pro ὑπέρ, hincque Genitivi exstant.

[6]) Huetius Σαβαὶ Ἑβραῖος.

[7]) R. Ζαβαώθ, Huet. Σαβαώθ.

τυγχάνοντα, οὐχ ἕτερον τοῦ θεοῦ. Καὶ ἐπὶ πᾶσι θνητὸν λογικὸν ὁ ἄνθρωπος. Ὁ τοίνυν τῶν ὅλων θεὸς πρῶτόν τι τῇ τιμῇ γένος λογικὸν πεποίηκεν, ὅπερ οἶμαι τοὺς καλουμένους θεοὺς, καὶ δεύτερον ἐπὶ τοῦ παρόντος καλείσθωσαν θρόνοι, (καὶ τρίτον χωρὶς διαστάσεως [1]) ἀρχαί. Οὕτω δὲ τῷ λογικῷ [2]) καταβατέον ἐπὶ ἔσχατον λογικὸν, τάχα οὐκ ἄλλο τι τοῦ ἀνθρώπου τυγχάνον. Ὁ τοίνυν Σωτὴρ θειότερον πολλῷ, ἢ ὁ Παῦλος, γέγονε τοῖς πᾶσι [3]) πάντα, ἵνα πάντα ἢ κερδήσῃ, ἢ τελειώσῃ, καὶ σαφῶς γέγονεν ἀνθρώποις ἄνθρωπος, καὶ ἀγγέλοις ἄγγελος. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἄνθρωπον αὐτὸν γεγονέναι οὐδεὶς τῶν πεπιστευκότων διστάζει· περὶ [4]) δὲ τοῦ ἄγγελον, πειθώμεθα τηροῦντες τὰς τῶν ἀγγέλων ἐπιφανείας καὶ λόγους, ὅτε τῆς τῶν ἀγγέλων ἐξουσίας φαίνεται, ἔν τισι τόποις τῆς γραφῆς ἀγγέλων λεγόντων, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ· „ὤφθη [5]) ἄγγελος κυρίου ἐν πυρὶ φλογὸς βάτου. Καὶ εἶπεν· ἐγὼ θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ.“ Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡσαΐας φησί· „καλεῖται [6]) τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος.“ Πρῶτος οὖν καὶ ἔσχατος ὁ Σωτὴρ, οὐχ ὅτι οὐ τὰ μεταξὺ, ἀλλὰ τῶν ἄκρων, ἵνα δηλωθῇ, ὅτι τὰ πάντα γέ-

---

1) *διαστάσεως.* R. absque necessitate legendum censet *διστάσεως*, modo cfr. p. 67. lin. 20., ubi varia vocabula atque aliquatenus diversa leguntur, h. l. uno comprehensa. Huet. exhibet *διατάσεως*.

2) *λογικῷ.* R., si vel ad proxime praecedentia respexeris, nullo jure in notis affert: „forte legendum *λογισμῷ*.“

3) I Cor. IX, 22.

4) *περὶ δὲ τοῦ κ. τ. λ.* Cfr. quae Tom. II, 1. statim fere ab initio leguntur: *Μήποτε —— ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς πρὸς αὐτόν κ. τ. λ.*

5) Exod. III, 2. 6., ubi *αὐτῷ* post *δέ* insertum legitur, pro simpl. *βάτου* exstat *ἐκ τοῦ βάτου*.

6) Jes. IX, 6.

γονεν αὐτός. Ἐπίστησον δὲ, πότερον ἄνθρωπός ἐστι τὸ ἔσχατον, ἢ τὰ καλούμενα καταχθόνια, ὧν εἰσι καὶ οἱ δαίμονες, ἤτοι πάντες, ἤ τινες. Ζητητέον τὰ εἰς ἃ καὶ αὐτὰ[1]) γενόμενος ὁ Σωτὴρ διὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ φησί· „καὶ ἐγενήθην[2]) ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος.“ Ὥσπερ πλέον ἔχων παρὰ ἀνθρώπους κατὰ τὴν ἐκ παρθένου γένεσιν, καὶ κατὰ τὸν λοιπὸν ἐν παραδόξοις βίον, οὕτως ἐν νεκροῖς, κατὰ τὸ[3]) μόνος ἐκεῖ εἶναι ἐλεύθερος, οὐκ ἐγκαταλέλειπται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς τὸν ᾅδην. Οὕτως μὲν οὖν πρῶτος καὶ ἔσχατος. Εἰ δέ ἐστι γράμματα θεοῦ, ὥσπερ ἐστὶν, ἅπερ ἀναγινώσκοντες οἱ ἅγιοί φασιν ἀνεγνωκέναι, τὰ ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, ἵνα δι' αὐτῶν τὰ οὐράνια ἀναγνωσθῇ, αἱ ἔννοιαι τυγχάνουσιν, κατακερματιζόμεναι εἰς Ἄλφα, καὶ τὰ ἑξῆς μέχρι τοῦ Ω, τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Πάλιν δὲ ἀρχὴ καὶ τέλος ὁ αὐτὸς, ἀλλ' οὐ κατὰ τὰς ἐπινοίας ὁ αὐτός. Ἀρχὴ γὰρ, ὡς ἐν ταῖς παροιμίαις μεμαθήκαμεν, καθὸ σοφία τυγχάνει, ἐστί· γέγραπται γοῦν· „ὁ θεὸς[4]) ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ·“ καθὸ δὲ λόγος ἐστὶν, οὐκ ἔστιν ἀρχή· „ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ λόγος.“ Οὐκοῦν αἱ ἐπίνοιαι αὐτοῦ ἔχουσιν ἀρχὴν, καὶ δεύτερόν τι παρὰ τὴν ἀρχὴν, καὶ τρίτον, καὶ οὕτως μέχρι τέλους· ὡσεὶ ἔλεγεν, ἀρχή εἰμι, καθὸ σοφία εἰμὶ, δεύτερον δὲ, εἰ οὕτω τύχοι, καθὸ ἀόρατός εἰμι, καὶ τρίτον, καθὸ ζωὴ, ἐπεί· „ὃ γέγονεν,[5]) ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν.“ Καὶ εἴ τις ἱκανὸς βασανίζων τὸν νοῦν τῶν γραφῶν ὁρᾷν, τάχα εὑρήσει πολλὰ τῆς τάξεως, καὶ τὸ τέλος· οὐκ οἶμαι γὰρ εἰ πάντα. Σαφέστερον δ' ἡ ἀρχὴ καὶ τέλος δοκεῖ κατὰ

---

[1]) Huet. Ζητητέον τὰ εἰς ἃ καὶ * τὰ κ. τ. λ.
[2]) Psalm. LXXXVIII, 4. 5., ubi pro ὡσεί legitur ὡς.
[3]) Huet. κατὰ μόνος ἐκεῖ εἶναι κ. τ. λ.
[4]) Prov. VIII, 22., ubi κύριος pro ὁ θεός legitur.
[5]) Ev. Joann. I, 3. 4.

τὴν συνήθειαν ὡς ἐπὶ ἡνωμένου λέγεσθαι, οἷον ἀρχὴ οἰκίας ὁ θεμέλιος, καὶ τέλος ἡ στεφάνη. Καὶ ἐφαρμοστέον γε, διὰ τὸ ἀκρογωνιαῖον[1]) εἶναι λίθον τὸν Χριστὸν, τῷ ἡνωμένῳ παντὶ σώματι τῶν σωζομένων τὸ παράδειγμα τό· πάντα[2]) γὰρ καὶ ἐν πᾶσι Χριστὸς ὁ μονογενὴς, ὡς μὲν ἀρχὴ ἐν ᾧ ἀνείληφεν ἀνθρώπῳ, ὡς δὲ τέλος ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν ἁγίων δηλονότι τυγχάνων, καὶ ἐν τοῖς μεταξὺ, ἢ ὡς μὲν ἀρχὴ ἐν Ἀδὰμ, ὡς δὲ τέλος ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ, κατὰ τὸ εἰρημένον· „ὁ[3]) ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν.“ Πλὴν τοῦτο τὸ ῥητὸν ἐφαρμόσει καὶ τῇ ἀποδόσει τοῦ Πρῶτος καὶ Ἔσχατος.

35. Τηρήσαντες μέντοι τὰ εἰρημένα περὶ πρώτου καὶ ἐσχάτου, καὶ περὶ ἀρχῆς καὶ τέλους, — ὅπου μὲν εἰς εἴδη λογικῶν ἀνηνέγκαμεν, ὅπου δὲ εἰς διαφόρους ἐπινοίας τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τὸν λόγον —, καὶ ἔχομεν τὴν διαφορὰν πρώτου καὶ ἀρχῆς, καὶ ἐσχάτου καὶ τέλους, ἔτι δὲ καὶ τοῦ Α καὶ τοῦ Ω. Οὐκ ἄδηλον οὐδὲ τὸ Ζῶν[4]) καὶ Νεκρὸς, καὶ μετὰ τὸ Νεκρὸς Ζῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ὠφελήμεθα ἀπὸ τῆς προηγουμένης ζωῆς αὐτοῦ, γενόμενοι ἐν ἁμαρτίᾳ, κατέβη ἐπὶ τὴν νεκρότητα ἡμῶν, ἵνα, ἀποθανόντος αὐτοῦ τῇ ἁμαρτίᾳ, τὴν[5]) νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι[6]) περιφέροντες, τὴν μετὰ τὴν νεκρότητα ζωὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων τάξει χωρῆσαι δυνηθῶμεν· οἱ γὰρ τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι πάντοτε περιφέροντες καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ ἕξουσιν, ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν φανερουμένην.

---

[1]) Ephes. II, 20.

[2]) I Cor. XV, 28.

[3]) I Cor. XV, 45.

[4]) Apocal. I, 17. 18.

[5]) II Cor. IV, 10.

[6]) ἐν τῷ σώματι. Deest in Cod. Bodlejano, neque redditum est ab interprete Ferrario. R.

36. *Καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ τῶν τῆς καινῆς διαθήκης βιβλίων ἐλέγετο ὑπ' αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ. Ἐν δὲ τῷ Ἡσαΐᾳ ἔφασκεν· ὑπὸ τοῦ πατρὸς τεθεῖσθαι*[1]) *αὐτοῦ τὸ στόμα ὡς μάχαιραν ὀξεῖαν, καὶ κεκρύφθαι ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς χειρὸς αὐτοῦ, βέλει ἐκλεκτῷ ὡμοιωμένος, καὶ ἐν τῇ φαρέτρᾳ τοῦ πατρὸς κεκρυμμένος, δοῦλος τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων ὑπ' αὐτοῦ καλούμενος, καὶ Ἰσραὴλ, καὶ φῶς ἐθνῶν. Μάχαιρα μὲν οὖν ὀξεῖά ἐστι τὸ στόμα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ; ἐπεί· „ζῶν*[2]) *τυγχάνει ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας·“ ἄλλως τε καὶ ἐλθὼν*[3]) *οὐκ εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, τουτέστιν ἐπὶ τὰ σωματικὰ καὶ αἰσθητὰ, βαλεῖν, ἀλλὰ μάχαιραν, καὶ διακόπτων τὴν, ἵν' οὕτως εἴπω, ἐπιβλαβῆ φιλίαν ψυχῆς καὶ σώματος, ἵν' ἡ ψυχὴ, ἐπιδιδοῦσα αὐτὴν τῷ στρατευομένῳ κατὰ τῆς σαρκὸς πνεύματι, φιλιωθῇ τῷ θεῷ, μάχαιραν, ἢ ὡς μάχαιραν ὀξεῖαν κατὰ τὸν προφητικὸν λόγον ἔσχε τὸ στόμα. Ἀλλὰ καὶ βλέπων τοσούτους τετρωμένους τῇ θείᾳ ἀγάπῃ, ὁμοίως τῇ ὁμολογούσῃ τοῦτο πεπονθέναι ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων διὰ τοῦτο· „ὅτι*[4]) *τετρωμένη ἀγάπης*[5]) *ἐγώ·“ τὸ τρῶσαν βέλος τὰς τῶν τοσούτων εἰς ἀγάπην θεοῦ ψυχὰς οὐκ ἄλλο τι εὑρήσει, ἢ τὸν εἰπόντα· „ἔθηκέ με ὡς βέλος ἐκλεκτόν.“*

37. *Ἔτι δὲ πᾶς ὁ συνιεὶς, πῶς τοῖς μαθητευομένοις ὁ Ἰησοῦς γεγένηται οὐχ ὡς ὁ ἀνακείμενος, ἀλλ' ὡς ὁ διακονῶν, μορφὴν δούλου ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἐλευ-*

---

[1]) Jes. XLIX, 2. 3.

[2]) Hebr. IV, 12.

[3]) Matth, X, 34.

[4]) Cant. Canticor. II, 5.

[5]) Codex Bodlejanus *ἀγάπης*, Huet. in textu *ἀγάπῃ*. R. — Idem tamen H. ad marginem *ἀγάπης* exhibet.

θερίας τῶν δουλευσάντων τῇ ἁμαρτίᾳ λαβὼν, οὐκ ἀγνοήσει, τίνα τρόπον ὁ πατήρ φησι πρὸς αὐτὸν τό· „δοῦλός[1]) μου εἶ συ·“ καὶ μετ᾽ ὀλίγα· „μέγα σοί ἐστι τοῦτο κληθῆναί σε παῖδά μου.“ Τολμητέον γὰρ εἰπεῖν πλείονα, καὶ θειοτέραν, καὶ ἀληθῶς κατ᾽ εἰκόνα τοῦ πατρὸς τὴν ἀγαθότητα φαίνεσθαι τοῦ Χριστοῦ, ὅτε „ἑαυτὸν[2]) ἐταπείνωσε, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ,“ ἢ εἰ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, καὶ μὴ βουληθεὶς ἐπὶ τῇ τοῦ κόσμου σωτηρίᾳ γενέσθαι δοῦλος. Διὰ τοῦτο διδάξαι ἡμᾶς βουλόμενος μέγα δῶρον εἰληφέναι ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῷ[3]) οὕτως δεδουλευκέναι φησί· „καὶ[4]) ὁ θεός μου ἔσται μοι ἰσχύς. Καὶ εἶπέ μοι, μέγα σοί ἐστι τοῦτο κληθῆναί σε παῖδά μου.“ Μὴ γενόμενος γὰρ δοῦλος, οὐκ ἂν ἔστησε τὰς φυλὰς τοῦ Ἰακὼβ,[5]) οὐδὲ τὴν διασπορὰν τοῦ Ἰσραὴλ ἐπέτρεψεν, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐγεγόνει[6]) ἂν εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναι εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. Καὶ μέτριόν γε τὸ δοῦλον αὐτὸν γενέσθαι, εἰ καὶ μέγα ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἶναι τοῦτο λέγεται, συγκρίσει ἀρνίου ἀκάκου καὶ ἀμνοῦ. Ὡς γὰρ ἀρνίον ἄκακον γεγένηται ἀγόμενον[7]) τοῦ θύεσθαι ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα ἄρῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὁ πᾶσι τοῦ λόγου χορηγὸς, ὁμοιωθεὶς ἀμνῷ ἐνώπιον τοῦ κείροντος ἀφώνῳ, ὅπως τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες καθαρθῶμεν, ἀναδιδομένῳ τρόπον φαρμάκου ἐπὶ τὰς ἀντικειμένας ἐνεργείας, καὶ τὴν τῶν βουλομένων ἀναδέξασθαι τὴν

---

1) Jes. XLIX, 3. 6.

2) Philipp. II, 6. 8.

3) τῷ οὕτως. Ita Codd. mss., editio autem Huetii τὸ οὕτως. R.

4) Jes. XLIX, 5. 6.

5) Ἰακώβ recte habet Codex Bodlejan.; male autem editio Huetii Ἰσραήλ. R.

6) Huetius γεγόνει.

7) Jes. LIII, 7.

ἀλήθειαν ἁμαρτίαν· ἀτονῆσαι γὰρ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ τὰς πολεμούσας τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει πεποίηκε δυνάμεις, καὶ ἐξελεύσεσθαι[1]) τὴν ἐν ἑκάστῳ τῶν πιστευόντων ζωὴν τῇ ἁμαρτίᾳ ἀφάτῳ δυνάμει. Ἐπεὶ δὲ, ἕως πᾶς ἐχθρὸς αὐτοῦ καταργηθῇ, καὶ τελευταῖός γε ὁ θάνατος, αἴρει τὴν ἁμαρτίαν, ἵν' ὁ πᾶς γένηται χωρὶς ἁμαρτίας κόσμος· διὰ τοῦτο ὁ Ἰωάννης δεικνὺς αὐτόν φησιν· „ἴδε[2]) ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου·" οὐχὶ[3]) ὁ μέλλων μὲν αἴρειν, οὐχὶ δὲ καὶ αἴρων ἤδη, καὶ οὐχὶ ὁ ἄρας μὲν, οὐχὶ δὲ καὶ αἴρων· ἔτι[4]) γὰρ τὸ αἴρειν ἐνεργεῖ ἀπὸ ἑνὸς ἑκάστου τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ἕως[5]) ἀπὸ παντὸς τοῦ κόσμου ἀφαιρεθῇ ἡ ἁμαρτία, καὶ παραδῷ[6]) ἕτοιμον βασιλείαν τῷ πατρὶ ὁ Σωτὴρ, τῷ μὴ εἶναι μηδὲ τὴν τυχοῦσαν ἁμαρτίαν χωροῦσαν τὸ ὑπὸ πατρὸς βασιλεύεσθαι, καὶ πάλιν ἐπιδεχομένην τὰ πάντα τοῦ θεοῦ ἐν ὅλῃ ἑαυτῇ καὶ πάσῃ, ὅτε πληροῦται τό· „ἵνα[7]) γένηται ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν·" Ἀλλὰ καὶ ἀνὴρ πρὸς τούτοις λέγεται ὀπίσω[8]) Ἰωάννου ἐρχόμενος, ἔμπροσθεν αὐτοῦ γεγενημένος, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὢν, ἵνα διδαχθῶμεν καὶ τὸν ἄνθρωπον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τὸν τῇ θεότητι αὐτοῦ

---

[1]) ἐξελεύσεσθαι. Cod. Reg. habet ἐξέλευσε. Nos legimus ἐξελεύσεσθαι, supple πεποίηκε, quod praecedit. Quam lectionem secutus sit Ferrarius, ex ipsius interpretatione vix liquet, Perionum enim non moror. Huetius.

[2]) Ev. Joann. I, 29.

[3]) Huetius h. l. et paulo post ante verba ὁ ἄρας in textu habet οὐχ.

[4]) ἔτι γὰρ τό κ. τ. λ. Sic recte Codd. mss., male vero editio Huet. ἐπὶ γὰρ τό. R. — Huet. non ἐπὶ γὰρ τό, sed ἐπὶ τὸ γάρ exhibet.

[5]) Huetius ὡς et paulo post minus accurate ἀφηρεθῇ.

[6]) I Cor. XV, 24.

[7]) I Cor. XV, 28., ubi ᾖ legitur pro γένηται.

[8]) Ev. Joann. I, 15. 27. 30. 31. 33.

ἀνακεκραμμένον, πρεσβύτερον εἶναι τῆς ἐκ Μαρίας γενέσεως, ὅντινα ἄνθρωπόν φησιν ὁ Βαπτιστὴς, ὅτι οὐκ ᾔδει. Πῶς δὲ οὐκ ᾔδει ὁ σκιρτήσας ἐν ἀγαλλιάσει ἔτι βρέφος τυγχάνων ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Ἐλισάβετ [1]) ὅτε ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς Μαρίας εἰς τὰ ὦτα τῆς Ζαχαρίου γυναικός; Ἐπίστησον οὖν, εἰ δύναται τὸ οὐκ ᾔδειν κατὰ τὰ πρὸ σώματος λέγειν· εἰ δὲ καὶ οὐκ ᾔδει μὲν αὐτὸν πρὸ τοῦ τότε ἥκειν εἰς σῶμα, ἔγνω δὲ ἔτι ὄντα ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς, τάχα μανθάνει τι περὶ αὐτοῦ ἕτερον, παρὸ ἐγίνωσκεν, ὅτι, ἐφ' ὃν ἂν τὸ πνεῦμα καταβᾶν μείνῃ ἐπ' αὐτὸν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· καὶ [2]) γὰρ εἰ ᾔδει αὐτὸν ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς, οὔτι γε ἐγίνωσκε πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ. Τάχα δὲ καὶ ἠγνόει, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, ὅτε τεθέαται τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν. Πλὴν ἄνδρα αὐτὸν τυγχάνοντα καὶ πρῶτον οὐκ [3]) ᾔδει ὁ Ἰωάννης.

38. Οὐδὲν δὲ τῶν προειρημένων ὀνομάτων τὴν περὶ ἡμῶν πρὸς τὸν πατέρα προστασίαν αὐτοῦ δηλοῖ, παρακαλοῦντος ὑπὲρ τῆς ἀνθρώπων φύσεως καὶ ἱλασκομένου, ὡς [4]) ὁ παράκλητος, καὶ ἱλασμὸς, καὶ τὸ ἱλαστήριον·

---

[1]) Huetius Ἐλισάβεθ. Ceterum cfr. Luc. I, 41. 44.

[2]) Καὶ γὰρ εἰ ᾔδει —— ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. Iterata haec vocum illarum, ἐν πνεύματι — πυρί, repetitio causae fuit, cur a Ferrario, vel in ejus Cod. totum comma omitteretur, quemadmodum librariis usu venire solet. Huet. — Ceterum H. h. l. minus accurate ὅτι pro ἔτι, et paulo ante πρό scripsit pro παρό.

[3]) οὐκ ᾔδει. Ferrarius οὐκ illud non agnoscit, quod Perionius post Codicem Regium (H.) et Barberinum (R.) repraesentat. H. et R.

[4]) ὡς ὁ κ. τ. λ. Sic recte habent Codd. Bodlejan. et Barberinus. In editione Huet. deest ὡς. R. — Huetius ad marginem ἢ ὁ.

ὁ μὲν παράκλητος ἐν τῇ Ἰωάννου λεγόμενος ἐπιστολῇ· „ἐὰν[1]) γάρ τις ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον.“ Καὶ οὗτος ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· καὶ ὁ ἱλασμὸς ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ λεγόμενος ἱλασμὸς εἶναι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἱλαστήριον· „ὃν[2]) προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον διὰ πίστεως“ οὗ ἱλαστηρίου εἰς τὰ ἐσώτατα[3]) καὶ ἅγια τῶν ἁγίων σκιά τις ἐτύγχανε τὸ χρυσοῦν ἱλαστήριον, ἐπικείμενον τοῖς δυσὶ Χερουβίμ. Πῶς δ᾽ ἂν παράκλητος, καὶ ἱλασμὸς, καὶ ἱλαστήριον χωρὶς δυνάμεως θεοῦ, ἐξαφανιζούσης ἡμῶν τὴν ἀσθένειαν, γενέσθαι οἷόστε ἦν, ἐπιῤῥεούσης ταῖς τῶν πιστευόντων ψυχαῖς, ὑπὸ Ἰησοῦ διακονουμένης, ἧς πρῶτός ἐστι, αὐτοδύναμις θεοῦ, δι᾽ ὃν εἴποι τις ἄν· „πάντα[4]) ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ Ιησοῦ“; Διόπερ Σίμωνα τὸν Μάγον αὐτὸν ἀναγορεύοντα δύναμιν θεοῦ, τὴν καλουμένην μεγάλην, ἴσμεν ἅμα τῷ ἀργυρίῳ αὐτοῦ εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν κεχωρηκέναι· Χριστὸν δὲ ὁμολογοῦντες[5]) ἀληθῶς εἶναι δύναμιν θεοῦ, πάντα τὰ ὅπου ποτὲ δυναμούμενα μετέχειν αὐτοῦ, καθὸ δύναμίς ἐστι, πεπιστεύκαμεν.

39. Μὴ παρασιωπηθήτω δ᾽ ἡμῖν μηδὲ θεοῦ σοφία εὐλόγως τυγχάνων, καὶ διὰ τοῦτο τοῦτ᾽ εἶναι λεγόμενος· οὐ γὰρ ἐν ψιλαῖς φαντασίαις τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τῶν ὅλων τὴν ὑπόστασιν ἔχει ἡ σοφία αὐτοῦ, κατὰ τὰ ἀνάλογον τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐννοήμασι φαντάσματα. Εἰ δέ τις οἷόστέ ἐστιν ἀσώματον ὑπόστασιν ποικίλων

---

[1]) I Joann. II, 1. 2.

[2]) Rom. III, 25.

[3]) εἰς τὰ ἐσώτατα. Sic recte Codd. mss., male vero editio Huetii εἰς τὰ ἔσω, τὰ καὶ ἅγια κ. τ, λ. R.

[4]) Philipp. IV, 13.

[5]) ὁμολογοῦντες. Legebat Ferrarius ὁμολογοῦντας, sed proba est Cod. Regii scriptura. H.

θεωρημάτων, περιεχόντων τοὺς τῶν ὅλων λόγους, ζῶσαν, καὶ οἱονεὶ ἔμψυχον ἐπινοεῖν, εἴσεται τὴν ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν σοφίαν τοῦ θεοῦ καλῶς περὶ αὐτῆς λέγουσαν· „ὁ [1]) θεὸς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.“ Δι' ἣν κτίσιν δεδύνηται καὶ πᾶσα κτίσις ὑφεστάναι, οὐκ ἀνένδοχος οὖσα θείας σοφίας, καθ' ἣν γεγένηται· πάντα [2]) γὰρ, κατὰ τὸν προφήτην Δαβὶδ, ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν ὁ θεός. Ἀλλὰ πολλὰ μὲν μετοχῇ σοφίας γεγένηται, οὐκ ἀντιλαμβανόμενα αὐτῆς, ᾗ ἔκτισται· σφόδρα δὲ ὀλίγα οὐ μόνον τὴν περὶ αὐτῶν καταλαμβάνει σοφίαν, ἀλλὰ καὶ περὶ πολλῶν ἑτέρων, Χριστοῦ τῆς πάσης τυγχάνοντος σοφίας. Ἕκαστος δὲ τῶν σοφῶν, καθ' ὅσον χωρεῖ σοφίας, τοσοῦτον μετέχει Χριστοῦ, καθὸ σοφία ἐστίν· ὥσπερ ἕκαστος τῶν δύναμιν ἐχόντων κρείττονα ὅσον εἴληχε τῆς δυνάμεως, τοσοῦτον Χριστοῦ, καθὸ δύναμίς ἐστι, κεκοίνωνηκεν. Τὸ παραπλήσιον δὲ καὶ περὶ ἁγιασμοῦ καὶ ἀπολυτρώσεως νοητέον· αὐτὸς μὲν γὰρ ἁγιασμὸς, ὅθεν οἱ ἅγιοι ἁγιάζονται, ἡμῖν ὁ Ἰησοῦς γεγένηται, καὶ ἀπολύτρωσις· ἕκαστος δὲ ἡμῶν ἐκείνῳ τῷ ἁγιασμῷ ἁγιάζεται, καί κατ' ἐκείνην ἀπολύτρωσιν ἀπολυτροῦται. Ἐπίστησον δὲ, εἰ μὴ μάτην τὸ Ἡμῖν παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ προσκαλεῖται, [3]) λέγοντι· „ὃς [4]) ἐγενήθη σοφία ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις·“ καὶ [5]) εἰ μὴ ἐν ἄλλοις

---

[1]) Prov. VIII, 22. R. et H. iterum ὁδὸν αὐτοῦ. Cfr. pag. 24. not. 5.

[2]) Psalm CIV, 24.

[3]) παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ προσκαλεῖται. Codd. Reg. et Bodlejan. περὶ τῷ Ἀποστόλῳ προσκαλεῖται, sed. Cod. Barberin. recte habet ad marginem περὶ τῷ Ἀποστόλω πρόσκειται. R. — Huet. in textu περὶ — προσκαλεῖται, in notis autem: „lege παρά.“

[4]) I Cor. I, 30.

[5]) Cod. Reg. habebat ἀὶ εἰ μὴ ἐν ἄλλοις. Deesse hic aliqua existimavit Perionius; nos ita locum resartum

περὶ τοῦ Χριστοῦ, καθὸ σοφία ἐστὶν, ἀπολελυμένως ἐλέγετο, καὶ καθὸ δύναμις, ὅτι Χριστὸς θεοῦ δύναμίς ἐστι, καὶ θεοῦ σοφία, κἂν ὑπενοήσαμεν μὴ καθάπαξ αὐτὸν εἶναι σοφίαν, μηδὲ δύναμιν θεοῦ, ἀλλὰ ἡμῖν. Νῦν δὲ ἐπὶ μὲν τῆς σοφίας καὶ δυνάμεως πρὸς τῷ Ἡμῖν καὶ τὸ Ἀπόλυτον ἀναγέγραπται, ἐπὶ δὲ τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς ἀπολυτρώσεως ἡ αὐτὴ ἀπόφασις οὐκ εἴρηται. Δίοπερ ὅρα, ἐπεὶ „ὁ[1]) ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες,“ εἰ αὐτοῦ τοῦ ἡμετέρου ἁγιασμοῦ ἁγιασμός ἐστιν ὁ πατὴρ, ὥσπερ Χριστοῦ ὄντος ἡμετέρας κεφαλῆς, ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐστι κεφαλή. Ἀπολύτρωσις δὲ ἡμῶν ὁ Χριστὸς τῶν διὰ τὸ ᾐχμαλωτεῦσθαι ἀπολυτρώσεως δεδεημένων. Αὐτοῦ δὲ τὴν ἀπολύτρωσιν οὐ ζητῶ τοῦ πεπειραμένου[2]) κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ μηδέποτε ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν εἰς αἰχμαλωσίαν κεκρατημένου.

40. Ἅπαξ δὲ διασταλέντων τοῦ Ἡμῖν καὶ τοῦ Ἁπλῶς, — Ἡμῖν μὲν, καὶ οὐχ Ἁπλῶς τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς ἀπολυτρώσεως, καὶ Ἡμῖν δὲ καὶ Ἁπλῶς τῆς σοφίας, καὶ τῆς δυνάμεως —, οὐκ ἀνεξέταστον ἐατέον τὸν περὶ τῆς δικαιοσύνης λόγον. Καὶ ὅτι μὲν Ἡμῖν δικαιοσύνη Χριστὸς, δῆλον ἐκ τοῦ· „ὃς[3]) ἐγενήθη σοφία ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις.“ Ἐὰν δὲ μὴ εὑρίσκωμεν Ἁπλῶς αὐτὸν δικαιοσύνην, ὥσπερ Ἁπλῶς σοφίαν καὶ δύναμιν θεοῦ, βασανιστέον, εἰ καὶ αὐτῷ τῷ Χριστῷ, ὥσπερ ἁγιασμὸς ὁ πατὴρ, οὕτω καὶ δικαιοσύνη ὁ πατήρ. Καὶ γὰρ οὐκ ἀδικία[4]) παρὰ τῷ θεῷ, καὶ δίκαιος καὶ ὅσιος κύριος,

---

iri credimus, si legatur καὶ εἰ μὴ ἐν κ. τ. λ., supra enim legitur Ἐπίστησον δὲ, εἰ μὴ μάτην κ. τ. λ.; plane haec est genuina lectio. H.

[1]) Hebr. II, 11.

[2]) Hebr. IV, 15.

[3]) I Cor. I, 30.

[4]) Ev. Joann. VII, 18. Apoc. XVI, 5. 7.

καὶ ἐν δικαιοσύνῃ τὰ κρίματα αὐτοῦ· δίκαιος δὲ ὤν, δικαίως τὰ πάντα διέπει.

Τὸ[1]) *δὲ, ὃ ἦν ἂν τοὺς ἀπὸ τῶν αἱρέσεων εἰς τὸ ἕτερον εἰπεῖν, τὸν δίκαιον τοῦ ἀγαθοῦ, μὴ τρανωθὲν δὲ παρ' αὐτοῖς, οἰηθεῖσι δίκαιον μὲν εἶναι τὸν δημιουργὸν, ἀγαθὸν δὲ τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα, οἶμαι*[2]) *μετ' ἐξετάσεως ἀκριβῶς βασανισθὲν δύνασθαι λέγεσθαι ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· τοῦ μὲν υἱοῦ τυγχάνοντος δικαιοσύνης, ὃς ἔλαβεν ἐξουσίαν*[3]) *κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ, καὶ κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ· τοῦ δὲ πατρὸς, τοὺς ἐν τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ υἱοῦ παιδευθέντας μετὰ τὴν Χριστοῦ βασιλείαν εὐεργετοῦντος, τὴν Ἀγαθὸς προσηγορίαν ἔργοις δείξοντος, ὅταν γένηται ὁ θεὸς*[4]) *τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Καὶ τάχα τῇ αὐτοῦ δικαιοσύνῃ ὁ Σωτὴρ εὐτρεπίζει τὰ πάντα καιροῖς ἐπιτηδείοις, καὶ λόγῳ, καὶ τάξει, καὶ κολάσεσι, καὶ τοῖς, ἵν' οὕτως εἴπω, πνευματικοῖς αὐτοῦ ἰατρικοῖς βοηθήμασι, πρὸς τὸ χωρῆσαι ἐπὶ τέλει τὴν ἀγαθότητα τοῦ πατρός· ἥν τινα νοήσας πρὸς τὸν μονογενῆ λέγοντα· „διδάσκαλε*[5]) *ἀγαθέ·“ φησί· „τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ θεὸς, ὁ πατήρ.“ Τὸ δ' ὅμοιον ἐν ἑτέροις ἐδείξαμεν, καὶ ἐπὶ τοῦ μείζονά τινα εἶναι τοῦ δημιουργοῦ, δημιουργὸν μὲν ἐκλαβόντες τὸν Χριστὸν, μείζονα δὲ τούτου τὸν πατέρα·*[6]) *Ἐπειδὴ ὁ*

---

[1]) *Τὸ δὲ, ὃ ἦν ἂν τούς κ. τ. λ.,* Nullo jure H. et R. in notis: „legendum fortasse *τὸ δὲ κινῆσαν τούς.*“

[2]) Deest *οἶμαι* in textu Huetii, sed illud repraesentant Codd. Bodlejan. et Barberinus. R. — Hinc factum, ut H. pro *δύνασθαι λέγεσθαι* legendum censeret *δύναται λέγεσθαι.*

[3]) Ev. Joann. V, 27. Psalm. XCVIII, 9.

[4]) I Cor. XV, 28.

[5]) Matth. XIX, 16. 17., ubi verba *ὁ πατήρ* desunt.

[6]) *μείζονα — πατέρα,* Cf. Tom. II, 6., ubi praeter alia haec leguntur: *Οὕτω τοίνυν καὶ ἐνθάδε, εἰ πάντα*

τὰ τοσαῦτα τυγχάνων, ὁ παράκλητος, ὁ ἱλασμὸς, τὸ ἱλαστήριον, συμπαθήσας[1]) ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν τῷ πεπειρᾶσθαι κατὰ πάντα τὰ ἀνθρώπινα καθ᾽ ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας, μέγας ἐστὶν ἀρχιερεὺς, οὐχ ὑπὲρ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ παντὸς λογικοῦ τὴν ἅπαξ θυσίαν προσενεχθεῖσαν ἑαυτὸν ἀνενεγκών· χωρὶς[2]) γὰρ θεοῦ ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θανάτου, ὅπερ[3]) ἔν τισι κεῖται τῆς πρὸς Ἑβραίους ἀντιγράφοις, χάριτι θεοῦ. Εἴτε δὲ χωρὶς θεοῦ ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θανάτου, οὐ μόνον ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀπέθανεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν λοιπῶν λογικῶν· εἴτε χάριτι θεοῦ ἐγεύσατο τοῦ ὑπὲρ παντὸς θανάτου, ὑπὲρ πάντων χωρὶς θεοῦ ἀπέθανε· χάριτι γὰρ θεοῦ ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θανάτου. Καὶ γὰρ ἄτοπον ὑπὲρ ἀνθρωπίνων μὲν αὐτὸν φάσκειν ἁμαρτημάτων γεγεῦσθαι[4]) θανάτου, οὐκ ἔτι δὲ καὶ

διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο, οὐχ ὑπὸ τοῦ λόγου ἐγένετο, ἀλλ᾽ ὑπὸ κρείττονος καὶ μείζονος παρὰ τὸν λόγον. Τίς δ᾽ ἂν ἄλλος οὗτος τυγχάνῃ, ἢ ὁ πατήρ; et Tom. XIII, 3. sub finem: οὕτως ἐνταῦθα ἡ γενομένη ἐν τῷ πιόντι ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ δίδωσιν ὁ Ἰησοῦς, πηγὴ ἅλλεται εἰς τὴν αἰώνιον ζωήν· τάχα δὲ καὶ πηδήσει μετὰ τὴν αἰώνιον ζωὴν εἰς τὸν ὑπὲρ τὴν αἰώνιον ζωὴν πατέρα. Χριστὸς γὰρ ἡ ζωή· ὁ δὲ μείζων τοῦ Χριστοῦ, μείζων τῆς ζωῆς.

[1]) Hebr. IV, 15.

[2]) Hebr. II, 9.

[3]) ὅπερ. H. et R. in notis: „lege ἢ ὅπερ κ. τ. λ.;" sine causa tamen, modo ad consilium attenderimus, quo ductus Origenes variae lectionis ejusdemque diversae mentionem fecerit. Quod quidem quale sit et fuerit, sequentia satis clare docent.

[4]) Codex Bodlejanus γεγεῦσθαι, editio Huet. γεύσασθαι. Mox idem Codex Bodlejan. recte habet παρὰ τὸν ἄνθρωπον, male editio Huet. παρὰ τῶν ἀνθρώπων. R.

ὑπὲρ ἄλλου τινὸς παρὰ τὸν ἄνθρωπον ἐν ἁμαρτήμασι γεγενημένον· οἷον ὑπὲρ ἄστρων, οὐδὲ τῶν ἄστρων πάντως καθαρῶν ὄντων ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὡς ἐν τῷ Ἰὼβ ἀνέγνωμεν· „ἄστρα δὲ [5]) οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ," εἰ μὴ ἄρα ὑπερβολικῶς τοῦτο εἴρηται. Διὰ τοῦτο μέγας ἐστὶν ἀρχιερεὺς, ἐπειδήπερ πάντα ἀποκαθίστησι τῇ τοῦ πατρὸς βασιλείᾳ, οἰκονομῶν τὰ ἐν ἑκάστῳ τῶν γενητῶν ἐλλιπῆ ἀναπληρωθῆναι πρὸς τὸ χωρῆσαι δόξαν πατρικήν. Οὗτος ὁ ἀρχιερεὺς κατά τινα ἑτέραν παρὰ τὰ εἰρημένα ἐπίνοιαν Ἰούδας ὀνομάζεται, ἵνα οἱ ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖοι [2]) μὴ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ Ἰακὼβ Ἰούδα Ἰουδαῖοι χρηματίζωσιν, ἀλλὰ ἀπὸ τούτου, ὄντες αὐτοῦ ἀδελφοὶ, καὶ αἰνοῦντες αὐτὸν ἀντιλαμβανόμενοι τῆς ἐλευθερίας· ἣν ἐλευθεροῦνται ὑπ' αὐτοῦ ῥυσθέντες ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, αὐτοῦ τὰς χεῖρας αὐτοῦ τῷ νώτῳ αὐτῶν ἐπιθέντος, καὶ ὑποτάξαντος αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ πτερνίσας τὴν ἀντικειμένην ἐνέργειαν, μόνος τε ὁρῶν τὸν πατέρα, καὶ, ὅτε ἄνθρωπος γεγένηται, Ἰακώβ ἐστι καὶ Ἰσραήλ· ἀφ' οὗ, ὥσπερ γινόμεθα φῶς, φωτὸς ὄντος τοῦ κόσμου, οὕτως Ἰακὼβ, καλουμένου Ἰακὼβ, καὶ Ἰσραὴλ, ὀνομαζομένου Ἰσραήλ.

41. Ἐπεὶ δὲ παραλαμβάνει τὴν βασιλείαν ἀπὸ βασιλέως, ὃν ἑαυτοῖς ἐβασίλευσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ οὐ διὰ τοῦ θεοῦ ἄρξαντες αὐτὸν, καὶ μὴ γνωρίσαντες τῷ θεῷ, πολέμους τε τοῦ κυρίου πολεμῶν ἑτοιμάζει εἰρήνην τῷ υἱῷ αὐτοῦ, λαῷ· τάχα δὲ διὰ τοῦτο Δαβὶδ προσαγορεύεται· καὶ μετὰ ταῦτα ῥάβδος, [3]) τοῖς δεομένοις ἐπιπόνου καὶ σκληροτέρας ἀγωγῆς, καὶ μὴ ἐμπαρεσχηκόσιν [4]) ἑαυτοὺς τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ πρᾳότητι τοῦ

---

[1]) Job. XXV, 5., ubi pro ἐνώπιον legitur ἐναντίον.

[1]) Rom. II, 29. — Genes. XLIX, 8.

[1]) Jes. XI, 1.

[1]) Cod. Bodlejan. ἐμπαρεσχηκόσιν, editio Huet. παρεσχηκόσιν. R. — Huet. minus accurate καὶ μὴ ἐν παρεσχηκόσιν.

πατρός. Διὰ τοῦτο, ἐὰν ῥάβδος καλεῖται, ἐξελεύσεται· οὐ γὰρ μένει ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἔξω τῆς προηγουμένης καταστάσεως εἶναι δοκεῖ. Ἐξελθὼν δὲ καὶ γενόμενος ῥάβδος, οὐ μένει ῥάβδος, ἀλλὰ μετὰ τὴν ῥάβδον ἄνθος γίνεται ἀναβαῖνον, καὶ πέρας τοῦ εἶναι ῥάβδος τὸ ἄνθος ἀποδείκνυται τοῖς διὰ τοῦ αὐτὸν γεγονέναι ῥάβδον ἐπισκοπῆς τετυχηκόσιν·[1]) ἐπισκέψεται[2]) γὰρ ὁ θεὸς ἐν ῥάβδῳ, τῷ Χριστῷ, τὰς ἀνομίας αὐτῶν, ὧν ἐπισκέψεται. Τὸ δὲ ἔλεος[3]) οὐ μὴ διασκεδάσει ἀπ' αὐτοῦ· αὐτὸν γὰρ ἐλεεῖ, ὅτε, οὓς βούλεται ὁ υἱὸς ἐλεεῖσθαι, ὁ πατὴρ ἐλεεῖ. Ἔστι δὲ καὶ μὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν λαμβάνειν, ῥάβδον αὐτὸν γίνεσθαι καὶ ἄνθος, ἀλλὰ ῥάβδος μὲν τοῖς δεομένοις κολάσεως, ἄνθος δὲ τοῖς σωζομένοις· βέλτιον δ' οἶμαι τὸ πρότερον. Πλὴν τοῦτο προσθετέον κατὰ τὸν τόπον, ὅτι τάχα διὰ τὸ τέλος, εἴ τινι μὲν γίνεται ῥάβδος, ἐστὶ πάντως[4]) καὶ ἄνθος, οὐ μὴν, εἴ τινι ἄνθος, ἐκείνῳ πάντως καὶ ῥάβδος, εἰ μὴ ἄρα, ἐπεί ἐστιν ἄνθος τελειότερον τοῦ ἄνθους, καὶ τοῦ ἀνθεῖν, ἐπὶ τῶν μηδέπω τελείως καρποφορούντων ὀνομαζομένου, οἱ τέλειοι τὸ ὑπὲρ τὸ ἄνθος χωροῦσι τοῦ Χριστοῦ· οἱ δὲ ῥάβδου[5]) αὐτοῦ πεπειραμένοι, ἅμα τῇ ῥάβδῳ οὐ τῆς

---

[1]) Cod. Bodlejan. τετυχηκόσιν, edit. Huet. τετευχόσιν. R.

[2]) Psalm. LXXXIX, 32. 33.

[3]) Codd. Bodlejan. et Barberinus ἔλεος, perperam Huetiana editio in textu ἔλος. R. — Huet. ad marginem ἔλεος.

[4]) πάντως καὶ ἄνθος, οὐ μήν. Sic recte habet Cod. Bodlejan., male autem editio Huet. πάντως ἄνθος, ὃς μή. R. —

[5]) οἱ δὲ ῥάβδου αὐτοῦ κ. τ. λ. Sic optime legitur in Cod. Bodlejano, male autem in Reg. ἡ δὲ ῥάβδος αὐτοῦ κ. τ. λ. R. — Huet. in textu Cod. Reg. lectionem tuetur, margini tamen adscripsit οἱ δὲ ῥάβδου αὐτοῦ. Idem in notis: „Perionius: qui autem ejus virga tentati

τελειότητος αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἄνθους τοῦ πρὸ τῶν καρπῶν αὐτοῦ μεταλήψονται. Τελευταῖον πρὸ τοῦ λόγου ἦν λίθος ὁ Χριστὸς, ἀποδοκιμαζόμενος [1]) ὑπὸ τῶν οἰκοδόμων, καὶ εἰς κεφαλὴν γωνίας κατατασσόμενος· ἐπεὶ γὰρ λίθοι ζῶντες οἰκοδομοῦνται ἐπὶ θεμελίῳ ἑτέροις λίθοις τῶν ἀποστόλων [2]) καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τοῦ κυρίου ἡμῶν, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν μέρος τῆς ἐκ λίθων ζώντων ἐν χώρᾳ ζώντων οἰκοδομῆς, λίθος προσαγορεύεται. Ταῦτα δὲ ἡμῖν πάντα εἴρηται τὸ τῶν πολλῶν ἀποκληρωτικὸν, καὶ ἀβασάνιστον ἐλέγξαι βουλομένοις, ὅτι, τοσούτων ὀνομάτων εἰς αὐτὸν ἀναφερομένων, ἵστανται ἐπὶ μόνης τῆς Λόγος ὀνομασίας, οὐκ ἐξετάζοντες, τί δήποτε λόγος εἶναι θεὸς ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν πατέρα, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ἀναγέγραπται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.

42. Ὥσπερ τοίνυν παρὰ τὴν ἐνέργειαν ἐκ τοῦ φωτίζειν τὸν κόσμον, οὗ φῶς ἐστι, φῶς κόσμου προσαγορεύεται, καὶ παρὰ τὸ ποιεῖν ἀποτίθεσθαι τὴν νεκρότητα τοὺς γνησίως αὐτῷ προσιόντας, καὶ ἀναλαμβάνειν καινότητα ζωῆς ἀνισταμένους, ἀνάστασις καλεῖται, παρ' ἑτέραν [3]) πρᾶξιν ποιμὴν καὶ διδάσκαλος, καὶ βασιλεὺς, βέλος τε ἐκλεκτὸν, καὶ δοῦλος, πρὸς τούτοις παράκλητος καὶ ἱλασμὸς, καὶ ἱλαστήριον, οὕτως καὶ λόγος, καὶ πᾶν ἄλογον ἡμῶν περιαιρῶν, καὶ κατὰ ἀλήθειαν λογικοὺς κατασκευάζων, πάντα εἰς δόξαν θεοῦ πράττοντας μέχρι τοῦ ἐσθίειν καὶ τοῦ πίνειν, εἰς δόξαν θεοῦ ἐπιτελοῦντας διὰ τὸν λόγον καὶ τὰ κοινωνικώτερα καὶ τελειότερα τοῦ βίου ἔργα. Εἰ γὰρ μετέχοντες αὐτοῦ ἀνιστάμεθα καὶ φωτιζόμεθα, τάχα δὲ καὶ ποιμαινόμεθα, ἢ βασι-

---

et probati sunt. Ita et Ferrarius. Videntur legisse: οἱ δὲ ῥάβδῳ αὐτοῦ πεπειραμένοι, malim ego etc."

[1]) Psalm. CXVIII, 22.

[2]) Ephes. II, 20.

[3]) Huet. καὶ παρ' ἑτέραν κ. τ. λ.

λευόμεθα, δῆλον, ὅτι καὶ ἐνθέως λογικοὶ γινόμεθα τὰ ἐν ἡμῖν ἄλογα καὶ τὴν νεκρότητα ἀφανίζοντος αὐτοῦ, καθὸ λόγος ἐστὶ καὶ ἀνάστασις. Ἐπίστησον δὲ, εἰ μετέχουσί πως αὐτοῦ πάντες ἄνθρωποι, καθὸ λόγος ἐστί. Διόπερ ζητεῖσθαι οὐκ ἔξω τῶν ζητούντων ὑπὸ τῶν εὑρεῖν αὐτὸν προαιρουμένων διδάσκει ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος, λέγων· „μὴ[1]) εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἤ· τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. Ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστι σφόδρα ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου·“ ὡς τοῦ αὐτοῦ ὄντος Χριστοῦ καὶ ῥήματος τοῦ ζητουμένου. Ἀλλὰ καὶ ὅτε αὐτός φησιν ὁ κύριος· „εἰ[2]) μὴ ἦλθον, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον·[3]) νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν·“ οὐκ ἄλλο νοητέον, ἢ ὅτι ὁ λόγος φησὶν, οἷς οὐδέπω συμπεπλήρωται, μὴ εἶναι ἁμαρτίαν, τούτους δὲ ἐνόχους αὐτῆς τυγχάνειν, οἳ ἂν μετεσχηκότες ἤδη αὐτοῦ πράττωσι παρὰ τὰς ἐννοίας τὰς ἐξ ὧν οὗτος ἐν ἡμῖν συμπληροῦται, καὶ μόνως οὕτως ἀληθὲς τό· „εἰ μὴ ἦλθον, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον.“ Φέρε γὰρ ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ ὁρατοῦ, ὡς οἱ πολλοὶ οἤσονται, τοῦτ᾽ ἐξεταζέσθω, πῶς δὲ ἀληθὲς τὸ μὴ ἔχειν ἁμαρτίαν τούτους, οἷς οὐκ ἐλήλυθε. Πάντες γὰρ οἱ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος ἔσονται ἁμαρτίας πάσης ἀπολελυμένοι, ἐπεὶ οὐκ ἐληλύθει ὁ βλεπόμενος κατὰ σάρκα Ἰησοῦς. Ἀλλὰ καὶ πάντες, οἷς οὐδαμῶς ἀνηγγέλη περὶ

---

[1]) Rom. X, 6. 7. 8., ubi vers. 8 verba ἡ γραφή et σφόδρα non leguntur. Cfr. tamen Deuteron. XXX, 12. 13. 14., ubi σφόδρα legitur.

[2]) Ev. Joann. XV, 22.

[3]) Cod. Bodlejan. εἶχον, Regius et Barberinus εἴχοσαν. R. — Item Huet. h. l. et paulo post εἴχοσαν, neque post voc. ἁμαρτίας scripsit αὐτῶν, sed constanter αὐτῶν.

αὐτοῦ, οὐχ ἕξουσιν ἁμαρτίαν, καὶ δῆλον, ὅτι οἱ μὴ ἔχοντες ἁμαρτίαν κρίσει οὐχ ὑπόκεινται. Λόγος δὲ ὁ ἐν ἀνθρώποις, οὗ μετέχειν εἰρήκαμεν τὸ γένος ἡμῶν, διχῶς λέγεται, ἤτοι κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἐννοιῶν, ἥτις ἐν παντὶ τῷ ὑπερβεβηκότι τὸν παῖδα τυγχάνει, ὑπεξαιρουμένων τῶν τεράτων, ἢ κατὰ τὴν ἀκρότητα, ἥτις ἐν μόνοις τοῖς τελείοις εὑρίσκεται. Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρότερον τό· „εἰ μὴ ἦλθον, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν·“ τὰ ῥητὰ ἐκλεκτέον· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον· „πάντες[1]) ὅσοι πρὸ ἐμοῦ ἦλθον, κλέπται εἰσὶ, καὶ λησταὶ, καὶ οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν τὰ πρόβατα.“ Πρὸ γὰρ τῆς τελειώσεως τοῦ λόγου πάντα ψεκτὰ τὰ ἐν ἀνθρώποις, ἅτε ἐνδεῆ καὶ ἐλλιπῆ, οἷς τελείως οὐχ ὑπακούει τὰ ἐν ἡμῖν ἄλογα, πρόβατα τροπικώτερον εἰρημένα. Καὶ τάχα κατὰ μὲν τὸ πρότερον· „ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο·“ κατὰ δὲ τὸ δεύτερον· „θεὸς ἦν ὁ λόγος.“ Τούτῳ δ᾽ ἀκόλουθόν ἐστι ζητεῖν, τί ἐστι[2]) μεταξὺ τοῦ· „ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο·“ καί· “θεὸς ἦν ὁ λόγος·“ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις ἰδεῖν, οἷον ἀναστοιχειουμένου τοῦ λόγου ἀπὸ τοῦ γεγονέναι αὐτὸν σάρκα, καὶ κατὰ βραχὺ λεπτυνομένου, ἕως γένηται, ὅπερ[3]) ἦν ἐν ἀρχῇ, θεὸς λόγος, ὁ πρὸς τὸν πατέρα· οὗ λόγου τὴν δόξαν εἶδεν ὁ Ἰωάννης, ἀληθῶς μονογενοῦς, ὡς ἀπὸ πατρός. Δύναται δὲ καὶ ὁ λόγος υἱὸς εἶναι παρὰ τῷ[4]) ἀπαγγέλλειν τὰ κρύφια τοῦ πατρὸς ἐκείνου, ἀνάλογον τῷ κα-

---

[1]) Ev. Joann. X, 8., ubi a Knappio exhibetur ἦλθεν πρὸ ἐμοῦ, et paulo post leguntur verba λησταί· ἀλλ᾽ οὐκ κ. τ. λ.

[2]) H. et R. in textu ζητεῖν ἐστι μεταξύ κ. τ. λ.. H. ad marg. εἴ τί ἐστι. R. in notis: „lege cum Ferrario ζητεῖν, εἴ τί ἐστι κ. τ. λ.“ — Equidem propter seqq. οἷον etc. τί ἐστι in textum recepi.

[3]) Cod. Bodlej. ὅπερ, Reg. ὥσπερ. R. — Huet. ὥσπερ.

[4]) Huetius παρὰ τὸ ἀπαγγέλλειν.

λουμένῳ υἱῷ λόγῳ νοῦ τυγχάνοντος. Ὡς γὰρ ὁ παρ' ἡμῖν λόγος ἄγγελός ἐστι τῶν ὑπὸ τοῦ νοῦ ὁρωμένων, οὕτως ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἐγνωκὼς τὸν πατέρα, οὐδενὸς τῶν γενητῶν προσβαλεῖν αὐτῷ χωρὶς ὁδηγοῦ δυναμένου, ἀποκαλύπτει, ὃν ἔγνω, πατέρα. Οὐδεὶς[1]) γὰρ ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν υἱὸς ἀποκαλύψῃ, καὶ, καθὸ λόγος ἐστὶ, μεγάλης τυγχάνει βουλῆς, ἄγγελος ὢν, οὗ ἐγενήθη ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ· ἐβασίλευσε γὰρ διὰ τοῦ πεπονθέναι τὸν σταυρόν. Ἐν δὲ τῇ ἀποκαλύψει ἐπὶ λευκοῦ[2]) ἵππου καθέζεσθαι λέγεται λόγος πιστὸς καὶ ἀληθινὸς, ὡς οἶμαι παριστᾶν[3]) τὸ σαφὲς τῆς φωνῆς, ὃ ἠχεῖται ὁ ἡμῖν ἐπιδημῶν ἀληθείας λόγος. Οἱ τοῦ παρόντος δὲ καιροῦ δεῖξαι, ὅτι ἐπὶ τῆς φωνῆς πολλαχοῦ τῆς γραφῆς, ἐν[4]) ᾗ ἐστι τὰ προκείμενα, δι' ὧν ὠφελούμεθα θείων μαθημάτων ἀκροώμενοι, κεῖται ἡ Ἵππος προσηγορία. Μόνον δὲ ἑνὸς καὶ δευτέρου ὑπομνηστέον, τοῦ· „ψευδὴς[5]) ἵππος εἰς σωτηρίαν·“ καί· „οὗτοι ἐν ἅρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι κυρίου θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα.“ Τὸ δέ· „ἐξηρεύξατο[6]) ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν, λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ·“ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ ἀναγεγραμμένον, συνεχέστατα ὑπὸ τῶν πολλῶν φερόμενον ὡς νενοημένον, ἡμῖν οὐκ ἀβασάνιστον ἐατέον. Ἔστω γὰρ τὸν πατέρα ταῦτα λέγειν, τίς οὖν ἡ καρδία αὐτοῦ, ἵνα ἀκολούθως τῇ καρδίᾳ ὁ ἀγαθὸς λόγος φανῇ; Εἰ γὰρ ὁ λόγος οὐ δεῖται διηγήσεως, ὡς ἐκεῖνοι ὑπολαμβάνουσι,

---

[1]) Matth. XI, 27. — Jes. IX, 6.

[2]) Apocal. XIX, 11.

[3]) R. absque causa pro παριστᾶν legendum censet παριστάς.

[4]) ἐν ᾗ ἐστι τὰ προκείμενα. Haec desunt in editione Huetii, sed revocantur e Codd. Bodlejano et Barberino. R.

[5]) Psalm. XXXIII, 17. XX, 7.

[6]) Psalm. XLV, 1. Origenes ἐν τῷ μδ' ψαλμῷ.

δηλονότι οὐδ' ἡ καρδία· ὅπερ ἐστὶν ἀτοπώτατον, νομίζειν τὴν καρδίαν ὁμοίως τῷ ἐν ἡμετέρῳ σώματι εἶναι μέρος τοῦ θεοῦ. Ἀλλ' ὑπομνηστέον αὐτοὺς, ὅτι, ὥσπερ χεὶρ, καὶ βραχίων, καὶ δάκτυλος ὀνομάζεται θεοῦ, οὐκ ἐρειδόντων ἡμῶν τὴν διάνοιαν εἰς ψιλὴν τὴν λέξιν, ἀλλ' ἐξεταζόντων, πῶς ταῦτα ὑγιῶς ἐκλαμβάνειν καὶ ἀξίως θεοῦ δεῖ, οὕτως καὶ τὴν καρδίαν τοῦ θεοῦ τὴν νοητικὴν αὐτοῦ καὶ προθετικὴν περὶ τῶν ὅλων δύναμιν ἐκληπτέον, τὸν δὲ λόγον τῶν ἐν ἐκείνῃ τὸ ἀπαγγελτικόν. Τίς δὲ ἀπαγγέλλει τὴν βουλὴν τοῦ πατρὸς τοῖς τῶν γενητῶν ἀξίοις καὶ παρ' αὐτοὺς γεγενημένοις, ἢ ὁ Σωτήρ; Τάχα δὲ καὶ οὐ μάτην τὸ Ἐξηρεύξατο· μυρία γὰρ ἕτερα ἐδύνατο λέγεσθαι ἀντὶ[1]) τοῦ Ἐξηρεύξατο· προέβαλεν ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· ἐλάλησεν ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. Ἀλλὰ μήποτε, ὥσπερ πνεύματός τινος ἀποκρύφου[2]) εἰς φανερὸν πρόοδός ἐστιν ἡ ἐρυγὴ τοῦ ἐρευγομένου, οἱονεὶ διὰ τούτου ἀναπνέοντος, οὕτω τὰ τῆς ἀληθείας θεωρήματα οὐ συνέχων ὁ πατὴρ ἐρεύγεται, καὶ ποιεῖ τὸν τύπον αὐτῶν ἐν τῷ λόγῳ, καὶ διὰ τοῦτο εἰκόνι[3]) καλουμένῳ τοῦ ἀοράτου θεοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν, ἵνα, συμπεριφερόμενοι τῇ τῶν πολλῶν ἐκδοχῇ, παραδεξώμεθα ἀπὸ τοῦ πατρὸς λέγεσθαι τό· „ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν.“ Οὐ πάντη δὲ αὐτοῖς παραχωρητέον, ὡς ὁμολογουμένως ταῦτα ἀπαγγέλλοντος τοῦ θεοῦ. Διὰ τί γὰρ οὐχὶ ὁ προφήτης ἔσται λέγων πληρωθεὶς τοῦ πνεύματος, καὶ προφερόμενος λόγον ἀγαθὸν περὶ προφητείας τῆς περὶ Χριστοῦ, συνέχειν αὐτὸν οὐ δυνάμενος τό· „ἐξηρεύξατο[4]) ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν, λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ· ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὀξυ-

[1]) ἀντί. Deest in textu Huetii, sed legitur in Codd. Bodlejano et Barberino. R. — Huet. margini adscripsit.

[2]) Cod. Bodlejan. ἀποκρύφου, Huet. in textu ἀποκρύπτου. R.

[3]) Coloss. I, 15.

[4]) Psalm. XLV, 1. 2. 7. 10.

γράφου. Ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων·" εἶτα πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστόν· „ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐν χείλεσί σου·"; Πῶς[1]) γὰρ, εἰ ὁ πατὴρ ταῦτ' ἔλεγεν, ἐπεφέρετο τῷ· „ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐν χείλεσί σου·" τό· „διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ θεός εἰς τὸν αἰῶνα·" καὶ μετ' ὀλίγα· „διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς, ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου·"; Ἀνθυπενέγκοι[2]) δέ τις, βουλόμενος ἐκ τοῦ πατρὸς τὰ ἐν τῷ ψαλμῷ ἀπαγγέλλεσθαι, τό· „ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σοῦ, καὶ τοῦ πατρός[3]) σου·" οὐ γὰρ ὁ προφήτης πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐρεῖ τό· „ἄκουσον θύγατερ." Οὐ χαλεπὸν δὲ δεῖξαι καὶ ἀπὸ ἑτέρων ψαλμῶν, ὅτι προσώπων γίνονται ἐπὶ πλεῖον ἐναλλαγαὶ, ὥστε καὶ ἐνθάδε δύνασθαι ἀπὸ τοῦ· „ἄκουσον θύγατερ·" τὸν πατέρα λέγειν. Παραθετέον δὲ εἰς τὴν περὶ τοῦ λόγου ἐξέτασιν καὶ τό· „τῷ λόγῳ[4]) τοῦ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος[5]) αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν·" ὅπερ τινὲς ἡγοῦνται ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ ἁγίου τάσσεσθαι πνεύματος, δυνάμενα δηλοῦν τῷ λόγῳ θεοῦ τοὺς οὐρανοὺς ἐστερεῶσθαι, ὡς εἰ λέγοιμεν λόγῳ ἀρχιτεκτονικῷ τὴν οἰκίαν· καὶ λόγῳ ναυπηγικῷ τὴν ναῦν γεγονέναι, οὕτως οὖν λόγῳ θεοῦ τοὺς οὐρανοὺς, θειοτέρου τυγχάνοντος[6]) σώματος, καὶ διὰ τοῦτο καλουμένου στερεοῦ, οὐκ ἔχοντος τὸ ἐπιπολὺ ῥευστὸν,

---

[1]) πῶς γὰρ, εἰ —— ἐν χείλεσί σου·" τό· Haec praeterita sunt a Ferrario, quem fefellit geminum illud ἐν χείλεσί σου. H.

[2]) Cod. Bodlejan. ἀνθυπενέγκοι. Reg. ἀνθυπενέγκῃ. R. Huet. Cod. Reg. lectionem tuetur.

[3]) Psalm. XLV, 10., ubi leguntur haec: καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. Eandem lectionem Ferrar. in vers. tuetur.

[4]) Psalm. XXXIII, 6.

[5]) τοῦ στόματος. Deest in edit. Huetii, sed exstat in Codd. Bodlejano et Barberino. R.

[6]) τυγχάνοντος. Ferrarius legebat τυγχάνοντας. R.

καὶ εὐδιάλυτον τῶν λοιπῶν καὶ κατωτέρω, ἐστερεῶσθαι, καὶ διὰ τὸ διάφορον ἐσχηκέναι [1]) *ἐξαιρέτως τῷ θείῳ λόγῳ. Ἐπεὶ οὖν πρόκειται* [2]) *τό· „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος“ σαφῶς ἰδεῖν, ἀρχὴ δὲ μετὰ μαρτυριῶν τῶν ἐκ τῶν παροιμιῶν ἀποδέδοται εἰρῆσθαι ἡ σοφία, καὶ ἔστι προεπινοουμένη ἡ σοφία τοῦ αὐτὴν ἀπαγγέλλοντος λόγου, νοητέον, τὸν λόγον* [3]) *ἐν τῇ ἀρχῇ, τουτέστι τῇ σοφίᾳ, ἀεὶ εἶναι· ὄντα δὲ ἐν τῇ σοφίᾳ, καλουμένῃ ἀρχῇ, μὴ κωλύεσθαι εἶναι πρὸς τὸν θεὸν, καὶ αὐτὸν θεὸν τυγχάνοντα, καὶ οὐ γυμνῶς* [4]) *εἶναι αὐτὸν πρὸς τὸν θεὸν, ἀλλὰ ὄντα ἐν τῇ ἀρχῇ τῇ σοφίᾳ εἶναι πρὸς τὸν θεόν. Ἐπιφέρει γοῦν, καί φησιν· „οὗτος ἦν* [5]) *ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν“ ἐδύνατο γὰρ εἰρηκέναι· οὗτος ἦν πρὸς τὸν θεόν· ἀλλ᾽ ὥσπερ ἦν ἐν ἀρχῇ, οὕτως καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ „πάντα* [6]) *δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο“ ὄντος ἐν τῇ ἀρχῇ· πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ ὁ θεὸς κατὰ τὸν Δαβὶδ ἐποίησε. Καὶ ἔτι εἰς τὸ παραδέξασθαι τὸν λόγον ἰδίαν περιγραφὴν ἔχοντα, οἷον τυγχάνοντα ζῆν καθ᾽ ἑαυτὸν, λεκτέον καὶ περὶ δυνάμεων, οὐ μόνον δυνάμεως· „τάδε λέγει κύριος τῶν δυνάμεων“ πολλαχοῦ κεῖται, λογικῶν τινων θείων ζώων δυνάμεων ὀνομαζομένων, ὧν ἡ ἀνωτέρω καὶ κρείττων Χριστὸς ἦν, οὐ μόνον σοφία θεοῦ, ἀλλὰ καὶ δύναμις προσαγορευόμενος. Ὥσπερ οὖν δυνάμεις θεοῦ πλείονές εἰσιν, ὧν ἑκάστη κατὰ περιγραφὴν, ὧν διαφέρει ὁ Σωτὴρ, οὕτως καὶ λόγος, — εἰ καὶ ὁ παρ᾽ ἡμῖν οὐκ ἔστι κατὰ περιγραφὴν ἐκτὸς ἡμῶν —, νοηθήσεται ὁ Χριστὸς διὰ τὰ προεξητασμένα, ἐν ἀρχῇ, τῇ σοφίᾳ, τὴν ὑπόστασιν ἔχων. Ταῦτα ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκέσει εἰς τό· „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος.“*

[1]) *ἐσχηκέναι.* Tarinus legi volebat *ἑστηκέναι.* R.

[2]) *πρόκειται.* Ita recte habet Cod. Bodlejan., male vero edit. Huetii *πρόσκειται.* R.

[3]) *λόγον.* Deest in edit. Huet., sed exstat in mss. R.

[4]) Cod. Bodlejan. *γυμνῶς*, edit. Huet. *γυμνόν.* R.

[5]) Ita Huet., R. *ἦν* omisit.

[6]) Ev. Joann. I, 3. — Psalm. CIV, 24.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ.

Τόμος β'.

1. „Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ[1]) θεὸς ἦν ὁ λόγος.“ Αὐτάρκως κατὰ τὴν παροῦσαν δύναμιν, ἱερὲ ἀδελφὲ, Ἀμβρόσιε, καὶ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον μεμορφωμένε, ἐν τοῖς πρὸ τούτων διαλαβόντες, τί ἐστιν εὐαγγέλιον, καὶ τίς ἡ ἀρχὴ, ἐν ᾗ ἦν ὁ λόγος, τίς τε ὁ λόγος, ὁ ἐν ἀρχῇ, ἀκολούθως νῦν ἐπισκοποῦμεν, πῶς ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν. Χρήσιμον τοίνυν συναγαγεῖν εἰς τοῦτο, λόγον ἀναγεγραμμένον γεγονέναι πρός τινας, οἷον· „λόγος[2]) κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ὡσηὲ, τὸν τοῦ Βεηρεί·“ καί· „ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἡσαΐαν, υἱὸν Ἀμὼς, περὶ τῆς Ἰουδαίας, καὶ περὶ Ἱερουσαλήμ·“ καί· „ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἱερεμίαν περὶ τῆς ἀβροχίας.“ Πῶς οὖν λόγος κυρίου ἐγενήθη πρὸς Ὡσηὲ, καὶ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ γενόμενος πρὸς Ἡσαΐαν, υἱὸν Ἀμὼς, καὶ πάλιν ὁ λόγος πρὸς Ἱερεμίαν περὶ τῆς ἀβροχίας, ἐπισκοπητέον, ἵν' ὡς παρακείμενον εὑρεθῆναι δυνηθῇ, πῶς ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν. Ὁ μὲν οὖν πολὺς

---

[1]) καὶ — λόγος. Haec desunt in Cod. Bodlejano. R.
[2]) Hos. I, 1. Jes. II, 1. Jerem. XIV, 1.

ἁπλούστερον ἐκλήψεται τὰ περὶ τῶν προφητῶν εἰρημένα ὡς λόγου κυρίου, ἢ τοῦ λόγου γενομένου πρὸς αὐτούς. Μήποτε δὲ, ὥς φαμεν τόνδε[1]) τινὰ πρὸς τόνδε γίνεσθαι, οὕτως ὁ νῦν θεολογούμενος υἱὸς λόγος ἐγενήθη πρὸς Ὠσηὲ, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς πρὸς αὐτόν· κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Βεηρεὶ, προφήτην Ὠσηὲ, κατὰ δὲ μυστικὸν λόγον πρὸς τὸν σωζόμενον, — Ὠσηὲ γὰρ ἑρμηνεύεται· σωζόμενος —, υἱὸν Βεηρεὶ, ὃς[2]) ἑρμηνεύεται Φρέατα· πηγῆς γὰρ, ἐκ βάθους ἀναβλυστανούσης σοφίας θεοῦ, ἕκαστος τῶν σωζομένων υἱὸς γίνεται. Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν οὕτως υἱὸν φρεάτων εἶναι τὸν ἅγιον, ἀπὸ τῶν ἀνδραγαθημάτων πολλαχοῦ υἱὸν ὀνομαζόμενον, παρὰ μὲν τὸ λάμπειν[3]) αὐτοῦ τὰ ἔργα ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, φωτὸς, παρὰ δὲ τὸ ἔχειν τὴν εἰρήνην τοῦ θεοῦ τὴν ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν, εἰρήνης· ἔτι δὲ διὰ τὴν ἀπὸ τῆς σοφίας ὠφέλειαν, τέκνον σοφίας· „ἐδικαιώθη[4]) γὰρ, φησὶν, ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς.“ Οὕτως οὖν ὁ πάντα ἐρευνῶν θείῳ πνεύματι καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, ὥστε ἀποφθέγξασθαι αὐτόν· „ὦ βάθος πλούτου[5]) καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ!“ δύναται εἶναι φρεάτων υἱὸς, πρὸς ὃν ὁ λόγος κυρίου γίνεται. Ὁμοίως λόγος καὶ πρὸς Ἡσαΐαν ἔρχεται, διδάσκων τὰ ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἀπαντησόμενα τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Ἱερουσαλήμ· ὡσαύτως δὲ καὶ πρὸς Ἱερεμίαν θείῳ μετεωρισμῷ ἐπαρθέντα — ἑρμηνεύεται γάρ· μετεωρισμὸς, Ἰάω —. Ἀλλὰ πρὸς μὲν τοὺς ἀνθρώπους, πρότερον οὐ χωροῦντας τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, λόγου τυγχάνοντος, ἐπιδημίαν, ὁ

---

[1]) H. et R. minus recte τὸν δέ τινα πρὸς τόνδε κ. τ. λ.

[2]) ὅς. Huetius minus recte οὗ.

[3]) Matth. V, 16. — Philipp. IV, 7.

[4]) Matth. XI, 19.

[5]) Rom. XI, 33.

λόγος γίνεται· πρὸς δὲ τὸν θεὸν οὐ γίνεται, ὡς πρότερον οὐκ ὢν πρὸς αὐτόν. Παρὰ δὲ τὸ ἀεὶ συνεῖναι τῷ πατρὶ λέγεται· „καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν·“ οὐ γὰρ ἐγένετο πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ταὐτὸν ῥῆμα, τὸ Ἦν, τοῦ λόγου κατηγορεῖται, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν καὶ ὅτε πρὸς τὸν θεὸν ἦν, οὔτε τῆς ἀρχῆς χωριζόμενος, οὔτε τοῦ πατρὸς ἀπολειπόμενος, καὶ πάλιν οὔτε ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι ἐν ἀρχῇ γινόμενος ἐν ἀρχῇ, οὔτε ἀπὸ τοῦ μὴ τυγχάνειν πρὸς τὸν θεὸν ἐπὶ τῷ πρὸς τὸν θεὸν εἶναι γινόμενος· πρὸ γὰρ παντὸς χρόνου καὶ αἰῶνος „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν.“ Ἐπεὶ τοίνυν εἰς εὕρεσιν τοῦ· „καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν·“ παρεθέμεθα λέξεις προφητικὰς, πῶς ἐγένετο πρὸς Ὠσηὲ, καὶ Ἡσαΐαν, καὶ Ἱερεμίαν, παρετηρήσαμέν τε οὐ τὴν τυχοῦσαν διαφορὰν τοῦ Ἐγενήθη καὶ Ἐγένετο πρὸς τὸ Ἦν, προσθήσομεν, ὅτι ἐν μὲν τῷ πρὸς τοὺς προφήτας γίνεσθαι φωτίζει τοὺς προφήτας τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως, ποιῶν αὐτοὺς ἅτε ἔμπροσθεν βλέποντας ὁρᾷν, ἃ πρὸ αὐτοῦ οὐ κατενόουν· πρὸς δὲ τὸν θεὸν τὸ Θεὸς ἔστι τυγχάνων ἀπὸ τοῦ εἶναι πρὸς αὐτόν. Καὶ τάχα τοιαύτην τινὰ τάξιν ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ λόγῳ ἰδὼν οὐ προέταξε τό· „θεὸς ἦν ὁ λόγος·“ τοῦ· „ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν·“ ὅσον ἐπὶ ταῖς ἀποφάσεσιν οὐδὲν ἂν κωλυθέντος τοῦ εἱρμοῦ πρὸς τὸ καθ' αὑτὸ ἰδεῖν ἑκάστου τῶν ἀξιωμάτων τὴν δύναμιν· ἓν γὰρ ἀξίωμα τό· „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος·“ καὶ δεύτερον τό· „ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν·“ καὶ ἑξῆς· „καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.“ Ἀλλ' ἐπεὶ τάχα τάξιν τινὰ δηλοῖ τὸ πρῶτον τετάχθαι τό· „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος.“ κατὰ τὸ οὕτως ἑξῆς τό· „καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν·“ καὶ τρίτον τό· „καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος·“ διὰ τοῦτο, ἵνα δυνηθῇ ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν θεὸν εἶναι ὁ λόγος νοηθῆναι γινόμενος θεὸς, λέγεται· „καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν·“ ἔπειτα· „καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.“

2. Πάνυ δὲ παρατετηρημένως, καὶ οὐχ ὡς ἑλληνικὴν ἀκριβολογίαν οὐκ ἐπιστάμενος ὁ Ἰωάννης ὅπου

μὲν τοῖς ἄρθροις ἐχρήσατο, ὅπου δὲ ταῦτα ἀπεσιώπησεν, ἐπὶ μὲν τοῦ λόγου προστιθεὶς τὸ Ὁ, ἐπὶ δε τῆς Θεὸς προσηγορίας ὅπου μὲν τιθεὶς, ὅπου δὲ διαιρῶν. Τίθησι μὲν γὰρ τὸ ἄρθρον, ὅτε ἡ Θεὸς ὀνομασία ἐπὶ τοῦ ἀγενήτου τάσσεται τῶν ὅλων αἰτίου, σιωπᾷ δὲ αὐτὸ, ὅτε ὁ λόγος θεὸς ὀνομάζεται. Ὡς δὲ διαφέρει κατὰ τούτους τοὺς τόπους ὁ θεὸς, καὶ θεὸς, οὕτως μήποτε διαφέρῃ ὁ λόγος, καὶ λόγος. Ὃν τρόπον γὰρ ὁ ἐπὶ πᾶσι θεὸς ὁ θεὸς, καὶ οὐχ ἁπλῶς θεὸς, οὕτως ἡ πηγὴ τοῦ ἐν ἑκάστῳ τῶν λογικῶν λόγου ὁ λόγος, τοῦ ἐν ἑκάστῳ λόγου οὐκ ἂν κυρίως ὁμοίως τῷ πρώτῳ ὀνομασθέντος καὶ λεχθέντος· ὁ λόγος. Καὶ τὸ πολλοὺς φιλοθέους εἶναι εὐχομένους ταράσσον, εὐλαβουμένους δύο ἀναγορεῦσαι θεοὺς, καὶ παρὰ τοῦτο περιπίπτοντας ψευδέσι καὶ ἀσεβέσι δόγμασιν, ἤτοι ἀρνουμένους ἰδιότητα υἱοῦ ἑτέραν παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς, ὁμολογοῦντας θεὸν εἶναι τὸν μέχρι ὀνόματος παρ᾽ αὐτοῖς υἱὸν προσαγορευόμενον, ἢ ἀρνουμένους τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ, τιθέντας δὲ αὐτοῦ τὴν ἰδιότητα, καὶ τὴν οὐσίαν κατὰ περιγραφὴν τυγχάνουσαν ἑτέραν τοῦ πατρὸς, ἐντεῦθεν λύεσθαι δύναται. Λεκτέον γὰρ αὐτοῖς, ὅτι τότε μὲν αὐτόθεος ὁ θεός ἐστι, διόπερ καὶ ὁ Σωτήρ φησιν ἐν τῇ πρὸς τὸν πατέρα εὐχῇ· „ἵνα[1]) γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν“ πᾶν δὲ τὸ παρὰ τὸ αὐτόθεος μετοχῇ τῆς ἐκείνου θεότητος θεοποιούμενον, οὐχ ὁ θεὸς, ἀλλὰ θεὸς κυριώτερον ἂν λέγοιτο,[2]) ᾧ πάντως ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἅτε πρῶτος τῷ πρὸς τὸν θεὸν εἶναι, σπάσας τῆς θεότητος εἰς ἑαυτὸν, ἐστὶ[3]) τιμιώτε-

[1]) Ev. Joann. XVII, 3.

[2]) Cod. Bodlejan. λέγοιτο ᾧ, male Cod. Reg. λέγοι τὸ ᾧ. R. — Huet. in textu λέγοι τὸ ᾧ, ad marginem λέγοιτο, in notis: „lege λέγοιτο, plana omnia fient, et hiatus ille explebitur, quem hic inesse sine causa credidit Perionius.“

[3]) Ita Cod. Bodlejan., Cod. Reg. ἔτι. R. — Huet. ἔτι.

ρος τοῖς λοιποῖς παρ᾽ αὐτὸν θεοῖς, ὧν ὁ θεὸς θεός ἐστι κατὰ τὸ λεγόμενον· „θεός[1]) θεῶν κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν·“ διακονήσας τὸ γενέσθαι θεοῖς, ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀρύσας εἰς τὸ θεοποιηθῆναι αὐτοὺς ἀφθόνως, κἀκείνοις κατὰ τὴν αὐτοῦ χρηστότητα μεταδιδούς. Ἀληθινὸς οὖν θεὸς ὁ θεὸς, οἱ δὲ κατ᾽ ἐκεῖνον μορφούμενοι θεοὶ, ὡς εἰκόνες πρωτοτύπου· ἀλλὰ πάλιν τῶν πλειόνων εἰκόνων ἡ ἀρχέτυπος εἰκὼν ὁ πρὸς τὸν θεόν ἐστι λόγος, ὃς ἐν ἀρχῇ ἦν, τῷ εἶναι πρὸς τὸν θεὸν ἀεὶ μένων θεὸς, οὐκ ἂν δ᾽ αὐτὸ ἐσχηκὼς, εἰ μὴ πρὸς τὸν[2]) θεὸν ἦν, καὶ οὐκ ἂν μείνας θεὸς, εἰ μὴ παρέμενε τῇ ἀδιαλείπτῳ θέᾳ τοῦ πατρικοῦ βάθους.

3. Ἀλλ᾽ ἐπεὶ εἰκὸς προσκόψειν τινὰς τοῖς εἰρημένοις, ἑνὸς μὲν ἀληθινοῦ θεοῦ τοῦ πατρὸς ἀπαγγελλομένου, παρὰ δὲ τὸν ἀληθινὸν θεὸν θεῶν πλειόνων τῇ μετοχῇ τοῦ θεοῦ γινομένων, εὐλαβουμένους τὴν τοῦ πᾶσαν κτίσιν ὑπερέχοντος δόξαν ἐξισῶσαι τοῖς λοιποῖς τῆς Θεὸς προσηγορίας τυγχάνουσι, πρὸς τῇ ἀποδεδομένῃ διαφορᾷ, καθ᾽ ἣν ἐφάσκομεν πᾶσι τοῖς λοιποῖς θεοῖς διάκονον εἶναι τῆς θεότητος τὸν θεὸν λόγον, καὶ ταύτην παραστατέον. Ὁ γὰρ ἐν ἑκάστῳ λόγος τῶν λογικῶν τοῦτον τὸν λόγον ἔχει πρὸς τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον προς τὸν θεὸν, ὄντα λόγον θεὸν, ὃν ὁ Θεὸς λόγος πρὸς τὸν θεόν· ὡς γὰρ αὐτόθεος, καὶ ἀληθινὸς θεὸς ὁ πατὴρ πρὸς εἰκόνα καὶ εἰκόνας τῆς εἰκόνος, — διὸ καὶ κατ᾽ εἰκόνα λέγονται εἶναι οἱ ἄνθρωποι, οὐκ εἰκόνες —, οὕτως ὁ αὐτὸς λόγος πρὸς τὸν ἐν ἑκάστῳ λόγον. Ἀμφότερα γὰρ πηγῆς ἔχει χώραν, ὁ μὲν πατὴρ, θεότητος, ὁ δὲ υἱὸς, λόγου. Ὥσπερ οὖν θεοὶ πολλοὶ, ἀλλ᾽ ἡμῖν εἷς[3]) θεὸς, ὁ πατὴρ, καὶ πολλοὶ κύριοι, ἀλλ᾽ ἡμῖν εἷς κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς, οὕτως πολλοὶ λόγοι, ἀλλ᾽ ἡμῖν

---

[1]) Psalm. L, 1.

[2]) Huetius τόν omisit.

[3]) Huetius εἷς ὁ θεός.

εὐχόμεθα, ὅπως ὑπάρξῃ ὁ ἐν ἀρχῇ λόγος, ὁ πρὸς τὸν θεὸν ὤν,[1]) ὁ θεὸς λόγος. Ὃς γὰρ οὐ χωρεῖ τοῦτον τὸν λόγον, τὸν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν, ἤτοι[2]) αὐτῷ γενομένῳ σαρκὶ προσέξει, ἢ μεθέξει τῶν μετεσχηκότων τινὸς τούτου τοῦ λόγου, ἢ ἀποπεσὼν τοῦ μετέχειν τοῦ μετεσχηκότος, ἐν πάντῃ ἀλλοτρίῳ τοῦ λόγου ἔσται καλουμένῳ. Σαφὲς δὲ ἔσται τὸ εἰρημένον ἐκ παραδειγμάτων τῶν περὶ τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ θεῶν, ἤτοι μετεχόντων θεοῦ, ἢ λεγομένων μὲν, οὐδαμῶς δὲ ὄντων θεῶν, καὶ πάλιν λόγου θεοῦ, καὶ λόγου γενομένου θεοῦ σαρκὸς, καὶ λόγων,[3]) ἤτοι μετεχόντων πως τοῦ λόγου, λόγων δευτέρων, ἢ τρίτων, παρὰ τὸν πρὸ πάντων νομιζομένων μὲν λόγων, οὐκ ὄντων δὲ ἀληθῶς λόγων, ἀλλ', ἵν' οὕτως εἴπω, ὅλον τοῦτο ἀλόγων λόγων, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν λεγομένων μὲν, οὐκ ὄντων δὲ θεῶν τάξαι τις ἂν ἀντὶ τοῦ ἀλόγων λόγων τὸ οὐ θεῶν θεῶν. Ὁ μὲν οὖν θεὸς τῶν ὅλων τῆς ἐκλογῆς[4]) ἐστι θεὸς, καὶ πολὺ μᾶλλον τοῦ τῆς ἐκλογῆς Σωτῆρος· ἔπειτα τῶν ἀληθῶς θεῶν ἐστι θεὸς, καὶ ἁπαξαπλῶς ζώντων, καὶ οὐ νεκρῶν ἐστι θεός. Ὁ δὲ θεὸς λόγος τάχα τῶν ἐν αὐτῷ ἱστάντων τὸ πᾶν καὶ τῶν πατέρα αὐτὸν νομιζόντων ἐστὶ θεός. Ἥλιος δὲ καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες, ὥς τινες τῶν πρὸ ἡμῶν διηγήσαντο, ἀπενεμήθησαν[5]) τοῖς μὴ ἀξίοις ἐπιγράφεσθαι τὸν θεὸν τῶν θεῶν θεὸν

[1]) Huet. in textu θεὸν, ὢν, ad margin. recte θεὸν ὤν, in notis: „Perion. et Ferrar. recte legebant ὤν, sed a superioribus virgula sejugabant; nos conjungenda censemus, et ita vertenda etc."

[2]) Huetius in textu ἢ τοιαύτῳ, recte tamen margini adscripsit ἤτοι αὐτῷ. Idem in notis: „lege etc; alludit ad II Cor. V, 16."

[3]) Codd. Bodlejan. et Barberin. λόγων, editio Huet. λόγον. R.

[4]) Rom. XI, 7. — Matth. XXII, 32.

[5]) Huet. minus accurate ἀπονεμίσθησαν.

αὐτῶν εἶναι. Οὕτω δὲ ἐξεδέξαντο κινηθέντες ἐκ τῶν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ τὸν τρόπον τοῦτον ἐχόντων· „μὴ[1]) *ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς, καὶ λατρεύσῃς αὐτοῖς, ἃ ἀπένειμεν αὐτὰ κύριος ὁ θεός σου πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν.“ Ὑμῖν δὲ οὐχ οὕτως ἔδωκε κύριος ὁ θεός σου. Πῶς γὰρ ἀπένειμε πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἥλιον καὶ σελήνην καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ ὁ θεὸς, οὐχ οὕτως δεδωκὼς αὐτὰ τῷ Ἰσραήλ; τῷ τοὺς μὴ δυναμένους ἐπὶ τὴν νοητὴν ἀναδραμεῖν φύσιν, δι᾽ αἰσθητῶν θεῶν κινουμένους περὶ θεότητος, ἀγαπητῶς κἂν ἐν τούτοις ἵστασθαι, καὶ μὴ πίπτειν ἐπὶ εἴδωλα καὶ δαιμόνια. Οὐκοῦν οἱ μὲν θεὸν ἔχουσι τὸν τῶν ὅλων θεὸν, οἱ δὲ παρὰ τούτους δεύτεροι ἱστάμενοι ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· καὶ τρίτοι οἱ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ θεοῦ μὲν πλανηθέντες, πλὴν πλάνην πολλῷ διαφέρουσαν καὶ κρείττονα τῶν καλούντων θεοὺς ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, χρυσὸν καὶ ἄργυρον, τέχνης ἐμμελετήματα.*[2]) *Τελευταῖοι δέ εἰσιν οἱ λεγομένοις μὲν θεοῖς ἀνακείμενοι, οὐδαμῶς δὲ οὖσιν θεοῖς. Οὕτω τοίνυν οἱ μέν τινες μετέχουσιν αὐτοῦ τοῦ ἐν ἀρχῇ λόγου, καὶ πρὸς τὸν θεὸν λόγου, καὶ θεοῦ λόγου, ὥσπερ Ὡσηὲ, καὶ Ἡσαΐας, καὶ Ἱερεμίας, καὶ εἴ τις ἕτερος τοιοῦτον ἑαυτὸν παρέστησεν, ὡς τὸν λόγον κυρίου, ἢ τὸν λόγον γενέσθαι πρὸς αὐτόν. Ἕτεροι δὲ οἱ μηδὲν εἰδότες,*[3]) *εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον, τὸν γενόμενον σάρκα λόγον τὸ πᾶν νομίσαντες εἶναι τοῦ λόγου, Χρι-*

---

[1]) Deuteron. IV, 19., ubi plura, quam quae ab Orig. allata sunt, alioque ordine verba, quae alterum *αὐτοῖς* sequuntur, disposita leguntur.

[2]) Huetius *ἐμμελέτημα*.

[3]) I Cor. II, 2. — II Cor. V, 16.

στὸν κατὰ σάρκα μόνον γινώσκουσι· τοιοῦτον δέ ἐστι τὸ πλῆθος τῶν πεπιστευκέναι νομιζομένων. Καὶ τρίτοι λόγοις, μετέχουσί τι τοῦ λόγου, ὡς πάντα ὑπερέχουσι λόγον προσεσχήκασι, καὶ μήποτε οὗτοί εἰσιν οἱ μετερχόμενοι τὰς εὐδοκιμούσας καὶ διαφερούσας ἐν Φιλοσοφίᾳ παρ᾽ Ἕλλησιν αἱρέσεις. Τέταρτοι δὲ παρὰ τούτους οἱ πεπιστευκότες λόγοις πάντη διεφθορόσι καὶ ἀθέοις, τὴν ἐναργῆ καὶ σχεδὸν αἰσθητὴν πρόνοιαν ἀναιροῦσι, καὶ ἄλλο τι τέλος παρὰ τὸ καλὸν ἀποδεχομένοις. Εἰ καὶ ἐδόξαμεν δὲ παρεκβεβηκέναι, οἶμαι δ᾽ ὅτι παρακειμένως ὑπὲρ τοῦ σαφῶς ἰδεῖν τέσσαρα πράγματα κατὰ τὸ Θεὸς ὄνομα, καὶ τέσσαρα κατὰ τὸ Λόγος, τοῦτο πεποιήκαμεν. Ἦν γὰρ ὁ θεὸς, καὶ θεός· εἶτα θεοὶ διχῶς, ὧν[1]) *τοῦ κρείττονος τάγματος ὑπερέχει*[2]) *ὁ θεὸς λόγος ὑπερεχόμενος ὑπὸ τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ. Καὶ πάλιν ἦν ὁ λόγος, τάχα δὲ καὶ λόγος, ὁμοίως τῷ ὁ θεὸς καὶ θεός· καὶ οἱ λόγοι διχῶς. Οἰκεῖοί τε ἄνθρωποι,*[3]) *οἱ μὲν τῷ πατρὶ, μερίδες ὄντες αὐτοῦ· καὶ*

---

[1]) *ὧν τοῦ κρείττονος κ. τ. λ.* Totus ille locus, usque ad *Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ κ. τ. λ.* (cfr. 4.) in Ferrariana interpretatione desiderabatur, quem nos e Perioniana, mutatis dumtaxat nonnullis, supplevimus. Idem quoque in toto hoc opere a nobis factum est, quotiescunque Ferrariana interpretatio deficiebat; quod nonnunquam contingere observavimus, quum error aliquis occurrit, veluti in iis, quae sequuntur. Nempe Filium Patri inferiorem posuit pro more suo, ut in Origenianis probavimus. Huet. — (!)

[2]) *ὑπερέχει.* H. et R. in textu *ὑπερέχειν*, recte tamen H. ad marginem., R. in notis monent: „lege *ὑπερέχει.*

[3]) H. et R. in textu *ἀνθρώπινοι.* Quae perversa lectio cum stare prorsus nequeat, equidem respectu habito eorum, quae pag. 94. lin. 17., pag. 95. lin. 14., pag. 95. lin. 22. et seqq. (cfr. etiam pag. 97. lin. 7. et seqq.) leguntur, *ἄνθρωποι* in textum recepi.

τούτοις παρακείμενοι, οὓς νῦν σαφέστερον ὁ λόγος ἡμῖν παρίστησιν, οἱ ἐπὶ τὸν Σωτῆρα φθάσαντες, καὶ τὸ πᾶν ἐν αὐτῷ ἱστάντες. Καὶ τρίτοι οἱ προειρημένοι, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας νομίζοντες θεοὺς, καὶ ἐν αὐτοῖς ἱστάμενοι. Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ ἐν τῇ κάτω χώρᾳ οἱ τοῖς ἀψύχοις καὶ νεκροῖς εἰδώλοις ἐκκείμενοι. Τὸ δὲ ἀνάλογον καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν λόγον εὑρίσκομεν. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῷ τῷ λόγῳ κεκόσμηνται· οἱ δὲ παρακειμένῳ τινὶ αὐτῷ καὶ δοκοῦντι εἶναι αὐτῷ τῷ πρώτῳ λόγῳ, οἱ μηδὲν εἰδότες, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον, οἱ τὸν λόγον σάρκα ὁρῶντες· καὶ τρίτοι, οὓς πρὸ βραχέως εἰρήκαμεν. Τί δὲ δεῖ λέγειν περὶ τῶν νομιζομένων μὲν ἐν λόγῳ τυγχάνειν, ἀποπεπτωκότων δὲ οὐ μόνον αὐτοῦ τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰχνέων, καὶ μετεχόντων αὐτοῦ;

4. „Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.“ Διὰ τῶν προειρημένων τριῶν προτάσεων τάγματα τρία διδάξας ἡμᾶς ὁ Εὐαγγελιστὴς συγκεφαλαιοῦται τὰ τρία εἰς ἓν, λέγων τό· „οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.“ Πρῶτον δὲ τῶν τριῶν μεμαθήκαμεν, ἐν τίνι ἦν ὁ λόγος, ὅτι ἐν ἀρχῇ, καὶ πρὸς τίνα οὗτος ἦν, ὅτι πρὸς τὸν θεὸν, καὶ τίς ὁ λόγος ἦν, ὅτι θεός. Οἱονεὶ οὖν δεικνὺς τὸν προειρημένον θεὸν λόγον διὰ τοῦ Οὗτος, καὶ συνάγων εἰς τετάρτην πρότασιν τό τε· „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος“ καὶ τό· „ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος“ φησίν· „Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.“ Δύναται μέντοι γε τὸ τῆς ἀρχῆς ὄνομα λαμβάνεσθαι καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου ἀρχῆς, μανθανόντων ἡμῶν διὰ τῶν λεγομένων, ὅτι πρεσβύτερος ὁ λόγος τῶν ἀπ᾽ ἀρχῆς [1]) γενομένων ἦν. Εἰ γὰρ „ἐν [2]) ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν,“ τὸ δέ· „ἐν ἀρχῇ ἦν·“ σαφῶς πρεσβύτερόν ἐστι τοῦ ἐν ἀρχῇ πεποιημένου, οὐ

[1]) ἀπ᾽ αρχῆς. H. et R. ἀπαρχῆς.
[2]) Genes. 1, 1.

μόνον στερεώματος καὶ ξηρᾶς, ἀλλὰ οὐρανοῦ καὶ γῆς πρεσβύτερός ἐστιν ὁ λόγος. Τάχα δὲ οὐκ ἀτόπως τις ζητήσαι ἂν, διὰ τί οὐκ εἴρηται· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. Ἀκόλουθον δέ ἐστι τὸν ζητοῦντα, τί δήποτε οὐ γέγραπται· ἐν ἀρχῇ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς· πλείονας ἀποφαίνεσθαι λόγους, καὶ τάχα ἑτερογενεῖς, ἢ ὁ μέν τις τοῦ θεοῦ λόγος, ἕτερος δὲ φέρε εἰπεῖν ἀγγέλων λόγος, καὶ ἄλλος ἀνθρώπων, καὶ οὕτως ἐπὶ τῶν λοιπῶν λόγων. Εἰ δὲ λόγος, τάχα καὶ σοφία καὶ δικαιοσύνη. Ἄτοπον δὲ πλείονας φάσκειν τῆς Λόγος προσηγορίας κυρίως τυγχάνειν, καὶ τῆς[1]) Σοφία, καὶ τῆς Δικαιοσύνη. Καὶ πληχθησόμεθα πρὸς τὸ μὴ δεῖν ζητεῖν πλείονας λόγους καὶ σοφίας καὶ δικαιοσύνας, κυρίως οὕτως ὀνομαζόμενα, ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Πᾶς γὰρ ὁστισοῦν ὁμολογήσαι ἂν μίαν εἶναι τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ καὶ ἐπ᾽ αὐτῆς τολμήσαι τις λέγειν ἑτέραν εἶναι τὴν τοῦ θεοῦ ἀλήθειαν, καὶ ἑτέραν τὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ ἄλλην τὴν τῶν ἀνθρώπων· ἐν γὰρ τῇ φύσει τῶν ὄντων μία ἡ περὶ ἑκάστου ἀλήθεια. Εἰ δὲ ἀλήθεια μία, δηλονότι καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῆς, καὶ ἡ ἀπόδειξις σοφία τυγχάνουσα μία εὐλόγως ἂν νοοῖτο πάσης τῆς νομιζομένης σοφίας, οὐ κρατούσης τῆς ἀληθείας, οὐδὲ σοφίας ἂν ὑγιῶς χρηματιζούσης. Εἰ δ᾽ ἀλήθεια μία καὶ σοφία μία, καὶ λόγος, ὁ ἀπαγγέλλων τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν σοφίαν ἁπλῶν καὶ φανερῶν εἰς τοὺς χωρητικοὺς, εἷς ἂν τυγχάνοι. Καὶ οὐχὶ ταῦτά φαμεν ἀρνούμενοι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὸν λόγον εἶναι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ δεικνύντες τὸ χρήσιμον

---

1) καὶ τῆς Σοφία, καὶ τῆς Δικαιοσύνη. H. et R. in textu καὶ τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ δικαιοσύνῃ. Iidem in notis: „lege καὶ τῆς, σοφία, (supple προσηγορίας) καὶ τῆς, δικαιοσύνη.“ H. solus ad marginem: καὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς δικαιοσύνης; cui lectioni ex loco pag. 61. lin. 8. obvio non nihil commendationis accedit.

τοῦ σεσιωπῆσθαι Τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἀναγεγράφθαι· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. Ὁ αὐτὸς δὲ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει καὶ μετὰ τῆς προσθήκης αὐτὸν ὀνομάζει τοῦ θεοῦ, λέγων· „καὶ εἶδον[1]) οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, ἰδοὺ ἵππος λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν καλούμενος πιστὸς καὶ ἀληθινὸς, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρὸς, καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διαδήματα πολλά· ἔχων ὄνομα γεγραμμένον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ αὐτός· καὶ περιβεβλημένος ἱμάτιον ἐῤῥαντισμένον αἵματι· καὶ ἐκέκλητο τὸ ὄνομα αὐτοῦ· λόγος τοῦ θεοῦ. Καὶ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ ἠκολούθει αὐτῷ ἐφ'[2]) ἵπποις λευκοῖς, ἐνδεδυμένοι[3]) βύσσινον καθαρόν. Καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται ῥομφαία ὀξεῖα, ἵνα ἐν αὐτῇ πατάξῃ τὰ ἔθνη, καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ· καὶ αὐτὸς πατεῖ τὴν ληνὸν τοῦ οἴνου τῆς ὀργῆς τοῦ θυμοῦ[4]) τοῦ θεοῦ τοῦ παντοκράτορος. Καὶ ἔχει ἐπὶ τὸ ἱμάτιον καὶ ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ ὄνομα γεγραμμένον· ὁ Βασιλεὺς βασιλέων καὶ κύριος κυρίων.“ Ἀναγκαίως δὲ καὶ ἀπολύτως εἴρηται καὶ Λόγος, καὶ μετὰ προσθήκης Λόγος τοῦ θεοῦ· ὧν εἰ τὸ ἕτερον σεσιώπητο, ἀφορμὰς ἂν εἴχομεν τοῦ παραδέξασθαι,[5]) καὶ

---

[1]) Apocal. XIX, 11—16., ubi τόν post εἶδον exstat, καί ante ἰδού; pro ἐῤῥαντισμένον legitur βεβαμμένον· καλεῖται pro ἐκέκλητο· ὁ λόγος pro λόγος· στρατεύματα τά pro στρατεύματα αὐτοῦ· βύσσινον λευκὸν καθαρόν pro βύσσ. καθαρόν· τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς pro τῆς ὀργῆς τοῦ θυμοῦ, ubi denique βασιλεύς exhibetur pro ὁ βασιλεύς.

[2]) H. et R. ἐπὶ ἵπποις.

[3]) H. et R. in textu ἐνδεδυμένοις, ille tamen ad marg., hic in notis: „lege ἐνδεδυμένοι.“ Cfr. p. 106. lin. 12.

[4]) τοῦ θυμοῦ. Desideratur in editione Huetii, sed suppletur e Codd. Bodlejano et Barberino. R.

[5]) Huet. in textu παραδέξασθαι, ad marginem παρεκδέξασθαι, in notis autem justo loquacior haec exhibet:

ἀποπεσεῖν τῆς περὶ τοῦ λόγου ἀληθείας. Εἰ γὰρ λόγος μὲν ἀναγέγραπτο, λόγος δὲ θεοῦ μὴ εἴρητο, οὐ σαφῶς ἐμανθάνομεν, ὅτι οὗτος ὁ λόγος λόγος τοῦ θεοῦ ἐστι. Πάλιν τ' αὖ εἰ λόγος μὲν τοῦ[1]) θεοῦ προσηγορεύετο, λόγος δὲ ἀπολύτως οὐκ εἴρητο, κἂν πολλοὺς λόγους ἀναπλάσσοντες κατὰ τὴν πρὸς ἕκαστον τῶν λογικῶν σχέσιν, μάτην[2]) ἂν πολλοὺς κυρίως [ὀνομαζομένους παρεδεξάμεθα. Καλῶς μέντοι γε διαγράφων τὰ περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ὁ Ἀπόστολος καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἤδη δὲ καὶ διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ προφήτης, φησὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἑωρακέναι ἐν ἀνεῳγότι τῷ οὐρανῷ, ἐφ' ἵππῳ λευκῷ ὀχούμενον. Τί δὲ αἰνίττεται τὸ ἀνεῷχθαι τὸν οὐρανὸν, καὶ ὁ λευκὸς ἵππος, καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ καθέζεσθαι τὸν καλούμενον τοῦ θεοῦ λόγον, πρὸς τὸ εἶναι θεοῦ λόγον καὶ πιστὸν καὶ ἀληθινὸν, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρινοῦντα καὶ πολεμοῦντα λεγόμενον, κατανοητέον, ἵνα ἔτι μᾶλλον προβιβασθῶμεν τῷ ἐκλαβεῖν τὰ περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ. Κεκλεῖσθαι δὲ ἡγοῦμαι τὸν οὐρανὸν τοῖς ἀσεβέσι, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ φέρουσιν, ἀνεῷχθαι δὲ τοῖς δικαίοις καὶ κεκοσμημένοις τῇ τοῦ ἐπουρανίου[3]) εἰκόνι·

„nullo sensu haec reddiderunt Ferrarius et Perionius. Legas παρεκδέξασθαι, proclivis erit interpretatio; παρεκδέξασθαι autem est: praeter germanam sententiam intelligere et explicare. Cfr. pag. 16. lin. 20., ubi etiam neque Ferrar. neque Perionius hanc vocem assecuti sunt."

[1]) Huetius τοῦ omisit.

[2]) Ferrarius legebat ἂν πολλούς κ. τ. λ.; at in Cod. Reg. vox μάτην aliena manu inserta fuerat, ut ita legeretur: μάτην ἂν πολλοὺς κυρίως κ. τ. λ. Hanc lectionem secutus est Perionius, et nos ita probamus, ut illam Ferrarii plane repudiemus. Huet.

[3]) Codd. Bodlejan. et Barberin. ἐπουρανίου, male vero editio Huetii in textu habet ἐπαρνίου. R. — H. ad marginem recte ἐπουρανίου, in notis: „ἐπαρνίου inepta

τοῖς μὲν γὰρ, ἅτε κάτω τυγχάνουσι, καὶ ἐν σαρκὶ ἔτι ὑπάρχουσιν ἀποκέκλεισται τὰ κρείττονα, οὐ συνιεῖσιν αὐτὰ, οὐδὲ τὸ κάλλος αὐτῶν δυναμένοις, ἐπεὶ μὴ βούλονται κατανοεῖν, συγκύπτοντες, [1]) καὶ μὴ ἐπιδιδόντες αὑτοὺς εἰς τὸ ἀνακύπτειν· τοῖς δὲ διαφέρουσιν, ἅτε τὸ πολίτευμα [2]) ἔχουσιν ἐν οὐρανοῖς, τὰ οὐράνια τῇ κλειδὶ τοῦ Δαβὶδ ἀνέῳγε θεωρούμενα, τοῦ θείου λόγου ἀνοίγοντος αὐτὰ καὶ σαφηνίζοντος διὰ τοῦ ὀχεῖσθαι ἵππῳ, φωναῖς τὰ σημαινόμενα ἀπαγγελλούσαις, λευκῷ, διὰ τὸ φανερὸν καὶ τὸ λευκὸν καὶ φωτεινὸν τῆς γνώσεως. Καθέζεται δὲ ἐπὶ τὸν λευκὸν ἵππον ὁ καλούμενος πιστὸς, ἱδρυμένος βεβαιώτερον καὶ, ἵν' οὕτως εἴπω, βασιλικώτερον ἐν φωναῖς ἀνατραπῆναι μὴ δυναμέναις, παντὸς ἵππου ὀξύτερον καὶ τάχιον τρεχούσαις, καὶ παρευδοκιμούσαις ἐν τῇ φορᾷ πάντα τὸν ἀνταγωνιστὴν ὑποκριτὴν λόγου νομιζόμενον λόγον, καὶ ἀληθείας δοκοῦσαν ἀλήθειαν. Καλεῖται δὲ πιστὸς ὁ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ ἵππου [3]) οὐ διὰ τὸ πιστεύειν, ὅσον διὰ τὸ πιστευτὸς εἶναι, τουτέστι· τοῦ πιστεύεσθαι ἄξιος. Κύριος γὰρ κατὰ τὸν Μωσέα [4]) πιστὸς καὶ ἀληθινός. Καὶ ἀληθινὸς γὰρ πρὸς ἀντιδιαστολὴν σκιᾶς καὶ τύπου καὶ εἰκόνος, ἐπεὶ τοιοῦτος ὁ ἐν τῷ ἀνεῳγότι οὐρανῷ λόγος· οὐ γὰρ [5])

---

lectio, quam tamen secutus est Perionius: „„„et iis, qui agni imagine ornati sunt.“ “ Lege ἐπουρανίου, alludit enim ad I Cor. XV, 49. Id a ταχυγράφοις ita contrahi solet: ἐπουίου, unde imperitus librarius ἐπαρνίου illud excudit.“

[1]) συγκύπτοντες. Ita Cod. Bodlejan., Reg. vero, (quem H. sequitur) et Barberinus ἐγκύπτοντες. R.

[2]) Philipp. III, 20.

[3]) ὁ ἐπὶ λευκοῦ ἵππου. Haec desunt in Cod. Bodlejano. R.

[4]) Deuteron. XXXII, 4.

[5]) Codd. Bodlejan. et Barberin. ὁ γὰρ ἐπὶ γῆς οὐ τοιοῦτος. R.

ἐπὶ γῆς ὁ τοιοῦτος, ὁποῖος ὁ ἐν οὐρανῷ, ἅτε γενόμενος σὰρξ, καὶ διὰ σκιᾶς καὶ τύπων καὶ εἰκόνων λαλούμενος.[1]) Τὰ δὲ πλήθη τῶν πεπιστευκέναι νομιζομένων τῇ σκιᾷ τοῦ λόγου, καὶ οὐχὶ τῷ ἀληθινῷ λόγῳ θεοῦ ἐν τῷ ἀνεῳγότι οὐρανῷ τυγχάνοντι μαθητεύεται. Διόπερ ὁ Ἱερεμίας φησί· „πνεῦμα[2]) προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος, οὗ εἴπομεν· ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσιν.“ Οὗτος[3]) δὲ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ὁ πιστὸς καλούμενος καὶ ἀληθινὸς καλεῖται, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ, τῇ αὐτοδικαιοσύνῃ καὶ αὐτοκρίσει τὸ κατ' ἀξίαν[4]) ἑκάστου τῶν ὄντων ἀπονέμειν ἀπὸ θεοῦ δύνασθαι λαβὼν καὶ κρίνειν. Οὐδεὶς γὰρ τῶν μετεχόντων δικαιοσύνης, καὶ τῆς τοῦ κρίνειν λαὸν δυνάμεως, οὕτω πάντη ἐναπομάξασθαι ἑαυτοῦ τῇ ψυχῇ δυνήσεται τοὺς τῆς δικαιοσύνης τύπους καὶ τοῦ κρίνειν, ὥστε ἐν μηδενὶ ἀποδεῖν τῆς αὐτοδικαιοσύνης καὶ τῆς αὐτοκρίσεως, ὡς οὐδὲ ὁ γράφων εἰκόνα οἷόστε ἔσται μεταδοῦναι πάντων τῶν τοῦ γραφομένου ἰδιωμάτων τῇ γραφῇ. Διὰ τοῦτο δὲ ἡγοῦμαι τὸν Δαβὶδ λέγειν τό· „οὐ[5]) δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν·“ οὐ γὰρ ἁπαξαπλῶς εἶπε· πᾶς ἄνθρωπος, ἤ· πᾶς ἄγγελος, ἀλλά· πᾶς ζῶν, ὅτι, κἂν τῆς ζωῆς τις μετέχῃ, καὶ πάντη τὴν νεκρότητα ἀποσείσηται, οὐδ' οὕτως ὡς πρὸς σὲ δικαιωθῆναι δυνήσεται παραπλησίως τῇ ζωῇ· οὐδὲ δυνατὸν τὸν μετέχοντα τῆς ζωῆς, καὶ διὰ τοῦτο ζῶντα χρηματίζοντα, αὐτὸν γενέσθαι ζωήν, καὶ τὸν μετέχοντα δικαιοσύνης, καὶ διὰ[6]) τοῦτο δίκαιον καλούμενον ἐξι-

---

[1]) Huet. καλούμενος. R. in textu λαλούμενος, in notis: „Cod. Barberinus λαλούμενος.“ Haud dubie in notis scribere voluit καλούμενος.

[2]) Thren. IV, 20., ubi εἴπαμεν legitur pro εἴπομεν.

[3]) Ferrarius legebat οὕτως δὲ ὁ λόγος. R.

[4]) κατ' ἀξίαν. H. et R. καταξίαν.

[5]) Psalm. CXLIII, 2.

[6]) διὰ τοῦτο δίκαιον. Sic habet Codex Bodlejanus;

σωθῆναι πάντη τῇ δικαιοσύνῃ. Ἔργον δὲ τοῦ [1]) λόγου τοῦ θεοῦ ὥσπερ κρίνειν ἐν δικαιοσύνῃ, οὕτω καὶ πολεμεῖν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵν᾽ ἐκ τοῦ τοὺς ἐχθροὺς λόγῳ καὶ δικαιοσύνῃ οὕτω πολεμεῖν, ἀναιρουμένων τῶν ἀλόγων καὶ τῆς ἀδικίας, λέγεσθαι, ἐνοικήσῃ καὶ δικαιώσῃ, ἐκβάλλων τὰ ἐναντία τῆς ψυχῆς τοῦ, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, ἐπὶ σωτηρίᾳ αἰχμαλωτισθέντος ὑπὸ Χριστοῦ. Ἔτι δὲ μᾶλλόν ἐστι τὸν τοῦ λόγου πόλεμον ἰδεῖν, ὃν πολεμεῖ, ἐπὰν αὐτὸς μὲν πρέσβεύῃ περὶ ἀληθείας, ὁ δ᾽ ὑποκρινόμενος εἶναι λόγος οὐ λόγος ὢν, καὶ ἡ ἑαυτὴν [2]) ἀναγορεύσασα ἀλήθειαν, οὐκ ἀλήθεια τυγχάνουσα, ἀλλὰ ψεῦδος, φάσκῃ εἶναι ἑαυτὴν τὴν ἀλήθειαν. Τότε γὰρ καθοπλισάμενος ὁ λόγος κατὰ τοῦ ψεύδους ἀναλοῖ [3]) αὐτὸ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργεῖ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Καὶ ὅρα, εἰ δύναται κατὰ τὸ [4]) νοητὸν ταῦτα ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς παρίστασθαι ἐπιστολῇ. Τί γὰρ

Barberin. autem et Regius, (quem Huet. sequitur) αὐτοῦ τὸ δίκαιον. R.

[1]) Cod. Bodlejan. ἔργον δὲ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, Barberin., ἔργον δὲ τοῦτο τοῦ λόγου, Regius, (quem H. sequitur) ἔργον δὲ τούτου λόγου. R.

[2]) καὶ ἡ ἑαυτὴν ἀγορεύσασα κ. τ. λ. Sic recte habet Cod. Bodlejan.; male autem Cod. Reg. καὶ ἡ ἑαυτοῦ τὴν ἀναγορεύσασα. R. — Huet. in textu Cod. Reg. lectionem tuetur, margini tamen adscripsit ἑαυτήν. Idem in notis: „καὶ ἡ ἑαυτοῦ τὴν ἀναγορεύσασα ἀλήθειαν, οὐκ ἀλήθεια etc. Haec habebat Cod. Reg., quem secutus est Perionius per summam ἀκρισίαν. Lege: „καὶ ἡ ἑαυτὴν ἀναγορ. κ. τ. λ. At illam pericopen: οὐκ ἀλήθεια κ. τ. λ. ad oram Cod. Reg. manus recentior attexuerat. Eam comprobant Ferrarius et Perionius, et plane genuina est.“

[3]) II Thess. II, 8.

[4]) Huetius κατὰ τὸν νοητόν.

ἐστι τὸ ἀναλούμενον τῷ πνεύματι τοῦ στόματος Χριστοῦ, Χριστοῦ τυγχάνοντος λόγου καὶ ἀληθείας καὶ σοφίας, ἢ τὸ ψεῦδος; Καὶ τί τὸ καταργούμενον τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας Χριστοῦ, σοφίας καὶ λόγου νοουμένου,[1]) ἢ πᾶν τὸ ἐπαγγελλόμενον εἶναι σοφία, τυγχάνον δὲ ἓν τούτων, ὧν ὁ θεὸς δράσσεται[2]) τοὺς[3]) μὴ ὄντας τῇ ἀληθινῇ σοφίᾳ σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν; Ὅτι ὁ Ἰωάννης θαυμασιώτατα ἐν τοῖς περὶ τοῦ ὀχουμένου τῷ λευκῷ ἵππῳ λόγου φησὶ καὶ τό· „οἱ ὀφθαλμοὶ δὲ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρός. Ὡς γὰρ ἡ φλὸξ πυρὸς τὸ λαμπρὸν ἅμα καὶ φωτιστικὸν, ἔτι δὲ καὶ πυρῶδες ἔχει, καὶ ἀναλωτικὸν τῶν ὑλικωτέρων, οὕτως οἱ, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, ὀφθαλμοὶ τοῦ λόγου, οἷς βλέπει, καὶ πᾶς ὁ μετέχων αὐτοῦ, πρὸς τῷ διὰ τῶν ἐνυπαρχουσῶν αὐτῷ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν νοητῶν ἀναλοῦσι καὶ ἀφανίζουσι τὰ ὑλικώτερα καὶ παχύτερα τῶν νοημάτων· πάντων δὲ τὴν ἰσχνότητα καὶ λεπτότητα ἐκπέφευγε τῆς ἀληθείας τὰ ὁπωσποτοῦν ψευδόμενα. Πάνυ δὲ τεταγμένως μετὰ[4]) τὸν ἐν δικαιοσύνῃ κρίνοντα, καὶ κατὰ τὸ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνειν πολεμοῦντα, ἑξῆς δὲ τὸ[5]) πολεμεῖν φωτίζοντα, ἐπιφέρεται τό· ἐπὶ τὴν κε-

---

[1]) Huet. νοουμένης.

[2]) τυγχάνον — δράσσεται. Haec misere a Ferrario distorta sunt. Inscite quoque Perionius: „sed tamen unum est horum, quae Deus faciet in eorum astutia.“ Legebat δράσεται. Verte: „unum vero est ex illis, quae comprehendit Deus.“ Respexit Orig. ad Job. V, 13. coll. I Cor. III, 19. Huet. — Quum apud Huet. verba τοὺς — σοφούς non legantur, excusandus est, quod vertit: „quae,“ neque vero: quibus comprehendit Deus etc.

[3]) τοὺς μὴ ὄντας — σοφούς. Haec desunt in editione Huetii, sed supplentur e Cod. Bodlejano.

[4]) μετὰ τόν. Ita Codd. Bodlejanus et Barberinus; male editio Huet. κατὰ τόν. R.

[5]) ἑξῆς δὲ τό. R. nullo jure in notis: „legendum videtur ἑξῆς δὲ τῷ·“

φαλὴν εἶναι αὐτοῦ πολλὰ διαδήματα. Εἰ μὲν γὰρ ἓν ἦν καὶ μονοειδὲς τὸ ψεῦδος, καθ' οὗ τὸν στέφανον ἡττωμένου ἐλάμβανεν ὁ νικήσας πιστὸς καὶ ἀληθινὸς λόγος, καὶ ἓν διάδημα περικεῖσθαι εὐλόγως ἀναγέγραπτο ὁ ἐπικρατήσας τῶν ἐναντίων θεοῦ λόγος. Νυνὶ δὲ πολλῶν ὄντων τῶν ἐπαγγελλομένων τὴν ἀλήθειαν ψευδῶν, καθ' ὧν στρατευσάμενος ὁ λόγος στεφανοῦται, πολλὰ γινόμενα τὰ διαδήματα τῇ κεφαλῇ τοῦ πάντα νικήσαντος[1]) περικείμενα, καὶ ἑκάστης δὲ ἀποστατησάσης ἐνεργείας[2]) κρατῶν, πολλὰ διαδήματα τῷ νικᾷν περιτίθεται. Ἑξῆς μετὰ τὰ διαδήματα ἀναγέγραπται ἔχειν ὄνομα γεγραμμένον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ αὐτός· οὗτος γὰρ ὁ ἔμψυχος λόγος ἐπίσταταί τινα μόνος, διὰ τὸ ὑποδεέστερον ἐν τοῖς ἑξῆς γενητοῖς τῆς φύσεως αὐτοῦ οὐδενὸς χωροῦντος πάντα, ἃ ἐκεῖνος καταλαμβάνει, θεωρεῖν. Τάχα δὲ καὶ οἱ μετέχοντες ἐκείνου τοῦ λόγου μόνοι παρὰ τοὺς μὴ μετέχοντας ἴσασι[3]) τὰ μὴ εἰς ἐκείνους φθάνοντα. Οὐ γυμνὸς δὲ τῷ Ἰωάννῃ ὁρᾶται τῷ ἵππῳ ὀχούμενος ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, περιβέβληται γὰρ ἱμάτιον ἐῤῥαμμένον[4]) αἵματι, ἐπείπερ ἴχνη περίκειται ὁ γενόμενος λόγος σὰρξ, καὶ διὰ τὸ γεγονέναι σὰρξ ἀποθανών, ὡς προχυθῆναι αὐτοῦ καὶ αἷμα ἐπὶ τὴν γῆν, νύξαντος τοῦ στρατιώτου τὴν πλευρὰν αὐτοῦ. Ἐκείνου τοῦ πάθους, τάχα γὰρ κἂν ὁπωσποτὲ ἐν τῇ τοῦ λόγου ὑψηλοτάτῃ καὶ ἀνωτάτῃ θεωρίᾳ γενώμεθα, καὶ τῆς

---

[1]) *νικήσαντος*. Ita legerunt Ferrarius et Perionius. H. et R. legunt *κινήσαντος*.

[2]) Codd. Bodlejan. et Barberin. *ἐνεργείας*, male editio Huetii *ἐναργείας*. R.

[3]) *ἴσασι*. Ita recte habet Cod. Bodlejan., male vero Reg. (H.) et Barberinus *ἴᾶσι*. R. — Huet. in textu *ἴᾶσι*, ad marginem *ἴσασι*; idem in notis: „legendum *ἴσασι*. Ita Ferrarius et Perionius, et id quoque ratio postulat."

[4]) *ἐῤῥαμμένον*. Cfr. pag. 99. lin. 10. et annotat. 1.

ἀληθείας οὐ πάντη ἐπιλησόμεθα, τῆς ἐν σώματι ἡμῶν γενομένης δι' αὐτοῦ εἰσαγωγῆς. Τούτῳ τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ στρατεύματα ἀκολουθεῖ πάντα, λόγῳ ἑπόμενα ἡγουμένῳ, καὶ μιμούμενα αὐτὸν ἐν πᾶσι, καὶ μάλιστα τῷ ἐπιβεβηκέναι ὁμοίως αὐτῷ ἵπποις λευκοῖς· πάντα γὰρ ἐνώπιον τοῖς νοοῦσι. Καὶ ὥσπερ ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμὸς ἐπὶ τῷ τέλει τῶν πραγμάτων, οὕτως οἶμαι ὅτι ἀπέδρα ἀσάφεια καὶ ἀπορία, πάντων ἐπιμελῶς καὶ τρανῶς προπιπτόντων τῶν τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας μυστηρίων. Ἐπισκέψαι δὲ τοὺς λευκοὺς ἵππους τῶν ἀκολουθούντων τῷ λόγῳ, ἐνδεδυμένους[1]) βύσσινον λευκὸν καὶ καθαρὸν, εἰ μὴ, ἐπεὶ βύσσος ἀπὸ γῆς γίνεται, τῶν ἐπὶ γῆς διαλέκτων, ἃς ἠμφιεσμέναι εἰσὶν αἱ σημαίνουσαι φωναὶ καθαρῶς τὰ πράγματα, τύποι τυγχάνουσι τὰ βύσσινα ἐνδύματα. Ταῦτα δὴ ἐπὶ πλεῖον ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως διδασκούσης περὶ λόγου θεοῦ εἴρηται, ἵνα ἀκριβέστερον τὰ περὶ αὐτοῦ νοήσωμεν.

5. „Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.“ Τοῖς μὴ ἀκριβοῦσιν τὰς διαφόρους ἐν τοῖς ἀπαγγελλομένοις προτάσεις δόξει ταυτολογεῖν ὁ Εὐαγγελιστὴς, οὐδὲν πλέον λέγων ἐν τῷ· „οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν“ παρὰ τό· „καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν.“ Τηρητέον δὲ, ὅτι ἐν μὲν τῷ· „ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν“ οὐ μανθάνομεν τὸ πότε, ἢ ἐν τίνι ἦν πρὸς τὸν θεὸν, κατὰ τὸ τέταρτον ἀξίωμα προσκείμενον· τέσσαρα γὰρ ἀξιώματα, ἅπερ παρά τισι προτάσεις καλοῦνται, ἔστιν ἐνθάδε, ὧν τὸ τέταρτον· „οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.“ Οὐ ταὐτὸν δὲ τό· „ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν“ καὶ τό· „Οὗτος ἦν“ οὐχὶ[2]) ἁπλῶς πρὸς τὸν θεὸν, ἀλλὰ πότε, ἢ ἐν τίνι πρὸς τὸν θεόν· „Οὗτος γὰρ, φησὶν, ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.“ Ἀλλὰ καὶ τὸ

[1]) Cfr. pag. 99. lin. 13. et annotat. 3.

[2]) οὐχὶ ἁπλῶς. Huet. οὐχ ἁπλῶς.

Οὗτος κατὰ δεῖξιν[1]) ἐκφερόμενον νομισθήσεται ἐπὶ τοῦ λόγου τετάχθαι, ἢ ἐπὶ τοῦ θεοῦ ὑπὸ τοῦ μὴ συνετώτερον ἐρευνῶντος, ἵνα καὶ εὕρῃ σύλληψιν τῶν προτέρων γινομένων ἐν τῇ Οὗτος προσηγορίᾳ, τῆς τε Λόγος ἐπινοίας, καὶ τῆς Θεὸς, ἵνα ἡ δεῖξις συναγάγῃ εἰς ἓν τὰ τῇ ἐπινοίᾳ διάφορα· οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐπινοίᾳ τῇ[2]) Λόγος ἐστὶν ἡ Θεὸς, οὐδὲ ἐν τῇ Θεὸς ἡ Λόγος. Τάχα δὲ συγκεφαλαίωσίς ἐστι τῶν τριῶν προτάσεων εἰς μίαν τήν· „οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.“ Καθὸ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, οὐ μεμαθήκαμεν, ὅτι πρὸς τὸν θεόν· καθὸ δὲ πρὸς τὸν θεὸν ὁ λόγος ἦν, οὐκ ἐγινώσκομεν σαφῶς, ὅτι ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν ἦν· καθὸ δὲ θεὸς ὁ λόγος ἦν, οὔτε τὸ ἐν ἀρχῇ αὐτὸν εἶναι ἐδηλοῦτο, οὔτε ὅτι πρὸς τὸν θεὸν ἐτύγχανεν.

Ἐν δὲ τῇ· „οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν·“ ἀπαγγελίᾳ τοῦ „Οὗτος“ ἐπὶ τοῦ λόγου καὶ θεοῦ νοουμένου, καὶ τοῦ „ἐν ἀρχῇ“ οὕτω συναπτομένου, τοῦ τε „πρὸς τὸν θεὸν“ προστιθεμένου, οὐδὲν παραλείπεται τῶν ἐν ταῖς τρισὶ προτάσεσιν, ὃ οὐ συγκεφαλαιοῦται, συναγομένων εἰς ἕν. Ὅρα δὲ, εἰ, κατὰ τὸ δισσὸν ὀνομάζεσθαι τὸ „ἐν ἀρχῇ,“ δυνατὸν ἡμᾶς μανθάνειν πράγματα δύο· ἓν μὲν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ὡς εἰ καὶ καθ' αὑτὸν ἦν, καὶ μὴ πάντως πρός τινα· ἕτερον δὲ, ὅτι ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν ἦν. Καὶ οἶμαι, ὅτι οὐ ψεῦδος εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν, οὔτε πρὸς τὸν θεὸν μόνον τυγχάνων, ἐπεὶ καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν, οὔτε ἐν ἀρχῇ μόνον ὢν, καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν θεὸν ὢν, ἐπεί· „οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.“

---

[1]) κατα δεῖξιν. Sic legitur in Cod. Bodlejano, Barberin. habet κατὰ τάξιν. R. — Huet. in textu κατα * ξιν, ad marginem κατὰ δεῖξιν.

[2]) Codex Bodlejanus τῇ Λόγος, Regius (quem Huet. sequitur) αὐτῇ Λόγος. R.

6. „Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο.“ Οὐδέποτε τὴν πρώτην χώραν ἔχει τό· „δι' οὗ,“ δευτέραν δὲ ἀεί· οἷον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους· „Παῦλος[1] δοῦλος, φησὶ, Χριστοῦ Ἰησοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ ἐλάβομεν τὴν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.“ Ὁ γὰρ θεὸς τὸ εὐαγγέλιον ἑαυτοῦ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν, ὑπηρετούντων τῶν προφητῶν καὶ ἐχόντων τὸν λόγον τοῦ· „δι' οὗ,“ καὶ πάλιν ὁ θεὸς ἔδωκε χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι Παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς, καὶ ἔδωκε διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τοῦ Σωτῆρος, ἔχοντος τό· „δι' οὗ.“ Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ὁ αὐτὸς Παῦλός φησιν· „ἐπ' ἐσχάτου[2]) τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε·“ διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι ὁ θεὸς τοὺς αἰῶνας πεποίηκε διὰ τοῦ υἱοῦ, ἐν τῷ τοὺς αἰῶνας γίνεσθαι τοῦ μονογενοῦς ἔχοντος τό· „δι' οὗ.“ Οὕτω τοίνυν καὶ ἐνθάδε εἰ πάντα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο, οὐχ ὑπὸ τοῦ λόγου ἐγένετο, ἀλλ' ὑπὸ κρείττονος καὶ μείζονος παρὰ τὸν λόγον. Τίς δ' ἂν ἄλλος οὗτος τυγχάνῃ, ἢ ὁ πατήρ; Ἐξεταστέον δὲ, ἀληθοῦς ὄντος τοῦ· „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο,“ εἰ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Οἶμαι γὰρ, ὅτι τῷ μὲν φάσκοντι, γενητὸν αὐτὸ εἶναι, καὶ προϊεμένῳ τό· „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·“ ἀναγκαῖον παραδέξα-

---

[1]) Rom. I, 1—5., ubi χάριν legitur sine articulo. Cfr. paulo infra lin. 15.

[2]) Hebr. I, 1. 2., ubi τούτων adjectum legitur voc. ἡμερῶν.

σθαι, ὅτι τὸ ἅγιον πνεῦμα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο, πρεσβυτέρου παρ' αὐτὸ τοῦ λόγου τυγχάνοντος. Τῷ δὲ μὴ βουλομένῳ τὸ ἅγιον πνεῦμα διὰ τοῦ Χριστοῦ γεγονέναι, ἕπεται τὸ ἀγέννητον[1]) αὐτὸ λέγειν, ἀληθῆ τὰ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τούτῳ εἶναι κρίνοντι. Ἔσται[2]) δέ τις καὶ τρίτος παρὰ τοὺς δύο, τόν τε διὰ τοῦ λόγου παραδεχόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον γεγονέναι, καὶ τὸν ἀγένητον αὐτὸ[3]) εἶναι ὑπολαμβάνοντα, δογματίζων μηδὲ οὐσίαν τινὰ ἰδίαν ὑφεστάναι τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἑτέραν παρὰ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν. Ἀλλὰ τάχα προστιθέμενος μᾶλλον ἂν[4]) ἕτερον νομίζῃ εἶναι τὸν υἱὸν παρὰ τὸν πατέρα, τῷ τὸ αὐτὸ αὐτῷ τυγχάνειν τῷ πατρὶ, ὁμολογουμένως διαιρέσεως δηλουμένης τοῦ ἁγίου πνεύματος παρὰ τὸν υἱὸν ἐν τῷ· „ὃς[5]) ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν βλασφημήσει εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐχ ἕξει ἄφεσιν οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.“ Ἡμεῖς μέντοι γε τρεῖς ὑποστάσεις πειθόμενοι τυγχάνειν, τὸν

---

[1]) H. in textu ἀγένητον, in notis ἀγέννητον. R. h. l. ἀγέννητον, paulo infra lin. 8. ἀγένητον, ubi H. exhibet ἀγέννητον.

[2]) Ἔσται δέ τις καὶ τρίτος ——. Ἔτι εἰς τό· „πάντα κ. τ. λ. pag. 114. lin. 4. in Ferrariana interpretatione non comparent. Observavimus quippe loca Origenis aliqua perversae doctrinae labe foedata, sive in ipsius auctoris, sive in lectorum gratiam a Ferrario recisa. Nos hic adscivimus Perionianam, quam et locis aliquibus correximus. Huet.

[3]) H. et R. αὐτόν minus accurate exhibent.

[4]) H. et R. in textu ἐάν, recte tamen ille ad marginem, hic in notis: „lege ἄν.“

[5]) Matth. XII, 32., ubi pro ὃς ἐάν legitur ὃς ἄν, pro ὃς δ' ἂν — πνεῦμα — τούτῳ exhibetur ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι.

πατέρα, καὶ τὸν[1]) υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἀγέννητον μηδὲν ἕτερον τοῦ πατρὸς εἶναι πιστεύοντες, ὡς εὐσεβέστερον καὶ ἀληθὲς προσιέμεθα τό· πάντων διὰ τοῦ λόγου γενομένων, τὸ ἅγιον πνεῦμα πάντων εἶναι τιμιώτερον, καὶ τάξει πάντων τῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ Χριστοῦ γεγενημένων. Καὶ τάχα αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ μὴ καὶ αὐτονιὸν χρηματίζειν τοῦ θεοῦ, μόνου τοῦ μονογενοῦς φύσει υἱοῦ ἀρχῆθεν τυγχάνοντος, οὗ χρήζειν ἔοικε τὸ ἅγιον πνεῦμα, διακονοῦντος αὐτοῦ τῇ ὑποστάσει, οὐ μόνον εἰς τὸ εἶναι, ἀλλὰ καὶ σοφὸν εἶναι καὶ λογικὸν καὶ δίκαιον, καὶ πᾶν, ὁτιποτοῦν χρὴ αὐτὸ νοεῖν, τυγχάνειν κατὰ μετοχὴν τῶν προειρημένων ἡμῖν Χριστοῦ ἐπινοιῶν. Οἶμαι δὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα τὴν, ἵν' οὕτως εἴπω, ὕλην τῶν ἀπὸ θεοῦ χαρισμάτων παρέχειν τοῖς δι' αὐτὸ καὶ τὴν μετοχὴν αὐτοῦ χρηματίζουσιν ἁγίοις, τῆς εἰρημένης ὕλης τῶν χαρισμάτων ἐνεργουμένης μὲν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, διακονουμένης δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὑφεστώσης δὲ κατὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα. Καὶ κινεῖ με εἰς τὸ, ταῦθ' οὕτως ἔχειν, ὑπολαβεῖν Παῦλος περὶ χαρισμάτων οὕτω που γράφων· „διαιρέσεις[2]) δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δ' αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶ. καὶ ὁ αὐτός ἐστι θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.“ Ἔχει δὲ ἐπαπόρησιν διά τε τό· „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·“ καὶ ἀκολουθεῖν, τὸ πνεῦμα γενητὸν ὂν διὰ τοῦ λόγου γεγονέναι, πῶς οἱονεὶ προτιμᾶται[3]) τοῦ Χριστοῦ ἔν τισι γραφαῖς, ἐν μὲν τῷ Ἡσαΐᾳ ὁμολογοῦντος Χριστοῦ, οὐχ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀπεστάλθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, φησὶ γάρ· „καὶ[4]) νῦν κύριος ἀπέστειλέ με, καὶ τὸ πνεῦμα

---

[1]) Huet. καὶ υἱόν.

[2]) I Cor. XII, 4. 5. 6., ubi receptum legitur ὁ δὲ αὐτὸς θεός pro καὶ — θεός.

[3]) Huet. minus accurate προτιμᾶσαι.

[4]) Jes. XLVIII, 16., ubi κύριος bis legitur.

αὐτοῦ·" ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ ἄφεσιν μὲν ἐπαγγελλομένου ἐπὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἁμαρτίας, ἀποφαινομένου δὲ περὶ τῆς εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημίας, ὡς οὐ μόνον ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι μὴ ἐσομένης τῆς ἀφέσεως τῷ εἰς αὐτὸ δυσφημήσαντι, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ μήποτε οὐ πάντως διὰ τὸ τιμιώτερον εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Χριστοῦ, οὐ γίνεται ἄφεσις τῷ εἰς αὐτὸ[1]) ἡμαρτηκότι, ἀλλὰ διὰ τὸ Χριστοῦ μὲν πάντα μετέχειν τὰ λογικά, οἷς δίδοται συγγνώμη μεταβαλλομένοις ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος τοὺς κατηξιωμένους, μηδεμιᾶς εὔλογον εἶναι συγχνώμης τυχεῖν μετὰ τηλικαύτης καὶ τοιαύτης συμπνοίας τοῖς εἰς τὸ κακὸν ἔτι ἀποπίπτουσι[2]) καὶ ἐκτρεπομένοις τὰς τοῦ ἐνυπάρχοντος πνεύματος συμβουλίας. Εἰ δὲ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν φησὶν ὁ κύριος ἡμῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀπεστάλθαι καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ἔστι καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ ἀποστείλαντος τὸν Χριστὸν πνεύματος ἀπολογήσασθαι, οὐχ ὡς φύσει διαφέροντος, ἀλλὰ διὰ τὴν γενομένην οἰκονομίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἐλαττωθέντος παρ' αὐτὸ τοῦ Σωτῆρος. Εἰ δέ τις ἐν τούτῳ[3]) προσκόπτει τῷ λέγειν ἠλαττῶσθαι παρὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸν Σωτῆρα ἐνανθρωπήσαντα, προσακτέον αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους λεγομένων ἐπιστολῇ, καὶ ἀγγέλων ἐλάττονα διὰ το πάθημα τοῦ θανάτου, ἀποφηναμένου τοῦ Παύλου γεγονέναι τὸν Ἰησοῦν, φησὶ γάρ· „τὸν[4]) δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους

---

[1]) εἰς αὐτό. Cod. Bodlejan. recte εἰς αὐτό, Cod. Reg. (quem Huet. sequitur) male εἰς αὐτόν. R.

[2]) τοῖς — ἐκτρεπομένοις. R. sine justa causa in notis: „legendum videtur τοὺς εἰς τὸ κακὸν ἔτι ἀποπίπτοντας καὶ ἐκτρεπομένους."

[3]) Εἰ δέ τις ἐν τούτῳ. H. et R. in textu εἰ δὲ ἐν τούτῳ, R. tamen in animadversionibus: „lege εἰ δέ τις ἐν τούτῳ." Eandem lectionem Perionius tuetur.

[4]) Hebr. II, 9.

ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον." Ἢ τάχα ἔστι καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ἐδεῖτο ἡ κτίσις ὑπὲρ τοῦ ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων[1]) γένος μακαρίας καὶ θείας δυνάμεως ἐνανθρωπούσης, ἥτις διορθώσεται[2]) καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὡσπερεὶ ἐπέβαλλέ πως τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἡ πρᾶξις αὕτη, ἥντινα ὑπομένειν οὐ δυνάμενον προβάλλεται τὸν Σωτῆρα, ὡς τὸ τηλικοῦτον ἆθλον μόνον ἐνεγκεῖν δυνάμενον, καὶ τοῦ πατρὸς ὡς ἡγουμένου ἀποστέλλοντος τὸν υἱὸν συναποστέλλει καὶ συμπροπέμπει τὸ ἅγιον πνεῦμα αὐτὸν,[3]) ἐν καιρῷ ὑπισχνούμενον καταβῆναι πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ συνεργῆσαι τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ. Τοῦτο δὲ πεποίηκεν, ὅτε τῷ σωματικῷ εἴδει ὡσεὶ περιστερὰ[4]) ἐφίπταται μετὰ τὸ λουτρον αὐτῷ, καὶ ἐπιστὰν οὐ παρέσχεται, τάχα ἐν ἀνθρώποις τοῦτο πεποιηκότος[5]) τοῖς μὴ δυνηθεῖσιν ἀδιαλείπτως φέρειν αὐτοῦ τὴν δόξαν. Διόπερ σημαίνων[6]) ὁ Ἰωάννης περὶ τοῦ γνῶναι, ὅστις ποτέ ἐστιν ὁ Χριστὸς, οὐχὶ μόνην τὴν ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν κατάβασιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ πρὸς τῇ καταβάσει τὴν ἐν αὐτῷ μο-

---

[1]) ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων. Ita H. legit. R.: ἀλλὰ καὶ ἀνθρωπων.

[2]) R. minus accurate διοφθώσεται.

[3]) αὐτόν. Sic H. et R. exhibent. Equidem cum αὐτόν longius, quam par est, h. l. a verbis τὸν υἱόν distet, αὐτό praetulerim, verborum ordine ita disposito: τὸν υἱὸν — πνεῦμα, αὐτὸ ἐν καιρῷ κ. τ. λ.

[4]) Recte Cod. Bodlejan. περιστερά, male Reg. (quem Huet. sequitur) περιστερᾷ. Ceterum cfr. Luc. III, 22.

[5]) πεποιηκότος. R. sine causa: „lege πεποιηκός."

[6]) σημαίνων. R. nullo jure in animadversionibus: „lege σημαίνει, aut si servas σημαίνων, aliud verbum supple, quod regat οὐχὶ μόνην τὴν ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν κ. τ. λ.

γήν. Γέγραπται γὰρ εἰρηκέναι τὸν Ἰωάννην, ὅτι· „ὁ πέμψας[1]) με βαπτίζειν εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.“ Οὐ γὰρ λέγεται· „ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον“ μόνον, τάχα καὶ ἐπ' ἄλλους καταβεβηκότος αὐτοῦ, ἀλλὰ „καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν.“ Ταῦτα δὲ ἐπιπολὺ ἐξήτασται σαφέστερον ἰδεῖν βουλομένοις, πῶς, εἰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο, ἓν τῶν πάντων τυγχάνον[2]) ὑποδεεστέρων τοῦ, δι' οὗ ἐγένετο, νοούμενον, εἰ καὶ λέξεις τινὲς περισπᾷν ἡμᾶς εἰς τὸ ἐναντίον δοκοῦσιν. Ἐὰν δὲ προσίεταί τις τὸ καθ' Ἑβραίους εὐαγγέλιον, ἔνθα αὐτὸς ὁ Σωτήρ φησιν· „ἄρτι ἔλαβέ με ἡ μήτηρ μου, τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐν μιᾷ τῶν τριχῶν μου, καὶ ἀπένεγκέ με εἰς τὸ ὄρος τὸ μέγα Θαβώρ·“ ἐπαπορήσει, πῶς μήτηρ Χριστοῦ τὸ διὰ τοῦ λόγου γεγενημένον πνεῦμα ἅγιον εἶναι δύναται. Ταῦτα δὲ καὶ τοῦτο οὐ χαλεπὸν ἑρμηνεῦσαι. Εἰ γὰρ ὁ ποιῶν[3]) τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ[4]) ἐστὶν αὐ-

---

[1]) Ev. Joann. I, 32., ubi verba *καὶ πυρί* non leguntur.

[2]) *ἓν τῶν πάντων τυγχάνον ὑποδεεστέρων τοῦ.* Ita recte habet Cod. Bodlejanus; in Cod. Reg. legitur *ἓν τῶν πάντων τυγχάνων ὑποδεέστερον τοῦ.* R. — Huet. in textu Cod. Reg. lectionem tuetur, margini tamen eandem, quam in textum recepimus, adscripsit. Idem in annotationibus ratione habita lectionis Cod. Reg. haec addit: „manifesto haec mendosa sunt, etc.“

[3]) Codex Bodlejan. recte habet *εἰ γὰρ ὁ ποιῶν τὸ θέλημα*, male Regius (quem Huet. in textu sequitur) *εἰ γὰρ ὁποῖον τὸ θέλημα.* R. — Huet. ad margin. lectionem in textum receptam exhibet.

[4]) Matth. XII, 50.

του, καὶ φθάνει τὸ Ἀδελφὸς Χριστοῦ ὄνομα οὐ μόνον ἐπὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ τούτου θειότερα, οὐδὲν ἄτοπον ἔσται, μᾶλλον πάσης χρηματιζούσης μητρὸς Χριστοῦ διὰ τὸ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι μητέρα. Ἔτι εἰς τό· „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·“ καὶ ταῦτα ζητητέον· τῇ ἐπινοίᾳ ὁ λόγος ἕτερός ἐστι παρὰ τὴν ζωὴν, καὶ „ὃ γέγονεν ἐν τῷ λόγῳ ζωὴ ἦν, καὶ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων.“ Ἆρ' οὖν, ὡς πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ἡ ζωὴ δι' αὐτοῦ ἐγένετο; ἥτις ἐστὶ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ Σωτῆρος ἐπίνοιαι· ἢ καθ' ὑπεξαίρεσιν τῶν ἐν αὐτῷ νοητέον τό· „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο;“ Ὅπερ δοκεῖ μοι εἶναι κρεῖττον. Ἵνα γὰρ συγχωρηθῇ διὰ τοῦ γεγονέναι τὴν ζωὴν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, τί λεκτέον περὶ τῆς προεπινοουμένης[1]) τοῦ λόγου σοφίας; Οὐ γὰρ δήπου διὰ τοῦ λόγου τὸ περὶ τὸν λόγον γεγένηται· ὥστε χωρὶς τῶν ἐπινοουμένων τῷ Χριστῷ πάντα διὰ τοῦ λόγου γεγένηται τοῦ θεοῦ, ποιήσαντος ἐν σοφίᾳ αὐτὰ τοῦ πατρός· „πάντα[2]) γὰρ, φησὶν, ἐν σοφίᾳ ἐποίησας·“ οὐ· διὰ τῆς σοφίας ἐποίησας.

7. Ἴδωμεν δὲ, διὰ τί πρόσκειται τό· „καὶ χωρὶς[3]) αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν.“ Τισὶ κἂν δόξαι περιττὸν τυγχάνειν τό· „χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν“ ἐπιφερόμενον τῷ· „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο.“ Εἰ γὰρ πᾶν ὁτιποτοῦν διὰ τοῦ λόγου γεγένηται, οὐδὲν χωρὶς τοῦ λόγου γεγένηται. Οὐκέτι μέντοι γε ἀκολουθεῖ τῷ· χωρὶς τοῦ λό-

---

[1]) Codd. Reg. et Barberinus προεπινοουμένης, Bodlejanus προνοουμένης. R. — Huet in textu προνοουμένης, ad marginam ἐπινοουμένης, in notis: „Cod. Reg. προνοουμένης, ubi emendaverat aliquis ἐπινοουμένης. Ferrarius legit προνοουμένης.“

[2]) Psalm. CIV, 24.

[3]) Ev. Joann. I, 3.

γου μὴ γεγενῆσθαί[1]) τι, τό· πάντα διὰ τοῦ λόγου[2]) γεγενῆσθαι. Ἔξεστι γὰρ, οὐδενὸς χωρὶς τοῦ λόγου γεγενημένου, μὴ μόνον διὰ τοῦ λόγου γεγονέναι πάντα, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ λόγου τινά. Χρὴ τοίνυν εἰδέναι, πῶς δεῖ ἀκούειν τοῦ Πάντα, καὶ πῶς τοῦ Οὐδέν. Δυνατὸν γὰρ ἐκ τοῦ μὴ τετρανωκέναι ἀμφοτέρας τὰς λέξεις ἐκδέξασθαι, ὅτι, εἰ πάντα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο, τῶν δὲ πάντων ἐστὶ καὶ ἡ κακία, καὶ πᾶσα ἡ χύσις τῆς ἁμαρτίας, καὶ τὰ πονηρὰ, ὅτι καὶ ταῦτα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο. Τοῦτο δὲ ψεῦδος. Κτίσματα μὲν γὰρ διὰ τοῦ λόγου γεγονέναι οὐκ ἄτοπον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ λόγου τὰ ἀνδραγαθήματα, καὶ πάντα τὰ κατορθώματα κατωρθῶσθαι τοῖς μακαρίοις νοεῖν ἀναγκαῖον· οὐκέτι δὲ καὶ τα ἁμαρτήματα καὶ τὰ ἀποπτώματα. Ἐξειλήφασιν οὖν τινες τῷ ἀνυπόστατον εἶναι τὴν κακίαν, οὔτε γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται, ταῦτ' εἶναι τὰ Μηδέν· καὶ ὥσπερ Ἑλλήνων τινές φασιν, εἶναι τῶν Οὔ Τινων τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη, οἷον τὸ ζῶον καὶ τὸν ἄνθρωπον, οὕτως ὑπέλαβον Οὐδὲν τυγχάνειν πᾶν τὸ οὐχ ὑπὸ θεοῦ, οὐδὲ διὰ τοῦ λόγου τὴν δοκοῦσαν σύστασιν εἰληφός. Καὶ ἐφίσταμεν, εἰ δυνατὸν ἀπὸ τῶν γραφῶν πληκτικώτατα ταῦτα παραστῆσαι. Ὅσον τοίνυν ἐπὶ τοῖς σημαινομένοις τοῦ Οὐδὲν, καὶ τοῦ Οὐκ Ὂν, δόξει εἶναι συνώνυμα, τοῦ Οὐκ Ὄντος, Οὐδενὸς ἂν λεγομένου, καὶ τοῦ Οὐδενὸς, Οὐκ Ὄντος. Φαίνεται δὲ ὁ Ἀπόστολος τὰ Οὐκ Ὄντα οὐχὶ ἐπὶ τῶν μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντων ὀνομάζων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν μοχθηρῶν Μὴ Ὄντα νομίζων τὰ πονηρά· τὰ μή ὄντα[3]) γάρ, φησὶν, ὁ θεὸς ὡς ὄντα ἐκάλεσεν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μαρδοχαῖος, ἐν

---

1) H. et R. γεγενῆσθαί τι. R. in notis: „Ferrarius legit μὴ γεγενῆσθαι."

2) πάντα διὰ τοῦ λόγου. Sic recte habet H.; R. πάντα τοῦ λόγου.

3) Rom. IV, 17.

τῇ κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα Ἐσθὴρ, μὴ ὄντας τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἰσραὴλ καλεῖ, λέγων· „μὴ [1]) παραδῷς τὸ σκῆπτρόν σου, κύριε, τοῖς μὴ οὖσιν.“ Καὶ ἔστι προσαγαγεῖν, πῶς διὰ τὴν κακίαν μὴ ὄντες οἱ πονηροὶ προσαγορεύονται ἐκ τοῦ ἐν τῇ Ἐξόδῳ ὀνόματος ἀναγραφομένου τοῦ θεοῦ· „εἶπε [2]) γὰρ κύριος πρὸς Μωϋσῆν· „Ὁ Ὢν τοῦτό μοί ἐστι τὸ ὄνομα.“ Καθ᾽ ἡμᾶς δὲ, τοὺς εὐχομένους εἶναι ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἀγαθὸς θεὸς ταῦτά φησιν, ὃν δοξάζων ὁ Σωτὴρ λέγει· „οὐδεὶς [3]) ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ θεὸς, ὁ πατήρ.“ Οὐκοῦν ὁ ἀγαθὸς τῷ Ὄντι ὁ αὐτός ἐστιν. Ἐναντίον δὲ τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν, ἢ τὸ πονηρὸν, καὶ ἐναντίον τῷ Ὄντι τὸ Οὐκ Ὄν· οἷς ἀκολουθεῖ, ὅτι τὸ πονηρὸν καὶ κακὸν Οὐκ Ὄν. Καὶ τάχα τοῦτο ἔσηνε τοὺς εἰπόντας, τὸν διάβολον μὴ εἶναι θεοῦ δημιούργημα· καθὸ γὰρ διάβολός ἐστιν, οὐκ ἔστι θεοῦ δημιούργημα, ᾧ δὲ [4]) συμβέβηκε διαβόλῳ εἶναι, γενητὸς ὢν, οὐδενὸς κτιστοῦ ὄντος παρὲξ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, θεοῦ ἐστι κτίσμα· ὡς εἰ ἐφάσκομεν, καὶ τὸν φονέα μὴ εἶναι θεοῦ δημιούργημα, οὐκ ἀναιροῦντες τὸ, ᾗ ἄνθρωπός ἐστι, πεποιῆσθαι [5]) αὐτὸν ὑπὸ θεοῦ. Τιθέντες γὰρ τὸ, ᾗ ἄνθρωπος τυγχάνει, ἀπὸ θεοῦ αὐτὸν τὸ εἶναι εἰληφέναι, καὶ ἡμεῖς οὐ τίθεμεν τὸ, ᾗ φονεύς ἐστιν, ἀπὸ θεοῦ τοῦτ᾽ αὐτὸν εἰληφέναι. Πάντες μὲν οὖν οἱ μετέχοντες [6]) τοῦ Ὄντος, μετέχουσι δὲ οἱ ἅγιοι, εὐλόγως ἂν Ὄντες χρηματίζοιεν· οἱ δὲ ἀποστρα-

---

[1]) Esth. IV. lin. 23. a fine.

[2]) Exod. III, 14. 15., ubi legitur τοῦτό μού ἐστιν ὄνομα αἰώνιον.

[3]) Marc. X, 18. Luc. XVIII, 19., quibus locis ὁ πατήρ non legitur.

[4]) H. et R. ὧδε. Ferrar. ᾧ δέ legit.

[5]) πεποιῆσθαι. Edit. Huet. habet μὴ πεποιῆσθαι. R.

[6]) οἱ μετέχοντες. Editio Huet. οἱ μὴ μετέχοντες, perperam. Certe in Cod. Bodlejano non legitur μή. R.

φέντες τὴν τοῦ Ὄντος μετοχὴν, τῷ ἐστερῆσθαι τοῦ Ὄντος γεγόνασιν Οὐκ Ὄντες. Προείπομεν δὲ, ὅτι συνωνυμία ἐστὶ τοῦ Οὐκ Ὄντος καὶ τοῦ Οὐδενὸς, καὶ διὰ τοῦτο οἱ Οὐκ Ὄντες Οὐδέν εἰσι, καὶ πᾶσα ἡ κακία Οὐδέν ἐστιν, ἐπεὶ καὶ Οὐκ Ὂν τυγχάνει, καὶ Οὐδὲν καλουμένη χωρὶς γεγένηται τοῦ λόγου, τοῖς Πᾶσιν οὐ συγκαταριθμουμένη. Ἡμεῖς μὲν οὖν κατὰ τὸ δυνατὸν παρεστήσαμεν, τίνα τὰ διὰ τοῦ λόγου γεγενημένα πάντα, καὶ τί τὸ χωρὶς αὐτοῦ γενόμενον μὲν, Ὂν δὲ [1]) οὐδέποτε, καὶ διὰ τοῦτο Οὐδὲν καλούμενον.

8. *Βιαίως* δὲ οἶμαι καὶ χωρὶς μαρτυρίου τὸν Οὐαλεντίνου λεγόμενον εἶναι γνώριμον Ἡρακλέωνα, [2]) διηγούμενον τό· „πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο·“ ἐξειληφέναι πάντα τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, ἐκκλείοντα τῶν πάντων, τὸ ὅσον ἐπὶ τῇ ὑποθέσει αὐτοῦ, τὰ τοῦ κοσμοῦ, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ διαφέροντα. [3]) Φησὶ γάρ· „οὐ τὸν αἰῶνα, ἢ τὰ ἐν τῷ αἰῶνι γεγονέναι διὰ τοῦ λόγου, ἅτινα οἴεται πρὸ τοῦ λόγου γεγονέναι.“ Ἀναιδέστερον δὲ ἱστάμενος πρὸς τό· „καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν“ μηδὲ [4]) εὐλαβούμενος τό· „μὴ προσθῇς τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἐλέγξῃ σε, καὶ ψευδὴς γένῃ·“ προστίθησι τῷ Οὐδὲ Ἓν· „τῶν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τῇ κτίσει.“ Καὶ ἐπεὶ προφανῆ ἐστι τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ λεγόμενα σφόδρα βεβιασμένα, καὶ παρὰ τὴν ἐνάργειαν [5]) ἐπαγγελλόμενα,

---

[1]) Huet. *δέ* omisit.

[2]) Cfr. Neander in libro: Genetische Entwickelung d. vornehmsten gnost. Systeme, pag. 143—157.

[3]) Codex Bodlejan. *διαφέροντα γάρ φησιν οὐ τὸν αἰῶνα κ. τ. λ.* R.

[4]) Codd. Bodlejan. et Barberin. *μηδὲ εὐλαβούμενος*, Reg. (quem Huet. sequitur) *μὴ εὐλαβούμενος*. R. Ceterum cfr. Prov. XXX, 6. (XXIV).

[5]) Codd. Bodlejan. et Barberin. *ἐνάργειαν*, sicque legit Ferrarius; Codex vero Reg. male habet *ἐνέργειαν*. R. — H. in textu Cod. Reg. sequitur, margini tamen ad-

εἰ τὰ νομιζόμενα αὐτῷ θεῖα ἐκκλείεται τῶν Πάντων, τὰ δὲ, ὡς ἐκεῖνος οἴεται, παντελῶς φθειρόμενα κυρίως Πάντα καλεῖται, οὐκ ἐπιδιατριπτέον τῇ ἀνατροπῇ τῶν αὐτόθεν τὴν ἀτοπίαν ἐμφαινόντων· οἷον δὲ καὶ τὸ τῆς γραφῆς· „χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν·“ προστιθέντα αὐτὸν ἄνευ παραμυθίας τῆς ἀπὸ τῆς γραφῆς τό· „τῶν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τῇ κτίσει“ μηδὲ μετὰ πιθανότητος ἀποφαίνεσθαι, πιστεύεσθαι ἀξιοῦντα ὁμοίως προφήταις, ἢ ἀποστόλοις τοῖς μετ' ἐξουσίας καὶ ἀνυπευθύνως καταλείπουσι τοῖς καθ' αὐτοὺς καὶ μεθ' αὐτοὺς σωτήρια γράμματα. Ἔτι δὲ ἰδίως καὶ τοῦ· „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·“ ἐξήκουσε φάσκων· „τὸν τὴν αἰτίαν παρασχόντα τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου τῷ δημιουργῷ, τὸν λόγον ὄντα, εἶναι¹) οὐ τὸν Ἀφ' Οὗ, ἢ Ὑφ' Οὗ, ἀλλὰ τὸν Δι' Οὗ, περὶ τῶν ἐν τῇ συνηθείᾳ φράσιν²) ἐκδεχόμενος τὸ γεγραμμένον.“ Εἰ γὰρ, ὡς νοεῖ, ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων ἦν, ἔδει διὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγράφθαι πάντα γεγονέναι ὑπὸ τοῦ λόγου, οὐχὶ δὲ ἀνάπαλιν διὰ τοῦ λόγου ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ. Καὶ ἡμεῖς μὲν τῇ „Δι' Οὗ“ χρησάμενοι ἀκολούθως τῇ συνηθείᾳ, οὐκ ἀμάρτυρον τὴν ἐκδοχὴν ἀφήκαμεν· ἐκεῖνος δὲ πρὸς τὸ μὴ παραμεμυθῆσθαι³) ἀπὸ τῶν θείων γραμμάτων τὸν

---

scripsit ἐνάργειαν. Idem in notis: „Ferrar. legit ἐνάργειαν.“

¹) εἶναι. Deest in Cod. Reg. (quem H. sequitur), sed exstat in Codd. Bodlejano et Barberino. R.

²) φράσιν. Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur) φάσιν. R. — H. ad marginem φράσιν, in notis: „Cod. Reg. et Perionius φάσιν. At Ferrar. legebat φράσιν.“

³) πρὸς τὸ μὴ — ἑαυτὸν νοῦν, φαίνεται. Sic hunc locum in Cod. Reg. foedatum restituunt Codd. Bodlejan. et Barberinus. R. — Huet. in textu πρὸς τὸ μὴ παραμεμ * σαι ἀπὸ τῶν κ. τ. λ., margini tamen adscripsit παραμεμυθῆσθαι. Idem in notis: „lege etc. Supra pag. huj. lin. 6. ἄνευ παραμυθίας τῆς ἀπὸ τῆς γραφῆς, in-

καθ' ἑαυτὸν[1]) *νοῦν, φαίνεται καὶ ὑποπτεύσας τὸ ἀληθὲς, καὶ ἀναιδῶς αὐτῷ ἀντιβλέψας. Φησὶ γάρ· „ὅτι οὐχ ὡς ὑπ' ἄλλου ἐνεργοῦντος αὐτὸς ἐποίει ὁ λόγος, — ἵν' οὕτω νοηθῇ τὸ Δι' Αὐτοῦ —, ἀλλ' αὐτοῦ ἐνεργοῦντος ἕτερος ἐποίει.“ Οὐ τοῦ παρόντος δὲ καιροῦ ἐλέγξαι τὸ μὴ τὸν δημιουργὸν ὑπηρέτην τοῦ λόγου γεγενημένον τὸν κόσμον πεποιηκέναι, καὶ ἀποδεικνύναι, ὅτι ὑπηρέτης τοῦ δημιουργοῦ γενόμενος ὁ λόγος τὸν κόσμον κατεσκεύασε. Κατὰ γὰρ τὸν προφήτην Δαβίδ· „ὁ θεὸς*[2]) *εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.“ Ἐνετείλατο γὰρ ὁ ἀγέννητος θεὸς τῷ πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως, καὶ ἐκτίσθησαν, οὐ μόνον ὁ κόσμος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα· „εἴτε*[3]) *θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε*[4]) *ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων.“*

9. *Ἔτι εἰς τό· „χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν·“ οὐκ ἀγύμναστον ἐατέον καὶ τὸν περὶ τῆς κακίας λόγον· κἂν γὰρ σφόδρα ἀπεμφαίνειν δοκῇ, οὐ πάνυ τι δοκεῖ μοι εὐκαταφρόνητον εἶναι. Ζητητέον γὰρ, εἰ καὶ ἡ κακία διὰ τοῦ λόγου γεγένηται, νῦν λόγου προσεχῶς λαμβανομένου τοῦ ἐν ἑκάστῳ, ὡς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἐν ἀρχῇ λόγου ἑκάστῳ γεγένηται. Φησὶ τοίνυν ὁ Ἀπόστολος·*

---

fra 17. *Καὶ ἔτι μᾶλλον παραμυθήσεται.* Videtur legisse Perionius *παραμεμέμφθαι.*“ Ceterum R. pro *πρὸς τό* legendum censet *πρὸς τῷ.* Qua tamen emendatione vix opus est.

1) Huet. in textu *τὸν καθ' ἑαυτὸν οὖν*, ad marginem tamen atque in notis lectionem receptam comprobat.

2) Psalm. XXIII, 9., ubi legitur *ὅτι αὐτὸς εἶπε* scil. *κύριος*, atque *αὐτός* ante *ἐνετείλατο* repetitur.

3) Coloss. I, 16. 17., ubi pro *πάντα γάρ* leguntur *τὰ πάντα.*

4) *εἴτε ἀρχαί.* Haec desunt in Cod. Bodlejano, sed eguntur in Codd. Barberino et Regio. R.

„χωρὶς[1]) νόμου ἁμαρτία νεκρά·“ καὶ ἐπιφέρει· „ἐλθούσης δὲ ἐντολῆς, ἡ μὲν ἁμαρτία ἀνέζησε·“ καθολικῶς[2]) διδάσκων περὶ τῆς ἁμαρτίας ὡς μηδεμίαν ἐνέργειαν αὐτῆς ἐχούσης πρὶν νόμου καὶ ἐντολῆς· πῶς δὲ ἔχων ὁ λόγος νόμος εἶναι καὶ ἐντολὴ, καὶ οὐκ ἂν εἴη ἁμαρτία μὴ ὄντος νόμου, — „ἁμαρτία[3]) γὰρ μὴ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου·“ — καὶ πάλιν οὐκ ἂν εἴη ἁμαρτία μὴ ὄντος λόγου· „εἰ[4]) γὰρ μὴ ἦλθον, φησὶ, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον.“[5]) Πᾶσα γὰρ πρόφασις ἀφαιρεῖται τοῦ βουλομένου ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπολογίσασθαι, ἐπὰν ἐνυπάρχοντος λόγου καὶ παραδεικνύοντος, ὃ[6]) πρακτέον, μὴ πείθηταί τις αὐτῷ. Τάχα οὖν πάντα μέχρι καὶ τῶν χειρόνων διὰ τοῦ λόγου γεγένηται, καὶ χωρὶς αὐτοῦ, ἁπλούστερον ἡμῶν ἐκλαμβανόντων τὸ Οὐδὲν, ἐγένετο οὐδέν.[7]) Καὶ οὐ πάντως τῷ λόγῳ ἐγκλητέον, εἰ πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο[8]) οὐδὲ ἕν, ὡς οὐδὲ ἐγκλητέον τῷ διδασκάλῳ παραδείξαντι τὰ δέοντα τῷ μανθάνοντι, ἐπὰν διὰ τὰ τούτου μαθήματα μηκέτι τόπος καταλείπηται τῷ ἁμαρτάνοντι ἀπολογίας, ὡς περὶ ἀγνοίας, καὶ

---

[1]) Rom. VII, 8. 9., ubi v. 9. τῆς ἐντολῆς legitur, *μέν* autem deest.

[2]) Cod. Bodlejan. *καθολικῶς*, sicque legit Ferrar.; in Cod. Reg. (quem H. sequitur) nec non Barberino legitur *καθολικόν*. R.

[3]) Rom. V, 13., ubi *οὐκ* legitur pro *μή*.

[4]) Ev. Joann. XV, 22. coll. propter seqq. 23.

[5]) *εἶχον*. Ita Cod. Bodlejan., Regius vero (quem H. sequitur) et Barberin. *εἴχοσαν*. R.

[6]) Codd. Bodlejan. et Barberin. *ὃ πρακτέον*, Reg. (quem H. sequitur) *τὸ πρακτέον*. R.

[7]) Huetius *ἐγένετο τὸ οὐδέν*.

[8]) *καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο*. Haec. desunt in Cod. Reg. (quem H. sequitur), sed supplentur ex Codd. Bodlejano et Barberino. R.

μάλιστα, ἐὰν νοήσωμεν διδάσκαλον τοῦ μανθάνοντος ἀχώριστον. Οἱονεὶ γὰρ διδάσκαλος τοῦ μανθάνοντος ἀχώριστός ἐστιν ὁ ἐνυπάρχων τῇ φύσει τῶν λογικῶν λόγος, ἀεὶ ὑποβάλλων τὰ πρακτέα, κἂν παρακούωμεν αὐτοῦ τῶν ἐντολῶν, ἐπιδιδόντες αὑτοὺς[1]) ταῖς ἡδοναῖς, καὶ παραπεμπόμενοι τὰς ἀρίστας αὐτοῦ συμβουλάς. Ὥσπερ δὲ ὑπηρέτῃ τῷ ὀφθαλμῷ ἐπὶ τοῖς κρείττοσιν ἡμῖν γεγενημένῳ, καὶ ἐφ᾽ ὧν οὐ καλῶς[2]) ὁρῶμεν χρώμεθα, ὁμοίως καὶ τῇ ἀκοῇ, ὅταν παρέχωμεν ἑαυτοὺς ἀκροάσεσι κρίσεως ᾀσμάτων, καὶ τῶν ἀπηγορευμένων ἀκουσμάτων, οὕτως ἐνυβρίζοντες τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, καὶ οὐκ εἰς δέον αὐτῷ χρώμενοι, δι᾽ αὐτοῦ παρανομοῦμεν εἰς κρίμα τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐνυπάρχοντος, καὶ διὰ τοῦτο κρίνοντος τὸν μὴ πάντων αὐτὸν προτιμήσαντα. Ὅθεν καί φησιν· „ὁ[3]) λόγος, ὃν ἐλάλησα, αὐτὸς κρινεῖ ὑμᾶς·“ ἴσον διδάσκων τῷ· Ἐγὼ, ὁ λόγος, ὁ ἐν ὑμῖν ἀεὶ ἐνηχῶν, αὐτὸς ὑμᾶς καταδικάσω τόπον ἀπολογίας[4]) καταλειπόμενον ἔχοντας οὐδαμῶς. Δόξει μέντοι γε βιαιοτέρα εἶναι αὕτη ἡ ἐκδοχὴ, ἄλλον μὲν λόγον τὸν ἐν ἀρχῇ ἡμῶν ἐξειληφότων τὸν πρὸς τὸν θεὸν, τὸν θεὸν λόγον, ἄλλως δὲ αὐτὸν νοούντων, ἅτε οὐ μόνον ἐπὶ τῶν προηγουμένων δημιουργημάτων τό· „πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο·“ λέγεσθαι ἐφάσκομεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων ὑπὸ[5]) τῶν λογικῶν πραττομένων, οὗ λόγου

---

[1]) αὑτούς. Ita recte Huet., R. minus recte αὐτούς. Cfr. paulo infra lin. 9.

[2]) οὐ καλῶς. Ita recte habet Cod. Barberin., male vero Codd. Reg. et Bodlejan. οὐκ ἄλλως. R. — Huet. in textu οὐκ ἄλλως, margini tamen adscripsit, οὐ καλῶς legendum esse.

[3]) Ev. Joann. XII, 48., ubi pro αὐτός legitur ἐκεῖνος.

[4]) Huet. in notis: „videtur legisse Ferrarius ἀπὸ λόγου. Sequere Perionium.“

[5]) Deest ὑπό in editione Huet., sed suppletur e Codd.

χωρὶς οὐδὲν ἁμαρτάνομεν. Καὶ ζητητέον, εἰ καὶ τὸν ἐν ἡμῖν λόγον τὸν αὐτὸν λεκτέον τῷ ἐν ἀρχῇ καὶ τῷ πρὸς τὸν θεὸν καὶ τῷ Θεῷ λόγῳ, μάλιστα ἐπεὶ οὐχ [1]) ὡς ἑτέρου τούτου τυγχάνοντος παρὰ τὸν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγον ἔοικεν ὁ Ἀπόστολος διδάσκειν τό· „μὴ [2]) εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἤ· τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. Ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν σφόδρα ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου.“

10. „Ὃ [3]) γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων.“ Ἔστι τινὰ δόγματα παρ' Ἕλλησι, καλούμενα παράδοξα, τῷ κατ' αὐτοὺς σοφῷ πλεῖστα ὅσα προσάπτοντα μετά τινος ἀποδείξεως, ἢ φαινομένης ἀποδείξεως, καθά φησι, μόνον καὶ πάντα τὸν σοφὸν εἶναι ἱερέα, τῷ μόνον καὶ πάντα τὸν σοφὸν ἐπιστήμην ἔχειν τῆς τοῦ θεοῦ θεραπείας, καὶ μόνον καὶ πάντα τὸν σοφὸν εἶναι ἐλεύθερον, ἐξουσίαν αὐτοπραγίας ἀπὸ τοῦ θείου νόμου εἰληφότα· καὶ τὴν ἐξουσίαν δὲ

Barberino et Bodlejano. R. — Huet. exhibet ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν λογικῶν ὑπὸ τῶν πραττομένων.

1) H. et. R. οὐκ ὡς κ. τ. λ.

2) Rom. X, 6. 7. 8. Deut. XXX, 4. Cfr. pag. 83. not. 1.

3) Ev. Joann. I, 3. 4. — In editione Huet. deest ἐν, quod suppletur e Codd. Bodlejano et Barberino. Hinc Tomum tertium auspicatur Cod. Bodlejan., quem secutus videtur Ferrarius. R. — Huet. ἐν margini adscripit. Idem in animadversionibus haec habet: „Hinc Tom. tert. auspicatur Ferrar., nescio, cujus fraude deceptus, qui librum, quo usus ipse est, e XXXII Tomis, quos in Joann. scripserat Origenes, novem duntaxat continentem, in Tomos XXXII dispescuerat. Nos Cod. Reg. divisionem, quae vera et genuina est, in graeco contextu repraesentavimus. Haec vero tractantur accuratius in Origenianis.“

ὁρίζονται νομίμην[1]) ἐπιτροπήν. Καὶ τί δεῖ νῦν ἡμᾶς λέγειν περὶ τῶν καλουμένων παραδόξων, πολλῆς οὔσης τῆς εἰς αὐτὰ πραγματείας, καὶ δεομένων συγκρίσεως[2]) τῆς πρὸς τὸ βούλημα τῆς γραφῆς τῶν ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὰ παράδοξα ἀπαγγελλομένων, ἵνα, ἐπὶ τίνων ὁ τῆς θεοσεβείας λόγος συνηφῇ[3]) καὶ ἐπὶ τίνων τὸ ἐναντίον τοῖς ὑπ' ἐκείνων λεγομένοις βούλεται, παραστῆσαι δυνηθῶμεν; Τούτων δὲ ἡμῖν μνήμη γεγένηται ζητοῦσι τό· „ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν" διὰ τὸ οἱονεὶ τῷ χαρακτῆρι τῶν παραδόξων καὶ, εἰ δεῖ εἰπεῖν, παραδοξότερον παρὰ τὰ ὑπ' ἐκείνων λεγόμενα, δύνασθαι ἄν τινα ἑπόμενον τῇ γραφῇ δεῖξαι τοιαῦτα πλείονα. Ἐὰν γὰρ νοήσωμεν τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον, τὸν πρὸς τὸν θεὸν, τὸν θεὸν λόγον, τάχα δυνησόμεθα μόνον τὸν τούτου, καθὰ τοιοῦτος, μετέχοντα λογικὸν εἰπεῖν· ὥστε καὶ ἀποφήνασθαι ἂν ὅτι μόνος ὁ ἅγιος λογικός. Πάλιν ἐὰν συνῶμεν τὴν γενομένην ἐν τῷ λόγῳ ζωὴν, τὸν εἰπόντα· „ἐγώ[4]) εἰμι ἡ ζωή" ἐροῦμεν μηδένα τῶν ἔξω τῆς πίστεως Χριστοῦ ζῆν, πάντας εἶναι νεκροὺς, τοὺς μὴ ζῶντας θεῷ, τό[5]) τε ζῆν αὐτῶν ζῆν εἶναι τῇ[6]) ἁμαρτίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο, ἵν' οὕτως εἴπω, ζῆν θανάτου τυγχάνειν. Ἐπίστησον δὲ, εἰ μὴ τοῦτο πολλαχοῦ παριστᾶσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ, τὸ ὅπου μὲν τοῦ Σωτῆρος φάσκοντος· „ἢ[7]) οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ἐπὶ τῆς βάτου·

---

[1]) Huet. et R. νομινὸν ἐπιτροπήν.

[2]) συγκρίσεως. H. et R. in textu συγκρίσεων, R. tamen in notis: „legendum videtur συγκρίσεως."

[3]) Huet. minus accurate συμφῇ.

[4]) Ev. Joann. XI, 25.

[5]) Huet. et R. τότε ζῆν κ. τ. λ.

[6]) τῇ ἁμαρτίᾳ. H. et R. in textu τῆς ἁμαρτίας, R. in notis: „Codex Bodlejan. τῇ ἁμαρτίᾳ, et ita legit Ferrarius." Cfr. Rom. VI.

[7]) Marc. XII, 26. 27. coll. Exod. III, 6., ubi, praeterquam quod nonnulla alia vocc. leguntur pro vocc. τὸ

ἐγὼ θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ θεὸς Ἰακώβ; Οὐκ ἔστι θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων" καί· „οὐ δικαιωθήσεται [1]) κατενώπιόν σου πᾶς ζῶν." Τί δὲ περὶ αὐτοῦ λέγειν δεῖ τοῦ θεοῦ, ἢ τοῦ Σωτῆρος; Ἀμφιβάλλεται γὰρ, ὁποτέρου εἶναι ἡ λέγουσα ἐν τοῖς προφήταις φωνή· „Ζῶ [2]) ἐγὼ, λέγει κύριος."

11. Καὶ πρῶτόν γε ἴδωμεν τό· „οὐκ ἔστι θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων" ἴσον δυνάμενον τῷ· οὐκ ἔστιν ἁμαρτωλῶν, ἀλλὰ ἁγίων θεός. Μεγάλη γὰρ δωρεὰ τοῖς Πατριάρχαις τὸ τὸν θεὸν ἀντὶ ὀνόματος προσάψαι τὴν ἐκείνων ὀνομασίαν τῇ Θεὸς ἰδίᾳ αὐτοῦ προσηγορίᾳ, καθὰ καὶ ὁ Παῦλός φησι· „διὸ [3]) οὐκ ἐπαισχύνεται ὁ θεὸς, θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν." Οὐκοῦν θεός ἐστι τῶν πατέρων καὶ πάντων τῶν ἁγίων· καὶ οὐκ ἄν που ἀναγεγραμμένον εὑρίσκοιτο, τὸν θεὸν εἶναι τὸν θεόν τινος τῶν ἀσεβῶν. Εἰ τοίνυν ὁ θεὸς ἁγίων ἐστὶ, καὶ θεὸς ζώντων εἶναι λέγεται, οἱ ἅγιοι ζῶντές εἰσι, καὶ οἱ ζῶντες ἅγιοι, οὔτε ἁγίου ὄντος ἔξω τῶν ζώντων, οὔτε ζῶντος χρηματίζοντος μόνον καὶ οὐχὶ μετ' αὐτοῦ [4]) τοῦ ζῆν ἔχοντος καὶ τὸ [5]) ἅγιον αὐτὸν τυγχάνειν. Τὸ παραπλήσιον δέ ἐστι καὶ ἐπὶ τοῦ· „εὐαρεστήσω [6]) τῷ κυρίῳ ἐν χώρᾳ ζώντων" ἰδεῖν· ὡς εἰ ἔλεγεν ἐν τάξει ἁγίων, ἢ ἐν τῷ τόπῳ τῶν ἁγίων τῆς κυρίως εὐαρεστήσεως, ἤτοι ἐν τῇ τάξει τῶν ἁγίων, ἢ ἐν τῷ τόπῳ

ῥηθέν, deest ἤ, voc. θεός constanter artic. additur, et pro ἐπὶ τῆς βάτου leguntur haec: ἐπὶ τοῦ βάτου.

[1]) Psalm. CXLIII, 2., ubi ἐνώπιόν σου legitur.

[2]) Num. XIV, 28.

[3]) Hebr. XI, 16., ubi αὐτούς post ἐπαισχύνεται, et pro καλεῖσθαι legitur ἐπικαλεῖσθαι.

[4]) Cod. Bodlejan. μετ' αὐτοῦ τοῦ ζῆν, Reg. (quem H. sequitur) et Barberinus μετὰ τοῦ ζῆν. R.

[5]) Huetius καὶ τὸν ἅγιον κ. τ. λ.

[6]) Psalm. CXVI, 9., ubi pro τῷ κυρίῳ legitur ἐνώπιον κυρίου.

τῶν ἁγίων τυγχανούσης, οὐδέπω ἄκρως εὐαρεστοῦντος τοῦ μὴ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἁγίων κεχωρηκότος, ἢ τοῦ μὴ εἰς τὸν τόπον τῶν ἁγίων γεγενημένου· εἰς ὃν χωρῆσαι δεήσει πάντα τὸν οἱονεὶ σκιὰν καὶ εἰκόνα τῆς εὐαρεστήσεως τῆς ἀληθινῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ προανειληφότα.[1]) Καὶ τό· „οὐ δικαιωθήσεσθαι δὲ κατ' ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πάντα ζῶντα·" δηλοῖ, ὅτι ὡς[2]) πρὸς θεὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ δικαιοσύνην οὐδεὶς δικαιωθήσεται τῶν πάνυ μακαρίων, ὡς εἰ καὶ ἐλέγομεν ἐπὶ ἑτέρου παραδείγματος τοιοῦτον· οὐ φωτιεῖ πᾶς λύχνος ἐνώπιον ἡλίου· φωτιεῖ μὲν γὰρ πᾶς λύχνος, ἀλλ' ὅταν μὴ καταυγάζηται ὑπὸ ἡλίου. Δικαιωθήσεται δὲ καὶ πᾶς ζῶν, ἀλλ' οὐκ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὅτε τοῖς κάτω συγκρίνεται καὶ ὑπὸ τοῦ σκότους κεκρατημένοις, παρ' οἷς λάμψει αὐτῶν τὸ φῶς. Καὶ ὅρα, εἰ κατὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ νοητέον· „λαμψάτω[3]) τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων." Οὐ γάρ· λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ· τοῦτο γὰρ εἰ ἐνετέλλετο, ἀδύνατον ἂν ἐδίδου ἐντολήν, ὡσεὶ καὶ τοῖς λύχνοις ἐμψύχοις οὖσιν ἐντολὴν ἐδίδου, τὸ λάμψαι τὸ φῶς αὐτῶν ἔμπροσθεν τοῦ ἡλίου. Οὐχ οἱ τυχόντες οὖν μόνοι τῶν ζώντων οὐ δικαιωθήσονται κατ' ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ ὡς ἐν ζῶσι τῶν ἐλαττόνων διαφέροντες, ἤ, ὅπερ μᾶλλον, ἅμα ἡ πάντων τῶν ζώντων δικαιοσύνη οὐ δικαιωθήσεται, ὡς πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην, ὡς εἰ καὶ ἅμα πάντα τὰ ἐπὶ γῆς νυκτερινὰ συναγαγὼν φῶτα ἔφασκον, μὴ δύνασθαι ταῦτα φωτίζειν ὡς πρὸς τὰς τούτου τοῦ ἡλίου αὐγάς. Κατ' ἐπανάβασιν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων νοητέον καὶ τό· „Ζῶ[4])

---

[1]) Ita Huet., R. προσανειληφότα.

[2]) Cod. Bodlej. ὡς, Reg. et Barberin. ὡσεί. R. — Cfr. pag. huj. lin. 5. et lin. 2. a fine.

[3]) Matth. V, 16.

[4]) Num. XIV, 28.

ἐγώ, λέγει κύριος·“ τάχα τοῦ κυρίως ζῆν, μάλιστα ἐκ τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ ζῆν, παρὰ μόνῳ τυγχάνοντος τῷ Θεῷ. Καὶ ὅρα, εἰ διὰ τοῦτο δύναται ὁ Ἀπόστολος [1]) τὴν εἰς ὑπερβολὴν ὑπεροχὴν νοήσας τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀξίως Θεοῦ συνιεὶς τό· „Ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος·“ εἰρηκέναι περὶ Θεοῦ· „ὁ μόνος [2]) ἔχων ἀθανασίαν“ οὐδενὸς τῶν παρὰ τὸν Θεὸν ζώντων ἔχοντος τὴν ἄτρεπτον πάντη καὶ ἀναλλοίωτον ζωήν. Καὶ τί διστάζομεν περὶ τῶν λοιπῶν, ὅτε οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἔσχε τὴν τοῦ πατρὸς ἀθανασίαν; ἐγεύσατο γὰρ ὑπὲρ παντὸς θανάτου.

12. Ἅμα δὲ ἐξετάζοντες τὰ περὶ τοῦ ζῆν τοῦ Θεοῦ, καὶ ζωῆς, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ ζώντων ἐν χώρᾳ ἰδίᾳ τυγχανόντων, καὶ ζώντων οὐ δικαιουμένων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀκολούθως τούτοις παρατιθέμενοι τό· „ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν“ τὰ ὑπονοούμενα συμπαραληψόμεθα περὶ τοῦ πᾶν ὁτιποτοῦν λογικὸν μὴ οὐσιωδῶς ἔχειν, ὡς ἀχώριστον συμβεβηκὸς, τὴν μακαριότητα. Ἐὰν γὰρ ἀχώριστον ἔχῃ τὴν μακαριότητα καὶ τὴν προηγουμένην ζωὴν, πῶς ἔτι ἔσται ἀληθὲς τὸ περὶ τοῦ Θεοῦ λεγόμενον· „ὁ [3]) μόνος ἔχων ἀθανασίαν“; Χρὴ μέντοι γε εἰδέναι, ὅτι τινὰ ὁ Σωτὴρ οὐχ αὑτῷ εἶναι, [4]) ἀλλ᾿ ἑτέροις, τινὰ δὲ αὑτῷ καὶ ἑτέροις· ζητητέον δὲ, εἴ τινα ἑαυτῷ καὶ οὐδενί. Σαφῶς μὲν γὰρ ἑτέροις ἐστὶ ποιμὴν, οὐχ ὡς οἱ παρὰ ἀνθρώποις ποιμένες ὄνησιν ἐκ τοῦ ποιμαίνειν εἰς ἑαυτὸν λαμβάνων, εἰ μὴ ἄρα τὴν τῶν ποιμαινομένων ὠφέλειαν, διὰ φιλανθρωπίαν, ἰδίαν εἶναι λογίσαιτο. Ἀλλὰ καὶ ὁδὸς

---

[1]) Ἀπόστολος. Deest in editione Huet., sed restituitur e Cod. Bodlejano. R.

[2]) I Tim. VI, 16. — Hebr. II, 9.

[3]) Codd. Bodlej. et Barberin. recte ὁ μόνος, male edit. Huet. in textu habet οὐ μόνος. R. — H. ad marg. ὁ μόνος.

[4]) εἶναι. R. suo jure: „legendum videtur ἐστί.“

ἐστιν ἑτέροις ὁμοίως, καὶ θύρα, ὁμολογουμένως δὲ καὶ ῥάβδος· ἑαυτῷ δὲ καὶ ἑτέροις σοφία, τάχα δὲ καὶ λόγος. Ζητητέον δὲ, εἰ συστήματος θεωρημάτων ὄντος ἐν αὐτῷ, καθὸ σοφία ἐστὶν, ἐστί τινα θεωρήματα ἀχώρητα τῇ λοιπῇ παρ' αὐτὸν γεννητῇ φύσει, ἅτινα οἶδεν ἑαυτῷ. Καὶ οὐκ ἀνεξέταστον λόγον ἐατέον διὰ τὴν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος εὐλάβειαν. Ὅτι μὲν γὰρ καὶ αὐτὸ αὐτῷ μαθητεύεται, σαφὲς[1]) ἐκ τοῦ λεγομένου περὶ παρακλήτου καὶ ἁγίου πνεύματος· „ὅτι[2]) ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν.“ Εἰ δὲ μαθητευόμενον πάντα χωρεῖ, ἃ ἐνατενίζων τῷ πατρὶ ἀρχόμενος ὁ υἱὸς γινώσκει, ἐπιμελέστερον ζητητέον. Εἰ τοίνυν ὁ Σωτὴρ ἃ μέν τινα ἑτέροις, τινὰ[3]) δὲ τάχα που αὐτῷ, καὶ ἢ οὐδενὶ, ἢ ἑνὶ, ἢ ὀλίγοις, καθὸ ζωή ἐστιν ἡ γενομένη ἐν τῷ λόγῳ βασανιστέον, πότερον αὐτῷ καὶ ἑτέροις ζωή ἐστιν, ἢ ἑτέροις, καὶ ἑτέροις, τίσι τούτοις. Εἰ δὴ ταὐτόν ἐστι ζωὴ καὶ φῶς ἀνθρώπων, φησὶ γάρ· „καὶ ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων“ τὸ δὲ φῶς τῶν ἀνθρώπων, τινῶν ἐστι φῶς, καὶ τοῦτο οὐ πάντων τῶν λογικῶν, ὅσον ἐπὶ τὸ κεῖσθαι τὸ Ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ φῶς, εἴη ἂν καὶ ζωὴ ἀνθρώπων, ὧν καὶ φῶς ἐστιν· καὶ καθὸ ζωὴ λέγοιτο ἂν ὁ Σωτὴρ οὐχ αὐτῷ, ἀλλὰ ἑτέροις εἶναι ζωὴ, ὧν ἐστι καὶ φῶς. Αὕτη δὲ ἡ ζωὴ τῷ λόγῳ ἐπιγίνεται, ἀχώριστος αὐτοῦ μετὰ τὸ ἐπιγενέσθαι τυγχάνουσα. Λόγον γὰρ προϋπάρξαι, τὸν καθαίροντα τὴν ψυχὴν, ἐν τῇ ψυχῇ δεῖ, ἵνα μετὰ τοῦτον καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ κάθαρσιν, πάσης περιαιρεθείσης νεκρότητος καὶ ἀσθενείας, ἡ ἀκραιφνὴς ζωὴ ἐγγένηται παρὰ παντὶ τῷ τοῦ λόγου, καθὸ θεός ἐστιν, αὐτὸν ποιήσαντι χωρητικόν.

---

[1]) H. et R. in textu σαφῶς, H. tamen in margine, R. in notis: „lege σαφές.“

[2]) Ev. Joann. XVI, 14. 15.

[3]) H. et R. minus recte τίνα δὲ τάχα κ. τ. λ., item paulo post ἑτέροις τισι τούτοις exhibent.

13. Τηρητέον δὲ τὰ δύο ἐν, καὶ τὴν διαφορὰν αὐτῶν ἐξεταστέον· πρῶτον μὲν γὰρ ἐν τῷ· λόγος ἐν ἀρχῇ· δεύτερον δὲ ἐν τῷ· ζωὴ ἐν λόγῳ. Ἀλλὰ λόγος μὲν ἐν ἀρχῇ οὐκ ἐγένετο· οὐκ ἦν γὰρ, ὅτε ἡ ἀρχὴ ἄλογος ἦν, διὸ λέγεται· „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος·“ ζωὴ δὲ ἐν τῷ λόγῳ οὐκ ἦν, ἀλλὰ ζωὴ ἐγένετο, εἴγε ζωή ἐστι τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Ὅτε γὰρ οὐδέπω ἄνθρωπος ἦν, οὐδὲ φῶς τῶν ἀνθρώπων ἦν, τοῦ φωτὸς τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν πρὸς ἀνθρώπους σχέσιν νοουμένου. Μηδεὶς δ' ἡμᾶς θλιβέτω, χρονικῶς οἰόμενος ταῦτα ἀπαγγέλλειν, τῆς τάξεως τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον καὶ τὰ ἑφεξῆς ἀπαιτούσης, κἂν χρόνος μὴ εὑρίσκηται, ὅτε τὰ ὑπὸ τοῦ λόγου ὑποβαλλόμενα τρίτα καὶ τέταρτα οὐδαμῶς ἦν. Ὃν τρόπον τοίνυν „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο,“ καὶ οὐχὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἦν, καὶ „χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν,“ οὐχὶ δὲ χωρὶς αὐτοῦ ἦν[1]) οὐδὲ ἕν, οὕτως „ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ,“ οὐχὶ ὃ ἦν ἐν αὐτῷ „ζωὴ ἦν.“ Καὶ πάλιν οὐχὶ ὃ ἐγένετο ἐν ἀρχῇ, ὁ λόγος ἦν, ἀλλὰ ὃ ἦν ἐν ἀρχῇ, λόγος ἦν. Τινὰ μέντοι γε τῶν ἀντιγράφων ἔχει, καὶ τάχα οὐκ ἀπιθάνως· „ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωή ἐστιν.“ Εἰ δὲ ζωὴ ταὐτόν ἐστι τῷ τῶν ἀνθρώπων φωτὶ, οὐδεὶς ἐν σκότῳ τυγχάνων ζῇ, καὶ οὐδεὶς τῶν ζώντων ἐν σκότῳ ἐστὶν, ἀλλὰ πᾶς ὁ ζῶν καὶ ἐν φωτὶ ὑπάρχει, καὶ πᾶς ὁ ἐν φωτὶ ὑπάρχων ζῇ, ὥστε μόνον τὸν ζῶντα καὶ πάντα εἶναι φωτὸς υἱόν· φωτὸς δὲ υἱὸς, οὗ λάμπει τὰ ἔργα ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.

14. Πάλιν, ἐπεί ἐστι τὰ παραλελειμμένα τῶν ἐναντίων νοεῖσθαι ἐκ τῶν εἰρημένων περὶ τῶν ἐναντίων, λέγεται δὲ περὶ ζωῆς καὶ φωτὸς ἀνθρώπων, ἐναντίον δὲ τῇ ζωῇ θάνατος, καὶ ἐναντίον φωτὶ ἀνθρώπων σκότος ἀνθρώπων, ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι ὁ ἐν σκότῳ τῶν ἀνθρώπων τυγχάνων ἐν θανάτῳ ἐστὶν, καὶ ὁ τὰ τοῦ θανάτου

---

[1]) Cod. Bodlejan. ἦν, Reg. (quem H. minus recte sequitur) ἐγένετο. R.

πράττων οὐκ ἀλλαχόσε τοῦ σκότους ἐστίν. Ὁ δὲ μνημονεύων τοῦ θεοῦ, ἐάν γε νοῶμεν, τί τὸ μνημονεύειν αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ, κατὰ τὸ εἰρημένον· „οὐκ[1]) ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου.“ Εἴτε δὲ σκότος ἀνθρώπων, εἴτε θάνατος οὐ φύσει τοιαῦτά ἐστιν, ἄλλου λόγου· „ἡμεῖς ἦμεθά[2]) ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν κυρίῳ·“ κἂν μάλιστα ἅγιοι καὶ πνευματικοὶ ἤδη χρηματίζωμεν. Οὕτως[3]) ὅστις ποτ' ἂν ᾖ σκότος, ὥσπερ δὲ δεκτικὸς[4]) ὁ Παῦλος σκότος ὢν γέγονε τοῦ γενέσθαι φῶς ἐν κυρίῳ. Κατὰ δὲ τοὺς οἰομένους, εἶναι φύσεις πνευματικὰς, ὥσπερ τὸν Παῦλον καὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, οὐκ οἶδα, εἰ σώζεται τό· τὸν πνευματικὸν εἶναί ποτε σκότος, καὶ ὕστερον αὐτὸν γεγονέναι φῶς. Εἰ γὰρ ὁ πνευματικός ποτε σκότος ἦν, ὁ χοϊκὸς τίς ἐστιν; Εἰ δ' ἀληθὲς, ὅτι τὸ σκότος γεγονέναι[5]) φῶς, τίς ἡ ἀποκλήρωσις τοῦ μὴ πᾶν σκότος δύνασθαι γενέσθαι φῶς; εἰ μὴ γὰρ ἐπὶ Παύλου ἐλέγετο· „ὅτι ἦμεθά ποτε ἐν σκότῳ, νῦν δὲ φωτεινοὶ[6]) ἐν κυρίῳ·“ ἐπὶ δὲ ὧν οἴονται φύσεων ἀπολλυμένων, ὅτι σκότος ἦσαν, ἢ σκότος εἰσὶ, κἂν χώραν εἶχεν ἡ περὶ φύσεων ὑπόθεσις. Νυνὶ δὲ ὁ Παῦλός φησι· γεγονέναι ποτὲ σκότος, νῦν

---

[1]) Psalm. VI, 5.

[2]) Ephes. V, 8. — Huet. in textu ἡ μεθαποτὲ, ad marg.: „scribe ἡμέν ποτε.“ Idem infra pag. huj. lin. 17. in textu ἢ μεταποτὲ, ad marg.: „scribe ἦμέν ποτε.“ R. constanter ἦμεθα.

[3]) οὕτως. Ferrar. legebat οὗτος. H. et R.

[4]) ὥσπερ δὲ δεκτικὸς ὁ Παῦλος. R. nullo jure, si ad praecedentia respexeris, in notis: „legendum videtur δεκτικὸς ὥσπερ ο Παῦλος.“ Huet. minus impedite ad marg.: „fortasse ὥσπερ δεκτικός κ. τ. λ.“

[5]) γεγονέναι. R. absque causa, cfr. pag. 126. not. 4. „lege γέγονε, vel praecedens ὅτι mutandum in ἐστί.“ Posterius H. quoque suo jure suadet.

[6]) H. et R. φωτινοί.

δὲ φῶς ἐν κυρίῳ, ὡς δυνατοῦ ὄντος τοῦ σκότους εἰς φῶς μεταβαλεῖν. Οὐ χαλεπὸν δὲ τὰ περὶ παντὸς σκότους ἀνθρώπων, καὶ περὶ τοῦ θανάτου τούτου τυγχάνοντος τῷ σκότῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπιμελῶς ἰδεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων, τὸ ἐνδεχόμενον ὁρῶντα[1]) τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ κρεῖττον ἑκάστου μεταβολῆς.

15. Πάνυ δὲ βιαίως κατὰ τὸν τόπον γενόμενος ὁ Ἡρακλέων, τό· „ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν·“ ἐξείληφεν ἀντὶ τοῦ Ἐν Αὐτῷ· „εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς πνευματικοὺς,“ οἱονεὶ ταὐτὸν νομίσας εἶναι τὸν λόγον καὶ τοὺς πνευματικούς· εἰ καὶ μὴ σαφῶς ταῦτ᾽ εἴρηκε, καὶ ὡσπερεὶ αἰτιολογῶν φησιν· „αὐτὸς γὰρ τὴν πρώτην μόρφωσιν τὴν κατὰ τὴν γένεσιν αὐτοῖς παρέσχε, τὰ ὑπ᾽ ἄλλου παρέντα εἰς μορφὴν καὶ εἰς φωτισμὸν καὶ παραγραφὴν ἰδίαν ἀγαγὼν καὶ ἀναδείξας.“ Οὐ παρετήρησε δὲ καὶ τὸ περὶ τῶν πνευματικῶν παρὰ τῷ Παύλῳ λεγόμενον,[2]) ὅτι ἀνθρώπους αὐτοὺς εἶναι ἀπεσιώπησε· „ψυχικὸς[3]) ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ· μωρία γάρ ἐστιν αὐτῷ· ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει πάντα.“ Ἡμεῖς γὰρ οὐ μάτην αὐτόν φαμεν ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ μὴ προστεθεικέναι τὸ Ἄνθρωπος· κρεῖττον γὰρ ἢ ἄνθρωπος ὁ πνευματικὸς, τοῦ ἀνθρώπου ἤτοι ἐν ψυχῇ, ἢ ἐν σώματι, ἢ ἐν συναμφοτέροις[4]) χαρακτηριζομένου, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῷ τούτων θειοτέρῳ πνεύματι, οὗ κατὰ μετοχὴν ἐπικρατοῦσαν χρηματίζει ὁ πνευματικός. Ἅμα δὲ καὶ τὰ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, χωρὶς κἂν φαινομένης ἀποδείξεως, ἀποφαίνεται, οὐδὲ μέχρι τῆς τυχούσης πιθανότητος φθάσαι εἰς τὸν περὶ τούτων[5]) συνηθεὶς λόγον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ ἐκείνου.

---

[1]) Sic recte R.; item Ferrar.; H. ὁρῶν τά·

[2]) Ita Huet.; R. λεγομένων.

[3]) I Cor. II, 14. 15.

[4]) Ita Cod. Bodlej., edit. H. ἢ σὺν ἀμφοτέροις. R.

[5]) Ita Cod. Bodlej., Reg. (quem H. sequitur) male τουτόν. R

16. *Φέρε δὲ καὶ ἡμεῖς καὶ τοῦτο ζητήσωμεν, εἰ ἡ ζωὴ ἦν μόνων ἀνθρώπων φῶς, καὶ μὴ παντὸς ούτινοσοῦν ἐν μακαριότητι τυγχάνοντος. Ἐὰν γὰρ ταὐτὸν ἦν ζωὴ καὶ φῶς ἀνθρώπων, καὶ μόνων ἀνθρώπων εἴη τὸ τοῦ Χριστοῦ φῶς, μόνων ἀνθρώπων καὶ ἡ ζωή. Τοῦτο δ' ὑπολαμβάνειν ἐστὶν ἠλίθιον ἅμα καὶ ἀσεβὲς, ἀντιμαρτυρουσῶν τῶν ἄλλων γραφῶν ταύτῃ τῇ ἐκδοχῇ, εἴγε, ὅταν προκόψωμεν, ἰσάγγελοι*[1]) *ἐσόμεθα. Οὕτω δὲ λυτέον τὸ ἀπορηθὲν, οὐχὶ, εἴ τι λέγεταί τινων, ἐκείνων μόνων ἐστὶ τό λεγόμενον. Οὕτως οὖν οὐχὶ, ᾗ λέγεται φῶς ἀνθρώπων, μόνων ἀνθρώπων ἐστὶ φῶς· ἐδύνατο γὰρ προσκεῖσθαι· ἡ ζωὴ ἦν τὸ τῶν ἀνθρώπων μόνων φῶς. Ἔξεστι γὰρ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἑτέρων παρὰ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι φῶς, ὡς ἔξεστι τάδε τὰ ζῶα, καὶ τάδε τὰ φυτὰ ἀνθρώπων ὄντα τροφὴν, καὶ ἑτέρων παρὰ τοὺς ἀνθρώπους τὰ αὐτὰ εἶναι τροφήν. Καὶ τοῦτο μὲν ἀπὸ τῆς συνηθείας τὸ παράδειγμα. Ἄξιον δὲ ἀπὸ τῶν θεοπνεύστων λόγων ὅμοιον ἀντιπαραβαλεῖν. Ἐνθάδε τοίνυν ζητοῦμεν, εἰ μηδὲν κωλύει τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἑτέρων εἶναι φῶς, λέγοντες, ὅτι οὐχὶ, ἐπεὶ λέγεται φῶς ἀνθρώπων, ἤδη ἀποκέκλεισται καὶ ἑτέρων παρὰ τοὺς ἀνθρώπους κρειττόνων, ἢ ἀνθρώποις*[2]) *ὁμοίων εἶναι*[3]) *ὡς φῶς. Ἀναγέγραπται δὲ*[4]) *ὁ θεὸς, θεὸς εἶναι Ἀβραὰμ, καὶ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ θεὸς Ἰακὼβ, ὁ δὴ βουλόμενος, ἐπειδὴ εἴρηται· „ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων" τὸ φῶς μηδενὸς ἑτέρου*

---

[1]) Matth. XXII, 30.

[2]) H. et R. in textu *ἄνθρωποι*, H. tamen ad marginem pariter atque in notis, ubi respectu *κρειττόνων* ad I Petr. I, 12. provocat: „scribe *ἀνθρώποις.*" Item R. in notis: „lege *ἀνθρώποις.*"

[3]) Cod. Bodlej. *εἶναι*, Reg. et Barberin. male *εἶεν.* R. — Huet. in textu Cod. Reg. sequitur, margini tamen adscripsit: „scribe *εἶναι.*

[4]) Huet. *δή.* — Exod. III, 6. 15. 16. IV, 5.

εἶναι, ἢ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ ὅμοιον οἰήσεται, τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καὶ θεὸν Ἰσαὰκ καὶ θεὸν Ἰακὼβ μηδενὸς εἶναι θεὸν ἢ τῶν τριῶν μόνων τούτων πατέρων. Ἔστι[1]) δέ γε καὶ Ἠλίου[2]) θεὸς, καὶ, ὥς φησιν Ἰουδὶθ, τοῦ πατρὸς αὐτῆς Συμεὼν, καὶ θεὸς τῶν Ἑβραίων. Διόπερ κατὰ τὸ ὅμοιον, εἰ μηδὲν κωλύει εἶναι αὐτὸν καὶ ἑτέρων θεὸν, οὐδὲν κωλύει εἶναι τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἑτέρων παρὰ τοὺς ἀνθρώπους φῶς.

17. Ἄλλος δέ τις προσχρησάμενος τῷ· „ποιήσωμεν[3]) ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν" πᾶν τὸ κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν γενόμενον θεοῦ, ἄνθρωπον εἶναί φησι, μυρίοις χρώμενος εἰς τοῦτο παραδείγμασιν, ὅτι οὐδὲν διαφέρει τῇ γραφῇ ἄνθρωπον, ἢ ἄγγελον φάναι· ἐπὶ γὰρ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου που[4]) κεῖται ἡ Ἄγγελος καὶ Ἄνθρωπος προσηγορία, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ξενισθέντων παρὰ τῷ Ἀβραὰμ[5]) τριῶν, καὶ γενομένων ἐν Σοδόμοις δύο, καὶ ἐν ὅλῳ τῷ εἱρμῷ τῆς γραφῆς ὅτε μὲν ἄνδρες, ὅτε δὲ ἄγγελοι εἶναι λέγονται. Πλὴν ὁ τοῦτο νομίζων ἐρεῖ, ὅτι, ὥσπερ παρὰ τοῖς ὁμολογουμένοις ἀνθρώποις εἰσὶν ἄγγελοι, ὡς ὁ Ζαχαρίας λέγων· „ἄγγελος[6]) θεοῦ, ἐγὼ μεθ᾽ ὑμῶν εἰμι, λέγει κύριος παντοκράτωρ" καὶ ὁ Ἰωάννης, περὶ οὗ γέγραπται· „ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω[7]) τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προς-

---

[1]) Cod. Bodlej. ἔστι, Reg. (quem Huet. sequitur) et Barberin. ἔτι.

[2]) IV Reg. II, 14. — Judith IX, 2. — Exod. III, 18. V, 3. VII, 16. IX, 1. 13. X, 3.

[3]) Genes. I, 26., ubi καθ᾽ ante ὁμοίωσιν legitur, et ἡμετέραν voc. εἰκόνα sequitur.

[4]) H. et R. in textu οὐ κεῖται. H. ad marginem: „scribe που." R. in notis: „vel delendum οὐ, vel legendum που, uti legit Ferrarius."

[5]) Genes. XVIII, 2. seqq. — XIX, 1.

[6]) Hagg. I, 13. Zachar. I, seqq.

[7]) Mal. III, 1. coll. Matth. XI, 10. Marc. I, 2. Luc. VII, 27.

ώπου σου·“ οὕτως καὶ οἱ τοῦ θεοῦ ἄγγελοι παρὰ τὸ ἔργον τοῦτο χρηματίζουσι, καὶ οὐ παρὰ τὴν φύσιν ἄνδρες κληθέντες. Καὶ ἔτι μᾶλλον παραμυθήσεται, ὅτι ἐπὶ τῶν κρειττόνων δυνάμεων τὰ ὀνόματα οὐχὶ φύσεων ζώων ἐστὶν ὀνόματα, ἀλλὰ τάξεων, ὧν ἥδε τις καὶ ἥδε λογικὴ φύσις τέτευχεν ἀπὸ θεοῦ. Θρόνος γὰρ οὐκ εἶδος ζώου, οὐδὲ ἀρχὴ, οὐδὲ κυριότης, οὐδὲ ἐξουσία, ἀλλὰ ὀνόματα πραγμάτων, ἐφ' ὧν ἐτάχθησαν οἱ οὕτω προςαγορευόμενοι, ὧν τὸ ὑποκείμενον οὐκ ἄλλο τί ἐστιν, ἢ ἄνθρωπος, καὶ τῷ ὑποκειμένῳ συμβέβηκε τὸ θρόνῳ εἶναι, ἢ κυριότητι, ἢ ἀρχῇ, ἢ ἐξουσίᾳ. Καὶ ἐν τῷ Ἰησοῦ δὲ τῷ τοῦ Ναυῆ κεῖται τό· „ὤφθη τῷ Ἰησοῦ ἄνθρωπος ἐν Ἱεριχῷ“ ὥς φησιν· „ἐγὼ[1]) ἀρχιστράτηγος κυρίου δυνάμεως, νυνὶ παραγέγονα.“ Κατὰ τοῦτο οὖν ὡς ἴσον δυνάμενον ἐκλήψεται τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων καὶ φῶς παντὸς λογικοῦ, παντὸς λογικοῦ τῷ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν εἶναι θεοῦ ἀνθρώπου τυγχάνοντος. Τὸ αὐτὸ μέντοι γέ ἐστι τριχῶς ὀνομαζόμενον· „φῶς τῶν ἀνθρώπων,“ καὶ ἁπαξαπλῶς „φῶς,“ καὶ „φῶς ἀληθινόν.“ φῶς μὲν οὖν ἀνθρώπων, ἤτοι, ὡς προαποδέδεικται, οὐδενὸς κωλύοντος τὸ ἐκλαμβάνειν καὶ ἑτέρων παρὰ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸ φῶς, ἢ πάντων τῶν λογικῶν διὰ τὸ κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγονέναι ἀνθρώπων καλουμένων.

18. Ἐπεὶ δὲ φῶς ἁπαξαπλῶς ἐνταῦθα μὲν ὁ Σωτὴρ, ἐν δὲ τῇ καθολικῇ τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου ἐπιστολῇ[2]) λέγεται ὁ θεὸς εἶναι φῶς, ὁ μέν τις οἴεται καὶ ἐντεῦθεν κατασκευάζεσθαι, τῇ οὐσίᾳ μὴ διεστηκέναι τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα· ὁ δέ τις ἀκριβέστερον τηρήσας, ὁ καὶ ὑγιέστερον λέγων φήσει, οὐ ταὐτὸν εἶναι τὸ φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ φῶς καὶ μὴ καταλαμβανόμενον ὑπ' αὐτῆς, καὶ τὸ φῶς, ἐν ᾧ οὐδαμῶς ἐστι σκοτία. Τὸ μὲν γὰρ

---

[1]) Jos. V, 13. 14.

[2]) I Joann. I, 5.

φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ φῶς οἱονεὶ ἐπέχεται τῇ σκοτίᾳ, καὶ διωκόμενον ὑπ' αὐτῆς καὶ, ἵν' οὕτως εἴπω, ἐπιβουλευόμενον οὐ καταλαμβάνεται· τὸ δὲ φῶς, ἐν ᾧ οὐδεμία ἐστὶ σκοτία, οὔτε φαίνει ἐν τῇ σκοτίᾳ, οὔτε τὴν ἀρχὴν διώκεται ὑπ' αὐτῆς, ἵνα καὶ ὡς νικῶν ἀναγράφηται τῷ μὴ καταλαμβάνεσθαι ὑπ' αὐτῆς διωκούσης. Τρίτον ἦν τὸ λεγόμενον τοῦτο τὸ φῶς· ,,φῶς ἀληθινόν'' ᾧ δὲ λόγῳ ὁ πατὴρ τῆς ἀληθείας θεὸς πλείων ἐστὶ καὶ μείζων ἢ[1]) *ἀλήθεια, καὶ ὁ πατὴρ ὢν σοφίας κρείττων ἐστὶ καὶ διαφέρων ἢ σοφία, τούτῳ ὑπερέχει τοῦ εἶναι φῶς ἀληθινόν. Παραστατικώτερον δὲ δύο φῶτα τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ τυγχάνειν διὰ τούτων εἰσόμεθα, ὅγε φησὶν ἐν τριακοστῷ πέμπτῳ ψαλμῷ· ,,ἐν*[2]) *φωτί σου ὀψόμεθα φῶς.'' Ταὐτὸ δὲ αὐτὸ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων τὸ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαῖνον ,,τὸ ἀληθινὸν φῶς,'' ἐν τοῖς ἑξῆς τοῦ εὐαγγελίου φῶς τοῦ κόσμου ἀναγορεύεται, φάσκοντος Ἰησοῦ· ,,ἐγώ εἰμι*[3]) *τὸ φῶς τοῦ κόσμου.'' Οὐδὲ τοῦτο δὲ ἀπαρασήμαντον ἐάσωμεν, ὅτι ἐνδεχομένου γεγράφθαι· ,,ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ φῶς ἦν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων ζωὴ ἦν,'' τὸ ἀνάπαλιν πεποίηκε· προτάσσει γὰρ τὴν ζωὴν*[4]) *τοῦ τῶν ἀνθρώπων φωτὸς, εἰ καὶ ταὐτόν ἐστι ,,ζωὴ'' καὶ ,,ἀνθρώπων φῶς,'' τῷ προαπαντᾷν ἡμᾶς ἐπὶ τῶν μετεχόντων τῆς ζωῆς, τυγχανούσης καὶ φωτὸς ἀνθρώπων, τὸ ζῆν αὐτοὺς τὴν προειρημένην θείαν ζωὴν παρὰ τὸ πεφωτίσθαι· ὑποκεῖσθαι*

---

1) Ita Cod. Bodlej. recte, Cod. Reg. (quem Huet. sequitur) *μείζων ἀλήθεια.* Item in seqq. Cod. Bodlej. *διαφέρων, ἢ σοφία,* Reg. (quem H. sequitur) *διαφέρων, ἢ σοφία.* R.

2) Psalm. XXXVI, 10., ubi *ἐν τῷ φωτί σου κ. τ. λ.* LXX. interpretes exhibent.

3) Ev. Joann. VIII, 12.

4) *ζωήν.* Deest in edit. Huet., sed exstat in Codd. Bodlej. et Barberino. R.

γὰρ δεῖ τὸ ζῆν, ἵν' ὁ ζῶν πεφωτισμένος γένηται· οὐκ ἦν δὲ ἀκόλουθον πεφωτίσθαι τὸν μηδέπω ζῆν νενοημένον, καὶ ἐπιγίνεσθαι τῷ πεφωτίσθαι τὸ ζῆν. Εἰ γὰρ καὶ ταὐτόν ἐστιν „ἡ ζωὴ“ καὶ „τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων,“ ἀλλ' αἵγε ἐπίνοιαι καθ' ἕτερον καὶ ἕτερον [1]) λαμβάνονται. Τοῦτο δὲ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων καὶ φῶς ἐθνῶν παρὰ τῷ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ λέγεται κατὰ τό· „ἰδοὺ, τέθεικά [2]) σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν·“ καὶ τούτῳ τῷ φωτὶ πεποιθὼς ὁ Δαβὶδ φησιν ἐν εἰκοστῷ ἕκτῳ ψαλμῷ· „Κύριος [3]) φωτισμός μου, καὶ Σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι;“

19. Πρὸς δὲ τοὺς τὴν περὶ αἰώνων ἀναπλάσαντες ἐν συζυγίαις μυθολογίαν, καὶ οἰομένους ὑπὸ νοῦ καὶ ἀληθείας προβεβλῆσθαι λόγον καὶ ζωὴν, οὐκ ἀπίθανον καὶ ταῦτα ἀπορῆσαι. Πῶς γὰρ ἡ κατ' αὐτοὺς σύζυγος τοῦ λόγου ζωὴ τὸ γεγονέναι ἐν τῷ συζύγῳ λαμβάνει; „Ὃ γέγονε γὰρ, φησὶν, ἐν αὐτῷ, — δηλονότι τῷ προειρημένῳ λόγῳ —, ζωὴ ἦν.“ Λεγέτωσαν οὖν ἡμῖν, πῶς ἡ σύζυγος τοῦ λόγου ζωὴ γέγονεν ἐν τῷ λόγῳ, καὶ πῶς μᾶλλον τοῦ λόγου ἡ ζωὴ φῶς ἐστι τῶν ἀνθρώπων. Εἰκὸς δὲ τοὺς εὐγνωμονεστέρους ἐν ταῖς ζητήσεσιν ἀνατρεπομένους, πληγέντας ὑπὸ τοῦ ἐπαπορήματος [4]) ἀντερωτήσειν ἡμᾶς, καὶ αὐτοὺς θλιβομένους, ἐὰν μὴ εὕρωμεν αἰτίαν, δι' ἣν οὐχὶ λόγος εἴρηται τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἡ γεγομένη ἐν τῷ λόγῳ ζωή. Πρὸς οὓς τοιαῦτα ἀποκρινούμεθα, ὅτι ζωὴ ἐνταῦθα οὐχ ἡ κοινὴ λογικῶν καὶ ἀλόγων λέγεται, ἀλλ' ἡ ἐπιγινομένη

---

1) καὶ ἕτερον. Non comparet in edit. Huet., sed restituitur e Codd. Bodlej. et Barberino. R.

2) Jes. XLII, 6., ubi ἔδωκά σε legitur. Cfr. pag. 46. not. 4. coll. Jes. XLIX, 5. 6.

3) Psalm. XXVII, 1.

4) Cod. Bodlej. ἐπαπορήματος, edit. Huet. ὑπαπορήματος. R.

τῷ ἐν ἡμῖν συμπληρουμένῳ λόγῳ, τῆς μετοχῆς ἀπὸ τοῦ πρώτου λαμβανομένης λόγου· καὶ κατὰ μὲν τὸ ἀποστραφῆναι τὴν δοκοῦσαν ζωὴν, οὐκ οὖσαν δὲ ἀληθῶς, καὶ ποθεῖν χωρῆσαι τὴν ἀληθῶς ζωὴν πρῶτον κοινωνοῦμεν αὐτῇ, ἥτις γενομένη ἐν ἡμῖν καὶ φωτὸς γνώσεως ὑπόστασις γίνεται. Καὶ τάχα αὕτη ἡ ζωὴ παρ' οἷς μὲν δυνάμει καὶ οὐκ ἐνεργείᾳ φῶς ἐστι, τοῖς τὰ τῆς γνώσεως ἐξετάζειν μὴ φιλοτιμουμένοις, παρ' ἑτέροις δὲ καὶ ἐνεργείᾳ γενομένοις [1]) φῶς· δῆλον δὲ, ὅτι παρ' οἷς κατορθοῦται τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου προστεταγμένον· „ζηλοῦτε [2]) τὰ χαρίσματα κρείττονα·“ μείζονα δὲ τῶν χαρισμάτων τὸ καὶ πάντων προτεταγμένον, ὅπερ ἐστὶ λόγος σοφίας, καὶ τούτῳ ἕπεται λόγος γνώσεως. Περὶ δὲ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν, παρακειμένων ἀλλήλοις τῶν σημαινομένων σοφίας καὶ γνώσεως, οὐ τοῦ παρόντος ἔστιν εἰπεῖν καιροῦ.

20. „Καὶ [3]) τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν.“ Ἔτι περὶ τοῦ τῶν ἀνθρώπων, ἐπεὶ προτέτακται, ζητοῦμεν φωτὸς, οἶμαι δ' ὅτι καὶ τοῦ ἐναντίου καλουμένου σκοτίας, ἂν [4]) δὲ οὕτω

---

[1]) Huetius γινομένης.

[2]) I Cor. XII, 31.

[3]) Ev. Joann. I, 5. Hinc Tomum IV. Ferrarius auspicatur. Huet. — Cfr. pag. 122. not. 3.

[4]) R. in textu τοῦ ἐναντίου καλουμένου σκοτίας· ἂν δὲ οὕτω κ. τ. λ., in notis Huetii animadversionem statim sequentem. H. in textu τοῦ — σκοτίας. ἂν δὲ οὕτω κ. τ. λ., ad marginem: „scribe σκοτίας ἀνθρώπων οὔπω δοκιμασθείσης τῶν ἀνθρώπων κ. τ. λ.“; in notis: „Plane corrupta haec sunt, quae sic restituas: τοῦ ἐναντίου καλουμένου σκοτίας οὔπω δοκιμασθείσης· τῶν ἀνθρώπων, etc. Atque haec ita legi velim ad oram, ubi perperam vocem ἀνθρώπων voci σκοτίας Typographus subjecit. Praeivit huic emendationi Ferrarius, quem sic legisse ex ipsius interpretatione conjicere est.“ Huet. — Equidem di-

δοκιμασθείσης, Τῶν Ἀνθρώπων φημὶ, ὅτι τάχα γενικόν ἐστι τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων δύο ἰδικῶν πραγμάτων, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ σκοτία αὐτῶν. Ἔστι γὰρ τὸν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων κεκτημένον, καὶ κοινωνοῦντα τῶν αὐγῶν αὐτοῦ, ἔργα φωτὸς ἐπιτελεῖν, καὶ γινώσκειν φωτιζόμενον φῶς γνώσεως· τὸ δὲ ἀνάλογον καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων νοητέον, τῶν τε μοχθηρῶν πράξεων, καὶ τῆς νομιζομένης γνώσεως, οὐκ οὔσης κατὰ ἀλήθειαν, τὸν λόγον τῆς σκοτίας ἐχόντων. Καὶ ὅτι μὲν τὰ πρακτικὰ φῶς ὁ ἱερὸς οἶδε λόγος, φησὶν ὁ Ἡσαΐας· „διότι[1]) φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς·“ καὶ ὁ Δαβὶδ[2]) ἐν ιή ψαλμῷ· „ἡ ἐντολὴ κυρίου τηλαυγὴς, φωτίζουσα ὀφθαλμούς.“ Ὅτι δὲ φῶς παρὰ τὰ προστάγματα καὶ τὰς ἐντολάς ἐστί τι γνώσεως, παρά τινι τῶν δώδεκα εὕρομεν· „σπείρατε[3]) ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, τρυγήσατε εἰς καρπὸν ζωῆς, φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως.“ Ὡς γὰρ ὄντος καὶ ἑτέρου φωτὸς παρὰ τὰς ἐντολὰς τῆς γνώσεως λέγεται τό· „φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς·“ οὐχ ἁπλῶς φῶς, ἀλλὰ ποῖον φῶς; ὅτι τὸ τῆς γνώσεως· εἰ γὰρ πᾶν φῶς, ὃ φωτίζει ἄνθρωπος ἑαυτῷ, φῶς γνώσεως ἦν, μάτην προσέκειτο τό· „φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως.“ Πάλιν ὅτι ἡ σκοτία ἐπὶ τῶν μοχθηρῶν ἔργων παραλαμβάνεται, διδάσκει ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐπιστολῇ Ἰωάννης φάσκων· „ὅτι ἐὰν[4]) εἴπωμεν, ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν, ψευδόμεθα, καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν·“ καὶ πάλιν·

---

stinctionis tantum signis paulo aliter positis tum propter ἂν δέ, tum propter seqq. nihil iure emendandum esse dixerim, nisi ἀν illud in edit. R. obvium in ἄν.

[1]) Jes. XXVI, 9.

[2]) R. h. l. et pag. 138. lin. 10. Δαυίδ, H. Δαβίδ. — Cfr. Psalm. XIX, 9.

[3]) Hos. X, 12.

[4]) I Joann. I, 6. II, 9. 11.

„ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι·“ καὶ ἔτι· „ὁ δὲ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶ, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ, καὶ οὐκ οἶδε, ποῦ ὑπάγει, ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ.“ Τὸ γὰρ ἐν τῷ σκότῳ περιπατεῖν ἐμφαίνει τὴν ψεκτὴν πρᾶξιν· καὶ τὸ μισεῖν δὲ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὐ τῆς κυρίως καλουμένης γνώσεώς ἐστιν ἀπόπτωμα; Ὅτι δὲ καὶ ὁ ἀγνοῶν τὰ θεῖα κατ' αὐτὸ τὸ ἀγνοεῖν ἐν σκότῳ[1]) διαπορεύεται, φησὶν ὁ Δαβίδ· „οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται.“ Ἐπίστησον δὲ τῷ· „ὁ θεὸς[2]) φῶς ἐστι, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία·“ εἰ μὴ διὰ τοῦτο λέγεται τῷ εἶναι μὴ μίαν σκοτίαν, ἀλλ' ἤτοι διὰ τὸ γενικὸν δύο, ἢ καὶ διὰ τὸ καθέκαστον τῶν ἰδικῶν πολλὰς εἶναι πράξεις μοχθηρὰς, καὶ πολλὰ δόγματα ψευδῆ, πολλαί εἰσι σκοτίαι, ὧν οὐδεμία ἐν τῷ θεῷ ἐστιν· οὐκ ἂν λεχθέντος ἐπὶ τοῦ ἁγίου, ὅ φησιν ὁ Σωτὴρ, τό· „ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου·“ ὅτι φῶς ἐστι τοῦ κόσμου ὁ ἅγιος, καὶ σκοτία οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ οὐδεμία.

21. *Ζητήσει δέ τις*, εἰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς τέτακται τό· „σκοτία οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ οὐδεμία·“ πῶς τὸ ἐξαίρετον ἐροῦμεν εἶναι ἐν αὐτῷ, πάντη ἀναμάρτητον[3]) καὶ τὸν Σωτῆρα νοοῦντες, ὥστε καὶ περὶ αὐτοῦ ἂν εἰπεῖν, ὅτι „φῶς ἐστι, καὶ σκοτία οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ οὐδεμία.“ Ἀπὸ μέρους μὲν οὖν ἐν τοῖς ἀνωτέρω τὴν διαφορὰν παρεστήσαμεν. Τολμηρότερόν τε ἔτι ἐκείνοις καὶ νῦν προσθήσομεν, ὅτι, εἰ τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησε τὸν Χριστὸν, εἰ ἐποίησεν αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ὁ θεὸς, οὐκ ἂν δύναιτο λέγεσθαι περὶ αὐτοῦ· „σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία.“

---

[1]) R. σκότῳ omisit. — Cfr. Psalm. LXXXII, 5.

[2]) I Joann. I, 5. — Matth. V, 14.

[3]) Jes. LIII, 9. I Petr. II, 22.

Κἂν γὰρ ἐν ὁμοιώματι [1]) σαρκὸς ἁμαρτίας περὶ ἁμαρτίας κατακρίνας τυγχάνῃ ὁ Ἰησοῦς τὴν ἁμαρτίαν τῷ τὸ ὁμοίωμα τῆς σαρκὸς ἁμαρτίας ἀνειληφέναι, οὐκέτι ἕξει πάντῃ ὑγιῶς λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, ὅτι „σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία.“ Προσθήσομεν δ' ὅτι „αὐτὸς [2]) τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε,“ καὶ ἀσθενείας τὰς τῆς ψυχῆς, καὶ νόσους τὰς τοῦ κρυπτοῦ τῆς καρδίας ἡμῶν ἀνθρώπου· δι' ἃς ἀσθενείας καὶ νόσους, βαστάσας αὐτὰς ἀφ' ἡμῶν, περίλυπον ἔχειν τὴν ψυχὴν ὁμολογεῖ καὶ τεταραγμένην, καὶ ῥυπαρὰ ἱμάτια ἐνδεδύσθαι παρὰ τῷ Ζαχαρίᾳ ἀναγέγραπται· ἅπερ, ὅτι [3]) ἐκδύεσθαι ἔμελλε, λέγεται εἶναι ἁμαρτήματα. Ἐπιφέρει γοῦν ἐκεῖ· „ἰδοὺ, ἀφῄρηκα [4]) τὰς ἁμαρτίας σου.“ Διὰ γὰρ τὸ ἀναλαβεῖν αὐτὸν τὰ τοῦ λαοῦ τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν ἁμαρτήματα, πολλαχοῦ φησι· „μακρὰν [5]) ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου“ καί· „σὺ ἔγνως τὴν ἀφροσύνην μου, καὶ αἱ πλημμέλειαί μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἐκρύβησαν.“ Μηδεὶς δ' ἡμᾶς ὑπολαμβανέτω ταῦτα λέγειν ἀσεβοῦντας εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ· ᾧ γὰρ λόγῳ ὁ πατὴρ μόνος ἔχει ἀθανασίαν, τοῦ κυρίου ἡμῶν διὰ φιλανθρωπίαν θάνατον τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνειληφότος, τούτῳ ὁ πατὴρ ἔχει μόνος τό· „σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία·“ τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν πρὸς ἀνθρώπους εὐεργεσίαν ἐφ' αὐτὸν τὰς ἡμῶν σκοτίας ἀναδεδεγμένου, ἵνα τῇ δυνάμει αὐτοῦ καταργήσῃ ἡμῶν τὸν θάνατον, καὶ ἐξαφανίσῃ τὸ ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν σκότος, ἵνα πληρωθῇ τὸ παρὰ τῷ Ἠσαΐᾳ· „ὁ λαὸς ὁ καθήμενος [6]) ἐν σκοτίᾳ φῶς εἶδε

---

[1]) Rom. VIII, 3.

[2]) Matth. VIII, 17. Jes. LIII, 4. 5. I Petr. II, 21.

[3]) Huetius ὅτε.

[4]) Zachar. III, 3. 4., ubi ἀνομίας legitur pro ἁμαρτίας.

[5]) Psalm. XXII, 1. — LXIX, 5.

[6]) Jes. IX, 2. ubi πορευόμενος pro καθήμενος in

μέγα.“ Τοῦτο δὲ τὸ φῶς, ὃ γέγονεν ἐν τῷ λόγῳ, τυγχάνον καὶ ζωή, φαίνει[1]) *ἐν τῇ σκοτίᾳ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, καὶ ἐπιδεδήμηκεν ὅπου οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου, — οἵτινες, διὰ τοῦ παλαίειν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, τῷ σκότῳ ὑπάγειν ἀγωνίζονται τοὺς μὴ παντὶ τρόπῳ ἱσταμένους —, ὑπὲρ τοῦ αὐτοὺς πεφωτισμένους φωτὸς χρηματίσαι υἱούς. Καὶ φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ τοῦτο τὸ φῶς διώκεται μὲν ὑπ᾽ αὐτῆς, οὐ καταλαμβάνεται δέ.*

22. *Ἐὰν δέ τις νομίσῃ τὸ μὴ γεγραμμένον ἡμᾶς προστιθέναι, τὸ διώκεσθαι τὸ φῶς ὑπὸ τῆς σκοτίας, ἀκουέτω, ὅτι τό· „ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε·“ μηδαμοῦ τῆς σκοτίας διωξάσης τὸ φῶς, μάτην λέγεται. Ὡς δὲ ἔχουσι νοῦν ἐκδέξασθαι δυνάμενον ἀκολούθως τοῖς γεγραμμένοις τὰ νομιζόμενα παραλελεῖφθαι, ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης τό· „ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν.“ Εἰ γὰρ οὐ κατέλαβε, διώξασα οὐ κατέλαβε, καὶ ὅτι ἐδίωξεν ἡ σκοτία τὸ φῶς δῆλον ἔκ τε ὧν πέπονθεν ὁ Σωτήρ, καὶ οἱ παραδεξάμενοι αὐτοῦ τὰ μαθήματα, τὰ ἴδια τέκνα, τῆς σκοτίας ἐνεργούσης κατὰ τῶν υἱῶν τοῦ φωτός, καὶ βουληθείσης ἀποδιῶξαι ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ φωτός. Ἀλλ᾽ ἐπεί, ἐὰν θεὸς*[2]) *ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδείς, κἂν βούληται, δυνήσεται καθ᾽ ἡμῶν, ὅσῳ ἑαυτοὺς ἐταπείνουν, τοσούτῳ πλείους ἐγίνοντο, καὶ κατίσχυον σφόδρα σφόδρα. Διχῶς δὲ ἡ σκοτία τὸ φῶς οὐ κατείληφεν, ἢ σφόδρα αὐτοῦ ἀπολειπομένη, καὶ διὰ τὴν ἰδίαν βραδύτητα τῇ ὀξύτητι καὶ ταχύτητι τοῦ δρόμου τοῦ φωτὸς οὐδὲ κατὰ τὸ ποσὸν παρακολουθῆναι δυναμένη, ἤ, εἴ που ἐνεδρεῦσαι βεβούληται τὸ φῶς τὴν σκοτίαν, καὶ κατ᾽ οἰκο-*

---

textu legitur (in notis tamen ab Reinecc. ad lect. *καθήμενος* provocatur), et pro *φῶς εἶδε μέγα* haec exstant: *ἴδετε φῶς μέγα.*

[1]) Ev. Joann. I, 5. — Ephes. VI, 12.

[2]) Rom. VIII, 31.

νομίαν παρέμεινεν ἐπερχομένην αὐτὴν, ἐγγίσασα ἡ σκοτία τοῦ φωτὸς ἠφανίζετο. Πλὴν ἑκατέρως[1]) ἡ σκοτία οὐ κατέλαβε τὸ φῶς.

23. Ἀναγκαῖον δὲ ἐν τούτοις ἡμᾶς γενομένους ἐπισημειῶσαι,[2]) ὅτι οὐ πάντως, εἴ που ὀνομάζεται σκότος, ἐπὶ τῷ χείρονι λαμβάνεται, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἐπὶ τῷ κρείττονι ἀναγέγραπται· ὅπερ οἱ ἑτερόδοξοι μὴ διαστειλάμενοι δυσφημότατα περὶ τοῦ δημιουργοῦ δόγματα παραδεξάμενοι ἀπέστησαν αὐτοῦ, ἀναπλάσμασι μύθων ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότες. Πῶς οὖν, καὶ πότε, καὶ ἐπὶ τοῦ κρείττονος τὸ ὄνομα τοῦ σκότους παραλαμβάνεται, παραδεικτέον ἤδη. Σκότος, γνόφος,[3]) θύελλα ἐν τῇ Ἐξόδῳ περὶ τὸν θεὸν εἶναι λέγεται, καὶ ἐν τῷ ιζ' ψαλμῷ· „ὁ θεὸς ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ, σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων." Ἐὰν γάρ τις κατανοήσῃ τὸ πλῆθος τῶν περὶ θεοῦ θεωρημάτων καὶ γνώσεως, ἄληπτον τυγχάνον ἀνθρωπίνῃ φύσει, τάχα δὲ καὶ ἑτέροις παρὰ Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα γενητοῖς, εἴσεται, πῶς περὶ τὸν θεόν ἐστι σκότος, κατὰ τὸ ἀγνοεῖσθαι τὸν κατ' ἀξίαν περὶ αὐτοῦ πλούσιον λόγον, ἐν ᾧ σκότῳ ἔθετο αὐτοῦ τὴν ἀποκρυφὴν τῷ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀγνοεῖσθαι, ἀχώρητα ὄντα, τοῦτο πεποιηκώς. Ἐὰν δέ τις ταῖς τοιαύταις προσκόπτῃ ἐκδοχαῖς, προσαγέσθω ἀπό τε τῶν σκοτεινῶν λόγων, καὶ τῶν διδομένων ὑπὸ θεοῦ Χριστῷ θησαυρῶν σκοτεινῶν, ἀποκρύφων, ἀοράτων. Οὐκ ἄλλο γάρ τι ἡγοῦμαι εἶναι τοὺς σκοτεινοὺς θησαυροὺς ἐν Χριστῷ ἀποκαλυπτομένους, τό· „σκότος[4]) ἔθετο ὁ θεὸς ἀποκρυφὴν ἑαυτοῦ·" καί· „ὁ ἅγιος νοήσει παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον."

---

[1]) Sic Cod. Bodlej., edit. Huet. πλὴν ἑκατέρῳ. R.

[2]) Ita Cod. Bodlej., edit. Huet. ἐπισημειῶσθαι. R.

[3]) Exod. XIX, 9. 16. XX, 21. — Psalm. XVII, 11., ubi αὐτοῦ legitur post voc. ἀποκρυφήν.

[4]) Psalm. XVIII, 11. — Prov. I, 6.

Ἐπίσκεψαι δὲ, εἰ διὰ τοῦτό φησιν ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς· „ἀνθ᾽ ὧν ὅσα ἠκούσατε ἐν τῇ [1]) σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί.“ Τὰ γὰρ ἐν ἀποῤῥήτῳ καὶ μὴ ἐπηκόῳ πολλῶν δύσγνωστα καὶ ἀσαφῆ αὐτοῖς παραδεδομένα μυστήρια προστάσσει αὐτοὺς φωτιζομένους, καὶ διὰ τοῦτο λεγομένους εἶναι ἐν φωτὶ, ἀπαγγέλλειν παντὶ τῷ γινομένῳ φωτί. Παραδοξότερον δ᾽ ἂν ἐπὶ τοῦ ἐπαινουμένου σκότους εἴποιμι, ὅτι τοῦτο σπεύδει ἐπὶ τὸ φῶς, καὶ καταλαμβάνει αὐτὸ, καὶ γίνεταί ποτε, διὰ τὸ ἀγνοεῖσθαι σκότος, τῷ [2]) μὴ ὁρῶντι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, οὕτω μεταβάλλον, ὥστε τὸν μεμαθηκότα ἀποφαίνεσθαι, γεγονέναι φῶς τὸ γνωσθέν ποτε ὑπάρχον αὐτῷ σκότος.

21. „Ἐγένετο [3]) ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης.“ Ἀκριβέστερόν τις ἀκούων τοῦ· „ἀπεσταλμένος“ ἐπειδὴ ὁ ἀπεσταλμένος ποθέν που ἀποστέλλεται, ζητήσει, πόθεν ὁ Ἰωάννης ἀπεστάλη καὶ ποῦ. Σαφοῦς δ᾽ ὄντος τοῦ Ποῦ, κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν, ὅτι πρὸς τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τοὺς βουλομένους αὐτοῦ ἀκούειν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας διατρίβοντος, καὶ παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ βαπτίζοντος, κατὰ δὲ βαθύτερον λόγον, ὅτι εἰς τὸν κόσμον, κόσμου λαμβανομένου τοῦ περιγείου τόπου, [4]) ἔνθα εἰσὶν ἄνθρωποι, ἐξετάσει, πῶς δεῖ λαμβάνειν τὸ Πόθεν. Ἐπιπλεῖον [5]) δὲ βασανίζων τὴν λέξιν, τάχα καὶ ἀποφαίνεται, ὅτι, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ γέγραπται· „καὶ ἐξαπέστειλεν [6]) αὐτὸν κύ-

---

[1]) Matth. X, 27.

[2]) Cod. Bodlej. τῷ μὴ ὁρῶντι, edit. Huet. τὸ μὴ ὁρῶντι. R.

[3]) Ev. Joann. I, 6. — Hinc Tom. V. auspicatur Ferrar. Huet.

[4]) Codd. Barber. et Bodlej. τόπου, ἔνθα εἰσίν, male vero edit. Huet. in textu τὸ ποῦ εἰσίν. R. — Huet. ad marg.: „scribe τόπου, ὅπου κ. τ. λ.“

[5]) Ita recte H., R. ἐστιπλεῖον.

[6]) Gen. III, 23.

ριος ὁ θεὸς ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη·" οὕτω καὶ ὁ Ἰωάννης ἀπεστάλη, ἢ [1]) ἐξ οὐρανοῦ, ἢ ἐκ τοῦ παραδείσου, ἢ ὅθεν δήποτε ἑτέρωθεν παρὰ [2]) τὸν ἐπὶ γῆς τοῦτον τόπον, καὶ ἀπεστάλη· „ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός." Ἔχει δὲ ἀνθυποφορὰν οὐκ εὐκαταφρόνητον ὁ λόγος, ἐπεὶ καὶ παρα Ἡσαΐᾳ γέγραπται· „τίνα [3]) ἀποστείλω, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον;" ὅτε ἀποκρινόμενος ὁ προφήτης φησίν· „ἰδοὺ, εἰμὶ ἐγὼ, ἀπόστειλόν με." Ἐρεῖ γὰρ ὁ ἐνιστάμενος τῇ βαθυτέρᾳ ἐμφαινομένῃ ὑπονοίᾳ, ὅτι, ὥσπερ ὁ Ἡσαΐας ἀπεστάλη οὐχὶ ἀφ' ἑτέρου τόπου παρὰ τὸν κόσμον τοῦτον, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἑωρακέναι „τὸν [4]) κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου," πρὸς τὸν λαὸν ἵνα εἴπῃ· „ἀκοῇ ἀκούσετε, [5]) καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ τὰ ἑξῆς·" οὕτω καὶ ὁ Ἰωάννης, σιωπωμένης τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς, ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἡσαΐου, ἀποστέλλεται βαπτίζειν καὶ ἑτοιμάζειν [6]) κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον, καὶ μαρτυρεῖν περὶ τοῦ φωτός. Τούτων δ' οὕτως λεχθέντων ἂν πρὸς τὸν πρῶτον λόγον λύσεις τοιαῦται προσάγονται [7]) συγκατάθεσιν ἐπισπώμεναι πρὸς τὸ περὶ Ἰωάννου βαθύτερον ὑπονοούμενον· αὐτόθεν μὲν ἐπιφέρεται· „οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός" εἰ γὰρ ἦλθεν, Πόθεν ἦλθε. Καὶ

---

[1]) Cod. Bodlej. ἢ ἐξ οὐρανοῦ, Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. εἴτε ἐξ οὐρανοῦ. R.

[2]) Cod. Bodlej. παρά, Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. περί. R. — Ev. Joann. I, 7.

[3]) Jes. VI, 8., ubi ἐγώ εἰμι legitur.

[4]) Jes. VI, 1. 9.

[5]) Huetius ἀκούσεται.

[6]) Luc. I, 17.

[7]) προσάγονται. Deest in edit. Huet., sed restituitur e Codd. Barber. et Bodlejano. R.

λεκτέον πρὸς τὸν δυσπαραδεκτοῦντα τὸ ἐν τοῖς ἑξῆς ὑπὸ Ἰωάννου λεγόμενον ἐπὶ τῷ ἑωρακέναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς περιστερὰν[1]) κατερχόμενον ἐπὶ τὸν Σωτῆρα· φησὶ γάρ· „ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν τῷ ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. Πότε[2]) γὰρ πέμψας τοῦτ' ἐνετείλατο; Ἀλλ' εἰκὸς ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὸ πύσμα τοῦτο, ὅτι, ὅτε δήποτε ἔπεμψεν ἐπὶ τὸ ἄρξασθαι βαπτίζειν, τότε τοῦτον τὸν λόγον εἶπεν ὁ χρηματίζων πρὸς αὐτόν. Ἔτι δὲ ἐκπληκτικώτερον πρὸς τὸ ἑτέρωθέν ποθεν ἀπεστάλθαι τὸν Ἰωάννην ἐνσωματούμενον, ὑπόθεσιν οὐκ ἄλλην τῆς εἰς τὸν βίον ἐπιδημίας ἔχοντος,[3]) ἢ τὴν περὶ τοῦ φωτὸς μαρτυρίαν,[4]) τὸ πνεύματος ἁγίου πλησθῆναι ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ λεγόμενον ὑπὸ Γαβριὴλ, εὐαγγελιζομένου τῷ μὲν Ζαχαρίᾳ τὴν Ἰωάννου γένεσιν, τῇ δὲ Μαριὰμ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπιδημίαν, καὶ τό· „ἰδοὺ γὰρ, ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ εἰς τὰ ὦτά μου, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ μου." Τῷ γὰρ τηροῦντι τὸ μηδὲν ἀδίκως, μηδὲ κατὰ συντυχίαν, ἢ ἀποκλήρωσιν ποιεῖν, ἀναγκαῖον παραδέξασθαι πρεσβυτέραν οὖσαν τὴν Ἰωάννου ψυχὴν τοῦ σώματος, καὶ πρότερον ὑφεστῶσαν πεπέμφθαι ἐπὶ διακονίαν τῆς περὶ τοῦ[5]) φωτὸς μαρτυρίας. Πρὸς τούτοις δὲ οὐ κατα-

---

[1]) Ev. Joann. I, 32. 33., ubi desunt verba *καὶ πυρί*, et *ἐν ὕδατι* legitur. — Ceterum Cod. Bodlej. *βαπτίζειν*, Reg. (quem H. sequitur) et Barberinus *βαπτίσαι*. R.

[2]) H. in textu *τότε*, ad marg. tamen: „scribe *πότε*."

[3]) *ἔχοντος*. R. absque causa legendum censet *ἔχοντος*.

[4]) Ev. Joann. I, 7. — Luc. I, 13. 15. 30. 44., ubi v. 44. legitur *ἀσπασμοῦ σου*, et verba *ἐσκίρτησεν* — *βρέφος* alio ordine exhibentur. Cfr. Knapp. editio.

[5]) *τοῦ*. Deest in editione Huetii.

φροντητέον καὶ τοῦ· „οὗτός ἐστιν Ἠλίας[1]) ὁ μέλλων ἔρχεσθαι.“ Ἐὰν δὲ κρατῇ ὁ καθόλου περὶ ψυχῆς λόγος, ὡς οὐ συνεσπαρμένης τῷ σώματι, ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ τυγχανούσης, καὶ διὰ ποικίλας αἰτίας ἐνδυομένης σαρκὶ καὶ αἵματι, τό· „ἀπεσταλμένος ὑπὸ θεοῦ·“ οὐκέτι δόξει ἐξαίρετον εἶναι περὶ Ἰωάννου λεγόμενον. Ὁ γοῦν πάντων κάκιστος, ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας λέγεται παρὰ τῷ Παύλῳ πέμπεσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ· „διὰ τοῦτο γάρ, φησὶ, πέμπει[2]) αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει· ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ᾽ εὐδοκήσαντες τῇ ἀδικίᾳ.“ Τὸ δὲ ζητηθὲν ὅρα εἰ οὕτως λῦσαι δυνησόμεθα, ὅτι, ὥσπερ ἁπλούστερον πᾶς ἄνθρωπος τῷ ὑπὸ θεοῦ ἐκτίσθαι ἄνθρωπός ἐστι τοῦ θεοῦ, ἀλλ᾽ οὐ χρηματίζει πᾶς ἄνθρωπος θεοῦ, ἢ μόνος ὁ θεῷ ἀνακείμενος, — ὃν τρόπον Ἠλίας καὶ οἱ ἐν ταῖς γραφαῖς ἀναγεγραμμένοι ἄνθρωποι θεοῦ —, οὕτως δύναται κατὰ μὲν τὸ κοινότερον πᾶς ἄνθρωπος ἀπεστάλθαι παρὰ[3]) θεοῦ, κυρίως δὲ λέγεσθαι ἀπεστάλθαι ὑπὸ[4]) θεοῦ οὐκ ἄλλος ἢ ὁ ἐπὶ διακονίᾳ θείᾳ καὶ λειτουργίᾳ σωτηρίας γένους ἀνθρώπων ἐπιδημῶν τῷ βίῳ. Οὐχ εὕρομεν γοῦν τὸ ἀποστέλλεσθαι ἀπὸ θεοῦ ἐπ᾽ ἄλλου τοῦ ἢ τῶν ἁγίων κείμενον, ἐπὶ μὲν τοῦ Ἡσαΐου, ὡς

---

[1]) Sic legitur in Cod. Bodlej., in Reg. autem (quem H. in textu sequitur) et Barberino οὗτός ἐστιν ὁ λόγος ὁ κ. τ. λ. R. — H. ad marg.: „scribe Ἠλίας.“ Item H. in notis addens: „quemadmodum habent omnes omnino editiones, et Ferrar. At Perion. Cod. Reg. secutus est.“ Cfr. Matth. XI, 14.

[2]) Huet. πέμπει ὁ αὐτοῖς ὁ θεός. — II Thess. II, 11. 12., ubi ἐν τῇ ἀδικίᾳ legitur.

[3]) Cod. Bodlej. παρὰ θεοῦ, Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. ἀπὸ θεοῦ. R.

[4]) Ita Cod. Bodlej., Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. ἀπὸ θεοῦ. R.

προπαρεθέμεθα, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἱερεμίου· „πρὸς[1]) πάντας οὓς ἐὰν ἐξαποστείλω σε, πορεύσῃ“ ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰεζεκιήλ· „ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω σε πρὸς ἔθνη τὰ ἀφεστηκότα καὶ ἀπιστήσαντά[2]) μοι.“ Δόξει δὲ οὐ πρὸς τὸ προκείμενον παρειλῆφθαι[3]) τὰ παραδείγματα τῆς[4]) ἀποστολῆς τῆς εἰς τὸν βίον ζητουμένης, ἀποστολὴν λέγοντα οὐ γυμνῶς, τὴν ἔξωθεν τοῦ βίου ἐπὶ τὸν βίον. Πλὴν καὶ οὕτως οὐκ ἀπίθανον μετάγειν τὸν λόγον ἐπὶ τὸ ζητηθὲν, φάσκοντα ὅτι, ὥσπερ μόνους τοὺς ἁγίους, ἐφ' ὧν παρεθέμεθα, ἀποστέλλειν λέγεται ὁ θεὸς, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν εἰς τὸν βίον ἀποστελλομένων ἐκδεκτέον.

25. Καὶ ἐπεὶ ἁπαξαπλῶς ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἰωάννου ἐσμὲν λόγῳ, ζητοῦντες αὐτοῦ τὴν[5]) ἀποστολὴν, οὐκ ἀκαίρως ὑπόνοιαν ἡμετέραν, ἣν περὶ αὐτοῦ ἔχομεν, προσθήσομεν. Ἐπεὶ γὰρ ἀνέγνωμεν περὶ αὐτοῦ προφητείαν· „ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω[6]) τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς[7]) κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου“ ἐφίσταμεν, μήποτε εἷς τῶν ἁγίων ἀγγέλων τυγχάνων ἐπὶ λειτουργίᾳ καταπέμπεται τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρόδρομος. Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν, τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως ἐνσωματουμένου κατὰ φιλανθρωπίαν ζηλωτάς τινας καὶ μιμητὰς γεγονέναι Χριστοῦ, ἀγαπήσαντας τὸ διὰ τοῦ ὁμοίου τοῦ σώματος ὑπηρετῆσαι τῇ εἰς αὐτοὺς[8]) χρηστότητι. Τίνα δ' οὐκ

---

1) Jerem. I, 7. — Ezech. II, 3., ubi alia verba LXX interpretes exhibent.

2) Ita Cod. Bodlej., Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. ἀποστήσαντά μοι. R.

3) Huetius minus recte παραλῆφθαι.

4) Huetius τῆς omisit.

5) Huetius τήν omisit.

6) Malach. III, 1. Cfr. p. 132. not. 7. et pag 148. not. 4.

7) ὃς — ἔμπροσθέν σου. Haec desunt in edit. Huet.

8) Ita Cod. Bodlej., Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ χρηστότητι. R.

ἂν κινήσαι σκιρτῶν ἐν ἀγαλλιάσει ἔτι ἐν τῇ κοιλίᾳ τυγχάνων, ὡς τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων ὑπερπαίων φύσιν; Εἰ δέ τις προσίεται καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις φερομένων ἀποκρύφων τὴν ἐπιγραφομένην Ἰωσὴφ προσευχὴν, ἄντικρυς τοῦτο τὸ δόγμα καὶ σαφῶς εἰρημένον ἐκεῖθεν λήψεται· ὡς ἄρα οἱ ἀρχῆθεν ἐξαίρετόν τι ἐσχηκότες παρὰ ἀνθρώπους, πολλῷ κρείττους τυγχάνοντες τῶν λοιπῶν ψυχῶν ἀπὸ τοῦ εἶναι ἄγγελοι, ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην καταβεβήκασι φύσιν. Φησὶ γοῦν ὁ Ἰακώβ· „ὁ γὰρ λαλῶν πρὸς ὑμᾶς, ἐγὼ Ἰακὼβ, καὶ Ἰσραὴλ, ἄγγελος θεοῦ εἰμι ἐγὼ, καὶ πνεῦμα ἀρχικὸν, καὶ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ προεκτίσθησαν πρὸ παντὸς ἔργου· ἐγὼ δὲ Ἰακὼβ, ὁ [1]) κληθεὶς ὑπὸ ἀνθρώπων Ἰακὼβ, τὸ δὲ ὄνομά μου Ἰσραὴλ, ὁ κληθεὶς ὑπὸ θεοῦ Ἰσραὴλ, ἀνὴρ ὁρῶν θεὸν, ὅτι ἐγὼ πρωτόγονος παντὸς ζώου ζωουμένου ὑπὸ θεοῦ." Καὶ ἐπιφέρει· „ἐγὼ δὲ ὅτε ἠρχόμην ἀπὸ Μεσοποταμίας τῆς Συρίας, ἐξῆλθεν Οὐριὴλ ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ, καὶ εἶπεν, ὅτι κατέβην ἐπὶ τὴν γῆν καὶ κατεσκήνωσα ἐν ἀνθρώποις, καὶ ὅτι ἐκλήθην [2]) ὀνόματι Ἰακώβ· ἐζήλωσε καὶ ἐμαχέσατό μοι, καὶ ἐπάλαιε πρὸς μὲ λέγων· προτερήσειν ἐπάνω τοῦ ὀνόματός μου τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τοῦ πρὸ παντὸς ἀγγέλου. Καὶ εἶπα αὐτῷ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πόσος [3]) ἐστὶν ἐν υἱοῖς θεοῦ· οὐχὶ σὺ Οὐριὴλ ὄγδοος ἐμοῦ, κἀγὼ Ἰσραὴλ ἀρχάγγελος [4]) δυνάμεως κυρίου καὶ ἀρχιχιλίαρχός εἰμι ἐν υἱοῖς θεοῦ; οὐχὶ ἐγὼ Ἰσραὴλ ὁ ἐν προσώπῳ

---

[1]) Sic. Cod. Bodlej., Reg. (quem H. in textu sequitur) et Barber. οὐ κληθείς. R. — H. ad marg.: „scribas ὁ κληθείς."

[2]) R. in textu ἐκλήθη, in notis: „Sic Cod. Bodlej., Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. ἐκλήθην." R.

[3]) Cod. Bodlej. πόσος, Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. πρῶτος. R.

[4]) Ita Codd. Bodlej. et Barberin., edit. Huet. ἀρχάγγελος, δυνάμενος κυρίου. R.

θεοῦ λειτουργὸς πρῶτος, καὶ ἐπεκαλεσάμην ἐν ὀνόματι ἀσβέστῳ τὸν θεόν μου;" Εἰκὸς γὰρ τούτων ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ Ἰακὼβ λεγομένων, καὶ διὰ τοῦτο ἀναγεγραμμένων, καὶ τό· „ἐν[1]) κοιλίᾳ ἐπτέρνισε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ·" συνετῶς γεγονέναι. Ἐπίστησον δὲ, εἰ τὸ διαβόητον περὶ Ἰακὼβ καὶ Ἠσαῦ ζήτημα λύσιν ἔχει, ἐπεί· „μηδέπω[2]) γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν, ἢ φαῦλον, — ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ θεοῦ μένῃ, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος —, ἐῤῥήθη· „„ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι·"" καθάπερ γέγραπται· „„τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαῦ ἐμίσησα."" Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ; Μὴ γένοιτο." Μήπω δὲ γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν, ἢ φαῦλον, ἵν' ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ θεοῦ μένῃ, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ καλοῦντος ἐῤῥήθη· οὐ κατατρεχόντων οὖν ἡμῶν ἐπὶ τὰ πρὸ τοῦ βίου τούτου ἔργα, πῶς ἀληθὲς τὸ μὴ εἶναι ἄδικον παρὰ θεῷ τοῦ μείζονος δουλεύοντος τῷ ἐλάττονι καὶ μισουμένου, πρὶν ποιῆσαι τὰ ἄξια τοῦ δουλεύειν καὶ τὰ ἄξια τοῦ μισεῖσθαι; Ἐπὶ πλεῖον δὲ παρεξέβημεν παραλαβόντες τὸν περὶ Ἰακὼβ λόγον, καὶ μαρτυράμενοι[3]) ἡμῖν οὐκ εὐκαταφρόνητον γραφὴν, ἵνα πιστικώτερον ὁ περὶ Ἰωάννου γένηται λόγος, κατασκευάζων αὐτὸν, κατὰ τὴν τοῦ Ἡσαΐου[4]) φωνὴν, ἄγγελον ὄντα ἐν σώματι γεγονέναι ὑπὲρ τοῦ μαρτυρῆσαι τῷ φωτί. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀνθρώπου.

---

[1]) Hos. XII, 3., ubi ἐν τῇ κοιλίᾳ legitur, et αὐτοῦ exstat pro αὐτοῦ.

[2]) Rom. IX, 11—15., ubi μήπω legitur pro μηδέπω (cfr. tamen lin. 13.) κακόν pro φαῦλον, ἐῤῥήθη αὐτῇ pro simpl. ἐῤῥήθη, denique καθώς pro καθάπερ. Cfr. Genes. XXV, 23. Malach. I, 2. 3.

[3]) Huet. μαρτυρώμενοι.

[4]) Jes. XL, 3. Malach. III, 1. coll. Marc. I, 2. 3.

26. Ἡγοῦμαι δὲ, ὅτι, ὥσπερ ἐν ἡμῖν φωνὴ καὶ λόγος διαφέρουσι, δυναμένης μέντοι γέ ποτε φωνῆς τῆς μηδὲν σημαινούσης[1]) προφέρεσθαι χωρὶς λόγου, οἵουτε δὲ ὄντος καὶ λόγου χωρὶς τῷ νῷ ἀπαγγέλλεσθαι φωνῆς, — ὡς ἐπὰν ἐν ἑαυτοῖς διεξοδεύωμεν —, οὕτω τοῦ Σωτῆρος, κατά τινα ἐπίνοιαν, ὄντος λόγου, διαφέρει καὶ τούτου ὁ Ἰωάννης, ὡς πρὸς τὴν ἀναλογίαν τοῦ Χριστοῦ, τυγχάνοντος λόγου, φωνὴ ὤν. Ἐπὶ τοῦτο δέ με προκαλεῖται αὐτὸς ὁ Ἰωάννης, ὅστις ποτὲ εἴη πρὸς τοὺς πυνθανομένους ἀποκρινόμενος· „ἐγὼ φωνὴ[2]) βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου! εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ!“ Καὶ τάχα διὰ τοῦτο ἀπιστήσας ὁ Ζαχαρίας τῇ γενέσει τῆς δεικνυούσης τὸν λόγον τοῦ θεοῦ φωνῆς ἀπόλλυσι τὴν φωνὴν, λαμβάνων αὐτὴν, ὅτε γεννᾶται ὁ πρόδρομος τοῦ λόγου φωνή. Ἐνωτίσασθαι γὰρ δεῖ φωνὴν, ἵνα μετὰ ταῦτα ὁ νοῦς τὸν δεικνύμενον ὑπὸ τῆς φωνῆς λόγον δέξασθαι δυνηθῇ. Διόπερ καὶ ὀλίγῳ πρεσβύτερος κατὰ τὸ γενέσθαι ὁ Ἰωάννης ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ· φωνῆς γὰρ πρὸ λόγου ἀντιλαμβανόμεθα. Ἀλλὰ καὶ δείκνυσι τὸν Χριστὸν ὁ Ἰωάννης· φωνῇ γὰρ παρίσταται ὁ λόγος. Ἀλλὰ καὶ βαπτίζεται ὑπὸ Ἰωάννου ὁ Χριστὸς, ὁμολογοῦντος[3]) χρείαν ἔχειν ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθῆναι· ἀνθρώποις γὰρ ὑπὸ φωνῆς καθαίρεται λόγος, τῇ φύσει τοῦ λόγου καθαίροντος πᾶσαν τὴν σημαίνουσαν φωνήν. Καὶ ἁπαξαπλῶς, ὅτε Ἰωάννης τὸν Χριστὸν δείκνυσιν, ἄνθρωπος

---

[1]) Ita Cod. Bodlej., Reg. (quem H. in textu sequitur) et Barberin. συμβαινούσης. R. — H. ad margin.: „scribe σημαινούσης.“

[2]) Ev. Joan. I, 23., ubi pro ἑτοιμάσατε κ. τ. λ. haec leguntur: εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου. Cfr. Jes. XL, 3. coll. Marc. I, 3.

[3]) R. simillimorum locorum immemor in notis: „legendum videtur ὁμολογῶν.“

Θεὸν δείκνυσι, καὶ Σωτῆρα τὸν ἀσώματον, καὶ φωνὴ τὸν λόγον.

27. *Χρήσιμον δ' ἂν ἦν, ὥσπερ ἐπὶ πολλῶν ἡ τῶν ὀνομάτων ἐνέργεια, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ τόπου τούτου*[1]) *ἰδεῖν ὅ, τι σημαίνει ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Ζαχαρίας. Καὶ γὰρ ὡς ὄντος τινὸς οὐκ εὐκαταφρονήτου κατὰ τὴν τοῦ ὀνόματος θέσιν, οἱ μὲν συγγενεῖς Ζαχαρίαν*[2]) *αὐτὸν καλεῖσθαι βούλονται, ξενιζόμενοι ἐπὶ τῷ βούλεσθαι τὴν Ἐλισάβετ Ἰωάννην αὐτὸν ὀνομάζειν· ὁ δὲ Ζαχαρίας γράψας τό· „Ἰωάννης ἔσται ὄνομα αὐτῷ·" ἀπολύεται τῆς ἐπιπόνου σιωπῆς. Εὕρομεν τοίνυν ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν ὀνομάτων· „Ἰωάννης" τὸ „Ἰωὰ" χωρὶς τοῦ „νης" μεταλαμβανόμενον, ὅπερ ταὐτὸν οἰόμεθα εἶναι τῷ· „Ἰωάννης·" ἐπεὶ καὶ ἄλλα ἡ καινὴ διαθήκη Ἑβραίων ὀνόματα ἐξελλήνισε, χαρακτῆρι αὐτὰ εἰποῦσα ἑλληνικῷ, ὥσπερ ἐπὶ Ἰακὼβ· Ἰάκωβον, καὶ ἐπὶ Συμεὼν· Σιμῶνα.*[3]) *Ζαχαρίας δὲ μνήμη εἶναι λέγεται, ἡ δὲ Ἐλισάβετ, θεοῦ μου ὅρκος, ἢ θεοῦ μου ἕβδομον. Ἀπὸ Θεοῦ δὲ Χάρις ἐκ τῆς περὶ θεοῦ Μνήμης κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ὅρκον τὸν περὶ τοὺς πατέρας ἐγεννήθη ὁ Ἰωάννης, ἑτοιμάζων κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον, ἐπὶ τέλει τῆς παλαιᾶς γενομένης διαθήκης, ἥ ἐστι*[4]) *σαββατισμοῦ κορωνίς· δι' ὃ οὐ δύναται γεγενῆσθαι ἀπὸ τῆς ἑβδομάδος τοῦ θεοῦ ἡμῶν τὴν μετὰ τὸ σάββατον ἀνάπαυσιν, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατὰ τὴν ἀνάπαυσιν αὐτοῦ ἐμποιοῦντος τοῖς συμμόρφοις τῷ θανάτῳ αὐτοῦ γεγενημένοις καὶ διὰ τοῦτο*[5]) *καὶ τῆς ἀναστάσεως.*

---

[1]) Deest *τούτου* in edit. Huetiana.

[2]) Luc. I, 17. 59—77., ubi vers. 63. haec leguntur: *Ἰωάννης ἐστὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ.*

[3]) Cod. Bodlej. *Σιμῶνα*, Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. *Σιμών*. R.

[4]) Cod. Bodlej. *ἥ ἐστι*, Reg. (H. in textu) et Barberin. *ἣ ἔτι*. R. — Huet. ad marg.: „scribas *ἥ ἐστι*."

[5]) Ita Cod. Bodlej., Reg. (H.) et Barber. *καὶ τοῦτο*. R. — Cfr. Rom. VI, 5.

28. „Οὗτος [1]) ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτὸς, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ.“ Τῶν ἑτεροδόξων τινὲς πιστεύειν φάσκοντες εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ διὰ τὸ ἀναπλάσσειν ἕτερον παρὰ τὸν δημιουργὸν, ὡς ἀκόλουθον αὐτοῖς, οὐ προσιέμενοι τὴν ἐπιδημίαν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν προφητῶν προκατηγγέλθαι, ἀνατρέπειν πειρῶνται τὰς διὰ τῶν προφητῶν περὶ Χριστοῦ μαρτυρίας, φάσκοντες μὴ δεῖσθαι μαρτύρων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἔχοντα τὸ τοῦ πιστεύεσθαι ἄξιον ἔν τε, οἷς κατήγγειλε, σωτηρίοις λόγοις δυνάμεως πεπληρωμένοις, καὶ ἐν τεραστίοις ἔργοις αὐτόθεν καταπλήξασθαι πάνθ' ὁντινοῦν δυναμένοις, καί φασιν· εἰ Μωσῆς πεπίστευται διὰ τὸν λόγον καὶ τὰς δυνάμεις, οὐ δεηθεὶς μαρτύρων πρὸ αὐτοῦ τινων αὐτὸν καταγγειλάντων, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος τῶν προφητῶν παρεδέχθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς ἀπὸ θεοῦ ἀποσταλεὶς, πῶς οὐχὶ μᾶλλον Μωϋσέως καὶ τῶν Προφητῶν διαφέρων δύναται χωρὶς προφητῶν, μαρτυρούντων τὰ περὶ αὐτοῦ, ἀνῦσαι ὃ βούλεται, καὶ ὠφελῆσαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος; Παρέλκειν οὖν οἴονται τὸ ὑπὸ προφητῶν αὐτὸν νομίζεσθαι προκατηγγέλθαι, τοῦτο πραγματευσαμένων, ὡς εἴποιεν ἂν ἐκεῖνοι, τῶν τὴν καινότητα τῆς θεότητος παραδέξασθαι τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας οὐ βουλομένων, ἀλλὰ ἐπὶ τὸν αὐτὸν καταντῆσαι θεὸν, ὃν καὶ πρὸ Ἰησοῦ Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται ἐδίδαξαν. Λεκτέον οὖν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι πολλῶν αἰτίων δυναμένων γενέσθαι προκαλουμένων εἰς τὸ πιστεύειν, ἐνίοτέ τινων ἀπὸ τῆσδε μὲν τῆς ἀποδείξεως οὐ πληττομένων, ἀπὸ ἑτέρας δὲ, ἔχειν τὸν θεὸν πλείονας ἀφορμὰς ἀνθρώποις παρέχειν, ἵνα παραδεχθῇ, ὅτι θεὸς ὁ ὑπὲρ πάντα τὰ γενητὰ ἐνηνθρώπησεν. Ἐναργῶς γοῦν ἔστιν ἰδεῖν τινας ἐκ τῶν προφητικῶν προῤῥήσεων εἰς θαυμασμὸν τοῦ Χριστοῦ [2]) ἐρχομένους, κατα-

---

[1]) Ev. Joann. I, 7.

[2]) Χριστοῦ. Codex Bodlejanus κυρίου. R.

πληττομένους τὴν τῶν τοσούτων πρὸ αὐτοῦ προφητῶν φωνὴν, συνιστᾶσαν τόπον γενέσεως αὐτοῦ, καὶ χώραν ἀνατροφῆς, καὶ ἰσχὺν διδασκαλίας, δυνάμεών τε θαυμασίων ποίησιν καὶ πάθος ἀνθρώπινον ὑπὸ ἀναστάσεως καταλυόμενον. Καὶ τοῦτο δὲ ἐπισκεπτέον, ὅτι αἱ μὲν τεράστιοι δυνάμεις τοὺς κατὰ τὸν χρόνον τοῦ Χριστοῦ γενομένους προκαλεῖσθαι ἐπὶ τὸ πιστεύειν ἐδύναντο· οὐκ ἔσωζον δὲ τὸ ἐμφατικὸν μετὰ χρόνους πλείονας, ἤδη καὶ μύθους εἶναι ὑπονοηθείσας.[1]) Πλεῖον γὰρ τῶν τότε γενομένων δυνάμεων ἰσχύει[2]) πρὸς πειθὼ ἡ νῦν συνεξεταζομένη ταῖς δυνάμεσι προφητεία, κἀκείνας ἀπιστεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἐρευνώντων αὐτὰς κωλύουσα. Τάχα δὲ αἱ προφητικαὶ μαρτυρίαι οὐ μόνον κηρύσσουσι Χριστὸν ἐλευσόμενον, οὐδὲ τοῦθ' ἡμᾶς διδάσκουσι καὶ ἄλλο οὐδὲν,[3]) ἀλλὰ πολλὴν θεολογίαν, σχέσιν τε πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ υἱοῦ πρὸς πατέρα ἔστι μαθεῖν οὐκ ἔλαττον ἀπὸ τῶν προφητῶν, δι' ὧν ἀπαγγέλλουσι τὰ περὶ αὐτοῦ, ἢ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων διηγουμένων τὴν μεγαλειότητα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Ἔτι[4]) δὲ τολμήσαντα καὶ χωρὶς τούτων τοιοῦτόν τι εἰπεῖν, ὅτι εἰσὶ Χριστοῦ μάρτυρες τῷ μαρτυρεῖν περὶ αὐτοῦ κοσμούμενοι, καὶ οὐ πάντως ἐκείνῳ τι διὰ τοῦ μαρτυρεῖν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ταταχαριζόμενοι, ὡς ὁμολογήσαιεν ἂν πάντες περὶ τῶν ἰδίως ὀνομαζομένων μαρτύρων Χριστοῦ. Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ, ὥσπερ ἐκοσμήθησαν τῷ μάρτυρες εἶναι Χριστοῦ πολλοὶ τῶν γνησίως Χριστοῦ μαθητῶν, οὕτως

---

1) H. et R. in notis: „legendum ὑπονοηθεῖσαι, nam id postulat Grammaticae ratio, quam tamen negligit aliquando Origenes."

2) Cod. Bodlejan. ἰσχύει, Reg. (II.) et Barberin. ἴσχει. R.

3) Ita Codd. Barberin. et Bodlej., Reg. (H. in textu) non habet οὐδέν. R. — Huet. marg. οὐδέν adscripsit.

4) R. sine causa: „legendum ἔστι."

οἱ προφῆται τὸ προκαταγγεῖλαι Χριστὸν νοήσαντες αὐτὸν δῶρον ὑπὸ θεοῦ εἰλήφασι, διδάσκοντες οὐ μόνον τοὺς μετὰ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν ἃ δεῖ φρονεῖν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν προτέραις ἐκείνων γενεαῖς; Ὥσπερ ὁ μὴ ἐγνωκὼς τὸν υἱὸν[1]) νῦν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει, οὕτω καὶ πρότερον νοητέον. Διόπερ „Ἀβραὰμ ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν Χριστοῦ· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη.“ Ἀποστερεῖν τοίνυν βούλεται τὸν χορὸν τῶν προφητῶν χάριν τὴν μεγίστην ὁ βουλόμενος αὐτοὺς μὴ δεῖν μαρτυρεῖν περὶ Χριστοῦ· τί γὰρ ἂν καὶ ἡ προφητεία ἡ ἐξ ἐπιπνοίας ἁγίου πνεύματος εἶχε τηλικοῦτον, εἰ ὑπεξῄρητο αὐτῆς τὰ περὶ τῆς κυρίου ἡμῶν οἰκονομίας; Ὡς γὰρ ἡ θεοσέβεια κεκόσμηται τῶν διὰ μεσίτου καὶ ἀρχιερέως καὶ παρακλήτου καὶ ἐπιστημονικῶς προσερχομένων τῷ τῶν ὅλων θεῷ, σκάζουσα ἂν εἰ μὴ διὰ τῆς θύρας τις εἰσίῃ πρὸς τὸν πατέρα, οὕτως καὶ ἡ τῶν πάλαι θεοσέβεια τῇ νοήσει καὶ πίστει καὶ προσδοκίᾳ Χριστοῦ ἱερὰ ἦν καὶ παρὰ θεῷ ἀποδέκτη·[2]) ἐπεὶ τετηρήκαμεν, ὅτι ὁ θεὸς μάρτυς εἶναι ὁμολογεῖ, καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ αὐτὸ ἀποφαίνεσθαι πάντας ἐπὶ τὸ μιμητὰς αὐτοὺς καὶ τοῦ Χριστοῦ γενέσθαι παρακαλῶν, κατὰ τὸ μαρτυρεῖν αὐτοῦ οἷς χρὴ μαρτυρεῖν· φησὶ γάρ· „γένεσθέ μοι[3]) μάρτυρες, κἀγὼ μάρτυς, λέγει κύριος ὁ θεὸς, καὶ ὁ παῖς ὃν ἐξελεξάμην. Πᾶς δὲ ὁ μαρτυρῶν τῇ ἀληθείᾳ, εἴτε λόγοις, εἴτε ἔργοις, εἴτε ὁπωσποτὲ ταύτῃ παριστάμενος, μάρτυς εὐλόγως ἂν χρηματίζοι· ἀλλ' ἤδη κυρίως τὸ τῆς ἀδελφότητος ἔθος, ἐκπλαγέντες διάθεσιν τῶν ἕως θανάτου ἀγωνισαμένων ὑπὲρ ἀληθείας, ἢ ἀνδρείας, κυρίως μόνους μάρτυρας ὠνόμασαν τοὺς τῇ ἐκχύσει τοῦ ἑαυτῶν αἵματος μαρτυ-

---

1) I Joann. II, 23. — Ev. Joann. VIII, 56.

2) H. et R. ἀποδεκτή. (Vulgo occurrit ἀπόδεκτος; cfr. tamen προσδεκτή.)

3) Jes. XLIII, 10., ubi παῖς μου legitur.

ρήσαντας τῷ τῆς θεοσεβείας μυστηρίῳ, τοῦ Σωτῆρος πάντα τὸν μαρτυροῦντα τοῖς περὶ αὐτοῦ καταγγελλομένοις μάρτυρας ὀνομάζοντος· φησὶ γοῦν ἀναλαμβανόμενος τοῖς ἀποστόλοις· „ἔσεσθέ[1]) μου μάρτυρες ἔν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ιουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.“ Ἔστι δὲ ὥσπερ ὁ καθαρθεὶς λεπρὸς τὸ προστεταγμένον ὑπὸ Μωσέως προσάγων[2]) δῶρον, εἰς μαρτύριον τοῦτο ποιῶν τοῖς μὴ πιστεύσασιν εἰς τὸν Χριστὸν, οὕτως εἰς μαρτύριον τοῖς ἀπίστοις οἱ μάρτυρες μαρτυροῦσι, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι, ὧν λάμπει τὰ ἔργα ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· πολιτεύονται γὰρ παῤῥησιαζόμενοι ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ καὶ μαρτυροῦντες περὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός.

29. Καὶ Ἰωάννης τοίνυν ἦλθεν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτὸς, ὃς μαρτυρῶν[3]) κέκραγε, λέγων· „Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν· ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος· ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς Θεὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.“ Πᾶς γοῦν οὗτος ὁ λόγος ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ Βαπτιστοῦ μαρτυροῦντος τῷ Χριστῷ εἴρηται, ὅπερ λανθάνει τινὰς οἰομένους ἀπὸ τοῦ· „ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν·“ ἕως τοῦ· „ἐκεῖνος ἐξηγήσατο·“ ἐκ τοῦ προσώπου Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου λέγεσθαι. Πρὸς τῇ προειρημένῃ δὲ τοῦ Βαπτιστοῦ μαρτυρίᾳ, ἀρχομένῃ ἀπὸ τοῦ· „ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος,

[1]) Act. I, 8., ubi ἔσεσθέ μοι legitur.

[2]) Matth. VIII, 4. — V, 16.

[3]) Ev. Joann. I, 7. 15—18., ubi (excepta Lachmanni ed.) καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος, vers. 16; διὰ Μωϋσέως v. 17. pro διὰ Μωσέως (ut constanter hucusque, si exceperis loca pag. 116. lin. 6. et pag. 151. lin. 16. obvia, Orig. scripsit); v. 18. denique ὁ μονογενὴς υἱός editiones N. T. exhibent.

ἔμπροσθέν μου γέγονε·“ καὶ ληγούσῃ εἰς τό· „ἐκεῖνος ἐξηγήσατο·“ καὶ αὕτη ἡ μαρτυρία ἐστὶν Ἰωάννου μετ' ἐκείνην δευτέρα, ὅτε πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευίτας, Ἰουδαίων αὐτοὺς ἀποστειλάντων, ὁμολογεῖ οὐκ ἀρνούμενος τὸ ἀληθὲς, ὡς ἄρα οὐκ αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, οὐδὲ Ἠλίας, οὐδὲ ὁ Προφήτης, ἀλλά· „φωνὴ βοῶντος [1]) ἐν τῇ ἐρήμῳ· εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου! καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης.“ Μετὰ δὲ ταῦτα ἄλλη μαρτυρία τοῦ αὐτοῦ Βαπτιστοῦ περὶ Χριστοῦ ἐστι, τὴν προηγουμένην αὐτοῦ ὑπόστασιν ἔτι διδάσκουσα, διήκουσαν ἐπὶ πάντα τὸν κόσμον κατὰ τὰς ψυχὰς τὰς λογικὰς, ὅτε φησί· „μέσος [2]) ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, ὀπίσω μου ἐρχόμενος, οὗ οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἐγὼ ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος.“ Καὶ ἐπίσκεψαι, εἰ διὰ τὸ ἐν μέσῳ τοῦ παντὸς εἶναι σώματος τὴν καρδίαν, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ [3]) τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ τὸν ἐν ἑκάστῳ λόγον δύναται νοεῖσθαι τό· „μέσος ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.“ Τετάρτη δὲ πρὸς τούτοις μαρτυρία Ἰωάννου περὶ Χριστοῦ ἤδη καὶ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ πάθος ὑπογράφουσα, ὅτε λέγει· „ἴδε ὁ ἀμνὸς [4]) τοῦ

---

[1]) Ev. Joann. I, 23. coll. Jes. XL, 3.

[2]) Ev. Joann. I, 26. 27., ubi pro ὀπίσω μου ἐρχόμενος haec recepta leguntur: αὐτός ἐστιν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, (cfr. tamen Lachm. ed.) et ἐγώ non ἄξιος sed οὗ sequitur.

[3]) ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ τὸ ἡγεμονικόν. H. et R. in notis: „Haec e Stoica schola arripuit Origenes. Laertius in Zenone: ἡγεμονικὸν δὲ εἶναί φασι τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς, ἐν ᾧ αἱ φαντασίαι καὶ αἱ ὁρμαὶ γίνονται, καὶ ὅθεν ὁ λόγος ἀναπέμπεται, ὅπερ εἶναι ἐν καρδίᾳ.“

[4]) Ev. Joann. I, 29. 30. 31., ubi v. 30. ὅτι ante ὀπίσω omittitur, et pro ὑπὲρ οὗ legitur περὶ οὗ; item vers. 31. ἐν τῷ ὕδατι exstat pro ἐν ὕδατι. (In Lachm. ed. ὑπέρ exstat, et τῷ deest.)

θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Οὗτός ἐστιν, ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εἶπον, ὅτι ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν· κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν ὕδατι βαπτίζων.“ Καὶ πέμπτη μαρτυρία ἀναγέγραπται κατὰ τό· „τεθέαμαι [1]) τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡς περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν· κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Κἀγὼ ἑώρακα καὶ μεμαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.“ Ἕκτον δὲ μαρτυρεῖ τῷ Χριστῷ ἐπὶ δύο μαθητῶν ὁ Ἰωάννης, ὅτε „ἐμβλέψας [2]) τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι λέγει· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ.“ Μεθ' ἣν μαρτυρίαν ἀκουσάντων τῶν δύο μαθητῶν τοῦ Ἰωάννου, καὶ ἀκολουθησάντων τῷ Ἰησοῦ· „στραφεὶς ὁ Ἰησοῦς, καὶ θεασάμενος τοὺς δύο ἀκολουθοῦντας, ἀποκρίνεται λέγων· τί ζητεῖτε;“ Καὶ τάχα οὐ μάτην μετὰ ἓξ μαρτυρίας παύεται μὲν ὁ Ἰωάννης μαρτυρῶν, Ἰησοῦς δὲ κατὰ τὸ ἕβδομον προτείνει τό· „τί ζητεῖτε;“ Πρέπουσα δὲ ὠφελημένοις ὑπὸ τῆς Ἰωάννου μαρτυρίας ἡ φωνὴ, ἀναγορεύσασα τὸν Χριστὸν διδάσκαλον, καὶ ὁμολογοῦσα τὸ οἰκητήριον ποθεῖν θεάσασθαι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· φασὶ γὰρ [3]) αὐτῷ· „Ῥαββὶ, — ὃ λέγεται μεθερμηνευόμενον, διδάσκαλε —, ποῦ μένεις;“ Καὶ ἐπεί· „πᾶς ὁ ζητῶν εὑρίσκει“ ζητήσασι τὴν Ἰησοῦ μονὴν τοῖς Ἰωάννου μαθηταῖς ὑποδείκνυσι, λέγων αὐτοῖς· „ἔρχεσθε καὶ ὄψεσθε“ τάχα διὰ τοῦ μέν „ἔρχεσθε“ ἐπὶ τὸ πρακτικὸν αὐτοὺς παρα-

---

1) Ev. Joan. I, 32—34., ubi ὅτι legitur ante τεθέαμαι.

2) Ev. Joann. I., 35—38., ubi αὐτούς pro τοὺς δύο, et λέγει αὐτοῖς pro ἀποκρίνεται λέγων exstat.

3) Ev. Joann. I, 38—40., ubi v. 40. ἴδετε legitur pro ὄψεσθε. — Luc. XI, 10.

καλῶν, διὰ δὲ τοῦ· „ὄψεσθε·“ τὴν ἀκολουθοῦσαν τῇ κατορθώσει τῶν πράξεων θεωρίαν πάντως ἔσεσθαι τοῖς βουλομένοις ὑπογράφων, γινομένην ἐν τῇ τοῦ Ἰησοῦ μονῇ. Προύκειτο δὲ τοῖς ζητήσασι, ποῦ μένει ὁ Ἰησοῦς, ἀκολουθήσασι τῷ διδασκάλῳ, καὶ θεασαμένοις, παραμεῖναι τῷ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνδιατρίψαι τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ. Ἐπεὶ δὲ ὁ δέκατος[1]) ἀριθμὸς τετήρηται ὡς ἅγιος, οὐκ ὀλίγων μυστηρίων ἐν τῇ δεκάδι ἀναγραφομένων, γεγονέναι νοητέον οὐ μάτην καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὴν δεκάτην[2]) ἀναγράφεσθαι ὥραν τῆς τῶν Ἰωάννου μαθητῶν παρὰ τῷ Ἰησοῦ καταγωγῆς, ὧν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου ἦν, ὅστις ὠφεληθεὶς ἐν τῷ παραμεμενηκέναι τῷ Ἰησοῦ, εὑρὼν τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα, — τάχα γὰρ πρότερον οὐχ εὕρητο —, φησὶν εὑρηκέναι τὸν Μεσσίαν, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον Χριστός. Ἐπεὶ γὰρ „ὁ ζητῶν εὑρίσκει,“ ἐζήτησε δὲ, ποῦ μένει ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἀκολουθήσας θεωρήσας αὐτοῦ τὴν μονὴν, παραμένει τῷ κυρίῳ „ἐν τῇ δεκάτῃ ὥρᾳ,“ καὶ εὑρίσκει τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν λόγον, καὶ τὴν σοφίαν, βασιλεύεται δὲ[3]) ὑπ'

---

[1]) H. et R. in notis: „Origen. infra Tomo X, 1.: *Ταῦτα δέ μοι ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου τόμου λέγεται πρὸς σὲ, πολλαχοῦ ὁρῶντι τῆς γραφῆς διαφερούσης προνομίας τετυχότα τὸν δέκα ἀριθμόν κ. τ. λ.* Item in Catena Ghisleriana in Jerem. ad cap. XXXII, vers. 17. denarium numerum Origenes *τέλειον καὶ θεοῦ οἰκεῖον* esse dicit. Et in alia Reg. Bibliothecae Catena in Prophetas, ad Ezech. IV, 10: *οὐκ ἐχρῆν γὰρ τὸν οὕτως ἀκάθαρτον βρωθησόμενον ἄρτον ἐν ἁγίῳ παρειλαμβάνεσθαι ἀριθμῷ, ὁποῖος δὴ ὁ τῆς δεκάδος, καὶ ἑβδομάδος, καὶ τριακάδος, καὶ ὀγδοάδος, καί τινες τῶν ὁμοίων ἀριθμῶν.*“

[2]) Ev. Joann. I, 40—42. — Matth. VII, 8.

[3]) *σοφίαν, βασιλεύεται δὲ ὑπ' αὐτοῦ.* Ita R., H. in textu *σοφίαν, βασιλεύεται ὑπ' αὐτοῦ*, ad marg.: „scribas *σοφίαν, καὶ βασιλ. ὑπ' αὐτοῦ.*“

αὐτοῦ· διὰ τοῦτό φησιν· „εὑρήκαμεν τὸν Μεσσίαν.“ Αὕτη δὲ ἡ φωνὴ ὑπὸ παντὸς ἂν λέγοιτο τοῦτον τοῦ θεοῦ λόγον εὑρηκότος, καὶ ὑπὸ τῆς θειότητος αὐτοῦ βασιλευομένου. Καρπὸν καὶ εὐθέως προσάγει τὸν ἀδελφὸν τῷ Χριστῷ, ᾧ Σίμωνι ἐχαρίσατο ὁ Ἰησοῦς τὸ ἐμβλέψαι αὐτῷ, ὅπερ ἐστι διὰ τοῦ ἐμβλέψαι ἐπισκοπῆσαι καὶ φωτίσαι αὐτοῦ τὸ ἡγεμονικόν· καὶ δεδύνηται διὰ τὸ ἐμβεβλεφέναι αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν ὁ Σίμων βεβαιωθῆναι, ὥστε τοῦ ἔργου τῆς βεβαιότητος καὶ τῆς στεῤῥότητος ἐπώνυμος γενέσθαι, καὶ κληθῆναι Πέτρος.

30. Ἀλλ᾽ ἐρεῖ τις, τί δήποτε προκειμένου διηγήσασθαι τό· „Οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός·“ πάντα ταῦτα διεξεληλύθαμεν. Λεκτέον δὲ, ὅτι ἔδει παραστῆσαι τὰς μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου τὰς περὶ τοῦ φωτὸς, καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν ἐκθέσθαι, τήν τε ἀκολουθήσασαν, οἷς ἐμαρτύρησεν, ὠφέλειαν, γενομένην κατὰ τὴν Ἰωάννου μαρτυρίαν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα τὸ ἀνύσιμον τῆς Ἰωάννου μαρτυρίας δηλωθῇ. Καὶ πρὸ τῶν ἐνταῦθα δὲ μαρτυριῶν ἡ ἐν τῇ ἀγαλλιάσει σκίρτησις τοῦ Βαπτιστοῦ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Ἐλισάβετ[1]) ἐπὶ τῷ ἀσπασμῷ τῆς Μαρίας μαρτυρία περὶ Χριστοῦ ἦν, μαρτυροῦντος τῇ θειότητι τῆς συλλήψεως καὶ γενέσεως αὐτοῦ. Καὶ τί γάρ; Ἡ πανταχοῦ μάρτυς καὶ πρόδρομος τοῦ Ἰησοῦ ἐστιν ὁ Ἰωάννης, προλαμβάνων τὴν γένεσιν αὐτοῦ, καὶ πρὸ ὀλίγου τοῦ θανάτου ἀποθνήσκων τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἵνα μὴ μόνον τοῖς ἐν γενέσει, ἀλλὰ καὶ τοῖς προσδοκῶσι τὴν διὰ Χριστοῦ ἀπὸ θανάτου ἐλευθερίαν, πρὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημῶν, πανταχοῦ ἑτοιμάσῃ κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον. Φθάνει δὲ καὶ ἐπὶ τὴν δευτέραν Χριστοῦ παρουσίαν καὶ θειοτέραν ἡ Ἰωάννου μαρτυρία· „εἰ[2]) γὰρ θέλετε,

---

[1]) Huet. Ἐλισάβεθ. Cfr. pag. 18. not. 2. — Luc. I, 44.

[2]) Matth. XI, 14. 15. — Prov. VIII, 22.

φησὶ, δέξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.“ Οὔσης δὲ ἀρχῆς, ἐν ᾗ ὁ λόγος, — ἥντινα σοφίαν εἶναι ἀπὸ τῶν Παροιμιῶν ἀπεδείξαμεν —, ὄντος δὲ καὶ τοῦ λόγου, γενομένης τε ἐν τούτῳ ζωῆς, τῆς τε ζωῆς τυγχανούσης φωτὸς ἀνθρώπων, ζητῶ, τί δήποτε ὁ γενόμενος „ἄνθρωπος, ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ᾧ ὄνομα Ἰωάννης, ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός;“ διὰ τί οὖν οὐχ, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τῆς ζωῆς, ἢ ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ λόγου, ἢ περὶ τῆς ἀρχῆς, ἢ ὁποιασδήποτε ἄλλης ἐπινοίας τοῦ Χριστοῦ; Ἐπίσκεψαι δὲ, εἰ μὴ „ὁ λαὸς[1]) ὁ καθήμενος ἐν σκότῳ φῶς εἶδε μέγα,“ καὶ ἐπεὶ „τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, μὴ καταλαμβανόμενον ὑπ' αὐτῆς,“ οἱ ἐν σκότῳ τυγχάνοντες δέονται φωτὸς, τουτέστι οἱ ἄνθρωποι. Εἰ γὰρ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, ἔνθα οὐδαμῶς ἐνέργεια σκοτίας τυγχάνει, ἑτέρων ἐπινοιῶν τοῦ Χριστοῦ κοινωνήσομεν, νῦν κυρίως καὶ κατὰ τὸ ἀκριβὲς οὐ μετέχοντες αὐτῶν. Πῶς γὰρ μετέχομεν ζωῆς, οἱ ἔτι τὸ σῶμα τοῦ θανάτου περικείμενοι, ὧν ἡ ζωὴ[2]) κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ; Ὅταν γὰρ ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθησόμεθα ἐν δόξῃ. Οὐχ[3]) οἷόντε οὖν ἦν τὸν ἐλθόντα μαρτυρῆσαι περὶ τῆς ζωῆς τῆς ἔτι ἂν κρυπτομένης σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ, ἀλλ' οὐδὲ ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ λόγου, λόγον ἡμῶν νοούντων τὸν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸν λόγον· ἐπὶ γῆς γὰρ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Καὶ ἦν ἂν μαρτυρία, εἰ καὶ ἐδόκει γίνεσθαι περὶ τοῦ λόγου, κυρίως ἂν λεχθησομένη ἡ περὶ λόγου γενομένου σαρκὸς, οὐχὶ δὲ λόγου θεοῦ· διόπερ οὐκ ἦλθεν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ λόγου.

---

[1]) Matth. IV, 16. coll. Jes. IX, 2. — Ev. Joann. I, 5.

[2]) ἡ ζωὴ — δόξῃ. Cfr. Coloss. III, 3. 4.

[3]) H. et R. οὐκ οἷόντε. Cfr. pag. 122. not. 1.

Πῶς δὲ μαρτυρία ἐδύνατο[1]) *γίνεσθαι περὶ τῆς σοφίας τοῖς, κἂν δοκῶσιν ἐγνωκέναι, οὐ τὸ καθαρῶς ἀληθὲς κατανοοῦσιν, ἀλλὰ βλέπουσι*[2]) *δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι; Εἰκὸς μέντοι γε πρὸ τῆς δευτέρας καὶ θειοτέρας Χριστοῦ ἐπιδημίας ἐλεύσεσθαι μαρτυρήσοντα τὸν Ἰωάννην, ἢ Ἠλίαν περὶ ζωῆς, πρὸ ὀλίγου τὸν Χριστὸν φανερωθήσεσθαι τὴν ζωὴν ἡμῶν, καὶ τότε μαρτυρήσειν περὶ τοῦ λόγου, παραστήσειν τε τὸ περὶ τῆς σοφίας μαρτύριον. Βασάνου δὲ δεῖται, εἰ ἔνεστιν οἷον ἡ Ἰωάννου μαρτυρία πρόδρομος ἑκάστη τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐπινοιῶν. Ταῦτα μὲν εἰς τό· „Οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ Φωτός.“ Ἑξῆς δὲ ἐπισκεπτέον, τί δεῖ νοεῖν εἰς τό· „ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ.“*

---

1) *ἐδύνατο.* H. et R. in textu *ἐγίνετο.* Cfr. tamen pag. 129. lin. 9. H. ad marg.: „scribas,“ R. in notis: „lege *ἐδύνατο.*“

2) I Cor. XIII, 12.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ[1]) ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

Μετὰ τρία φύλλα τῆς ἀρχῆς.

1. Ὁ διαιρῶν παρ' ἑαυτῷ φωνὴν, καὶ σημαινόμενα, καὶ πράγματα, καθ' ὧν κεῖται τὰ σημαινόμενα, οὐ προσκόψει τῷ τῶν φωνῶν σολοικισμῷ, ἐὰν ἐρευνῶν εὑρίσκῃ[2]) τὰ πράγματα, καθ' ὧν κεῖνται αἱ φωναὶ, ὑγιῆ· καὶ μάλιστα ἐπὰν ὁμολογῶσιν οἱ ἅγιοι ἄνδρες τὸν λόγον αὐτῶν[3]) καὶ τὸ κήρυγμα οὐκ ἐν πειθοῖ σοφίας τῶν[4]) λόγων, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως.

Εἶτα, εἰπὼν τὸν τοῦ Εὐαγγελίου[5]) σολοικισμὸν, ἐπάγει.

2. Ἅτε δὲ οὐκ ἀσυναίσθητοι οἱ ἀπόστολοι τυγχάνοντες τῶν ἐν οἷς προσκόπτουσι, καὶ περὶ ἃ οὐκ ἠσχόληνται, φασὶν ἰδιῶται[6]) εἶναι τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει· νομιστέον γὰρ, αὐτὸ οὐχ ὑπὸ Παύλου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων λέγεσθαι ἄν.

---

[1]) Utraque Philocal. editio (cfr. pag. 1. not. 1.) τόν. Item H. in textu, ad marg. tamen: „scribas τό." — Ceterum exstat hoc fragmentum cap. IV. Philocal. pag. 24. et 25. hoc titulo ornatum: *Περὶ σολοικισμοῦ καὶ εὐτελοῦς φράσεως τῆς λέξεως.*

[2]) Codd. Mss. εὑρίσκῃ. R. — Edd. Philocal. εὑρίσκει; item H. in textu, ad marg. tamen: „scribas εὑρίσκῃ."

[3]) Edd. Philocal. minus accur. αὐτῶν. — I. Cor. II, 1.

[4]) R. in notis: „legendum videtur εἶναι τῶν λόγων; H. ad marg.: „scribas εἶναι λόγων."

[5]) Cod. Thuanus εὐαγγελιστοῦ.

[6]) II Cor. XI, 6.

Ἡμεῖς[1]) *δὲ καὶ τό· „ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν“ ἐξειλήφαμεν, ὡς „θησαυροῦ“ μὲν λεγομένου τοῦ ἀλλαχόσε θησαυροῦ τῆς γνώσεως καὶ σοφίας τῆς ἀποκρύφου· „ὀστρακίνων“ δὲ „σκευῶν“ τῆς εὐτελοῦς καὶ εὐκαταφρονήτου παρ᾽ Ἕλλησι λέξεως τῶν γραφῶν ἀληθῶς ὑπερβολῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ ἐμφαινομένης, ὅτι ἴσχυσε τὰ τῆς ἀληθείας μυστήρια, καὶ ἡ δύναμις τῶν λεγομένων οὐκ ἐμποδιζομένη ὑπὸ τῆς εὐτελοῦς φράσεως φθάσαι ἕως περάτων γῆς, καὶ ὑπαγαγεῖν τῷ Χριστοῦ λόγῳ οὐ μόνον τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, ἀλλ᾽ ἔστιν ὅτε καὶ τὰ σοφὰ αὐτοῦ. Βλέπομεν γὰρ τὴν κλῆσιν,*[2]) *οὐχ ὅτι οὐδεὶς σοφὸς κατὰ σάρκα, ἀλλ᾽ ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα. Ἀλλὰ καὶ ὀφειλέτης*[3]) *ἐστὶ Παῦλος καταγγέλλων τὸ εὐαγγέλιον, οὐ μόνον Βαρβάροις παραδιδόναι τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ Ἕλλησι, καὶ οὐ μόνον ἀνοήτοις τοῖς εὐχερέστερον συγκατατιθεμένοις, ἀλλὰ καὶ σοφοῖς· ἱκάνωτο γὰρ ὑπὸ θεοῦ διάκονος εἶναι τῆς καινῆς διαθήκης, χρώμενος ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα ἡ τῶν πιστευόντων συγκατάθεσις μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐν δυνάμει θεοῦ. Ἴσως γὰρ εἰ κάλλος καὶ περιβολὴν φράσεως, ὡς τὰ παρ᾽ Ἕλλησι θαυμαζόμενα, εἶχεν ἡ γραφή, ὑπενόησεν ἄν τις οὐ τὴν*[4]) *ἀλήθειαν κεκρατηκέναι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὴν ἐμφαινομένην ἀκολουθίαν καὶ τὸ τῆς φράσεως κάλλος ἐψυχαγωγηκέναι τοὺς ἀκροωμένους, καὶ ἠπατηκὸς αὐτοὺς προσειληφέναι.*

---

[1]) Huet., edd. Philocal., et Tarin. interpres *λέγεσθαι· „ἡμεῖς δέ“ καὶ τό κ. τ. λ.* — Item R., qui ex Cod. Thuano voc. *λέγεσθαι* apposuit *ἄν*. — Cfr. II Cor. IV, 7.

[2]) I Cor. I, 26. 27. — Huet. ad marg.: *κλῆσιν ἡμῶν*. — Idem in seqq. minus accurate *οἱ πολλοὶ σοφοί*, quam lect. utraque edit. Philocal. praeivit.

[3]) Rom. I, 14. — II Cor. III, 6.

[4]) Huet. *οὐ τήν* omisit.

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

Εἰς τὸ προοίμιον. [1]

1. Ἐπεὶ [2] μὴ ἀρκούμενος τὸ παρὸν ἀνειληφέναι πρὸς ἡμᾶς ἔργον τῶν τοῦ θεοῦ ἐργοδιωκτῶν, καὶ ἀπόντας [3] τὰ πολλά σοι σχολάζειν καὶ τῷ πρὸς σὲ καθήκοντι ἀξιοῖς, ἐγὼ ἐκκλίνων τὸν κάματον, καὶ περιϊστάμενος τὸν παρὰ θοοῦ τῶν ἐπὶ το γράφειν εἰς τὰ θεῖα ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότων κίνδυνον, συναγορεύσαιμι ἂν ἐμαυτῷ

---

[1]) Exstat hoc fragment. cap. V. Philocal. pag. 26. et 27. hac inscriptione in fronte posita: *Τίς ἡ πολυλογία, καὶ τίνα τὰ πολλὰ βιβλία, καὶ ὅτι πᾶσα ἡ θεόπνευστος γραφὴ ἓν βιβλίον ἐστίν.*

[2]) In Petaviano Philocal. Cod., quem Holmiae vidimus, eadem haec ad oram adtexta erant, quae in Reg. Cod. deprehendit Tarinus, ea scilicet: *τὸν Ἀμβρόσιον αἰνίττεται, πρὸς ὃν πάντα τὰ ἐξηγηματικὰ σχεδὸν αὐτοῦ πεποίηται γράμματα.* Huet.

[3]) *ἀπόντας.* Alexandria enim tunc temporis aberat Ambrosius, quum haec scriberet Origenes. Sic enim ipse Tom I. in Joann. 4. affatur Ambrosium: *ποίαν ἐχρῆν εἶναι, μετὰ τὸ κατὰ τὸ σῶμα κεχωρίσθαι ἡμᾶς ἀλλήλων, διαφέρουσαν* (scil. *ἀπαρχὴν*), *ἢ τὴν περὶ εὐαγγελίου ἐξετασιν;* Huet.

ὑπὸ[1]) τῆς γραφῆς παραιτούμενος τὰ πολλὰ ποιεῖν βιβλία· Φησὶ γὰρ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ Σολομῶν· „υἱέ[2]) μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά· οὐκ ἔστι περασμὸς, καὶ μελέτη πολλὴ κόπωσις σαρκός.“ Ἡμεῖς γὰρ, εἰ μὴ ἔχει νοῦν τινα κεκρυμμένον καὶ ἔτι ἡμῖν ἀσαφῆ ἡ λέξις[3]) ἡ προκειμένη, ἄντικρυς παραβεβήκαμεν τὴν ἐντολὴν μὴ φυλαξάμενοι ποιῆσαι βιβλία πολλά.

Εἶτα, εἰπὼν ὡς εἰς ὀλίγα τοῦ εὐαγγελίου ῥητὰ τέσσαρες αὐτῷ διηνύθησαν τόμοι, ἐπιφέρει.

2. Ὅσον γὰρ ἐπὶ τῇ λέξει δύο σημαίνεται ἐκ τοῦ· „υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά·“ ἓν μὲν, ὅτι οὐ δεῖ κεκτῆσθαι βιβλία πολλὰ, ἕτερον δὲ, ὅτι οὐ δεῖ συντάξαι βιβλία πολλά· καὶ εἰ μὴ τὸ πρῶτον, πάντως τὸ δεύτερον, εἰ δὲ τὸ δεύτερον, οὐ πάντως τὸ πρῶτον. Πλὴν ἑκατέρωθεν δόξομεν[4]) μανθάνειν, μὴ δεῖν ποεῖν βιβλία πλείονα. Ἠδυνάμην δὲ πρὸς τὸ νῦν ἡμῖν ὑποπεπτωκὸς ἱστάμενος, ἐπιστεῖλαί σοι ὡς ἀπολογίαν τὸ ῥητὸν καὶ, κατασκευάσας τὸ πρᾶγμα ἐκ τοῦ μηδὲ τοὺς ἁγίους πολλῶν βιβλίων συντάξεσιν ἐσχολακέναι, παύσασθαι πρὸς τὸ ἑξῆς τοῦ κατὰ τὰς συνθήκας, ἃς ἐποιησάμεθα πρὸς ἀλλήλους, ὑπαγορεύειν[5]) τὰ διαπεμφθησόμενά σοι· καὶ τάχα σὺ πληγεὶς ὑπὸ τῆς λέξεως πρὸς τὸ ἑξῆς ἂν ἡμῖν ξυνεχώρησας. Ἀλλ᾽ ἐπεὶ τὴν γραφὴν[6]) εὐσυνειδότως δεῖ ἐξετάζειν, μὴ προπετῶς ἑαυτῷ καταχαριζόμενον τὸ νενοηκέναι ἐκ τοῦ ψιλὴν τὴν

---

[1]) ὑπό. Ita Huet. et utraque Philocal. editio. R. ἀπό.

[2]) Ecclesiast XII, 12. — Aliter locus hic interpungitur in vulgatis LXX virorum edd. Huet.

[3]) Cod. Thuanus ἡ προκειμένη λέξις. Tarinus.

[4]) Cod. Thuanus δείξομεν, Tarinus. — H. ad marg.: „scribas δείξομεν.“

[5]) Cod. Thuan. ἀπαγορεύειν. Tarin.

[6]) Cod. Thuan. τῶν γραφῶν. Tarin. — Huet. ad marg.: „scribas τῶν γραφῶν.“

λέξιν ἐξειληφέναι, οὐχ ὑπομένω, μὴ τὴν φαινομένην μοι ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ἀπολογίαν, ᾗ χρήσαιο ἂν κατ' ἐμοῦ, εἰ παρὰ τὰς συνθήκας ποιήσαιμι, παρατιθείς. Καὶ πρῶτόν γε, ἐπεὶ δοκεῖ τῇ λέξει συναγορεύειν ἡ ἱστορία, οὐδενὸς τῶν ἁγίων ἐκδεδωκότος συντάξεις πλείονας, καὶ ἐν πολλαῖς βίβλοις τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐκτιθεμένου, περὶ τούτου λεκτέον. Ὁ δὲ ἐγκαλῶν μοι εἰς σύνταξιν πλειόνων ἐρχομένῳ, τὸν τηλικοῦτον Μωσέα φήσει πέντε μόνας βίβλους καταλελοιπέναι.

3. *Ὁ*[1]) *δὲ ἱκανωθεὶς διάκονος γενέσθαι τῆς καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος, Παῦλος, ὁ πεπληρωκὼς τὸ εὐαγγέλιον ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ*[2]) *μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, οὐδὲ πάσαις ἔγραψεν αἷς ἐδίδαξεν ἐκκλησίαις· ἀλλὰ καὶ αἷς ἔγραψεν, ὀλίγους στίχους ἐπέστειλε. Πέτρος δὲ, ἐφ' ᾧ οἰκοδομεῖται*[3]) *ἡ Χριστοῦ ἐκκλησία, ἧς πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσι, μίαν ἐπιστολὴν ὁμολογουμένην καταλέλοιπεν. Ἔστω δὲ καὶ δευτέραν· ἀμφιβάλλεται γάρ. Τί δεῖ περὶ τοῦ ἀναπεσόντος*[4]) *λέγειν ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ, Ἰωάννου, ὃς εὐαγγέλιον ἓν καταλέλοιπεν, ὁμολογῶν δύνασθαι τοσαῦτα ποιήσειν, ἃ οὐδὲ ὁ κόσμος χωρῆσαι ἐδύνατο; Ἔγραψε δὲ καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν, κελευσθεὶς*[5]) *σιωπῆσαι καὶ μὴ γράψαι τὰς τῶν ἑπτὰ βροντῶν φωνάς. Καταλέλοιπε δὲ καὶ ἐπιστολὴν πάνυ ὀλίγων στίχων. Ἔστω δὲ καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην, ἐπεὶ οὐ πάντες φασὶ γνησίους εἶναι ταύτας· πλὴν οὐκ εἰσὶ στίχων ἀμφότεραι ἑκατόν.*

---

1) Exhibet hocce fragmentum Euseb. Hist. Eccles. libr. VI. cap. 25. (Cfr. edit. Heinichen. Tom. II. p. 224. lin. ult. et 225.)

2) Rom. XV, 19.

3) Matth. XVI, 18.

4) Ev. Joann. XXI, 20. 25.

5) Apocal. X, 4.

Εἶτα, ἀπαριθμησάμενος[1]) *προφήτας καὶ ἀποστόλους, ὀλίγα ἑκάστου, ἢ οὐδὲ ὀλίγα γράψαντος, ἐπάγει μετὰ ταῦτα.*

4. *Ἰλιγγιᾷν μοι ἐπέρχεται σκοτοδινιῶντι, μὴ ἄρα πειθαρχῶν σοι οὐκ ἐπειθάρχησα θεῷ, οὐδὲ τοὺς ἁγίους ἐμιμησάμην, εἰ μὴ σφάλλομαι τοίνυν ἐμαυτῷ συναγορεύων διὰ τὸ πάνυ σε φιλεῖν, καὶ ἐν μηδενὶ ἐθέλειν λυπεῖν τοιαύτας εὑρίσκω εἰς ταῦτα ἀπολογίας. Πρὸ πάντων παρεθέμεθα τὸ ἐκ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, λέγοντος· „υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά.“ Τούτῳ ἀντιπαραβάλλω ἐκ τῶν Παροιμιῶν τοῦ αὐτοῦ Σολομῶντος ῥητὸν, ὅ φησιν· „ἐκ*[2]) *πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ ἁμαρτίαν, φειδόμενος δὲ χειλέων, νοήμων ἔσῃ.“ Καὶ ζητῶ, εἰ τὸ ὁποῖά ποτ' οὖν λέγειν πολλὰ, πολυλογεῖν ἐστιν,*[3]) *κἂν ἅγιά τις καὶ σωτήρια λέγῃ πολλά. Εἰ γὰρ τοῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ πολυλογεῖ ὁ πολλὰ διεξιὼν ὠφέλιμα, αὐτὸς ὁ Σολομῶν οὐκ ἐκπέφευγε τὴν ἁμαρτίαν, λαλήσας*[4]) *τρεῖς χιλιάδας παραβολῶν, καὶ ᾠδὰς πεντακισχιλίας, καὶ περὶ τῶν ξύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ ἕως τῆς ὑσσώπου τῆς ἐκπορευομένης διὰ τοῦ τοίχου·*[5]) *ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν κτηνῶν, καὶ περὶ*

---

[1]) Exstat hoc fragmentum cap. V. Philocal. pag. 27.—30. — Verba *μετὰ ταῦτα* in utraque Philocal. editione nec non Huet. editione verbo *ἐπάγει* adjiciuntur, R. min. recte ad seqq. retulit.

[2]) Prov. X, 19.

[3]) *πολυλογεῖν ἐστιν — πολλά.* Haec desunt in Cod. Reg., sed restituuntur e Cod. Thuano. Tarin. — Ceterum Tar. *πολλάκις* affert e Cod. Thuano pro *πολλά.* R. de verbis *πολυλογεῖν ἐστιν* nihil disserit, H. eadem in textu habet, reliqua *κἂν — πολλά* margini adjecit.

[4]) I Reg. IV, 32. 33. (III Reg.), ubi *ὑπὲρ τῶν ξύλων* legitur.

[5]) *τοῦ τοίχου.* H. et R. *τοίχου*, sed Cod. Thuan. teste Tarino et loc. laudat. *τοῦ τοίχου.*

τῶν πετεινῶν, καὶ περὶ τῶν ἑρπετῶν, καὶ περὶ[1]) τῶν ἰχθύων." Πῶς γὰρ δύναται διδασκαλίαν ἀνύειν τις χωρὶς τῆς ἁπλούστερον νοουμένης πολυλογίας, καὶ αὐτῆς τῆς σοφίας φασκούσης τοῖς ἀπολλυμένοις· „ἐξέτεινον[2]) λόγους, καὶ οὐ προσείχετε;" Ὁ δὲ Παῦλος φαίνεται διατελῶν ἕωθεν μέχρι μεσονυκτίου ἐν τῷ διδάσκειν, ὅτε καὶ Εὔτυχος[3]) καταφερόμενος ὕπνῳ καταπεσὼν ἐτάραξε τοὺς ἀκούοντας ὡς τεθνηκώς. Εἰ τοίνυν ἀληθὲς τό· „ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ ἁμαρτίαν" ἀληθὲς δὲ καὶ τὸ μὴ ἡμαρτηκέναι πολλὰ περὶ τῶν προειρημένων τὸν Σολομῶντα ἀπαγγείλαντα, μηδὲ τὸν Παῦλον παρατείναντα μέχρι μεσονυκτίου, ζητητέον, τίς ἡ πολυλογία, κἀκεῖθεν μεταβατέον ἐπὶ τὸ ἰδεῖν, τίνα τὰ πολλὰ βιβλία. Ὁ πᾶς[4]) δὴ τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν, οὐ πολυλογία ἐστὶν, οὐ λόγοι· λόγος γὰρ εἷς συνεστὼς ἐκ πλειόνων θεωρημάτων, ὧν ἕκαστον θεώρημα μέρος ἐστὶ τοῦ ὅλου λόγου. Οἱ δὲ ἔξω τούτου ἀπαγγελλόμενοι[5]) περιέχειν διέξοδον καὶ ἀπαγγελίαν ὁποίαν δήποτε, εἰ καὶ ὡς περὶ ἀληθείας εἰσὶ λόγοι, καὶ παραδοξότερόν γε ἐρῶ, οὐδεὶς αὐτῶν

---

[1]) H. in textu περὶ ἰχθύων, ad marg.: „scribe περὶ ἰχθυιδίων."

[2]) Prov. I, 24.

[3]) Act. XX, 7—9.

[4]) Ὁ πᾶς δὴ τοῦ θεοῦ λόγος κ. τ. λ. Eadem habebat Petavianus ille Cod. Holmiensis, quae repraesentavit Tarinus, ea nimirum: λόγον ἐνταῦθα τοῦ θεοῦ οὐ τὸν οὐσιώδη νοήσεις, ἀμερὴς γὰρ ἐκεῖνος, ᾗ θεός· ἀλλὰ τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον ἐκ ποικίλων θεωρημάτων συγκείμενον, ὃ καὶ αὐτὸς τῷ πρώτῳ ὁμωνύμως (Petav. ὁμώνυμος) ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λέγεται. Eadem quoque ad oram suae interpretationis Genebrardus exhibuit Latine. Huet. — Ceterum utraque ed. Philocal., H. et R. δή, Cod. Thuan. teste Tarino δέ.

[5]) R. ἐπαγγελλόμενοι.

λόγος, ἀλλ' ἕκαστοι λόγοι. Οὐδαμοῦ γὰρ ἡ μονὰς, καὶ οὐδαμοῦ τὸ σύμφωνον καὶ ἕν, ἀλλὰ παρὰ τὸ διεσπᾶσθαι καὶ μάχεσθαι τὸ ἓν ἀπ' ἐκείνων ἀπώλετο, καὶ γεγόνασιν ἀριθμοὶ, καὶ τάχα ἀριθμοὶ ἄπειροι· ὥστε κατὰ τοῦτ' ἂν ἡμᾶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ φθεγγόμενος ὃ δήποτε [1]) τῆς θεοσεβείας ἀλλότριον πολυλογεῖ, ὁ δὲ λέγων τὰ τῆς ἀληθείας, κἂν εἴπῃ τὰ πάντα ὡς μηδὲν παραλιπεῖν, ἕνα ἀεὶ λέγει λόγον, καὶ οὐ πολυλογοῦσιν οἱ ἅγιοι τοῦ σκοποῦ τοῦ κατὰ τὸν ἕνα ἐχόμενοι λόγον. Εἰ τοίνυν ἡ πολυλογία ἐκ τῶν δογμάτων κρίνεται, καὶ οὐκ ἐκ τῆς τῶν πολλῶν λέξεων ἀπαγγελίας, ὅρα, εἰ οὕτω δυνάμεθα ἓν βιβλίον τὰ πάντα ἅγια εἰπεῖν, πολλὰ δὲ τὰ ἔξω τούτων. Ἀλλ' ἐπεὶ μαρτυρίου μοι δεῖ τοῦ ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς, ἐπίσκεψαι, εἰ πληκτικώτατα δύναμαι τοῦτο παραστῆσαι κατασκευάσας, ὅτι περὶ Χριστοῦ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἐν ἑνὶ γέγραπται βιβλίῳ, κοινότερον ἡμῶν τὰ βιβλία νοούντων. Γέγραπται γὰρ καὶ ἐν τῇ Πεντατεύχῳ· εἴρηται δὲ καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν προφητῶν, καὶ ἐν τοῖς ψαλμοῖς, καὶ ἁπαξαπλῶς, ὥς φησιν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς, ἐφ' ἃς ἀναπέμπων ἡμᾶς φησιν· „ἐρευνᾶτε [2]) τὰς γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν. Καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ.“ Εἰ τοίνυν ἀναπέμπει ἡμᾶς ἐπὶ τὰς γραφὰς ὡς μαρτυρούσας περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἐπὶ τήνδε μὲν πέμπει, ἐπὶ τήνδε δὲ οὐ, ἀλλ' ἐπὶ πάσας τὰς ἀπαγγελλούσας περὶ αὐτοῦ, ἅστινας ἐν τοῖς ψαλμοῖς κεφαλίδα ὀνομάζει βιβλίου, λέγων· „ἐν κεφαλίδι [3]) βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ.“ Ὁ γὰρ ἁπλῶς θέλων ἐκλαβεῖν τό· „ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ·“

---

[1]) H. solus φθεγγόμενος δήποτε. Idem paulo ante in textu ὑμᾶς εἰπεῖν, recte tamen ad marg.: „scribas ἡμᾶς etc.“

[2]) Ev. Joann. V, 39.

[3]) Psalm. XL, 7.

ἐπὶ οἵου δήποτε ἑνὸς τῶν περιεχόντων τὰ[1]) περὶ αὐτοῦ, ἀπαγγελλέτω τίνι λόγῳ τήνδε τὴν βίβλον ἑτέρας προκρίνει. Ἵνα γὰρ μὴ ὑπολαμβάνῃ τις, ἐπ' αὐτὴν τὴν[2]) τῶν ψαλμῶν βίβλον ἀναφέρειν ἡμᾶς τὸν λόγον, λεκτέον πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἐχρῆν εἰρῆσθαι· ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ γέγραπται περὶ ἐμοῦ. Νῦν δέ φησι πάντα μίαν κεφαλίδα, τῷ ἀνακεφαλαιοῦσθαι τὸν περὶ αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς ἐληλυθότα λόγον εἰς ἕν. Τί δὲ καὶ τὸ βιβλίον[3]) ἑωρᾶσθαι γεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, καὶ κατεσφραγισμένον, ὅπερ οὐδεὶς ἠδύνατο ἀναγνῶναι, καὶ λῦσαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ, εἰ μὴ ὁ λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα, ἡ ῥίζα Δαβὶδ ὁ ἔχων[4]) τὴν κλεῖν τοῦ Δαβὶδ, καὶ ἀνοίγων, καὶ οὐδεὶς κλείσει, καὶ κλείων, καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει; Ἡ γὰρ πᾶσα γραφή ἐστιν ἡ δηλουμένη διὰ τῆς βίβλου, ἔμπροσθεν μὲν γεγραμμένη διὰ τὴν πρόχειρον αὐτῆς ἐκδοχὴν, ὄπισθεν δὲ διὰ τὴν ἀνακεχωρηκυῖαν καὶ πνευματικήν. Παρατηρητέον πρὸς τούτοις, εἰ δύναται ἀποδεικτικὸν τοῦ τὰ ἅγια μίαν τυγχάνειν βίβλον, τὰ δὲ ἐναντίως ἔχοντα πολλὰς, τῷ[5]) ἐπὶ μὲν τῶν ζώντων μίαν εἶναι τὴν βίβλον, ἀφ' ἧς ἀπαλείφονται οἱ ἀνάξιοι αὐτῆς γεγενημένοι,[6]) ὡς γέγραπται· „ἐξαλειφθήτωσαν[7]) ἐκ βίβλου ζώντων·“ ἐπὶ δὲ τῶν κρίσει ὑποκειμένων βίβλους φέρεσθαι· φησὶ γὰρ ὁ Δανιήλ· „κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεῴχθησαν.“ Τῷ δὲ ἑνικῷ τῆς θείας

---

[1]) τὰ περὶ αὐτοῦ. Haec desunt in vulgato Philocaliae textu (item in ed. Huet.) sed restituuntur e Mss. R.

[2]) H. solus τήν omisit.

[3]) Apocal. V, 1.—5., ubi ἔσωθεν pro ἔμπροσθεν legitur.

[4]) Apocal. III., 7.

[5]) τῷ. R. solus minus recte τό.

[6]) Ita Cod. Thuan. teste Tarino, Reg. (quem H. in textu sequitur) teste R. γενόμενοι.

[7]) Psalm. LXIX, 28. — Dan. VII, 10.

βίβλου καὶ Μωσῆς μαρτυρεῖ, λέγων· „εἰ μὲν[1]) ἀφῆς τῷ λαῷ τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας.“ Ἐγὼ καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ οὕτως ἐκλαμβάνω. Οὐ γὰρ ἴδιον τῆς τούτου προφητείας τὸ εἶναι τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου ἐσφραγισμένους, μήτε ὑπὸ τοῦ μὴ ἐπισταμένου γράμματα ἀναγινωσκομένους, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι αὐτὸν γράμματα, μήτε ὑπὸ τοῦ ἐπισταμένου, διὰ τὸ ἐσφραγίσθαι τὴν βίβλον. Ἀλλὰ τοῦτο ἐπὶ πάσης γραφῆς ἀληθεύεται, δεομένης τοῦ κλείσαντος λόγου ἀνοίξοντος· „οὗτος[2]) γὰρ κλείσει καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει·“ καὶ ἐπὰν ἀνοίξῃ, οὐκέτι οὐδεὶς ἀπορίαν δύναται τῇ ἀπ᾽ αὐτοῦ σαφηνείᾳ προσενεγκεῖν. Διὰ τοῦτο λέγεται· ὅτι ἀνοίξει καὶ οὐδεὶς κλείσει.“ Τὸ παραπλήσιον δὲ καὶ ἐπὶ τῆς εἰρημένης βίβλου παρὰ τῷ Ἰεζεκιὴλ ἐκλαμβάνω, ἐν ᾗ „ἐγέγραπτο[3]) θρῆνος καὶ μέλος καὶ οὐαί.“ Πᾶσα γὰρ βίβλος περιέχει τὸ τῶν ἀπολλυμένων οὐαὶ, καὶ τὸ περὶ τῶν σωζομένων μέλος καὶ τὸν περὶ τῶν μεταξὺ θρῆνον. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐσθίων Ἰωάννης μίαν κεφαλίδα, ἐν ᾗ γέγραπται τὰ ἔμπροσθεν καὶ τὰ ὄπισθεν, τὴν πᾶσαν νενόηκε γραφὴν, ὡς βίβλον μίαν ἡδίστην κατὰ τὰς ἀρχὰς νοουμένην, ὅτε τις αὐτὴν μασᾶται, πικρὰν δὲ τῇ ἑκάστου τῶν ἐγνωκότων συναισθήσει τῇ περὶ ἑαυτοῦ[4]) ἀναφαινομένην. Ἔτι προσθήσω εἰς τὴν τούτου ἀπόδειξιν ῥητὸν ἀποστολικὸν μὴ νενοημένον ὑπὸ τῶν τοῦ Μαρκίωνος, καὶ διὰ τοῦτο ἀθετούντων τὰ εὐαγγέλια· τὸ γὰρ τὸν Ἀπόστολον λέγειν· „κατὰ[5]) τὸ εὐαγγέλιόν μου ἐν Χριστῷ

---

[1]) Exod. XXXII, 32., ubi LXX viri exhibent ἀφεῖς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν et ἐκ τῆς βίβλου σου.

[2]) Jes. XXII, 22. — In seqq. R. in textu ἐπὰν ἀνοίξῃ, in notis: „Ita Mss., Tarin. vero in textu ἀνοίξει.“ — H. in textu ἀνοίξει ad marg. „scribas ἀνοίξῃ.“

[3]) Ezech. II, 10. H. et R. Ἰεζεχιήλ.

[4]) Utraque Philocal. edit. atq. Huet. αὐτοῦ, R. ἑαυτοῦ.

[5]) Rom. II, 16., ubi διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ legitur.

Ἰησοῦ·“ καὶ μὴ φάσκειν „εὐαγγέλια,“ ἐκεῖνοι ἐφιστάντες φασὶν, οὐκ ἂν πλειόνων ὄντων εὐαγγελίων τὸν Ἀπόστολον ἑνικῶς „τὸ εὐαγγέλιον“ εἰρηκέναι, οὐ συνιέντες, ὅτι ὡς εἷς ἐστιν, ὃν εὐαγγελίζονται πλείονες, οὕτως ἕν ἐστι τῇ δυνάμει τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν εὐαγγέλιον ἀναγεγραμμένον. Καὶ τὸ ἀληθῶς διὰ τεσσάρων ἕν ἐστιν εὐαγγέλιον. Εἰ τοίνυν ταῦτα πεῖσαι ἡμᾶς [1]) δύναται, τί ποτέ ἐστι τὸ ἓν βιβλίον, καὶ τί τὰ πολλὰ, νῦν μᾶλλον φροντίζω οὐ διὰ τὸ πλῆθος τῶν γραφομένων, ἀλλὰ διὰ τὴν δύναμιν τῶν νοουμένων, μήποτε περιπέσω τῷ παραβαίνειν τὴν ἐντολὴν, ἐάν τι παρὰ τὴν ἀλήθειαν ὡς ἀλήθειαν ἐκθῶμαι, κἂν ἐν ἑνὶ τῶν γραφομένων· ἐκεῖ γὰρ ἔσομαι γράψας βιβλία πολλά. Καὶ νῦν δὲ προφάσει γνώσεως ἐπανισταμένων τῶν ἑτεροδόξων τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ [2]) ἐκκλησίᾳ, καὶ πολυβίβλους συντάξεις φερόντων, ἐπαγγελλομένας διήγησιν τῶν εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν διατάξεων, ἐὰν σιωπήσωμεν μὴ παρατιθέντες αὐτοῖς τὰ ὑγιῆ καὶ ἀληθῆ δόγματα, ἐπικρατήσουσι τῶν λίχνων ψυχῶν, ἀπορίᾳ τροφῆς σωτηρίου ἐπὶ τὰ ἀπηγορευμένα σπευδουσῶν καὶ ἀληθῶς ἀκάθαρτα καὶ βδελυκτὰ βρώματα. [3]) Διόπερ ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι, τὸν δυνάμενον πρεσβεύειν ὑπὲρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου ἀπαραχαράκτως, καὶ ἐλέγχειν τοὺς τὴν ψευδώνυμον γνῶσιν μεταχειριζομένους, ἵστασθαι κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἀναπλασμάτων ἀντιπαραβάλλοντα τὸ ὕψος τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, πεπληρωμένου [4]) συμφωνίας δογμάτων κοινῶν τῇ κα-

[1]) Ita R. in textu, H. ad marg., R. in notis: „Mss. ἡμᾶς, Tarin. (H. in textu) ὑμᾶς.“

[2]) Mss. θεοῦ, Tarin. (H. in textu) Χριστοῦ. R. — H. ad marg.: „scribas θεοῦ.“

[3]) Ita Tarin., H. et R. in textu. H. ad marg.: „scribas δόγματα, R. nullo jure in notis: „forte legendum δόγματα.“

[4]) Ita Tarin. et Huet. in textu, R. in textu πεπλη-

λουμένῃ παλαιᾷ πρὸς τὴν ὀνομαζομένην καινὴν διαθήκην. Αὐτὸς γοῦν ἀπορίᾳ τῶν πρεσβευόντων τὰ κρείττονα, μὴ φέρων τὴν ἄλογον καὶ ἰδιωτικὴν πίστιν διὰ τὴν πρὸς τὸν κύριον[1]) *ἀγάπην ἐπεδεδώκεις ποτὲ σαυτὸν λόγοις, ὧν ὕστερον, τῇ δεδομένῃ σοι συνέσει καταχρησάμενος εἰς δέον, καταγνοὺς ἀπέστης. Ταῦτα δέ φημι κατὰ τὸ φαινόμενόν μοι ἀπολογούμενος περὶ τῶν δυναμένων λέγειν καὶ γράφειν, περὶ δὲ ἐμαυτοῦ ἀπολογούμενος, μὴ ἄρα οὐ τοιαύτης ὢν ἕξεως, ὁποίαν ἐχρῆν τὸν παρὰ θεοῦ ἱκανούμενον διάκονον τῆς καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος, τολμηρότερον ἐμαυτὸν τῷ ὑπαγορεύειν ἐπιδίδωμι.*

ρωμένον, in notis: „ita Mss." Huet. ad marg. „scribas *πεπληρωμένον*."

1) *κύριον.* H. et R. in textu *Ἰησοῦν*, H. ad marg.: „scribas *κύριον*." Cod. Thuan. teste Tarino *κύριον*.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

Τόμος ϛ'

1. Πᾶσα μὲν οἰκία, ὡς ἔνι μάλιστα στεῤῥότατα κατασκευασθησομένη, ἐν εὐδίᾳ καὶ νηνεμίᾳ οἰκοδομεῖται, ἵνα μὴ ἐμποδίζηται τὴν δέουσαν πῆξιν ἀναλαβεῖν· ὅπως δύνηται καὶ τοιαύτη γενέσθαι, ὥστε ὑπομεῖναι πλημμύρας ὁρμὴν, καὶ πρόσρηξιν ποταμοῦ, καὶ ὅσα φιλεῖ, χειμῶνος συμβαίνοντος, ἐλέγχειν μὲν τὰ σαθρὰ τῶν οἰκοδομημάτων, δεικνύναι δὲ τὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀπειληφότα τῶν κατασκευασμάτων. Ἐξαιρέτως δὲ ἡ τῶν τῆς ἀληθείας θεωρημάτων δεκτικὴ, λογικὴ ὡς ἐν ἐπαγγελίᾳ ἢ γράμμασιν οἰκοδομὴ, τότε μάλιστα οἰκοδομεῖται, καλῶς συνοικοδομοῦντος τῷ προθεμένῳ τὸ ἄριστον τοῦτο ἔργον ἐπιτελεῖν τοῦ θεοῦ, ἐπὰν γαληνιάζῃ τῇ ὑπερεχούσῃ πάντα νοῦν εἰρήνῃ χρωμένη ἡ ψυχὴ, πάσης ταραχῆς ἀλλοτριουμένη καὶ οὐδαμῶς κυματουμένη. Ταῦτα δή μοι δοκοῦσιν ἀκριβῶς κατανενοηκότες οἱ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος ὑπηρέται, καὶ οἱ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος διάκονοι ἀξίους ἑαυτοὺς παρειληφέναι, τοῦ λαβεῖν τὴν ἐν κρυπτῷ εἰρήνην ἀπὸ τοῦ αἰεὶ τοῖς ἀξίοις διδόντος αὐτὴν, τοῦ εἰρηκότος· ,,εἰρή-

νην[1]) ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν εἰρήνην κἀγὼ δίδωμι ὑμῖν.“ Ἐπισκόπησον δὴ, μήποτε τοιοῦτόν τι αἰνίττεται περὶ τὸν Δαβὶδ καὶ Σολομῶντα ἡ[2]) περὶ τοῦ ναοῦ ἱστορία. Δαβὶδ μὲν γὰρ πολέμους κυρίου πολεμῶν, καὶ πρὸς πλείονας ἱστάμενος ἐχθροὺς ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ, θέλων οἰκοδομῆσαι ναὸν τῷ θεῷ, ὑπὸ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ Ναθὰν κωλύεται, λέγοντος πρὸς αὐτόν· „οὐκ[3]) οἰκοδομήσεις μοι οἶκον, ὅτι ἀνὴρ αἱμάτων σύ·“ Σολομῶν[4]) δὲ ὄναρ τὸν θεὸν ἰδὼν, καὶ ὄναρ τὴν σοφίαν λαβὼν, — ἐτηρεῖτο γὰρ τὸ ὕπαρ τῷ λέγοντι· „ἰδοὺ, πλεῖον Σολομῶντος ὧδε·“ — ἐν βαθυτάτῃ γενόμενος εἰρήνῃ, ὡς ἀναπαύεσθαι τότε ἕκαστον ὑποκάτω[5]) τῆς ἀμπέλου αὐτοῦ, καὶ ὑποκάτω τῆς συκῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ εἰρήνης ἐπώνυμος τυγχάνων, Σολομῶν γὰρ ἑρμηνεύεται εἰρηνικὸς —, διὰ τὴν εἰρήνην σχολάζει τὸν διαβόητον οἰκοδομῆσαι ναὸν τῷ θεῷ. Καὶ κατὰ τοὺς Ἔσδρα[6]) χρόνους, ὅτε νικᾷ ἡ ἀλήθεια τὸν οἶνον, καὶ τὸν ἐχθρὸν βασιλέα, καὶ τὰς γυναῖκας,

---

[1]) Ev. Joann. XIV, 27., ubi sub finem haec leguntur: οὐ — δίδωσιν, ἐγώ κ. τ. λ.

[2]) In edit. Huet. ἡ desideratur.

[3]) I Chron. XXII, 8. 9. — XXVIII, 3., ubi pro ὅτι-σύ leguntur ὅτι αἵματα πολλά et ὅτι αἷμα ἐξέχεας. — Ceter. H. et R. Νάθαν.

[4]) Σολομῶν, neque vero Σολομών H. et R. — II Chron. I, 7. 10. 12. — Matth. XII, 42. Luc. XI, 31., ubi Σολομῶνος legitur.

[5]) Mich. IV, 4. I Maccab. XIV, 12. — I Chron. XXII, 9.

[6]) κατὰ τοὺς Ἔσδρα χρόνους. Ita legitur in Cod. Bodlej. nec non Barber. Corruptus est locus in Cod. Reg. R. — H. in textu κατὰ τοὺς * αδὲ χρόνους, in notis „ Ferrar. legit κατὰ τ. Ἔσδρα χρόνους.“ — III Esr. IV, 37. 41. 47. seqq.

ἀνοικοδομεῖται ὁ ναὸς τῷ θεῷ. Ταῦτα δ' ἡμῖν ἀπολογουμένοις πρὸς σὲ, ἱερὲ Ἀμβρόσιε, εἴρηται, ἐπεὶ τὸν εὐαγγελικὸν πύργον[1]) κατὰ τὴν ἁγίαν σου προτροπὴν ἐν γράμμασιν οἰκοδομῆσαι θελήσαντες ἐψηφίσαμεν μὲν καθίσαντες τὴν δαπάνην, εἰ ἔχομεν τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν, ἵνα μὴ ἐμπαιζώμεθα[2]) ὑπὸ τῶν θεωρούντων καταβαλλόμενοι, ἐκτελέσαι δὲ τὸ ἔργον μὴ δεδυνημένοι. Ψηφίσαντες δὲ ἕτοιμα μὲν τὰ εἰς ἀπαρτισμὸν τῆς οἰκοδομῆς ἡμῖν παρόντα οὐ κατειλήφαμεν, τῷ θεῷ δὲ πεπιστεύκαμεν τῷ πλουτίζοντι ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, ὅτι ἀγωνιζομένους ἡμᾶς αὐτοὺς τηρεῖν τοὺς πνευματικοὺς νόμους πλουτίζει, καὶ ἐκ τῶν ἐπιχορηγουμένων ὑπ' αὐτοῦ προκόπτοντες ἐν τῷ οἰκοδομεῖν φθάσομεν καὶ ἐπὶ τὴν στεφάνην τοῦ οἰκοδομήματος, κωλύουσαν πίπτειν τὸν ἀνεληλυθότα ἐπὶ τὸ δῶμα τοῦ λόγου, ἀπὸ μόνων τῶν ἐστερημένων τῆς στεφάνης πιπτόντων τῶν πίπτοντων διὰ τὸ ἀτελὲς τῶν οἰκοδομημάτων, φόνων αἰτίων τοῖς ἐν αὐτῷ τυγχάνουσι καὶ πτωμάτων γινομένων. Καὶ μέχρι γε τοῦ πέμπτου τόμου, εἰ καὶ ὁ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν χειμὼν ἀντιπράττειν ἐδόκει, τὰ διδόμενα ὑπηγορεύσαμεν, ἐπιτιμῶντος τοῖς ἀνέμοις καὶ τοῖς κύμασι τῆς θαλάσσης τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ ἐκ τοῦ δὲ ἐπιπεσόντος προεληλυθότες ἐξελκύσθημεν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, ῥυσαμένου ἡμᾶς τοῦ θεοῦ τοῦ ἐξαγαγόντος τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπ' αὐτῆς. Ἔπειτα[3])

---

[1]) Luc. XIV, 28—30. — Καθίσαντες. H. et R. in textu καθεσθέντες, R. in notis: „sic habent Codd. Reg. et Barber., Bodlej. autem καταθέντες, pro quo in marg. habet καθίσαντες, et ita legendum ex Luc. XIV, 28.“

[2]) H. et R. in textu ἐμποδιζώμεθα, H. ad marg.: scribas, R. in notis: lege ἐμπαιζώμεθα. Vide Luc.. XIV, 29.

[3]) H. in textu ἐπὶ τὰ τοῦ κ. τ. λ., ad marg.: „scrib. ἔπειτα. Ferrar.“

τοῦ ἐχθροῦ πικρότατα ἡμῶν καταστρατευσαμένου διὰ τῶν καινῶν αὐτοῦ γραμμάτων, τῶν ἀληθῶς ἐχθρῶν τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ πάντας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἀνέμους τῆς πονηρίας καθ' ἡμῶν ἐγείραντος, στῆναι μᾶλλόν με πρὸς τὸν ἀγῶνα παρεκάλει ὁ λόγος, καὶ τηρῆσαι τὸ ἡγεμονικὸν, μήποτε μοχθηροὶ λογισμοὶ ἐξισχύσωσι τὸν χειμῶνα καὶ τῇ ψυχῇ μου ἐπεισαγαγεῖν, ἤπερ ἀκαίρως, πρὶν γαλήνην τὴν διάνοιαν λαβεῖν, συνάπτειν τὰ ἑξῆς τῆς γραφῆς. Καὶ οἱ συνήθεις δὲ ταχυγράφοι μὴ παρόντες τοῦ ἔχεσθαι τῶν ὑπαγορεύσεων ἐκώλυον. Νῦν δ' ὅτε τὰ καθ' ἡμῶν πεπυρωμένα πολλὰ, σβεννῦντος θεοῦ, βέλη ἤμβλυνται, καὶ ἐνεθισθεῖσα ἡμῶν ἡ ψυχὴ τοῖς συμβεβηκόσι διὰ τὸν οὐράνιον λόγον, φέρειν ῥᾷον βιάζεται τὰς γεγενημένας ἐπιβουλὰς, ὡσπερεὶ ποσῆς εὐδίας λαβόμενοι οὐκέτι ὑπερτιθέμενοι ὑπαγορεύειν τὰ ἀκόλουθα βουλόμεθα, θεὸν διδάσκαλον ὑπηχοῦντα ἐν τῷ ἀδύτῳ τῆς ψυχῆς ἡμῶν παρεῖναι εὐχόμενοι, ἵνα τέλος λάβῃ ἡ τῆς κατὰ Ἰωάννου διηγήσεως τοῦ εὐαγγελίου οἰκοδομή. Γένοιτο δ' ὁ θεὸς ἐπήκοος ἡμῶν τῇ εὐχῇ, εἰς τὸ συνάψαι δυνηθῆναι τὸ σῶμα τοῦ ὅλου λόγου, μηκέτι μεσολαβούσης περιστάσεως, διακοπὴν τοῦ εἱρμοῦ τῆς γραφῆς ὁποιανδήποτε ἐνεργήσασθαι δυναμένης. Ἴσθι δὲ, ὅτι ἀπὸ πολλῆς προθυμίας δευτέραν ταύτην ἀρχὴν ποιοῦμαι ἕκτου τόμου, διὰ τὸ τὰ προϋπαγορευθέντα ἡμῖν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ οὐκ οἶδ' ὅπως μὴ ἐκκομίσθαι. Βέλτιον γὰρ ἡγησάμην, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀπράκτως μοι τοῦδε τοῦ ἔργου παρελθεῖν, καὶ τοῦτον τὸν χρόνον ἤδη τῶν λοιπῶν ἄρξασθαι, καὶ μὴ, μετ' ἀδήλῳ τῷ εὑρεθήσεσθαι τὰ προϋπαγορευθέντα ἡμῖν ἀναμένων, κέρδος οὐκ ὀλίγον ἀπολέσαι τὸ τῶν μεταξὺ ἡμερῶν. Καὶ ταῦτα μὲν αὐτάρκως[1]) πεπροοιμιάσθω, ἤδη δὲ καὶ τῆς λέξεως ἐχώμεθα.

---

[1]) Cod. Bodlej. αὐτάρκως, Reg. (Huet.) αὔταρκες. R.

2. „Καὶ αὕτη [1]) ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου.“ Δευτέρα αὕτη ἀναγεγραμμένη Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ περὶ Χριστοῦ μαρτυρία, τῆς προτέρας ἀρξαμένης ἀπὸ τοῦ· „Οὗτος ἦν, ὃν εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος·“ καὶ ληγούσης εἰς τό· „ὁ μονογενὴς υἱὸς [2]) τοῦ θεοῦ, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.“ Οὐχ ὑγιῶς δὲ ὁ Ἡρακλέων ὑπολαμβάνει· „οὐδεὶς τὸν θεὸν ἑώρακεν πώποτε·“ καὶ τὰ ἑξῆς φάσκων „„εἰρῆσθαι οὐκ ἀπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ [3]) ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ Μαθητοῦ.““ Εἰ γὰρ καὶ κατ᾽ αὐτὸν τό· „ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος· ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο·“ ὑπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ εἴρηται, πῶς οὐκ ἀκόλουθον, τὸν ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ εἰληφότα καὶ χάριν δευτέραν ἐπὶ προτέρας χάριτος, ὁμολογοῦντά τε διὰ Μωσέως μὲν δεδόσθαι τὸν νόμον, τὴν δὲ χάριν καὶ τὴν ἀλήθειαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γεγονέναι, ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ πληρώματος εἰς αὐτὸν ἐληλυθότων νενοηκέναι, πῶς „θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε,“ καὶ τό· „τὸν μονογενῆ εἰς τὸν κόλπον ὄντα τοῦ πατρός·“ τὴν ἐξήγησιν αὐτῷ καὶ πᾶσι τοῖς ἐκ τοῦ πληρώματος εἰληφόσι παραδεδωκέναι; Οὐ γὰρ νῦν πρῶτον ἐξηγήσατο· „ὁ ὢν [4]) εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός·“ ὡς οὐδενὸς [5]) ἐπιτηδείου πρότερον γεγενημένου λαβεῖν, ἃ

---

[1]) Ev. Joann. I, 19. — 15. 18. — 16. 17.

[2]) Ita Cod. Bodlej., edit. Huet. υἱὸς θεὸς ὁ ὢν, εἰς τὸν κ. τ. λ. R. Cfr. pag. 154. not. 3.

[3]) H. et R. in textu primum μαθητοῦ, deinde βαπτιστοῦ, recte tamen in notis: „lege etc.“

[4]) ὁ ὤν. Deest in edit. Huet., sed suppletur e Cod. Bodlej. R.

[5]) Ita recte habet in marg. Cod. Barber., male autem edit. Huet. ὡς οὐδέν. R. — Huet. in notis: „Ferrar. videtur legisse ὡς οὐδενός.“

τοῖς[1]) ἀποστόλοις διηγήσατο, εἴγε πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ὢν διδάσκει ἡμᾶς, τὸν Ἀβραὰμ ἠγαλλιᾶσθαι, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν αὐτοῦ, καὶ ἐν χαρᾷ γεγονέναι. Καὶ τό· „ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν·“ καὶ τό· „χάριν ἀντὶ χάριτος·“ ὡς ἐν τοῖς πρὸ τούτων εἰρήκαμεν, δηλοῖ καὶ τοὺς προφήτας ἀπὸ τοῦ πληρώματος Χριστοῦ τὴν δωρεὰν κεχωρηκέναι, καὶ τὴν δευτέραν χάριν ἀντὶ τῆς προτέρας αὐτοὺς εἰληφέναι· ἐφθάκεισαν γὰρ κἀκεῖνοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος χειραγωγούμενοι μετὰ τὴν ἐν τοῖς τύποις εἰσαγωγὴν ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας θέαν. Διόπερ οὐ πάντες οἱ προφῆται, ἀλλὰ πολλοὶ ἐπεθύμησαν[2]) ἰδεῖν ἃ οἱ ἀπόστολοι ἔβλεπον. Εἰ γὰρ ἦν προφητῶν διαφορά, οἱ τετελειωμένοι καὶ διαφέροντες οὐκ ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ εἶδον οἱ ἀπόστολοι, τεθεωρήκασι γὰρ αὐτά· οἱ δὲ μὴ φθάσαντες ὁμοίως τούτοις εἰς τὸ ὕψος ἀναβῆναι τοῦ λόγου, ἐν ὀρέξει γεγόνασι τῶν τοῖς ἀποστόλοις διὰ Χριστοῦ ἐγνωσμένων. Τὸ γὰρ Ἰδεῖν ἡμεῖς οὐ σωματικῶς εἰρῆσθαι ἐξειλήφαμεν, καὶ τὸ Ἀκοῦσαι πνευματικῶς ἀπαγγελλόμενον νενοήκαμεν, μόνου τοῦ ὦτα κτησαμένου ἀκούειν παρεσκευασμένου τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ· ὅπερ οὐ πάνυ ἀθρόως γίνεται. Ἔτι δὲ περὶ τοῦ· τοὺς πρὸ τῆς σωματικῆς ἐπιδημίας τοῦ Ἰησοῦ ἁγίους πλέον τι τῶν πολλῶν τῶν πιστευόντων ἐσχηκότας τὰ τῆς θειότητος μυστήρια κατανενοηκέναι, τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ διδάσκοντος αὐτοὺς καὶ πρὶν γένηται σάρξ, — ἀεὶ γὰρ εἰργάζετο μιμητὴς τοῦ πατρὸς ὤν, περὶ οὗ λέγει· „ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται“ —, ἔστιν ἀπολογίσασθαι καὶ ἀπὸ τούτων τῶν λέξεων· φησί που πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους ἀπιστοῦντας τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ· „οὐκ ἀνέγνωτε[3])

---

[1]) Cod. Bodlej. ἃ τοῖς, Huet. ὑπὸ τοῖς. R. — Ev. Joann. VIII, 56. 58.

[2]) Matth. XIII, 17. — Ev. Joann. V, 17.

[3]) Marc. XII, 26. 27. coll. Exod. III, 6. et pag. 68. not. 5.

τὸ ῥηθὲν ἐπὶ τῆς βάτου ὑπὸ τοῦ θεοῦ· ἐγὼ θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ θεὸς Ἰακώβ; Θεὸς δὲ οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων.“ Εἰ τοίνυν ὁ θεὸς οὐκ ἐπαισχύνεται θεὸς τῶν ἀνδρῶν τούτων καλεῖσθαι, καὶ ἐν ζῶσιν ὑπὸ Χριστοῦ καταριθμοῦνται, υἱοί τε τοῦ Ἀβραὰμ πάντες[1]) εἰσὶν οἱ πιστεύοντες, — ἐπεὶ ἐνευλογοῦνται τῷ πιστῷ Ἀβραὰμ πάντα τὰ ἔθνη, πατρὶ τῶν ἐθνῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεθειμένῳ —, διστάζομεν παραδέξασθαι, ἐγνωκέναι τοὺς ζῶντας τὰ τῶν ζώντων μαθήματα, μαθητευθέντας Χριστῷ τῷ πρὸ Ἑωσφόρου[2]) γεγενημένῳ πρὶν γένηται σάρξ; Διὰ τοῦτο δὲ ἔζων, ἐπεὶ μετεῖχον τοῦ εἰπόντος· „ἐγώ εἰμι ἡ ζωή·“ καὶ ἐχώρουν ὡς τηλικούτων κληρονόμοι ἐπαγγελιῶν ἐπιφάνειαν οὐ μόνον ἀγγέλων, ἀλλὰ καὶ θεοῦ ἐν Χριστῷ, καὶ τάχα ὁρῶντες τὴν εἰκόνα[3]) τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἐπεὶ ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ἑώρακε τὸν πατέρα, ἀναγεγραμμένοι εἰσὶ θεὸν νενοηκότες καὶ θεοῦ λόγων θεοπρεπῶς ἀκηκοότες ἑωρακέναι θεὸν, καὶ ἀκηκοέναι αὐτοῦ. Ἐγὼ δ᾽ οἶμαι, ὅτι οἱ τελείως καὶ γνησίως υἱοὶ τοῦ Ἀβραὰμ, τῶν πνευματικῶν νοουμένων πράξεων αὐτοῦ εἰσιν υἱοὶ, καὶ τῆς φανερωθείσης αὐτῷ γνώσεως, τῶν ἐκείνῳ γνωσθέντων καὶ πραχθέντων ἐγγινομένων τοῖς χρηματίζουσιν υἱοῖς τοῦ Πατριάρχου, καθὰ διδάσκει τοὺς ἔχοντας ὦτα, λέγων· „εἰ τέκνα[4]) τοῦ Ἀβραὰμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε.“ Καὶ εἰ· „σοφὸς νοήσει τὰ ἀπὸ ἰδίου στόματος, ἐπὶ δὲ χείλεσι φορέσει[5]) ἐπιγνωμοσύνην·“ ἀναγκαῖον ἤτοι προπετῶς ἀποφήνασθαί τινα περὶ προφητῶν, ὡς οὐ σοφῶν, εἰ μὴ νενοήκασι τὰ ἀπὸ τοῦ

1) Rom. IV, 11. — Genes. XVII, 4. XXII, 18. XXVI, 4. 5. Rom. IV, 17.

2) Psalm. CX, 3. — Ev. Joann. XI, 25.

3) Coloss. I, 15. — Ev. Joann. XIV, 19.

4) Ev. Joann. VIII, 39. — Prov. XVI, 23.

5) Reinecc. l. l. et R. φορέσει, H. male φηρέσει.

ἰδίου στόματος, ἢ τὸ εὔφημον καὶ ἀληθὲς παραδεξαμένους, ὅτι ἦσαν οἱ προφῆται σοφοὶ, ὁμολογεῖν νενοηκέναι αὐτοὺς τὰ[1]) ἀπὸ ἰδίου στόματος, καὶ ἐπὶ τοῖς χείλεσι πεφορεκέναι τὴν ἐπιγνωμοσύνην· καὶ δῆλον, ὅτι Μωσῆς ἑώρα τῷ νοῒ τὴν ἀλήθειαν τοῦ νόμου, καὶ τὰς κατὰ ἀναγωγὴν ἀλληγορίας τῶν ἀναγεγραμμένων παρ' αὐτῷ ἱστοριῶν. Ἰησοῦς[2]) δὲ τὴν ἀληθῆ κληροδοσίαν γενομένην μετὰ τὴν καθαίρεσιν τῶν εἴκοσι καὶ ἐννέα βασιλέων συνίει, μᾶλλον ἡμῶν δυνάμενος συνορᾷν, τίνων ἀληθῶν σκιαὶ ἐτύγχανον τὰ δι' αὐτοῦ ἐπιτελούμενα. Δῆλον δ' ὅτι καὶ Ἡσαΐας τὸ μυστήριον ἑώρα τοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθεζομένου, καὶ τῶν δύο Σεραφὶμ, καὶ τῶν πτερύγων αὐτοῦ, τοῦ τε θυσιαστηρίου καὶ τῆς λαβίδος, καὶ τῆς ἐπικαλύψεως τοῦ προσώπου καὶ τῶν ποδῶν, γινομένης ὑπὸ τῶν Σεραφίμ. Ἰεζεκιὴλ δὲ τὰ Χερουβὶμ καὶ τὴν πορείαν αὐτῶν, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῶν στερέωμα, καὶ τῶν ἐπικαθεζομένων τῷ θρόνῳ, ὧν τί ἂν εἴη ἐνδοξότερον καὶ ὑψηλότερον; Καὶ ἵνα μὴ καθὲν λέγων ἐπὶ πολὺ μηκύνω τὸν λόγον, βουλόμενος κατασκευάζειν οὐκ ἔλαττον τῶν τοῖς ἀποστόλοις ἀπὸ Χριστοῦ ἀποκαλυφθέντων ἐγνωκέναι τοὺς τετελειωμένους ἐν ταῖς προτέραις γενεαῖς, ἀποκαλύπτοντος αὐτοῖς τοῦ καὶ τοὺς ἀποστόλους διδάξαντος τὰ ἀπόῤῥητα τῆς θεοσεβείας μυστήρια, ἔτι[3]) ὀλίγα προσθεὶς κρίνειν τοῖς ἐντυγχάνουσι καταλείψω καὶ ὃ βούλονται περὶ τούτων σκοπεῖν. Φησὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ ὁ Παῦλος· „τῷ δὲ[4]) δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν διά

[1]) H. et R. τά omiserunt.

[2]) Jos. XII sqq. — Jes. VI, 1. 2. 6. — Ezech. I, 4 sqq.

[3]) Cod. Bodlej. ἔτι, Reg. (H. in textu) et Barber. ὅτι male R. — H. ad marg.: scribas ἔτι.

[4]) Rom. XVI, 25. 26. (XIV, 24. 25.), ubi verba καὶ τῆς — Χριστοῦ desiderantur.

τε γραφῶν προφητικῶν καὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.“ Εἰ γὰρ διὰ γραφῶν προφητικῶν τὸ πάλαι σεσιωπημένον μυστήριον πεφανέρωται τοῖς ἀποστόλοις, καὶ οἱ προφῆται ἐνόουν τὰ ἀπὸ ἰδίου στόματος, ἅτε ὄντες σοφοὶ, τὰ πεφανερωμένα τοῖς ἀποστόλοις οἱ προφῆται ᾔδεσαν. Ἐπεὶ δὲ πολλοῖς οὐκ[1]) ἀπεκαλύπτετο, διὰ τοῦτό φησιν ὁ Παῦλος· „ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν πνεύματι, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα.“ Ὅρα δὲ, εἰ καὶ οὕτως[2]) οἷον ἀνθυπενεχθησομένην ἀνθυποφορὰν ὑπὸ τῶν μὴ παραδεχομένων τὸν λόγον, τὴν λέξιν ταύτην οὕτως ἐκλαβεῖν τὸ Ἀποκαλυπτόμενον, μήποτε διχῶς ἔστιν ἰδεῖν Ἀποκαλυπτόμενον, καθ' ἕνα μὲν τρόπον, ὅτε νοεῖται, καθ' ἕτερον δὲ, ἐὰν ᾖ τοῦτο προφητευόμενον, ὥστε καὶ πληρωθῆναι αὐτό· τότε γὰρ ἀποκαλύπτεται, ὅτε ἐπιτελεῖται πληρούμενον. Τὸ τοίνυν· „τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα εἶναι τῆς ἐπαγγελίας ἐν Χριστῷ·“ ὅσον μὲν ἐπὶ τῇ γνώσει, τοῦ ἔσεσθαι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα, καὶ πότε ἔσεσθαι, καὶ διὰ τί, καὶ τίνα ὄντα, καὶ πῶς ξένα τῶν διαθηκῶν τυγχάνοντα, καὶ ἀλλότρια τῆς ἐπαγγελίας σύσσωμα καὶ συμμέτοχα ὕστερον ἐσόμενα ᾔδεσαν οἱ προφῆται, ἀποκαλυφθέντος αὐτοῖς τούτου. Ἀλλ' οὐχ οὕτως τοῖς νοοῦσιν, οὐχ ὁρῶσι δὲ ἐπιτελούμενα τὰ προφητευόμενα ἀποκεκάλυπται τὰ ἐσόμενα, ὡς τοῖς ὑπ' ὄψιν θεωροῦσι τὴν ἔκβασιν αὐτῶν· ὅπερ γέγονεν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων. Οὕτω γὰρ, ὡς οἶμαι, ἐνόουν τὰ πρά-

---

[1]) Ita Codd. Bodlej. et Barber., Reg. (H.) οὐ κατεκαλύπτετο. R. — Ephes. III, 5. 6.

[2]) εἰ καὶ οὕτως οἷον κ. τ. λ. H. et R. in notis: „Locus videtur hiulcus, legendum fortasse εἰ οὕτως δι' ἀνθυπενεχθησομένην κ. τ. λ.“ Cfr. prolegomena.

γματα οὐ μᾶλλον τῶν πατέρων καὶ προφητῶν, ἀληθεύεται δὲ περὶ αὐτῶν τό· „ὃ ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἀπεκαλύφθη, ὡς νῦν τοῖς ἀποστόλοις καὶ προφήταις, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας ἐν Χριστῷ·" τῷ πρὸς τῷ[1]) νοεῖν αὐτοὺς τὰ μυστήρια, καὶ τὴν ἐνέργειαν διὰ τοῦ πράγματος ἐπιτελουμένου κατανοεῖν. Δύναται δὲ καὶ τό· „πολλοὶ[2]) προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν·" τὴν ὁμοίαν ἔχειν διήγησιν, οἱονεὶ ἐπιθυμησάντων κἀκείνων ἰδεῖν οἰκονομούμενον τὸ μυστήριον τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἐνσωματώσεως καὶ καταβάσεως ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ σωτηρίου τοῖς πολλοῖς πάθους αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ παραδείγματος καὶ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐλαμβάνομεν· ἔστω τινὰ τῶν ἀποστόλων συνιέντα „τὰ ἀῤῥητα ῥήματα,[3]) ἃ οὐκ ἐξὸν ἄνθρωπον λαλῆσαι," μὴ ὀψόμενον τὴν παρὰ τοῖς πεπιστευκόσι κατηγγελμένην δευτέραν σωματικὴν Ἰησοῦ ἔνδοξον ἐπιδημίαν, ἐπιθυμεῖν αὐτὴν ὁρᾷν· ἕτερον δέ τινα[4]) οὐ μόνον τὰ αὐτὰ τῷ ἀποστόλῳ ἠκριβωκότα[5]) καὶ νενοηκότα, ἀλλὰ καὶ πολλῷ αὐτοῦ ἔλαττον ἀντεχόμενον τῆς θείας ἐλπίδος καταλαμβάνειν τὴν δευτέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίαν, ἣν ἐπιτεθυμηκέτω μὲν κατὰ τὸ παράδειγμα ὁ Ἀπόστολος, μὴ τεθεωρηκέτω δέ. Οὐ ψεῦδος δὴ ἐροῦμεν, ὅτι οἶδε δύο, ἃ ἐπεθύμησεν[6]) ὁ Ἀπόστολος ἰδεῖν,

---

[1]) Huet. τῷ omisit.

[2]) Matth. XIII, 17., ubi ὑμεῖς deest ante βλέπετε.

[3]) II Cor. XII, 4., ubi ἀνθρώπῳ legitur.

[4]) ἕτερον δέ τινα. Ferrar.: „rursus sunto alii duo etc." videtur aliter legisse. H. et R. — Cfr. de hoc loco et seqq. prolegomena.

[5]) H. in notis: „adde οὐ ante ἠκριβωκότα, R. „legend. videtur οὐκ ἠκριβηκότα."

[6]) Sic recte habet Cod. Bodlej., in ed. H. deest ἅ. R. — H. in notis atque ad marg. „scrib. ἃ ἐπεθύμησεν."

ἢ καὶ ἀπόστολοι, τεθέανται, καὶ οὐ πάντως παρὰ τοῦτο συνετωτέρους αὐτοὺς ἢ μακαριωτέρους ἀνάγκη λέγειν τῶν ἀποστόλων· οὕτως οὐδὲ τοὺς ἀποστόλους σοφωτέρους τῶν πατέρων ἢ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐπιπλεῖον δι᾽ ἀρετὴν ἀξιωθέντων ἐπιφανειῶν, καὶ ἐμφανειῶν θείων, καὶ ἀποκαλύψεων μυστηρίων μεγάλων.

3. Ἐπιπλέον δὲ διετρίψαμεν ἐξετάζοντες περὶ τούτων, ἐπὶ[1]) τῇ φαντασίᾳ τοῦ δοξάζειν τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν πολλοὶ σοφωτέρους τοὺς ἀποστόλους τῶν πατέρων καὶ τῶν προφητῶν λέγοντες, οἱ μὲν καὶ ἕτερον ἀναπεπλάκασι θεὸν μείζονα, οἱ δὲ μὴ τοῦτο τολμήσαντες, ὅσον ἐπὶ τῷ αὐτῶν λόγῳ, διὰ τὸ ἀβασάνιστον τῶν δογμάτων χρεωκοποῦσι τὴν δεδομένην τοῖς πατράσι καὶ τοῖς προφήταις ἀπὸ θεοῦ διὰ Χριστοῦ δωρεὰν, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· εἰ δὲ τὰ πάντα, δηλονότι καὶ τὰ ἐκείνοις ἀποκαλυφθέντα καλὰ καὶ πεπραγμένα σύμβολα μυστηρίων θεοσεβείας ἁγίων. Ἐπειδὴ[2]) πάντη φράσσεσθαι δεῖ τοὺς γενναίους Χριστοῦ στρατιώτας ὑπὲρ ἀληθείας, οὐδαμοῦ κατὰ τὸ δυνατὸν παρείσδυσιν[3]) ἐῶντας ἐγγενέσθαι τῇ ἀπὸ τοῦ ψεύδους πιθανότητι, φέρε καὶ ταῦτα σκοπήσωμεν. Τάχα γὰρ φήσουσι τὴν προτέραν Ἰωάννου περὶ Χριστοῦ μαρτυρίαν εἶναι· „ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν·“ τὸ δέ· „ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος·“ καὶ τὰ ἑξῆς εἰρῆσθαι ἐκ προσώπου τοῦ Μαθητοῦ. Ἀναγκαῖον δὲ καὶ οὕτως διελέγξαι ὡς βεβιασμένην καὶ ἀνα-

---

[1]) R. nullo jure: „lege ἐπεί.“

[2]) R. absque causa: „lego ἐπεὶ δέ.“ — Mox Cod. Bodlej. recte habet φράσσεσθαι, Reg. (H. in textu) et Barber. male φράσεσθαι. R. — H. ad marg. „scribas φράσσεσθαι. Ferrar.“

[3]) H. et R. παρείδυσιν.

κόλουθον τὴν ἐκδοχήν· πάνυ γὰρ βίαιον τὸ οἴεσθαι, αἰφνίδιον οἱονεὶ ἀκαίρως διακόπτεσθαι τὸν τοῦ Βαπτιστοῦ λόγον ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ Μαθητοῦ, καὶ παντὶ τῷ καὶ ἐπὶ ποσὸν ἀκούειν συμφράσεως λεγομένων ἐπισταμένῳ σαφὲς τὸ τοῦ εἱρμοῦ τῆς λέξεως· „Οὗτος ἦν ὃν εἶπον,[1]) ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.“ Διδάσκει δὲ ὁ Βαπτιστὴς, πῶς ἔμπροσθεν αὐτοῦ γέγονεν Ἰησοῦς τῷ πρῶτος αὐτοῦ, ἐπεὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, εἶναι, διὰ τοῦ· „ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν·“ διὰ τοῦτο γάρ φησιν· „ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.“ Διὰ τοῦτο δὲ νοῶ αὐτὸν πρῶτόν μου ὄντα καὶ τιμιώτερον παρὰ τῷ πατρὶ, ἐπεὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐγώ τε καὶ οἱ πρὸ ἐμοῦ προφῆται εἰλήφαμεν χάριν τὴν θειοτέραν καὶ προφητικὴν ἀντὶ χάριτος τῆς κατὰ τὴν προαίρεσιν ἡμῶν ἀποδεχθεῖσαν παρ᾽ αὐτῷ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ „ἔμπροσθεν γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν·“ ἐπεὶ καὶ νενοήκαμεν ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ εἰληφότες, τὸν μὲν νόμον διὰ Μωσέως δεδόσθαι, οὐχ ὑπὸ Μωσέως, τὴν δὲ χάριν καὶ τὴν ἀλήθειαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐ δεδόσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ γεγονέναι, τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ τόν τε νόμον διὰ Μωσέως δεδωκότος, τὴν χάριν καὶ τὴν ἀλήθειαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ πεποιηκότος, χάριν δὲ καὶ ἀλήθειαν πεποιηκότος διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν ἐπ᾽ ἀνθρώπους φθάσασαν. Εὐγνωμονέστερον γὰρ ἀκούσαντες τῆς λέξεως τῆς φασκούσης· „ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο·“ οὐ ταραχθησόμεθα, ὡς ὑπὸ ἐναντιώματος ταύτῃ τῇ φωνῇ ὄντος τοῦ· „ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή.“ Εἰ γὰρ Ἰησοῦς ἐστιν ὁ φάσκων· „ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια·“ πῶς ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γίνεται; αὐτὸς γάρ τις δι᾽ ἑαυτοῦ οὐ γίνεται. Ἀλλὰ νοητέον, ὅτι ἡ αὐτοαλήθεια ἡ οὐσιώδης

---

[1]) Huetius ὁ εἰπών.

καὶ, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, πρωτότυπος τῆς ἐν ταῖς λογικαῖς ψυχαῖς ἀληθείας, ἀφ᾽ ἧς ἀληθείας οἱονεὶ εἰκόνες ἐκείνης ἐντετύπωνται[1]) τοῖς φρονοῦσι τὴν ἀλήθειαν, οὐχὶ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο, οὐδ᾽ ὅλως διά τινος, ἀλλ᾽ ὑπὸ θεοῦ ἐγένετο· ὡς καὶ ὁ λόγος οὐ διά τινος, ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ἡ σοφία, ἣν ἔκτισεν ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ ὁ θεὸς, οὐ διά τινος, οὕτως οὐδὲ ἡ ἀλήθεια διά τινος. Ἡ δὲ παρ᾽ ἀνθρώποις ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· οἷον ἡ ἐν Παύλῳ ἀλήθεια καὶ τοῖς ἀποστόλοις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Καὶ οὐ θαυμαστὸν, μιᾶς οὔσης ἀληθείας, οἱονεὶ πολλὰς ἀπ᾽ ἐκείνης λέγειν ἐῤῥυηκέναι. Οἶδε γοῦν ὁ προφήτης Δαβὶδ πολλὰς ἀληθείας, λέγων· „ἀληθείας[2]) ἐκζητεῖ κύριος·“ οὐ γὰρ τὴν μίαν ἐκζητεῖ ἀλήθειαν ὁ πατὴρ αὐτῆς, ἀλλὰ τὰς πολλὰς, δι᾽ ἃς σώζονται οἱ ἔχοντες αὐτάς. Τὸ δ᾽ ὅμοιον τῷ περὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἀληθειῶν λόγῳ εὑρίσκομεν εἰρημένον περὶ δικαιοσύνης καὶ δικαιοσυνῶν. Τὸ[3]) γὰρ αὐτοδικαιοσύνη ἡ οὐσιώδης Χριστός ἐστιν· „ὃς ἐγενήθη σοφία ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις.“ Ἀπ᾽ ἐκείνης δὲ τῆς δικαιοσύνης ἡ ἐν ἑκάστῳ δικαιοσύνη τυποῦται, ὡς γίνεσθαι ἐν τοῖς σωζομένοις πολλὰς δικαιοσύνας· διὸ καὶ γέγραπται· „ὅτι[4]) δίκαιος κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν·“ οὕτω γὰρ ἐν τοῖς ἀκριβέσιν ἀντιγράφοις εὕρομεν, καὶ ταῖς λοιπαῖς παρὰ τοὺς ἑβδομήκοντα ἐκδόσεσι, καὶ τῷ Ἑβραϊκῷ. Ἐπίστησον δὲ, εἰ δύναται ὁμοίως καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα Χριστὸς εἶναι λέγεται ἑνικῶς, πληθυόμενα ἀνάλογον ὀνομάζεσθαι πληθυντικῶς, οἷον· Χριστός ἐστιν ἡ ζωὴ ἡμῶν, ὡς αὐτὸς ὁ Σωτήρ φησιν·

---

1) Ita R. recte, H. corrupte ἐντετύπτωενται.

2) Psalm. XXXI, 23.

3) R, vix justa causa: „legend. videtur ἡ γάρ κ. τ. λ.“ — I Cor. I, 30.

4) Psalm. XI, 7. (X, 8.)

„ἐγώ¹) εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή·“ καὶ ὁ Ἀπόστολος· „ὅταν Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ.“ Ἐν ψαλμοῖς δὲ πάλιν ἀναγέγραπται· „κρεῖττον τὸ ἔλεός σου ὑπὲρ ζωάς·“ διὰ γὰρ τὸν ἐν ἑκάστῳ Χριστὸν ὄντα ζωὴν πληθύνονται αἱ ζωαί. Τάχα δὲ οὕτω ζητητέον καὶ τό· „εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ;“ οἱονεὶ γὰρ καθ' ἕκαστον ἅγιον Χριστὸς εὑρίσκεται, καὶ γίνονται διὰ τὸν ἕνα Χριστὸν πολλοὶ Χριστοὶ οἱ ἐκείνου μιμηταὶ καὶ κατ' αὐτὸν εἰκόνα ὄντα θεοῦ μεμορφωμένοι· ὅθεν ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου φησί· „μὴ ἅψησθε²) τῶν Χριστῶν μου.“ Ὃ τοίνυν ἐδόξαμεν παρεληλυθέναι διηγούμενοι τό· „ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο·“ τοῦτο νῦν κατὰ τὸ ἐμπεσὸν ἀνεπτύξαμεν· ἅμα δὲ παρεστήσαμεν, ὅτι τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐστὶν ἡ φωνή, ἔτι δὲ καὶ διὰ τούτων μαρτυροῦντος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ.

4. Ἤδη οὖν ἴδωμεν τὴν δευτέραν Ἰωάννου μαρτυρίαν. Ἀπὸ Ἱεροσολύμων³) Ἰουδαῖοι, ὡς συγγενεῖς ὄντες τοῦ Βαπτιστοῦ ἀπὸ γένους ἱερατικοῦ τυγχάνοντος, ἱερεῖς πέμπουσι καὶ Λευΐτας πευσομένους, ὅστις ποτὲ εἴη ὁ Ἰωάννης. Ὁ δὲ λέγων τό· „ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός·“ δι' αὐτοῦ τούτου ὁμολογίαν ἀληθείας πεποίηται, καὶ οὐχ, ὡς ἄν τις ὑπολάβοι, διὰ τό· „οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός·“ ἠρνήσατο· οὐ γάρ ἐστιν ἄρνησις τὸ εἰς δόξαν Χριστοῦ λέγειν, μὴ αὐτὸν εἶναι Χριστόν. Ἅπαξ δὲ οἱ πεμφθέντες ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευῖται ἀκούσαντες τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν τὸν προσδοκώ-

---

¹) Ev. Joann. XIV, 6. — Col. III, 4., ubi ὁ Χριστός exstat. — Psalm. LXIII, 3. — II Cor. XIII, 3., ubi ἐπεί legitur pro εἰ.

²) I Chron. XVI, 22. Psalm. CV, 15. — Ev. Joann. I, 17.

³) Ev. Joann. I, 19. 20. 21.

μενον Χριστὸν, πυνθάνονται περὶ τοῦ δευτέρου ἐλπιζομένου παῤ αὐτοῖς τιμίου ὀνόματος Ἠλίου, εἰ αὐτὸς εἴη ἐκεῖνος. Λέγει δὲ μὴ τυγχάνειν Ἠλίας, πάλιν ὁμολογῶν διὰ τοῦ· „οὐκ εἰμί·“ τὸ ἀληθές. Ἐπεὶ δὲ πολλῶν προφητῶν γινομένων ἐν Ἰσραὴλ εἷς τις ὁ ὑπὸ Μωσέως προφητευθεὶς ἐξαιρέτως προσεδοκᾶτο κατὰ τὸ φάσκον ῥητόν· „προφήτην[1]) ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε, καὶ ἔσται, πᾶσα ἡ ψυχὴ, ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ·“ τρίτον ἐρωτῶσιν οὐχὶ εἰ προφήτης εἴη, ἀλλ' εἰ ὁ προφήτης. Καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα ἐκείνων οὐκ ἐπὶ Χριστοῦ ταττόντων, ἀλλ' οἰομένων ἕτερον παρὰ τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι, αὐτὸς γινώσκων τὸν, οὗ πρόδρομός ἐστιν, ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ προφήτης ἐστὶν ὁ προφητευθεὶς, φησίν· „οὔ·“[2]) τάχα τό· „ναί·“ ἀποκρινάμενος, εἰ χωρὶς τοῦ ἄρθρου ἠρωτήκεισαν· οὐ γὰρ ἠγνόει προφήτης ὤν. Καὶ ἐν ταύταις ὅλαις ταῖς ἀποκρίσεσιν ἡ δευτέρα οὐδέπω τετέλεσται μαρτυρία Ἰωάννου, ἕως τοῖς αἰτοῦσιν ἀπόκρισιν, ἀπαγγελθησομένην τοῖς πέμψασιν, ἑαυτὸν ἀπὸ προφητικῆς κατήγγειλε φωνῆς τῆς τοῦ Ἡσαΐου οὕτως ἐχούσης· „φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου.“

5. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πότερον τετέλεσται ἡ δευτέρα μαρτυρία, καὶ τρίτη γίνεται πρὸς ἀπεσταλμένους ἐκ τῶν Φαρισαίων, καὶ βουλομένους τι μαθεῖν, τί δήποτε βαπτίζει, μήτε[3]) Χριστὸς, μήτε Ἠλίας, μήτε ὁ προφήτης τυγχάνων, ἐν τῷ· „ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, ὁ ὀπίσω μου

---

[1]) Deut. XVIII, 15. 18. 19. Act, III, 22. 23., ubi ὁ θεὸς ὑμῶν, non καὶ ἔσται κ. τ. λ., sed ἔσται δέ, πᾶσα ψυχὴ κ. τ. λ. omisso αὐτοῦ post λαοῦ N. T. edd. exhibent.

[2]) Ev. Joann. I, 21. 22.—23. coll. Jes. XL, 3.

[3]) Ev. Joann. I, 25. 26. 27.

ἐρχόμενος, οὗ οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ἄξιος, ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος·“ ἢ μέρος τῆς δευτέρας ἐστὶ καὶ τὸ ἀπαγγελλόμενον πρὸς τοὺς Φαρισαίους. Ἐγὼ δ', ὅσον ἐκ τῆς λέξεως στοχάσασθαι, εἴποιμ' ἂν τρίτην εἶναι μαρτυρίαν τὸν πρὸς τοὺς ἀποσταλέντας ἀπὸ τῶν Φαρισαίων λόγον. Παρατηρητέον μέντοι γε ὅτι ἡ πρώτη μαρτυρία τὸ ἔνθεον τοῦ Σωτῆρος παρίστησιν, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ὑπόνοιαν τῶν διστακόντων, μήποτε Ἰωάννης εἴη Χριστὸς, καθαιρεῖ, ἡ δὲ τρίτη τὸν ἀοράτως τοῖς ἀνθρώποις παρόντα κηρύττει ὅσον οὐδέπω ἐλευσόμενον. Πρὶν δὲ τῶν ἑξῆς μαρτυριῶν, καθ' ἃς δεικνύμενος μαρτυρεῖται, ἑκάστην λέξιν ἴδωμεν τῆς δευτέρας καὶ τρίτης μαρτυρίας, τοῦτο πρῶτον ἐπιτηρήσαντες, ὅτι δύο ἀποστολαὶ γίνονται πρὸς τὸν Βαπτιστὴν, μία μὲν „ἀπὸ Ἱεροσολύμων“ ὑπὸ Ἰουδαίων[1]) πεμπόντων „ἱερεῖς καὶ Λευΐτας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτόν· σὺ τίς εἶ;“ ἑτέρα δὲ Φαρισαίων ἀποστελλόντων, καὶ πρὸς τὴν γεγενημένην ἀπόκρισιν τοῖς ἱερεῦσι καὶ Λευΐταις ἐπαπορούντων. Παρατήρει τοίνυν, πῶς κατὰ τὸ ἱερατικὸν καὶ λευϊτικὸν πρόσωπόν ἐστι μεθ' ἡμερότητος λεγόμενα καὶ φιλομαθείας, τό· „σὺ τίς εἶ;“ καὶ τό· „τί οὖν; σὺ Ἠλίας εἶ;“ καὶ τό· „ὁ προφήτης ἄρα εἶ σύ;“ καὶ ἐπὶ τούτοις· „τίς εἶ, ἵνα ἀπόκρισιν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς; τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ;“ Οὐδὲν γὰρ αὔθαδες, οὐδὲ θρασὺ ἐν τῇ τούτων ἐστὶ πεύσει, ἀλλὰ πάντα ἁρμόττοντα ἀκριβέσι θεραπευταῖς θεοῦ. Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν Φαρισαίων ἀποστειλάμενοι, οὐδὲν περιεργασαμένων πρὸς τὰ εἰρημένα τῶν Λευΐτων καὶ ἱερέων, οἱονεὶ ὑβριστικὰς καὶ ἀπανθρωποτέρας προσάγουσι τῷ Βαπτιστῇ φωνὰς διὰ τοῦ· „τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς, οὐδὲ Ἠλίας, οὐδὲ ὁ προφήτης;“ Καὶ σχεδὸν οὐ μαθεῖν βουλόμενοι, ὡς οἱ προειρημένοι ἱερεῖς καὶ Λευῖται ἀποστέλλουσιν,

---

[1]) Ev. Joann. I, 19. 21. — 21., ubi *Ἠλίας εἶ σύ* omisso *ἄρα* post *προφ.* cdd. habent N. T. — 22. — 25.

ἀλλὰ κωλῦσαι ἀπὸ τοῦ βαπτίζειν, ἴσως οἰόμενοι οὐδενὸς ἑτέρου ἔργον τυγχάνειν τὸ βαπτίζειν ἢ Χριστοῦ καὶ Ἠλίου καὶ τοῦ προφήτου. Καὶ πανταχοῦ ἐπιμέλειαν τὸν ἀκριβῶς ἐντευξόμενον τῇ γραφῇ ποιητέον, τηρεῖν ἀναγκαίου ὄντος τὰ λεγόμενα ὑπὸ τίνων, καὶ πότε λέγεται, ἵνα εὑρίσκωμεν τὸ τοῖς προσώποις ἁρμοζόντως περιτεθεῖσθαι λόγους δι' ὅλων τῶν ἁγίων βιβλίων.

6. „Τότε [1]) ἀπέστειλαν οἱ Ἰουδαῖοι ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευΐτας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτόν· σὺ τίς εἶ; καὶ ὡμολόγησε καὶ οὐκ ἠρνήσατο, καὶ ὡμολόγησεν, ὅτι ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός.“ Καὶ τίνας ἐχρῆν πρεσβύτας πεπέμφθαι πρὸς τὸν Ἰωάννην ἀπὸ Ἰουδαίων, καὶ πόθεν, ἢ τοὺς διαφέρειν νενομισμένους κατ' ἐκλογὴν θεοῦ ἀπὸ τοῦ ἐξειλεγμένου παρὰ πᾶσαν τὴν λεγομένην γῆν ἀγαθὴν τόπου Ἱεροσολύμων, ἔνθα ὁ ναὸς ἦν τοῦ θεοῦ; Ἰωάννου μὲν οὖν μετὰ τοσαύτης πυνθάνονται τιμῆς. Περὶ Χριστοῦ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἀναγέγραπται γεγονέναι ὑπὸ Ἰουδαίων· ἀλλ' ὥσπερ Ἰουδαῖοι πρὸς Ἰωάννην ποιοῦσι, τοῦτο Ἰωάννης πρὸς Χριστὸν διὰ τῶν ἰδίων μαθητῶν πυνθανόμενος· „σὺ [2]) εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;“ Καὶ Ἰωάννης μὲν πρὸς τοὺς ἐληλυθότας ὁμολογήσας καὶ μὴ ἀρνησάμενος ὕστερον τό· „ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ·“ ἀποφαίνεται· Χριστὸς δὲ τὴν ἀπόκρισιν ποιεῖται, ὡς μείζονα τὴν μαρτυρίαν Ἰωάννου ἔχων λόγοις καὶ ἔργοις, φάσκων· „πορευθέντες [3]) ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἃ βλέπετε καὶ ἀκούετε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθα-

---

[1]) Hinc Tom. VII. auspicatur Ferrar. Huet. — Ev. Joann. I, 19. 20.

[2]) Matth. XI, 3. — Ev. Joann. I, 23.

[3]) Matth. XI, 4. 5., ubi, praeterquam quod *καὶ νεκροὶ ἐγείρονται* ante voc. *πτωχοί* leguntur, *καί* ante *χωλοί* (uncis tamen ab Lachm. adjectis) non solum, sed etiam ante *κωφοί* et *πτωχοί* receptum legitur in edd. N. T.

ρίζονται, κωφοὶ ἀκούουσι, πτωχοὶ εὐαγγελίζονται·“ περὶ ὧν εὐκαιρότερον, θεοῦ διδόντος, ἐν τοῖς οἰκείοις διαληψόμεθα τόποις. Ἴσως δ' ἂν οὐκ ἀλόγως τις ἐπιστήσει, τί δήποτε τῶν ἱερέων καὶ Λευϊτῶν πυνθανομένων Ἰωάννου οὐχὶ, εἰ αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, ἀλλά· „σὺ τίς εἶ;“ ἀποκρίνεται ὁ Βαπτιστὴς οὐχ ὅπερ ἐχρῆν πρὸς τό· „σὺ τίς εἶ;“ „„ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ·““ ἀλλ' ὅπερ οἰκείως ἂν ἐλέγετο, εἰ ἦσαν πυθόμενοι· „σὺ εἶ ὁ Χριστός;“ ἥρμοσε γὰρ πρὸς τό· „σὺ εἶ ὁ Χριστός;“ τό· „ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός·“ πρὸς δὲ τό· „σὺ τίς εἶ;“ τό· „ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.“ Λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι, ὡς εἰκὸς, ἑώρα ἀπὸ τῆς πεύσεως τὸ εὐλαβὲς τῶν ἱερέων καὶ Λευϊτῶν, ἐμφαινόντων μὲν ὑπόνοιαν ὑπολήψεως, μήποτ' εἴη βαπτίζων Χριστὸς, γυμνότερον δὲ ὀνομάσαι τοῦτο ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι προπετεῖς φυλαττομένων. Ὅθεν εὐλόγως, ὑπὲρ τοῦ πᾶσαν ὑπόνοιαν αὐτῶν πρῶτον περιαιρεθῆναι ψευδῆ τὴν περὶ ἑαυτοῦ, εἶθ' οὕτως παραστῆσαι τὸ ἀληθὲς, τό· „οὐκ εἶναι Χριστός·“ πρὸ πάντων ἀποφαίνεται. Δηλοῖ δὲ, τὸ τοιοῦτόν τι αὐτοὺς ὑπονενοηκέναι, ἡ δευτέρα ἐρώτησις καὶ ἔτι ἡ τρίτη. Ἐπεὶ γὰρ καὶ δεύτερον τῇ τιμῇ ἐλπιζόμενον μὲν καὶ μετὰ Χριστὸν αὐτοῖς τετιμημένον Ἠλίαν εἶναι ὑπελάμβανον, ἀποφαινομένου τοῦ Ἰωάννου, ὡς οὐκ εἴη ὁ Χριστὸς, ἐρώτησαν· „τί οὖν; σὺ Ἠλίας εἶ; καὶ εἶπεν· οὐκ εἰμί.“ Τὸ τρίτον, εἰ αὐτὸς εἴη ὁ προφήτης, βούλονται μαθεῖν· οὗ ἀποκριναμένου τό· „οὔ·“ οὐκέτι ἔχοντες ἰδικῶς ὄνομα ἐλπιζομένου ἐπιδημήσειν αὐτοῖς εἰπεῖν, φασί· „τίς εἶ, ἵνα ἀπόκρισιν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς; τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ;“ τοῦτο δηλοῦντες· ταῦτα μὲν οὐκ εἶ, ἅπερ ἐλπιζόμενα τῷ Ἰσραὴλ παρέσεσθαι προσδοκᾶται, ὅστις δὲ ὢν βαπτίζεις οὐκ ἴσμεν· διόπερ τοῦτο ἡμᾶς δίδαξον, ἵν' ἔχωμεν ἀπαγγεῖλαι τοῖς ἡμᾶς διὰ τοῦτο πέμψασι πρὸς σέ. Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ἐχόμενον τῶν προκειμένων προσθήσομεν, ὅτι ὁ καιρὸς τῆς Χριστοῦ

ἐπιδημίας ἔσαινε τὸν λαὸν, ἤδη πως ἐνεστηκὼς περὶ τὰ ἔτη τὰ ἀπὸ τῆς γενέσεως τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ὀλίγῳ ἀνωτέρω μέχρι τῆς ἀναδείξεως τοῦ κηρύγματος. Διόπερ, ὡς εἰκὸς, τῶν γραμματέων καὶ νομικῶν τὸν ἐλπιζόμενον, ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν καταγαγόντων αὐτοῦ τὸν χρόνον, ἤδη προσδοκώντων, ἐπεφύησαν[1]) Θευδᾶς, οὐκ ὀλίγον πλῆθος, ὡς ὁ Χριστὸς, οἶμαι, συναγαγὼν, καὶ μετ' ἐκεῖνον „Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος ἐν ταῖς τῆς ἀπογραφῆς ἡμέραις.“ Εἰκὸς οὖν, θερμότερον τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας προσδοκωμένης καὶ λαλουμένης, Ἰουδαῖοι ἀπὸ Ἱεροσολύμων τοὺς ἱερεῖς καὶ Λευΐτας πέμπουσι πρὸς τὸν Ἰωάννην, διὰ τοῦ· „σὺ τίς εἶ;“ μαθεῖν βουλόμενοι, εἰ αὐτὸς Χριστὸς εἶναι ὁμολογήσει.

7. „Καὶ[2]) ἠρώτησαν αὐτόν· τί οὖν; σὺ Ἠλίας εἶ; καὶ λέγει· οὐκ εἰμί.“ Τίς οὐκ ἂν ζητήσαι τῶν ἀκουόντων Ἰησοῦ λέγοντος περὶ Ἰωάννου· „εἰ ἐθέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι·“ πῶς πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας τό· „σὺ Ἠλίας εἶ;“ λέγει ὁ Ἰωάννης· „οὐκ εἰμί·“ πῶς δὲ καὶ νοῆσαι δεῖ τὸν Ἰωάννην αὐτὸν εἶναι Ἠλίαν τὸν μέλλοντα ἔρχεσθαι κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Μαλαχίου οὕτως ἔχον· „καὶ[3]) ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην, πρὶν ἐλθεῖν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, μὴ ἔλθω καὶ πατάξω τὴν γῆν ἄρδην;“ Καὶ ὁ τοῦ ὀφθέντος δὲ τῷ Ζαχαρίᾳ ἀγγέλου κυρίου, ἑστῶτος ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος, λόγος πρὸς τὸν Ζαχαρίαν παραπλήσιόν τι

---

1) R. quo jure nescio in notis: „legendum videtur ἐπεφρύαξεν.“ Act. V, 36. 37.

2) Ev. Joann. I, 21. cfr. pag. 188 not. 1. — Matth. XI, 14.

3) Mal. IV, 5. 6., ubi ἀποστελῶ legitur, et τὴν ἡμέραν.

ἐμφαίνει τοῖς ὑπὸ τοῦ Μαλαχίου εἰρημένοις διὰ τούτων· „καὶ[1]) ἡ γυνή σου Ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην“ καὶ μετ' ὀλίγα· „αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου, ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων, ἑτοιμάσαι κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον.“ Πρὸς δὴ τὸ πρῶτον ὁ μέν τις ἐρεῖ, ὅτι ἑαυτὸν ἠγνόει Ἰωάννης Ἠλίαν ὄντα· καὶ τάχα τούτῳ χρήσονται οἱ ἐκ τούτων τῷ περὶ μετενσωματώσεως παριστάμενοι λόγῳ, ὡς τῆς ψυχῆς μεταμφιεννυμένης σώματι καὶ οὐ πάντως μεμνημένης τῶν προτέρων βίων. Οἱ δ' αὐτοὶ οὗτοι ἐροῦσι καί τινας τῶν Ἰουδαίων τῷ δόγματι συγκατατεθεμένους περὶ Σωτῆρος εἰρηκέναι, ὡς ἄρα εἴ τις εἴη τῶν ἀρχαίων προφητῶν[2]) ἀναστὰς οὐκ ἀπὸ τῶν μνημείων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γενέσεως. Πῶς γὰρ ἐδύνατο, σαφῶς δεικνυμένης τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας, ὑπολαμβανομένου τε πατρὸς αὐτῷ τυγχάνειν Ἰωσὴφ τοῦ τέκτονος, νομίζειν ἕνα τινὰ τῶν προφητῶν αὐτὸν τυγχάνοντα ἐγηγέρθαι ἀπὸ τῶν νεκρῶν; Καὶ τῷ· „ἐξαλείψω πᾶσαν τὴν ἐξανάστασιν“ ἀναγεγραμμένῳ ἐν τῇ Γενέσει οἱ αὐτοὶ χρώμενοι τὸν πεφροντικότα πιθανότητας ἀπατηλὰς προσαγομένας ἀπὸ τῶν γραφῶν λύειν εἰς ἀγῶνα περιστήσουσιν ἱστάμενον πρὸς τὸ δόγμα. Ἕτερος[3]) δέ τις ἐκκλησιαστικὸς τὸν περὶ μετενσωματώσεως ἀποπτύων ὡς ψευδῆ[4]) λόγον,

[1]) Luc. I, 13. 17.

[2]) Matth. XVI, 14. — XIII, 55. — Genes. VII, 4., ubi pro πᾶσαν κ. τ. λ. leguntur πᾶν τὸ ἀνάστημα.

[3]) Sic recte habet Cod. Bodlej., male autem Regius (H. in textu) ἕτερον δέ τις κ. τ. λ. R. — H. ad marg.: „scrib. ἕτερος.“

[4]) Cod. Bodlej. recte ὡς ψευδῆ λόγον, male vero Reg. ὥστε λόγον. R. — H. in textu corrupte ὥπε λόγον, ad marg.: „fortasse legend. ὥστε ψευδῆ λόγον.“ — Luc. I, 17.

μὴ προσιέμενος τὸ, τὴν ψυχὴν Ἰωάννου Ἠλίαν ποτὲ γεγονέναι, τῷ προειρημένῳ λόγῳ τοῦ ἀγγέλου χρήσεται, ψυχὴν Ἠλίου μὴ ὀνομάσαντος ἐπὶ τῆς Ἰωάννου γενέσεως, ἀλλὰ πνεῦμα καὶ δύναμιν διὰ τοῦ· „καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου, ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα·“ διὰ μυρίων δυνάμενος ἀποδεικνύναι γραφῶν, ἕτερον εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν ὀνομαζομένην δύναμιν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς· περὶ ὧν οὐκ εὔκαιρον νῦν παρατίθεσθαι τὰ πολλὰ, ἵνα μὴ πάνυ τὸν λόγον περισπάσωμεν. Ἀρκεσθήσεται δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς μὲν τὸ διαφέρειν δύναμιν πνεύματος τό·[1]) „πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι·“ πρὸς δὲ τὰ ἐν τοῖς προφήταις πνεύματα, — ἅτε δεδωρημένα αὐτοῖς ὑπὸ θεοῦ —, οἱονεὶ ἐκείνων ὀνομάζεσθαι κτήματα, τό· „πνεύματα[2]) προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται·“ καὶ τό·“ ἀναπέπαυται τὸ πνεῦμα Ἠλίου ἐπὶ Ἐλισσαιέ.“ Οὕτω γὰρ οὐδὲν ἄτοπον, φησὶν, ἔσται τὸν Ἰωάννην, ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου ἐπιστρέφοντα καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, διὰ τοῦτο τὸ πνεῦμα „Ἠλίαν“ λέγεσθαι „τὸν μέλλοντα ἔρχεσθαι.“ Εἰς παραμυθίαν δὲ τούτων καὶ τούτῳ χρήσεται τῷ λόγῳ· εἰ ὁ τῶν ὅλων θεὸς οἰκειωθεὶς τοῖς ἁγίοις αὐτῶν γίνεται, οὕτως ὀνομαζόμενος θεὸς Ἀβραὰμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακὼβ, πόσῳ πλέον τὸ ἅγιον πνεῦμα οἰκειωθὲν τοῖς προφήταις πνεῦμα αὐτῶν χρηματίζειν οἷόντε ἔσται, ἵν᾽ ᾖ οὕτως πνεῦμα Ἠλίου καὶ πνεῦμα Ἡσαΐου λεγόμενον τὸ πνεῦμα; Ὁ αὐτός τε οὗτος Ἐκκλησιαστικὸς ἐρεῖ, δύνασθαι μὲν τοὺς ὑπειληφότας, τῶν προφητῶν εἶναι ἕνα[3]) τὸν Ἰησοῦν

[1]) H. ad marg. sine causa: scrib. τῷ. — Luc. I, 35.

[2]) I Cor. XIV, 32. — II Reg. (IV Reg.) II, 15., ubi ἐπαναπέπαυται legitur et ἐπὶ Ἐλισαιέ scriptum legitur.

[3]) In edd. H. et R. ἕνα desideratur. Luc. IX, 19.

ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, ἠπατῆσθαι κατά τε τὸ προειρημένον δόγμα, καὶ κατὰ τὸ ὑπολαμβάνειν αὐτὸν ἕνα τῶν προφητῶν τυγχάνειν, δύνασθαι δὲ, πρὸς τὸ κατὰ τὸ νομίζειν αὐτὸν τῶν προφητῶν εἶναι ἕνα, πταίειν καὶ ψευδοδόξειν καὶ κατὰ τὸ ἀγνοεῖν αὐτοῦ τὸν λεγόμενον πατέρα καὶ τὴν οὖσαν μητέρα, οἴεσθαί τε αὐτὸν ἀπὸ τῶν μνημείων ἐγηγέρθαι. Καὶ πρὸς τὸ ἐν γενέσει τε περὶ τῆς ἐξαναστάσεως ἀπαντήσεται ὁ Ἐκκλησιαστικὸς χρώμενος τῷ· „ἐξανέστησε[1]) γάρ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντὶ Ἄβελ, ὃν ἀπέκτεινε Κάϊν·“ τῆς ἐξαναστάσεως καὶ ἐπὶ γενέσεως κειμένης. Οὗτος δὲ πρὸς τὸ πρῶτον ἀπορηθὲν ἑτέρως παρὰ τὸν ὑπολαμβάνοντα μετενσωμάτωσιν ἀπολογούμενος ἐρεῖ· διὰ μὲν τὰ ἀρτίως κατασκευασθέντα λόγῳ τινὶ εἶναι τὸν Ἰωάννην Ηλίαν τὸν μέλλοντα ἔρχεσθαι, ἀποκεκρίσθαι δὲ πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ Λευΐτας τό· „οὐκ εἰμί“ στοχασάμενον τοῦ βουλήματος τῆς ἐρωτήσεως αὐτῶν. Οὐ γὰρ τοῦτο ἤθελεν ἡ προλεγομένη ἐξέτασις τῷ Ἰωάννῃ ἀπὸ τῶν ἱερέων καὶ Λευΐτων, τὸ μαθεῖν, εἰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐν ἀμφοτέροις ἐτύγχανεν, ἀλλ' εἰ ὁ Ἰωάννης αὐτὸς Ἠλίας ὁ ἀναληφθεὶς, νῦν ἐπιφαινόμενος κατὰ τὸ Ἰουδαίοις προσδοκώμενον χωρὶς γενέσεως, ἣν τάχα καὶ ἠγνόουν οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἀποσταλέντες· πρὸς ἣν πεῦσιν εἰκότως ἀποκρίνεται τό· „οὐκ εἰμί“ οὐ γὰρ Ἠλίας ὁ ἀναληφθεὶς ἀμείψας σῶμα ἐληλύθει ὁ Ἰωάννης ὀνομαζόμενος. Ὁ δὲ πρῶτος, οὗ τὸν νοῦν παρεθήκαμεν οἰομένου μετενσωμάτωσιν ἐντεῦθεν κατασκευάζεσθαι, προσδιατρίβων τῇ βασάνῳ τῆς λέξεως ἐρεῖ πρὸς τὸν ἕτερον, ὅτι οὐκ ἀκόλουθον τὸν τηλικούτου ἱερέως Ζαχαρίου υἱὸν, ἐπὶ γήρᾳ γεγενημένον ἀμφοτέροις γονεῦσι παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην προσδοκίαν, ἀγνοεῖσθαι ὑπὸ τῶν τοσούτων ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰουδαίων, καὶ τῶν πεμφθέντων ὑπ' αὐτῶν Λευΐτων καὶ ἱερέων, οὐ γινωσκόντων

[1]) Genes. IV, 25.

τὸ γεγενῆσθαι αὐτὸν, καὶ μάλιστα Λουκᾶ μαρτυροῦντος ὅτι „ἐγένετο [1]) ἐπὶ πάντας φόβος τοὺς περιοικοῦντας αὐτοὺς," — δῆλον δὲ ὅτι τὸν Ζαχαρίαν καὶ τὴν Ἐλισάβετ — „καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ὀρεινῇ τῆς Ἰουδαίας διελαλεῖτο πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα." Εἰ δὲ οὐκ ἠγνοεῖτο ἡ ἐκ Ζαχαρίου γένεσις Ἰωάννου, ἔπεμπον δὲ οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων Ἰουδαῖοι διὰ τῶν Λευϊτῶν καὶ ἱερέων πευσόμενοι τό· „σὺ Ἠλίας εἶ;" δῆλον ὅτι τοῦτο ἔλεγον τὸ περὶ μετενσωματώσεως δόγμα οἰόμενοι εἶναι ἀληθὲς, ὡς πάτριον τυγχάνον καὶ οὐκ ἀλλότριον τῆς ἐν ἀποῤῥήτοις διδασκαλίας αὐτῶν. Διὰ τοῦτο οὖν λέγει· „οὐκ εἰμὶ Ἠλίας·" ὁ Ἰωάννης, ἐπεὶ ἀγνοεῖ τὸν ἴδιον πρότερον βίον. Τούτων δὴ οὐκ εὐκαταφρόνητον πιθανότητα ἐχόντων, πάλιν ὁ Ἐκκλησιαστικὸς ἀπορήσει πρὸς τὸν πρότερον, εἰ κατὰ τὸν προφήτην ἐστὶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος φωτιζόμενον, καὶ ὑπὸ Ἡσαΐου προφητευόμενον, ὑπό τε τηλικούτου τοῦ ἀγγέλου, πρὶν γεννηθῆναι, τεχθήσεσθαι προειρημένον, ἐκ τοῦ πληρώματος Χριστοῦ εἰληφότα, χάριτος τηλικαύτης μετεσχηκότα, τὴν ἀλήθειαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γεγενῆσθαι νενοηκότα, περὶ θεοῦ καὶ τοῦ μονογενοῦς τοῦ εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς διηγησάμενον τὰ τοσαῦτα, τὸ ψεύσασθαι καὶ ὅπερ ἦν οὐκ ἐγνωκότα κἂν ἐπισχεῖν. Ἐχρῆν γὰρ περὶ τῶν ἀδηλοτέρων ἐπέχειν ὁμολογεῖν, καὶ μήτε τιθέναι, μήτε αἴρειν τὴν πρότασιν. Πῶς δὲ οὐκ ἦν εὔλογον, εἰ πολλῶν τοῦτο δόγμα ἐτύγχανεν, ἐπισχεῖν τὸν Ἰωάννην περὶ αὐτοῦ, μήποτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ποτε ἐν Ἠλίᾳ ἦν; Καὶ ἐπὶ τὴν ἱστορίαν δὲ ὁ Ἐκκλησιαστικὸς προκαλέσεται τὸν πρότερον πευσόμενον παρὰ τῶν τὰ ἀπόῤῥητα ἐγνωκέναι παρ' Ἑβραίοις ἐπαγγελλομένων, εἰ τοιοῦτόν τι δόγμα ἐστὶ παρ' αὐτοῖς. Ἐὰν γὰρ μηδαμῶς φαίνηται τοῦθ' οὕτως ἔχον, δῆλον ὅτι ἐσχεδίασται [2]) ὁ τοῦ

[1]) Luc. I, 65.

[2]) R. in textu ἐσχέδασται — λόγος, in notis: „ita

προτέρου λόγος. Οὐδὲν τοίνυν ἧττον ὁ Ἐκκλησιαστικὸς χρήσεται τῇ προαποδεδομένῃ λύσει, ἔτι καὶ αὐτὸς τὸ βούλημα τῶν πυθομένων παραστῆσαι ἀπαιτούμενος. Εἰ γὰρ, ὡς κατεσκεύασα[1]) οἱ πέμψαντες ἴσασι γεγενημένον ἐκ Ζαχαρίου καὶ Ἐλισάβετ τὸν Ἰωάννην, καὶ πολλῷ πλέον οἱ πεμφθέντες γένους ὄντες ἱερατικοῦ, οὓς οὐκ ἂν ἔλαθεν ἡ τοῦ οὕτως ἐπιφανοῦς[2]) συγγενοῦς Ζαχαρίου παράδοξος εὐπαιδία, τί νοήσαντες πυνθάνονται τό· „σὺ Ἠλίας εἶ;" ἄνδρες ἀνεγνωκότες ἀνειλῆφθαι αὐτὸν ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ προσδοκῶντες ἐπιδημίαν αὐτοῦ; Τάχα οὖν, ἐπεὶ πρὸς τῇ συντελείᾳ προσδοκῶσιν Ἠλίαν πρὸ Χριστοῦ καὶ ἐπὶ τούτῳ Χριστὸν, οἱονεὶ τροπικώτερον φαίνονται ἐρωτῶντες· εἰ σὺ εἶ ὁ προκαταγγέλλων τὸν πρὸ Χριστοῦ ἐπὶ συντελείᾳ ἐλευσόμενον λόγον; Καὶ ἐπιστημόνως[3]) πρὸς τοῦτο ἀποκρίνεται τό· „οὐκ εἰμί." Ἔτι δὲ ὁ Ἐκκλησιαστικὸς ἱστάμενος πρὸς τὰ ἐξητασμένα ὑπὸ τοῦ ἑτέρου ἀποδεικνύναι πειρωμένου, μὴ ἂν λεληθέναι τοὺς ἱερεῖς οὕτως ἐπιφανῆ γεγενημένην τὴν Ἰωάννου γένεσιν διὰ τὸ ἐν τῇ ὀρεινῇ τῆς Ἰουδαίας διαλελαλῆσθαι πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα, φήσει τὴν παραπλήσιον[4]) ἀπάτην πολλοῖς γεγονέναι καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος, ἐπεί· „οἱ μὲν ἔλεγον αὐτὸν Ἰωάννην Βαπτιστὴν, ἄλλοι δὲ Ἠλίαν, ἄλλοι δὲ

Cod. Bodlej., Reg. aut. (H. in textu) et Barber. ἐσχέδασται ὁ τοῦ προτέρου λόγου." — H. in notis: „Ferrar. legebat ἐσκέδασται — λόγος; Perion. (item R. in notis affert) autem ἐσχεδίασται τὸ τοῦ προτέρου λόγου, inter quae lector arbiter sedeat." Idem ad marg. „scrib. ἐσχεδίασται τό κ. τ. λ., aut ἐσχέδασται ὁ — λόγος."

[1]) H. et R. in textu κατεσκεύασαν, iidem tamen recte in notis atque ad marg. „legendum κατεσκεύασα."

[2]) H. min. accurate ἐστὶ φανοῦς.

[3]) H. et R. ἐπιστημώνως.

[4]) H. et R. παραπλησίαν ἀπάτην. — Matth. XVI, 14. — 13.

Ἱερεμίαν ἢ ἕνα τῶν προφητῶν·“ ὡς καὶ οἱ μαθηταὶ πυνθανομένῳ τῷ κυρίῳ, γενομένῳ ἐν τοῖς μέρεσι Καισαρείας τῆς Φιλίππου, εἰρήκασι. Καὶ ὁ Ἡρώδης δὲ λέγων· „ὃν[1]) ἐγὼ ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν·“ περὶ τοῦ Χριστοῦ ἔοικε μὴ εἰδέναι τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν φασκόντων· „οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωσὴφ καὶ Σίμων καὶ Ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσιν;“ Οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος, πολλῶν ἐγνωκότων τὴν ἐκ Μαρίας γένεσιν αὐτοῦ, ἄλλους ἠπατῆσθαι, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου οὓς μὲν μὴ λεληθέναι τὴν ἐκ Ζαχαρίου γένεσιν αὐτοῦ, ἑτέρους δὲ διστάζειν, μήποτε ὁ προσδοκώμενος Ἠλίας ἐπεφάνη κατὰ τὸν Ἰωάννην. Καὶ οὐ χώραν γε μᾶλλον ἔχει ἡ περὶ τοῦ Ἰωάννου ἐπαπόρησις, μήποτε εἴη Ἠλίας, ἤπερ ἡ περὶ τοῦ Σωτῆρος, μὴ ἄρα αὐτὸς τυγχάνῃ Ἰωάννης. Ὧν τοῦ Ἠλίου μὲν τὸν χαρακτῆρα ἀπὸ μόνης τῆς λέξεως, καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως ἀποβάλλεσθαι[2]) διὰ τό· „ἀνὴρ δασὺς[3]) καὶ ζώνην δερματίνην περιεζωσμένος περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ·“ τοῦ δὲ Ἰωάννου τὸ εἶδος προεγνωσμένον τάχα, οὐδὲ παραπλήσιον τυγχάνον τῷ χαρακτῆρι τοῦ Ἰησοῦ, οὐδὲν ἧττον ὑπόνοιάν τισι παρεσχηκέναι, μήποτε ὁ Ἰωάννης ἀνέστη ἐκ νεκρῶν Ἰησοῦς μετονομαζόμενος. Καὶ περὶ μετωνυμίας γὰρ, ὡς ἐν ἀποῤῥήτοις, οὐκ οἶδα πόθεν κινούμενοι οἱ Ἑβραῖοι παραδιδόασι Φινεὲς, τὸν Ἐλεαζάρου υἱὸν, — ὁμολογου-

---

[1]) Marc. VI, 16., ubi οὗτος pro αὐτός (Knapp.) a Lachm. receptum legitur. — Matth. XIII, 55. 56.

[2]) Ita R. in textu, H. αἰσθήσεως * ἀποβαλέσθαι κ. τ. λ. H. et R. in notis: „videtur hic aliquid desiderari, quod respondeat his Ferrar. verbis: facile erat.“ H. ad marg. „* λείπει τι.“

[3]) II Reg. I, 8. (IV Reg.) — H. et R. τὴν ὀσφῦν αὐτοῦ, LXX viri τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ.

μένως παρατείναντα τὴν ζωὴν ἕως πολλῶν κριτῶν, ὡς ἐν τοῖς Κριταῖς[1]) *ἀνέγνωμεν —, αὐτὸν εἶναι Ἠλίαν, καὶ τὸ ἀθάνατον ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς αὐτῷ διὰ τῆς ὀνομαζομένης εἰρήνης ἐπηγγέλθαι, ἀνθ᾽ ὧν ζηλώσας θείῳ ζήλῳ κεκινημένος ἐξεκέντησε τὴν Μαδιανῖτιν καὶ τὸν Ἰσραηλίτην, καὶ κατέπαυσε τὸν λεγόμενον θυμὸν τοῦ θεοῦ κατὰ τὸ γεγραμμένον· „Φινεὲς υἱὸς Ἐλεάζαρ υἱοῦ Ἀαρὼν κατέπαυσε τὸν θυμόν μου, ἀνθ᾽ ὧν ἐζήλωσε τὸν ζῆλόν μου.“ Θαυμαστὸν οὖν οὐδὲν, εἰ οἱ τὸν αὐτὸν ὑπολαμβάνοντες Φινεὲς καὶ Ἠλίαν, ἤτοι ὑγιῶς λέγοντες, ἢ μὴ, — οὐ γὰρ περὶ τούτου νῦν πρόκειται ἐξετάζειν —, τὸν αὐτὸν ἐνόμιζον εἶναι Ἰωάννην καὶ Ἰησοῦν. Ἢ*[2]) *ἐδίσταζόν γε περὶ τούτου, μαθεῖν τ᾽ ἐβούλοντο, εἰ ὁ αὐτός ἐστιν ὁ Ἰωάννης καὶ Ἠλίας. Προηγουμένως δὲ ἐν ἄλλοις ἐπιμελέστερον ἐξεταστέον καὶ ἐπὶ πλεῖον τὸν λόγον ἐρευνητέον τὸν περὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς, καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς συστάσεως αὐτῆς, καὶ τῆς εἰς τὸ γήϊνον σῶμα εἰσκρίσεως αὐτῆς, τῶν τε ἐπιμερισμῶν τοῦ ἑκάστης βίου, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀπαλλαγῆς· καὶ εἰ ἐνδέχεται αὐτὴν εἰσκριθῆναι δεύτερον ἐν σώματι, ἢ μή· καὶ τῇ αὐτῇ περιόδῳ καὶ τῇ αὐτῇ διακοσμήσει, ἢ οὔ· καὶ τῷ αὐτῷ σώματι, ἢ ἑτέρῳ· καὶ εἰ τῷ αὐτῷ, πότερον καθ᾽ ὑποκείμενον μένοντι τῷ αὐτῷ, κατὰ δὲ ποιότητα μεταβαλλομένῳ· ἢ καὶ καθ᾽ ὑποκείμενον καὶ ποιότητα ἐσομένῳ τῷ αὐτῷ, καὶ εἰ ἀεὶ τῷ αὐτῷ σώματι χρήσεται, ἢ ἀμείψει αὐτό. Ἐν οἷς καὶ τί ἐστι κυρίως μετενσωμάτωσις ἐξετάσαι δεήσει, τί τε αὕτη διαφέρει ἐνσωματώσεως, καὶ εἰ ἀκολουθεῖ τῷ λέγοντι μετενσωμάτωσιν, ἄφθαρτον τηρεῖν τὸν κόσμον. Ἐν οἷς ἀναγ-*

---

[1]) Judic. XX, 28. — Num. XXV, 12. 13. — 14. 15. — 11., quo versu plura leguntur eademque, si verba spectaveris, diversa.

[2]) H. et R. nexui, ut videtur, minus convenienter ἤ. Ferrar. „vel profecto.“

καῖον ἔσται παραθεῖναι καὶ τοὺς λόγους τῶν θελόντων κατὰ τὰς γραφὰς συσπείρεσθαι τὴν ψυχὴν τῷ σώματι, καὶ τὰ ἀκολουθοῦντα αὐτοῖς. Καὶ ἁπαξαπλῶς ὁ περὶ ψυχῆς λόγος πολὺς καὶ δυσερμήνευτος ὤν, ἀναλεχθησόμενος ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς σποράδην κειμένων, ἰδίας δεῖται πραγματείας. Διόπερ νῦν, κατὰ τὸ παρῆκον [1]) ἐκ τῶν περὶ Ἠλίου καὶ Ἰωάννου ἐζητημένων ἐπὶ βραχὺ ἐξετάσαντες τὸ πρόβλημα, μετίωμεν ἐπὶ τὰ ἑξῆς.

8. „Ὁ προφήτης [2]) εἶ σύ; Καὶ ἀπεκρίθη· οὔ.“ Εἰ „ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου,“ καὶ τί ἄλλο ἂν λέγοιμεν εἶναι Ἰωάννην ἢ προφήτην; ὡς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ζαχαρίας πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου προφητεύων φησί· „καὶ σὺ, παιδίον, [3]) προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ ἐνώπιον κυρίου ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ·“ εἰ μὴ ἄρα τις ἐπιλήψεται τοῦ Κληθήσῃ μὴ εἰρημένου τοῦ Ἔσῃ, καὶ μάλιστα διὰ τὸ πρὸς τοὺς οἰομένους, αὐτὸν προφήτην εἶναι, εἰρηκέναι τὸν Σωτῆρα· „ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; προφήτην; ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου.“ Παρατηρητέον δὲ, ὅτι τό· „ναὶ λέγω ὑμῖν“ τίθησι τὸ προφήτην εἶναι τὸν Ἰωάννην, καὶ οὐκ ἀναιρεῖται [4]) τὸ προφήτην αὐτὸν εἶναι. Ἐὰν δὲ πρὸς τῷ προφήτης τυγχάνειν καὶ „περισσότερον προφήτου“ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος λέγηται, πῶς οὖν, εἰ προφήτης ἐστὶ, πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ Λευΐτας ἐρωτῶντας· „ὁ προφήτης εἶ σύ;“ ἀπεκρίθη· „οὔ;“ Λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι οὔτ᾽ αὐτόν ἐστιν· „ὁ προφήτης εἶ σύ;“ καί· „προφήτης εἶ σύ;“ Τὰ δὲ ὅμοια

---

[1]) Ita recte H. et R., Ferrar. „decenter“ legisse videtur προσῆκον.

[2]) Ev. Joann. I, 21. — Luc. XVI, 16.

[3]) Luc. I, 76., ubi pro ἐνωπιον κυρίου haec leguntur: προ προσώπου κυρίου. — Matth. XI, 9.

[4]) Huet. ἀναίρηται.

τετηρήκαμεν [1]) ἐξετάζοντες, τί διαφέρει τὸ Ὁ Θεὸς τοῦ Θεὸς, καὶ Ὁ Λόγος τοῦ Λόγος. Ἐπεὶ τοίνυν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ γέγραπται· „προφήτην [2]) ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ [3]) ἀκούσεσθε καὶ ἔσται, πᾶσα ψυχὴ, ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ·“ προσεδοκᾶτο ἐξαιρέτως τις προφήτης ὅμοιον Μωσεῖ τι ἔχων, τὸ μεσιτεῦσαι θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ τὸ λαβὼν διαθήκην ἀπὸ θεοῦ δοῦναι τοῖς μαθητευομένοις τὴν καινήν· καὶ καθ᾽ ἕκαστον τῶν προφητῶν ἐγίνωσκον ὁ λαὸς Ἰσραὴλ μηδένα ἐκείνων εἶναι τὸν ὑπὸ τοῦ Μωσέως προφητευθέντα. Ὥσπερ οὖν ἐδίσταζον περὶ Ἰωάννου, μή ποτε [4]) ἄρα Χριστὸς αὐτὸς ἦν, οὕτως καὶ μή ποτε ὁ προφήτης. Οὐ θαυμαστὸν δὲ, εἰ μὴ ἠκρίβουν, ὅτι αὐτός ἐστι Χριστὸς καὶ προφήτης, οἱ διστάζοντες περὶ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς Χριστὸς ἦν· ἀκόλουθον γὰρ τῷ περὶ τούτου δισταγμῷ τὸ ἀγνοεῖν τὸν αὐτὸν εἶναι Χριστὸν καὶ τὸν προφήτην. Ἔλαθε δὲ τοὺς πολλοὺς ἡ διαφορὰ τοῦ· „ὁ προφήτης“ καί· „προφήτης“ ὡς καὶ τὸν Ἡρακλέωνα, ὅστις αὐταῖς λέξεσί φησιν· „„ὡς ἄρα [5]) Ἰωάννης ὡμολόγησε μὴ εἶναι ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ μηδὲ προφήτης, μηδὲ Ἠλίας.““ Καὶ δέον αὐτὸν οὕτως ἐκλαβόντα ἐξετάσαι τὰ κατὰ τοὺς τόπους, πότερον ἀληθεύει [6]) λέγων μὴ εἶναι προφήτης,

---

[1]) Vid. pag. 92. lin. 2. et seqq.

[2]) Deut. XVIII, 15. 18. 19. coll. Act. III, 22. 23. — Cfr. pag. 187. not. 1.

[3]) αὐτοῦ. Deest in editione Huetiana.

[4]) Ita h. l. et statim seq. H. et R., non μήποτε.

[5]) Ita Cod. Bodlej. recte. Libri editi ὡς ἄρ᾽ εἰ Ἰωάννης. R. — H. in textu ὡς ἄρ᾽ εἴ (non εἰ) Ἰωάννης, in notis lect. receptam suadet.

[6]) Ita Cod. Bodlej., male libri editi (H. in textu) ἀληθεύει ἢ λέγων. R. — Huet. ad marg.: „ἢ ante λέγων ἴσως παρέλκει.“ — Paulo post recte et. Cod. Bod-

μηδὲ Ἠλίας, ἢ οὔ. Ὁ δὲ μὴ ἐπιστήσας τοῖς τόποις, ἐν οἷς καταλέλοιπεν ὑπομνήμασιν ἀνεξετάστως παρελήλυθε τὰ τηλικαῦτα, σφόδρα ὀλίγα καὶ μὴ βεβασανισμένα ἐν τοῖς ἑξῆς εἰπὼν, περὶ ὧν εὐθέως ἐροῦμεν.

9. „Εἶπον[1]) οὖν αὐτῷ· τίς εἶ, ἵνα ἀπόκρισιν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς; Τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ;“ Δυνάμει τοῦτο λέγουσιν οἱ ἀποσταλέντες· ὅπερ ὑπονοοῦντες εἶναί σε ἐληλύθαμεν μαθησόμενοι, ἔγνωμεν οὐκ ὄντα· λείπεται δὲ μετὰ ταῦτα ἀπὸ σοῦ ἀκοῦσαι τό· ὅστις εἶ, ἵνα τοῖς πέμψασιν τὴν σὴν ἀπόκρισιν περὶ σοῦ ἀπαγγείλωμεν.

10. „Ἐγὼ[2]) φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης.“ Ὥσπερ ὁ κυρίως υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὐχ ἕτερος λόγου[3]) τυγχάνων, χρῆται λόγῳ, — αὐτὸς γὰρ ὁ ἐν ἀρχῇ λόγος ἦν, ὁ πρὸς τὸν θεὸν, ὁ λόγος Θεὸς —, οὕτως ὁ Ἰωάννης ὁ ὑπηρέτης ἐκείνου τοῦ λόγου, εἰ κυρίως ἀκούοιμεν τῆς γραφῆς, οὐχ ἕτερος ὢν φωνῆς, χρῆται φωνῇ δεικνυούσῃ τὸν λόγον. Οὗτος δὴ, συνιεὶς τὴν περὶ ἑαυτοῦ προφητείαν παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ εἰρημένην, φησὶν εἶναι φωνὴ, οὐχὶ βοῶσα ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλλὰ „βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ,“ τοῦ ἐνεστῶτος[4]) καὶ κεκραγότος· „ἄν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω·“ λέγοντος καὶ τό· „εὐθύνατε[5])

---

lej. habet: ἢ οὔ. Ὁ δὲ ἐπιστήσας, ubi libri editi ferunt ἢ οὐδέ. Ἐπιστήσας κ. τ. λ. R. — H. in textu ἢ οὐδὲ, μὴ ἐπιστήσας κ. τ. λ. —

[1]) Ev. Joann. I, 22. — In seqq. H. corrupte ὑπνοῦντες.

[2]) Ev. Joann. I, 23.

[3]) H. et R. in textu λόγος, R. in notis: „Ferrar. legebat λόγου, quemadmodum recte legitur in marg. Cod. Bodlej.“

[4]) Ev. Joann. VII, 37., ubi ἐάν pro ἄν legitur. Cfr. tamen pag. 203. lin. 18.

[5]) Luc. III, 4. 5., ubi ἑτοιμάσατε legitur pro εὐθύνατε et εὐθείας scil. ὁδούς. — Exod. VII, 1.

τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται καὶ ἔσται πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ Ἐξόδῳ γέγραπται πρὸς Μωσέα λέγεσθαι ὑπὸ θεοῦ· „ἰδοὺ δέδωκά σε θεὸν Φαραὼ, καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ἔσται σου προφήτης·“ οὕτω νοητέον ἀνάλογόν τι τούτοις, εἰ καὶ μὴ πάντη ὅμοιον, εἶναι τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον θεὸν καὶ Ἰωάννην· φωνὴ γὰρ δεικτικὴ[1]) καὶ παραστατικὴ ἐκείνου τοῦ λόγου ὁ Ἰωάννης ἦν. Διόπερ πάνυ ἁρμοζόντως οὐκ ἄλλῃ κολάσει περιβάλλεται Ζαχαρίας, εἰπὼν πρὸς τὸν ἄγγελον· „κατὰ[2]) τί γνώσομαι τοῦτο; ἐγὼ γάρ εἰμι πρεσβύτης, καὶ ἡ γυνή μου προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς·“ ἢ τῇ στερήσει τῆς φωνῆς διὰ τὴν ἀπιστίαν τῆς γενέσεως τῆς φωνῆς, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ πρὸς αὐτόν· „ἰδοὺ, ἔσῃ[3]) σιωπῶν καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι ἄχρι ἧς ἡμέρας γένηται ταῦτα, ἀνθ᾽ ὧν οὐκ ἐπίστευσας τοῖς λόγοις μου, οἵτινες πλησθήσονται εἰς τὸν καιρὸν αὐτῶν·“ Οὗτος δὴ ὁ Ζαχαρίας, ὅτε „αἰτήσας[4]) πινακίδιον ἔγραψε λέγων· Ἰωάννης ἐστὶν ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμασαν πάντες,“ ἀπείληφε τὴν φωνήν· „ἀνεῴχθη γὰρ τὸ στόμα αὐτοῦ παραχρῆμα καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει εὐλογῶν τὸν θεόν.“ Ὥσπερ δὲ καὶ διαλαμβάνοντες περὶ τοῦ· τίνα τρόπον νοητέον, λόγον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὰ παριστάμενα ἐδηλώσαμεν, οὕτως κατὰ τὴν ἁρμόζουσαν ἀκολουθίαν, ἐπεί· „ὁ Ἰωάννης[5]) ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ

---

[1]) Ita Cod. Bodlej., Barberin. (H. quoque) διδακτική. R.

[2]) Luc. I, 18., ubi αὐτῆς pro αὑτῆς legitur.

[3]) Luc. I, 20., ubi πληρωθήσονται legitur pro πλησθήσονται, et αὐτῶν in fine pro αὑτῶν.

[4]) Luc. I, 63. 64., τὸ ὄνομα legitur.

[5]) Ev. Joann. I, 6. 7.

θεοῦ, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτὸς, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ·" νοητέον, φωνὴν εἶναι, μόνην χωρῆσαι κατ' ἀξίαν τὸν ἀπαγγελλόμενον λόγον δυναμένην, τὸν Ἰωάννην. Καὶ μάλιστα τοῦτο συνήσομεν, ἐὰν ὑπομνησθῶμεν ὧν προπαρεθέμεθα, διηγούμενοι τό· „ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ·" περὶ τοῦ· „οὗτός [1]) ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου." Καλῶς [2]) δὲ καὶ τό· μὴ εἶναι αὐτὸν τὴν φωνὴν λέγοντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλλά· „βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ·" ὁ μὲν γὰρ βοῶν τό· „εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου·" καὶ λέγει· ἐνδέχεται δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο [3]) λέγειν μὴ βοῶντα. Βοᾷ δὲ καὶ κέκραγεν, ἵνα καὶ οἱ μακρὰν τοῦ λέγοντος ἀκούσωσι, καὶ οἱ βαρυήκοοι συνῶσι τοῦ μεγέθους τῶν λεγομένων, μετὰ μεγέθους ἀπαγγελλομένου φωνῆς, βοηθῶν τοῖς τε ἀφεστῶσι θεοῦ, καὶ τοῦτο ὀξὺ τῆς ἀκοῆς ἀπολωλεκόσι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ „εἱστήκει ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἔκραξε λέγων· ἐάν τις διψᾷ ἐρχέσθω πρός μὲ καὶ πινέτω." Διὰ τοῦτο καὶ „ὁ Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ κέκραγε λέγων." Διὰ τοῦτο καὶ κελεύει ὁ Θεὸς τῷ Ἡσαΐᾳ βοᾷν ἐν τῇ φωνῇ [4]) „λέγοντος· βόησον. Κἀγὼ εἶπον τί βοήσω;" Ἐὰν δὲ μὴ παντελῶς ᾖ ἡ νοητὴ τῶν εὐχομένων φωνὴ μεγάλη καὶ οὐ βραχεῖα, οὐδὲ ἂν αὐξήσωσι [5]) τὴν βοὴν καὶ τὴν κραυγὴν, ἀκούει τῶν οὕτως εὐχομένων ὁ Θεὸς, ὁ λέγων πρὸς Μωσέα· „τί βοᾷς πρός μέ;" οὐκ αἰσθητῶς βεβοη-

---

[1]) Matth. XI, 10., ubi καὶ κατασκευάσει legitur.

[2]) Sic recte habent Codd. Bodlej. et Barberin., male vero edit. Huet. in textu καὶ ὡς. R. — H. ad marg.: ἴσως καλῶς."

[3]) H. et R. in textu τοῦτο τὸ λέγειν, H. ad marg.: τό illud παρέλκει." Item R. in notis.

[4]) Jes. XL, 6., ubi pro κἀγὼ εἶπον legitur καὶ εἶπα.

[5]) Ita Cod. Bodlej., edit. Huet. αὐξῆσαι (non ut R. affert αὐξήσαι). R. — Exod. XIV, 15.

κότα· οὐ γὰρ ἀναγέγραπται τοῦτο ἐν τῇ Ἐξόδῳ, μεγάλως δὲ τὴν ἀκουομένην μόνῳ Θεῷ φωνὴν βεβοηκότα διὰ τῆς εὐχῆς. Διὰ τοῦτο καὶ Δαβίδ φησι· „φωνῇ¹) μου πρὸς κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουσέ μου.“ Χρεία δὲ τῆς φωνῆς τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἵνα καὶ ἡ ἐστερημένη Θεοῦ ψυχὴ καὶ ἔρημος ἀληθείας, — τίς γὰρ ἄλλη χαλεπωτέρα ἐρημία ψυχῆς Θεοῦ καὶ πάσης ἀρετῆς ἠρημωμένης²) —; διὰ τὸ ἔτι σκολιῶς πορεύεσθαι δεομένη διδασκαλίας, ἐπὶ τὸ εὐθύνειν τὴν ὁδὸν κυρίου παρακαλῆται· ἥντινα ὁδὸν εὐθύνει μὲν ὁ μηδαμῶς τὴν σκολιότητα τῆς τοῦ ὄφεως πορείας μιμούμενος, ὁ δὲ τούτῳ ἐναντίος διαστρέφει. Διόπερ καὶ ἐπιπλήσσεται³) ἅμα τοῖς ὁμοίοις ὁ τοιοῦτος διὰ τοῦ· „ἵνα⁴) τί διαστρέφετε τὰς ὁδοὺς κυρίου τὰς εὐθείας;

11. Διχῶς δὲ ἡ ὁδὸς κυρίου εὐθύνεται, κατά τε τὸ θεωρητικὸν, τρανούμενον ἐν ἀληθείᾳ ἀπαραμίκτως τοῦ ψεύδους, καὶ κατὰ τὸ πρακτικὸν, μετὰ τὴν ὑγιῆ θεωρίαν τοῦ πρακτέου, ἁρμοδίου πράξεως ἀποδιδομένης τῷ περὶ τῶν πρακτέων ὑγιεῖ λόγῳ. Καὶ ἵνα ἀκριβέστερον τό· „εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου·“ νοήσωμεν, εὔκαιρον ἔσται παραθέσθαι τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις εἰρημένον· „μὴ ἐκκλίνῃς⁵) μήτε εἰς δεξιὰ, μήτε εἰς ἀρι-

---

¹) Psalm. LXXVII, 2., ubi pro καὶ ἐπήκουσέ μου legitur καὶ προσέσχε μοι.

²) Ita recte Cod. Barberin., male Reg. (H. in textu) ἠρημωμένης. R. — H. ad marg.: „scrib. etc.“

³) Ita Cod. Bodlej. ed. Huet. ἐπεπλήσσετο. R. — H. in notis: lege ἐπιπλήσσεται cum Cod. Reg. et utroque interprete. Id pervertit Typographus.“

⁴) Cfr. Act. XIII, 10.

⁵) Prov. IV, 27., ubi haec leguntur: μὴ ἐκκλίνῃς εἰς τὰ δεξιὰ μηδὲ εἰς τὰ ἀριστερά. — R. in notis: „Sic hunc scriptur. loc. optime restituit Cod. Bodlej.; mendose in Reg. legitur μὴ ἐκκλίνῃς μήτε ἀριστερά.“ — H. in textu μὴ ἐκκλίνῃς μήτι ἀριστερά, in notis: „μὴ ἐκ-

στερά·“ Ὁ γὰρ ἐκκλίνων εἰς ὁποτέραν τὸ εὐθύνειν ἀπολώλεκεν, οὐκ ἔτι ἐπισκοπῆς ἄξιος γινόμενος, ὅταν παρεκβαίνῃ τὴν τῆς πορείας εὐθύτητα· „ὅτι“ γὰρ „δίκαιος[1]) ὁ κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε καὶ εὐθύτητα εἶδε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ·“ ὅπερ δὲ ὁρᾷ[2]) φωτίζει. Διὰ τοῦτο ὁ ἐπισκοπούμενος ἀντιλαμβανόμενος τῆς ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς ὠφελείας φησίν· „ἐσημειώθη[3]) ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε.“ Στῶμεν τοίνυν κατὰ τὰ ὑπὸ Ἱερεμίου εἰρημένα ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς, καὶ ἰδόντες ἐρωτήσωμεν τρίβους κυρίου αἰωνίους καὶ ἴδωμεν, ποία ἐστιν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ, καὶ πορευθῶμεν ἐν αὐτῇ, ὡς παρέστησαν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἠρώτησαν τὰς τοῦ κυρίου αἰωνίους τρίβους, τοὺς Πατριάρχας καὶ τοὺς Προφήτας, ὧν τὰ γράμματα ἐρωτήσαντες ὕστερον τῷ νενοηκέναι αὐτὰ εἶδον τὴν ἀγαθὴν ὁδὸν, Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν εἰπόντα· „ἐγώ[4]) εἰμι ἡ ὁδός· „καὶ ἐπορεύθησαν ἐν αὐτῇ. Ἀγαθὴ γὰρ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα πρὸς τὸν ἀγαθὸν πατέρα τὸν ἀγαθὸν ἄνθρωπον, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ προφέροντα τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὸν ἀγαθὸν δοῦλον καὶ πιστόν. Αὕτη δὲ ὁδὸς στενὴ[5]) μὲν, τῶν πολλῶν οὐ χωρούντων ὁδεύειν αὐτὴν καὶ φιλοσάρκων, ἀλλὰ καὶ τεθλιμμένη ὑπὸ τῶν βιαζομένων πορεύεσθαι δι' αὐτῆς ἐστιν ὁδὸς, ἐπεὶ οὐκ εἴρηται θλίβουσα, ἀλλὰ τεθλιμμένη. Θλίβει γὰρ ζῶσαν τὴν ὁδὸν καὶ αἰσθο-

---

κλίνῃς μήτε (non μήτι) ἀριστερά. Ita mendose Cod. Reg. et Perion. Locus petitus est etc.“

1) Psalm. XI, 7. (X, 8.). — R. in textu εὐθύτητας, in notis: „Ita Cod. Bodlej., ed. H. εὐθύτητα.“ Cfr. loc.

2) R. in textu ὅπερ ὁρᾷ, in notis: „ita Cod. Bodl., ed. Huet. ὅπερ δὲ ὁρᾷ.“

3) Psalm. IV, 6. (7). — Jerem. VI, 16.

4) Ev. Joann. XIV, 6. — Matth. XII, 35. — XXV, 21. 23. —

5) Matth. VII, 13. 14. — Φιλοσάρκων. Ita Cod. Bodlej., ed. Huet. μεγαλοσάρκων. R.

μένην τῶν ἰδιωμάτων τοῦ ὁδεύοντος ὁ μὴ ὑπολυσάμενος [1]) τὰ ὑποδήματα ἐκ τῶν ποδῶν, μηδὲ γνησίως παραδεχόμενος, ὅτι ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἕστηκεν, ἢ καὶ ὃν βαδίζει, γῆ ἁγία ἐστίν. Ἀπάξει δὲ ἐπὶ τὴν ζωὴν ὄντα τὸν εἰπόντα· „ἐγώ [2]) εἰμι ἡ ζωή.“ Ὁ γὰρ Σωτὴρ, εἷς ὢν πᾶσά ἐστιν ἀρετὴ, ταῖς ἐπινοίαις πολύς· διά τοῦτ᾽ ἔστιν τῷ μὲν μηδέπω φθάσαντι ἐπὶ τὸ τέλος, ἀλλ᾽ ἔτι προκόπτοντι, ὁδὸς, τῷ δ᾽ ἤδη πᾶσαν νεκρότητα ἀποθεμένῳ, ζωή. Ταύτην τὴν ὁδὸν ὁδεύων διδάσκεται μηδὲν αἴρειν εἰς αὐτὴν, ἔχουσαν ἄρτους καὶ τὰ πρὸς ζωὴν, διὰ τὸ μηδὲν δύνασθαι τοὺς πολεμίους ἐν αὐτῇ, οὐδὲ ῥάβδου χρῄζων, καὶ ἐπεὶ ἁγία ἐστὶν, οὐδ᾽ ὑποδημάτων.

12. Δύναται μέντοι [3]) γε τό· „ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ·“ καὶ τὸ ἑξῆς ἴσον εἶναι τῷ· ἐγώ εἰμι, περὶ οὗ γέγραπται· „φωνὴ βοῶντος·“ ὡς βοῶντα εἶναι τὸν Ἰωάννην, καὶ τούτου τὴν φωνὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ βοᾷν· „εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου.“ Δυσφημότερον δὲ ὁ Ἡρακλέων περὶ Ἰωάννου καὶ τῶν προφητῶν διαλαμβάνων φησὶν, ὅτι „„„ὁ λόγος μὲν ὁ Σωτήρ ἐστιν, φωνὴ δὲ ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡ διὰ Ἰωάννου διανοουμένη, ἦχος δὲ πᾶσα προφητικὴ τάξις.“ “ Λεκτέον δὲ πρὸς αὐτὸν, ὅτι ὥσπερ, ἐὰν [4]) ἄδηλον σάλπιγξ φωνὴν δῷ, οὐδεὶς παρασκευάζεται εἰς πόλεμον, καὶ ὁ χωρὶς ἀγάπης ἔχων γνῶσιν μυστηρίων, ἢ προφητείαν, γέγονε χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, οὕτως εἰ μηδέν ἐστιν ἕτερον ἢ ἦχος ἡ προφητικὴ φωνὴ, πῶς ἀναπέμπων ἡμᾶς ἐπ᾽ αὐτὴν ὁ Σωτήρ· „ἐρευνᾶτε, [5]) φησὶ, τὰς γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· καὶ ἐκεῖναί εἰσιν

---

[1]) Cod. Bodlej. ἀπολυσάμενος. R — Exod. III, 5.

[2]) Ev. Joann. XIV, 6. — Matth. X, 10.

[3]) H. et R. μέν τοι γε

[4]) I Cor. XIV, 8. — XIII, 1. 2.

[5]) Ev. Joann. V, 39. — 46. — Matth. XV, 7. 8. coll. Jes. XXIX, 13.

αἱ μαρτυροῦσαι·“ καί· „εἰ ἐπιστεύετε Μωσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε·“ καί· „καλῶς ἐπροφήτευσε περὶ ὑμῶν Ἡσαΐας, λέγων· ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσί με τιμᾷ;“ Οὐκ οἶδα γὰρ, εἰ τὸν ἄσημον ἦχον παραδέξεταί τις εὐλόγως ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐπαινεῖσθαι, ἢ ἔνεστι παρασκευάσασθαι ἀπὸ τῶν γραφῶν ὡς ἀπὸ φωνῆς σάλπιγγος, ἐφ᾽ ἃς ἀναπεμπόμεθα, εἰς τὸν πρὸς τὰς ἀντικειμένας ἐνεργείας πόλεμον, ἀδήλου φωνῆς ἤχου τυγχανούσης. Τίνα δὲ τρόπον, εἰ μὴ ἀγάπην εἶχον οἱ προφῆται, καὶ διὰ τοῦτο χαλκὸς ἦσαν ἠχοῦντες, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, ἐπὶ τὸν ἦχον αὐτῶν, ὡς ἐκεῖνοι εἰλήφασιν, ἀναπέμπει ὁ κύριος ὠφεληθησομένους; Οὐκ οἶδα δ᾽ ὅπως χωρὶς πάσης κατασκευῆς ἀποφαίνεται, τὴν φωνὴν οἰκειοτέραν οὖσαν τῷ λόγῳ λόγον γίνεσθαι, ὡς καὶ τὴν γυναῖκα εἰς ἄνδρα μετατίθεσθαι. Καὶ ὡς ἐξουσίαν ἔχων τοῦ δογματίζειν καὶ πιστεύεσθαι καὶ προκόπτειν, τῷ ἤχῳ φησὶν ἔσεσθαι τὴν εἰς φωνὴν μεταβολὴν, μαθητοῦ μὲν χώραν διδοὺς τῇ μεταβαλλούσῃ εἰς λόγον φωνῇ, ἢ δούλου δὲ τῇ ἀπὸ ἤχου εἰς φωνήν. Καὶ εἰ μὲν ὅπως ποτὲ πιθανότητα ἔφερεν [1]) ἐπὶ τῷ αὐτὰ κατασκευάσαι, κἂν ἠγωνισάμεθα περὶ τῆς τούτων ἀνατροπῆς· ἀρκεῖ δὲ εἰς ἀνατροπὴν ἡ ἀπαραμύθητος ἀπόφασις. Ὅπερ δὲ ὑπερεθέμεθα ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐξετάσαι, πῶς κεκίνηται, νῦν φέρε διαλάβωμεν. Ὁ μὲν γὰρ Σωτὴρ, κατὰ τὸν Ἡρακλέωνα, φησὶν αὐτὸν καὶ προφήτην καὶ Ἠλίαν, αὐτὸς δὲ ἑκάτερον τούτων ἀρνεῖται. Καὶ προφήτην μὲν καὶ Ἠλίαν ὁ Σωτὴρ ἐπὰν αὐτὸν λέγῃ, οὐκ αὐτὸν, ἀλλὰ τὰ περὶ αὐτοῦ, φησὶ, διδάσκει, ὅταν δὲ μείζονα προφητῶν καὶ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν, τότε αὐτὸν τὸν Ἰωάννην χαρακτηρίζει· αὐτὸς δὲ, φησὶ, περὶ ἑαυτοῦ ἐρωτώμενος ἀποκρίνεται ὁ Ἰωάννης, οὐ τὰ περὶ αὐτόν. Ὅσην δὲ βάσανον ἡμεῖς περὶ τούτων κατὰ τὸ δυνατὸν πεποιήμεθα,

---

[1]) H. in textu ἔφερον, ad marg.: „scribas ἔφερεν.“

οὐδὲν ἀπαραμύθητον ἐῶντες τῶν λεγομένων ὅρων συγκρῖναι τοῖς ὑπὸ Ἡρακλέωνος, ἅτε οὐκ ἐξουσίαν ἔχοντος τοῦ λέγειν ὃ βούλεται, ἀποφανθεῖσι. Πῶς γὰρ, ὅτι περὶ αὐτόν ἐστι τὸ Ἠλίαν αὐτὸν καὶ προφήτην εἶναι, καὶ περὶ αὐτοῦ τὸ φωνὴν αὐτὸν εἶναι βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐδὲ κατὰ τὸ τυχὸν πειρᾶται ἀποδεικνύναι, ἀλλὰ χρῆται παραδείγματι, ὅτι τὰ περὶ αὐτὸν οἱονεὶ ἐνδύματα ἦν ἕτερα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἂν ἐρωτηθεὶς περὶ τῶν ἐνδυμάτων, εἰ αὐτὸς εἴη τὰ ἐνδύματα, ἀπεκρίθη ἂν τὸ Ναί; Πῶς γὰρ ἐνδύματα τὸ εἶναι τὸν Ἠλίαν τὸν μέλλοντα ἔρχεσθαι Ἰωάννου, οὐ πάνυ τι κατ' αὐτὸν θεωρῶ· τάχα καθ' ἡμᾶς ὡς δεδυνήμεθα διηγησαμένους τό· „ἐν πνεύματι[1]) καὶ δυνάμει Ἠλίου" δυναμένου πως λέγεσθαι τοῦτο τὸ πνεῦμα Ἠλίου ἐν δυνάμει εἶναι τῆς Ἰωάννου ψυχῆς. Θέλων[2]) δέ τις παραστῆσαι, διὰ τί ἱερεῖς καὶ Λευῖται οἱ ἐπερωτῶντες ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων πεμφθέντες εἰσὶν, οὐ κακῶς μὲν λέγοι τὸ, ὅτι τούτοις προσῆκον ἦν περὶ τούτων πολυπραγμονεῖν καὶ πυνθάνεσθαι τοῖς τῷ θεῷ προσκαρτεροῦσιν, οὐ πάνυ δὲ ἐξητασμένως τὸ, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς λευϊτικῆς φυλῆς ἦν, ὥσπερ ἀποροῦντες ἡμεῖς ἐξητάσαμεν, ὅτι εἰ ᾔδεισαν τὸν Ἰωάννην οἱ πεμφθέντες καὶ τὴν γένεσιν αὐτοῦ, πῶς χώραν εἶχον πυνθάνεσθαι περὶ τοῦ, εἰ αὐτὸς Ἠλίας ἐστίν; Καὶ πάλιν ἐν τῷ περὶ τοῦ· „εἰ ὁ προφήτης εἶ σύ;" μηδὲν ἐξαίρετον οἰόμενος σημαίνεσθαι κατὰ τὴν προσθήκην τοῦ ἄρθρου, λέγει ὅτι ἐπηρώτησαν, εἰ προφήτης εἴη, τὸ

---

[1]) Luc. I, 17.

[2]) *Θέλων — λέγοι τό κ. τ. λ.* Sic hunc locum H. et R. in textu exhibent, iidem tamen in notis: „Luxata haec sunt in Cod. Reg.; pro *θέλων* habet *θέλο*, pro *Λευῖται* habet *Λευΐτας*, deinde pro *λέγοι* habet *λέγον* (R. affert *λέγων*. Ferrar. videtur legisse *θέλοντες* et *λέγοιεν*, vel quid simile." R. solus addit: „Cod. Bodlej. pro *θέλων δέ τις* habet *θέλοντες δέ* etc."

κοινότερον βουλόμενοι μαθεῖν. Ἔτι δὲ οὐ μόνος Ἡρακλέων, ἀλλ' ὅσον ἐπ' ἐμῇ ἱστορίᾳ καὶ πάντες οἱ ἑτερόδοξοι, εὐτελῆ ἀμφιβολίαν διαστείλασθαι μὴ δεδυνημένοι, μείζονα Ἠλίου καὶ πάντων τῶν προφητῶν τὸν Ἰωάννην ὑπειλήφασι διὰ τό· „μείζων [1]) ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου οὐδείς ἐστιν," οὐχ ὁρῶντες, ὅτι ἀληθὲς τό· „οὐδεὶς μείζων Ἰωάννου ἐν γεννητοῖς γυναικῶν," διχῶς γίνεται, οὐ μόνον τῷ αὐτὸν εἶναι πάντων μείζονα, ἀλλὰ καὶ τῷ ἴσους αὐτῷ εἶναί τινας· ἀληθὲς γὰρ, ἴσων ὄντων αὐτῷ πολλῶν προφητῶν, κατὰ τὴν δεδομένην αὐτῷ χάριν τὸ μηδένα τούτου μείζονα εἶναι. Οἴεται δὲ τὸ κατασκευάζεσθαι τὸ μείζονα εἶναι [2]) προφητεύεσθαι ὑπὸ Ἡσαΐου, ὡς μηδενὸς ταύτης τῆς τιμῆς ἠξιωμένου ὑπὸ θεοῦ τῶν πώποτε προφητευσάντων. Ἀληθῶς [3]) ὡς καταφρονῶν τῆς παλαιᾶς χρηματιζούσης διαθήκης, καὶ μὴ τηρήσας καὶ αὐτὸν Ἠλίαν προφητευόμενον τοῦτ' ἀπετόλμησεν εἰπεῖν· καὶ γὰρ Ἠλίας προφητεύεται ὑπὸ Μαλαχίου λέγοντος· „ἰδοὺ, ἀποστέλλω [4]) ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν." Καὶ Ἰωσίας δὲ, ὡς ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν [5]) ἀνέγνωμεν, προφητεύεται ὀνομαστὶ ὑπὸ τοῦ ἐληλυθότος ἐξ Ἰούδα προ-

---

[1]) Matth. XI, 11. Luc. VII, 28.

[2]) Ita R. in textu; H. in textu: *τὸ μείζονα* * *προφητεύεται κ. τ. λ.*, ad marg.: *λείπει τι*, in notis: „haec non cohaerent et hiulca sunt, id quod ex Ferrarii interpretatione recte intelligas. Perion. vero, qui verba aliquando, sententiam vix unquam assequitur, luxata pro sanis habet, neque veris falsa seponit." R. in notis: „nos sanam lect. restituimus ex Cod. Bodlej."

[3]) In ed. Huet. post *ἀληθῶς* legitur *δέ* (ergo *ἀληθῶς δ' ὡς*), quod recte expungit Cod. Bodlej. R.

[4]) Mal. IV, 5. 6.

[5]) Cfr. III Reg. XIII, 2. (I Reg.), ubi pro *τῷ Δαβίδ* legitur *τῷ οἴκῳ Δαβίδ*.

φήτου λέγοντος — παρόντος καὶ τοῦ Ἱεροβοὰμ κατὰ τὸ[1]) θυσιαστήριον —· „τάδε λέγει κύριος· ἰδοὺ, υἱὸς τίκτεται τῷ Δαβὶδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ.“ Φασὶ δέ τινες καὶ τὸν Σαμψὼν ὑπὸ τοῦ Ἰακὼβ προφητεύεσθαι, λέγοντος· „Δὰν[2]) κρινεῖ τὸν ἑαυτοῦ λαὸν, ὡσεὶ καὶ μία φυλὴ ἐν Ἰσραήλ·“ ἐπεὶ ἀπὸ τῆς φυλῆς τοῦ Δὰν γενόμενος ὁ Σαμψὼν ἔκρινε τὸν Ἰσραήλ. Καὶ ταῦτα δὲ εἰς ἔλεγχον τῆς προπετείας[3]) τοῦ ἀποφηναμένου, μηδένα πλὴν Ἰωάννου προφητεύεσθαι, εἰρήσθω, ταῦτα εἰρηκότος ἐν τῷ θέλειν αὐτὸν διηγεῖσθαι, τί τό· „ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.“

13. „Καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι[4]) ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων, καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν καὶ εἶπαν αὐτῷ· τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς, οὐδὲ Ἠλίας, οὐδὲ ὁ προφήτης;“ Οἱ μὲν ἀπὸ Ἱεροσολύμων πέμψαντες τοὺς ἐρωτήσαντας τὸν Ἰωάννην ἱερεῖς καὶ Λευΐτας, μαθόντες ὅστίς τε οὐκ ἦν ὁ Ἰωάννης, καὶ ὃς ἦν, σεμνοπρεπέστατα ἡσυχάζουσιν οἱονεὶ συγκατατιθέμενοι[5]) τῇ σιωπῇ καὶ ἐμφαίνοντες τὸ παραδέχεσθαι τὰ εἰρημένα, ὅτι ἁρμόζει τῇ τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ φωνῇ εἰς τὸ εὐθύνειν τὴν ὁδὸν κυρίου τὸ βαπτίζειν. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι, ἅτε κατὰ τὸ ὄνομα ὄντες διῃρημένοι τινὲς καὶ στασιώδεις, τὸ μὴ ὁμονοεῖν παριστᾶσι τοῖς ἐν τῇ μητροπόλει Ἰουδαίοις καὶ τοῖς λειτουργοῖς τῆς τοῦ θεοῦ θεραπείας, ἱερεῦσι καὶ Λευΐταις, διὰ τοῦ ἀποστεῖλαι οἱονεὶ ἐπιπληκτικῶς, καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς κωλυτικῶς τοῦ βαπτίζειν, τοὺς ἐρω-

---

1) Sic habet Cod. Bodlej., in Reg. (H.) et Barber. deest κατὰ τό. R. — Cfr. loc. laud.

2) Genes. XLIX, 16., ubi τὸν λαὸν αὐτοῦ exstat.

3) H. et R. in textu προφητείας (H. seq. τοῦ omisit), R. in notis: „legendum προπετείας.“

4) Ev. Joann. I, 24. 25. — H. ὁ ante προφ. omisit.

5) H. et R. in textu διὰ τῆς σιωπῆς, R. in notis: „pro διὰ τῆς σιωπῆς Cod. Bodlej. habet τῇ σιωπῇ.“

τήσαντας· „τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς, οὐδὲ Ἠλίας, οὐδὲ ὁ προφήτης;“ Καὶ τάχα εἰ συγκλώσαιμεν εἰς ἓν σωματοποιοῦντες τὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γεγραμμένα, εἴποιμεν ἂν νῦν μὲν αὐτοὺς ταῦτα εἰρηκέναι, ὕστερον δὲ οὐκ οἶδ᾽ ὅπως αὐτοὺς ἐπιδεδωκότας τῷ βαπτίσασθαι ἀκηκοέναι ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τό· „γεννήματα[1]) ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; ποιήσατε οὖν ἀξίους καρποὺς τῆς μετανοίας.“ Ταῦτα γὰρ ὑπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ εἴρηται παρὰ τῷ Ματθαίῳ, ἰδόντος πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα, δηλονότι[2]) οὐκ ἔχοντας καρποὺς μετανοίας, καὶ φαρισαϊκῶς ἀλαζονευομένους ἐν ἑαυτοῖς ἐπὶ τῷ Ἀβραὰμ ὡς πατρί· διόπερ ἐπιπλήσσονται ὑπὸ τοῦ τὸν ζῆλον Ἠλίου κατὰ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔχοντος Ἰωάννου. Ἐπιπληκτικὸς γὰρ λόγος ὁ· „μὴ δόξητε[3]) λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ·“ καὶ διδασκαλικὸς ὁ περὶ τοῦ καὶ τοὺς διὰ τὴν λιθίνην καρδίαν ἀπίστους λίθους ὀνομαζομένους δυνάμει θεοῦ μεταβαλεῖν οἱούστε εἶναι ἀπὸ λίθων εἰς τέκνα Ἀβραὰμ, ἐπεὶ γεγόνασιν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ προφήτου, μὴ φεύγοντες τὴν θείαν αὐτοῦ ὄψιν· διόπερ τό· „λέγω ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ·“ ὑπ᾽ αὐτοῦ λέγεται. Καὶ ἐπεὶ μὴ ποιήσαντες καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας ἔρχονται ἐπὶ τὸ βάπτισμα, ἁρμονιώτατα πρὸς αὐτοὺς λέγεται τό· „ἤδη δὲ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλεται·“ οἱονεὶ γὰρ ἄντικρύς φησι πρὸς αὐτούς· ἐπεὶ ἐληλύθατε

[1]) Matth. III, 7. 8., ubi καρπὸν ἄξιον legitur. —

[2]) Huet. h. l. δῆλον ὅτι.

[3]) Matth. III, 9. — 10., ubi οὖν additum legitur inter vocabula πᾶν et δένδρον, et Artic. τό ante πῦρ omittitur.

ἐπὶ τὸ βάπτισμα μὴ[1]) *ποιήσαντες καρπὸν μετανοίας, δένδρον ἐστὲ*[2]) *μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκοπησόμενον ἀπὸ τῆς ὀξυτάτης καὶ ἐυτονωτάτης ἀξίνης τοῦ ζῶντος λόγου καὶ ἐνεργοῦς καὶ τομωτέρου ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον. Παρέστησε δὲ τὸν τῶν Φαρισαίων περὶ αὐτῶν λόγον*[3]) *καὶ ὁ Λουκᾶς διὰ τοῦ· „ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι, ὁ εἷς Φαρισαῖος καὶ ὁ ἕτερος τελώνης.*[4]) *Καὶ ὁ Φαρισαῖος σταθεὶς ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν προσηύχετο· ὁ θεὸς, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοὶ, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης.“ Ὅτε διὰ τούτους τοὺς λόγους ὁ τελώνης μᾶλλον αὐτοῦ εἰς τὸν οἶκον καταβαίνει*[5]) *δεδικαιωμένος καὶ ἐπιλέγεται, πάντα τὸν ὑψοῦντα ἑαυτὸν ταπεινοῦσθαι. Ὡς ὑποκριταὶ τοίνυν-κατὰ τοὺς τοῦ Σωτῆρος πρὸς αὐτοὺς ἐλεγκτικοὺς λόγους-ἔρχονται ἐπὶ τὸ βάπτισμα, οὐ λανθάνοντες τὸν βαπτίζοντα, ἔτι ἔχοντες τῶν ἐχιδνῶν ἰὸν ὑπὸ τὰς γλώσσας αὐτῶν καὶ τὸν τῶν ἀσπίδων· „ἰὸς γὰρ ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν.“ Ἀληθῶς τε θυμὸς αὐτῶν*[6]) *κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως ἦν ἐμφαινόμενος καὶ διὰ τῆς πικρᾶς ταύτης ἐρωτήσεως τῆς· „τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ*

---

[1]) Ita Cod. Bodlej., in Codd. Reg. (H. in text.) et Barber. perperam deest *μή*. R. — H. ad marg.: scrib. *μή*.

[2]) Ita Cod. Bodlej., Reg. (H. in textu) et Barber. *ἔσται*. R. — H. ad marg.: „scrib. *ἐστέ*.“ — Hebr. IV, 12.

[3]) Codd. Reg. (H. in textu) et Barb. perperam habent *περὶ αὐτολόγων*. R. — H. ad marg. itemque in notis: „scribas *αὐτῶν λόγων*.“

[4]) Luc. XVIII, 10. 11., ubi ὁ ante *εἷς* deest, itemque *καί* post *τελώνης*.

[5]) Luc. XVIII, 14. — Psalm. XIV, 3.

[6]) H. et R. in textu *αὐτῆς*, quae lectio haud dubie ex seq. voc. *ἐρωτήσεως* orta est. R. in notis: „legendum vel *αὐτοῖς*, vel *αὐτῶν*.“

οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς, οὐδὲ Ἠλίας, οὐδὲ ὁ προφήτης;“ Πρὸς οὓς εἴποιμ' ἂν ὡς Χριστοῦ καὶ Ἠλίου καὶ τοῦ προφήτου βαπτιζόντων, τῆς δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ φωνῆς τοῦ βοῶντος ταύτην τὴν ἐξουσίαν μὴ εἰληφυίας· ὦ οὗτοι, ἀπηνῶς πυνθάνεσθε τοῦ ἀπεσταλμένου ἀγγέλου πρὸ προσώπου Χριστοῦ, κατασκευάσαι τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον αὐτοῦ ἀγνοοῦντες μυστήρια· ὁ γὰρ Χριστὸς Ἰησοῦς ὢν, κἂν μὴ βούλησθε, αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, αὐτὸς ὢν ὁ προφήτης. Πόθεν δὲ ὑμῖν πεπίστευται, Ἠλίαν βαπτίσειν τὸν ἐλευσόμενον, οὐδὲ τὰ ἐπὶ τὰ θυσιαστηρίου ξύλα κατὰ τοὺς τοῦ Ἀχαὰβ χρόνους, δεόμενα λουτροῦ ἵνα ἐκκαυθῇ, ἐπιφανέντος ἐν πυρὶ τοῦ κυρίου, βαπτίσαντος; Ἐπικελεύεται γὰρ τοῖς ἱερεῦσι τοῦτο ποιῆσαι οὐ μόνον ἅπαξ, λέγει γάρ· „δευτερώσατε·[1]) ὅτε καὶ ἐδευτέρωσαν, καὶ τρισσώσατε· ὅτε καὶ ἐτρίσσωσαν.“ Ὁ τοίνυν μὴ αὐτὸς βαπτίσας τότε, ἀλλ' ἑτέροις τοῦ ἔργου παραχωρήσας, πῶς κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Μαλαχίου λεγόμενα ἐπιδημήσας βαπτίζειν ἔμελλε; Χριστὸς οὖν[2]) οὐκ ἐν ὕδατι βαπτίζει, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ἑαυτῷ δὲ τηρεῖ τὸ ἁγίῳ πνεύματι βαπτίζειν καὶ πυρί. Παραδεξάμενος δὲ ὁ Ἡρακλέων τὸν τῶν Φαρισαίων λόγον, ὡς ὑγιῶς εἰρημένον περὶ τοῦ ὀφείλεσθαι τὸ βαπτίζειν Χριστῷ καὶ Ἠλίᾳ καὶ παντὶ προφήτῃ, αὐταῖς λέξεσί φησιν, οἷς μόνοις ὀφείλεται τὸ βαπτίζειν. Καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων μὲν ἡμῖν ἔναγχος ἐλεγχόμενος, μάλιστα δὲ, ὅτι κοινότερον τὸν προφήτην νενόηκεν· οὐ γὰρ ἔχει δεῖξαί τινα τῶν προφητῶν βαπτίσαντα. Οὐκ ἀπιθάνως δέ φησι πυνθάνεσθαι τοὺς Φαρισαίους κατὰ τὴν αὐτῶν πανουργίαν, οὐχὶ ὡς μαθεῖν θέλοντας.

14. Ἐπεὶ δὲ ἀναγκαῖον ἡμῖν φαίνεται παρατιθέ-

---

[1]) 1 Reg. XVIII, 34. 38., ubi verba singula paulo aliter leguntur. (III Reg.) — Mal. IV, 5.

[2]) Matth. III, 11. Luc. III, 16.

ναι[1]) *τὰς ὁμοίας τῶν εὐαγγελίων λέξεις τοῖς ἐν χερσὶ ῥητοῖς, καὶ τοῦτο καθ' ἕκαστον μέχρι τέλους ποιεῖν ὑπὲρ τοῦ τὰ μὲν σύγκρουσιν*[2]) *δοκοῦντα ἀποδείκνυσθαι σύμφωνα, τὰ δ' ὅμως ὡς ἔχοντα ἕκαστον κατ' ἰδίαν σαφηνίζεσθαι, φέρε τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιήσωμεν. Τὸ γάρ· „φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου·“ παρὰ μὲν τῷ μαθητῇ τῷ Ἰωάννῃ ἐκ προσώπου τοῦ Βαπτιστοῦ λέγεται· παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ ὡς ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν Ἡσαΐου γραφὴν ἀναγέγραπται οὕτως· „Ἀρχὴ*[3]) *τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ· ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.“ Οὐ κεῖται μέντοι γε ἐν τῷ προφήτῃ· „εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου·“ ὅπερ παρέθετο*[4]) *ὁ Ἰωάννης. Μήποτ' οὖν ὁ*

---

[1]) Ita Cod. Bodlej. habet, in ed. Huet. legitur *προστιθέναι*. R.

[2]) Ita H. et R. in textu exhibent, R. non absque causa in notis: „legendum vel *συγκρούειν δοκοῦντα*, vel *σύγκρουσιν δοκοῦντα ἔχειν*.“ — Quorum quidem posterius si praestat, (licet facilior sit prior ratio), seq. voc. *ἔχοντα* aliis locis coll. satis suadere videtur, nihil supplendum esse.

[3]) Marc. I, 1., ubi *ὡς* legitur pro *καθώς*. 2. 3. Mal. III, 1. Jes. XL, 3. — De *ἔμπροσθέν σου* ipse cfr. Orig. in seqq.

[4]) H. et R. in textu: *ὅπερ παρέθετο ὁ Μάρκος*, in notis: „Ita Codd. Reg. (H.), Bodlej., et Barberin. (R.), quos assectatur Perionius; at Ferrar., quod citavit Joannes, recte, nam Joann. habet I, 23. *εὐθύνατε*, Marc. aut. I, 3. *ἑτοιμάσατε κ. τ. λ.*, ut ea, quae sequuntur apud Orig., id evincunt. Videtur tamen Ferrar. emendasse Orig., quem Marc. pro Joanne laudasse crediderim, quemadmod. infra pag. 211. not. 1. Luc. pro Marco laudavit.“ H.

Ἰωάννης ἐπιτεμνόμενος τό· „ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ θεοῦ ἡμῶν·“ ἀνέγραψεν· „εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου·“ ὅ, τι ὁ Μάρκος δύο προφητείας ἐν διαφόροις εἰρημένας τόποις ὑπὸ δύο προφητῶν εἰς ἓν συνάγων πεποίηκε· „καθὼς γέγραπται ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ· ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.“ Τὸ μὲν γάρ· „φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ·“ μετὰ τὴν περὶ τοῦ Ἐζεχίου ἱστορίαν ἀναστάντος ἐκ τῆς νόσου εὐθέως ἀναγέγραπται, τὸ δέ· „ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου·“ ὑπὸ Μαλαχίου. Ὅπερ δὲ ἐποίησεν ὁ Ἰωάννης ἐπιτεμνόμενος ὃ παρέθετο ῥητὸν, τοῦτο ἐπ' ἄλλης λέξεως ὁ Μάρκος καὶ αὐτὸς ἐνέφηνεν· ὁ μὲν γὰρ προφήτης φησίν· „ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ θεοῦ ἡμῶν·“ ὁ δὲ Μάρκος· „ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.“ Τὴν δ' ὁμοίαν ἐπιτομὴν πεποίηται καὶ ἐπὶ τοῦ· „ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου·“ οὐ παρέθετο [1]) γὰρ τὸ προκείμενον τό· „ἔμπροσθέν σου.“ Ἔτι[2]) ἐπὶ τό· „ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων, καὶ ἠρώτησαν αὐτόν·“ ἐξετάζοντες ἡμεῖς προετάξαμεν τὴν ἐρώτησιν τῶν Φαρισαίων, — ὡς σεσιωπημένην παρὰ

---

licet hoc modo de Ferrar. judicium egerit, ad marg.: „scribas Ἰωάννης.“ (Cfr. insuper pag. 217. lin. 12. seqq. a fine). — Jes. XL, 3. ex LXX interpretum versione.

[1]) H. et R. in textu παρέθετο omisso οὐ, R. tamen in notis: „Codd. Bodlej. et Barb. οὐ παρέθετο κ. τ. λ.“ Cfr. Marc. et Mal. l. l.

[2]) H. et R. in textu ὅτι, iidem tamen recte, ille ad marg., hic in notis: „legendum ἔτι.“

τῷ Ματθαίῳ —, τοῦ ἀναγεγραμμένου γεγονέναι παρὰ τῷ Ματθαίῳ, ὅτι ἰδὼν ὁ Ἰωάννης πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα εἶπεν αὐτοῖς· „γεννήματα [1]) ἐχιδνῶν·" καὶ τὰ ἑξῆς· ἀκόλουθον γάρ ἐστι πρῶτον πυθέσθαι, εἶτ' ἐληλυθέναι. Καὶ τοῦτο παρατηρητέον, ὅτι ὁ μὲν Ματθαῖος ἐκπορευομένους πρός τὸν Ἰωάννην τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν καὶ πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, ἐπὶ τῷ βαπτίσασθαι ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, ἐξομολογουμένους ἑαυτῶν τὰς ἁμαρτίας, οὐδένα λόγον ἐπιπληκτικὸν καὶ ἐλεγκτικόν φησιν ἀκηκοέναι ἀπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ, μόνους δὲ τοὺς ἑωραμένους πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐληλυθότας ἀκηκοέναι τό· „γεννήματα ἐχιδνῶν·" καὶ τὰ ἑξῆς· ὁ δὲ Μάρκος οὐδέν φησιν ἐπιπληκτικὸν εἰρῆσθαι ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῖς ἐληλυθόσιν, οὖσι πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Ἱεροσολυμίταις πᾶσι, καὶ βαπτιζομένοις ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ [2]) ἐξομολογουμένοις τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ἀκολούθως τῷ μηδὲ ὠνομακέναι τοὺς Φαρισαίους καὶ Σαδδουκαίους. Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον ἡμᾶς παραθέσθαι, ὅτι ἀμφότεροι μέν, ὅ τε Ματθαῖος καὶ ὁ Μάρκος, ἐξομολογουμένους τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν φασι βαπτίζεσθαι, πᾶσαν Ἱεροσόλυμα καὶ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν καὶ πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, ἢ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν χώραν καὶ τοὺς Ἱεροσολυμίτας πάντας· ὁ δὲ Ματθαῖος εἰσάγει μὲν ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα τοὺς Φαρισαίους καὶ Σαδδουκαίους, οὐ μὴν ἐξομολογουμένους τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· διόπερ εἰκὸς καὶ τοῦτο εὔλογον εἶναι αἴτιον τοῦ ἀκηκοέναι αὐτούς· „γεννήματα ἐχιδνῶν."

---

[1]) Matth. III, 7. — 5., ubi H. constanter exhibet Ἰωρδάνου et Ἰωρδάνῃ. (R. semel pag. huj. lin. 6. a fine pro Ἰορδάνου scripsit Ἰωρδάνου.)

[2]) H. pro *καί* in textu ἦν, recte tamen ad marg.: „scribas *καί.*"

Μὴ ὑπολάβῃς δ' ἡμᾶς καὶ ἀκαίρως τὰ ἀπὸ τῶν ἑτέρων εὐαγγελίων παρατεθεῖσθαι, τὰ ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων ἐκ τῶν Φαρισαίων καὶ ἐρωτησάντων τὸν Ἰωάννην ἐξετάζοντας. Εἰ γὰρ καλῶς ἐφηρμόσαμεν τὴν τῶν Φαρισαίων πεῦσιν, ἀναγεγραμμένην παρὰ τῷ μαθητῇ Ἰωάννῃ, τῷ βαπτισμῷ αὐτῶν παρὰ τῷ Ματθαίῳ κειμένῳ, ἀκόλουθον ἦν ἐξετάσαι τὰ κατὰ τοὺς τόπους, καὶ παραθέσθαι τὰ εὑρεθέντα παρατηρήματα. Ὁμοίως δὲ τῷ Μάρκῳ καὶ ὁ Λουκᾶς τοῦ· „φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ·" μέμνηται ἀπὸ ἰδίου προσώπου οὕτως· „ἐγένετο[1]) ῥῆμα Θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην τὸν Ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἦλθεν εἰς πᾶσαν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ὡς γέγραπται ἐν βίβλῳ λόγων Ἠσαΐου τοῦ προφήτου· φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. Προσέθηκε[2]) δὲ ὁ Λουκᾶς καὶ τὰ ἑξῆς τῆς προφητείας· „πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται, καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείας καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας, καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ·" ὁμοίως τῷ Μάρκῳ ἀναγράψας τό· „εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ·" ἐπιτεμνόμενος, ὡς προειρήκαμεν, τό· „εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ θεοῦ ἡμῶν." Ἀντὶ δὲ τοῦ· „καὶ ἔσται πάντα σκολιὰ εἰς εὐθείας·" χωρὶς τοῦ· „πάντα·" τὴν λέξιν ἔθηκε μετὰ τοῦ ἀντὶ ἑνικοῦ· „εἰς εὐθεῖαν·" πεποιηκέναι πληθυντικόν· „εὐθείας." Ἔτι δὲ καὶ ἀντὶ τοῦ· „ἡ τραχεῖα εἰς πεδία·" ἐποίησε· „καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας·" παραλιπών τε· „καὶ ὀφθήσεται ἡ δόξα κυρίου·" παρέθετο τὸ ἑξῆς, τό· „καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ." Χρήσιμοι δὲ αἱ παρατηρήσεις πρὸς ἀπόδειξιν περὶ τοῦ ἐπιτέμνεσθαι τοὺς Εὐαγγελι-

---

[1]) Luc. III, 2. 3. 4. coll. Jes. XL, 3. 4. 5.

[2]) H. et R. in textu *προέθηκε*, ille tamen ad marg., hic in annotationibus: „scribend. *προσέθηκε.*"

στὰς τὰ προφητικά. Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο παρατηρητέον, ὅτι „τὰ γεννήματα ἐχιδνῶν“ καὶ τὰ ἑξῆς ὁ μὲν Ματθαῖος τοῖς Φαρισαίοις καὶ Σαδδουκαίοις ἐρχομένοις ἐπὶ τὸ βάπτισμα εἰρῆσθαί φησιν, ἑτέροις οὖσιν παρὰ τοὺς ἐξομολογουμένους τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἀκούοντας· ὁ δὲ Λουκᾶς[1]) *τοῖς ἐκπορευομένοις ὄχλοις βαπτισθῆναι ὑπ᾽ αὐτοῦ ταῦτ᾽ εἰρῆσθαι ἀναγράφει, οὐ ποιήσας δύο τάγματα βαπτιζομένων, ὅπερ παρὰ τῷ Ματθαίῳ εὕρομεν. Εἰκότως δὲ καὶ οὗτος, ἐπεὶ οἱ ὄχλοι οὐκ ἐν ἐπαίνῳ τάσσονται, ὡς τοῖς τηροῦσι σαφὲς ἔσται, τοῖς ὄχλοις εἰσάγει λέγοντα τὸν Βαπτιστὴν τό· „γεννήματα ἐχιδνῶν“ καὶ τὰ ἑξῆς. Ἔτι δὲ πρὸς μὲν τοὺς Φαρισαίους καὶ Σαδδουκαίους· „ποιήσατε,“ εἴρηται ἑνικῶς „καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας·“ πρὸς δὲ τοὺς ὄχλους πληθυντικῶς· „ἀξίους καρποὺς τῆς μετανοίας.“ Τάχα γὰρ οἱ μὲν Φαρισαῖοι τὸν ἐξαίρετον ἀπαιτοῦνται καρπὸν μετανοίας, οὐκ ἄλλον ὄντα τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, οἱ δὲ ὄχλοι οὐδὲ ἀρχὴν ἔχοντες ἀγαθῶν, πάντας ἀπαιτοῦνται τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας· διόπερ πρὸς αὐτοὺς τὸ πληθυντικὸν εἴρηται.*[2]) *Λέγεται πρὸς τούτοις τοῖς Φαρισαίοις· „μὴ*[3]) *δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ.“ Οἱ μὲν γὰρ ὄχλοι νῦν ἀρχὴν ἔχουσι, δοκοῦντες εἰσάγεσθαι εἰς τὸν θεῖον λόγον τοῦ προσιέναι τῇ ἀληθείᾳ· διόπερ ἄρχονται λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· „πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ“· οἱ δὲ Φαρισαῖοι οὐκ ἄρχονται, ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ τοῦτο δοξάζουσι. Πλὴν ἑκάτεροι τοὺς προειρημένους λίθους δεικνυμένους ἀκούουσιν ὡς ἐκ τούτων*[4]) *δύνασθαι ἐγερθῆναι*

---

1) Luc. III, 7. 8.

2) H. et R. in textu *εἰρῆσθαι*, iidem tamen ad marg. atque in notis: „legendum *εἴρηται*.“ —

3) Matth. III, 9.

4) *ὡς ἐκ τούτων.* Haec in Cod. Bodlej. leguntur, sed desunt in Cod. Regio (itemque in ed. Huet.) R. — Ceter. H. et R. *ἐγερθῦναι* exhibent.

τέκνα τῷ Ἀβραὰμ, ἀπὸ τῆς ἀναισθησίας καὶ νεκρότητος ἀναστησομένους. Παρατήρει δὲ, ὅτι τοῖς μὲν Φαρισαίοις, — κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ προφήτῃ· „ἐφάγετε[1]) καρπὸν ψευδῆ·" — ἔχουσι μὲν καρπὸν ψευδῆ λέγεται· „πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται·" τοῖς ὅλως δὲ ὄχλοις οὐδὲ καρποφοροῦσι τό· „πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν ἐκκόπτεται." Τὸ μὲν γὰρ μὴ ἔχον καρπὸν, οὐδὲ καλὸν ἔχει καρπόν· διόπερ ἐκκοπῆς ἐστιν ἄξιον. Τὸ δὲ ἔχον καρπὸν, οὐ πάντως καλὸν ἔχει καρπόν· διόπερ καὶ αὐτὸς εὐλόγως ὑπὸ τῆς ἀξίνης καταβάλλεται. Ἐὰν δὲ ἀκριβέστερον ἐρευνήσωμεν τὰ περὶ τοὺς καρποὺς, εὑρήσομεν ὅτι ἀμήχανον τὸ ἄρτι τοῦ γεωργεῖσθαι ἀρχόμενον, κἂν καρποφορῇ, τοὺς πρώτους ἐνεγκεῖν καρποὺς καλούς. Ἀγαπᾷ δὲ ὁ γεωργὸς πρῶτον τὸ ἐνεγκεῖν αὐτῷ[2]) τοὺς ἐπιβάλλοντας καρποὺς τὸ ἀρχόμενον γεωργίας, ὕστερον ὁδῷ διὰ τῶν πρεπόντων γεωργικῇ καθαρσίων μετὰ τοὺς ὁποίους δήποτε καρποὺς ληψόμενος καὶ καρποὺς καλούς. Καὶ ὁ νόμος δὲ ταύτῃ τῇ ἐκδοχῇ ἡμῶν μαρτυρεῖ λέγων· δεῖν[3]) τὸν φυτεύσαντα τρία ἔτη ποιεῖν ἀπερικάθαρτον ἐῶντα τὸ πεφυτευμένον, οὐκ ἐσθιομένων αὐτοῦ τῶν καρπῶν· „τρία γὰρ, φησὶν, ἔτη ὑμῖν ὁ καρπὸς ἀπερικάθαρτος οὐ βρωθήσεται, τῷ δὲ τετάρτῳ ἔτει ἔσται πᾶς ὁ καρπὸς ἅγιος, αἰνετὸς τῷ κυρίῳ." Εὐλόγως τοίνυν πρὸς τοὺς ὄχλους χωρὶς τῆς τοῦ Καλοῦ προσθήκης λέγεται· „πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται·" καὶ τὸ ἐπὶ πλεῖον δὲ φέρον

---

1) Hos. X, 13. — Matth. III, 10. — Luc. III, 9.

2) αὐτῷ — γεωργίας. Sic recte habet Cod. Bodlej., ed. aut. Huet. αὐτοὺς ἐπιβάλλοντας καρποὺς τῷ ἀρχομένῳ γεωργίας. R.

3) Ita Cod. Bodlej.; Cod. Reg. (H. in textu) δεῖ τὸν φυτεύοντα. R. — H. ad marg.: „scribas δεῖν." — Levit. XIX, 23. 24., quo loco ordo verborum paulo aliter se habet.

καρπὸν ὅμοιον τῇ ἀρχῇ, δένδρον τυγχάνον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται, ἐπὰν ἐνστάσης τῆς μετὰ τὴν τριάδα εἰσαγωγῆς ἐν τῇ τετράδι γενόμενος μὴ ποιῇ καρπὸν ἅγιον, αἰνετὸν τῷ κυρίῳ. Ταῦτα δὲ πάντα εἰ καὶ μετὰ παρεκβάσεως [1]) ἡμῖν εἰρῆσθαι δοκεῖ, παρατιθεμένοις καὶ τὰ ἀπὸ τῶν λοιπῶν εὐαγγελίων, οὐκ ἄκαιρα δὲ ἐμοὶ φαίνεται, οὐδὲ ἀλλότρια τῆς ἐνεστηκυίας σκέψεως. Φαρισαῖοι γὰρ ἀποστέλλουσι πρὸς τὸν Ἰωάννην μετὰ τοὺς ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευΐτας πεμφθέντας ἐρωτῆσαι αὐτὸν, ὅστις εἴη, ἐξετάζοντες· „τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς, οὐδὲ Ἠλίας, οὐδὲ ὁ προφήτης;“ Καὶ ἐξετάσαντες ἐνταῦθα, ἑξῆς παραγινόμενοι βαπτισόμενοι, ὡς ὁ Ματθαῖος ἀναγράφει, ἀκούουσι δὲ τὰ ἁρμόζοντα αὐτῶν τῇ ἀλαζονείᾳ [2]) καὶ ὑποκρίσει. Ἐπεὶ δὲ ὅμοια ἦν τὰ τούτοις εἰρημένα τοῖς λεγομένοις πρὸς τοὺς ὄχλους, ἐχρῆν τὴν τῶν ῥητῶν σύγκρισιν καὶ σαφήνειαν ποιήσασθαι· ὧν γινομένων πλείονα ἀπήτησεν [3]) ἡμᾶς ἡ ἀκολουθία θεωρῆσαι. Ἔτι δὲ καὶ ταῦτα τοῖς εἰρημένοις δεόντως προσθήσομεν· [4]) δύο τάγματα πεμπόντων παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ἀναγέγραπται, ἓν μὲν Ἰουδαίων τῶν ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἀποστελλόντων ἱερεῖς καὶ Λευΐτας, ἕτερον δὲ Φαρισαίων ἐπαπορούντων, διὰ τί βαπτίζει. Καὶ ἀποδεδώκαμεν, ὅτι μετὰ τὴν πεῦσιν οἱ Φαρισαῖοι παραγίνονται βαπτισόμενοι. [5]) Μήποτ' οὖν πρὸ τούτων

---

[1]) Ita Codd. Bodlej. et Barber., ed. Huet. παρεμφάσεως. R.

[2]) H. et R. ἀλαζονίᾳ.

[3]) Sic Cod. Bodlej., Reg. (H. quoque) et Barber. ἀπήντησεν.

[4]) Ita Cod. Bodlej., edit. Huet. προσθήσομαι (non, ut R. affert, προστήσομαι). R.

[5]) Codd. Barb. et Bodlej. βαπτισόμενοι, ed. Huet. βαπτισάμενοι. R.

οἱ πρὸ τούτων ἀποστείλαντες ἀπὸ Ἱεροσολύμων Ἰουδαῖοι παραδεξάμενοι τοὺς Ἰωάννου λόγους, ἅτε πρότεροι τῶν Φαρισαίων πέμψαντες, καὶ πρότεροι ἔρχονται. Ἱεροσόλυμα γὰρ, πᾶσα Ἰουδαία καὶ ἀκολούθως πᾶσα ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ἤ, ὡς ὁ Μάρκος[1]) φησίν· „ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία χώρα καὶ οἱ Ἱεροσολυμῖται πάντες, καὶ ἐβαπτίζοντο ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.“ Οὔτε μέντοι Ματθαῖος τοὺς Φαρισαίους καὶ Σαδδουκαίους, πρὸς οὓς λέγεται· „γεννήματα ἐχιδνῶν“ οὔτε Λουκᾶς τοὺς ὄχλους τὴν αὐτὴν ἐπίπληξιν ἀκούοντας εἰσάγουσι, ἐξομολογουμένους τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Ἄξιον δὲ ἐπαπορῆσαι, πῶς πάσης τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως, καὶ πάσης τῆς Ἰουδαίας, καὶ πάσης τῆς περιχώρου τοῦ Ἰορδάνου βαπτιζομένων ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ὑπὸ Ἰωάννου ὁ Σωτὴρ φησιν· „ἐλήλυθεν[2]) ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων, καὶ λέγετε· δαιμόνιον ἔχει“ καὶ πρὸς τοὺς πυθομένους· „ἐν ποίᾳ[3]) ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;“ λέγει· „κἀγὼ ἐρωτήσω ὑμᾶς ἕνα λόγον, ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, κἀγὼ ὑμῖν ἐρῶ, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. Τὸ

---

1) H. et R. in textu ὁ *Λουκᾶς*, H. tamen, quae R. quoque notis adjecit, haec habet in annotationibus: „Haec habentur Marc. I, 5., altum apud Luc. de iis silentium. Vel memoria igitur lapsus est Orig., ut saepe, vel manu *ταχυγράφος*, ut saepissime.“ (Cfr. Luc. 3. 7). De verborum ordine inde a *καὶ ἐβαπτίζοντο — ποταμῷ* cfr. ed. Lachm., in qua Typograph. pro *αὐτῶν* min. recte obtulit *αὑτῶν*.

2) Matth. XI, 18., ubi omissis verbis ὁ *Βαπτιστής* pro *ἐλήλυθεν* legitur *ἦλθεν*, et *λέγουσιν* pro *λέγετε*.

3) Matth. XXI, 23. 24., ubi verba hoc ord. leguntur: *ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ λόγον ἕνα*. 25., ubi *ἡμῖν* additur *ἐρεῖ*, atque *οὖν* sequitur *τί*.

βάπτισμα τὸ Ἰωάννου πόθεν ἦν; ἐξ οὐρανοῦ[1]) *ἢ ἐξ ἀνθρώπων;" ὅτε καὶ διαλογιζόμενοί φασιν· „ἐὰν εἴπωμεν· ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ· διὰ τί οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;" Λύεται δὲ τὸ ἀπορηθὲν οὕτως· Φαρισαῖοι, ὡς προτετηρήκαμεν, οἱ ἀκούσαντες· „γεννήματα ἐχιδνῶν·" οὐ πεπιστευκότες αὐτῷ παραγίνονται ἐπὶ τὸ βάπτισμα, εἰκὸς ὅτι τὸν ὄχλον φοβούμενοι, καὶ κατὰ τὴν πρὸς ἐκείνους ὑπόκρισιν ἀξιοῦντες λούσασθαι, ἵνα μὴ δοκοῖεν ἐναντιοῦσθαι τοῖς τοιούτοις. Φρονοῦντες γοῦν αὐτὸν ἀπ' ἀνθρώπων ἔχειν καὶ οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ τὸ βαπτίζειν, διὰ τὸν ὄχλον, μήποτε λιθασθῶσιν, φοβοῦνται ὅπερ ὑπολαμβάνουσιν εἰπεῖν· ὥστε οὐκ ἐναντιοῦται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένα πρὸς τοὺς Φαρισαίους τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἐν τοῖς εὐαγγελίοις περὶ τοῦ πλήθους τῶν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ βαπτισαμένων. Τοῦ θράσους δὲ τῶν Φαρισαίων ἦν, δαιμόνιον ἔχειν λέγειν τὸν Ἰωάννην, καὶ ἐν Βεελζεβοὺλ τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων τὰς δυνάμεις φάσκειν τὸν Ἰησοῦν πεποιηκέναι.*

15. „*Ἀπεκρίνατο*[2]) *αὐτοῖς ὁ Ἰωάννης λέγων· ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, αὐτός ἐστιν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, οὗ οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος." Ὁ μὲν Ἡρακλέων οἴεται, ὅτι ἀποκρίνεται ὁ Ἰωάννης τοῖς ἐκ τῶν Φαρισαίων πεμφθεῖσιν, οὐ πρὸς ὃ ἐκεῖνοι ἐπηρώτων, ἀλλ' ὃ αὐτὸς ἐβούλετο, ἑαυτὸν λανθάνων, ὅτι κατηγορεῖ τοῦ προφήτου ἀμαθίας, εἴγε ἄλλο ἐρωτώμενος περὶ ἄλλου ἀποκρίνεται· χρὴ γὰρ καὶ τοῦτο φυλάττεσθαι ὡς ἐν κοινολογίᾳ ἁμάρτημα τυγχάνον. Ἡμεῖς δέ φαμεν, ὅτι μάλιστα πρὸς ἔπος ἐστὶν ἡ ἀπόκρισις. Πρὸς γὰρ τό· „τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ*

---

[1]) *ἐξ οὐρανοῦ, ἤ.* Haec desunt in ed. Huet., sed restituuntur ex Codd. Bodlej. et Barber. R.

[2]) Ev. Joann. I, 26. 27. — Hinc Tom. VIII. Ferrar auspicatur. H.

ὁ Χριστός;“ τί ἄλλο ἐχρῆν εἰπεῖν, ἤ τε τὸ ἴδιον παραστῆσαι [1]) βάπτισμα σωματικώτερον τυγχάνον; „Ἐγὼ γάρ, φησὶν, βαπτίζω ἐν ὕδατι·“ καὶ τοῦτο εἰπὼν πρὸς τό· „τί οὖν βαπτίζεις;“ πρὸς τὸ δεύτερον· „εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς·“ δοξολογίαν περὶ τῆς προηγουμένης οὐσίας Χριστοῦ διηγεῖται, ὅτι δύναμιν τοσαύτην ἔχει, ὡς καὶ ἀόρατος εἶναι τῇ θειότητι αὐτοῦ, παρὼν παντὶ ἀνθρώπῳ, παντὶ δὲ καὶ ὅλῳ τῷ κόσμῳ συμπαρεκτεινόμενος· ὅπερ δηλοῦται διὰ τοῦ· „μέσος ὑμῶν ἕστηκε.“ Καὶ ἐπεὶ οὐδὲν οἱ προσδοκῶντες Χριστοῦ ἐπιδημίαν Φαρισαῖοι τηλικοῦτον περὶ αὐτοῦ ἑώρων, ἄνθρωπον τέλειον ἅγιον μόνον ὑπολαμβάνοντες αὐτὸν εἶναι, ἐμμελῶς ἐλέγχει τὴν περὶ τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ Φαρισαίων ἄγνοιαν, προστιθεὶς τῷ· „μέσος ὑμῶν ἕστηκε·“ τό· „ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.“ Καὶ ἵνα μή τις ὑπολάβῃ ἕτερον εἶναι τὸν ἀόρατον καὶ διήκοντα ἐπὶ πάντα ἄνθρωπον, ἢ καὶ ἐπὶ ὅλον τὸν κόσμον, παρὰ τὸν ἐνανθρωπήσαντα καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὀφθέντα [2]) καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφέντα, συνάπτει τῷ· „μέσος ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε·“ τό· „ὁ [3]) ὀπίσω μου ἐρχόμενος·“ τουτέστι μετ' ἐμὲ φανερωθησόμενος. Οὗ καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν ὑπεροχὴν συνιεὶς παρὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ἀμφιβαλλομένην ὑπό τινων, μήποτ' ἄρ' αὐτὸς εἴη Χριστὸς, ὅσον ἀπολείπεται τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγαλειότητος παραστῆσαι βουλόμενος, ἵνα μή τις εἰς αὐτὸν λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει, ἢ ἀκούει ἐξ αὐτοῦ, λέγει καὶ τό· „οὗ οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος·“ αἰνιττόμενος τὸ οὐχ ἱκανὸς εἶναι τὸν περὶ τῆς ἐνσωματώσεως αὐτοῦ λόγον, — οἱονεὶ δεδεμένον καὶ κεκρυμμένον τοῖς μὴ νοοῦσι —, λῦσαι καὶ

[1]) Huetius παραστῆσαι, R. παραστῆναι.

[2]) Baruch III, 37.

[3]) Huetius ὁ omisit.

σαφηνίσαι· ὥστε ἄξιόν τι τῆς τοσαύτης ἐπιδημίας εἰς οὕτω βραχύτητα συνεσταλμένης εἰπεῖν.

16. Οὐκ ἄκαιρον δὲ ἐξετάζουσιν ἡμῖν τό· „ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι·“ τὰς ὁμοίας τῶν Εὐαγγελιστῶν παραθέσθαι περὶ τούτου λέξεις καὶ συγκρῖναι τῇ προκειμένῃ. Φησὶ τοίνυν ὁ Ματθαῖος, ἰδὼν πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα, μετὰ τὰ ἐπιπληκτικὰ, περὶ ὧν ἐξετάσαμεν· „ἐγὼ [1]) μὲν ὑμᾶς ἐν ὕδατι βαπτίζω εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μού ἐστιν, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί·“ σύμφωνον τῷ κατὰ Ἰωάννην λόγῳ, τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἐν ὕδατι βαπτίσματος πρὸς τοὺς πεμφθέντας ἐκ τῶν Φαρισαίων λέγοντι. Ὁ δὲ Μάρκος· „ἐκήρυσσε, [2]) φησὶν, Ἰωάννης λέγων· ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. Ἐγὼ ἐβάπτισα ὑμᾶς ὕδατι, αὐτὸς δὲ βαπτίσει [3]) ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ·“ πρὸς πλείονας καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας διδάσκων ταῦτα κεκηρῦχθαι. Ὁ δὲ Λουκᾶς φησιν, ὅτι προσδοκῶντος τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, ἀπεκρίνατο λέγων πᾶσιν ὁ Ἰωάννης· „ἐγὼ μὲν [4]) ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς· ἔρχεται δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.“

---

[1]) Matth. III, 11., ubi verba ἐν ὕδατι sequuntur voc. βαπτίζω.

[2]) Marc. I, 6. 7., ubi ἰσχυρότερός μου ὀπίσω μου exhibetur, atque ὑμᾶς ἐν ὕδατι.

[3]) Ita Cod. Bodlej., ed Huet. βαπτίζει. R.

[4]) Luc. III, 16., quem vers. Knapp. aliique eod. modo exhibent. In ed. Lachm. verbis βαπτίζω ὑμᾶς adjecta leguntur verba εἰς μετάνοιαν.

17. Ἔχοντες τοίνυν τὰς ὁμοίας λέξεις τῶν τεσσάρων, φέρε κατὰ τὸ δυνατὸν ἴδωμεν ἰδίᾳ τὸν νοῦν ἑκάστης καὶ τὰς διαφορὰς, ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ Ματθαίου, ὃς καὶ παραδέδοται πρῶτος τῶν λοιπῶν τοῖς Ἑβραίοις ἐκδεδωκέναι τὸ εὐαγγέλιον, τοῖς ἐκ περιτομῆς πιστεύουσιν· „ἐγὼ μὲν, φησὶν, ὑμᾶς ἐν ὕδατι[1]) βαπτίζω εἰς μετάνοιαν·“ οἱονεὶ καθαίρων καὶ ἀποτρεπόμενος ἀπὸ τῶν χειρόνων καὶ ἐπὶ μετάνοιαν παρακαλῶν· ἑτοιμάσαι γὰρ κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον ἐγὼ ἐλήλυθα, καὶ χώραν διὰ τοῦ βαπτίσματος τῆς μετανοίας εὐτρεπίσαι τῷ μετ' ἐμὲ ἥξοντι, καὶ διὰ τοῦτο ἰσχυρότερον πολλῷ τῆς ἐμῆς δυνάμεως καὶ κρεῖττον ὑμᾶς ὠφελήσοντι· οὐ σωματικὸν γὰρ τὸ ἐκείνου βάπτισμα, τὸν μετανοοῦντα πληροῦντος ἁγίου πνεύματος, καὶ θειοτέρου πυρὸς πᾶν ὑλικὸν ἀφανίζοντος καὶ πᾶν γεῶδες ἐξαναλίσκοντος οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ χωρήσαντος αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ τῶν ἐχόντων ἀκούοντος. Τοσοῦτον δέ ἐστιν ἐμοῦ ἰσχυρότερος ὁ μετ' ἐμὲ ἐρχόμενος,[2]) ὡς μηδὲ τὰ τῆς περιβολῆς τῶν περὶ αὐτὸν δυνάμεων ἐσχάτων, — οὐχὶ γυμνῶν ἐκκειμένων, ὥστε καὶ τοὺς τυχόντας νοεῖν αὐτὰ δύνασθαι —, ἱκανόν με τυγχάνειν βαστάσαι, μηδὲ ταῦτα ὑπομένοντας φέρειν. Οὐκ οἶδα δὴ ὁπότερον εἴπω, πότερον τὴν πολλήν μου ἀσθένειαν, τὰ εὐτελῆ τοῦ Χριστοῦ συγκρίσει τῶν περὶ ἑαυτὸν μειζόνων φέρειν μὴ δυναμένην, ἢ διὰ τὴν ἐκείνου ὑπερβάλλουσαν καὶ μείζονα παντὸς τοῦ κόσμου θειότητα· εἴγε Ἐγὼ ὁ τηλικαύτην χωρήσας χάριν, ὡς καὶ προφητείας ἠξιῶσθαί με, προλεγούσης τὰ περὶ τῆς εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ἐπιδημίας μου ἐν τῷ· „Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ·“ καί· „ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου

---

[1]) ἐν ὕδατι. Desunt haec verba in ed. II., sed restituuntur e Cod. Bodlejano. R.

[2]) Ita Cod. Bodlej., ed. Huet. μετερχόμενος. R.

πρὸ προσώπου σου." Ἐγὼ, οὗ τὴν γένεσιν Γαβριὴλ [1]) ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ παραδόξως εὐηγγελίσατο ἐν γήρᾳ γεγενημένῳ τῷ πατρί μου· Ἐγὼ, ἐφ' οὗ τῷ ὀνόματι Ζαχαρίας ἅμα ἀπέλαβε τὴν φωνὴν, καὶ τὸ προφητεύειν δι' αὐτῆς· Ἐγὼ ὁ ὑπὸ τοῦ κυρίου μου μαρτυρούμενος, ὡς ἄρα μείζων ἐν γεννητοῖς [2]) γυναικῶν ἐμοῦ οὐδεὶς τυγχάνει, οὐδὲ τὰ ὑποδήματα βαστάσαι ἱκανός εἰμι. [3]) Εἰ δὲ μὴ τὰ ὑποδήματα, τί λεκτέον περὶ τῶν ἐνδυμάτων αὐτοῦ; Τίς οὗτος, ὃς [4]) ὁλόκληρον αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον τηρῆσαι δυνήσεται; Τίς, ὃς νοήσει τὸν ἐκ τῶν ἄνωθεν χιτῶνα ἄῤῥαφον διὰ τὸ δι' ὅλου ὑφαντὸν [5]) τυγχάνειν καταλαβεῖν ὃν ἔχει λόγον; Παρατηρητέον δὲ, ὅτι τῶν τεσσάρων εἰρηκότων τὸ ἐν ὕδατι [6]) ὁμολογεῖν Ἰωάννην ἐληλυθέναι βαπτίζειν, μόνος Ματθαῖος τούτῳ προσέθηκε [7]) τό· „εἰς μετάνοιαν" διδάσκων τό· ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ὠφέλειαν ἔχεσθαι τῆς προαιρέσεως τοῦ βαπτιζομένου, τῷ μετανοοῦντι μὲν ἐγγινομένην, τῷ δὲ μὴ [8]) μετανοοῦντι προσιόντι εἰς κρίμα χαλεπώτερον ἐσομένην. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι ὥσπερ αἱ κατὰ τὰς γεγενημένας ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος θεραπείας τεράστιοι δυνάμεις, σύμβολα τυγχάνουσαι τῶν ἀεὶ λόγῳ τοῦ θεοῦ ἀπαλλαττομένων πάσης νόσου καὶ

---

[1]) Luc. I, 7. 11. seqq. — 63. 64. 67. sqq.

[2]) Matth. XI, 11.

[3]) εἰμι. Εἰ δὲ μὴ τά. In ed. Huet. deest εἰμι et mox legitur εἰ μὴ γὰρ μηδὲ (R. μηδέ non affert) τά κ. τ. λ. Cod. Bodlej. lect. nostri textus repraesentat. R.

[4]) Ita Cod. Bodlej., Reg. (H. in textu) male ὁ ὁλόκληρον. R. — H. ad marg.: scribas ὅς κ. τ. λ.

[5]) Ev. Joann. XI, 11.

[6]) H. in textu τὸ ἐνδύματι, ad marg. tamen: scrib. τὸ ἐν ὕδατι.

[7]) H. et R. προστέθηκε. — Matth. III, 11.

[8]) Cod. Bodlej. τῷ—προσιόντι, Reg. (Huet.) μὴ οὕτω δὲ προσιόντι. R.

μαλακίας, οὐδὲν ἧττον καὶ σωματικῶς γενόμεναι ὤνησαν,[1]) εἰς πίστιν προσκαλεσάμεναι τοὺς εὐεργετηθέντας· οὕτως[2]) καὶ τὸ διὰ τοῦ ὕδατος λουτρὸν, σύμβολον τυγχάνον καθαρσίου ψυχῆς πάντα ῥύπον ἀπὸ κακίας ἀποπλυνομένης, οὐδὲν ἧττον καὶ κατ' αὐτὸ τῷ ἐμπαρέχοντι ἑαυτὸν τῇ θειότητι τῆς δυνάμεως τῶν τῆς προσκυνητῆς τριάδος ἐπικλήσεών ἐστιν ἡ[3]) χαρισμάτων θείων ἀρχὴ καὶ πηγή· „διαιρέσεις γὰρ χαρισμάτων εἰσί.“ Μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ ἡ ἐν ταῖς τῶν Ἀποστόλων Πράξεσιν[4]) ἀναγεγραμμένη ἱστορία περὶ τοῦ οὕτως ἐναργῶς τότε τὸ πνεῦμα τοῖς βαπτιζομένοις ἐπιδεδημηκέναι, προευτρεπίσαντος αὐτῷ τοῦ ὕδατος τοῖς γνησίως προσιοῦσιν ὁδὸν, ὡς καὶ τὸν Μάγον Σίμωνα καταπλαγέντα θέλειν μὲν τὴν χάριν ταύτην ἀπὸ τοῦ Πέτρου λαβεῖν, ἐθέλειν δὲ τὸ δικαιότατον διὰ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας. Καὶ τοῦτο δὲ παρασημειωτέον, ὅτι τὸ Ἰωάννου βάπτισμα

---

[1]) Pro ὤνησαν perperam in Codd. Reg. et Barb. legitur ὧν ἦσαν. R. — H. in textu ὧν ἦσαν, ad marg.: scrib. ὤνησαν, in notis: „Cod. Reg. et Perion. ὧν ἦσαν nullo sensu. Ferrar. legebat ὤνησαν, et recte quidem.“

[2]) οὕτως καὶ τὸ διὰ τοῦ κ. τ. λ. H. et R. in notis: „Locum hunc profert Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 29., qui locus, quoniam aliter paulo apud ipsum conceptus est, hic a nobis recitabitur: Ὅς γε (Ὠριγένης), κατὰ τὸ ἕκτον οἶμαι τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν, καὶ προσκυνητὸν αὐτὸ (πνεῦμα ἅγιον) φανερῶς ἀπεφήνατο, οὑτωσὶ γράφων κατὰ λέξιν· ὅτι τὸ τοῦ ὕδατος λουτρὸν σύμβολον τυγχάνει καθαρσίου ψυχῆς, πάντα ῥύπον τὸν ἀπὸ κακίας ἀποπλυναμένης. Οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ καθ' ἑαυτὸ, τῷ ἐμπαρέχοντι ἑαυτὸν τῇ θεότητι (non θειότητι) τῆς προσκυνητῆς τριάδος διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ἐπικλήσεων χαρισμάτων ἀρχὴν ἔχει καὶ πηγήν.

[3]) H. minus accurate ἤ. — I Cor. XII, 4.

[4]) Act. VIII, 15. seqq.

ὑποδεέστερον ἐτύγχανε τοῦ βαπτίσματος Ἰησοῦ, διδομένου διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Οἱ[1]) *γοῦν ἐν ταῖς Πράξεσι βεβαπτισμένοι εἰς τὸ Ἰωάννου βάπτισμα, μηδέ, εἰ πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν, ἀκούσαντες βαπτίζονται δεύτερον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου. Τὸ γὰρ τῆς ἀναγεννήσεως οὐ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, ἀλλὰ παρὰ τῷ Ἰησοῦ διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐγίνετο, καὶ παλιγγενεσίας ὀνομαζόμενον λουτρὸν μετὰ ἀνακαινώσεως γινόμενον πνεύματος, τοῦ καὶ νῦν ἐπιφερομένου, ἐπειδὴ παρὰ*[2]) *Θεοῦ ἐστιν, ἐπάνω τοῦ ὕδατος, ἀλλ' οὐ πᾶσι μετὰ τὸ ὕδωρ ἐγγινομένου. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ.*[3])

18. *Ἤδη δὲ καὶ τὰ Μάρκου κατανοήσωμεν, ὃς ἀνέγραψε κηρύσσοντα τὸν Ἰωάννην ταῦτα μὲν εἰρηκέναι κατὰ τό· „ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω μου·“ ἰσοδυναμεῖ γὰρ ταῦτα τῷ· „ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μού ἐστιν·“ οὐκ ἔτι δὲ τὰ αὐτὰ ἐν τῷ· „οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ.“ Ἕτερον μὲν γὰρ τὸ βαστάζειν τὰ ὑποδήματα, δηλονότι*[4]) *ἤδη λελυμένα ἀπὸ τῶν τοῦ ὑποδεδεμένου ποδῶν, ἕτερον δὲ τὸ κύψαντα λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. Καὶ ἀκόλουθόν γε, μηδενὸς σφαλλομένου τῶν Εὐαγγελιστῶν, μηδὲ ψευδομένου, ὡς εἴποιεν ἂν οἱ πιστεύοντες, ἀμφότερα κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰρηκέναι*[5]) *τὸν Βαπτιστὴν καθ' ἕτερον καὶ ἕτερον νοῦν κινούμενον· οὐ γὰρ περὶ τῶν αὐτῶν, ὡς οἴονταί τινες,*

---

1) Huet. corrupte *ἢ γοῦν*. — Act. XIX, 2. seqq.

2) Cod. Bodlej. *παρά*, Reg. (H. quoque) et Barb. *περί*. R.

3) *εὐαγγελίῳ*. Deest in Codd. Reg. et Barb. (atque in ed. Huet.), sed restituitur e Cod. Bodlejano. R.

4) R. h. l. *δηλονότι*. H. *δῆλον ὅτι*.

5) H. et R. in textu *εὑρηκέναι*, R. tamen in notis: „legend. videtur cum Ferrar. *εἰρηκέναι*.“

οἱ ἀπομνημονεύοντες διαφόρως ἠνέχθησαν μὴ ἀκριβοῦντες τῇ μνήμῃ ἕκαστον τῶν εἰρημένων, ἢ γεγενημένων. Μέγα γὰρ οὖν τὸ βαστάσαι τοῦ Ἰησοῦ τὰ ὑποδήματα, μέγα δὲ καὶ τὸ ἐπὶ τὰ σωματικὰ αὐτοῦ κάτω που γεγενημένα κύψαντα — ὑπὲρ τοῦ τὴν εἰκόνα κάτω θεάσασθαι — λῦσαι [1]) ἕκαστον τῶν περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνσωματώσεως ἀσαφῶν, οἱονεὶ τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων τυγχάνοντα. Εἷς γὰρ ὁ τῆς ἀσαφείας δεσμὸς, ὥσπερ καὶ ἡ μία τῆς γνώσεως κλεὶς, ἅτινα οὐδὲ ὁ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν καθ' αὐτὸν ἱκανὸς λῦσαι, ἢ ἀνοίξαι, τοῦ δήσαντος καὶ κλείσαντος μόνου δωρουμένου οἷς βούλεται τὸ λῦσαι καὶ ἀνοίξαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων καὶ τὰ κεκλεισμένα. Εἰ δὲ μυστικὸς ὁ περὶ τῶν ὑποδημάτων τόπος, οὐδὲ τοῦτον παρελθεῖν [2]) ἄξιον. Οἶμαι τοίνυν τὴν μὲν ἐνανθρώπησιν, ὅτε σάρκα καὶ ὀστέα ἀναλαμβάνει ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς, τὸ ἕτερον εἶναι τῶν ὑποδημάτων, τὴν δὲ εἰς ᾅδου κατάβασιν, ὅστις ποτέ ἐστιν ὁ ᾅδης, καὶ τὴν εἰς φυλακὴν μετὰ τοῦ πνεύματος πορείαν τὸ [3]) λοιπόν. Περὶ τῆς εἰς ᾅδου καταβάσεως τό· „οὐκ ἐγκαταλείψεις [4]) τὴν ψυχήν μου εἰς τὸν ᾅδην" ἐν ιέ ψαλμῷ εἴρηται· καὶ περὶ τῆς ἐν φυλακῇ πορείας μετὰ πνεύματος παρὰ τῷ Πέτρῳ ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ· „θανατωθεὶς γὰρ, φησὶ, σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι. Ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασί ποτε,

---

[1]) H. et R. in notis: „eodem modo corrigiam calceamenti interpretatur Orig. in Catena Corderiana in Joann. ad. c. I. v. 27."

[2]) Cod. Bodlej. παρελθεῖν ἄξιον, Reg. (H. quoque) et Barb. παρελθετέον. R.

[3]) τὸ λοιπόν. Haec minus accurate H. ad seqq. retulit.

[4]) Psalm. (XV.) XVI, 10. — I Petr. III, 18—20.

ὅτε ἅπαξ ἐξεδέχετο[1]) ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία, ἐν ἡμέραις Νῶε κατασκευαζομένης κιβωτοῦ.“ Ὁ τοίνυν κατ᾽ ἀξίαν ἀμφοτέρων τῶν ἐπιδημιῶν τοὺς λόγους παραστῆσαι δυνάμενος, τὸν ἱμάντα λύειν τῶν Ἰησοῦ ἱκανός ἐστιν ὑποδημάτων, καὶ αὐτὸς τῷ νοῒ κύπτων καὶ συγκαταβαίνων τῷ καταβεβηκότι εἰς ᾅδου, καὶ ἀπὸ οὐρανοῦ καὶ τῶν περὶ τῆς θεότητος Χριστοῦ μυστηρίων καταβαίνων ἐπὶ τὴν ἀναγκαίως γεγενημένην παρ᾽ ἡμῖν αὐτοῦ ἐπιδημίαν, ὅτε τὸν ἄνθρωπον ὑπεδήσατο.[2]) Ὁ δὲ τὸν ἄνθρωπον ὑποδησάμενος καὶ τὸν νεκρὸν ὑπεδήσατο· „εἰς τοῦτο[3]) γὰρ Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ·“ καὶ διὰ τοῦτο ζῶντα καὶ νεκρὸν ὑπεδήσατο, τουτέστι τὸν ἐν γῇ καὶ τὸν ἐν ᾅδου, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Τίς οὖν ἄρα ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν τοιούτων ὑποδημάτων, καὶ λύσας μὴ ἐᾶσαι, ἀλλὰ κατὰ δευτέραν ἱκανότητα ἀναλαβεῖν αὐτὰ καὶ βαστάσαι διὰ τοῦ ἐν τῇ μνήμῃ περιφέρειν τὰ νενοημένα;

19. Μὴ ἀνεξέταστον δὲ ἐάσθω τὸ χωρὶς τοῦ „κύψας“ ὁμοίως παρὰ τῷ Λουκᾷ καὶ Ἰωάννῃ εἰρημένον. Καὶ τάχα ἐνδέχεται μὲν κύψαντα λῦσαι κατὰ τὸ προειρημένον. Δυνατὸν δὲ καὶ τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀπὸ τοῦ λόγου ἐπάρματος φυλάττοντα εὑρεῖν τὴν λύσιν τῶν ἐν τῷ ζητεῖσθαι δεδεμένων ὑποδημάτων, ἵνα τὰ αὐτά τις λύσας τῶν χωριστῶν ὑποδημάτων ἴδῃ λόγον γυμνὸν τῶν ὑποδεεστέρων καθ᾽ αὐτὸν, υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

---

[1]) H. et R. in textu ἅπαξ ἐξεδέχετο, R. in notis ἀπεξεδέχετο. Cfr. ed. Lachm. p. 285. et p. 487.

[2]) ὑπεδήσατο. In Cod. Bodlej. legitur ὑπεδύσατο (R.) sicque legit Ferrar., vertit enim: „subinduit;“ male, nam alluditur ad ὑποδήματα. (H. et R.) Idem Cod. Bodlej. mox habet ὑποδυσάμενος, et paulo post bis ὑπεδύσατο. R.

[3]) Rom. XIV, 9., ubi Χριστός legitur pro Ἰησοῦς, atque ἔζησεν pro ἀνέστη.

20. *Οὐ ταὐτὸν δὲ τὸ μὴ εἶναι Ἱκανὸν τῷ μὴ εἶναι Ἄξιον ἀναγράφει* [1]) *ὁ Ἰωάννης. Δυνατὸν γὰρ μὴ ὄντα ἄξιον γενέσθαι ἱκανόν· δυνατὸν δὲ καὶ ἄξιον ὄντα μηδέπω εἶναι ἱκανόν. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον δίδοται τὰ χαρίσματα, καὶ οὐ μόνον κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, φιλανθρώπου ἂν εἴη Θεοῦ ἔργον, προορωμένου βλάβην ἀπὸ οἰήματος ἐπακολουθήσοντος, ἢ φυσιώσεως, τὸ καὶ τῷ ἀξίῳ ποτὲ μὴ διδόναι τὴν ἱκανότητα. Οἰκεῖον δὲ τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ νικᾷν ἐν τῷ εὐεργετεῖν τὸν εὐεργετούμενον, προλαμβάνοντα τὸν ἐσόμενον Ἄξιον, καὶ πρὶν γένηται Ἄξιος κοσμοῦντα αὐτὸν τῇ ἱκανότητι, ἵνα μετὰ τὴν ἱκανότητα ἔλθῃ ἐπὶ τὸ γενέσθαι Ἄξιος, καὶ μὴ πάντως* [2]) *ἀπὸ τοῦ εἶναι Ἄξιος, φθάνων τὸν δωρούμενον καὶ προλαβὼν αὐτοῦ τὰς χάριτας, ἔλθῃ ἐπὶ τὸ γενέσθαι Ἱκανός. Ὁ τοίνυν Ἰωάννης φησὶ παρὰ μὲν τοῖς Τρισὶν οὐκ εἶναι Ἱκανὸς, παρὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ οὐκ εἶναι Ἄξιος. Οὐκ ἀποκλείεται δὲ ὅς γε ἔλεγεν οὐδέπω ὢν Ἱκανὸς γεγονέναι Ἱκανὸς, εἰ καὶ μὴ ἄξιός πω ἦν· καὶ πάλιν ὅτε ἔλεγεν, οὐκ εἶναι Ἄξιος, οὐκ ὢν Ἄξιος ἐφθακέναι ἐπὶ τὸ γεγονέναι Ἄξιος· εἰ μὴ ἄρα τις ἐρεῖ, ἐπὶ τὸ κατ᾿ ἀξίαν τῆς λύσεως καὶ βαστάξεως* [3]) *αὐτῶν μὴ χωροῦσαν τὴν θνητὴν φύσιν ἥκειν ποτὲ, ἀληθευόμενον ἔχειν τὸ μηδέποτε γενέσθαι Ἱκανὸν λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων καὶ Ἄξιον τοῦ αὐτοῦ. Ὅσα δὲ ἐὰν χωρήσωμεν, ἔτι ὑπολείπεται τὰ μηδέπω νενοημένα, ἐπεί· „ὅταν* [4]) *συντελέσῃ ἄνθρωπος, τότε ἄρχεται, καὶ ὅταν παύσηται, τότε ἀπορηθήσεται“ κατὰ τὴν Ἰησοῦ υἱοῦ Σειρὰχ Σοφίαν.*

---

[1]) Ev. Joann. I, 27. coll. Marc. I, 7. — Rom. XII, 6.

[2]) Cod. Bodlejanus *πάντα*. R.

[3]) *καὶ βαστάξεως*. In Codd. Reg. et Barb. deest *καί*. R. — H. in textu Cod. Reg. sequitur atque *αὐτῶν* exhibet pro *αὐτῶν*, marg. tamen *καί* adscripsit.

[4]) Sap. Sirach XVIII, 7. — H. et R. in textu *παύσῃ*, R. tamen (cfr. loc. l.) in notis: „Cod. Bodlej. *παύσηται*.“

21. Ἔτι περὶ τῶν ὑποδημάτων τῶν παρὰ τοῖς τρισὶν οὕτως ὀνομασθέντων Εὐαγγελισταῖς διαλάβωμεν, συγκρίνοντες ἐκεῖνα τῷ παρὰ τῷ μαθητῇ Ἰωάννῃ ἑνικῶς ὀνομασθέντι· „οὐκ εἰμὶ γάρ, φησὶν, ἐγὼ ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος.“ Τάχα οὖν νικώμενος ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος δωρεὰν εἴληφε, μηδέπω ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτῷ ἄξιος ὢν λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ἑτέρου τῶν ὑποδημάτων, νοήσας αὐτοῦ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἐπιδημίαν, περὶ ἧς καὶ μαρτυρεῖ. Ἐπεὶ δὲ ἔλειπεν αὐτῷ ἡ περὶ τῶν ἑξῆς κατάληψις, οὐκ εἰδότι, πότερον Ἰησοῦς ἐστιν ὁ κἀκεῖ ἐρχόμενος, ὅπου ἀπὸ τῆς φυλακῆς γίνεσθαι ἔμελλεν ἀποκεφαλισθεὶς, ἢ ἕτερον προσδοκᾷν ἐχρῆν, διὰ τοῦτο, τὴν σαφέστερον ὕστερον ἐπαπόρησιν ἡμῖν δηλουμένην καὶ νῦν αἰνιττόμενος, φησὶ τό· „οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. Ὁ δὲ οἰόμενος περιεργότερον τοῦτο εἰρῆσθαι, εἰς ταὐτὸν συνάξει τὸ τῶν ὑποδημάτων καὶ τοῦ ὑποδήματος, ἵνα οἱονεὶ λέγῃ· οὐδαμῶς ἄξιός εἰμι λῦσαι τὸν ἱμάντα, οὐδὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν, κἂν τοῦ ἑνὸς ὑποδήματος, ἢ καὶ οὕτως δυνατὸν εἰς ἓν συνάγεσθαι τὰ παρὰ τοῖς Τέσσαρσιν[1]) εἰρημένα. Εἰ γὰρ ὁ Ἰωάννης συνίει μὲν τὰ περὶ τῆς ἐνταῦθα αὐτοῦ ἐπιδημίας, ἐπηπόρει[2]) δὲ περὶ τῶν ἑξῆς, ἀληθεύει λέγων καὶ τὸ μὴ εἶναι ἱκανὸν λύειν τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων· οὐ γὰρ λύει ἀμφότερα λύσας τοῦ ἑνός. Ἀληθεύει δὲ λέγων καὶ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος, ἐπεὶ, ὡς προείρηται, ἔτι διαπορεῖ περὶ τοῦ, πότερον αὐτός ἐστιν ἐρχόμενος, ἢ ἕτερος, ὁ κἀκεῖ προσδοκητέος.

22. Καὶ[3]) περὶ τοῦ δέ· „μέσος ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν

---

[1]) Cod. Reg. (H. in textu) perperam περὶ τοῦ τέσσαρσιν. R. — Huet. ad marg.: „scrib. περὶ τούτου, ἢ παρὰ τοῖς κ. τ. λ.“

[2]) Cod. Bodlejanus ἐνηπόρει. R.

[3]) Καὶ—δέ. Cod. Bodlej. περὶ δὲ τοῦ. R. — Ev. Joann. I, 26. — 3.

ὑμεῖς οὐκ οἴδατε·“ ταῦτα διαληπτέον περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Λόγου, δι᾽ οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ὑφεστηκότος οὐσιωδῶς κατὰ τὸ ὑποκείμενον, τοῦ αὐτοῦ ὄντος τῇ σοφίᾳ. Οὗτος γὰρ δι᾽ ὅλης πεφοίτηκε τῆς κτίσεως, ἵνα ἀεὶ τὰ γινόμενα δι᾽ αὐτοῦ γίνηται, καὶ περὶ παντὸς οὑτινοσοῦν ἀεὶ ἀληθὲς ἦν τό· „πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν·“ καὶ τό· „πάντα[1]) ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.“ Εἰ δὲ δι᾽ ὅλης τῆς κτίσεως πεφοίτηκε, δῆλον ὅτι καὶ τῶν πυνθανομένων· „τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς, οὐδὲ Ἠλίας, οὐδὲ ὁ προφήτης;“ μέσος ἕστηκεν ὁ αὐτὸς καὶ βέβαιος ὢν λόγος, ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐστηριγμένος πανταχοῦ· ἢ τό· „μέσος ὑμῶν ἕστηκεν·“ ἀκουέσθω, ὅτι ὑμῶν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸ εἶναι ὑμᾶς λογικοὺς, μέσος ὑμῶν ἑστὼς, τῷ τοῦ παντὸς σώματος ἐν μέσῳ εἶναι τὸ ἡγεμονικὸν ἀποδείκνυται κατὰ τὰς γραφὰς ἐν τῇ καρδίᾳ τυγχάνον. Οἱ τοίνυν ἔχοντες τὸν λόγον ἐν μέσῳ ἑαυτῶν, μὴ διαλαμβάνοντες δὲ περὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ, μηδὲ ἀπὸ ποίας πηγῆς καὶ ἀρχῆς ἐλήλυθεν, μηδ᾽ ὅπως ποτὲ συνέστησεν[2]) αὐτοῖς, οὗτοι μέσον αὐτὸν ἔχοντες οὐκ ἴσασιν. Ὁ δὲ Ἰωάννης αὐτὸν οἶδε· τὸ γάρ· „ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε·“ ὀνειδιστικῶς λεγόμενον[3]) πρὸς τοὺς Φαρισαίους, ἐμφαίνει τῷ λόγῳ[4]) τὸ ἐπιμελῶς ἐγνωκέναι τὸν ὑπ᾽ ἐκείνων ἀγνοούμενον. Διὸ καὶ γινώσκων αὐτὸν ὁ Βαπτιστὴς οἶδεν ὀπίσω αὐτοῦ ἐρχόμενον, τὸν ἐν μέσῳ τυγχάνοντα, τουτέστι μεθ᾽ αὐτὸν[5]) καὶ τὴν ὑφ᾽ αὐτοῦ ἐν τῷ βαπτίσματι

---

[1]) Psalm. CIV, 24 (CIII). — Ev. Joann. I, 25.

[2]) συνέστησεν αὐτοῖς. R. absque causa in notis: „legendum vel συνέστησεν αὐτούς, vel συνέστηκεν αὐτοῖς.“

[3]) Ita Cod. Bodlej. recte, Reg. (H. in textu) male γενόμενον. R. — Huet. ad marg.: „scrib. λεγόμενον.“

[4]) Edit. Huet. habet ἐμφαίνει τὸν λόγον, τῷ ἐπιμελῶς ἐγνωκέναι τὸ ὑπ᾽ ἐκείνων κ. τ. λ., sed Cod. Bodlejan. ut in nostro textu. R.

[5]) H. μετ᾽ αὐτόν, R. μετ᾽ αὐτόν; uterque ὑπ᾽ αὐτοῦ.

διδασκαλίαν ἐπιδημοῦντα τοῖς κατὰ λόγον ἀπολουσαμένοις. Οὐ ταὐτὸν δὲ σημαίνεται ἐκ τῆς „ὀπίσω" φωνῆς ἐνθάδε, καὶ ὅταν ὁ Ἰησοῦς πέμπῃ ἡμᾶς ὀπίσω ἑαυτοῦ· ἐκεῖ μὲν γὰρ, ἵνα κατ' ἴχνη βαίνοντες αὐτοῦ φθάσωμεν πρὸς τὸν πατέρα, ὀπίσω αὐτοῦ γίνεσθαι κελευόμεθα· ἐνθάδε δὲ,[1] *ἵνα δηλωθῇ τὸ μετὰ τὰς Ἰωάννου διδασκαλίας, — ἐπεὶ „ἐλήλυθεν οὗτος, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ" —, τοῖς προευτρεπισαμένοις ἐπιδημεῖν, προκεκαθαρμένοις διὰ τῶν ἡττόνων πρὸς*[2] *τὸν τέλειον λόγον. Προηγουμένως μὲν οὖν ἕστηκεν ὁ πατὴρ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος ὤν· ἕστηκε δὲ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀεὶ ἐν τῷ σώζειν, κἂν γένηται σὰρξ, κἂν μέσος ᾖ ἀνθρώπων, οὐ καταλαμβανόμενος, ἀλλ' οὐδὲ βλεπόμενος. Ἕστηκε δὲ καὶ διδάσκων, προκαλούμενος πάντας ἐπὶ τὸ πίνειν ἀπὸ τῆς ἀφθόνου πηγῆς αὐτοῦ· „εἱστήκει γὰρ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἔκραξε λέγων· ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω."*

23. *Ὁ δὲ Ἡρακλέων τό· „μέσος ὑμῶν ἕστηκε" φησὶν ἀντὶ τοῦ· „„ἤδη πάρεστι, καὶ ἔστιν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἐμφανής ἐστιν ἤδη πᾶσιν ὑμῖν."" Διὰ τούτων δὲ περιαιρεῖ τὸ*[3] *παρασταθὲν περὶ τοῦ διαπεφοιτηκέναι αὐτὸν δι' ὅλου τοῦ κόσμου. Λεκτέον γὰρ πρὸς αὐτόν· πότε γὰρ οὐ πάρεστιν; πότε δ' οὐκ ἔστιν ἐν τῷ κόσμῳ; καὶ ταῦτα τοῦ εὐαγγελίου λέγοντος· „ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ*[4] *ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω." Καὶ διὰ*

---

[1]) Cod. Bodl. *ἐνθάδε δέ*, Reg. (H. in textu) *ἐνθάδε*. R. — Huet. ad marg.: scrib. *ἐνθάδε δέ*. — Ev. Joann. I, 7.

[2]) Cod. Bodlej. *πρός*, Reg. (H. in textu) male *καί*. — H. ad marg.: *ἴσως· πρός*. — Ev. Joann. VII, 37.

[3]) Cod. Bodlej. *περιαιρεῖ τό*, Reg. (H. quoque) *περιῃρεῖτο*. R.

[4]) *καὶ ——— ἔγνω*. Haec verba, quae in Cod. Reg. (atque in ed. Huet.) omissa sunt, restituuntur e Cod. Bodlej. R. — Cfr. Ev. Joann. I, 10.

τοῦτο καὶ οὗτοι, πρὸς οὓς ὁ λόγος ὁ „ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε," οὐκ οἴδασιν αὐτὸν, ἐπεὶ οὐδέπω τοῦ κόσμου ἐξεληλύθασιν, ὁ δὲ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Ποῖον δὲ χρόνον διέλειπε τοῦ ἐν ἀνθρώποις εἶναι; ἢ οὐκ ἐν Ἡσαΐᾳ ἦν, λέγοντι· „πνεῦμα[1]) κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με·" καί· „ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσι;" Λεγέτωσαν δὲ εἰ μὴ καὶ ἐν Δαβὶδ ἦν, οὐκ ἀφ' αὑτοῦ λέγοντι· „ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ·" καὶ ὅσα ἐκ προσώπου Χριστοῦ ἐν Ψαλμοῖς ἀναγέγραπται. Καὶ τί με δεῖ καθ' ἕκαστον ἀποδεικνύναι, δυσεξαρίθμητον ὄντως,[2]) παραστῆσαι ἐναργῶς δυνάμενον, ὅτι ἀεὶ ἐν ἀνθρώποις[3]) ἦν, πρὸς τὸ ἐλέγξαι οὐχ ὑγιῶς εἰρημένον τό· „„ἤδη πάρεστι καὶ ἔστιν ἐν κόσμῳ καὶ ἐν ἀνθρώποις"" εἰς διήγησιν παρὰ τῷ Ἡρακλέωνι τοῦ· „μέσος ὑμῶν ἕστηκεν;" Οὐκ ἀπιθάνως δὲ παρ' αὐτῷ λέγεται, ὅτι τό· „ὀπίσω μου ἐρχόμενος·" τὸ πρόδρομον εἶναι τὸν Ἰωάννην τοῦ Χριστοῦ δηλοῖ· ἀληθῶς γὰρ ὡσπερεὶ οἰκέτης ἐστὶ προτρέχων τοῦ κυρίου. Πολὺ δὲ ἁπλούστερον τό· „οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος·" ἐξείληφεν, ὅτι „„οὐδὲ τῆς ἀτιμοτάτης ὑπηρεσίας τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν ἄξιος εἶναι διὰ τούτων ὁ Βαπτιστὴς ὁμολογεῖ."" Πλὴν μετὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν οὐκ ἀπιθάνως ὑποβέβληκε τό· „„οὐκ ἐγώ εἰμι ἱκανὸς, ἵνα δι' ἐμὲ κατέλθῃ ἀπὸ μεγέθους, καὶ σάρκα λάβῃ ὡς ὑπόδημα, περὶ ἧς ἐγὼ λόγον ἀποδοῦναι οὐ δύναμαι, οὐδὲ διηγήσασθαι, ἢ ἐπιλῦσαι τὴν περὶ αὐτῆς οἰκονομίαν."" Ἁδρότερον δὲ καὶ μεγαλοφυέστερον

---

[1]) Jes. LXI, 1. et LXV, 1., ubi ἐγενήθην exstat pro ἐγενόμην. — Psalm. II, 6.

[2]) Cod. Bodlej. δυσεξαριθμήτου ὄντος. R.

[3]) H. et R. in textu h. l. et lin. seq. ἐν ἀνθρώπῳ, R. tamen in notis: Cod. Bodlej. ἐν ἀνθρώποις." Cfr. pag. 234. lin. 6. a fine textus.

ὁ αὐτὸς Ἡρακλέων κόσμον τὸ ὑπόδημα ἐκδεξάμενος μετέστη ἐπὶ τὸ ἀσεβέστερον ἀποφήνασθαι ταῦτα πάντα δεῖν ἀκούεσθαι καὶ[1]) περὶ τοῦ προσώπου τούτου διὰ τοῦ Ἰωάννου νοουμένου. Οἴεται γὰρ τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου ἐλάττονα ὄντα τοῦ Χριστοῦ τοῦτο ὁμολογεῖν διὰ τούτων τῶν λέξεων, ὅπερ ἐστὶ πάντων ἀσεβέστατον· ὁ γὰρ πέμψας αὐτὸν πατὴρ, ὁ τῶν ζώντων Θεὸς, ὡς αὐτὸς Ἰησοῦς[2]) μαρτυρεῖ, τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακὼβ, ὁ διὰ τοῦτο κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι πεποίηκεν αὐτὰ, οὗτος καὶ μόνος ἀγαθὸς καὶ μείζων τοῦ πεμφθέντος. Εἰ δὲ καὶ, ὡς προειρήκαμεν, ἁδρότερον νενόηται καὶ πᾶς ὁ κόσμος ὑπόδημα εἶναι τῷ Ἰησοῦ τῷ Ἡρακλέωνι, ἀλλ' οὐκ οἶμαι δεῖν συγκατατίθεσθαι. Πῶς γὰρ μετὰ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς σωθήσεται τό· „οὐρανός[3]) μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου·" μαρτυρούμενον ὡς περὶ τοῦ πατρὸς εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ; Μὴ[4]) γὰρ ὀμόσητε, φησὶ, τὸν οὐρανὸν, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, μηδὲ τὴν γῆν, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστι τῶν ποδῶν

---

1) καὶ περὶ τοῦ προσώπου τούτου κ. τ. λ. H. et R. in notis: „Sic habent Codd. mss., Regius (H. et R.), Barberin. et Bodlejan. (R.), a quibus non recessit Perion.; aliter tamen legend. esse suadet ipse oration. contextus et Ferrar. interpretatio. (H. et R.) — Huet. sic emendavit: καὶ περὶ τοῦ δημιουργοῦ τοῦ κόσμου, τοῦ προσώπου τούτου διὰ τοῦ Ἰωάννου νοουμένου. — Qua quid. emendatione, per se non omni ex parte spernenda, vix ac ne vix quidem, sive ad verba περὶ τοῦ προσώπου τούτου, sive ad seqq. οἴεται κ. τ. λ. respexerimus, opus esse dixerim.

2) Matth. XXII, 32. — Luc. XVIII, 19. Ev. Joann. XIV, 28.

3) Jes. LXVI, 1., ubi ὁ οὐρανός μου κ. τ. λ. leguntur.

4) Matth. V, 34. 35., qui loc. nostro coll. disparem praebet rationem.

αὐτοῦ.“ Πῶς δὲ μετὰ τοῦ, τὸν[1]) ὅλον κόσμον ὑπόδημα νοεῖσθαι τοῦ Ἰησοῦ, παραστῆσαι νοήσεται τό· „οὐχὶ[2]) τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει κύριος·“ Πλὴν ἄξιον ἐπιστῆσαι, πότερον τῷ τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν διαπεφοιτηκέναι δι' ὅλου τοῦ κόσμου, τὸν δὲ πατέρα ἐν τῷ υἱῷ εἶναι, ὡς παρεθέμεθα, τὰ ῥητὰ δεῖ νοῆσαι, ἢ ὁ προηγουμένως περιζωσάμενος πᾶσαν τὴν κτίσιν, παρὰ τὸ τὸν υἱὸν εἶναι ἐν αὐτῷ ἐχαρίσατο τῷ Σωτῆρι, ὡς μετ' αὐτὸν δευτέρῳ καὶ Θεῷ λόγῳ τυγχάνοντι, δι' ὅλης ἐφθακέναι[3]) τῆς κτίσεως. Καὶ μάλιστα τοῖς δυναμένοις κατανοεῖν τὴν τοῦ τηλικούτου οὐρανοῦ ἀδιάλειπτον κίνησιν, ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμὰς συμπεριάγοντος[4]) ἑαυτῷ τὸ τοσοῦτο τῶν ἀστέρων πλῆθος, ἄξιον ἔσται ζητήσεως περὶ τοῦ· τίς ἡ ἐνυπάρχουσα δύναμις τοσαύτη καὶ τηλικαύτη τῷ παντὶ κόσμῳ. Ἕτερον γὰρ παρὰ[5]) τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ταύτην τολμῆσαι εἰπεῖν, μήποτε οὐκ ἔστιν εὐσεβές.

24. „Ταῦτα[6]) ἐν Βηθαβαρᾷ[7]) ἐγένετο πέραν τοῦ

---

[1]) Huetius minus accurate τοῦτον, pro τοῦ, τόν.

[2]) Jerem. XXIII, 24.

[3]) ἐφθακέναι. H. sine justa causa ad marg.: „scribas πεφοιτηκέναι“ item R. in notis: „forte legendum etc.“

[4]) Ita Cod. Bodlej., ed. Huet. συμπεριάγοντα.

[5]) Editio Huetii male περὶ τόν. R.

[6]) Ev. Joann. I, 28., ubi ὁ Ἰωάννης legitur.

[7]) Βηθαβαρᾷ. H. et R. h. l. in textu Βηθαρᾷ, pag. 238. lin. 6. Βηθαβαρᾷ, et pag. 238. lin. 14. Βηθαρᾷ; iidem in notis: „Origenes in Catena quadam Regia in Joann. I, 28.: χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὰ ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων Βηθαβαρᾷ περιέχει· ἡ γὰρ Βηθανία οὐχὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ἀλλ' ἐγγύς που τῶν Ἱεροσολύμων ἐστίν. Infra scriptum aliquando reperias Βηθαραβᾷ (cfr. pag. 242. not. 5.), aliquando Βηθαβαρᾷ, quae vera lectio est, et quam secutum esse Originem certum est juxta Codd. Graeçorum fidem, etc. Vertit utrobique Ferrar.: „Be-

Ἰορδάνου, ὅπου ἦν Ἰωάννης βαπτίζων.“ Ὅτι μὲν σχεδὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἀντιγράφοις κεῖται· „ταῦτα ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο“ οὐκ ἀγνοοῦμεν, καὶ ἔοικε τοῦτο καὶ ἔτι πρότερον γεγονέναι· καὶ παρὰ Ἡρακλέωνι γοῦν Βηθανίαν ἀνέγνωμεν. Ἐπείσθημεν δὲ μὴ δεῖν „Βηθανίᾳ“ ἀναγινώσκειν, ἀλλὰ „Βηθαβαρᾷ,“ γενόμενοι ἐν τοῖς τόποις ἐπὶ ἱστορίαν τῶν ἰχνῶν Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν προφητῶν. Βηθανία[1]) γὰρ, ὡς ὁ αὐτὸς Εὐαγγελιστής φησι, ἡ πατρὶς Λαζάρου καὶ Μάρθας καὶ Μαρίας, ἀπέχει τῶν Ἱεροσολύμων σταδίους δέκα πέντε· ἧς πόῤῥω ἐστὶν ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς ὡς ἀπὸ σταδίων πλατεῖ λόγῳ ρπ΄. Ἀλλ᾽ οὐδὲ ὁμώνυμος τῇ Βηθανίᾳ τόπος ἐστὶν περὶ τὸν Ἰορδάνην· δείκνυσθαι δὲ λέγουσι παρὰ τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἰορδάνου τὰ Βηθαβαρᾶ, ἔνθα ἱστοροῦσι τὸν Ἰωάννην βεβαπτικέναι. Ἔστι τε ἡ ἑρμηνεία τοῦ ὀνόματος ἀκόλουθος τῷ βαπτίσματι τοῦ ἑτοιμάζοντος κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον· μεταλαμβάνεται γὰρ εἰς οἶκον κατασκευῆς, ἡ δὲ Βηθανία εἰς οἶκον ὑπακοῆς. Ποῦ γὰρ ἀλλαχόσε ἐχρῆν βαπτίζειν τὸν ἀποσταλέντα ἄγγελον πρὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, κατασκευάσαι τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἢ εἰς τὸν τῆς κατασκευῆς οἶκον; Ποία δὲ οἰκειοτέρα πατρὶς τῇ τὴν ἀγαθὴν μερίδα[2]) ἐκλεξαμένῃ μὴ ἀφαιρουμένην αὐτῆς Μαριὰμ, καὶ τῇ περισπωμένῃ διὰ τὴν Ἰησοῦ ὑποδοχὴν Μάρθᾳ, καὶ τῷ τούτων ἀδελφῷ, φίλῳ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένῳ, Λαζάρῳ, ἢ Βηθανία ὁ τῆς ὑπακοῆς οἶκος; Οὐ καταφρονητέον οὖν τῆς περὶ τὰ ὀνόματα ἀκριβείας τῷ ἀπαραλείπτως βουλομένῳ συνιέναι τὰ ἅγια γράμματα. Τὸ μέντοι γε ἡμαρτῆσθαι ἐν τοῖς Ἑλλη-

---

thabara, adeo ut sic ipsius habuisse Codicem dubium non sit. Verumtamen in Cod. Bodlej. nec non in Cod. Barber. utrobique legitur *Βηθαρᾷ* non *Βηθαβαρᾷ*.“

1) Ev. Joann. XI, 1. 18.

2) Luc. X, 41. 43. — Ev. Joann. XI, 11.

νικοῖς ἀντιγράφοις τὰ περὶ τῶν ὀνομάτων πολλαχοῦ, καὶ ἀπὸ τούτων ἄν τις πεισθείη ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις. Ἡ περὶ τοὺς ὑπὸ τῶν δαιμονίων κατακρημνιζομένους καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ συμπνιγομένους χοίρους οἰκονομία ἀναγέγραπται γεγονέναι ἐν τῇ χώρᾳ[1]) τῶν Γερασηνῶν. Γέρασα δὲ τῆς Ἀραβίας ἐστὶ πόλις, οὔτε θάλασσαν, οὔτε λίμνην πλησίον ἔχουσα. Καὶ οὐκ ἂν οὕτως προφανὲς ψεῦδος καὶ εὐέλεγκτον οἱ Εὐαγγελισταὶ εἰρήκεσαν, ἄνδρες ἐπιμελῶς γινώσκοντες τὰ περὶ τὴν Ἰουδαίαν. Ἐπεὶ δὲ ἐν ὀλίγοις εὕρομεν· „εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν“ καὶ πρὸς τοῦτο λεκτέον. Γάδαρα γὰρ πόλις μέν ἐστι τῆς Ἰουδαίας, περὶ ἣν τὰ διαβόητα θερμὰ τυγχάνει, λίμνη δὲ κρημνοῖς παρακειμένη οὐδαμῶς ἐστιν ἐν αὐτῇ[2]) ἢ θάλασσα. Ἀλλὰ Γέργεσα, ἀφ᾽ ἧς οἱ Γεργεσαῖοι, πόλις ἀρχαία περὶ τὴν νῦν καλουμένην Τιβεριάδα λίμνην, περὶ ἣν κρημνὸς παρακείμενος τῇ λίμνῃ, ἀφ᾽ οὗ δείκνυται τοὺς χοίρους ὑπὸ τῶν δαιμόνων καταβεβλῆσθαι. Ἑρμηνεύεται[3]) δὲ ἡ Γέργεσα· παροικία ἐκβεβληκότων, ἐπώνυμος οὖσα τάχα προφητικῶς οὗ περὶ τὸν Σωτῆρα πεποιήκασι παρακαλέσαντες αὐτὸν μεταβῆναι ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν οἱ τῶν χωρίων[4]) πολῖται.

---

[1]) Matth. VIII, 28. 32. Marc. V, 1. 13. Luc. VIII, 26. 33. 37.

[2]) Ed. Huet. in textu habet ἐν αὐτῇ θαλάσσᾳ (non θάλασσα, ut R. affert). R. — Id. tamen H. ad marg.: scrib. ἐν αὐτῇ ἡ θάλασσα.

[3]) Infra Tom. X, 10.: ὥσπερ τὰ Γέργεσα, ἔνθα παρεκάλεσαν αὐτὸν μεταβῆναι ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν οἱ τῶν χωρίων (χοίρων) πολῖται, ἑρμηνεύεται· παροικία ἐκβεβληκότων. Quasi ex hac expulsione id nominis tum primum sortita fuerit. H. et R.

[4]) χωρίων. H. et R. in textu χοίρων, H. tamen in notis: „ita Cod. Reg. et reliqui (R. teste) cum Perion.; et infra Tom. X, 10. οἱ τῶν χοίρων πολῖται. Ferrar. utrobique χωρίων, quod malim.“ Item H. ad marg.:

Τὸ δ' ὅμοιον περὶ τὰ ὀνόματα σφάλμα πολλαχοῦ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἔστιν ἰδεῖν, ὡς ἠκριβώσαμεν ἀπὸ Ἑβραίων μαθόντες, καὶ τοῖς ἀντιγράφοις αὐτῶν τὰ ἡμέτερα συγκρίναντες, μαρτυρηθεῖσιν ὑπὸ τῶν μηδέπω διαστραφεισῶν ἐκδόσεων Ἀκύλου καὶ Θεοδοτίωνος καὶ Συμμάχου. Ὀλίγα τοίνυν παραθησόμεθα ὑπὲρ τοῦ τοὺς φιλομαθεῖς ἐπιστρεφεστέρους γενέσθαι περὶ ταῦτα· εἷς τῶν υἱῶν Λευὶ ὁ πρῶτος Γεσὼν[1]) *ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἀντιγράφων ὠνόμασται ἀντὶ τοῦ Γηρσὼν, ὁμώνυμος τυγχάνων τῷ πρωτοτόκῳ Μωσέως, ἑκατέρων διὰ τὴν παροικίαν ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ γεννηθέντων τοῦ ὀνόματος ἑτοίμως κειμένου. Πάλιν τῷ Ἰούδᾳ παρ' ἡμῖν μὲν ὁ δεύτερος Αὐνὰν*[2]) *εἶναι λέγεται, παρὰ δὲ Ἑβραίοις Ὠνάν ἐστι, πόνος αὐτῶν. Πρὸς τούτοις ἐν ταῖς ἀπάρσεσι τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς*[3]) *εὕρομεν, ὅτι „ἀπῆραν ἐκ Σοχὼθ καὶ παρενέβαλον εἰς*[4]) *Βουθάν·“ τὸ δὲ Ἑβραϊκὸν ἀντὶ Βουθὰν „Αἰμὰν“ λέγει. Καὶ τί με δεῖ διατρίβοντα πλείονα παρατίθεσθαι, παρόντος τῷ*

„scribas *χωρίων.*“ Cfr. Matth. VIII, 34. Marc. V, 17. Luc. VIII, 37.

[1]) Genes. XLVI, 11., Exod. VI, 16. Num. III, 17. XXVI. 57. I Paral. VI, 1. 16. XXIII, 15. Exod. II, 22., quib. locis partim *Γηρσών*, partim *Γεδσών*, partim *Γηρσάμ* LXX interpretes exhibent.

[2]) Genes. XXVIII, 4. XLVI, 12. Num. XXVI, 19. I Paral. II. 3.

[3]) Num. XXIII, 6., ubi *Σοκχὼθ* scriptum legitur.

[4]) *εἰς Βουθάν κ. τ. λ.* H. in notis: „Hic hariolatus est Perionius pro *Βουθάν* scribendum *Αἰθάν*. Sed omnino retinendum *Βουθάν*, quod edd. omn. vers. LXX virorum praeferunt etc. Pro *Αἰμάν* autem, quod sequitur apud Orig., legend. videtur *Αἰθάμ*; id enim V. T. Codd. perpetuo consensu habent.“ Ita Huet. per se quidem coll. l. l. non male disputat, minus recte tamen, si, quae supra Orig. dixit pag. huj. lin. 1. et seqq. contuleris.

βουλομένῳ τοῦ ἐξετάζειν καὶ γινώσκειν τὰ κατὰ τὰ ὀνόματα ἀληθῆ; Μάλιστα δὲ ὑποπτευτέον τοὺς τόπους τῶν γραφῶν, ἔνθα κατάλογός ἐστιν ἅμα ὀνομάτων πλειόνων, ὡς ἐν τῷ Ἰησοῦ τὰ περὶ τῆς κληροδοσίας, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Παραλειπομένων ἀρχῆθεν ἑξῆς μέχρι τοῦ ἐγγύς που ὑπὲρ τὸν Λαυ [1]) * · ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ Ἔσδρᾳ. Καὶ οὐ καταφρονητέον τῶν ὀνομάτων, πραγμάτων σημαινομένων ἀπ᾽ αὐτῶν χρησίμων τῇ τῶν τόπων ἑρμηνείᾳ. Οὐκ εὔκαιρον δὲ νῦν τὸν περὶ τῆς θεωρίας τῶν ὀνομάτων ἐξετάσαι λόγον, ἀφέμενον τῶν προκειμένων.

25. Ἴδωμεν τοίνυν τὰ τῆς εὐαγγελικῆς λέξεως. Ἰορδάνης μὲν ἑρμηνεύεται· „Κατάβασις αὐτῶν.“ Τούτῳ δὲ, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, γειτνιᾷ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰαρὲδ, ὃ καὶ αὐτὸ ἑρμηνεύεται· „Καταβαίνων,“ ἐπειδήπερ γεγένηται τῷ Μαλελεὴλ, ὡς ἐν τῷ Ἐνὼχ γέγραπται, — εἴ τῳ φίλον παραδέχεσθαι ὡς ἅγιον τὸ βιβλίον —, ταῖς ἡμέραις τῆς τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ καταβάσεως ἐπὶ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων· ἥντινα κατάβασιν αἰνίσσεσθαί τινες ὑπειλήφασι τὴν τῶν ψυχῶν κάθοδον ἐπὶ τὰ σώματα, θυγατέρας ἀνθρώπων τροπικώτερον τὸ γήϊνον

---

[1]) H. in textu Λαῦν, R. Λαυ *; H. in notis: „postremam hanc vocem non reddit Ferrar., sive quod ex ipsius abfuerit Cod., sive quod vocem nihili, quomodo redderet, non habuerit. Quid si legamus: ὑπὲρ τὸν Σαούλ, vel ὑπὲρ τὸν Δᾶδ, contracte pro Δαυίδ (Δαβίδ). Sensus erit: suspecta debent esse loca, ubi complura nomina recensentur, velut in Jesu Nave et in primo Paralipomenon, ab initio libri ad eum circiter locum, ubi res Saulis, vel res Davidis commemorantur, h. e. ad cap. usque X.; ab hoc enim loco infrequentiores sunt prolixae illae nominum propriorum enumerationes.“ — Equidem tum propter simplicitatem mutationis, tum propter verba ἐγγύς που (cfr. I Paral. II, 3.), tum denique propter praecedd. (cfr. p. 240. l. 13.) Αὐνάν legendum esse censeo.

σκῆνος λέγεσθαι ὑπειληφότες. Εἰ δὴ τοῦθ' οὕτως ἔχει, τίς ἂν εἴη ποταμὸς κατάβασις αὐτῶν, ἐφ' ὃν ἐρχόμενον καθαίρεσθαι[1]) δεῖ οὐκ ἰδίαν κατάβασιν καταβεβηκότα, ἀλλὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων, ἢ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν διορίζων τοὺς ὑπὸ Μωσέως κληροδοτουμένους ἀπὸ τῶν διὰ Ἰησοῦ τὰς οἰκείους ἀπολαμβανόντων μερίδας; Τούτου δὴ τοῦ διὰ τοῦ καταβεβηκότος ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσιν, ὡς ἐν ψαλμοῖς[2]) εὕρομεν, τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ, οὐ τὴν αἰσθητὴν Ἱερουσαλὴμ, — οὐ γὰρ ἔχει παρακείμενον ποταμὸν —, ἀλλὰ τὴν ἄμωμον τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, οἰκοδομουμένην ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. Ἰορδάνην μέντοι γε νοητέον τοῦ Θεοῦ λόγον τὸν γενόμενον σάρκα καὶ σκηνώσαντα ἐν ἡμῖν, Ἰησοῦν δὲ τὸν κληροδοτήσαντα ὃ ἀνείληφεν ἀνθρώπινον, ὅπερ ἐστὶ καὶ ἀκρογωνιαῖος λίθος, ὁ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ θεότητι τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γενόμενος τῷ ἀνειλῆφθαι ὑπ' αὐτοῦ λούεται, καὶ τότε χωρεῖ τὴν ἀκέραιον καὶ ἄδολον περιστερὰν τοῦ πνεύματος, συνδεδεμένην αὐτῷ καὶ μηκέτι ἀποπτῆναι δυναμένην· „ἐφ' ὃν[3]) γὰρ, φησὶν, ἐὰν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ.“ Διὰ τοῦτο λαβὼν τὸ πνεῦμα μένον ἐπ' αὐτὸν Ἰησοῦν, ἐν αὐτῷ μείναντι βαπτίζειν τοὺς προσερχομένους[4]) αὐτῷ δυνηθῇ. Πέραν δὲ τοῦ Ἰορδάνου, κατὰ τὰ ἔξω τῆς Ἰουδαίας νεύοντα κλίματα, ἐν τῇ Βηθαβαρᾷ[5]) βαπτίζει ὁ Ἰωάννης, πρόδρομος ὢν τοῦ ἐλη-

---

[1]) Huetius minus accurate καταίρεσθαι.

[2]) Psalm. XLVI, 4. — Ceterum H. et R. οὐ ante τὴν αἰσθητήν κ. τ. λ. omiserunt. — Ephes. II, 20.

[3]) Ev. Joann. I, 33., ubi ἄν receptum legitur pro ἐάν.

[4]) Ita Cod. Bodlej., Reg. (quem H. sequitur) ἐρχομένους. R.

[5]) H. Βηθαβαρᾷ, R. in textu Βηθαραβᾷ, in notis:

λυθότος καλέσαι οὐ δικαίους ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς, διδάσκοντος μὴ χρείαν ἔχειν τοὺς ἰσχύοντας ἰατροῦ,[1]) ἀλλὰ τοὺς κακῶς ἔχοντας· καὶ γὰρ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τὸ λουτρὸν δίδοται.

26. Εἰκὸς δέ τινα τὰς διαφόρους ἐπινοίας τοῦ Σωτῆρος μὴ νενοηκότα προσκόψειν τῇ ἀποδοθείσῃ τῇ περὶ τοῦ Ἰορδάνου ἑρμηνείᾳ, διὰ τὸ λέγειν τὸν Ἰωάννην· „ἐγὼ βαπτίζω[2]) ἐν ὕδατι, ὁ δὲ ἐρχόμενος μετ' ἐμὲ ἰσχυρότερός μου ἐστιν, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ.“ Πρὸς ὃν λεκτέον, ὅτι ὥσπερ ποτὸν τυγχάνων ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος οἷς μέν ἐστιν ὕδωρ, ἑτέροις δὲ οἶνος εὐφραίνων καρδίαν ἀνθρώπου, ἄλλοις δὲ αἷμα διὰ τό· „ἐὰν[3]) μὴ πίητέ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς·“ ἀλλὰ καὶ τροφὴ λεγόμενος οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ νοεῖται ἄρτος ζῶν καὶ σάρξ· οὕτως ὁ αὐτός ἐστι βάπτισμα ὕδατος καὶ πνεύματος καὶ πυρὸς, τισὶ δὲ καὶ αἵματος. Περὶ δὲ τοῦ τελευταίου βαπτίσματος, ὥς τινες, φησὶν ἐν τῷ· „βαπτίσματι[4]) δὲ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πῶς συνέχομαι ἕως ὅτου τελεσθῇ;“ Τούτῳ τε συμφώνως ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὁ μαθητὴς Ἰωάννης[5]) τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα ἀνέγραψε τὰ τρία εἰς ἓν γινόμενα. Καὶ ὁδὸς δήπου καὶ θύρα εἶναι ὁμολογῶν, σαφής ἐστι μηδέπω τυγχάνων θύρα ᾧ ἔτι ὁδός ἐστι, καὶ μηκέτι ὁδὸς ᾧ δὴ θύρα. Πάντες οὖν οἱ στοιχειούμενοι τῇ ἀρχῇ τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, τῇ φωνῇ τοῦ ἐν

„Cod. Barber. *Βηθαρᾷ*, sed omnino legendum ut supra *Βηθαβαρᾷ*.“

[1]) R. in textu *ἰατροῦ*, in notis: „Cod. Bodlej. *ἰατροῦ*, Reg. (quem H. sequitur) *ἰατρῶν*.“

[2]) Matth. III, 11. coll. pag. 224. lin. 8. seqq. — Psalm. CIV, 15.

[3]) Ev. Joann. VI, 53.

[4]) Cod. Bodlej. *βαπτίσματι*, Reg. (quem H. sequitur) *βάπτισμα*. R. Cfr. Luc. XII, 50., ubi *βάπτισμα* exstat.

[5]) I Joann. V, 8. — Ev. Joann. X, 9. XIV, 6.

τῇ ἐρήμῳ βοῶντος· „εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου" προσιόντες, πέραν τοῦ[1]) Ἰορδάνου τυγχανούσῃ παρὰ τῷ οἴκῳ τῆς κατασκευῆς, εὐτρεπιζέσθωσαν πρὸς τὸ δυνηθῆναι διὰ τῆς προετοιμασίας χωρῆσαι τὸν πνευματικὸν λόγον, ἐγγινόμενον διὰ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ πνεύματος. Ἐχομένως δὴ τοῦ προκειμένου τὰ περὶ τοῦ Ἰορδάνου συνάγοντες ἀκριβέστερον τὸν ποταμὸν νοήσωμεν. Ὁ Θεὸς τοίνυν διὰ Μωσέως διαβιβάζει τὸν λαὸν τὴν ἐρυθρὰν[2]) θάλασσαν, αὐτὸ τὸ ὕδωρ αὐτοῖς ποιήσας τεῖχος ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, διὰ δὲ τοῦ Ἰησοῦ τὸν Ἰορδάνην. Ἐντυχὼν δὲ τῇ γραφῇ ὁ Παῦλος, οὐκέτι κατὰ τὴν σάρκα στρατευόμενος αὐτῆς, — ᾔδει γὰρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι —, πνευματικῶς διδάσκει ἡμᾶς ἐξειληφέναι τὰ τῆς κατὰ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν διόδου, λέγων ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους προτέρᾳ· „οὐ[3]) θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωυσῆν[4]) ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον καὶ πάντες τὸ πνευματικὸν ἔπινον πόμα· ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστός." Οἷς ἀκολούθως καὶ ἡμεῖς αἰτήσωμεν λαβεῖν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ νοῆσαι πνευματικῶς τὴν διὰ Ἰησοῦ δίοδον τοῦ Ἰορδάνου, λέγοντες ὅτι εἶπεν ἂν καὶ περὶ ταύτης ὁ Παῦλος· οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες διὰ τοῦ Ἰορδάνου διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Ἰησοῦν ἐβαπτί-

---

1) Huet. τοῦ omisit. — Ev. Joann. I, 23.

2) Exod. XIV, 22. — Jos. III, 15. 16.

3) I Cor. X, 1—4., ubi ἐβαπτίσθησαν legitur pro ἐβαπτίσαντο atque ἔπιον πόμα pro ἔπινον πόμα; porro verba τὸ αὐτὸ — ἔφαγον hoc ordine sese excipiunt: τὸ αὐτὸ πνευμ. ἔφ. βρῶμα; denique non simpliciter τὸ πν. κ. τ. λ., sed τὸ αὐτὸ πν. ἔπινον πόμα edd. exhibent.

4) Ita H. et R. h. l., non Μωσῆν.

σαντο ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῷ ποταμῷ. Τύπος δὲ ὁ διαδεξάμενος ἦν Μωσῆν Ἰησοῦς τοῦ διαδεξαμένου τὴν διὰ τοῦ νόμου οἰκονομίαν τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ· διόπερ εἰ καὶ πάντες ἐκεῖνοι εἰς Μωσῆν βαπτίζονται ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, πικρὸν μέν τι ἔχει καὶ ἁλμυρὸν τὸ ἐκείνων βάπτισμα, ἔτι φοβουμένων τοὺς ἐχθροὺς παρ' αὐτῶν, καὶ ἀναβοώντων πρὸς τὸν κύριον καὶ τῷ Μωσῇ λεγόντων· „παρὰ [1]) τὸ μὴ ὑπάρχειν μνήματα ἐν Αἰγύπτῳ ἐξήγαγες ἡμᾶς θανατῶσαι ἐν τῇ ἐρήμῳ· τί τοῦτο ἐποίησας ἡμῖν, ἐξαγαγὼν ἐξ Αἰγύπτου;“ Τὸ δὲ εἰς Ἰησοῦν βάπτισμα ἐν τῷ ἀληθῶς γλυκεῖ καὶ ποτίμῳ ποταμῷ πολλὰ ἔχει παρ' ἐκεῖνο ἐξαίρετα, ἤδη τρανουμένης καὶ πρέπουσαν τάξιν λαμβανούσης τῆς θεοσεβείας· κιβωτὸς γὰρ τῆς διαθήκης κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ ἱερεῖς καὶ Λευῖται πορεύονται, τοῦ λαοῦ ἑπομένου τοῖς θεραπευταῖς τοῦ Θεοῦ, κἀκείνου δὲ τοῖς χωροῦσι τὴν περὶ ἁγνείας ἐντολήν. Ἰησοῦς δὲ λέγει τῷ λαῷ· „ἁγνίσασθε [2]) εἰς τὴν αὔριον, ποιήσει ἐν ἡμῖν κύριος θαυμάσια.“ Καὶ τοῖς ἱερεῦσι μετὰ τῆς κιβωτοῦ τῆς διαθήκης κελεύει προπορεύεσθαι ἔμπροσθεν τοῦ λαοῦ, ὅτε καὶ τὸ μυστήριον τῆς τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν [3]) οἰκονομίας ἐμφαίνεται, ὑπερυψούμενον ὑπ' αὐτοῦ διδόντος χάρισμα· „ἵν' [4]) ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πα-

---

1) Exod. XIV, 11., ubi pro ἐν Αἰγ. legitur, ἐν γῇ Αἰγύπτῳ.

2) Jos. III, 5., ubi εἰς αὔριον legitur, et verba ποιήσει — θαυμάσια hunc in mod. exhibentur: ὅτι αὔριον ποιήσει κύρ. ἐν ἡμ. θαυμαστά. — 6.

3) Cod. Bodlej. υἱόν, Reg. (quem H. sequitur) Ἰησοῦν. R.

4) Philipp. II, 9—11. — H. et R. ἐξομολογήσεται.

τρός.“ Διὰ γαρ τούτων δηλοῦται ἐν τῷ Ἰησοῦ ἀναγεγραμμένῳ[1]) ταῦτα· „καὶ εἶπε[2]) κύριος πρὸς Ἰησοῦν· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἄρξομαι ὑψῶσαί σε κατενώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ.“ Καὶ ἀκουστέον τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ λέγοντος τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ· „προσάγετε[3]) ὧδε καὶ ἀκούσετε τὸ ῥῆμα κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἐν τούτῳ γνώσεσθε, ὅτι Θεος ζῶν ἐν ὑμῖν ἐστιν·“ ἐν γὰρ τῷ βαπτίσασθαι εἰς Ἰησοῦν γνωσόμεθα, ὅτι Θεὸς ζῶν ἐν ἡμῖν ἐστι. Κἀκεῖ μὲν τὸ Πάσχα ποιήσαντες, ἐν Αἰγύπτῳ, ἀρχὴν τῆς ἐξόδου ποιοῦνται· παρὰ δὲ τῷ Ἰησοῦ μετὰ τὴν δίοδον τοῦ Ἰορδάνου, τῇ δεκάτῃ τοῦ πρώτου μηνὸς[4]) κατεστρατοπέδευσαν ἐν Γαλγάλοις, ὅτε πρῶτον ἔδει λαβόντα τὸ πρόβατον ἐπονομάσαι τοὺς εὐωχηθησομένους μετὰ τὸ Ἰησοῦ βάπτισμα. Καὶ τῇ ἀκροτόμῳ πέτρᾳ ὑπο Ἰησοῦ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, ὅποι ποτὲ ἀπερίτμητοι ἦσαν τῶν ἐξεληλυθότων ἐξ Αἰγύπτου, περιτέμνονται· τὸν δὲ ὀνειδισμὸν τῆς Αἰγύπτου ἀφελεῖν κύριος ὁμολογεῖ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ εἰς Ἰησοῦν βαπτίσματος, ὅτε Ἰησοῦς περιεκάθαιρεν τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. Γέγραπται γάρ· „καὶ εἶπε κύριος τῷ Ἰησοῦ υἱῷ Ναυῆ· ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἀφεῖλον τὸν ὀνειδισμὸν Αἰγύπτου ἀφ' ὑμῶν.“ Τότε ἐποίησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸ Πάσχα τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς, πολλῷ τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ἱλαρώτερον, ὅτε καὶ ἔφαγον ἀπὸ τοῦ σίτου τῆς ἁγίας γῆς ἄζυμα, καὶ νέᾳ τροφῇ τοῦ μάννα κρείττονα. Οὐ γὰρ ὅτε τὴν κατ' ἐπαγγελίαν γῆν ἀπειλήφασι, τοῖς ἐλάττοσιν αὐτοὺς ἑστιᾷ Θεός· οὐ δὲ διὰ τοῦ τηλικούτου Ἰησοῦ ὑποδεεστέρου ἄρτου τυγχάνουσι. Τό τ' ἔσται σαφὲς τῷ τὴν ἀληθῆ ἁγίαν νοήσαντι γῆν καὶ τὴν ἄνω Ἱερου-

---

[1]) Ita R. exhibet, H. contra ἀναγεγραμμένων.

[2]) Jos. III, 7., ubi πάντων υἱῶν legitur.

[3]) Jos. III, 9. 10., ubi προσαγάγετε legitur atque ἀκούσατε.

[4]) Jos. IV, 19. — V, 2. 6. — 9. — 10. 11. 12.

σαλήμ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ αὐτῷ εὐαγγελίῳ κεῖται· „οἱ πατέρες[1]) ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔφαγον τὸ μάννα καὶ ἀπέθανον· Ὁ φαγὼν τοῦτον τὸν ἄρτον ζήσει εἰς τὸν αἰῶνα.“ Τὸ μὲν γὰρ μάννα εἰ καὶ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διδόμενος ἄρτος ἦν προκοπῆς, ἄρτος τοῖς ἔτι παιδαγωγουμένοις χορηγούμενος, ἄρτος τοῖς ὑπὸ[2]) ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους ἁρμονιώτατος. Ὁ καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ γῇ νέος ἀπὸ τοῦ σίτου τῆς γῆς, Ἰησοῦ προξενοῦντος, θεριζόμενος, — ἄλλων μὲν κεκοπιακότων,[3]) τῶν δὲ μαθητῶν αὐτοῦ θεριζόντων —, ἄρτος ἦν ἐκείνου ζωτικώτερος, τοῖς τὴν πατρῴαν κληρονομίαν διὰ τὴν τελειότητα ἀπολαβεῖν[4]) δυναμένοις ἀποδιδόμενος. Διόπερ ὁ μὲν ἐκείνῳ ἔτι παιδευόμενος[5]) τῷ ἄρτῳ, τῷ λόγῳ θάνατον δέξασθαι δύναται, ὁ δὲ φθάσας ἐπὶ τὸν μετ' ἐκεῖνον ἄρτον φαγὼν αὐτὸν ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Ταῦτα δὲ πάντα οὐκ ἀκαίρως οἶμαι παρατεθεῖσθαι τοῦ παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ βαπτίσματος, ἐν Βηθαβαρᾷ[6]) ὑπὸ Ἰωάννου γινομένου, ἐξεταζομένου.

27. Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο παρατηρητέον, ὅτι μέλλων ἀναλαμβάνεσθαι Ἠλίας ἐν συσσεισμῷ[7]) ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν, λαβὼν τὴν μηλωτὴν αὐτοῦ καὶ εἱλήσας ἐπάταξε τὸ ὕδωρ, ὅπερ διῃρέθη ἔνθα καὶ ἔνθα, καὶ διέβησαν

---

[1]) Ev. Joann. VI, 49., ubi ὑμῶν additur voc. πατέρες. De verbis ὁ φάγων — αἰῶνα cfr. vv. 51. et 58.

[2]) Cod. Bodlej. ὑπό, Reg. (ed. H.) ἀπό. R. — Cfr. Gal. IV, 2.

[3]) Ita Cod. Bodlej., Reg. (ed. H.) κεκληκότων. R. — Cfr. Ev. Joann. IV, 38.

[4]) In Cod. R. (quem H. in textu sequitur) legitur δεῖ ἀπολαβεῖν, sed δεῖ omnino superfluum est. et παρέλκει. R. — Item H. ad marginem.

[5]) Ita Cod. Bodlej., Reg. (ed. H.) ἐπιπαιδευόμενος. R.

[6]) H. et R. in textu Βηθαρᾷ, R. tamen in notis: „legendum ut supra Βηθαβαρᾷ.“

[7]) II Reg. (IV Reg.) II, 8. 11. — I Cor. X, 2.

ἀμφότεροι, δηλονότι αὐτὸς καὶ ὁ Ἐλισαῖος· ἐπιτηδειότερος γὰρ πρὸς τὸ ἀναληφθῆναι γεγένηται ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτισάμενος, ἐπεὶ τὴν δι' ὕδατος παραδοξοτέραν διάβασιν βάπτισμα, ὡς προπαρεθέμεθα, ὠνόμασεν ὁ Παῦλος. Διὰ τὸν αὐτὸν δὴ τοῦτον Ἰορδάνην χωρεῖ ὃ βεβούληται χάρισμα διὰ Ἠλίου ὁ Ἐλισαῖος λαβεῖν, εἰπών· „γενηθήτω[1]) δὴ διπλᾶ ἐν πνεύματί σου ἐπ' ἐμέ.“ Καὶ τάχα διὰ τοῦτο διπλοῦν ἔλαβε τὸ χάρισμα ἐν πνεύματι Ἠλίου ἐφ' ἑαυτὸν, ἐπεὶ δὶς[2]) διῆλθε τὸν Ἰορδάνην, ἅπαξ μὲν μετὰ τοῦ Ἠλίου, δεύτερον δὲ ὅτε λαβὼν[3]) τὴν μηλωτὴν τοῦ Ἠλίου ἐπάταξε τὸ ὕδωρ, καὶ εἶπε· „ποῦ ὁ Θεὸς Ἠλίου ἀφφώ; Καὶ ἐπάταξε τὰ ὕδατα καὶ διεῖλεν ἔνθα καὶ ἔνθα.“

28. Ἐὰν δέ τις προσκόπτῃ τῷ· „ἐπάταξε τὸ ὕδωρ·“ διὰ τὰ παραδεδομένα ἡμῖν περὶ τοῦ Ἰορδάνου, ὃς τύπος ἦν τοῦ τὴν κατάβασιν ἡμῶν καταβάντος λόγου, λεκτέον ὅτι παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ σαφῶς ἡ πέτρα[4]) Χριστὸς ἦν, ἥτις τῇ ῥάβδῳ δὶς πλήσσεται, ἵνα δυνηθῶσι πιεῖν ἀπὸ τῆς πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. Ἔστιν οὖν τις καὶ ἀγαπώντων πληγὴ ἐν τῇ ἐπαπορήσει, πρὶν μαθεῖν τὸ ζητούμενον τὰ ἐναντία προφερομένων τῷ τοῦ λόγου συμπεράσματι, ὧν ἀπαλλάττων ἡμᾶς ὁ Θεὸς ὅπου μὲν διψῶσι δίδωσι πότον, ὅπου δὲ τὸ ἄβατον[5]) ἡμῖν καὶ ἄχωρητον διὰ τὸ βάθος διόδευτον τῇ διαιρέσει τοῦ λόγου παρασκευάζει, τῶν πλείστων τῷ διαιρετικῷ λόγῳ

---

[1]) II Reg. II, 9.

[2]) *δίς*. Deest in ed. Huet., sed restituitur e Cod. Bodlej. R. —

[3]) II Reg. II, 14., ubi *διεῤῥάγησαν* legitur pro *διεῖλεν*. — H. et R. *ἄφφω* scribunt.

[4]) I Cor. X, 4. Num. XX, 11.

[5]) Ed. Huet. *ἅμα*, Cod. Bodlej. *ἄβατον*, sicque legit Ferrarius. R. — Huet. absque jure in notis: „tota illa pericope inde ab *ἔστιν οὖν τις* — *σαφηνιζομένων* mendis videtur deformata.“

ἡμῖν σαφηνιζομένων. Ἔτι δὲ εἰς τὸ παραδέξασθαι τὴν περὶ τοῦ ποτιμωτάτου καὶ χαριστικωτάτου Ἰορδάνου ἑρμηνείαν, χρήσιμον παραθέσθαι τόν τε ἀπὸ τῆς λέπρας καθαριζόμενον Ναιμὰν τὸν Σύρον, καὶ τὰ λεγόμενα περὶ τῶν παρὰ τοῖς πολεμίοις τῆς θεοσεβείας ποταμῶν. Περὶ μὲν οὖν Ναιμὰν γέγραπται, ὅτι ἦλθεν[1]) *ἵππῳ καὶ ἅρματι, καὶ ἔστη ἐπὶ θύραις οἴκου Ἐλισαιέ. Καὶ ἀπέστειλεν Ἐλισαιὲ ἄγγελον πρὸς αὐτὸν, λέγων· „πορευθεὶς λοῦσαι ἑπτάκις ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἐπιστρέψει ἡ σάρξ σού σοι καὶ καθαρισθήσῃ." Ὅτε καὶ θυμοῦται Ναιμὰν οὐ νοῶν, ὅτι ὁ Ἰορδάνης ἡμῶν ἐστιν ὁ ἀπολύων τοὺς διὰ τὴν λέπραν ἀκαθάρτους τῆς ἀκαθαρσίας καὶ ἰώμενος, οὐχὶ δὲ ὁ προφήτης· προφήτου γὰρ ἔργον πέμψαι ἐπὶ τὸ θεραπεῦον· μὴ συνιεὶς τοίνυν τὸ τοῦ Ἰορδάνου μέγα μυστήριον ὁ Ναιμάν φησιν· „ἰδοὺ δὴ ἔλεγον*[2]) *ὅτι πάντως ἐξελεύσεται πρὸς μὲ καὶ στήσεται, καὶ ἐπικαλέσεται ἐν ὀνόματι κυρίου Θεοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐπιθήσει τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τόπον, καὶ ἀποσυνάξει τὸ λεπρόν." Τὸ γὰρ ἐπιθεῖναι τὴν χεῖρα τῇ*[3]) *λέπρᾳ καὶ καθαρίσαι μόνου τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ ἔργον ἦν, οὐ μόνον εἰπόντος τῷ μετὰ πίστεως ἀξιώσαντι· „ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι·" τό· „θέλω, καθαρίσθητι·" πρὸς γὰρ τῷ λόγῳ καὶ ἥψατο αὐτοῦ, καὶ ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τῆς λέπρας αὐτοῦ. Ἔτι δὴ πλανώμενος ὁ Ναιμὰν καὶ οὐχ ὁρῶν, ὅσον ἀπολείπονται οἱ ἕτεροι τοῦ Ἰορδάνου ποταμοὶ πρὸς θεραπείαν τῶν πε-*

---

[1]) II Reg. V, 9. 10. — Ed. Huet. *καθαρίσθῃ*, Cod. Bodlej: *καθαρισθήσῃ*. R. — H. ad marg.: *καθαρισθήσῃ* et *καθαρίσθητι*.

[2]) Cod. Bodlej. *δὴ ἔλεγον*, Reg. (ed. H.) *διέλεγον*. R. Cfr. II Reg. 11., ubi haec leguntur: *ἰδ. εἶπον· πρὸς μὲ πάντ. ἐξελ. κ. τ. λ.; ἐν ὀνόμ. Θεοῦ αὐτοῦ* atque *τὴν χεῖρα αὐτοῦ*.

[3]) Huet. *τῇ* omisit. — Matth. VIII, 2. 3.

πονθότων, ἐπαινεῖ τοὺς τῆς Δαμασκοῦ ποταμοὺς, Ἀρβανὰ καὶ Φαρφὰ, λέγων· „οὐχὶ[1]*) ἀγαθὸς Ἀρβανὰ καὶ Φαρφὰ, ποταμοὶ Δαμασκοῦ, ὑπὲρ πάντα τὰ ὕδατα Ἰσραήλ; οὐχὶ πορευθεὶς λούσομαι ἐν αὐτοῖς καὶ καθαρισθήσομαι;" Ὥσπερ γὰρ οὐδεὶς*[2]*) ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεὸς ὁ πατὴρ, οὕτως ἐν ποταμοῖς οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ ὁ Ἰορδάνης, καὶ λέπρας ἀπαλλάξαι δυνάμενος τὸν μετὰ πίστεως τὴν ψυχὴν λουόμενον εἰς τὸν Ἰησοῦν. Οἶμαι δὲ διὰ τοῦτον κλαίειν*[3]*) ἀναγεγράφθαι πᾶσι τοῖς Βαβυλῶνος ποταμοῖς καθεζομένους, τοὺς μνησθέντας τῆς Σιών· ἄλλων γὰρ ὑδάτων γευσάμενοι μετὰ τὸν ἅγιον Ἰορδάνην οἱ διὰ τὴν κακίαν αἰχμαλωτευθέντες εἰς ὑπόμνησιν καὶ ποθὴν*[4]*) ἔρχονται τοῦ οἰκείου καὶ σωτηρίου ποταμοῦ. Διόπερ ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνός φασιν· „ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν," — καὶ δῆλον ὅτι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι στῆναι — „καὶ ἐκλαύσαμεν." Καὶ ὁ Ἱερεμίας δὲ ἐπιπλήσσει τοῖς θέλουσιν Αἰγύπτιον ὕδωρ πιεῖν, καὶ καταλείπουσι τὸ ἐξ οὐρανοῦ καταβαῖνον καὶ ἐπώνυμον τῆς καταβάσεως τυγχάνον, τὸν Ἰορδάνην, λέγων· „τί σοι*[5]*) καὶ τῇ ὁδῷ Αἰγύπτου τοῦ πιεῖν ὕδωρ Γηῶν; καὶ τοῦ πιεῖν ὕδωρ ποταμῶν;" ἢ, ὡς Ἑβραϊκὸν ἔχει· „τοῦ πιεῖν ὕδωρ Σιών"*[6]*) περὶ οὗ οὐ νῦν πρόκειται λέγειν.*

---

[1]) II Reg. V, 12. — Cod. Bodlej. bis habet *Ἀρβανά*, Reg. (nec non ed. II.) utrobique *Ἀβανά*. R. — LXX interpretes *Ἀβανά*, atque *Φαρφάρ* exhibent.

[2]) Matth. XIX, 17. Marc. X, 18. Luc. XVIII, 19.

[3]) Psalm. CXXXVII, 1.

[4]) *ποθήν*. Sic recte habet Cod. Bodlej. (R.), atque ita legit Ferrar.; Perion. vero ex perversa Cod. Reg. scriptura *ποθέν*. H. et R.

[5]) Jerem. II, 18.

[6]) H. et R. in notis: „varietas haec lectionis pertinet ad illud *τοῦ — Γηῶν*, non ad hoc *τοῦ — Σιών*. Codd. Reg., Bodlej., Barber. et Perionius habent *Σιών*, ita ut nos edidimus; at Ferrar.: „bibere aquam Scor" recte etc."

29. Ὅτι δὲ οὐ περὶ αἰσθητῶν ποταμῶν ὁ προηγούμενος λόγος ἐστὶ τῷ ἐν ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς λαλοῦντι πνεύματι, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Ἐζεκιὴλ [1]) ἐπὶ Φαραὼ, βασιλέα Αἰγύπτου, προφητευομένων [2]) ἔστιν ἰδεῖν οὕτως ἐχόντων· „ἰδοῦ, [3]) ἐγὼ ἐπὶ σὲ Φαραὼ, βασιλεῦ Αἰγύπτου, τὸν δράκοντα τὸν μέγαν, τὸν ἐγκαθήμενον ἐν μέσῳ ποταμῶν, αὐτὸν λέγοντα· ἐμοί εἰσιν οἱ ποταμοὶ, καὶ ἐγὼ ἐποίησα αὐτούς. Καὶ ἐγὼ δώσω παγίδας εἰς τὰς σιαγόνας σου, καὶ προσκολλήσω τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὰς πτέρυγάς σου, καὶ ἀνάξω σε ἐκ μέσου τοῦ ποταμοῦ σου καὶ πάντας τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ, καὶ καταβαλῶ σε ἐν τάχει καὶ πάντας τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ· ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου σου πέσῃ, καὶ οὐ μὴ συναχθῇς, καὶ οὐ μὴ περισταλῇς.“ Ποῖος γὰρ σωματικὸς δράκων [4]) ἐν τῷ σωματικῷ τῆς Αἰγύπτου ποταμῷ ὀφθεὶς ἱστόρηταί ποτε; Ἀλλὰ μή-

---

Cfr. loc. laud. et pag. 250. lin. 11., itemque pag. 251. a lin. 1. E quib. Orig. verbis, utrum jure ita statuerint H. et R., nec ne, satis patebit.

[1]) H. et R. h. l. Ἐζεκιήλ, non ut supra Ἰεζεκιήλ et Ἰεζεχιήλ.

[2]) προφητευομένων—Αἰγύπτου. Haec desiderantur in Cod. Reg. (itemque in ed. Huet.), sed restituuntur e Cod. Bodlejano. R. — H. in notis: desiderantur hic paucula quaedam; ad marg.: λείπει τι.

[3]) Ezech. XXIX, 3—5., ubi LXX interpretes σέ post ἐπί, et βασ. Αἰγ. omittunt, pro αὐτόν exhibent αὐτοῦ, τὸν λέγ., et ποταμοῦ σου πρός pro ποτ. πρός. Iidem ante καὶ καταβ. omittentes verba καὶ πάντ. — ποταμοῦ, non ἐπὶ προσώπου sed ἐπὶ πρόσωπον scribunt, et τοῦ πεδίου πέσῃ.

[4]) Cfr. Orig. libr. IV. contra Cels. ex ed. R. Orig. Opp. Tom. I, 50. p. 542. coll. ed. Spencer. pag. 197 lin. ult. et 198. a verbis: Τίς δ' ἀναγιγνώσκων δράκοντα — — καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά;

ποτε χωρίον ἐστὶ τοῦ ἐχθροῦ ἡμῶν δράκοντος ὁ τῆς Αἰγύπτου ποταμὸς, μηδὲ παιδίον ἀποκτεῖναι Μωσέα δυνηθείς. Ὥσπερ δὲ δράκων ἐν τῷ Αἰγυπτίῳ ἐστὶ ποταμῷ, οὕτως ὁ Θεὸς ἐν τῷ εὐφραίνοντι[1]) *τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ ποταμῷ· ὁ πατὴρ γὰρ ἐν τῷ υἱῷ. Διὰ τοῦτο οἱ γενόμενοι*[2]) *ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῷ λούσασθαι, τὸν ὀνειδισμὸν ἀποτίθενται τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐπιτηδειότεροι πρὸς τὸ ἀναλαμβάνεσθαι γίνονται, καὶ ἀπὸ τῆς μιαρωτάτης λέπρας καθαρίζονται, καὶ διπλασιασμὸν χωροῦσι χαρισμάτων, καὶ ἕτοιμοι πρὸς πνεύματος ἁγίου παραδοχὴν γίνονται,*[3]) *ἄλλῳ ποταμῷ οὐκ ἐφιπταμένης τῆς πνευματικῆς περιστερᾶς. Διόπερ θεοπρεπέστερον νοήσαντες τὸν Ἰορδάνην, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ λουτρὸν, καὶ τὸν Ἰησοῦν ἐν αὐτῷ λουόμενον, καὶ τὸν τῆς κατασκευῆς οἶκον, ὅσον δεόμεθα τῆς τοιαύτης ὠφελείας ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀρυσώμεθα.*

30. „*Τῇ ἐπαύριον*[4]) *βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν.*“ *Πρότερον ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἅμα τῷ συλλαβεῖν αὐτὸν τῇ μητρὶ*[5]) *τοῦ Ἰωάννου καὶ αὐτῇ ἐγκύμονι τυγχανούσῃ ἐπεδήμει, ὅτε μορφούμενος τῷ μορφουμένῳ ἀκριβέστερον τὴν μόρφωσιν χαρίζεται, σύμμορφον ἐνεργῶν αὐτὸν γενέσθαι τῇ δόξῃ αὐτοῦ, ὥστε διὰ τὸ κοινὸν τῆς μορφῆς*[6]) *Ἰωάννην τε Χριστὸν*[7]) *ὑπονοεῖσθαι τυγχάνειν, καὶ Ἰησοῦν Ἰωάννην ἀναστάντα*

---

[1]) Psalm. XLVI, 4. — Ev. Joann. X, 38. XIV, 10.

[2]) H. in textu *γείνομενοι*, ad marg.: scribas *γινόμενοι*.

[3]) H. in textu *γείνονται*, ad marg.: scrib. *γίνονται*.

[4]) Ev. Joann. I. 29., ubi Lachm. *αὐτόν* exhibet. — Hinc Tom. IX. Ferrarius auspicatur.

[5]) H. et R. constanter h. l. et seqq. *μῆτρι* et *μῆτρος*.

[6]) Pro *μορφῆς* Cod. Bodlej. habet *γραφῆς* male. R.

[7]) Luc. III, 15. — Matth. XIV, 2. Marc. VI, 14. 16. Luc. IX, 8.

ἐκ νεκρῶν νομίζεσθαι παρὰ τοῖς μὴ διακρίνουσι τὴν εἰκόνα ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν εἰκόνα· νῦν δὴ ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὰ προεξετασθέντα μαρτύρια Ἰωάννου περὶ αὐτοῦ αὐτὸς βλέπεται ὑπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ ἐρχόμενος πρὸς αὐτόν. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι ἐκεῖ μὲν διὰ τὴν τοῦ Μαρίας ἀσπασμοῦ φωνὴν, ἐληλυθυῖαν εἰς τὰ ὦτα τῆς Ἐλισάβετ, σκιρτᾷ τὸ βρέφος Ἰωάννης ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς, τότε, ὡς ἀπὸ τῆς γῆς,[1]) λαμβανούσης πνεῦμα ἅγιον· „ἐγένετο[2]) γὰρ, φησὶν, ὡς ἤκουσε τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας ἡ Ἐλισάβετ, ἐσκίρτησε τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς, καὶ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου ἡ Ἐλισάβετ καὶ ἀνεφώνησε κραυγῇ μεγάλῃ καὶ εἶπεν·“ ἔνθα[3]) δέ· „βλέπει ὁ Ἰωάννης τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου·“ ἀκοῇ δὲ τῇ περὶ τῶν κρειττόνων πρότερόν τις παιδεύεται, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτόπτης αὐτῶν γίνεται. Ὅτι μέντοι γε εἰς τὴν μόρφωσιν ὠφέληται ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τοῦ ἔτι μορφουμένου τοῦ κυρίου, γενομένου ἐν τῇ μητρὶ πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, τῷ κεκρατηκότι τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ, φωνὴν μὲν εἶναι τὸν Ἰωάννην, λόγον δὲ τὸν Ἰησοῦν, δῆλον ἔσται· μεγάλη[4]) γὰρ φωνὴ γίνε-

---

[1]) ἀπὸ τῆς γῆς. Ita H. et R. in textu, H. in notis: „Ferrar. legendum conjiciebat ἀπὸ τῆς ἁγίας Μαρίας, vel ἀπὸ τῆς αὐγῆς, vel ἀπὸ τῆς κραυγῆς, vel ἀπὸ τῆς ἀκοῆς. Ego quidem ἐπέχω.“ R. in notis: „in marg. Cod. Bodlej. legitur: οὕτω καὶ ἐν τῷ ἀντιγράφῳ γράφεται· γῆς. Alia manu: τάχα ἀπὸ τῆς ἁγίας Μαρίας. Quam conjecturam secutus est in sua interpretatione Ferrar.“

[2]) Luc. I, 41. 42., ubi φωνῇ legitur pro κραυγῇ.

[3]) Ev. Joann. I, 29.

[4]) ἔσται· μεγάλη γὰρ φωνή κ. τ. λ. Huet. in textu ἔσται· * γὰρ μεγάλη φωνή κ. τ. λ., in notis: „supplendum fortasse καί ante γάρ.“ Luc. I, 42. coll. pag. huj. not. 2. — 41.

ται ἐν τῇ Ἐλισάβετ πληρωθείσῃ πνεύματος ἁγίου διὰ τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας, ὡς αὐτὴ ἡ λέξις παρίστησιν οὕτως ἔχουσα· „καὶ ἀνεφώνησε κραυγῇ μεγάλῃ,“ — δῆλον ὅτι ἡ Ἐλισάβετ — „καὶ εἶπεν.“ Ἡ[1]) γὰρ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς Μαρίας γενομένη ἐν τοῖς ὠσὶ τῆς Ἐλισάβετ ἐπλήρωσε τὸν Ἰωάννην ἑαυτῆς· διόπερ σκιρτᾷ ὁ Ἰωάννης, καὶ οἱονεὶ στόμα τοῦ υἱοῦ καὶ προφῆτις[2]) ἡ μήτηρ γίνεται ἀναφωνοῦσα κραυγῇ μεγάλῃ καὶ λέγουσα· „εὐλογημένη[3]) σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.“ Ἤδη οὖν δύναται δῆλος ἡμῖν γίνεσθαι καὶ ἡ μετὰ σπουδῆς πορεία τῆς Μαρίας εἰς τὴν ὀρεινὴν, καὶ ἡ εἴσοδος εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου, καὶ ὁ ἀσπασμὸς ὃν ἀσπάζεται τὴν Ἐλισάβετ· ἵνα γὰρ μεταδῷ ἀφ᾽ ἧς ἔχει ἐξ οὗ συνείληφε δυνάμεως τῷ Ἰωάννῃ ἔτι ἐν τῇ μήτρᾳ[4]) τυγχάνοντι τῆς μητρὸς ἡ Μαριὰμ, καὶ αὐτῷ μεταδώσοντι τῇ μητρὶ ἀφ᾽ ἧς ἔλαβε χάριτος προφητικῆς, ταῦτα πάντα γίνεται. Καὶ εὐλογώτατά γε ἐν τῇ ὀρεινῇ αἱ τοιαῦται οἰκονομίαι ἐπιτελοῦνται, οὐδενὸς μεγάλου χωρουμένου ὑπὸ τῶν διὰ τὴν ταπεινότητα κοιλάδων κληθησομένων. Καὶ ἔνθα δὲ οὖν μετὰ τὰς Ἰωάννου μαρτυρίας, — πρώτην[5]) μὲν τὴν ὑπὸ κεκραγότος λεγομένην καὶ θεολογοῦντος, δευτέραν δὲ πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ Λευΐτας τοὺς ἀπὸ Ἱεροσολύμων ὑπὸ Ἰουδαίων ἀπεσταλμένους, καὶ τρίτην τὴν πρὸς τοὺς ἐκ τῶν Φαρισαίων πικρότερον ἐρωτήσαντας —, Ἰησοῦς ἤδη βλέπεται ὑπὸ τοῦ μαρτυρήσαντος, ἐρχόμε-

---

[1]) H. in textu * γὰρ φωνή, ad marg.: „scribas ἡ γάρ κ. τ. λ.“

[2]) H. in textu προφήτης, ad marg.: „scribas προφῆτις.“

[3]) Luc. I, 42. — 39. 40.

[4]) Cod. Bodlejan. μήτρᾳ, ed. H. cum Cod. Reg. μήτρι. R.

[5]) Ev. Joann. I, 1. et sqq. — 19. et sqq. — 24. et sqq.

νος πρὸς αὐτὸν ἔτι προκόπτοντα καὶ βελτίονα γινόμενον· ἧς προκοπῆς καὶ βελτιώσεως σύμβολον ἡ ὠνομασμένη αὔριον· οἱονεὶ γὰρ ἐν ἑξῆς φωτισμῷ καὶ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ παρὰ τὰ πρότερον ὁ Ἰησοῦς ἔρχεται, οὐ μόνον γινωσκόμενος[1]) ὡς μέσος ἑστηκὼς καὶ τῶν οὐκ εἰδότων, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ ὁρώμενος ἥκων τῷ ταῦτα πρότερον ἀπεφηναμένῳ. Πρώτῃ οὖν ἡμέρᾳ αἱ μαρτυρίαι γίνονται, καὶ δευτέρᾳ Ἰησοῦς[2]) πρὸς Ἰωάννην ἔρχεται· τρίτῃ δὲ ἑστὼς ὁ Ἰωάννης μετὰ δύο μαθητῶν, ἐνιδὼν Ἰησοῦ περιπατοῦντι εἰπὼν τό· „ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ·“ προτρέπει τοὺς παρόντας ἀκολουθῆσαι τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τετάρτῃ θελήσας[3]) ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ὁ ἐξελθὼν ζητῆσαι τὸ ἀπολωλὸς „εὑρίσκει Φίλιππον καὶ λέγει αὐτῷ· ἀκολούθει μοι.“ Τῇ[4]) δὲ ἀπὸ τῆς τετάρτης, ἥτις ἐστὶν ἕκτη τῶν ἀρχῆθεν ἡμῖν κατειλεγμένων, ὁ γάμος γίνεται ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, περὶ οὗ εἰσόμεθα γενόμενοι κατὰ τὸν τόπον. Παρατηρητέον δὲ ἔτι[5]) καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ διαφέρουσα Μαρία πρὸς τὴν ὑποδεεστέραν Ἐλισάβετ ἔρχεται, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Βαπτιστὴν, δι᾽ ὧν εἰς τὸ ἄοκνον πρὸς τὸ ὠφελεῖν τοὺς ἥττονας καὶ μετριότητα ὠφελούμεθα.

31. Ἐπεὶ δὲ παρὰ τῷ μαθητῇ Ἰωάννῃ, πόθεν πρὸς τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην[6]) ὁ Σωτὴρ ἔρχεται, οὐ λέγεται, τοῦτο μανθάνομεν ἀπὸ τοῦ Ματθαίου γράφοντος· „τότε παραγίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν

---

[1]) H. et R. in notis: „aliter legit Ferrarius, vertit enim: non tantum ignotus.“ — Ev. Joann. I, 26.

[2]) Ev. Joann. I, 29. 35. 36.

[3]) Ev. Joann. I, 43. Luc. XIX, 10.

[4]) Ferrarius: „die vero tertia post quartam,“ legebat τῇ δὲ ἀπὸ τῆς τετάρτης τρίτῃ, ἥτις κ. τ. λ. H. et R. — Ev. Joann. II, 1.

[5]) Huet. minus accurate ὅτι.

[6]) Ἰωάννην. Deest in ed. Huet., sed restituitur e Cod. Bodlejano. R. — Matth. III, 13.

Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ." Ὁ δὲ Μάρκος καὶ τὸν τόπον τῆς Γαλιλαίας προσέθηκεν εἰπών· „καὶ ἐγένετο[1]) ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἦλθεν Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἐβαπτίσθη εἰς τὸν Ἰορδάνην ὑπὸ Ἰωάννου." Λουκᾶς δὲ τὸν μὲν τόπον ἀπεσιώπησεν ὅθεν ὁ[2]) Ἰησοῦς ἔρχεται, παραχωρήσας τοῖς εἰρηκόσι τὸν λόγον, ὅπερ δὲ ἀπ' ἐκείνων οὐ μεμαθήκαμεν, αὐτὸς ἡμᾶς διδάσκει, ὡς ἄρα μετὰ τὸ βάπτισμα αὐτῷ ἀνερχομένῳ[3]) ἀνεῴχθη ὁ οὐρανὸς, καὶ κατέβη τὸ ἅγιον πνεῦμα σωματικῷ εἴδει ὡς περιστερά. Πάλιν τὸ Ἰωάννην διακεκωλυκέναι[4]) τὸν κύριον, λέγοντα τῷ Σωτῆρι· „ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με;" τῷ Ματθαίῳ εἰρηκότι οὐδεὶς προσέθηκεν, ἵνα μὴ ταυτολογῶσι· καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου δὲ πρὸς αὐτὸν εἰρημένον· „ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην·" μόνος ἀνέγραψεν ὁ Ματθαῖος.

32. „Καὶ[5]) λέγει· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου." Πέντε ζώων προσφερομένων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τριῶν μὲν χερσαίων, πτηνῶν δὲ δύο, ἄξιόν μοι ζητεῖν φαίνεται, τί δή ποτε ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ὁ Σωτὴρ „ἀμνὸς" λέγεται, καὶ οὐδὲν τῶν λοιπῶν· ἀλλὰ καὶ, ἐπὶ τῶν χερσαίων καθέκαστον τριῶν ἡλικιῶν προσαγομένων, ἀπὸ τοῦ γένους τῶν προβάτων τὸν ἀμνὸν ὠνόμασε. Πέντε δὲ ζῶα ταῦτά ἐστι· μόσχος, πρόβατον, αἲξ, τρυγὼν, περιστερά. Καὶ τρεῖς ἡλικίαι ἑκάστου τῶν χερσαίων αὗται· μόσχος, βοῦς, μοσχάριον κριὸς, ἀμνὸς, ἀρνίον, τράγος, αἲξ, ἔριφος· πτηνῶν δὲ,

---

[1]) Marc. II, 9., ubi Lachm. prius *καί* uncis inclusit.

[2]) Huet. ὁ omisit. — Luc. III, 21.

[3]) Cod. Bodlej. *ἀνερχομένῳ* recte, Ed. Huet. *προσερχομένῳ*.

[4]) Huet. simpl. *κεκωλυκέναι*. — Matth. III, 14. — 15.

[5]) Ev. Joann. I, 29.

περιστερῶν [1]) μὲν ζεῦγος νεοσσῶν μόνων, τρυγόνων ζεῦγος τέλειον. Ζητητέον οὖν τῷ βουλομένῳ ἀκριβῶς τὸν περὶ τῶν θυσιῶν πνευματικὸν καταλαβεῖν λόγον, τίνων ἐπουρανίων ὑποδείγματι [2]) καὶ σκιᾷ ταῦτ' ἐγίνετο, καὶ ἕκαστον τῶν ζώων ἐπὶ τίνι νομοτεθεῖ ὁ λόγος θύεσθαι· καὶ ἰδίᾳ συνακτέον τὰ περὶ τοῦ ἀμνοῦ. Ὅτι δὲ ὁ περὶ τῶν θυσιῶν λόγος περί τινων οὐρανίων μυστηρίων νοεῖσθαι ὀφείλει, φησί που ὁ Ἀπόστολος· [3]) „οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων·“ καὶ πάλιν· „ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τούτοις καθαρίζεσθαι, αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας.“ Τὸ δὲ καθ' ἓν [4]) δυνηθῆναι τούτων εὑρόντα ἐκλαβεῖν τὴν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γεγενημένην τοῦ πνευματικοῦ νόμου, — ἡ ἀλήθεια σφόδρα μείζων τυγχάνουσα [5]) τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως —, οὐδενὸς ἄλλου ἔργον ἢ τοῦ τελείου ἐστὶ, τοῦ διὰ τὴν ἕξιν [6]) τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἔχοντος πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ, δυναμένου ἀπὸ διαθέσεως ἀληθευούσης εἰπεῖν· „σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις.“ Καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τούτων ἔστιν εἰπεῖν καὶ τῶν τούτοις παραπλησίων· „ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τούτου τοῦ αἰῶνος ἔγνωκε.“

33. Πλὴν τὸν ἀμνὸν ἐν ταῖς θυσίαις τοῦ ἐνδελεχισμοῦ εὑρίσκομεν προσφερόμενον. Οὕτω δὲ γέγραπται·

---

[1]) Cod. Bodlej. *πτηνῶν δὲ, περιστερῶν μέν*, sicque legit Ferrar. Ed. Huet. *πτηνῶν μὲν, περιστερᾶς μέν*. R.

[2]) H. et R. absque causa: „forte legendum *ὑπόδειγμά τι καὶ σκιά*.“

[3]) Hebr. VIII, 5. — IX, 23.

[4]) Ita H., R. min. accur. *τὸ δὲ καθ' ἐνδυνηθῆναι*.

[5]) Ita Cod. Bodlej., Reg. (quem H. sequitur) *μεῖζον τυγχάνον*. R.

[6]) Hebr. V, 14. — I Cor. II, 6. — 8., ubi *τοῦ αἰῶνος τούτου* legitur.

„καὶ[1]) ταῦτά ἐστιν ἃ ποιήσεις ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου· ἀμνοὺς ἐνιαυσίους ἀμώμους δύο τὴν ἡμέραν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἐνδελεχῶς, κάρπωμα ἐνδελεχισμοῦ. Τὸν ἀμνὸν τὸν ἕνα ποιήσεις τὸ πρωῒ, καὶ τὸν ἀμνὸν τὸν δεύτερον ποιήσεις τὸ δειλινόν. Καὶ δέκατον σεμιδάλεως πεφυραμένης ἐλαίῳ[2]) κεκομμένῳ τῷ τετάρτῳ τοῦ εἶν·[3]) καὶ σπονδὴν τὸ τέταρτον τοῦ εἶν οἴνου τῷ ἀμνῷ τῷ ἑνί. Καὶ τὸν ἀμνὸν τὸν δεύτερον ποιήσεις τὸ δειλινὸν κατὰ τὴν θυσίαν τὴν πρώτην[4]) καὶ κατὰ τὴν σπονδὴν αὐτοῦ. Ποιήσεις ὀσμὴν εὐωδίας, κάρπωμα κυρίῳ, θυσίαν ἐνδελεχισμοῦ εἰς τὰς[5]) γενεὰς ὑμῶν ἐπὶ θύραις τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἔναντι κυρίου, ἐν οἷς γνωσθήσομαί σοι[6]) ἐκεῖ, ὥστε λαλῆσαί σοι. Καὶ τάξομαι ἐκεῖ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ ἁγιασθήσομαι ἐν δόξῃ μου· καὶ ἁγιασμῷ ἁγιάσω[7]) τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου.“

---

1) Exod. XXIX, 38—44.

2) LXX interpretes ἐν ἐλαίῳ κεκομμένῳ.

3) In edd. H. et R. omittuntur in textu verba εἶν· καὶ — τέταρτον τοῦ, restituuntur tamen ab utroque in notis, H. ita disputante: „propter geminationem vocabuli εἶν, quae interjacebant, in Codd. Ferrar. et Perionii extrita sunt.“

4) LXX interpretes τὴν πρωϊνὴν atque in seqq. εἰς ὀσμήν. Hinc H. et R., absque causa tamen, utramq. LXX virorum lectionem in notis probant.

5) LXX interpretes εἰς γενεάς atque ἐπὶ θύρας.

6) σοι ἐκεῖ, — ἁγιασθήσομαι. Haec desunt in Cod. Reg. (itemq. in ed. H.), sed restituuntur e Cod. Bodlej. R. — LXX interpretes pro ἐκεῖ ante ὥστε exhibent ἐκεῖθεν.

7) LXX interpretes ἁγιάσω omisso ἁγιασμῷ; H. in textu ἁγιασμῷ omisso ἁγιάσω, ad marg.: „pro ἁγιασμῷ scribas ἁγιάσω.“ Idem in notis: „videtur legisse Ferrar. καὶ ἁγιασμῷ ἁγιάσω. At totus ille locus mancus ab eo et a Perionio repraesentatur, auctore forsitan ipso Ori-

Ποία δὲ ἑτέρα θυσία δύναται ἐνδελεχισμοῦ εἶναι τῷ λογικῷ νοητὴ ἢ λόγος ἀκμάζων, λόγος ἀμνὸς συμβολικῶς[1]) *καλούμενος ἅμα τῷ φωτίζεσθαι τὴν ψυχὴν ἀναπεμπόμενος, — αὕτη γὰρ ἂν εἴη ἑωθινὴ τοῦ ἐνδελεχισμοῦ θυσία —, καὶ πάλιν ἐπὶ τέλει*[2]) *τῆς τοῦ νοῦ ἐν τοῖς θειοτέροις διατριβῆς ἀναφερόμενος; Οὐ γὰρ ἀεὶ δύναται διαρκεῖν τὸ*[3]) *εἶναι ἐν τοῖς κρείττοσιν, ὅσον κεκλήρωται ἡ ψυχὴ συνεζεῦχθαι τῷ γηΐνῳ καὶ βαροῦντι σώματι.*

31. *Ἐὰν δέ τις ζητῇ, τί ἐν τοῖς μεταξὺ τῆς ἕω καὶ ἑσπέρας ποιήσει ὁ ἅγιος, μεταφερέτω ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν λατρείαν τὸν λόγον, ἔπειτα καὶ ἐν τούτοις ἀκολουθείτω.*[4]) *Καὶ γὰρ ἐκεῖ οἱ ἱερεῖς ἀρχὴν μὲν τῶν θυσιῶν προσφέρουσι τὴν τοῦ ἐνδελεχισμοῦ, ἑξῆς δὲ πρὸ τῆς ἑσπερινῆς τοῦ ἐνδελεχισμοῦ τὰς κατὰ τὸν νόμον λοιπάς· οἷον περὶ πλημμελείας, ἢ ἀκουσίων, ἢ σωτηρίου εὐχῆς, ἢ ζηλοτυπίας, ἢ σαββάτου, ἢ νουμηνίας καὶ τῶν λοιπῶν, ἃ μακρὸν ἂν εἴη ἐπὶ τοῦ παρόντος λέγειν· οὕτω τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ περὶ τῆς εἰκόνος λόγου πεποιημένοι*[5]) *τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναφορᾶς, ὅς ἐστιν ὁ Χριστὸς, διαλαμβάνειν περὶ πολλῶν καὶ ὠφελιμωτάτων δυνησόμεθα. Καὶ πάλιν ἐν τοῖς περὶ Χριστοῦ κατα-*

---

gene, cui loca scripturae citando pervertere solenne est.“ — R. in notis: „post *ἁγιασμῷ* Cod. Bodlej. restituit *ἁγιάσω*, quod deest in Cod. Regio.“

[1]) Cod. Bodlej. *συμβολικῶς*, Reg. (H. in textu) *συμβολικός*. R. — H. ad marg.: scrib. *συμβολικῶς*.

[2]) Cod. Bodlej. recte *ἐπὶ τέλει*, Reg. (quem H. sequitur) *ἐπιτελεῖ* male. R.

[3]) R. sine causa in notis: „legend. videtur *τῷ εἶναι*·“

[4]) H. et R. in textu *ἀκολουθεῖ*, in notis: „legend. *ἀκολουθείτω*, vel *ἀκολουθῇ*.“

[5]) R. corrupte *τεποιμένοι*.

λήξαντες ἐπὶ τὴν οἱονεὶ ἑσπέραν φθάσομεν καὶ νύκτα, ἐρχόμενοι καὶ ἐπὶ τὰ σωματικά.

35. *Ἐὰν δὲ τὸν λόγον ἐξετάζωμεν τὸν περὶ τοῦ δεικνυμένου Ἰησοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, κατὰ τό· „οὗτός ἐστιν ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου·“ ἱστάμενοι ἐπ᾽ αὐτὴν τὴν οἰκονομίαν τῆς σωματικῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ἐπιδημίας, τὸν ἀμνὸν οὐκ ἄλλον τοῦ ἀνθρώπου ὑπολημψόμεθα· οὗτος γὰρ „ὡς[1]) πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐνώπιον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος,“ λέγων· „ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι.“ Διόπερ καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἀρνίον ὁρᾶται ἑστηκὸς ὡς ἐσφαγμένον. Οὗτος δὴ ὁ ἀμνὸς σφαγεὶς καθάρσιον γεγένηται, κατά τινας ἀποῤῥήτους λόγους, τοῦ ὅλου κόσμου, ὑπὲρ οὗ κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς φιλανθρωπίαν καὶ τὴν σφαγὴν ἀνεδέξατο, ὠνούμενος τῷ ἑαυτοῦ αἵματι ἀπὸ τοῦ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμᾶς πιπρασκομένους ἀγοράσαντος.[2]) Ὁ δὲ προσαγαγὼν τοῦτον τὸν ἀμνὸν ἐπὶ τὴν θυσίαν ὁ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἦν Θεὸς, μέγας ἀρχιερεὺς, ὅστις τοῦτο δηλοῖ διὰ τοῦ· „οὐδεὶς αἴρει[3]) τὴν ψυχήν μου ἀπ᾽ ἐμοῦ, ἀλλ᾽ ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ. Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν.“*

36. *Καὶ ταύτῃ θυσίᾳ συγγενεῖς εἰσιν αἱ λοιπαὶ, ὧν σύμβολόν εἰσιν αἱ νομικαί· λοιπαὶ δὲ καὶ συγγενεῖς ταύτῃ τῇ θυσίᾳ θυσίαι ἐκχύσεις εἶναί μοι φαίνονται τοῦ τῶν γενναίων μαρτύρων αἵματος, οὐ μάτην ὁρωμένων*

---

[1]) Jes. LIII, 7., ubi *ἐναντίον* legitur pro *ἐνώπιον*, atque *αὐτόν* deest. — Jerem. XI, 19. — Apocal. V, 6.

[2]) Cod. Bodlej. in textu *διαπράσαντος* (?), in margine vero *ἀγοράσαντος*. R.

[3]) Ev. Joann. X, 18., ubi *πάλιν* non *ἐξουσίαν* sed *λαβεῖν* praecedit.

ἑστάναι ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ Ἰωάννου παρὰ τῷ οὐρανίῳ θυσιαστηρίῳ. Τίς [1]) δὲ σοφὸς καὶ συνήσει ταῦτα; συνετὸς καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά; Πρὸς δὲ τοῦτο θεωρητικώτερον κἂν ἐπὶ ποσὸν παραδέξασθαι τὸν περὶ τῶν τοιούτων θυσιῶν λόγον, καθαιρουσῶν τοὺς ὑπὲρ ὧν προσάγονται. Κατανοητέον τὸν λόγον τῆς ὁλοκαυτουμένης θυγατρὸς Ἰεφθάε, διὰ ταύτην εὐχὴν νικήσαντος τοὺς υἱοὺς Ἀμμὼν ᾗ συνηυδόκησε καὶ ἡ ὁλοκαυτουμένη, λέγουσα πρὸς τὸν πατέρα εἰπόντα· „ἀνέωξα [2]) τὸ στόμα μου κατὰ σοῦ πρὸς κύριον“ „ „καὶ εἰ ἀνέωξας τὸ στόμα σου κατ' ἐμοῦ πρὸς κύριον, ποίει τὴν εὐχήν σου.“ “ Ἔμφασις μὲν οὖν πολλῆς ὠμότητος διὰ τούτων παρεισφέρεται [3]) τοῦ ᾧ τοιαῦται ὑπὲρ σωτηρίας ἀνθρώπων ἐπιτελοῦνται θυσίαι· μεγαλοφυεστέρου δὲ νοῦ καὶ βλέποντος τὰ λεγόμενα κατὰ τῆς προνοίας λύειν [4]) χρήζομεν, ἵν' ἅμα περὶ πάντων, ὡς ἀποῤῥητοτέρων ὄντων καὶ ὑπὲρ ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀπολογώμεθα· „μεγάλαι [5]) γὰρ αἱ κρίσεις τοῦ Θεοῦ καὶ δυσδιήγητοι· διὰ τοῦτο ἀπαίδευτοι ψυχαὶ ἐπλανήθησαν.“ Μεμαρτύρηται δὲ καὶ παρὰ τοῖς Ἔθνεσιν, ὅτι πολλοί τινες, λοιμικῶν

---

[1]) Hos. XIV, 10. — In seqq. H. et R. ἐπιποσόν.

[2]) Judic. XI, 35., ubi ἤνοιξα legitur pro ἀνέωξα et verba κατὰ σοῦ praecedunt vv. τὸ στόμα μου. — Huet. in textu τὸ στόμα σου κατ' ἐμοῦ, ad marg. tamen: „scrib. etc.“ — 36., ubi plurima aliter se habent. (Cfr. vers. 37. et v. 39.)

[3]) παρεισφέρεται τοῦ ᾧ κ. τ. λ. Sic in marg. Cod. Bodlej. restituitur lacuna, quae est in Cod. Regio. R. — Huet. in textu παρεις * * ᾧ, ad marg. ἴσως· παρεισάγεται τούτου ᾧ κ. τ. λ.

[4]) H. et R. in textu τὰ λεγόμενα κ. τ. προν. λύσιν, in notis: „scribendum τῶν λεγομένων.“ Equidem Ferrar. duce λύειν pro λύσιν in text. recepi.

[5]) Sap. XVII, 1. — H. καί seq. Θεοῦ omisit.

ἐνσκηψάντων ἐν ταῖς ἑαυτῶν πατρίσι[1]) *νοσημάτων, ἑαυτοὺς σφάγια ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ παραδεδώκασι. Καὶ παραδέχεται ταῦθ' οὕτως γεγονέναι οὐκ ἀλόγως πιστεύσας ταῖς ἱστορίαις ὁ πιστὸς Κλήμης, ὑπὸ Παύλου μαρτυρούμενος λέγοντος· „μετὰ Κλήμεντος*[2]) *καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς.“ Τὴν ὁμοίαν δὲ ἔχει ἀπέμφασιν παρὰ τῷ θέλοντι τῶν τοὺς πολλοὺς λανθανόντων μυστηρίων κατηγορεῖν, καὶ τὰ περὶ τῶν μαρτύρων προστεταγμένα· εὐδοκοῦντος τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἡμᾶς ἀναδέξασθαι πάσας χαλεπωτάτας αἰκίας ἐν τῷ ὁμολογεῖν αὐτοῦ τὴν θειότητα, ἤπερ ἀπαλλαγῆναι τῶν τοσούτων νομιζομένων κακῶν πρὸς βραχὺν χρόνον, λόγῳ συμπεριενεχθέντας τῷ θελήματι τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας. Κατάλυσιν οὖν νομιστέον γίνεσθαι δυνάμεων κακοποιῶν διὰ τοῦ θανάτου τῶν ἁγίων μαρτύρων, οἷον τῆς ὑπομονῆς αὐτῶν, καὶ τῆς*[3]) *ὁμολογίας τῆς μέχρι θανάτου, καὶ τῆς εἰς τὸ εὐσεβὲς προθυμίας, ἀμβλυνούσης τὸ ὀξὺ τῆς ἐκείνων κατὰ τοῦ πάσχοντος ἐπιβουλῆς, ὥστε ἀμβλυνομένης καὶ ἀτονησάσης τῆς δυνάμεως αὐτῶν καὶ ἑτέρους πλείονας τῶν νενικημένων ἀνίεσθαι ἐλευθερουμένους τοῦ βάρους οὗ πονηραὶ δυνάμεις ἐπικείμεναι ἐφόρτιζον*[4]) *καὶ ἔβλαπτον. Ἀλλὰ καὶ οἱ παθόντες ἄν, μὴ ἀτονησάντων τῶν ἐνεργησάντων εἰς ἑτέρους τὰ χείρονα, οὐκέτι περιπίπτουσι τῷ πάθει, νικήσαντος τοῦ τὴν τοιαύτην θυσίαν προς-*

---

[1]) *ἐν ταῖς ἑαυτῶν πατρίσι.* Desunt haec in Cod. Reg. (nec non in ed. H.), sed restituuntur e Cod. Bodlejano. R.

[2]) Philipp. IV, 3.

[3]) *καὶ τῆς.* Sic recte habet Cod. Bodlej., ed. aut. Huet. *κατὰ τῆς.* R.

[4]) Cod. Bodlej. *ἐφόρτιζον*, Reg. (H. in textu) *ἐφοίτιζον.* R. — H. ad marg.: „scribas *ἐφόρτιζον.*“

αγαγόντος τήνδε τὴν ἀντικειμένην δύναμιν, ὡς εἰ ἀπὸ μέρους ἐχρησάμην εἰκόνι χρησίμῳ πρὸς τὰ προκείμενα τοιαύτῃ· ὅτι ἀναιρῶν τὸ ἰοβόλον, ἢ κατακοιμίζων ἐπῳδῇ, ἢ δυνάμει τινὶ κενῶν αὐτὸ τοῦ ἰοῦ πολλοὺς εὐεργετεῖ τῶν ὕστερον πεισομένων τι ἀπ' αὐτοῦ, εἰ μὴ ἀνῄρητο, ἢ κατακεκοίμιστο, ἢ τοῦ ἰοῦ κεκένωτο. Εἰ δὲ καὶ τῶν δηχθέντων τινὶ φανερὸν γένοιτο περὶ τῆς ἐπὶ τῷ δήγματι βλάβης, ἀπαλλαγείς τε ἐνατενίσαι[1]) *ἀποθανόντι τῷ βλάψαντι, ἢ ἐπιβαίη νεκροῦ, ἢ ἐφάψαιτο τεθνηκότος,*[2]) *ἢ γεύσαιτο μέρους τοῦδε, γένοιτ' ἂν καὶ τῷ προπεπονθότι ἴασις καὶ εὐεργεσία ἀπὸ τοῦ τὸ βλάψαν ἀνῃρηκότος. Τοιοῦτόν τι δὴ νοητέον τῷ θανάτῳ τῶν εὐσεβεστάτων μαρτύρων γίνεσθαι, πολλῶν ἀφάτῳ τινὶ δυνάμει ὠφελουμένων ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτῶν.*

37. *Προσδιετρίψαμεν δὲ, ὑπὲρ τοῦ τὸ ἐξαίρετον ἰδεῖν τοῦ ὡς πρόβατον*[3]) *ἐπὶ σφαγὴν ἀχθέντος καὶ ὡς ἀμνοῦ ἐνώπιον τοῦ κείραντος ἀφώνου, τῷ περὶ τῶν μαρτύρων λόγῳ, καὶ τῷ ὑπὲρ τῶν τεθνηκότων διὰ λοιμικὰ καταστήματα διηγήματι. Εἰ γὰρ τάδε μὲν ὑπὸ Ἑλλήνων οὐ μάτην ἱστόρηται, τὰ δὲ καλῶς περὶ τῶν μαρτύρων εἴρηται, περικαθαρμάτων τοῦ κόσμου γινομένων, καὶ πάντων περίψημα λεγομένων διὰ ταῦτα τῶν ἀποστόλων, τί ὑποληπτέον καὶ πηλίκον περὶ τοῦ ἀμνοῦ τοῦ θεοῦ, διὰ τοῦτο θυομένου, ἵνα ἄρῃ ἁμαρτίαν οὐκ ὀλίγων, ἀλλ' ὅλου τοῦ κόσμου, ὑπὲρ οὗ καὶ πέπονθε; κἂν*[4]) *γάρ τις ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν*

---

[1]) H. in textu: *ἀπαλλαγεὶς ἐνατενίσαι*, in notis: „voculam *τε* praetermisit Typographus. Cod. Reg. *ἀπαλλαγήσει ἐνατενίσαι.*"

[2]) Ita Cod. Bodlejan., Reg. (quem H. sequitur) *ἐφάψαι τοῦ τεθνηκότος.* R.

[3]) Jes. LIII, 7. — I Cor. IV, 13.

[4]) I Joann. II, 1. 2., ubi *καὶ ἐάν τις* legitur, deinde

πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον· καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐκ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου" ἐπεὶ Σωτήρ ἐστι[1]) πάντων ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα πιστῶν· ὁ ἐξαλείψας[2]) τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τῷ ἑαυτοῦ αἵματι, καὶ ἄρας αὐτὸ ἐκ τοῦ μέσου, ἵνα μηδὲ ἴχνη κἂν ἀπαληλειμμένων τῶν ἁμαρτημάτων εὑρίσκηται, καὶ προσηλώσας τῷ σταυρῷ· ὃς ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν τῇ παῤῥησίᾳ, θριαμβεύσας ἐν τῷ ξύλῳ. Καὶ θαῤῥεῖν γοῦν θλιβόμενοι ἐν τῷ κόσμῳ διδασκόμεθα, τὴν αἰτίαν τοῦ θαῤῥεῖν μανθάνοντες ταύτην εἶναι· τὸ νενικῆσθαι τὸν κόσμον, καὶ δηλονότι ὑποτετάχθαι τῷ νικήσαντι αὐτόν. Διὰ τοῦτο πάντα τὰ ἔθνη ἀνεθέντα ἀπὸ τῶν πρότερον ἐπικρατούντων δουλεύουσιν αὐτῷ, ὅτι ἐῤῥύσατο[3]) πτωχὸν ἐκ δυνάστου διὰ τοῦ ἰδίου πάθους, καὶ πένητα ᾧ οὐχ ὑπῆρχε βοηθός. Οὗτος δὴ ὁ Σωτὴρ ταπεινώσας συκοφάντην, διὰ τοῦ ἑαυτὸν τεταπεινωκέναι, συμπαραμένει τῷ νοητῷ ἡλίῳ πρὸ τῆς λαμπροτάτης ἐκκλησίας, τροπικώτερον σελήνης λεγομένης, τυγχάνων γενεῶν γενεαῖς. Ἀνελὼν δὲ διὰ τοῦ πάθους τοὺς πολεμίους ὁ ἐν πολέμῳ δυνατὸς[4]) καὶ κραταιὸς κύριος καθαρσίου δεόμε-

---

καὶ αὐτός ἐστιν ἱλασμός, denique οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων κ. τ. λ.

1) I Tim. IV, 10. — H. καί ante μάλιστα omisit.

2) Coloss. II, 14. 15.

3) Psalm. LXXII, 12. — Cod. Bodlej. cum Barber. recte ᾧ οὐχ ὑπῆρχε βοηθός, Reg. (quem H. in textu sequitur) male ὡς ὑπῆρχε βοηθός. R. — H. ad marg.: „scribas οὗ οὐχ ὑπῆρχε κ. τ. λ." Idem in notis: „Cod. Reg. ὡς ὑπ. β. At Perion. et Ferrar.: cui nullus erat adjutor: hoc est οὗ οὐχ ὑπ. β. Alludit ad Jes. LXIII, 5." — Psalm. LXXII, 4. 5.

4) Psalm. XXIII, 8. — Ev. Joann. XX, 17., ubi pro

νος τοῦ ἀπὸ μόνου τοῦ πατρὸς αὐτῷ δοθῆναι ἐπὶ τοῖς ἀνδραγαθήμασι δυναμένου, κωλύει αὐτὸν ἅψασθαι τὴν Μαρίαν λέγων· „μή μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα· ἀλλὰ πορεύου, καὶ εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς μου· πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν.“ Ὅτε δὲ πορεύεται νικηφόρος καὶ τροπαιοφόρος μετὰ [1]) τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος σώματος, — πῶς γὰρ ἄλλως δεῖ νοεῖν τό· „οὔπω ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου;“ καὶ τό· „πορεύομαι δὲ πρὸς τὸν πατέρα μου —;“ τότε μέν τινες λέγουσι δυνάμεις· „τίς οὗτος [2]) ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδὼμ, ἐρύθημα ἱματίων ἐκ Βοσὼρ; οὕτως ὡραῖος;“ οἱ δὲ προπέμποντες αὐτὸν τοῖς ἐπὶ τῶν οὐρανίων πυλῶν τεταγμένοις φασὶ τό· „ἄρατε [3]) πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.“ Ἔτι δὲ πυνθάνονται, οἱονεὶ, εἰ δεῖ οὕτως [4]) εἰπεῖν, ἡμαγμένην αὐτοῦ βλέποντες τὴν δεξιὰν, καὶ ὅλον πεπληρωμένον τῶν ἀπὸ τῆς ἀριστείας ἔργων· „διὰ [5]) τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀποπάτημα ληνοῦ πλήρους καταπεπατημένης;“ ὅτε καὶ ἀποκρίνεται· „κατέθλασα αὐτούς.“

---

verbis ἀλλὰ πορεύου — πορεύομαι haec leguntur: πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς· ἀναβαίνω πρός κ. τ. λ.

[1]) Codd. Bodlej. et Barber. recte μετά, ed. Huet. κατά male. R.

[2]) Jes. LXIII, 1., ubi LXX interpretes ἐκ Βοσόρ exhibent. — Codd. Bodlej. et Barber. ὡραῖος, ed. Huet. perperam ὁραῖος. R.

[3]) Psalm. XXIV, 7. 9.

[4]) Ita H. et R. in textu, R. in notis: „Codd. Bodlej. et Barber. οἱονεὶ ἐν εἴδει εἰπεῖν ἡμαγμένην.“

[5]) Jes. LXIII, 2., ubi pro ὡς — πλήρους haec leguntur: ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ; πλήρης κ. τ. λ. — 3.

Ἀληθῶς γὰρ ἐπὶ τούτοις δεδέηται τοῦ πλῦναι „ἐν οἴνῳ[1]) τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ.“ Τὰς γὰρ ἀσθενείας ἡμῶν λαβὼν, καὶ τὰς νόσους βαστάξας, παντός τε τοῦ κόσμου ἄρας τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τοὺς τοσούτους εὐεργετήσας, τάχα τότε βάπτισμα εἴληφε τὸ παντὸς τοῦ ὑπονοηθέντος ἂν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις μεῖζον, περὶ οὗ οἶμαι αὐτὸν εἰρηκέναι· „βάπτισμα[2]) δὲ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πῶς συνέχομαι ἕως ὅτου τελεσθῇ;“ ἵνα γὰρ τολμηρότερον βασανίζων τὸν λόγον στῶ πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν πλείστων ὑπονοούμενα, λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ τὸ βάπτισμα τὸ μέγιστον, ὑπὲρ ὃ ἄλλο οὐκ ἔστι νοῆσαι βάπτισμα, νομίσαντες αὐτοῦ εἶναι τὸ μαρτύριον, τί δή ποτε μετὰ τοῦτο λέγει τῇ Μαριάμ· „μή μου ἅπτου;“ ἐχρῆν γὰρ μᾶλλον ἑαυτὸν ἐμπαρέχειν τῇ ἁφῇ, ἅτε τὸ τέλειον βάπτισμα διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ πάθους εἰληφότα. Ἀλλ᾽ ἐπεὶ, ὡς προείπομεν, τὰ κατὰ τῶν ἀντικειμένων ἀνδραγαθήματα πεποιηκὼς ἐδεῖτο τοῦ πλῦναι „ἐν οἴνῳ[3]) τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ,“ ἀνῄει πρὸς τὸν γεωργὸν τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου πατέρα, ἵν᾽ ἐκεῖ ἀποπλυνάμενος, μετὰ τὸ ἀναβῆναι εἰς ὕψος, αἰχμαλωτεύσας τὴν αἰχμαλωσίαν καταβῇ φέρων τὰ ποικίλα χαρίσματα, τὰς διαμεμερισμένας τοῖς ἀποστόλοις γλώσσας ὡσεὶ πυρὸς, καὶ τοὺς παρεσομένους ἐν πάσῃ πράξει ἁγίους ἀγγέλους καὶ ῥυσομένους αὐτούς. Πρὸ γὰρ τούτων τῶν οἰκονομιῶν, ἅτε μηδέπω κεκαθαρμένοι

---

[1]) Genes. XLIX, 11. — Jes. LIII, 4.

[2]) Luc. XII, 50. — H. in textu: ἕως * ὅτου, ad marg.: * γάρ τοῦ (? forsan γρ. i. e. scribas οὗ); R. in textu ἕως οὗ, in notis: „Cod. Bodlej. οὗ, Reg. ὅτου.“ Cfr. pag. 243. not. 4.

[3]) Genes. XLIX, 11. — Ev. Joann. XV, 1. — Ephes. IV, 8. coll. Psalm. LXVII, 19.

οὐκ ἐχώρουν ἀγγέλων παρ' αὐτοῖς ἐπιδημίαν, τάχα οὐδ' αὐτῶν βουλομένων πω τοῖς μὴ εὐτρεπισαμένοις καὶ κεκαθαρμένοις ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ παρεῖναι. Τῆς γὰρ Ἰησοῦ μόνου φιλανθρωπίας ἦν μετὰ ἁμαρτωλῶν [1]) καὶ τελωνῶν ἐσθίειν καὶ πίνειν, καὶ παρέχειν ἑαυτοῦ τοὺς πόδας τοῖς δακρύοις τῆς μετανοούσης ἁμαρτωλοῦ, καὶ μέχρι θανάτου καταβαίνειν ὑπὲρ ἀσεβῶν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγουμένου [2]) τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, καὶ κενοῦν ἑαυτὸν τὴν τοῦ δούλου λαμβάνοντος [3]) μορφήν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐπιτελῶν, μᾶλλον τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τοῦ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἐπετέλει, ἤπερ τὸ ἑαυτοῦ. Ὁ μὲν γὰρ πατὴρ ἀγαθὸς, ὁ δὲ Σωτὴρ εἰκὼν [4]) τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ· πάντα δὲ τὸν κόσμον εὐεργετῶν, ἐπεὶ θεὸς ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσει ἑαυτῷ, πρότερον διὰ τὴν κακίαν ἐχθρὸν γεγενημένον, ὁδῷ καὶ τάξει τὸ εὐεργετούμενα εὐεργετεῖ, οὐκ ἀθρόως λαμβάνων ὑποπόδιον τῶν ποδῶν, πάντας τοὺς ἐχθρούς· λέγει γὰρ αὐτῷ ὁ πατὴρ τῷ κυρίῳ ἑκάστου ἡμῶν· „κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.“ Καὶ ταῦτα γίνεται ἕως ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς, ὁ θάνατος, [5]) ὑπ' αὐτοῦ καταργηθῇ. Ἐὰν δὲ τὸ ὑποτάσσεσθαι τῷ Χριστῷ νοήσωμεν ὅ, τί ποτ' ἔστι, μάλιστ' ἐκ τοῦ· „ὅταν δὲ αὐτῷ τὰ πάντα ὑποταγῇ, τότε αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ πάντα“ ἀξίως τῆς ἀγαθότητος τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ νοή-

---

[1]) Marc. II, 16. — Luc. VII, 38. — Philipp. II, 6. 7. 8.

[2]) Cod. Barber. recte habet *ἡγουμένου*, refertur enim ad praecedens *Ἰησοῦ μόνου*, ed. Huet. perperam *ἡγούμενον*. R.

[3]) H. et R. in textu recte *λαμβάνοντος*, H. ad marg.: „scribas *λαμβάνοντα*.“

[4]) Sap. VII, 26. — II Cor. V, 19. — Psalm. CX, 1.

[5]) I Cor. XV, 26. — 28., ubi *ὑποταγῇ* praecedit verbis *αὐτῷ τ. π.*, et in fine *αὐτῷ τὰ πάντα* legitur.

σωμεν[1]) τὸν ἀμνὸν τοῦ θεοῦ αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Οὐ πάντων δὲ ἡ ἁμαρτία ὑπὸ τοῦ ἀμνοῦ αἴρεται, μὴ ἀλγούντων, μηδὲ βασανιζομένων, ἕως οὗ ἀρθῇ.[2]) Ἄκανθαι γὰρ οὐ μόνον ἐμπαρεῖσαι, ἀλλὰ καὶ ἐπιπολὺ ῥιζωθεῖσαι[3]) ἐν ταῖς χερσὶ παντὸς τοῦ διὰ τὴν κακίαν μεθυσθέντος, καὶ τὸ νήφειν ἀπολωλεκότος, κατὰ τὸ ἐν Παροιμίαις εἰρημένον· „ἄκανθαι[4]) φύονται ἐν χειρὶ τοῦ μεθύσου,“ ὅσον πόνον ἐνεργάσονται τῷ τὰ τοιαῦτα φυτὰ εἰς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα τῆς ψυχῆς παραδεξαμένῳ ἤδη[5]) καὶ λέγειν ἀμήχανον. Κατατμηθῆναι γὰρ ὑπὸ τοῦ τομωτέρου πάσης μαχαίρας διστόμου λόγου ζῶντος θεοῦ καὶ ἐνεργοῦς, καὶ καυστικωτέρου παντὸς πυρὸς ἀνάγκη τὸν ἐπὶ τοσοῦτον εἰς βάθος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς τὴν κακίαν χωρήσαντα, ὡς γενέσθαι αὐτὸν γῆν ἀκανθοφόρον. Καὶ δεήσει ἐπὶ τὴν τοιαύτην ψυχὴν πεμφθῆναι τὸ εὑρίσκον τὰς ἀκάνθας πῦρ, καὶ μέχρι αὐτῶν στησόμενον διὰ τὴν ἑαυτοῦ θειότητα, καὶ οὐ προσεμπρῆσον ἅλωνας[6]) ἢ στάχυας πεδίων. Τοῦ[7])

---

1) Huetius νοήσωμεν.

2) ἕως οὗ ἀρθῇ. Sic recte habet Cod. Bodlej.; in Reg. (itemque in ed. Huet.) deest οὗ. R.

3) Sic habet Cod. Bodlej., Reg. (quem H. sequitur) ῥιζῶσαι. R.

4) Prov. XXVI. 9., ubi τοῦ deest ante μεθύσου.

5) Cod. Bodlej. optime ἤδη — ἀμήχανον, sicque legit Ferrar. interpres. Cod. Reg. perperam ἤδει καὶ λέγειν omittendo ἀμήχανον. R. — Huet. in textu Cod. Reg. sequitur, in notis: „Ita Cod. Reg. et Perion. Legendum fortasse ἡδὺ vel ἔδει. Ferrar. habet: dicere difficillimum est: legebat fortasse δύσκολον λέγειν.“ — Hebr. IV, 12.

6) H. et R. ἀλῶνας.

7) Τοῦ αἴροντος κ. τ. λ. Sic habet Cod. Bodlej., in Reg. (itemq. in ed. H.) deest τοῦ. R.

αἴροντος δὲ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀμνοῦ διὰ τῆς ἰδίας σφαγῆς ἀρχομένου ὁδοὶ τυγχάνουσι πλείονες, ὧν αἱ μὲν σαφεῖς εἶναι τοῖς πολλοῖς δύνανται, αἱ δὲ τοὺς τοσούτους λανθάνουσαι τοῖς τῆς θείας σοφίας ἀξιουμένοις, οἷς μόνοις εἰσὶ γνώριμοι. Τί γὰρ δεῖ λέγειν, δι' ὅσων ὁδῶν τις ἐπὶ τὸ πιστεύειν ἔρχεται ἐν ἀνθρώποις, ἔτι ἐν τῷ τοιούτῳ σώματι παρὸν ἑκάστῳ καθ' αὐτὸν ἐπισκοπεῖν; Πλὴν διὰ τῶν ὁδῶν ἐστι τοῦ πιστεύειν καὶ αἴρεσθαι τὴν ἁμαρτίαν, διὰ μαστίγων καὶ πνευμάτων πονηρῶν καὶ νόσων χαλεπωτάτων καὶ μαλακιῶν ἐπιπονωτάτων. Τίς οὖν[1]) οἶδε καὶ τὰ μετὰ ταῦτα; Ἀναγκαῖον δὲ ἦν ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀναινεθῆναι τὸν δοκοῦντα τῇ ἐξετάσει τοῦ λόγου παρακολουθεῖν, τοῦ λέγοντος· „ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου,“ ἐπιπλεῖον περὶ τούτων διαλαβεῖν, ἵν' εἰδότες, ὅτι καὶ θυμῷ θεοῦ ἔστιν ἐλεγχθῆναι καὶ ὀργῇ θεοῦ παιδευθῆναι, διὰ τὸ εἰς ὑπερβολὴν φιλάνθρωπον οὐδένα πάντη ἀνέλεγκτον καὶ ἀπαίδευτον ἐῶντος, πάντα ποιήσωμεν εἰς τὸ[2]) δεηθῆναι τοιούτων ἐλέγχων καὶ τῆς διὰ τῶν ἐπιπονωτάτων παιδείας.

38. Ἐπισκεπτέον δὲ τῷ ἐντυγχάνοντι τὰ ἐν τοῖς προτέροις ἡμῖν εἰρημένα μετὰ παραθέσεως πλειόνων παραδειγμάτων περὶ τοῦ, τί σημαίνεται κατὰ τὴν γραφὴν ἐκ τῆς „Κόσμος“ φωνῆς· οὐ γὰρ εὔλογον ἡγησάμην παλιλλογεῖν. Οὐκ ἀγνοοῦμεν δέ τινα κόσμον ἐξειληφέναι τὴν ἐκκλησίαν μόνην, κόσμον οὖσαν τοῦ κόσμου, ἐπεὶ καὶ φῶς λέγεται τοῦ κόσμου· „ὑμεῖς[3]) γὰρ

---

[1]) Cod. Bodlej. τίς οὖν, Reg. (H. in textu) τί οὖν male R. — H. ad marg.: „scrib. τίς οὖν.“ (Min. accur. R. in notis τίς ἦν atque τί ἦν). — Ev. Joann. I, 29.

[2]) H. ad marg.: „scribas εἰς τὸ μὴ δεηθῆναι.“ R. in notis: „Ferrar. videtur legisse εἰς τὸ μή κ. τ. λ.“

[3]) Matth. V, 14 — Ev. Joann. VIII, 12. (I, 10).

ἐστε, φησὶ, τὸ φῶς τοῦ κόσμου.“ Κόσμος δὲ τοῦ κόσμου ἡ ἐκκλησία, κόσμου αὐτῆς γενομένου Χριστοῦ, τοῦ πρώτου φωτὸς τοῦ κόσμου. Κατανοητέον δὴ εἰ μὴ τοῦ αὐτοῦ κόσμου φῶς εἶναι λέγεται ὁ Χριστὸς, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ὅτε μὲν Χριστὸς φῶς τοῦ κόσμου ἐστὶ, τάχα τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ φῶς· ὅτε δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ φῶς τοῦ κόσμου, μήποτε τῶν παρακαλουμένων εἰσὶ φῶς, ἑτέρων ὄντων παρὰ τὴν ἐκκλησίαν, ὥσπερ τῷ Παύλῳ περὶ τούτων εἴρηται ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς προτέρας πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐπιστολῆς, γράφοντι „τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.“ Ἐάν τις ὑπονοῇ τοῦ κόσμου φῶς λέγεσθαι τὴν ἐκκλησίαν, οἱονεὶ τοῦ λοιποῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἀπίστων, εἰ μὲν προφητικῶς τοῦτο διὰ τὸν περὶ τέλους λόγον ἐκλήψεται, τάχα ἔχει χώραν τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ ὡς ἤδη γινόμενον, ἐπεὶ τὸ φῶς τινος φωτίζει ἐκεῖνο οὗ ἐστι φῶς, δεικνύτωσαν πῶς τὸ λοιπὸν γένος φωτίζεται ὑπὸ τῆς παρεπιδημούσης τῷ κόσμῳ ἐκκλησίας. Εἰ δὲ τοῦτο δεικνύναι οὐ δύνανται, ἐπιστησάτωσαν μήποτε ὑγιῶς ἐξειλήφαμεν, φῶς μὲν εἶναι τὴν ἐκκλησίαν, κόσμον δὲ τοὺς ἐπικαλουμένους. Ἡ δε ἑξῆς φωνὴ, κειμένη ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον, τῷ ἐπιμελέστατα ἐρευνῶντι τὰς γραφὰς παραστήσει τὴν διήγησιν· „ὑμεῖς[1]) γὰρ, φησὶν, ἐστὲ τὸ ἅλας τῆς γῆς,“ τάχα τῆς γῆς τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων νοουμένων, ὧν ἅλας εἰσὶν οἱ πεπιστευκότες, αἴτιοι τοῦ τηρεῖσθαι τὸν κόσμον διὰ τοῦ πιστεύειν τυγχάνοντες· τότε γὰρ ἡ συντέλεια ἔσται, ἐὰν τὸ ἅλας μωρανθῇ, καὶ μηκέτι ᾖ τὸ ἁλίζον καὶ συντηροῦν τὴν γῆν, ἐπεὶ σαφὲς, ὅτι ἐὰν πληθυνθῇ[2]) ἡ ἀνομία, καὶ ψυχῇ ἡ ἀγάπη ἐπὶ

[1]) Matth. V, 13. — In seqq. R. αἴτιοι τὸν τηρεῖσθαι, H. αἴτιοι τοῦ τηρεῖσθαι.

[2]) Matth. XXIV, 12. — Luc. XVIII, 8.

τῆς γῆς, — ὡς καὶ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα διστακτικὴν προενέγκασθαι περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ ἑαυτοῦ φωνὴν, λέγοντα· „πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἄρα εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς —;" τότε συντέλεια ἔσται τοῦ αἰῶνος. Λεγέσθω τοίνυν ἡ ἐκκλησία κόσμος, ὅτε ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος φωτίζεται· ἡμεῖς δὲ ζητοῦμεν εἰ κατὰ τό· „ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου," κόσμον ἡγητέον[1]) νοητῶς τὴν ἐκκλησίαν, περικλειομένου τοῦ αἴρεσθαι τὴν ἁμαρτίαν εἰς μόνην τὴν ἐκκλησίαν. Πῶς γὰρ τὸ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ εἰρημένον περὶ τοῦ Σωτῆρος, ἱλασμοῦ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν τυγχάνοντος, διηγησόμεθα οὕτως ἔχον· „καὶ ἐάν[2]) τις ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον· καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου;" Καὶ τὸ παρὰ τῷ Παύλῳ δὲ τούτων νομίζω εἶναι παραπλήσιον, οὕτως ἔχον· „ὅς[3]) ἐστι Σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν." Πάλιν ἐν τῷ τόπῳ ὁ Ἡρακλέων γενόμενος, χωρὶς πάσης κατασκευῆς καὶ παραθέσεως μαρτυριῶν ἀποφαίνεται, ὅτι τὸ μέν· „ἀμνὸς τοῦ θεοῦ·" ὡς προφήτης φησὶν ὁ Ἰωάννης, τὸ δέ· „ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου·" ὡς περισσότερον προφήτου. Καὶ οἴεται τὸ μὲν πρότερον περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ λέγεσθαι, τὸ δὲ δεύτερον περὶ τοῦ ἐν τῷ σώματι, τῷ τὸν ἀμνὸν ἀτελῆ εἶναι ἐν τῷ τῶν προβάτων γένει· οὕτω δὲ καὶ τὸ σῶμα παραθέσει τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ. „„Τὸ δὲ τέλειον εἰ ἐβούλετο, φησὶ, τῷ σώματι[4]) μαρτυρῆσαι, κριὸν εἶπεν ἂν

---

1) Cod. Bodlej. ἡγητέον νοητῶς, Reg. (quem H. sequitur) νοητέον ὑγιῶς. R.

2) I Joann. II, 1. 2. coll. pag. 263. not. 4.

3) I Tim. IV, 10.

4) τῷ σώματι — μέλλον. Sic recte Cod. Bodlej.;

τὸ μέλλον θύεσθαι." " Οὐχ ἡγοῦμαι δὲ εἶναι ἀναγκαῖον μετὰ τηλικαύτας γεγενημένας ἐξετάσεις ταυτίζειν [1]) περὶ τὸν τόπον, ἀγωνιζομένους πρὸς τὰ εὐτελῶς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέωνος εἰρημένα. Μόνον δὲ τοῦτο ἐπισημειωτέον, ὅτι ὥσπερ μόγις [2]) ἐχώρησεν ὁ κόσμος τὸν κενώσαντα ἑαυτὸν, οὕτως ἀμνοῦ, καὶ οὐ κριοῦ ἐδεήθη, ἵνα ἀρχῇ αὐτοῦ ἡ ἁμαρτία. [3])

[Λείπουσιν οἱ τόμοι, ἕβδομος, καὶ ὄγδοος, καὶ ἔννατος.]

Reg. (H. in textu) perperam habet τῷ σῶμα· τὸ μαρτυρῆσαι, κριὸν εἰπεῖν αὐτὸ τὸ μέλλον. — H. ad marg.: „scribas τῷ σώματι μαρτ. et εἶπεν;" in notis: „legend. cum Ferrar. τῷ κ. τ. λ." De αὐτό nihil monet.

[1]) Cod. Bodlej. ταυτίζειν, Reg. perperam τάζειν. R. — Huet. in textu ἐξετάσεις * * τάζειν, ad marg.: „scrib. ἐξετάζειν."

[2]) Codd. Barber. et Bodlej. μόγις, Reg. μόλις, quod idem est. R. — H. in textu μόλις, in notis: „ita legit Ferrar.; Perion. vero legebat μόνος, contractos Cod. Reg. apices non assecutus."

[3]) αὐτοῦ ἡ ἁμαρτία. Desunt haec in Cod. Reg. (itemq. in ed. H.), sed restituuntur e Cod. Bodlejano. R.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

Τόμος ι'.

1. „Μετὰ τοῦτο[1]) κατέβη εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ μαθηταὶ, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας. Καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς, καὶ εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς, καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους· καὶ ποιήσας ὡς φραγέλλιον ἐκ σχοινίων, πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, τά τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχεε τὰ κέρματα, καὶ τὰς τραπέζας ἀνέστρεψε, καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν εἶπεν· ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου. Τότε ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι γεγραμμένον ἐστὶν, ὅτι ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κα-

[1]) Ev. Joann. II, 12—25., ubi ὡς ante φραγέλλιον deest, pro τὰ κέρματα a Lachm. recept. legitur τὸ κέρμα; porro τότε ante ἐμνήσθησαν deest, atq. ὅτι ante ὁ ζῆλος; pro καὶ εἶπε pag. 274. lin. 3. legitur καὶ εἶπεν αὐτοῖς; ibid. τὸν ναὸν τοῦτον pro τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, et lin. 4. εἶπον οὖν pro ἀπεκρίθ. οὖν.

ταράγεταί με. Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ εἶπαν αὐτῷ· τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ εἶπε· λύσατε τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; Ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ὅτε οὖν ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι τοῦτο ἔλεγε, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. Ὡς δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ Πάσχα, ἐν [1]) τῇ ἑορτῇ, ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ πολλοὶ θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει· αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευσεν [2]) ἑαυτὸν αὐτοῖς, διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας, καὶ ὅτι οὐ χρείαν εἶχεν ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ ἀνθρώπου. Αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκε, τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ." Ἐν αὐτῇ [3]) ἀναγεγραμμένοι ἀριθμοὶ, κατά τινα ἀναλογίαν ἁρμόζουσαν ἑκάστῳ πράγματι, γραφῆς ἠξιώθησαν. Ἐξεταστέον δὲ μήποτε μία τῶν βίβλων Μωσέως, ἐπιγεγραμμένη ἀριθμοὶ, ἐξαιρέτως τὸν περὶ ἀριθμῶν τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐξιχνεύειν δυναμένοις διδάσκει λόγον. Ταῦτα δέ μοι ἐν

---

1) Lachm. ἐν uncis inclusit. Seqq. ἐπίστ — θεωροῦντες in edd. N. T. hoc ordine procedunt: πολλοὶ ἐπίστ. εἰς τὸ ὄν. αὐτοῦ, θεωροῦντες.

2) Knapp. aliique ἐπίστευεν ἑαυτόν, Lachm. ἐπίστευεν αὐτόν.

3) Cod. Bodlej. ἐν αὐτῇ κ. τ. λ., Reg. (H. in textu) perperam ἐν αὐτοί κ. τ. λ. Apud utrumq. locus est manifeste mendosus. R. — H. in notis: „ita videtur legisse Ferrar.: ἐν αὐτῇ ἀριθμῶν βίβλῳ ἀναγεγραμμένοι ἀριθμοί;" ad marg. eand. Ferr. lection. recipiend. suadet. Neque injuria. — R. in notis minus expedite: „quidni legatur εἰ αὐτοὶ ἀναγεγραμμένοι ἀριθμοὶ, κατά τινα ἀναλ. ἁρμόζ. ἑκ. πράγμ., γραφῆς ἠξιώθησαν, ἐξεταστέον δὴ μήποτε etc. (?)

ἀρχῇ τοῦ δεκάτου τόμου λέγεται πρὸς σὲ, πολλαχοῦ ὁρῶντι τῆς γραφῆς διαφερούσης προνομίας τετυχότα τὸν δέκα ἀριθμὸν, ὡς ἔνεστι καί σοι ἐπιμελῶς κατανοεῖν, ἐλπίζοντι τὸ λήψεσθαι ἀπὸ θεοῦ πλέον τι καὶ εἰς τοῦτον τὸν τόμον· ὅπερ ἵνα ὑπαρχθῇ, κατὰ δύναμιν ἐμπαρέχειν ἑαυτοὺς τῷ δωρεῖσθαι τὰ κάλλιστα βουλομένῳ θεῷ πειρώμεθα. Ἀρκτέον δὲ τοῦ βιβλίου ἐντεῦθεν· „μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ μαθηταὶ, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν[1]) οὐ πολλὰς ἡμέρας.“ Καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς[2]) γράψαντες τὰ εὐαγγέλια, μετὰ τὸν πρὸς τὸν διάβολον ἀγῶνα τοῦ κυρίου εἰς τὴν Γαλιλαίαν φασὶν αὐτὸν ἀνακεχωρηκέναι. Ματθαῖος δὲ καὶ Λουκᾶς, πρότερον γενόμενον ἐν Ναζάροις, μετὰ ταῦτα καταλελοιπότα αὐτὰ ἐλθόντα κατῳκηκέναι εἰς Καφαρναούμ. Ὁ δὲ Ματθαῖος, καὶ Μάρκος καὶ αἰτίαν τινὰ λέγουσι τοῦ αὐτὸν ἐκεῖθεν ἀνακεχωρηκέναι, τὸ ἀκηκοέναι, ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη. Ἔχει δὲ οὕτως τὰ ῥητὰ, τοῦ μὲν Ματθαίου· „τότε[3]) ἀφίησιν αὐτὸν ὁ διάβολος, καὶ ἰδοὺ ἄγγελοι προσῆλθον, καὶ διηκόνουν αὐτῷ.[4]) Ἀκούσας δὲ ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς Γαλιλαίαν, καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲθ ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν, ἐν ὁρίοις Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλεὶμ, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγον-

[1]) H. et R. h. l. ἔμεινεν, cfr. pag. 273. lin. 3.

[2]) Cod. Bodlej. καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς, optime; male vero Cod. Reg. (quem H. sequitur) καὶ οἱ λοιποὶ γάρ. Huic perversae lectioni orig. dedit litera γ (γ') numeralis pro τρεῖς. R.

[3]) Matth. IV, 11—15. 17., ubi verbis ἀκούσας δέ adjiciuntur verba ὁ Ἰησοῦς, atque εἰς τὴν Γαλιλαίαν legitur.

[4]) αὐτῷ. Deest in Cod. Reg. (quem H. sequitur), sed revocatur e Cod. Bodlejano. R. — In seqq. H. et R. Ναζαρέθ.

τος· γῆ Ζαβουλὼν καὶ γῆ [1]) Νεφθαλείμ.“ καὶ μετὰ τὰ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ ῥητὰ λέγει· „ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν καὶ λέγειν· μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὁ δὲ Μάρκος· „καὶ ἦν, φησὶν, ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα [2]) νύκτας πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων, καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ. Μετὰ δὲ τὸ [3]) παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ὅτι [4]) πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε τῷ εὐαγγελίῳ.“ Ἔπειτα διηγησάμενος καὶ περὶ Ἀνδρέου καὶ Πέτρου, Ἰακώβου τε καὶ Ἰωάννου, ἀναγράφει ταῦτα· „καὶ εἰσπορευόμενος [5]) εἰς Καφαρναοὺμ, καὶ εὐθέως τοῖς σάββασιν ἐδίδασκεν εἰς τὴν συναγωγήν.“ Ὁ δὲ Λουκᾶς· „καὶ [6]) συντελέσας, φησὶ, τὸν πειρασμὸν ὁ διάβολος ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ [7]) ἄχρι καιροῦ. Καὶ ὑπέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ φήμη ἐξῆλθε καθ' ὅλης τῆς περιχώρου περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, δοξαζόμενος ὑπὸ

---

[1]) *καὶ γῆ Νεφθαλείμ.* Haec desiderantur in Cod. Reg. (itemq. in ed. H.) sed restituuntur e Cod. Bodlej. R.

[2]) H. et R. in textu: *καὶ τέσσαρ. νύκτας*, R. tamen in notis: „desunt haec in Cod. Bodlej., neque lecta sunt a Ferrar. interprete.“ Cfr. Marc. I, 13—15.

[3]) *Μετὰ δὲ τό.* Loc. l. vers. 14. leguntur haec: *καὶ μετὰ τό.*

[4]) Loc. l. v. 15. haec leguntur: *τοῦ θεοῦ, (καὶ) λέγων ὅτι κ. τ. λ.* Ibid. in fine vers. *ἐν τῷ εὐαγγελίῳ* legitur.

[5]) Marc. I, 21., ubi haec leguntur: *καὶ εἰσπορεύονται εἰς Καφ., καὶ εὐθ. τοῖς σάββ. εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγ. ἐδίδασκεν.*

[6]) Luc. IV, 13—16., ubi pro *τὸν πειρ.* legitur *πάντα πειρασμόν.*

[7]) H. et R. in textu *ἀπ' ἀπέστη αὐτοῦ.*

πάντων. Καὶ ἦλθεν εἰς Ναζάρα,[1]) οὗ ἦν τεθραμμένος, καὶ εἰσῆλθε κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων εἰς τὴν συναγωγήν.“ Παραστήσας δὲ τὰ ἐν Ναζάροις αὐτῷ εἰρημένα,[2]) καὶ τὸν κατ' αὐτοῦ θυμὸν τῶν ἐν τῇ συναγωγῇ, ἐκβαλλόντων αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ἀγαγόντων „ἕως ὀφρύος τοῦ ὄρους, ἐφ' οὗ αἱ πόλεις αὐτῶν ᾠκοδόμηντο, ὥστε κατακρημνίσαι αὐτὸν, καὶ ὡς διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν ὁ κύριος ἐπορεύετο,“ ἐπισυνάπτει ταῦτα· „καὶ κατῆλθεν εἰς Καφαρναοὺμ πόλιν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦν διδάσκων αὐτοὺς ἐν τοῖς σάββασι.“

2. Δεῖ τὴν[3]) περὶ τούτων ἀλήθειαν ἀποκεῖσθαι ἐν τοῖς νοητοῖς, μὴ λυομένης τῆς διαφωνίας ἀφεῖσθαι τῆς περὶ τῶν εὐαγγελίων πίστεως, ὡς οὐκ ἀληθῶν, οὐδὲ[4]) θειοτέρῳ πνεύματι γεγραμμένων, ἢ ἐπιτετευγμένως ἀπομνημονευθέντων· ἑκατέρως γὰρ λέγεται συντετάχθαι ἡ τούτων γραφή. Λεγέτωσαν γὰρ ἡμῖν οἱ παραδεχόμενοι τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια, καὶ τὴν δοκοῦσαν διαφωνίαν οἰόμενοι μὴ λύεσθαι διὰ τῆς ἀναγωγῆς, πρὸς ταῖς προειρημέναις[5]) ἡμῖν ἐπαπορήσεσι περὶ τῶν τεσσαράκοντα τοῦ πειρασμοῦ ἡμερῶν, οὐδαμῶς δυναμένων χώραν ἔχειν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, πότε γέγονεν ἐν τῇ Καφαρναοὺμ ὁ κύριος· εἰ γὰρ μετὰ τὰς ἓξ τοῦ ὅτε ἐβαπτίσθη ἡμέρας, — τῇ ἕκτῃ γενομένης τῆς κατὰ τὸν ἐν Κανᾷ

---

[1]) H. et R. εἰς Ναζάρα, edd. N. T. εἰς Ναζαρέτ.

[2]) Luc. IV, 21. et seqq. — 29. 30. — 31.

[3]) H. et R. in textu Τὴν περί κ. τ. λ. omisso δεῖ, H. tamen ad marg., R. in notis: „scribendum δεῖ τὴν περί κ. τ. λ.“ — Ferrar. δεῖ legit.

[4]) οὐδὲ-γεγραμμένων. Sic recte habet Cod. Bodlej. (itemque Huet. ad marg.), perperam vero Reg. (quem H. in textu sequitur) οὐδὲ θειοτέρων πνεύματι γεγραμμένον. R.

[5]) προειρημέναις. Sic legit Ferrar., H. et R. προηρημέναις.

τῆς Γαλιλαίας γάμον οἰκονομίας —, δῆλον ὅτι οὔτε[1]) *πεπείρασται, οὔτε ἐν Ναζάροις ἐγένετο, οὔτε Ἰωάννης πω παρεδέδοτο. Μετὰ οὖν*[2]) *τὴν Καφαρναοὺμ, ἔνθα ἔμεινεν οὐ πολλὰς ἡμέρας, τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων ἐγγὺς ὄντος ἀνέβη Ἱεροσόλυμα, ὅτε ἐκβάλλει ἐκ τοῦ ἱεροῦ τά τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ ἐκχέει τῶν κερματιστῶν τὰ κέρματα. Ἔοικε δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ τῶν Φαρισαίων ἄρχων Νικόδημος νυκτὸς πρὸς αὐτὸν ἀρχὴν*[3]) *ἐληλυθέναι, καὶ ἀκηκοέναι ταῦτα ἃ ἔξεστιν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου λαβεῖν. „Μετὰ*[4]) *δὲ ταῦτα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἐκεῖ διέτριβε μετ᾽ αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζε καθ᾽ ὃν καιρὸν ἦν καὶ Ἰωάννης βαπτίζων ἐν Αἰνὼν ἐγγὺς τοῦ Σαλεὶμ,*[5]) *ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ, καὶ παρεγίνοντο καὶ ἐβαπτίζοντο· οὔπω γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης· ὅτε καὶ ἐγένετο ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου μετὰ Ἰουδαίων περὶ καθαρισμοῦ, καὶ ἦλθον πρὸς τὸν Ἰωάννην,“ λέγοντες περὶ τοῦ Σωτῆρος τό· „ἴδε οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν.“ Ἀκηκόασιν*[6]) *ἀπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ λόγους οὓς ἔστιν ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς γραφῆς ἀκριβέστερον λαβεῖν. Εἰ δὲ πυνθανομένοις ἡμῖν περὶ τοῦ, πότε γέγονε*[7]) *πρῶτον ἐν τῇ Καφαρ-*

---

[1]) Cod. Bodlej. *οὔτε πεπείρ.*, Reg. (itemq. H.) *ὅτε πεπείρασται.* R.

[2]) Ev. Joann. II, 12. 13. 14. 15.

[3]) Cod. Bodlej. *ἀρχήν*, Reg. (itemq. H.) *ἄρχων.* R. — Ev. Joann. III, 1. seqq.

[4]) Ev. Joann. III, 22—26., ubi pro *καθ᾽ ὃν — καί* haec leguntur: *ἦν δὲ καί*, pro *ὅτε — ζήτησις* haec: *ἐγέν. οὖν ζήτησις*, atque *μετὰ Ἰουδαίου* (a plerisque scil. recept.) pro *μετὰ Ἰουδαίων.*

[5]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) *Σαλείμ*, Reg. (H. in textu) *Ἀλίμ*, male. R.

[6]) Ev. Joann. I, 15. et seqq.

[7]) Sic Cod. Bodlej. (H. ad marg.), Reg. (H. in textu) omisit *πότε.* R.

ναοὺμ ὁ Χριστὸς, τῇ λέξει Ματθαίου,[1]) καὶ τῶν λοιπῶν δύο ἀκολουθοῦντες φήσουσι· μετὰ τὸν πειρασμὸν, ὅτε καταλείπων τὴν Ναζαρὲθ ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν· πῶς ἅμα ἀληθῆ εἶναι ἐροῦσι τό τε παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ εἰρημένον, ὡς διὰ τὸ ἀκηκοέναι αὐτὸν περὶ τοῦ Ἰωάννου παραδοθέντος, εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀναχωρήσαντος; καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ μετὰ καὶ ἄλλας οἰκονομίας πρὸς τῇ ἐν Καφαρναοὺμ μονῇ κείμενον, καὶ τὴν εἰς Ἱεροσόλυμα[2]) ἄνοδον, τήν τε εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐκεῖθεν κάθοδον, ὅτι οὔπω βεβλημένος ἦν εἰς φυλακὴν ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ἐβάπτιζεν ἐν Αἰνὼν ἐγγὺς τοῦ Σαλείμ; Καὶ ἐπὶ ἄλλων δὲ πλειόνων εἴ τις ἐπιμελῶς ἐξετάζοι τὰ εὐαγγέλια περὶ τῆς κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀσυμφωνίας, ἥντινα καθέκαστον πειρασόμεθα κατὰ τὸ δυνατὸν παραστῆσαι, σκοτοδεινιάσας ἤτοι ἀποστήσεται τοῦ κυροῦν ὡς ἀληθῶς τὰ εὐαγγέλια, καὶ ἀποκληρωτικῶς ἑνὶ αὐτῶν προσθήσεται, μὴ τολμῶν πάντη ἀθετεῖν τὴν περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν πίστιν, ἢ προσιέμενος τὰ τέσσαρα εἶναι ἀληθὲς αὐτῶν οὐκ ἐν τοῖς σωματικοῖς χαρακτῆρσιν.

3. Ὑπὲρ δὲ τοῦ ποσὴν ἐπίνοιαν τοῦ βουλήματος τῶν εὐαγγελίων περὶ τῶν τοιούτων λαβεῖν, καὶ τοῦτο ἡμῖν λεκτέον. Ἔστω τισὶ προκείμενον βλέπουσι τῷ πνεύματι τὸν θεὸν καὶ τοὺς τούτου πρὸς τοὺς ἁγίους λόγους, τήν τε παρουσίαν, ἣν πάρεστιν αὐτοῖς ἐξαιρέτοις καιροῖς τῆς προκοπῆς αὐτῶν ἐπιφαινόμενος, — πλέοσιν οὖσι τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἐν διαφόροις τόποις, οὐχ[3]) ὁμοειδεῖς τε πάντη εὐεργεσίας εὐεργετουμένοις —, ἑκάστῳ ἰδίᾳ ἀπαγγεῖλαι, ἃ βλέπει τῷ πνεύματι περὶ

---

[1]) Matth. IV, 11. 13. — 12. Marc. I, 14.

[2]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) εἰς Ἱερ., Reg. (H. in textu) omisit εἰς. R. — Ev. Joann. II, 12. 13. seqq. — III, 22. — 23. 24.

[3]) οὐχ ὁμοειδεῖς. H. et R. οὐκ ὁμοειδεῖς.

τοῦ θεοῦ καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ, τῶν τε πρὸς τοὺς ἁγίους ἐμφανειῶν, ὥστε τόνδε μὲν περὶ τῶνδε τῷδε τῷ δικαίῳ κατὰ τόνδε τὸν τόπον λεγομένων ὑπὸ θεοῦ καὶ πραττομένων ἀπαγγέλλειν, τόνδε δὲ περὶ τῶν ἑτέρων χρησμοδουμένων[1]) καὶ ἐπιτελουμένων, ἢ ἄλλον περί τινος τρίτου παρὰ τοὺς προειρημένους δύο θέλειν ἡμᾶς διδάσκειν. Ἔστω δέ τις καὶ τέταρτος τὸ ἀνάλογον τοῖς τρισὶ περί τινος ποιῶν. Συμφερέσθωσαν δὲ οἱ τέσσαρες οὗτοι περί τινων ὑπὸ τοῦ πνεύματος αὐτοῖς ὑποβαλλομένων ἀλλήλοις, καὶ περὶ ἑτέρων ἐν ὀλίγῳ παραγγελλέτωσαν, ὥστε εἶναι τοιαύτας αὐτῶν τὰς διηγήσεις· ὤφθη ὁ θεὸς τῷδε κατὰ τόνδε τὸν καιρὸν ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, καὶ τάδε αὐτῷ πεποίηκεν· οὕτως εἰ αὐτῷ ἐπιφαινόμενος τοιῷδε τῷ σχήματι, καὶ ἐχειραγώγησε εἰς[2]) τόνδε τὸν τόπον, ἔνθα πεποίηκε τάδε. Ὁ δεύτερος κατὰ τὸν αὐτὸν τοῖς εἰρημένοις γεγονέναι παρὰ τῷ προτέρῳ χρόνον ἔν τινι πόλει ἀπαγγελλέτω[3]) τὸν θεὸν ὦφθαι, ᾧ καὶ αὐτὸς νοεῖ, τινὶ δευτέρῳ ὄντι ἐν[4]) πολὺ ἀπεσχοινισμένῳ τόπῳ παρὰ τὸν τόπον τὸν τοῦ προτέρου, καὶ ἑτέρους λόγους ἀναγραφέτω κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν εἰρῆσθαι ᾧ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν εἰλήφαμεν δευτέρῳ. Τὰ δὲ παραπλήσια περὶ τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου νοητέον. Συμφερέσθωσαν δὲ, ὡς προειρήκαμεν, οὗτοι τὰ ἀληθῆ ἀπαγγέλλοντες περὶ τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν πρός τινας εὐεργεσιῶν αὐτοῦ, ἀλλήλοις ἐπί τινων ἀπαγγελλομένων ὑπ᾽ αὐτῶν διηγήσεων. Δόξει τοίνυν τῷ ἱστορίαν εἶναι νομίζοντι τὴν τούτων γραφὴν, ἢ διὰ[5]) εἰκόνος ἱστο-

---

[1]) H. et R. χρησμωδουμένων.

[2]) εἰς τόνδε. Sic habet Cod. Bodlej. (itemque H. ad marg.); in Reg. (nec non in text. ed. H.) deest εἰς. R.

[3]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) ἀπαγγελλέτω, Reg. (H. in textu) ἀπαγγέλλεται. R.

[4]) H. et R. minus accurate, ille ἕν, hic ἔν.

[5]) ἢ διά. Sic Cod. Bodlej., Reg. (itemque H.) perperam ἴδια. R.

ρικῆς πρός[1]) τινα τὰ ὄντα παραστῆσαι πράγματα, καὶ τὸν θεὸν ὑπολαμβάνοντι κατὰ περιγραφὴν εἶναι ἐν τόπῳ, μὴ δυνάμενον τῷ αὐτῷ πλείονας ἑαυτῷ ἐμποιῆσαι φαντασίας πλείοσιν ἐν πλείοσι τόποις, καὶ πλείονα ἅμα λέγειν, ἀδύνατον[2]) εἶναι ἀληθεύειν οὓς ὑπεθέμην τέσσαρας, τῷ ἀδύνατον εἶναι ἐν τῷδέ τινι[3]) τῷ τεταγμένῳ καιρῷ τὸν θεὸν εἶναι, ἅτε καὶ κατὰ περιγραφὴν αὐτὸν νενοημένον ἐν τόπῳ εἶναι, καὶ τῷδε καὶ τῷδε λέγειν τάδε καὶ τάδε, καὶ ποιεῖν τάδε, καὶ τὰ τούτοις ἐναντία, καὶ, φέρε εἰπεῖν, καθεζόμενον ἅμα καὶ ἑστῶτα εἶναι, εἰ ὁ μὲν τῷδε τῷ καιρῷ λέγων[4]) αὐτὸν ἑστῶτα τάδε τινὰ εἰρηκέναι ἢ πεποιηκέναι ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, ὅδε καθεζόμενον.

4. Ὥσπερ οὖν ἐπὶ τούτων, ὧν ὑπεθέμην, ἐκληφθεὶς ὁ νοῦς τῶν ἱστορικῶν, χαρακτῆρι βουληθέντων ἡμᾶς διδάξαι τὰ ὑπὸ τοῦ νοῦ αὐτῶν τεθεωρημένα, οὐδεμίαν ἂν εὑρεθείη ἔχων διαφωνίαν, εἰ οἱ τέσσαρες εἶεν σοφοί· οὕτω νοητέον καὶ ἐπὶ τῶν τεσσάρων ἔχειν εὐαγγελιστῶν, καταχρησαμένων μὲν πολλοῖς τῶν κατὰ τὸ τεράστιον καὶ παραδοξότατον τῆς δυνάμεως Ἰησοῦ πεπραγμένοις

---

[1]) Cod. Bodlej. πρός τινα τὰ ὄντα, Reg. (H. in textu) perperam προσθοιτὸν ὄντα. R. — H. in notis: „Videtur legisse Ferrar. πρὸς τὰ ὄντα, vertit enim: ad res veras; at Perion.: προσθετὸν ὄντα, vel προσθετὰ ὄντα, sic enim interpretatus est: quae proprie speciei historicae appendices sint: nullo penitus sensu. Ego vero legerim πρὸς τὰ τοιαῦτα (quae etiam ad marg. textus adscripsit). Sententia erit aperta, nec multum a veteri scriptura recesserimus.“

[2]) H. et R. in textu δυνατόν, H. tamen ad marg.: „scribas,“ R. in notis: „videtur legendum ἀδύνατον, uti legit Ferrar.“

[3]) H. et R. ἐν τῷ δέ τινι.

[4]) R. absque causa in notis: „omnino scribendum est λέγοι.“

καὶ εἰρημένοις, ἔσθ' ὅπου καὶ προσυφανάντων τῇ γραφῇ μετὰ λέξεως ὡς περὶ αἰσθητῶν[1]) *τὸ καθαρῶς νοητῶς αὐτοῖς τετρανωμένον. Οὐ καταγινώσκω δή που καὶ τὸ, ὡς κατὰ τὴν ἱστορίαν, ἑτέρως γενόμενον πρὸς τὸ χρήσιμον τούτων μυστικοῦ σκοποῦ μετατιθέναι πως αὐτοὺς, ὥστε εἰπεῖν τὸ ἐν τόπῳ γενόμενον, ὡς ἐν ἑτέρῳ, ἢ τὸ ἐν τῷδε τῷ καιρῷ, ὡς ἐν ἄλλῳ, καὶ τὸ οὑτωσὶ ἀπαγγελλόμενον*[2]) *μετά τινος παραλλαγῆς αὐτοὺς πεποιηκέναι.*[3]) *Προέκειτο γὰρ αὐτοῖς ὅπου μὲν ἐνεχώρει ἀληθεύειν πνευματικῶς ἅμα καὶ σωματικῶς, ὅπου μὴ ἐνδέχετο ἀμφοτέρως, προκρίνειν τὸ πνευματικὸν τοῦ σωματικοῦ, σωζομένου πολλάκις τοῦ ἀληθοῦς πνευματικοῦ ἐν τῷ σωματικῷ, ὡς ἂν εἴποι τις, ψεύδει· ὡς εἰ καὶ ἀπὸ τῆς ἱστορίας λέγοιμεν, ὅτι ὁ Ἰακὼβ φάσκων τῷ Ἰσαάκ· „ἐγὼ Ἠσαῦ ὁ πρωτότοκός*[4]) *σου υἱός" κατὰ μὲν τὸ πνευματικὸν ἠλήθευε, μεταλαβὼν τῶν πρωτοτοκιῶν*[5]) *ἤδη ἐν τῷ ἀδελφῷ παραπολλυμένων, καὶ διὰ τῆς στολῆς τῶν τε ἐριφίων δερμάτων τὸν ἔξωθεν χαρακτῆρα τοῦ Ἠσαῦ ἀναλαβὼν, καὶ γενόμενος χωρὶς τῆς αἰνούσης τὸν θεὸν φωνῆς Ἠσαῦ, ἵνα χώραν λάβῃ πρὸς τὸ εὐλογηθῆναι ὕστερον ὁ Ἠσαῦ. Τάχα γὰρ εἰ μὴ ηὐλόγητο Ἰακὼβ ὡς Ἠσαῦ, οὐκ ἂν οὐδὲ Ἠσαῦ καθ'*

---

[1]) H. ad marg., R. in notis sine justa causa: „forte scribendum *ὡσπερεὶ αἰσθητόν*.

[2]) Cod. Bodlej. *οὑτωσὶ ἀπαγγ.*, Cod. Reg. (H. in textu) male *οὕτως εἰ ἐπαγγελλόμενον*. R. — H. ad marg.: „scrib. *οὑτωσί*."

[3]) Cod. Bodlej. recte *πεποιηκ.*, Reg. (H. in textu) *πεπονηκέναι*. R. — H. ad marg.: „scrib. *πεποιηκ.*," in notis: „Cod. Reg. *πεπονηκ.*, cuj. mendum retinuit Perionius. Lege *πεποιηκέναι*, quod supra pro: scripsisse, posuisse: saepe usurpari observavimus."

[4]) Genes. XXVII; 19. — H. et R. *Ἠσαύ*.

[5]) H. corrupte *πρωτοτοκῶν*, R. *πρωτοτοκιῶν*, non *πρωτοτοκειῶν*.

ἑαυτὸν δέξασθαι τὴν εὐλογίαν οἷόστε ἦν. Καὶ ὁ Ἰησοῦς τοίνυν πολλά ἐστι ταῖς ἐπινοίαις, ὧν ἐπινοιῶν εἰκὸς τοὺς εὐαγγελιστὰς διαφόρους ἐννοίας λαμβάνοντας, ἐσθ' ὅτε καὶ συμφερομένους ἀλλήλοις[1]) περί τινων ἀναγεγραφέναι τὰ εὐαγγέλια· οἷον ἀληθὲς εἰπεῖν τὰ, ὡς πρὸς τὴν λέξιν, ἀντικείμενα περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ὅτι γέγονεν ἐκ Δαβὶδ, καὶ οὐ γέγονεν ἐκ Δαβίδ. Ἀληθὲς μὲν γάρ τό· „γέγονεν ἐκ Δαβὶδ," ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολός φησι· „τοῦ γενομένου[2]) ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα" εἰ τὸ σωματικὸν αὐτοῦ ἐκλάβομεν· ψευδὲς δὲ αὐτὸ τοῦτο, εἰ ἐπὶ τῆς θειοτέρας δυνάμεως ἀκούομεν τὸ γεγονέναι αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαβίδ· ὡρίσθη γὰρ υἱὸς θεοῦ ἐν δυνάμει. Καὶ τάχα διὰ τοῦτο αἱ ἅγιαι προφητεῖαι ὅπου μὲν δοῦλον, ὅπου δὲ υἱὸν αὐτὸν ἀναγορεύουσι· δοῦλον μὲν, διὰ τὴν δούλου μορφὴν, καὶ τὸν[3]) ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, υἱὸν δὲ θεοῦ, κατὰ τὴν πρωτότοκον αὐτοῦ δύναμιν. Οὕτως αὐτὸν ἀληθὲς εἰπεῖν ἄνθρωπον, καὶ οὐκ ἄνθρωπον· ἄνθρωπον κατὰ τὸ θανάτου δεκτικὸν, οὐκ ἄνθρωπον δὲ κατὰ τὸ ἀνθρώπου θειότερον. Ἐγὼ δ' οἶμαι καὶ τὸν Μαρκίωνα παρεκδεξάμενον ὑγιεῖς λόγους, ἀθετοῦντα αὐτοῦ τὴν ἐκ Μαρίας γένεσιν, κατὰ τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν ἀποφήνασθαι, ὡς ἄρα οὐκ ἐγεννήθη ἐκ Μαρίας, καὶ διὰ τοῦτο τετολμηκέναι περιγράψαι τούτους τοὺς τόπους ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου· ᾧ παραπλήσιον πεπονθέναι φαίνονται οἱ ἀναιροῦντες αὐτοῦ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ μόνην αὐτοῦ τὴν θεότητα παραδεξάμενοι, οἵ τε τούτοις ἐναντίοι, καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ περιγράψαντες, τὸν δὲ ἄνθρωπον ὡς ἅγιον καὶ δικαιότατον πάντων ἀνθρώπων ὁμολογήσαντες. Καὶ οἱ τὴν

---

[1]) H. et R. in textu ἄλλους, H. tamen ad marg.: scrib. ἀλλήλοις," R. in notis: „scribend. videtur etc."

[2]) Rom. I, 3. — In seqq. H. ἐκλάβοιμεν. — Rom. I, 4.

[3]) Cod. Bodlejan. καὶ τὸν —, κατά κ. τ. λ. Reg. (itemq. H.) pro καὶ τόν habet τήν, et omis. voc. Θεοῦ. R.

δόκησιν δὲ εἰσάγοντες, τὸν ταπεινώσαντα[1]) αὐτὸν μέχρι θανάτου, καὶ ὑπήκοον γενόμενον μέχρι σταυροῦ μὴ νοήσαντες, μόνον δὲ τὸ ἀπαθὲς, τὸ κρεῖττον παντὸς τοιούτου συμπτώματος φαντασθέντες, ἀποστερεῖν ἡμᾶς τὸ ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτοῖς θέλουσι τοῦ πάντων ἀνθρώπων δικαιοτάτου ἀνθρώπου, οὐ δυναμένους[2]) δι᾽ ἐκείνου σώζεσθαι· ὡς γὰρ δι᾽ ἑνὸς ἀνθρώπου[3]) ὁ θάνατος, οὕτως καὶ δι᾽ ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ τῆς ζωῆς δικαίωσις. Οὐκ ἂν χωρὶς τοῦ ἀνθρώπου χωρησάντων ἡμῶν τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου ὠφέλειαν, μένοντος ὁποῖος ἦν τὴν ἀρχὴν πρὸς τὸν πατέρα Θεὸν, καὶ μὴ ἀναλαβόντος[4]) ἄνθρωπον, τὸν πάντων πρῶτον καὶ πάντων τιμιώτερον καὶ πάντων μᾶλλον καθαρώτερον αὐτὸν χωρῆσαι δυνάμενον· μεθ᾽ ὃν καὶ ἡμεῖς δέξασθαι οἷοίτε αὐτὸν ἐσόμεθα, ἕκαστος τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον, ὁποῖος ἦν, αὐτῷ[5]) ποιοῦμεν καὶ πηλίκην χώραν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν. Ταῦτα[6])

---

[1]) Philipp. II, 8.

[2]) *οὐ δυναμένους δι᾽ ἐκείνου κ. τ. λ.* Sic habent Codd. Barber. (R.) et Reg. (H. et R.); Bodlej. vero *οὐ δυναμένου δι᾽ ἑαυτοῦ σώζεσθαι*, quam lectionem male secutus est Ferrar. R. — Huet. in textu *οὐ δυναμένου δι᾽ ἐκείνου*, in notis: „legebat Ferrar. *δυναμένου*, absque negativa particula.“ (?)

[3]) I Cor. XV, 21. Rom. V, 12. 16—18.

[4]) Cod. Bodlej. *ἀναλαβόντος*, Codd. Reg. et Barber. (itemq. ed. H.) *ἀναλαβόντα*. R.

[5]) *αὐτῷ — χώραν.* Sic H. et R. in textu, H. tamen ad marg.: „scribas *ἥν*.“ (Haud dubie *ἣν* scribere voluit, quae literae facillime propter antec. *ἦν* excidere poterant.) R. in notis: „Forte legendum *εἰ αὐτῷ ποιοῦμεν καὶ τηλίκην* (non *πηλίκην*) *χώραν*.“ Ferrar. vertit: si locum magnitudini ejus convenientem in anima nostra praeparaverimus.“

[6]) *Ταῦτα δέ μοι.* Haec desunt in Cod. Reg. (itemq. in ed. H.), sed restituuntur e Codd. Bodlej. et Barber. R.

δέ μοι πάντα εἴρηται τὰς ἐμφαινομένας διαφωνίας[1]) *τῶν εὐαγγελίων παραστῆσαι θέλοντι ὁδῷ τῆς πνευματικῆς ἐκδοχῆς.*

5. *Εἰς δὲ τὸν αὐτὸν τόπον καὶ τοιούτῳ παραδείγματι χρηστέον, ὅτι Παῦλος ὁ μὲν σαρκικὸς πεπρᾶσθαι*[2]) *λέγει ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ οὐδὲν ἀνακρίνειν οἷόστε ἦν, ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνειν πάντα, καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεσθαι. Καὶ τοῦ μὲν σαρκικοῦ εἰσι φωναί· „οὐ γὰρ ὃ θέλω,*[3]) *τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ·“ τοῦ δὲ πνευματικοῦ· „ὃ θέλω πράσσω, καὶ ὃ μισῶ οὐ ποιῶ.“ Ἀλλὰ καὶ ὁ ἁρπαγεὶς*[4]) *ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ ἀκούσας ἄῤῥητα ῥήματα, ἕτερος ἦν παρὰ τὸν λέγοντα· „περὶ τοῦ τοιούτου καυχήσωμαι, ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐ καυχήσομαι.“ Εἰ δὲ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος γίνεται, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσῃ· καὶ τοῖς ὑπὸ νόμον,*[5]) *ὡς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσῃ· τοῖς τε*[6]) *ἀνόμοις, ὡς ἄνομος, μὴ ὢν ἄνομος Θεοῦ, ἀλλ' ἔννομος Χριστοῦ, ἵνα κερδήσῃ τοὺς ἀνόμους· καὶ τοῖς ἀσθενέσιν ἀσθενής, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσῃ, δῆλον ὅτι ἐξεταστέον αὐτοῦ τοὺς λόγους, ἰδίᾳ μὲν τοὺς*

---

[1]) H. et R. in textu *τῆς ἐμφαινομένης διαφ.*, H. tamen recte ad marg.: „scribas *τὰς ἐμφαινομένας διαφωνίας,*“ R. in notis: „scribend. videtur etc.“

[2]) Rom. VII, 14. 15. — Paulo infra Cod. Reg. (itemq. H.) *ἀνακρίνει οἷόστε ἦν*, male; Bodlej. aut. et Barber. ut in nostro textu. R. — I Cor. II, 15.

[3]) Rom. VII, 15. 19.

[4]) II Cor. XII, 3. 4. — 5., ubi *ὑπὲρ τοῦ* legitur et *καυχήσομαι.*

[5]) Cod. Bodlej. optime: *καὶ τοῖς — κερδήσῃ*, male vero Reg. (quem H. in textu sequitur): *καὶ τοῖς ὑπὸ νόμον κερδήσῃ.* R. — Huet. ad marg.: „scribas: *καὶ τ. ὑπὸ νόμον, ἵνα τ. ὑπὸ νόμ. κερδ.*“ Cfr. I Cor. IX, 20—22.

[6]) H. et R. *τοῖστε.*

Ἰουδαίους,[1]) ἰδίᾳ δὲ ὅτε ἐστὶν ὡς ὑπὸ νόμον, καὶ ἄλλοτε ὅτε ἐστὶν ὡς ἄνομος, ἔσθ᾽ ὅτε δὲ ὅτε γίνεται ἀσθενής. Οἷον ἃ λέγει κατὰ συγγνώμην,[2]) οὐ κατ᾽ ἐπιταγὴν ἀσθενὴς ὢν λέγει· „τίς γὰρ, φησὶν, ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ;“ Ὅτε δὲ ξύρεται[3]) καὶ προσφορὰν προσφέρει, ἢ τὸν Τιμόθεον περιτέμνει, Ἰουδαῖος γίνεται· ὅτε δὲ Ἀθηναίοις φησίν· „εὗρον[4]) βωμὸν ἐν ᾧ ἐγέγραπτο· ἀγνώστῳ θεῷ. Ὃ οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτο ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν·“ καὶ τό· „ὡς καί τινες τῶν καθ᾽ ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι· τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν·“ τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος γίνεται, εὐσέβειαν μαρτυρῶν τοῖς ἀσεβεστάτοις, καὶ τῷ εἰπόντι· „ἐκ Διὸς ἀρχόμεθα·[5]) τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν·“ καταχρησάμενος πρὸς ὃ ἐβούλετο. Τάχα δ᾽ ἔσθ᾽ ὅπου τοῖς μὴ Ἰουδαίοις, ὑπὸ νόμον δὲ, ὑπὸ νόμον γίνεται.

6. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον εἰς τὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος χρήσιμα ἡμῖν ἐστι τὰ παραδείγματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ περὶ τῶν μαθητῶν, περὶ ὧν καὶ αὐτῶν ἐστί τις κατὰ τὸ ῥητὸν διαφωνία. Τάχα γὰρ τῇ ἐπινοίᾳ εὑρισκόμενος ὑπο τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Σίμων Ἀνδρέου, καὶ ἀκούων· „σὺ κληθήσῃ[6]) Κηφᾶς·“ ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν ὁρώμενον ἅμα τῷ ἀδελφῷ ὑπὸ τοῦ περιπατοῦντος παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας Ἰησοῦ, καὶ ἀκούοντα ἅμα ἐκείνῳ

---

[1]) H. et R. τοὺς Ἰουδαίους. Equidem justis de causis scribend. esse dixerim: ὅτε ἐστὶν ὡς Ἰουδαῖος, aut saltem, quo simplicior evadat emendatio, (quanq. verba ὅτε ἐστίν, si seqq. contuleris, justum locum tuentur) ὡς Ἰουδαῖος.

[2]) I Cor. VII, 6. — H. min. accur. pro ἀσθενὴς ὢν exhibet ἀσθενεῖ, ὢν κ. τ. λ. — II Cor. XI, 29.

[3]) Act. XXI, 24. 26. — XVI, 3.

[4]) Act. XVII, 23., ubi ἐπεγέγραπτο legitur. — 28.

[5]) H. ἀρχώμεθα, R. ἀρχόμεσθα. Cfr. Arati phaenom. v. 5.

[6]) Ev. Joann. I, 41. 42.

τῷ Ἀνδρέᾳ· „δεῦτε [1]) ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων.“ Ἔπρεπε γὰρ τῷ λογικώτερον [2]) ἀπαγγέλλοντι περὶ τοῦ γενομένου σαρκὸς λόγου, καὶ τὴν γένεσιν διὰ τοῦτο μὴ ἀναγράψαντι τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγου, μηδὲ τὸν παρὰ τῇ θαλάσσῃ εὑρημένον, καὶ ἐκεῖθεν καλούμενον εἰπεῖν, ἀλλὰ τὸν εὑρισκόμενον ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ, μείναντος παρὰ τῷ Ἰησοῦ τῇ δεκάτῃ ὥρᾳ, καὶ διὰ τὸ οὕτως εὑρίσκεσθαι εὐθέως λαμβάνοντα τὸ Κηφᾶς. Ὁ γὰρ ὁρώμενος ὑπὸ τοῦ περιπατοῦντος παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας μόλις ποτὲ καὶ ὕστερον λαμβάνει τό· „σὺ εἶ Πέτρος, [3]) καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν.“ Καὶ ὁ μὲν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ Ἰησοῦς γινώσκεται παρὰ τοῖς Φαρισαίοις βαπτίζων ἐν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ [4]) μετὰ τῶν ἄλλων ἐξαιρέτων καὶ τοῦτο ποιῶν· ὁ δὲ παρὰ τοῖς γ' Ἰησοῦς οὐδαμῶς βαπτίζει. Ἔτι δὲ καὶ ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης μέχρι πολλοῦ παρὰ τῷ ὁμωνύμῳ Εὐαγγελιστῇ διαρκεῖ, μὴ βεβλημένος εἰς φυλακήν. Ὁ δὲ παρὰ τῷ Ματθαίῳ σχεδὸν Ἰησοῦ πειραζομένου εἰς τὴν φυλακὴν παραδίδοται· δι' ὃν καὶ ἀναχωρεῖ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, περιϊστάμενος τὸ γενέσθαι ἐν τῇ φυλακῇ· ἀλλ' οὐδὲ εὑρίσκεται ἐν τῷ Ἰωάννῃ ὁ Βαπτιστὴς παραδιδόμενος εἰς φυλακήν. Τίς δ' οὕτως σοφὸς καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἱκανὸς, ὡς πάντα τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τῶν

---

1) Matth. 4, 18. 19. coll. Marc. I, 16. 17.

2) H. et R. in textu *τῷ Θεῷ λογικώτερον*, H. tamen ad marg., R. in notis: „vox *Θεῷ παρέλκει*, et omnino est resecanda.“

3) Matth. XVI, 18.

4) H. in textu *βαπτίζων μετὰ καὶ τῶν κ. τ. λ.*, R. in textu *βαπτίζων καὶ μετὰ τῶν κ. τ. λ.* R. in notis: „*βαπτίζων* deest in Cod. Bodlej., et videtur resecandum.“ Quae quidem cum ita sint, non injuria legerim cum Huet. *μετὰ καὶ τῶν κ. τ. λ.*

τεσσάρων εὐαγγελιστῶν μαθεῖν, καὶ ἕκαστον ἰδίᾳ [1]) χωρῆσαι νοῆσαι, καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς καθ' ἕκαστον τόπον ἰδεῖν ἐπιδημίας, καὶ λόγους, καὶ ἔργα; Καὶ ἃ μέντοι γε κατὰ [2]) τὸν προκείμενον τόπον, ἀκολούθως νομίζομεν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τὸν Σωτῆρα, [3]) ὅτε γεγένηται ἡ κατὰ τὸν γάμον οἰκονομία ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καταβεβηκέναι ἅμα τῇ μητρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς καὶ τοῖς μαθηταῖς εἰς τὴν Καφαρναοὺμ, ὅπερ ἑρμηνεύεται· ἀγρὸς παρακλήσεως. Ἐχρῆν γὰρ μετὰ τὴν ἐν τῷ οἴνῳ εὐωχίαν καὶ εἰς τὸν τῆς παρακλήσεως ἀγρὸν ἅμα τῇ μητρὶ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐληλυθέναι τὸν Σωτῆρα, παρακαλέσοντα ἐπὶ τοῖς ἐν τῷ πλήρει ἀγρῷ ἐσομένοις καρποῖς τοὺς μαθητευομένους καὶ τὴν συνειληφυῖαν ψυχὴν [4]) ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἢ τοὺς ἐκεῖ ὠφελημένους.

7. Ζητητέον μέντοι γε, διὰ τί εἰς μὲν τὸν γάμον οὐ καλοῦνται οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· ἀλλ' οὐδὲ ἦσαν ἐκεῖ, οὐ γὰρ εἴρηται· εἰς δὲ τὴν Καφαρναοὺμ καταβαίνουσι μετ' αὐτοῦ καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν. Ἔτι δὲ ἐξεταστέον, διὰ τί νῦν οὐκ εἰσέρχονται εἰς τὴν Καφαρναοὺμ, μηδὲ ἀναβαίνουσιν εἰς αὐτὴν, ἀλλὰ καταβαίνουσιν. Ὅρα οὖν εἰ ἐνταῦθα τοὺς ἀδελφοὺς ἀντὶ τῶν συγκαταβεβηκυιῶν αὐτῷ δυνάμεων ἐκληπτέον, οὐ

---

[1]) Cod. Bodlej. ἰδίᾳ χωρῆσαι νοῆσαι, Reg. (itemq. H.) διαχωρῆσαι, νοῆσαι. R.

[2]) Καὶ — τόν κ. τ. λ. Ita legitur in omnibus nostris Mss. Huet. vero legend. putavit κατὰ μέντοι γε τόν κ. τ. λ. R. — Huet. in notis: „ita locum emendavimus Cod. Reg. vestigia secuti, qui sic habet: καὶ α (ita H.) μέντοι γε (Reliqua H. non obtulit.) Aliter Ferrar., unde in sententiam intricatissimam se induit.“ In seqq. H. et R. iterum τῇ μήτρι. Cfr. pag. 252. not. 5.

[3]) Post Σωτῆρα Cod. Bodlej. addit πεποιηκέναι, sed omnino redundat. R.

[4]) Cod. Bodlej. συνειληφ. ψυχ., Reg. (itemq. H.) συνειληφυῖαν αὐτὴν ψυχήν. R.

καλουμένων εἰς τὸν γάμον καθ᾿ ἃς εἴπαμεν διηγήσεις, κατωτέρω δὲ ἐν ὑποδεεστέροις τῶν χρηματιζόντων μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἄλλου εἴδους ὠφελημένων· ὅτι εἰ καλεῖται μήτηρ αὐτοῦ, εἰσί τινες καρποφοροῦντες, πρὸς οὓς αὐτούς τε καταβαίνει ὁ κύριος σὺν τοῖς ὑπηρέταις τοῦ λόγου καὶ μαθηταῖς, τοὺς τοιούτους ὠφελῶν, καὶ τῆς μητρὸς αὐτῷ συμπαρούσης. Ἐοίκασί γε οἱ καλούμενοι Καφαρναοὺμ μὴ χωρεῖν τὴν ἐπιπλεῖον διατριβὴν παρ᾿ αὐτοῖς τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τῶν συγκαταβαινόντων αὐτῷ· ὅθεν μένουσι μὲν παρ᾿ αὐτοῖς, οὐ μὴν πολλὰς ἡμέρας· τὸν γὰρ περὶ [1]) πλειόνων δογμάτων φωτισμὸν ὁ τῆς κατωτέρω παρακλήσεως ἀγρὸς οὐ χωρεῖ, ὀλιγωτέρων τυγχάνων δεκτικός. Παραθετέον δὲ πρὸς τὸ θεωρῆσαι διαφορὰς τῶν ἐπιπλεῖον ἢ ἔλαττον δεχομένων τὸν Ἰησοῦν, ἐν τῷ· „ἐκεῖ ἔμειναν [2]) οὐ πολλὰς ἡμέρας·“ τὸ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον τῷ ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν μεμαθητευμένοις λεγόμενον καὶ ἀποστελλομένοις μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη, οὕτως ἔχον· „ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ᾿ ὑμῶν [3]) εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.“ Τοῖς μὲν γὰρ πάντα ὅσα ἐνδέχεται φύσιν ἀνθρωπίνην γνῶναι, ἔτι ἐνταῦθα τυγχάνουσαν, εἰσομένοις λέγεται [4]) δεικτικῶς τό· „ἐγὼ μεθ᾿ ὑμῶν εἰμι·“ καὶ περὶ πάσης τῆς ἐν τοῖς θεωρουμένοις ἀνατολῆς ἡμέρας πλείονας ποιούσης τοῖς μακαριωτάτοις τό· „πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· περὶ δὲ τῶν

---

[1]) In ed. Huet. deest περί, quod restituitur e Cod. Bodlej. R.

[2]) Ev. Joann. II, 12. — In seqq. R. min. accurate κατὰ Ματθαῖον.

[3]) Matth. XXVIII, 20. — H. et R. ἰδοὺ, μεθ᾿ ὑμῶν κ. τ. λ. Equid. ἐγώ apposui coll. lin. ab hac 3. et pag. 290. l. 7. et p. 291. l. 8. coll. p. 290. l. 2. a fine textus.

[4]) λέγεται — θεωρουμένοις. Haec omnia desunt in Cod. Reg., ac proinde in ed. Huet., sed restituuntur e Cod. Bodlej. R.

ἐν Καφαρναοὺμ, πρὸς οὓς ὡς ὑποδεεστέρους καταβαίνουσιν, οὐ μόνον ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ οἱ μαθηταί· „ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας.“

8. *Εἰκὸς δὲ οὐκ ἀλόγως ζητήσειν τινὰς, εἰ μετὰ πάσας τὰς ἡμέρας τούτου τοῦ αἰῶνος οὐκ ἔτι ἔσται ὁ εἰπών· „ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν·“ μετὰ τῶν χωρησάντων αὐτὸν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· τὸ γὰρ „ἕως“ οἱονεὶ περιγραφήν τινα δηλοῖ χρόνου. Λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτι οὐ ταὐτόν ἐστι τό· „μεθ' ὑμῶν εἰμι“ τῷ· ἐν υμῖν εἰμι.*[1] *Τάχα οὖν κυριώτερον λέγοιμεν, οὐκ ἐν τοῖς μαθητευομένοις εἶναι τὸν Σωτῆρα, ἀλλὰ μετ' αὐτῶν, ὅσον*[2] *τῷ νῷ οὐκ ἐφθάκασιν ἐπὶ τὴν τοῦ αἰῶνος συντέλειαν. Ἐπὰν δὲ τὴν τοῦ κόσμου σταυρωθέντος αὐτοῖς τὴν συντέλειαν αὐτοῦ ἐνστᾶσαν τὸ ὅσον ἐπὶ τῇ αὐτῶν παρασκευῇ θεωρήσωσι, τότε οὐκ ἔτι μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ ἐν αὐτοῖς γενομένου τοῦ Ἰησοῦ ἐροῦσι τό· „οὐκ ἔτι ζῶ ἐγὼ,*[3] *ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός·“ καὶ τό· „εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ;“ Ταῦτα δὲ λέγομεν τηρουμένης πως ἰδίᾳ καὶ τῆς παριστάσης ἐκδοχῆς τό· πάσας τὰς ἡμέρας λέγεσθαι τὰς ἕως συντελείας τοῦ αἰῶνος, κατὰ τὰ ἐφικτὰ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει καταλαβεῖν ἔτι ἐνταῦθα τυγχανούσῃ· ἔστι γὰρ καὶ ἐκείνης τῆς ἑρμηνείας τηρουμένης ἐπιστῆσαι τῷ*[4] *„ἐγὼ,“ ἵνα ὁ μὲν ἕως τῆς συντελείας μετὰ τῶν ἀποστελλομένων*

---

[1]) Cod. Bodlej. restituit *τῷ· ἐν ὑμῖν εἰμι*, quae verba desiderantur in Cod. Reg. (itemque in ed. H). R.

[2]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) optime: *ὅσον τῷ νῷ οὐκ ἐφθάκασιν*, male vero Reg. (H. in textu) *ὅσων τῷ νῷ οὐκ ἐφθακόσιν*. R.

[3]) Galat. II, 20., ubi verba *οὐκ — ἐγώ* hoc ordine se excipiunt: *ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ*. — II Cor. XIII, 3., ubi *ἐπεί* legitur pro *εἰ*.

[4]) Cod. Bodlej. *τῷ*, Reg. (H. in textu) *τό*. R. — H. ad marg.: *ἴσως· τῷ*.

μαθητεύειν πάντα τὰ ἔθνη ἢ ὁ κενώσας ἑαυτὸν καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν λαβών· ὡσπερεὶ δὲ τούτου [1]) ἕτερος ἐν τῇ καταστάσει ὢν, τῇ πρὸ τοῦ κενῶσαι ἑαυτὸν, μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος γένηται μετὰ τούτων, ἕως ὑπὸ τοῦ πατρὸς τεθῶσι [2]) πάντες οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ, μετὰ ταῦτα, ὅτε παραδίδωσιν ὁ υἱὸς τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, τοῦ πατρὸς ἐροῦντος αὐτοῖς τό· „ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι.“ Πότερον δὲ, πάσας ἡμέρας ἕως τοῦδε τοῦ χρόνου, ἢ ἁπλῶς, πάσας τὰς ἡμέρας, οὐδὲ [3]) πάσας, ἀλλὰ πᾶσαν, ἔνεστι σκοπεῖν τῷ βουλομένῳ. Νῦν γὰρ ἡμᾶς οὐκ ἀπαιτεῖ τὰ προκείμενα ἐπὶ τοσοῦτον παρεκβῆναι τοῦ λόγου.

9. Ὁ μέντοι γε Ἡρακλέων τό· „μετὰ [4]) τοῦτο κατέβη εἰς Καφαρναούμ·“ αὐτὸς διηγούμενος ἄλλης πάλιν οἰκονομίας ἀρχήν φησι δηλοῦσθαι, οὐκ ἀργῶς τοῦ „Κατέβη“ εἰρημένου· καί φησι· „„τὴν Καφαρναοὺμ σημαίνειν ταῦτα τὰ ἔσχατα τοῦ κόσμου, ταῦτα τὰ ὑλικὰ εἰς ἃ κατῆλθε, καὶ διὰ τὸ ἀνοίκειον, φησὶν, εἶναι τὸν τόπον, οὐδὲ πεποιηκώς τι λέγεται ἐν αὐτῇ ἢ λελαληκώς.““ Εἰ μὲν οὖν μηδὲ ἐν τοῖς λοιποῖς εὐαγγελίοις πεποιηκώς τι ἢ λελαληκὼς ἐν τῇ Καφαρναοὺμ ὁ κύριος ἡμῶν ἀνεγέγραπτο, τάχα ἂν ἐδιστάξαμεν περὶ τοῦ παραδέξασθαι αὐτοῦ τὴν ἑρμηνείαν. Νυνὶ δὲ ὁ Ματθαῖος [5]) καταλιπόντα φησὶ τὸν κύριον ἡμῶν τὴν Ναζαρὲτ, [6]) ἐλθόντα κατῳκηκέναι εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν, καὶ ἀπὸ τότε ἀρχὴν τοῦ κηρύσσειν πε-

[1]) H. et R. in textu τοῦτο, H. tam. ad marg., R. in notis: „scribas τούτου.“ H. et R. in notis: „Ferrar. legisse videtur ὥσπερ εἰ εἶπε τοῦτο.“

[2]) Hebr. X, 13. — I Cor. XV, 24.

[3]) H. et R. in textu τοῦδε πάσας; H. ad marg.: „scribas οὐδὲ κ. τ. λ.“ R. in notis: „lege ἢ οὐδὲ πάσας.“

[4]) Ev. Joann. II, 12.

[5]) Matth. IV, 13. — 17.

[6]) Huet. h. l. Ναζαρά, Lachm. Ναζαράθ.

ποιῆσθαι λέγοντα· „μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.“ Ὁ δὲ Μάρκος[1]) *ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν διάβολον πειρασμοῦ, μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην ἀπαγγέλλει ἡμῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν κηρύσσοντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ ἐληλυθέναι τὸν κύριον· καὶ μετὰ τὴν εἰς ἀποστολὴν ἐκλογὴν τῶν δ΄ ἁλιέων „εἰσπορεύονται εἰς Καφαρναούμ· καὶ εὐθὺς τοῖς σάββασιν ἐδίδασκεν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.“ Ἀλλὰ καὶ πρᾶξιν αὐτοῦ ἀναγράφει γεγενημένην ἐν Καφαρναοὺμ, εὐθὺς γάρ φησιν· „ἐν τῇ συναγωγῇ*[2]) *αὐτῶν ἦν ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ, καὶ ἀνέκραξε λέγων· ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοὶ, Ἰησοῦ Ναζαρηνέ; ἦλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς; οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς λέγων· φιμώθητι, καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ· ὅτε καὶ ἐσπάραξεν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, καὶ φωνῆσαν „φωνῇ μεγάλῃ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ· καὶ ἐθάμβησαν ἅπαντες.“ Καὶ ἡ πενθερὰ*[3]) *Σίμωνος τοῦ πυρετοῦ ἀπαλλάσσεται ἐν τῇ Καφαρναούμ. Πρὸς τούτοις ὁ Μάρκος φησὶ ἑσπέρας γεγενημένης ἐν τῇ Καφαρναοὺμ τεθεραπεῦσθαι πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ δαιμονιζομένους. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ τὰ παραπλήσια τῷ Μάρκῳ ἀπαγγέλλει περὶ τῆς Καφαρναοὺμ λέγων· „καὶ*[4]) *ἦλθεν εἰς Καφαρναοὺμ πόλιν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦν διδάσκων αὐτοὺς ἐν τοῖς*

---

[1]) Marc. I, 13. 14—22.

[2]) Marc. I, 24—27., ubi *ἔα* deest in ed. Lachm. (cfr. tam. ed. Knapp.), pro *οἴδαμεν* legitur *οἶδα*, atque *ὁ ἅγιος* pro *ὁ υἱός*; porro *καὶ σπαράξαν* pro *ὅτε καὶ ἐσπάραξεν*; *κρᾶξαν* pro *φωνῆσαν*; *ἀπ᾽ αὐτοῦ* pro *ἐξ αὐτοῦ*; denique *ἐθαμβήθησαν πάντες* pro *ἐθάμβησαν ἅπαντες*.

[3]) Marc. I, 30—32.

[4]) Luc. IV, 31—35.; vers. 31. *κατῆλθεν* pro *ἦλθεν*; v. 33. verbis *φωνῇ μεγάλῃ* adject. legitur *λέγων*; vers. 35. *τότε* deest, atque *εἰς τὸ μέσον* a Lachm. recept. est. (Cfr. tam. Knapp. ed.)

σάββασι, καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ ἦν ἄνθρωπος ἔχων πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου, καὶ ἀνέκραξε φωνῇ μεγάλῃ· ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοὶ, Ἰησοῦ Ναζαρηνέ; ἦλθες [1]) ἀπολέσαι ἡμᾶς; οἶδά σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς λέγων· φιμώθητι, καὶ ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ. Τότε καὶ ῥῖψαν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον εἰς μέσον, ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ μηδὲν βλάψαν αὐτόν." Καὶ [2]) μετὰ ταῦτα ἀπαγγέλλει, ὡς ἀναστὰς ὁ κύριος ἀπὸ τῆς συναγωγῆς εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος, καὶ ἐπιτιμήσας τῷ ἐν τῇ πενθερᾷ αὐτοῦ πυρετῷ ἀπήλλαξεν αὐτὴν τῆς νόσου· μεθ' ἣν θεραπευθεῖσαν „δῦντος, [3]) φησὶ, τοῦ ἡλίου πάντες ὅσοι εἶχον ἀσθενοῦντας [4]) νόσοις ποικίλαις, ἦγον αὐτοὺς πρὸς αὐτόν· ὁ δὲ ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς ἐθεράπευσεν [5]) αὐτούς. Ἐξήρχοντο δὲ καὶ δαιμόνια ἀπὸ πολλῶν, κραυγάζοντα καὶ λέγοντα, ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· καὶ ἐπιτιμῶν οὐκ εἴα αὐτὰ λαλεῖν, ὅτι ᾔδεισαν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι." Ταῦτα δὲ πάντα περὶτ ῶν ἐν Καφαρναοὺμ τῷ Σωτῆρι εἰρημένων καὶ πεπραγμένων παρεστήσαμεν ὑπὲρ τοῦ ἐλέγξαι τὴν Ἡρακλέωνος ἑρμηνείαν, λέγοντος· „„διὰ τοῦτο οὐδὲ πεποιηκώς τι λεγέται ἐν αὐτῇ ἢ λελαληκώς."" Ἢ γὰρ δύο ἐπινοίας διδότω καὶ αὐτὸς τῆς Καφαρναοὺμ, καὶ παριστάτω καὶ

---

[1]) ἦλθες—ἡμᾶς; Haec desunt in ed. Huetii.

[2]) In Cod. Reg. (item in ed. H.) deest καί, sed habetur in Cod. Bodlej. R. — Luc. IV, 38. 39.

[3]) Luc. IV, 40. 41.; vers. 40. δύνοντος pro δῦντος, ἤγαγον pro ἦγον. (Pro ἐπιθείς, cfr. ed. Knapp., Lachm. ἐπιτιθείς.) Vers. 41. ἐξήρχετο pro ἐξήρχοντο, et τὸν Χριστόν pro Χριστόν.

[4]) R. in notis: „Cod. Bodlej. ἀσθενεῖς ἐν νόσοις."

[5]) R. in textu ἐθεράπευεν, in notis: „sic Cod. Bodlej., Reg. (quem H. sequitur) ἐθεράπευσεν."

πεισάτω ποίας· ἢ τοῦτο ποιῆσαι μὴ δυνάμενος ἀφιστάσθω τοῦ λέγειν τὸν Σωτῆρα μάτην τινὶ τόπῳ[1]) ἐπιδεδημηκέναι. Καὶ ἡμεῖς δὲ, θεοῦ διδόντος, γενόμενοι κατὰ τὰ τοιαῦτα χωρία τῆς συναναγνώσεως[2]) ὅπου δόξαι μηδὲν ἠνυκέναι ἐπιδημήσας χωρίοις τισὶ, πειρασόμεθα τὸ μὴ μάταιον τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ τρανῶσαι.

10. Ἔτι δὲ ὁ Ματθαῖος εἰσελθόντος τοῦ κυρίου εἰς τὴν Καφαρναοὺμ φησι τὸν ἑκατόνταρχον αὐτῷ προσεληλυθέναι λέγοντα· „ὁ παῖς[3]) μου βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικὸς, δεινῶς βασανιζόμενος·“ καὶ ἀκηκοέναι μεθ᾽ ἕτερα εἰρημένα τῷ κυρίῳ περὶ αὐτοῦ[4]) τό· „ὕπαγε, καὶ ὡς ἐπίστευσας γενηθήτω σοι·“ καὶ τὰ περὶ τῆς τοῦ Πέτρου[5]) πενθερᾶς σύμφωνα τοῖς ἄλλοις δυσὶ καὶ αὐτὸς παρέστησεν. Ἡγοῦμαι δὲ εἶναι φιλότιμον καὶ πρέπον τῷ ἐν Χριστῷ φιλομαθεῖ, συναγαγεῖν[6]) ἀπὸ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων πάντα τὰ περὶ τῆς Καφαρναοὺμ ἀναγεγραμμένα, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ λόγους, καὶ ἔργα τοῦ κυρίου, καὶ ὁσάκις εἰς αὐτὴν ἐπιδεδήμηκε, καὶ ὥς ποτε[7]) μὲν λέγεται καταβεβηκέναι εἰς αὐτὴν, ποτὲ δὲ εἰσελη-

---

1) Cod. Bodlej. τῷ τόπῳ. R.

2) τῆς — ἠνυκέναι. Sic H. et R. in textu, R. tamen in notis: „Cod. Bodlej. τῆς συναναγνώσεώς που δοξάσης μηδὲν ἂν (R. scripsit ἀν) ἠνυκέναι. „Simillima Ferrar. legisse videtur.

3) Matth. VIII, 6. — 13.

4) Cod. Bodlej. recte περὶ αὐτοῦ, Reg. (quem H. sequitur) παρ᾽ αὐτοῦ.

5) Verba τοῦ Πέτρου desunt in Cod. Reg. (itemque in ed. H.), sed restituuntur e Cod. Bodlej., ubi mox legitur σύμφωνα, non συμφώνως, uti habet Cod. Reg. (quem H. sequitur). R.

6) Cod. Bodlej. συναγαγεῖν, Reg. (quem H. sequitur) συνάγειν. R.

7) Cod. Bodlej. ὥς ποτε, in Reg. (quem H. sequit.) deest ὡς. R.

λυθέναι, καὶ πόθεν. Ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις συντεθέντα οὐκ ἐάσει ἡμᾶς διαπεσεῖν εἰς τὴν περὶ τῆς Καφαρναοὺμ ἐκδοχήν. Πλὴν εἰ καὶ νοσοῦντες ἐκεῖ θεραπεύονται, καὶ ἄλλαι δυνάμεις ἐκεῖ γίνονται, τό τε κηρύσσειν· „ἤγγικεν[1]) ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν" ἐκεῖθεν ἄρχεται, ἔοικεν εἶναι σύμβολον, ὡς κατὰ τὰς ἀρχὰς ὑπεδείξαμεν,[2]) ὑποδεεστέρου τινὸς χωρίου παρακλήσεως, τάχα διὰ τὸν Ἰησοῦν γινομένου, παρακαλέσαντα ἐφ' οἷς ἐδίδαξε καὶ πεποίηκεν ἐκεῖ τοῦ τόπου, χωρίου παρακλήσεως· ἴσμεν γὰρ καὶ τόπων ὀνόματα ἐπώνυμα τυγχάνοντα τοῖς κατὰ τὸν Ἰησοῦν πράγμασιν· ὥσπερ τὰ Γέργεσα, ἔνθα παρεκάλεσαν αὐτὸν μεταβῆναι ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν οἱ τῶν χωρίων[3]) πολῖται, ἑρμηνεύεται· παροικία ἐκβεβληκότων. Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο περὶ τῆς Καφαρναοὺμ τετηρήκαμεν, ὅτι οὐ μόνον ἐν αὐτῇ κηρύσσειν τό· „ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν" ἤρξατο, ἀλλὰ, κατὰ τοὺς τρεῖς εὐαγγελιστὰς, τὰς πρώτας δυνάμεις ἐκεῖ πεποίηκεν. Οὐδεὶς δὲ τῶν τριῶν ἐφ' οἷς πρῶτον ἀνέγραψε παραδόξοις ἐν τῇ Καφαρναοὺμ γεγενημένοις τὴν τοῦ μαθητοῦ Ἰωάννου ἐπὶ τῷ πρώτῳ ἔργῳ σημείωσιν πεποίηται, λέγοντος· „ταύτην[4]) ἀρχὴν τῶν σημείων ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας. Οὐ γὰρ ἦν ἀρχὴ τῶν σημείων τὸ ἐν Καφαρναοὺμ, τῷ προηγούμενον μὲν σημείων εἶναι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τὴν εὐφροσύνην· διὰ δὲ τὰ τοῖς ἀνθρώποις συμβεβηκότα παραστατικὸν,[5])

[1]) Matth. IV, 17.

[2]) Cod. Bodlej. ὑπεδείξαμεν, Reg. (quem H. sequit.) ὑπεδεξάμεθα. R.

[3]) H. et R. in textu χοίρων; H. tam. ad marg.: „scribas," R. in notis: „scribend. videtur χωρίων." Cfr. pag. 239. not. 4. coll. insuper Matth. VIII, 34. Marc. V, 17. Luc. VIII, 37.

[4]) Ev. Joann. II, 1., ubi ἐποίησεν voc. ταύτην sequitur.

[5]) Cod. Bodlej. παραστατικόν, Reg. (H. in textu)

οὐχ οὕτως τὴν θεραπείαν ἐπιδεικνυμένου τοῦ λόγου τὸ ἴδιον κάλλος, ἐν τῷ θεραπεύειν τοὺς πεπονθότας, ὅσον ἐν τῷ εὐφραίνειν τῷ νηφαλίῳ πόματι τοὺς διὰ τοῦ ὑγιαίνειν καὶ εὐωχίᾳ σχολάζειν δυναμένους.

11. „Καὶ ἐγγὺς[1]) ἦν τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων." Τὴν τοῦ σοφωτάτου Ἰωάννου ἐξετάζων ἀκρίβειαν κατ' ἐμαυτὸν ἐζήτουν, τί βούλεται αὐτῷ ἡ προσθήκη „τῶν Ἰουδαίων." Ποίου γὰρ ἄλλου ἔθνους ἐστὶν ἑορτὴ τὸ πάσχα; Διόπερ αὔταρκες ἦν εἰπεῖν·[2]) „καὶ ἦν ἐγγὺς τὸ πάσχα." Μήποτε δὲ, ἐπεὶ τὸ μὲν τί ἐστι πάσχα ἀνθρώπινον τῶν μὴ κατὰ βούλησιν τῆς γραφῆς ἐπιτελούντων αὐτὸ, τὸ δέ τι θεῖον, τὸ ἀληθὲς, πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἐνεργούμενον ὑπὸ τῶν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνούντων τὸν θεὸν, ἀντιδιέσταλται πρὸς τὸ θεῖον[3]) τὸ λεγόμενον τῶν Ἰουδαίων. Ἀκούσωμεν γοῦν τοῦ κυρίου νομοθετοῦντος τὸ πάσχα, τί φησι, ὅτε καὶ πρῶτον ὠνόμασται ἐν τῇ γραφῇ· „καὶ εἶπε[4]) κύριος πρὸς Μωϋσῆν καὶ Ἀαρὼν ἐν γῇ Αἰγύπτου, λέγων· ὁ μὴν οὗτος ὑμῖν ἀρχὴ μηνῶν, πρῶτός ἐστιν ὑμῖν ἐν τοῖς μησὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ. Λάλησον πρὸς πᾶσαν συναγωγὴν υἱῶν Ἰσραὴλ, λέγων· τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τούτου λαβέτωσαν ἕκαστος πρόβατον κατ' οἴκους πατριῶν" καὶ μετ' ὀλίγα, ἐν οἷς οὐδέπω τὸ πάσχα ὀνομαστὶ εἴρητο, ἐπιφέρει· „οὕτω δὲ φάγεσθε αὐτό· αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι, καὶ τὰ ὑποδήματα ὑμῶν ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν, καὶ ἔδεσθε αὐτὸ

περιστατικόν. R. — H. in notis atq. ad marg.: „Hic Ferrar. et Perion. multum aestuant, neq. tam. se extricant. Lego περιστατικὰ, οὐχ οὕτως κατὰ τὴν θεραπείαν."

[1]) Ev. Joann. II, 13.

[2]) εἰπεῖν. R. in notis: „Cod. Bodlej. εἰ εἶπεν."

[3]) H. τὸ θεῖον, R. min. accur. τὸν θεῖον.

[4]) Exod. XII, 1—3. — 11., ubi ὑμῶν post ὑποδήματα deest in vers. LXX virorum, et κυρίῳ legitur pro τοῦ κυρίου.

μετὰ σπουδῆς. Πάσχα ἐστὶ τοῦ κυρίου·“ οὐ γάρ φησι· Πάσχα ἐστὶν ὑμῶν. Καὶ μετ᾽ ὀλίγα δεύτερον οὕτως ὀνομάζει τὴν ἑορτήν· „καὶ [1]) ἔσται ἐὰν λέγωσι πρὸς ὑμᾶς οἱ υἱοὶ ὑμῶν· τίς ἡ λατρεία αὕτη; Καὶ ἐρεῖτε αὐτοῖς· θυσία τὸ πάσχα τοῦ κυρίου, ὡς ἐσκέπασε τοὺς οἴκους τῶν υἱῶν Ἰσραήλ.“ Καὶ πάλιν δὲ μετ᾽ ὀλίγα· „εἶπε [2]) δὲ κύριος πρὸς Μωϋσῆν καὶ Ἀαρὼν, λέγων· οὗτος ὁ νόμος τοῦ πάσχα· πᾶς ἀλλογενὴς οὐκ ἔδεται ἀπ᾽ αὐτοῦ.“ Καὶ πάλιν μετ᾽ ὀλίγα· „ἐὰν δέ τις προσέλθῃ πρὸς ὑμᾶς προσήλυτος, καὶ ποιῇ τὸ πάσχα κυρίου, περιτεμεῖται αὐτοῦ πᾶν ἀρσενικόν. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἐν τῇ νομοθεσίᾳ οὐδαμοῦ λέγεται· „Πάσχα ὑμῶν,“ ἀλλ᾽ ἅπαξ μὲν ἐν οἷς προεθέμεθα χωρὶς πάσης προσθήκης, τρὶς δέ· „τὸ Πάσχα τοῦ κυρίου.“ Πρὸς δὲ τὸ παραδέξασθαι τοῦθ᾽ οὕτως ἔχειν περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ Πάσχα κυρίου καὶ Πάσχα Ἰουδαίων, ἴδωμεν καὶ τὰ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ τοῦτον τὸν τρόπον εἰρημένα· „τὰς νουμηνίας [3]) ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι· νηστείαν καὶ ἀργείαν καὶ τὰς νουμηνίας ὑμῶν καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου.“ Οὐκ ἴδια γὰρ ἑαυτοῦ φησιν ὁ κύριος τὰ ὑπὸ τῶν ἁμαρτανόντων ἐπιτελούμενα, ὑπὸ [4]) τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, εἴ τίς ποτέ ἐστι, μισούμενα, οὔτε τὰς νουμηνίας, οὔτε τὰ σάββατα, οὔτε ἡμέραν μεγάλην, οὔτε νηστείαν, οὔτε τὰς ἑορτάς. Ἐν μέντοι γε τῇ νομοθεσίᾳ τῆς Ἐξόδου περὶ

---

[1]) Exod. XII, 26. 27., ubi pro τὸ πάσχα τ. κυρίου haec leguntur: τὸ πάσχα τοῦτο κυρίῳ.

[2]) Exod. XII, 43. — 48., ubi pro verbis καὶ ποιῇ — περιτεμεῖται haec leguntur: ποιῆσαι τὸ πάσχα κυρίῳ, περιτεμεῖς.

[3]) Jes. I, 13. 14.

[4]) ὑπὸ τῆς — μισούμενα. Haec exstant in Codd. Reg. et Barber., sed desiderantur in Cod. Bodlej., quem secutus est Ferrar., immerito culpatus ab Huet., quasi ea Orig. gratificans praetermiserit.

σαββάτου ταῦτα λέγεται· „εἶπε[1]) δὲ Μωϋσῆς πρὸς αὐτούς· τοῦτο τὸ ῥῆμα ὃ ἐλάλησε κύριος· σάββατα ἀνάπαυσις ἁγία τῷ κυρίῳ.“ Καὶ μετ᾽ ὀλίγα· „εἶπε δὲ ὁ Μωϋσῆς· φάγετε, σήμερον γάρ ἐστι σάββατα τῷ κυρίῳ.“ Καὶ ἐν Ἀριθμοῖς πρὸ τούτων ἐφ᾽ ἑκάστῃ ἑορτῇ θυσιῶν, ὡς ἑορτῆς οὔσης κατὰ τὸν νόμον τοῦ ἐνδελεχισμοῦ καὶ ἑκάστης ἡμέρας, ταῦτα γέγραπται· „καὶ ἐλάλησε[2]) κύριος πρὸς Μωϋσῆν· ἀπάγγειλαι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτοὺς, λέγων· τὰ δῶρά μου, δόματά μου, καρπώματά[3]) μου εἰς ὀσμὴν εὐωδίας διατηρήσετε προσφέρειν μοι ἐν ταῖς ἑορταῖς μου. Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· ταῦτα τὰ καρπώματα, ὅσα προσάξετε τῷ κυρίῳ.“ Ἰδίας γὰρ ἑορτὰς ὠνόμασε, καὶ οὐ τῶν νομοθετουμένων, τὰς ἐκκειμένας ἐν τῇ γραφῇ, καὶ δῶρα αὐτοῦ, καὶ δόματα αὐτοῦ. Ὅμοιον δέ τι τούτοις ἐστὶ καὶ περὶ τοῦ λαοῦ ἐν τῇ Ἐξόδῳ ἀναγεγραμμένον, ὅστις ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἴδιος εἶναι λέγεται, ὅτε μὴ ἁμαρτάνει· ἀποκηρύττων δὲ αὐτὸν ἐν τῇ μοσχοποιΐᾳ λαὸν Μωϋσέως ὠνόμασε· „πρὸς γὰρ μὲν τὸν Φαραὼ ἐρεῖς, φησὶ, τάδε[4]) λέγει κύριος· ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου, ἵνα λατρεύσῃ μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἐὰν δὲ μὴ βούλῃ ἐξαποστεῖλαι τὸν λαόν μου, ἰδοὺ,

---

[1]) Exod. XVI, 23., ubi pro verbis: τοῦτο — κύριος· haec leguntur: οὐ τοῦτο τὸ ῥῆμά ἐστιν ὃ ἐλάλ. κύριος, atque τῷ κυρίῳ adject. est αὔριον. — 25., ubi simplic. Μωϋσῆς legitur, et verba φάγετε — κυρίῳ h. in mod. se excipiunt: φάγετε σήμερον· ἔστι γὰρ σάββ. σήμερ. τῷ κυρίῳ.

[2]) Num. XXVIII, 1. 2., ubi λέγων addunt LXX viri voc. Μωϋσῆν, atque ἔντειλαι legunt pro ἀπάγγειλαι.

[3]) Huet. min. accur. καὶ πώματά μου.

[4]) Exod. VIII, 21—23., ubi pro ἵνα λατρ. μοι haec leguntur: ἵνα μοι λατρεύσωσιν, et τοὺς οἴκους ὑμῶν pro τοὺς οἴκους σου; porro ἐν τῇ ἡμ. pro τῇ ἡμέρᾳ, atque ἐφ᾽ ἧς οὐκ ἔσται ἐκεῖ ἡ κυνόμυια pro ἐφ᾽ ᾧ οὐκ ἔστι κ. τ. λ.; denique κύριος ὁ Θεός pro κύρ. ὁ κύριος.

ἐγὼ ἐξαποστέλλω ἐπὶ σὲ, καὶ ἐπὶ τοὺς θεράποντάς σου, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τοὺς οἴκους σου κυνόμυιαν· καὶ πλησθήσονται αἱ οἰκίαι τῶν Αἰγυπτίων τῆς κυνομυίας, καὶ εἰς τὴν γῆν ἐφ' ἧς εἰσιν ἐπ' αὐτῆς. Καὶ παραδοξάσω τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὴν γῆν Γεσὲμ, ἐφ' ἧς ὁ λαός μου ἔπεστιν ἐπ' αὐτῆς, ἐφ' ᾧ οὐκ ἔστι κυνόμυια, ἵνα εἴδῃς ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος ὁ κύριος πάσης τῆς γῆς. Καὶ δώσω διαστολὴν ἀνὰ μέσον τοῦ ἐμοῦ λαοῦ.“ Πρὸς δὲ τὸν Μωϋσέα ἐλάλησε κύριος λέγων· „βάδιζε, [1]) κατάβηθι τὸ τάχος· ἠνόμησε γὰρ ὁ λαός σου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς [2]) Αἰγύπτου.“ Ὥσπερ οὖν ὁ λαὸς μὴ ἁμαρτάνων μὲν τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἁμαρτάνων δὲ οὐκ ἔτι λέγεται εἶναι αὐτοῦ· οὕτω καὶ αἱ ἑορταὶ, ὅτε μὲν μισοῦνται ὑπὸ τῆς τοῦ κυρίου ψυχῆς, τῶν ἁμαρτανόντων εἰσὶν ἑορταὶ, ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ κυρίου νομοθετοῦνται, κυρίου εἶναι προσαγορεύονται. Τῶν δὲ ἑορτῶν μία ἐστὶ καὶ τὸ Πάσχα, ὅπερ ἐν τῇ προκειμένῃ τοῦ εὐαγγελίου γραφῇ, οὐ τοῦ κυρίου, ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων εἶναι λέγεται· καὶ ἀλλαχοῦ δέ· „αὗται, [3]) φησὶν, αἱ ἑορταὶ κυρίου, ἃς καλέσετε αὐτὰς κλητὰς ἁγίας. Ἀπὸ μὲν οὖν τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν οἷς παρεστήσαμεν. [4]) Πιθανῶς δέ τις ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου ζητήσει ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἀναγράφοντος· „καὶ [5]) γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός·“ οὐ γάρ φησι·

---

[1]) Exod. XXXII, 7., ubi pro verbis βάδ. — ἠνόμησε haec leguntur: βάδιζε τὸ τάχος, κατάβηθι ἐντεῦθεν· ἠνόμ. κ. τ. λ. atque ὃν exhibetur pro οὓς.

[2]) ἐκ γῆς. Desunt in ed. Huet., sed exstant in Cod. Bodlej. R.

[3]) Levit. XXIII, 2.

[4]) Cod. Bodlej. παρεστήσαμεν, ed. Huet. παρεστήκαμεν. R.

[5]) I Cor. V, 7., ubi vocc. ὑπὲρ ἡμῶν desunt. — R. in notis: „Verba ὑπὲρ ἡμῶν desiderantur in ed. Huet., sed habentur in Cod. Bodlej.“

τὸ Πάσχα κυρίου ἐτύθη Χριστός. Καὶ πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον, ἤτοι ὅτι ἁπλούστερον Πάσχα ἡμῶν τυθὲν τὸ δι' ἡμᾶς τυθὲν εἴρηκεν, ἢ ὅτι πᾶσα ἑορτὴ ἀληθῶς κυρίου, ὧν μία ἐστὶ τὸ Πάσχα, οὐκ ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὐδὲ ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι καὶ ἐν οὐρανοῖς, ἐνστάσης τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐπιτελεσθήσεται. Καὶ περὶ ἐκείνων γε τῶν ἑορτῶν ὁ μὲν εἷς τῶν ιβ' προφητῶν φησι· „τί ποιήσετε[1]) ἐν ἡμέραις πανηγύρεως, καὶ ἐν ἡμέραις ἑορτῆς τοῦ κυρίου;" Ὁ δὲ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους· „ἀλλὰ[2]) προσεληλύθατε Σιὼν ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς." Καὶ ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς· „μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει καὶ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νουμηνίας, ἢ σαββάτων, ἅ ἐστι σκιὰ τῶν μελλόντων."

12. Τίνα δὲ τρόπον ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὧν σκιὰ παρὰ τοῖς σωματικοῖς Ἰουδαίοις ἦν, ἑορτὰς[3]) οἱ μὲν ὑπὸ τὸν ἀληθῆ πρότερον παιδαγωγούμενοι νόμον παρὰ ἐπιτρόποις καὶ οἰκονόμοις, ἕως τὸ ἐκεῖ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐνστῇ, καὶ τὴν τελειότητα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ χωρήσωμεν, ἔργον σοφίας τῆς ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης ἔστι φανερῶσαι, καὶ τὰ περὶ βρωμάτων νομοθετούμενα, σύμβολα τῶν ἐκεῖ μελλόντων τρέφειν καὶ ἰσχυροποιεῖν ἡμῶν τὴν ψυχὴν τυγχάνοντα, θεωρεῖν. Εἰκῇ δὲ φαντασιωθέντα τινὰ τὸ πέλαγος τῶν τοσούτων νοημάτων, καὶ βουλόμενον σῶσαι, πῶς ἡ κατὰ τόπον λατρεία ὑπόδειγμα καὶ σκιά ἐστι τῶν ἐπουρανίων, τά τε

---

[1]) Hos. IX, 5., ubi ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς LXX viri exhibent.

[2]) Hebr. XII, 22. 23. — Coloss. II, 16., ubi ἢ ἐν πόσει exstat. 17., ubi ὅ ἐστι a Lachm. in text. recept. legitur, coll. tam. not. ead. pag. obvia.

[3]) ἑορτὰς οἱ μέν. R. absque causa in notis: „legend. fortasse ἑορτάσοιμεν."

θύματα καὶ τὸ πρόβατον νοῆσαι βουλόμενον, προκόψαι καὶ τῷ Ἀποστόλῳ, ἐπᾶραι μὲν ἡμῶν τὸ φρόνημα βουληθέντι ἀπὸ τῶν γηΐνων περὶ τοῦ νόμου δογμάτων, οὐ πάνυ δὲ παραστήσαντι, πῶς ταῦτα μέλλει γίνεσθαι. Ἐὰν δὲ καὶ ἑορταὶ, ὧν μία [1]) τὸ Πάσχα ἐστὶ, καὶ ἐπὶ τὸν μέλλοντα ἀνάγονται αἰῶνα, ἔτι μᾶλλον ἐπισκοπητέον, πῶς καὶ νῦν τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστὸς, καὶ μετὰ ταῦτα τυθήσεται.

13. Ὀλίγα δὲ εἰς τὴν ἐπαπόρησιν τῶν δογμάτων παραθετέον, ἡμῶν ἰδίας δεομένων πραγματείας ἐξαιρέτου καὶ πολυβίβλου, παντός τε [2]) τοῦ κατὰ νόμον [3]) μυστικοῦ λόγου, καὶ ἰδίᾳ τῶν κατὰ τὰς ἑορτὰς, καὶ ἔτι ἰδικώτερον περὶ τοῦ Πάσχα. Ἰουδαίων μὲν οὖν τὸ Πάσχα πρόβατόν ἐστι θυόμενον, λαμβανόμενον ἑκάστῳ κατ' οἴκους πατριῶν, καὶ ἐπιτελούμενον μυριάσι σφαζομέναις ἀμνῶν καὶ ἐρίφων, πλείοσι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἴκων τοῦ λαοῦ· τὸ δὲ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν [4]) Πάσχα ἐτύθη Χριστός. Καὶ πάλιν ἐκείνων μέν ἐστι τὰ ἄζυμα, ἀφανιζομένης πάσης ζύμης ἐκ τῶν οἴκων αὐτῶν· ἡμεῖς δὲ ἑορτάζομεν, οὐ ζύμῃ [5]) παλαιᾷ, οὐδὲ ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. Εἰ δέ ἐστί τι τρίτον παρὰ τὰ εἰρημένα δύο Πάσχα τοῦ κυρίου καὶ ἀζύμων ἑορτὴ, ἀκριβέστερον ἐξεταστέον διὰ τὸ ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύειν ἐκείνους τῶν ἐπουρανίων ἐκείνων, καὶ οὐ μόνον βρώματα καὶ πόματα καὶ νεομηνίας καὶ σάββατα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑορτὰς σκιὰν εἶναι τῶν μελλόντων. Πρῶ-

---

[1]) Cod. Bodl. ἑορταὶ, ὧν μία, ed. H. ἑορτῶν μία. R.

[2]) H. ad marg.: „scribas πάντως τε;" R. in notis: „Ferrar. legisse videtur πάντως τε."

[3]) Huetius μετὰ νόμον.

[4]) ὑπὲρ ἡμῶν. Desunt haec in ed. H., sed exstant in Cod. Bodlej. R. (Cfr. pag. 299. not. 5.)

[5]) I Cor. V, 8.

τον δὴ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· „τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη[1]) Χριστός·“ ἐπαπορήσει τις πρὸς αὐτὸν ταῦτα· εἰ τύπος ἐστὶ τῆς Χριστοῦ θύσεως τὸ παρὰ Ἰουδαίοις πρόβατον, ἤτοι ἐχρῆν ἕν, καὶ μὴ πολλὰ θύεσθαι παρ᾽ αὐτοῖς πρόβατα, ὥσπερ εἷς ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἢ πολλῶν θυομένων προβάτων, οἱονεὶ πολλοὺς Χριστοὺς θυομένους ἀκολούθως τῷ τύπῳ. Ζητητέον,[2]) ἵνα δὲ τοῦτο παραπεμψώμεθα, πῶς τὸ θυόμενον πρόβατον Χριστοῦ περιέχει εἰκόνα, τοῦ μὲν προβάτου ὑπὸ τῶν τηρούντων τὸν νόμον θυομένου, Χριστοῦ δὲ ὑπὸ τῶν παραβαινόντων αὐτὸν ἀναιρουμένου· ἔτι δὲ πῶς ἐπὶ Χριστοῦ τό· „φάγονται[3]) τὰ κρέα ταύτῃ τῇ νυκτὶ ὀπτὰ πυρὶ, καὶ ἄζυμα ἐπὶ πικρίδων ἔδονται,“ ἑρμηνευτέον· καὶ τό· „οὐκ ἔδεσθε[4]) ἀπ᾽ αὐτῶν ὠμὸν, οὐδὲ ἡψημένον ἐν ὕδατι, ἀλλ᾽ ἢ ὀπτὰ πυρί· κεφαλὴν σὺν τοῖς ποσὶ καὶ τοῖς ἐνδοσθίοις· οὐκ ἀπολήψετε ἀπ᾽ αὐτῶν ἕως πρωῒ, καὶ ὀστοῦν οὐ συντρίψετε ἀπ᾽ αὐτῶν. Τὰ[5]) δὲ καταλειπόμενα ἀπ᾽ αὐτῶν ἕως πρωῒ, κατακαύσετε.“ Ἔοικε δὲ τῷ· „ὀστοῦν οὐ συντρίψετε ἀπ᾽ αὐτοῦ·“ ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κεχρῆσθαι, ὡς ἀναφερομένῳ ἐπὶ τὴν περὶ τὸν Σωτῆρα οἰκονομίαν, καὶ ὅτε ἐν τῷ νόμῳ[6]) κελεύ-

---

[1]) H. et R. h. l. ἐθύθη. Cfr. pag. 299. not. 5. et pag. 301. not. 4.

[2]) In ed. H. ζητητέον ad praecedd. relatum legitur.

[3]) Exod. XII, 8., ubi LXX interpretes τῇ νυκτὶ ταύτῃ exhibent.

[4]) Exod. XII, 9. 10., ubi οὐκ ἀπολείψεται ἀπ᾽ αὐτοῦ pro οὐκ — αὐτῶν; porro οὐ συντρίψετε ἀπ᾽ αὐτοῦ (coll. tam. pag. huj. lin. 4. a fine, et pag. 303. lin. 10.); denique καταλειπόμενα ἀπ᾽ αὐτοῦ ἕως πρωῒ, ἐν πυρὶ κατακαύσετε LXX viri exhibent.

[5]) Τὰ δὲ καταλειπόμ. —— συντρίψετε ἀπ᾽ αὐτοῦ. Haec desiderantur in Cod. Bodlej., nec proinde Latine versa sunt a Ferrar. interprete. R.

[6]) ἐν τῷ νόμῳ. Ferrar. videtur legisse ἄνευ νόμου. R.

ονται τὸ πρόβατον ἐσθίοντες ὀστοῦν αὐτοῦ μὴ συντρίβειν. Λέγει δὲ οὕτως· ἦλθον[1]) „*οὖν οἱ στρατιῶται, καὶ τοῦ μὲν πρώτου κατέαξαν τὰ σκέλη, καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ συσταυρωθέντος αὐτῷ· ἐπὶ δὲ τὸν Ἰησοῦν ἐλθόντες, ὡς εἶδον ἤδη αὐτὸν τεθνηκότα, οὐ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη, ἀλλ᾽ εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξε. Καὶ ἐξῆλθεν εὐθὺς αἷμα καὶ ὕδωρ. Καὶ ὁ ἑωρακὼς μεμαρτύρηκε, καὶ ἀληθινὴ αὐτοῦ ἐστιν ἡ μαρτυρία· καὶ ἐκεῖνος οἶδεν ὅτι ἀληθῆ λέγει, ἵνα καὶ ὑμεῖς πιστεύητε. Ἐγένετο γὰρ ταῦτα, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ· Ὀστοῦν αὐτοῦ οὐ συντριβήσετε.*“ *Καὶ ἄλλα δὲ μυρία παρὰ ταῦτά ἐστι τὰ πρὸς τὴν τοῦ Ἀποστόλου λέξιν ἀναζητηθησόμενα καὶ περὶ τοῦ Πάσχα καὶ τῶν ἀζύμων, ἐξετασθησόμενα δὲ, ὡς προειρήκαμεν, προηγουμένης πολυβίβλου συγγραφῆς. Νῦν δὲ ὡς ἐν ἐπιτομῇ διὰ τὴν προκειμένην λέξιν ταῦτα παραθέμενοι, τὰ φαινόμενα ὡς ἐν βραχέσιν οὕτω λύειν πειρασόμεθα, ὑπομνησθέντες καὶ τοῦ·* „*οὗτός ἐστιν*[2]) *ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου·*“ *ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ Πάσχα* „*ἀπὸ τῶν ἀμνῶν, φησὶ, καὶ τῶν ἐρίφων λήψεσθε.*“ *Δόξει καὶ*[3]) *ὁ Εὐαγγελιστὴς συνᾴδων τῷ Παύλῳ τοιαύταις ἐνέχεσθαι τῶν ἐξητασμένων ἀπορίαις. Λεκτέον δὲ ὅτι, εἰ ὁ λόγος γέγονε σὰρξ, καί φησιν ὁ κύριος·* „*ἐὰν*[4]) *μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε*[5]) *αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει*

---

[1]) Ev. Joann. XIX, 32. 33., ubi pro *ἤδη αὐτόν* legit. *αὐτὸν ἤδη*; 34., ubi *αὐτοῦ* post *πλευράν* omittitur, et *καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν* legitur; 35., ubi *πιστεύσητε* legitur; 36., ubi pro *ὀστοῦν—συντριβήσετε* haec leguntur: *ὀστοῦν οὐ συντριβήσεται αὐτοῦ.*

[2]) Ev. Joann. I, 29. — Exod. XII, 5.

[3]) Cod. Bodlej. *δόξει καί*, ed. H. *δόξαι γὰρ καί*. R.

[4]) Ev. Joann. VI, 53—56.

[5]) H. et R. h. l. *πίητε*.

ζωὴν αἰώνιον, κἀγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθής ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθής ἐστι πόσις. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ·" μήποτε αὐτή ἐστιν ἡ σὰρξ τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀμνοῦ, καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ αἷμα ἀφ' οὗ τιθέναι δεῖ ἐπὶ τῶν δύο σταθμῶν,[1]) καὶ ἐπὶ τὴν φλιὰν ἐν τοῖς οἴκοις, ἐν οἷς ἐσθίομεν τὸ Πάσχα, καὶ ἀπὸ τῶν τοῦ ἀμνοῦ τούτου δεῖ φαγεῖν κρεῶν ἐν τῷ τοῦ κόσμου χρόνῳ, ὅς ἐστι νύξ· ὀπτὰ δὲ τὰ κρέα πυρὶ βρωτέον μετὰ τοῦ ἀπὸ ἀζύμων ἄρτου· ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ λόγος οὐ μόνον ἐστὶ σάρξ. Φησὶ γοῦν· „ἐγώ εἰμι[2]) ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς·" καί· „οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ[3]) καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ. Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσει εἰς τὸν αἰῶνα." Οὐκ ἀγνοητέον μέντοι γε, ὅτι πᾶσα τροφὴ καταχρηστικώτερον[4]) ἄρτος λέγεται, ὡς ἐπὶ Μωϋσέως ἐν τῷ Δευτερονομίῳ γέγραπται· „τεσσαράκοντα[5]) ἡμέρας ἄρτον οὐκ ἔφαγε, καὶ ὕδωρ οὐκ ἔπιεν·" ἀντὶ τοῦ· οὔτε ξηρᾶς, οὔτε ὑγρᾶς μετείληφε τροφῆς. Τοῦτο δέ μοι τετήρηται διὰ τὸ καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην λέγεσθαι· „καὶ ὁ ἄρτος[6]) δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς." Ἤτοι δὲ διὰ τὰς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἡμῶν μετανοίας τὴν κατὰ θεὸν λύπην λυπουμένων, μετά-

---

[1]) Exod. XII, 7. 22.

[2]) Ev. Joann. VI, 48. — 50. 51., ubi ζησέται legitur pro ζήσει.

[3]) Cod. Bodlej. ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, Reg. (quem H. sequitur) ὁ ἐξ οὐρανοῦ. R.

[4]) H. et R. κατακρηστικώτερον.

[5]) Deuteron. IX, 9., ubi haec leguntur: τεσσαράκ. ἡμέρ. καὶ τεσσαράκ. νύκτας ἄρτον οὐκ ἔφαγον καὶ ὕδωρ οὐκ ἔπιον.

[6]) Ev. Joann. VI, 52.

νοιαν[1]) εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον ἡμῖν ἐργαζομένην, ἐπὶ πικρίδων ἐσθίομεν κρέα τοῦ ἀμνοῦ, καὶ τὰ ἄζυμα· ἢ διὰ τὰς βασάνους ζητοῦντες καὶ τρεφόμενοι ἀπὸ τῶν εὑρισκομένων τῆς ἀληθείας θεωρημάτων. Οὐκ ὠμὴν οὖν βρωτέον τὴν σάρκα τοῦ ἀμνοῦ, ὥσπερ ποιοῦσιν οἱ τῆς λέξεως δοῦλοι, τρόπον ἀλόγων ζώων, καὶ ἀποτεθηριωμένων πρὸς τοὺς ἀληθῶς λογικοὺς, διὰ τοῦ συνιέναι βούλεσθαι τὰ πνευματικὰ, λόγου[2]) μεταλαμβάνοντες θηρίων ἀπηγριωμένων. Φιλοτιμητέον δὲ τῷ εἰς ἕψησιν μεταλαμβάνοντι τὸ ὠμὸν τῆς γραφῆς, μὴ ἐπὶ τὸ πλαδαρώτερον καὶ ὑδαρέστερον καὶ ἐκλελυμένον μεταλαμβάνειν τὰ γεγραμμένα, ὅπερ ποιοῦσιν οἱ κνηθόμενοι[3]) τὴν ἀκοὴν καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας ἀποστρέφοντες αὐτὴν, ἐπὶ δὲ τὸ ἀνειμένον καὶ ὑδαρέστερον τῆς πολιτείας μεταλαμβάνοντες τὰς κατ᾽ αὐτοὺς[4]) ἀγωγάς. Ἡμεῖς δὲ τῷ ζέοντι πνεύματι, καὶ[5]) τοῖς διδομένοις ὑπὸ θεοῦ διαπύροις λόγοις, ὁποίους Ἱερεμίας εἰλήφει ἀπὸ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν· „ἰδοὺ,[6]) δέδωκα τοὺς

---

[1]) II Cor. VII, 10.

[2]) λόγου μεταλαμβάνοντες κ. τ. λ. Haec habent Codd. Bodlej., Barberin. (R.), et Regius. Vertit Perion. „rationis participes ferarum bestiarum.“ Ferrar. videtur legendum putasse: ἄλογον μεταβάλλοντας θηρίων ἀπηγριωμένων, quod magis placet. (?). H. et R.

[3]) II Timoth. IV, 3. 4.

[4]) Cod. Reg. (itemq. H. in textu) κατ᾽ αὐτοῦ ἀναγωγάς; Bodlej. κατ᾽ αὐτοῦ ἀγωγάς. R. — H., nihil addens de emendat. lect. ἀγωγάς, ad marg. „scribas κατ᾽ αὐτοῦ.“

[5]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) ζέοντι πνεύματι, καὶ τοῖς κ. τ. λ., Cod. Reg. (itemq. H., asterisco adjecto voc. ζέοντι, in textu) ζέοντι τοῖς κ. τ. λ. — H. in notis: „asterisc. inseruimus; deest enim etc., quod exhibet Ferrar. Alludit ad Act. XVIII, 25. et Rom. XII, 11.“

[6]) Jerem. V, 14., ubi ἐγώ adjicitur voc. ἰδού.

λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ·“ ὀπτὰ ποιήσωμεν τὰ κρέα τοῦ ἀμνοῦ, ὥστε[1]) τοὺς μεταλαμβάνοντας αὐτῶν λέγειν Χριστοῦ ἐν ἡμῖν λαλοῦντος· „ὅτι ἡ καρδία[2]) ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς.“ Εἰ[3]) δὲ εἰς τὸ τοιοῦτον ἡμᾶς ζητῆσαι, πυρὶ ὀπτῆσαι δεήσει τὰ τοῦ ἀμνοῦ κρέα, παραθετέον τὴν ὁμολογίαν οὗ ἐπεπόνθει ἐπὶ τοῖς λόγοις τοῦ θεοῦ πάθους Ἱερεμίας λέγων· „καὶ ἐγένετο[4]) ὡς πῦρ καιόμενον, φλέγον ἐν τοῖς ὀστέοις μου, καὶ παρεῖμαι πάντοθεν, καὶ οὐ δύναμαι φέρειν.“ Ἀρκτέον δὲ ἐν τῷ ἐσθίειν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, τουτέστι τῶν κορυφαιοτάτων καὶ ἀρχικῶν δογμάτων περὶ τῶν ἐπουρανίων· καὶ καταληκτέον ἐπὶ τοὺς πόδας, τὰ ἔσχατα τῶν μαθημάτων τὰ ζητοῦντα περὶ τῆς τελευταίας ἐν τοῖς οὖσι φύσεως, ἤτοι τῶν ὑλικωτέρων, ἢ τῶν καταχθονίων, ἢ τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ ἀκαθάρτων δαιμονίων. Ὁ γὰρ περὶ αὐτῶν λόγος ἕτερος ὢν αὐτῶν, ἐναποκείμενος τοῖς μυστηρίοις τῆς γραφῆς δύναται τροπικώτερον πόδες ὠνομάσθαι τοῦ ἀμνοῦ. Καὶ τῶν ἐνδοσθίων δὲ ἐσωτερικῶν καὶ ἀποκεκρυμμένων οὐκ ἀφεκτέον· ὡς ἑνὶ δὲ σώματι τῇ ἁπάσῃ προσελθετέον γραφῇ, καὶ τὰς[5]) ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τῆς πάσης συνθέσεως αὐτῆς εὐτονωτάτας καὶ στεῤῥοτάτας συνοχὰς οὐ συντριπτέον, οὐδὲ διακοπτέον, ὅπερ πεποιήκασιν οἱ τὴν ἑνότητα τοῦ ἐν πάσαις ταῖς

---

1) H. et R. ὥς τε.

2) Luc. XXIV, 32. coll. pag. 23. not. 1.

3) Εἰ δὲ εἰς — τὰ τοῦ κ. τ. λ. Sic habet Cod. Bodlej., male vero Cod. Reg. (itemq. H. in textu): εἰς δὲ τὸ τοιοῦτον ζητῆσαι, πυρὶ ὀπτῆσαι δὲ ἥξει (ita H. in textu, eodemq. teste Cod. Reg., R. in notis pro ἥξει exhibet ἄξει) τὰ τοῦ κ. τ. λ. — H. in notis atq. ad marg.: „scribas εἰς δὲ τὸ τοιοῦτον ζητῆσαι, εἰ πυρὶ ὀπτῆσαι δεήσει τὰ τοῦ κ. τ. λ.“

4) Jerem. XX, 9.

5) Cod. Bodlej. τὰς ἁρμονίας τῆς κ. τ. λ. R.

γραφαῖς πνεύματος τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς συντρίβοντες. Αὕτη μέντοι γε ἡ ἀπὸ τοῦ ἀμνοῦ προειρημένη προφητεία τὴν νύκτα μόνην ἡμᾶς τρεφέτω τοῦ ἐν τῷ βίῳ σκότους· ὡς γὰρ τῆς ἀνατολῆς τῆς ἡμέρας τῶν μετὰ τὸν βίον τοῦτον οὐδὲν καταλειπτέον ἔσται ἡμῖν τῆς ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνου χρησίμου ἡμῖν οὕτω τροφῆς. Παρελθούσης γὰρ τῆς νυκτὸς, καὶ ἐπελθούσης τῆς μετὰ ταῦτα ἡμέρας, τὸν μηδαμῶς ἀπὸ τῶν παλαιοτέρων καὶ κατωτέρω ζυμούντων ἄζυμον ἔχοντες ἄρτον φαγόμεθα, χρήσιμον ἡμῖν ἐσόμενον, ἕως δοθῇ τὸ[1]) μετὰ τὸν ἄζυμον μάννα, ἡ ἀγγελικὴ καὶ μὴ ἀνθρωπίνη τροφή. Ἑκάστῳ τοίνυν ἡμῶν θυέσθω τὸ πρόβατον ἐν παντὶ οἴκῳ πατριᾶς ἡμῶν, καὶ δυνατὸν ἔστω τόνδε μέν τινα παρανομεῖν, μὴ θύοντα τὸ πρόβατον, τὸν δὲ πᾶσαν φυλάττειν τὴν ἐντολὴν θύοντα, καὶ περιέψοντα καὶ ὀστέον αὐτοῦ μὴ συντρίβοντα. Καὶ οὕτως ἐν βραχέσι συμφώνως τῇ ἀποστολικῇ ἐκδοχῇ καὶ τῷ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἀμνῷ ἀποδιδόσθω[2]) τὸ τυθὲν Πάσχα Χριστός. Οὐ γὰρ νομιστέον τὰ ἱστορικὰ ἱστορικῶν εἶναι τύπους, καὶ τὰ σωματικὰ σωματικῶν, ἀλλὰ τὰ σωματικὰ πνευματικῶν, καὶ τὰ ἱστορικὰ νοητῶν. Ἀναβῆναι τῷ λόγῳ καὶ ἐπὶ τὸ τρίτον Πάσχα ἐπιτελεσθησόμενον ἐν μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει[3]) ἐπιτελειοτάτῃ καὶ μακαριωτάτῃ ἐξόδῳ νῦν οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον, καὶ τούτων ἐπιπλεῖον καὶ περισσότερον, παρ' ὃ ἀπῄτει τὸ ἀνάγνωσμα, εἰρημένων ἡμῖν.

14. Οὐκ ἀζήτητον δὲ οὐδὲ[4]) ἐατέον, πῶς ἐγγὺς ἦν τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, ὅτε ἦν ὁ κύριος ἅμα τῇ μη-

---

[1]) Cod. Bodlej. τὸ κατὰ τὸ ἄζυμον. R.

[2]) Cod. Bodlej. ἀποδίδοσθαι. (R. haud dubie min. accur. affert ἀποδιδόσθαι) R.

[3]) H. et R. h. l. πανυγύρει.

[4]) H. ad marg.: ἴσως· οὐδέν. — In seqq. H. et R. iterum τῇ μήτρι. — Cfr. ev. Joann. II, 12. 13.

τρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐν τῇ Καφαρναούμ. Ἐν μὲν οὖν τῷ κατὰ Ματθαῖον[1]) ἀφεθεὶς ἀπὸ τοῦ διαβόλου, τῶν ἀγγέλων προσελθόντων καὶ διακονούντων αὐτῷ, ἀκούσας Ἰωάννην παραδεδόσθαι ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρὰ[2]) ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναούμ· ἔπειτα ἀρξάμενος κηρύσσειν, καὶ ἐκλεξάμενος τοὺς τέσσαρας ἁλιεῖς ἀποστόλους, διδάξας τε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὅλης τῆς Γαλιλαίας, καὶ θεραπεύσας τοὺς προσενεχθέντας αὐτῷ ἀνέρχεται εἰς τὸ ὄρος, καὶ λέγει τοὺς μακαρισμοὺς[3]) καὶ τὰ ἐχόμενα αὐτῶν· τελέσας δὲ ἐκείνην τὴν διδασκαλίαν, καταβὰς ἐκ τοῦ ὄρους εἰσέρχεται εἰς Καφαρναοὺμ δεύτερον,[4]) κἀκεῖθεν δὲ ἐμβὰς εἰς πλοῖον περᾷ εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν· παρακληθείς τε μεταβῆναι ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν, ἐμβὰς[5]) εἰς πλοῖον διεπέρασε καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, ἔνθα θεραπείας ἐπιτελέσας τινὰς περιῆγε τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς κώμας, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν· καὶ ἄλλα δὲ πλεῖστα μετὰ ταῦτα γίνεται, πρὶν ἐπισημειώσασθαι τὸν Ματθαῖον τὸν τοῦ Πάσχα καιρόν.[6]) Καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς δὲ Εὐαγγελισταῖς μετὰ τὴν ἐν τῇ Καφαρναοὺμ διατριβὴν, οὐχ εὑρίσκεται ἐγγὺς τὸ Πάσχα εἶναι λεγόμενον· σῶσαι δὲ τὸ βούλημα τῶν ἀνδρῶν ἐστιν ἐννοήσαντα τὰ περὶ τῆς Καφαρναοὺμ εἰρημένα ἡμῖν ἐν τοῖς πρὸ τούτων. Ἐνδιατριβὴ πλησίον τυγχάνει[7]) τοῦ τῶν Ἰουδαίων Πάσχα ὀλίγῳ βελτιουμένη παρ' αὐτὸ, καὶ

[1]) Matth. IV, 11. et seqq.

[2]) Cfr. pag. 275. lin. 3. a fine coll. not. 4., ubi pro *Ναζαρά* Orig. scripserat *Ναζαρέθ*, et pag. 277. lin. 1. coll. not. 1., ubi non *Ναζαρά*, sed *Ναζάρα* H. et R. exhibent.

[3]) Matth. V. VI. VII.

[4]) Matth. VIII, 1. 5. 23. 28. 34.

[5]) Matth. IX, 1—36.

[6]) Matth. XXVI, 2.

[7]) Cod. Bodlejanus *τυγχάνειν*. R.

κρείττων αὐτοῦ τυγχάνουσα, καὶ μάλιστα ἐπεὶ ἐν τῷ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων εὑρίσκονται ἐν τῷ ἱερῷ οἱ πωλοῦντες τοὺς βόας καὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς περιστεράς. Δι' οὓς ἔτι μᾶλλον πρόκειται [1]) μὴ τοῦ κυρίου, ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων εἶναι τὸ Πάσχα· ὡς γὰρ ὁ [2]) οἶκος τοῦ πατρὸς γέγονεν οἶκος ἐμπορίου παρὰ τοῖς μὴ ἁγιάζουσιν αὐτὸν, οὕτω καὶ τὸ Πάσχα κυρίου ἀνθρώπινον καὶ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα παρὰ τοῖς ταπεινότερον καὶ σωματικώτερον αὐτὸ ἐκλεξαμένοις. Εὐκαιρότερον δὲ ἐν ἄλλοις ἔσται ἰδεῖν καὶ τ περὶ τοῦ χρόνου τοῦ Πάσχα, περὶ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν γινομένου, καὶ εἴ τι ἕτερον ἀπαιτεῖ τὸ πρόβλημα ἐπεξεργάσασθαι. Ὁ μέντοι γε Ἡρακλέων· „„αὕτη, φησὶν, ἡ μεγάλη ἑορτή· τοῦ γὰρ πάθους τοῦ Σωτῆρος τύπος ἦν, ὅτε οὐ μόνον ἀνηρεῖτο τὸ πρόβατον, ἀλλὰ καὶ ἀνάπαυσιν παρεῖχεν ἐσθιόμενον, καὶ θυόμενον μὲν [3]) τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος τὸ ἐν κόσμῳ ἐσήμαινεν, ἐσθιόμενον δὲ τὴν ἀνάπαυσιν τὴν ἐν γάμῳ.““ Παρεθέμεθα δὲ αὐτοῦ τὴν λέξιν, ἵνα ὡς ἐν τηλικούτοις ἀναστρέφειν τὸν ἄνδρα παρεῤῥιμμένως καὶ ὑδαρῶς μετὰ μηδενὸς κατασκευαστικοῦ θεωρήσαντες, μᾶλλον αὐτοῦ καταφρονήσωμεν.

15. „Καὶ [4]) ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ [5]) Ἰησοῦς, καὶ εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ [6]) πρόβατα καὶ περιστερὰς, καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους· καὶ ποιήσας φραγέλλιον ἐκ σχοινίων ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ

---

[1]) R. πρόκειται, H. contra (itemq. Ferrar.) πρόςκειται.

[2]) Ed. Huet. ὁ omisit.

[3]) In ed. Huetii deest *μέν*.

[4]) Cfr. Ev. Joann. II, 13—17. coll. pag. 273. lin. 4. usque ad pag. 274. lin. 1., itemque pag. 273. not. 1. et pag. 278. not. 2. — Hinc Ferrar. Tom. XI. auspicatur.

[5]) In ed. Huet. ὁ desideratur.

[6]) καὶ πρόβατα. Desunt haec in edd. H. et R. Cfr. pag. 273. lin. 5. et pag. 310. lin. 9.

τά τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχεε τὰ κέρματα, καὶ τὰς τραπέζας ἀνέστρεψε,[1]) καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν εἶπεν· ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου. Τότε ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι γεγραμμένον ἐστίν· „ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεταί με.“ Σημειωτέον ὅτι ὁ μὲν Ἰωάννης δεύτερον ἔργον τοῦ Ἰησοῦ ἀναγράφει τὸ περὶ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ εὑρεθέντων ὑπ᾽ αὐτοῦ πωλούντων βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστεράς, οἱ δὲ λοιποὶ σχεδὸν πρὸς τῷ τέλει ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίας τὸ παραπλήσιον ποιοῦσιν· καὶ[2]) ὁ μὲν Ματθαῖος οὕτως· „καὶ εἰσελθόντος[3]) αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις, λέγουσα· τίς ἐστιν οὗτος; Οἱ δὲ ὄχλοι ἔλεγον· οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ προφήτης,[4]) ὁ ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας. Καὶ εἰσῆλθεν Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε,[5]) καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς. Καὶ λέγει αὐτοῖς· γέγραπται· ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπήλαιον λῃστῶν.“ Ὁ δὲ Μάρκος· „καὶ ἔρχονται[6]) εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγο-

---

[1]) Cod. Bodlejanus ἀνέτρεψε. R.

[2]) In ed. Huetii καί deest.

[3]) Matth. XXI, 10—13.

[4]) Ἰησοῦς ὁ προφήτης. Ed. H. ὁ προφ. Ἰησοῦς, itemque ed. Lachm., coll. tamen ed. Knapp., quae lect. ab R. oblatam tuetur.

[5]) Cod. Bodlej. iterum ἀνέτρεψε. R.

[6]) Marc. XI, 15—17., ubi τοὺς ἀγοράζοντας exhibetur, et κατέστρεψεν pro ἀνέστρεψε adjunct. legitur voc. περιστεράς; porro λέγων (αὐτοῖς) exstat pro καὶ ἔλεγ. αὐτοῖς; οὐ γέγρ. ὅτι ὁ pro οὐ γέγρ. ὁ; denique ἐποιήσατε pro πεποιήκατε.

ράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν ἀνέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς, καὶ οὐκ ἤφιεν ἵνα τις διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ· καὶ ἐδίδασκε, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· οὐ γέγραπται, ὅτι ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν; Ὑμεῖς δὲ πεποιήκατε αὐτὸν σπήλαιον λῃστῶν.“ Ὁ δὲ Λουκᾶς· „καὶ ὡς ἤγγισεν,[1]) ἰδὼν τὴν πόλιν ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτὴν,[2]) λέγων· ὅτι εἰ ἔγνως ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ καὶ σὺ τὰ πρὸς εἰρήνην· νῦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου, ὅτι ἥξουσιν ἡμέραι ἐπὶ σὲ, καὶ περικυκλώσουσι καὶ συνέξουσί σε πάντοθεν, καὶ ἐδαφιοῦσί σε καὶ τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἀφήσουσι λίθον ἐπὶ λίθον ἐν σοὶ, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔγνως τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σου. Καὶ εἰςελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας, λέγων αὐτοῖς· γέγραπται· καὶ ἔσται ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς· ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον λῃστῶν.“ Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο παρατηρητέον, ὅτι τοῖς εἰρημένοις παρὰ τοῖς τρισὶν ἐπὶ τῇ εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνόδῳ τοῦ κυρίου, καθ' ἣν ταῦτα πεποίηκεν ἐν τῷ ἱερῷ, τὰ παραπλήσια ἀνέγραψεν ὁ Ἰωάννης μετὰ πολλὰ γεγονέναι, μετὰ ἑτέραν αὐτοῦ παρὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῖς Ἱεροσολύμοις. Οὕτω δὲ κατανοητέον τὰ εἰρημένα, καὶ πρῶτόν γε τὰ Ματθαίῳ[3]) λεγόμενα· „καὶ ὅτε ἤγγι-

---

[1]) Luc. XIX, 41. 42., ubi verba καὶ σύ ante verba ἐν τῇ ἡμ. ταύτῃ leguntur. 43., ubi pro καὶ περικυκλ. — πάντοθεν haec leguntur: καὶ περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροί σου χάρακά σοι καὶ περικυκλώσουσίν σε καὶ συνέξουσίν σε πάντοθεν. 44., ubi pro τὰ τέκνα σου exstant τὰ τέκνα σου ἐν σοί, et λίθον ἐπὶ λίθῳ pro λίθον ἐπὶ λίθον. 45., ubi pro verbis τοὺς πωλοῦντας—ἐποιήσ. αὐτόν haec exhibentur: τοὺς πωλοῦντ. ἐν αὐτῷ καὶ ἀγοράζοντας, λέγ. αὐτοῖς· γέγρ. ὅτι ὁ οἶκός μου οἶκ. προσευχ. ἐστιν· ὑμ. δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε.

[2]) Cod. Bodlej. pro ἐπ' αὐτήν habet ἐπ' αὐτῇ. R.

[3]) Cod. Bodlej. τὰ κατὰ Ματθαῖον κ. τ. λ. R.

σεν [1]) εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἦλθεν εἰς Βηθφαγῆ πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, τότε Ἰησοῦς ἀπέστειλε δύο μαθητὰς, λέγων αὐτοῖς· πορεύεσθε εἰς τὴν κώμην τὴν ἀπέναντι [2]) ὑμῶν, καὶ εὐθέως εὑρήσετε ὄνον δεδεμένην καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετέ μοι. Καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ· τί ποιεῖτε; ἐρεῖτε ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει· εὐθὺς δὲ ἀποστελεῖ αὐτούς. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· εἴπατε τῇ θυγατρὶ Σιών· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται πραῢς, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον ὑποζυγίου. Πορευθέντες δὲ [3]) οἱ μαθηταὶ καὶ ποιήσαντες καθὼς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ἤγαγον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, καὶ ἐπέθηκαν ἐπ' αὐτῶν [4]) τὰ ἱμάτια αὐτῶν, [5]) καὶ ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν. Ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος ἔστρωσαν ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ· οἱ δὲ ὄχλοι οἱ προάγοντες αὐτὸν [6]) καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ἔκραξαν· Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.“ Ἑξῆς δε τούτων ἐστί·

---

[1]) Matth. XXI, 1., ubi ἤγγισαν legitur pro ἤγγισεν; ἦλθον pro ἦλθεν; εἰς τὸ ὄρος pro πρὸς τὸ ὄρος atque ὁ Ιησοῦς pro simpl. Ἰησοῦς. 2., ubi κατέναντι pro ἀπέναντι, atque ἄγετέ μοι pro ἀγάγετέ μοι exstat. 3., ubi εἴπῃ τι pro εἴπῃ· τί ποιεῖτε; et εὐθέως leg. pro εὐθύς. 4. 5., ubi pro ἔρχεται πραΰς legitur ἔρχεταί σοι, πραΰς κ. τ. λ., et πῶλον υἱὸν ὑποζυγ. pro πῶλον ὑποζυγίου. 6., ubi συνέταξεν exstat pro προσέταξεν. 7. 8., ubi pro ἐν τῇ ὁδῷ· οἱ δὲ ὄχλοι κ. τ. λ. haec leguntur: ἐν τῇ ὁδῷ· ἄλλοι δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων καὶ ἐστρώννυον ἐν τῇ ὁδῷ. Οἱ δὲ ὄχλοι κ. τ. λ. 9., ubi pro ἔκραξαν haec leguntur: ἔκραζον λέγοντες.

[2]) Cod. Bodlejanus κατέναντι. R.

[3]) In ed. Huet. desideratur δέ.

[4]) Cod. Bodlejanus ἐπ' αὐτόν. R.

[5]) Ed. Lachm. (cfr. v. 7. l. l.) τά ἱμάτια (αὐτῶν).

[6]) Cod. Bodlejanus προάγοντες αὐτοῦ. R.

„καὶ [1]) εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις·" ἅτινα παρεθέμεθα ἐν τοῖς πρὸ τούτων. Δεύτερα δὲ τὰ Μάρκου· [2]) „καὶ ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα, εἰς Βηθφαγῇ [3]) καὶ Βηθανίαν, πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἀποστέλλει [4]) δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς· ὑπάγετε εἰς τὴν κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν. Καὶ εὐθὺς πορευόμενοι [5]) εἰς αὐτὴν εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς οὔπω ἀνθρώπων ἐκάθισε· λύσατε αὐτὸν καὶ φέρετε. Καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ· τί ποιεῖτε τοῦτο; εἴπατε· ὅτι [6]) ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει· καὶ εὐθὺς αὐτὸν ἀποστελεῖ ὧδε. [7]) Καὶ ἀπῆλθον καὶ εὗρον πῶλον δεδεμένον πρὸς θύραν [8]) ἔξω ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου, καὶ λύουσιν αὐτόν. Καί τινες τῶν ἐκεῖ ἑστώτων [9]) ἔλεγον αὐτοῖς· τί ποιεῖτε λύοντες τὸν πῶλον; Οἱ δὲ εἶπον αὐτοῖς [10]) καθὼς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἀφῆκαν αὐτούς. Καὶ φέρουσι [11]) τὸν πῶλον πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐπιβάλλουσιν [12]) αὐτῷ τὰ ἱμάτια αὐτῶν. [13]) Ἄλλοι δὲ στοι-

---

[1]) Matth. XXI, 10. coll. pag. 310. not. 3.

[2]) Marc. XI, 1—12.

[3]) εἰς Βηθφ. κ. Βηθ. Sic Knapp. quoq. ed. (cfr. l. l. vers. 1.), Lachm. aut. exhibet καὶ εἰς Βηθανίαν. — Ceter. R. h. l. Βηθφαγή non Βηθφαγῆ (cfr. pag. 312. lin. 1.) scripsit.

[4]) Knapp. ed. vers. l. ut in nostro textu, Lachm. ed. ἀπέστειλεν.

[5]) Edd. N. T. vers. 2. εὐθέως εἰσπορευόμενοι, atque κεκάθικεν· λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε.

[6]) Knapp. ed. (cfr. v. 3.) ut in nostro textu, in Lachm. ed. deest ὅτι.

[7]) Edd. N. T. l. l. καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστέλλει ὧδε.

[8]) Edd. N. T. vers. 4. πρὸς τὴν θύραν.

[9]) Edd. N. T. (cfr. vers. 5. l. l.) ἑστηκότων.

[10]) Ed. Huet. οἱ δὲ εἶπον καθὼς εἶπεν Ἰησοῦς.

[11]) Edd. N. T. (cfr. vers. 7. l. l.) ἤγαγον.

[12]) Lachm. ed. ut in nostro textu, Knapp. ἐπέβαλον.

[13]) Knapp. ed. αὑτῶν, Lachm. αὐτῶν. Cet. voc. αὐ-

βάδας[1]) *κόψαντες ἐκ τῶν ἀγρῶν ἔστρωσαν*[2]) *εἰς τὴν ὁδόν. Καὶ οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον· Ὡσαννὰ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαβίδ. Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ περιβλεψάμενος πάντα, ὀψὲ*[3]) *ἤδη οὔσης τῆς ὥρας ἐξῆλθεν εἰς Βηθανίαν μετὰ τῶν δώδεκα. Καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξελθόντων αὐτῶν ἀπὸ Βηθανίας ἐπείνασεν.“ Εἶτα μετὰ τὴν τῆς ξηραινομένης συκῆς*[4]) *οἰκονομίαν· „ἔρχονται εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας,“ καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ Λουκᾶ*[5]) *τοῦτον τὸν τρόπον· „καὶ ἐγένετο*[6]) *ὡς ἤγγισεν εἰς Βηθφαγῆ καὶ Βηθανίαν, πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο τῶν μαθητῶν*[7]) *λέγων· ὑπάγετε εἰς τὴν κατέναντι κώμην, ἐν ᾗ εἰσπορευόμενοι εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ᾽ ὃν οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων ἐκάθισε· λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε. Καὶ ἐάν τις ὑμᾶς ἐρωτᾷ· διὰ τί λύετε; οὕτως ἐρεῖτε· ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει. Ἀπελθόντες δὲ οἱ*[8]) *μαθηταὶ εὗρον*[9]) *ὡς εἶπεν αὐτοῖς. Λυόντων δὲ*

τῶν in edd. N. T. haec sequuntur: *καὶ ἐκάθισεν ἐπ᾽ αὐτόν* (sic Lachm. ed., Knapp. *ἐπ᾽ αὐτῷ*). *Πολλοὶ δὲ τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἔστρωσαν εἰς τὴν ὁδόν.*

[1]) H. et R. itemq. Knapp. *στοιβάδας*, Lachm. ed. *στιβάδας*.

[2]) Pro *κόψαντες—ἔστρωσαν* edd. N. T. vers. 8. l. l. exhibent: *ἔκοπτον ἐκ τῶν δένδρων καὶ ἐστρώννυον.*

[3]) Edd. N. T. (cfr. vers. 11. l. l.) *ὀψίας*.

[4]) Marc. XI, 13. 14. — 15.

[5]) Cod. Bodlejanus *τῷ Λουκᾷ*. R.

[6]) Luc. XIX, 29—41. — H. et R. h. l. *Βηθφαγή*, cfr. pag. 313 not. 3.

[7]) Edd. N. T. (cfr. v. 29. l. l.) *μαθητῶν αὐτοῦ* (Lachm. ed. *αὐτοῦ*).

[8]) Edd. N. T. (cfr. vers. 32. l. l.) *οἱ ἀπεσταλμένοι εὗρον καθὼς κ. τ. λ.*

[9]) Cod. Reg. (itemq. H. in textu) *εὑρόντες*, Bodlej.

αὐτῶν τὸν πῶλον, εἶπαν οἱ κύριοι αὐτοῦ πρὸς αὐτούς· τί λύετε τὸν πῶλον; οἱ δὲ εἶπαν, ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει. Καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐπιῤῥίψαντες[1]) αὐτῶν τὰ ἱμάτια ἐπὶ τὸν πῶλον ἐπεβίβασαν τὸν Ἰησοῦν. Πορευομένου δὲ αὐτοῦ ὑπεστρώννυον τὰ ἱμάτια αὐτῶν[2]) ἐν τῇ ὁδῷ. Ἐγγίζοντος δὲ αὐτοῦ ἤδη πρὸς τῇ καταβάσει τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν ἤρξατο[3]) ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν χαίροντες καὶ αἰνοῦντες[4]) τὸν θεὸν φωνῇ μεγάλῃ περὶ πασῶν[5]) ὧν εἶδον δυνάμεων, λέγοντες· εὐλογημένος ὁ βασιλεὺς[6]) ἐν ὀνόματι κυρίου· ἐν οὐρανῷ εἰρήνη καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. Καί τινες τῶν Φαρισαίων ἀπὸ τοῦ ὄχλου εἶπαν πρὸς αὐτόν· Διδάσκαλε, ἐπιτίμησον τοῖς μαθηταῖς σου. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπε·[7]) λέγω ὑμῖν, ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται. Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν ἔκλαυσεν ἐπ᾽ αὐτήν·" καὶ τὰ ἑξῆς, ἅπερ παρεθέμεθα. Ὁ μέντοι γε Ἰωάννης μετὰ πλεῖστα ὅσα τοῦ· „καὶ ἀνέβη[8]) εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς, καὶ εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας τοὺς βόας καὶ τὰ[9]) πρόβατα·"ἑτέραν διηγούμενος ἄνοδον τοῦ κυρίου εἰς Ἱεροσόλυμα, ταῦτά φησι μετὰ τὸ πρὸ ἓξ ἡμερῶν[10]) τοῦ

καὶ εὑρόντες, sed omnino legendum est εὗρον. R. — H. ad marg.: „scribas εὗρον."

[1]) Lachm. ed. (cfr. vers. 35. l. l.) ἐπιρίψαντες αὐτῶν.

[2]) Ed. Lachm. (cfr. vers. 36. l. l.) τὰ ἱμάτια αὐτῶν.

[3]) Edd. N. T. (cfr. vers. 37. l. l.) ἤρξαντο.

[4]) Edd. N. T. (cfr. vers. l.) χαίροντες αἰνεῖν.

[5]) Ed. Knapp. (cfr. vers. l.) ut in nostro textu, ed. Lachm. περὶ πάντων.

[6]) Edd. N. T. (cfr. vers. 38. l. l.) ὁ ἐρχόμενος βασιλεύς. Eaedem in seqq. εἰρήνη ἐν οὐρανῷ.

[7]) Edd. N. T. (cfr. vers. 40. l. l.) εἶπεν αὐτοῖς. Eaedem in seqq. ὅτι ἐὰν οὗτοι.

[8]) Ev. Joann. II, 13. 14. coll. pag. 309. not. 4. et 6.

[9]) Ed. Huetii τά omisit.

[10]) Ev. Joann. XII, 1. 2.

Πάσχα ἐν Βηθανίᾳ δεῖπνον, ἐν ᾧ ἡ Μάρθα[1]) *διηκόνει καὶ ὁ Λάζαρος ἀνέκειτο· „τῇ ἐπαύριον*[2]) *ὄχλος πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτὴν, ἀκούσαντες ὅτι ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς*[3]) *εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔλαβον τὰ βαΐα τῶν φοινίκων καὶ ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν*[4]) *αὐτῷ, καὶ ἔκραζον·*[5]) *Ὡσαννὰ, εὐλογημένος ἐν ὀνόματι*[6]) *κυρίου ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Εὑρὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς ὀνάριον, ἐκάθισεν ἐπ' αὐτοῦ,*[7]) *καθώς ἐστι γεγραμμένον· μὴ φοβοῦ, θύγατερ*[8]) *Σιών· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται καθήμενος ἐπὶ πῶλον ὄνου.“ Ταῦτα δὲ νομίζω, εἰ καὶ ἐπιπλεῖον*[9]) *τῆς λέξεως παρεθέμην τῶν εὐαγγελιστῶν, ἀναγκαίως πεποιηκέναι, ὑπὲρ τοῦ*[10]) *καταστῆσαι τὴν κατὰ τὸ ῥητὸν διαφωνίαν· τῶν μὲν τριῶν ἐν μιᾷ τῇ αὐτῇ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπιδημίᾳ τοῦ κυρίου λεγόντων τὰ νομιζόμενα παρὰ τοῖς πολλοῖς τὰ αὐτὰ εἶναι καὶ τῷ Ἰωάννῃ γεγραμμένα· τοῦ δὲ Ἰωάννου ἐν δυσὶν ὑπὸ πολλῶν πράξεσι διϊσταμέναις, μεταξὺ δηλουμένων καὶ εἰς διαφόρους τόπους ἐπιδημιῶν τοῦ κυρίου, εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνόδοις ἀπαγγέλλοντος γεγονέναι τὰ ἐκκείμενα. Ἐγὼ*

---

[1]) Cod. Bodlejan. *ἐν ᾧ ἡ Μάρθα*, Reg. *ἐν ᾧ ἡ Μαρία.* R.

[2]) Ed. Huet. min. accur. *τοῦ ἐπαύριον.* Cfr. Ev. Joann. XII, 12—15.

[3]) Ed. Knapp. *ὁ Ἰησοῦς*, ed. Lachm. *Ἰησοῦς.*

[4]) Edd. N. T. (cfr. vers. 13. l. l.) *εἰς ὑπάντησιν.*

[5]) Ed. Knapp. (v. l.) ut in nostro textu, ed. Lachm. *καὶ ἐκραύγαζον λέγοντες.*

[6]) Edd. N. T. (vers. l.) *ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνομ. κυρ.*

[7]) Cod. Bodlej. *ἐπ' αὐτοῦ*, Reg. (quem H. sequit.) *ἐπ' αὐτῷ.* R. — Edd. N. T. (cfr. vers 14. l. l.) rectius *ἐπ' αὐτό.*

[8]) Ed. Knapp. (cfr. vers. 15. l. l.) ut in nostro textu, ed. Lachm. *θυγάτηρ.* Cfr. Zachar. IX, 9.

[9]) Cod. Bodlej. *πλεῖον*, Reg. *ἐπιπλεῖον.* R.

[10]) R. min. accurate *ὑπὲρ σοῦ.*

μὲν οὖν ὑπολαμβάνω ἀδύνατον εἶναι, τοῖς μηδὲν πέρα τῆς ἱστορίας ἐν τούτοις ἐκδεχομένοις παραστῆσαι τὴν δοκοῦσαν διαφωνίαν σύμφωνον ὑπάρχειν. Εἰ δέ τις οἴεται μὴ ὑγιῶς ἡμᾶς ἐξειληφέναι, συνετῶς ἀντιγραψάτω τῇ τοιαύτῃ ἡμῶν ἀποφάσει.

16. *Τὰ δὲ κινοῦντα ἡμᾶς εἰς τὴν περὶ τούτων συμφωνίαν αἰτήσαντες τὸν διδόντα παντὶ τῷ αἰτοῦντι καὶ ὀξέως ζητεῖν ἀγωνιζομένῳ, κρούοντές τε ὑπὲρ τοῦ ἀνοιχθῆναι ἡμῖν ταῖς τῆς γνώσεως κλεισὶ τὰ κεκρυμμένα τῆς γραφῆς, τὸν αὐτὸν*[1]) *κατὰ τὴν διδομένην ἡμῖν δύναμιν ἐκθησόμεθα τρόπον. Καὶ πρῶτόν γε ἴδωμεν τὴν τοῦ Ἰωάννου λέξιν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ· „καὶ ἀνέβη*[2]) *εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς.“ Ἱεροσόλυμα τοίνυν ἐστὶν, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον διδάσκει ὁ κύριος· „τοῦ μεγάλου*[3]) *βασιλέως πόλις·“ οὐκ ἐν κοιλάδι, ἢ κάτω που κειμένη, ἀλλ' ἐν ὑψηλῷ ὄρει ᾠκοδομημένη, καὶ „ὄρη*[4]) *κύκλῳ αὐτῆς·“ „ἧς*[5]) *ἡ μετοχὴ αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό·“ καὶ „ἐκεῖ ἀνέβησαν αἱ φυλαὶ κυρίου, μαρτύριον ἐν τῷ Ἰσραήλ.“ Καλεῖται δὲ καὶ ἡ πόλις αὐτὴ καὶ Ἱερουσαλὴμ, εἰς ἣν οὐδεὶς τῶν ἐπὶ γῆς ἀναβαίνει, οὐδὲ εἰσέρχεται, καὶ πᾶσά γε ἡ φυσικὸν ἔχουσα δίαρμα ψυχὴ, καὶ ὀξύτητα νοητῶν διορατικὴν, ταύτης τῆς πόλεως πολίτης ὑπάρχει. Καὶ δυνατὸν ἐν ἁμαρτίᾳ εἶναι καὶ τὸν Ἱεροσολυμίτην· δυνατὸν γὰρ καὶ τοὺς εὐφυεστάτους ἁμαρτάνειν, εἰ μὴ ἐπιστρέψαιεν μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τάχιον, ἀπολόντας τὴν εὐφυΐαν, καὶ μίαν τῶν ἀλλοτρίων τῆς Ἰουδαίας πόλεων οὐ μόνον παροικήσοντας, ἀλλα καὶ ἐγγραφησομένους. Ἀναβαίνει εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰη-*

[1]) Cod. Reg. (quem H. sequit.) *ταὐτόν*, Bodlej. ut in nostro textu. R.

[2]) Ev. Joann. II, 13.

[3]) Matth. V, 35.

[4]) Psalm. CXXV, 2. (CXXIV.).

[5]) Psalm. CXXII, 3. 4., ubi haec leguntur: *αἱ φυλαὶ, φυλαὶ κυρ. μαρτύρ. τῷ Ἰσραήλ.* (CXXI.).

σοῦς μετὰ τὸ βοηθῆσαι τοῖς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἑξῆς εἰς τὴν Καφαρναοὺμ καταβεβηκέναι, ἵνα ποιήσῃ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις τὰ γεγραμμένα. Εὗρε γοῦν ἐν τῷ ἱερῷ, ὅπερ καὶ οἶκος τοῦ πατρὸς εἶναι λέγεται τοῦ Σωτῆρος, τουτέστιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἢ ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ὑγιαίνοντος λόγου τινὰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς ἐμπορίου ποιοῦντας οἶκον. Καὶ ἀεί τινας εὑρίσκει ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ. Πότε γὰρ ἐν τῇ ὀνομαζομένῃ ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶν οἶκος θεοῦ ζῶντος,[1] *στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, οὐκ εἰσί τινες κερματισταὶ καθήμενοι, δεόμενοι πληγῶν ἐκ τοῦ ἀπὸ Ἰησοῦ πεποιημένου φραγελλίου ἐκ σχοινίων καὶ χρήζοντες κολλυβισταὶ τοῦ ἐκχεῖσθαι αὐτῶν τα κέρματα, ἀνατρέπεσθαί τε αὐτῶν τὰς τραπέζας; Πότε δ' οὐκ εἰσὶν οἱ ἀποδιδόμενοι ἐμπορικῶς, οὓς ἐχρῆν τηρεῖν ἐπ' ἄροτρον, βοῦς, ἵνα βαλόντες*[2] *ἐπ' αὐτὸ τὰς χεῖρας, καὶ μὴ στρεφόμενοι εἰς τὰ ὀπίσω γένωνται τῇ τοῦ θεοῦ βασιλείᾳ εὔθετοι; Πότε δὲ οὐκ εἰσὶν οἱ προτιμῶντες τὸν τῆς ἀδικίας μαμωνᾶν τῶν*[3] *τὴν ὕλην τοῦ κοσμεῖσθαι αὐτοῖς παρεχόντων προβάτων; Ἀεὶ δὲ πολλοί εἰσι καὶ οἱ τοῦ ἀδόλου καὶ ἀκεραίου, ἐστηρημένου γε πάσης πικρότητος καὶ χολῆς*[4] *καταφρονοῦντες, καὶ ταλαιπώρου κέρδους ἕνεκεν προδιδόντες τὴν τῶν προπικωτέρων λεγομένων περιστερῶν ἐπιμέλειαν. Ἐπὰν οὖν εὕρῃ ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ ἱερῷ, οἴκῳ τοῦ πατρὸς, τούτους πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα*[5] *καὶ περιστερὰς, καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους ἐξελαύνει αὐτοὺς, χρησάμενος τῷ ἐκ σχοινίων*

---

[1]) I Timoth. III, 15.

[2]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) *βάλλοντες*, Bodlej. *βαλόντες*. R.

[3]) In ed. Huet. *τῶν* desideratur.

[4]) R. minus accurate *σχολῆς*.

[5]) H. ex parte minus accur. *τούτ. πωλοῦντας τὰς* (non *τοὺς*) *βόας καὶ τὰ πρόβατα*.

ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένῳ φραγελλίῳ, ἅμα τοῖς ἐμπορικοῖς προβάτοις καὶ βουσὶν αὐτῶν, καὶ ἐκχεῖ ὡς μὴ ἄξια τὰ συνερχόμενα κέρματα,[1] *δεικνὺς αὐτῶν τὸ ἄχρηστον. Ἀνατρέπει τε τὰς ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν φιλαργύρων τραπέζας, λέγων καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν· „ἄρατε*[2] *ταῦτα ἐντεῦθεν·" ἵνα μηκέτι ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ ἐμπορεύωνται. Οἶμαι δὲ ὅτι καὶ σημεῖον πεποιηκέναι αὐτὸν διὰ τῶν εἰρημένων βαθύτερον, ὥστε σύμβολον ἡμᾶς νοεῖν γεγονέναι ταῦτα τοῦ μηκέτι μέλλειν τὴν περὶ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο λατρείαν ὑπὸ τῶν ἱερέων κατὰ τὰς αἰσθητὰς θυσίας*[3] *ἐπιτελεῖσθαι, μηδὲ τὸν νόμον τηρεῖσθαι, κἂν ὡς ἐβούλοντο οἱ σωματικοὶ Ἰουδαῖοι, δύνασθαι ἔτι ἅπαξ· Ἰησοῦ γὰρ ἐκβάλλοντος τοὺς βόας καὶ τὰ πρόβατα, καὶ κελεύοντος ἐκεῖθεν αἴρεσθαι τὰς περιστερὰς, οὐκέτι δὲ βόες καὶ πρόβατα καὶ περιστεραὶ ἐπὶ πολὺ θύεσθαι κατὰ Ἰουδαίων ἔθη ἔμελλον. Καὶ οἱόντέ ἐστι τὰ νομίσματα, τῶν σωματικῶν νομισμάτων,*[4] *καὶ μὴ τοῦ θεοῦ ἐχόντων τοὺς χαρακτῆρας, τύπους τυγχάνοντα ἐκκεχύσθαι, ἐπεὶ ἡ σεμνὴ εἶναι δοκοῦσα κατὰ τὸ ἀποκτεῖνον*[5] *γράμμα νομοθεσία, Ἰησοῦ ἐληλυθότος καὶ*

---

1) Cod. Bodlej. *τὰ συνερχόμενα κέρματα*, ed. Huet. *τοῦ συνέχεσθαι τὰ κέρματα*. R. — H. in notis: „ita emendavimus, freti consensu Ferrar. et Perion., quamvis habeat Cod. Reg. *ὡς μὴ ἄξια τοῦ νέχεσθαι τὰ συνέχεσθαι*." — Forsan legendum erit: *ὡς μὴ ἄξια τοῦ συνέχεσθαι τὰ συνερχόμενα κέρματα.*

2) Ev. Joann. II, 16.

3) Cod. Bodlej. *λατρείας* (R. scripsit *λαθρείας*). R.

4) Cod. Bodlej. *νομισμάτων*, ed. Huet. *νόμων*. R. — H. in notis: „mirifice hic deformatus erat Cod. Reg. Nos ex Perionii lectione et conversione locum restituere conati sumus. Aliter legit Ferrarius; pro eo, quod scripsimus: *νόμων*, legisse videtur *ἀνθρώπων*." (?)

5) Cod. Reg. (quem H. sequitur) *κτεῖνον*, Bodlej. *ἀποκτεῖνον*. R.

ταῖς κατὰ τοῦ λαοῦ μάστιξι χρησαμένου, διαλύεσθαι καὶ ἐκχεῖσθαι[1]) ἔμελλε, μεθισταμένης τῆς ἐπισκοπῆς ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστεύοντας, εἰς θεὸν διὰ Χριστοῦ πιστεύοντας, καὶ αἰρουμένης[2]) ἀπ' ἐκείνων τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, διδομένης τε ἐν ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. Δύναται δὲ καὶ φύσει ἱερὸν εἶναι ἡ εὐφυὴς ἐν λόγῳ ψυχὴ, διὰ τὸν συμπεφυκότα λόγον ἀνωτέρω τυγχάνουσα τοῦ σώματος, εἰς ἣν ἀπὸ τῆς Καφαρναοὺμ, κάτω που κειμένης ταπεινότερα, ἀναβαίνει ὁ Ἰησοῦς, ἐν ᾧ εὑρίσκεται τὰ πρὸ τῆς ἀπὸ Ἰησοῦ παιδεύσεως γήϊνα καὶ ἀνόητα καὶ χαλεπὰ κινήματα, καὶ τὰ νομιζόμενα, οὐκ ὄντα δὲ καλὰ, ἅπερ τῷ πεπλεγμένῳ ἐξ ἀποδεικτικῶν ἐλεγκτικῶν[3]) δογμάτων λόγῳ ἀπελαύνεται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα μηκέτι ὁ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ οἶκος οἶκος[4]) ἐμπορίου ᾖ, ἀλλὰ ἀπολάβῃ τὴν κατὰ τοὺς οὐρανοὺς καὶ πνευματικοὺς νόμους ἐπιτελουμένην ὑπὸ σωτηρίας αὐτῆς τε καὶ πλειόνων θεραπείαν τοῦ θεοῦ. Σύμβολον δὲ τῶν μὲν γηΐνων ὁ βοῦς· γεωπόνος γάρ. Τῶν δὲ ἀνοήτων καὶ κτηνωδῶν τὸ πρόβατον, ἐπειδὴ τὸ ζῶον ἀνδραποδῶδες παρὰ πολλὰ τῶν ἀλόγων ἐστί. Τῶν δὲ κούφων καὶ εὐριπίστων λογισμῶν, ἡ περιστερά. Τῶν δὲ νομιζομένων καλῶν, τὰ κέρματα. Ἐὰν δέ τις προσκόπτῃ τῇ τοιαύτῃ ἀποδόσει, διὰ τὸ καθαρὰ εἶναι τὰ παραληφθέντα εἰς τὴν γραφὴν ζῶα, λεκτέον ὅτι ἀπίθανος ἂν ἦν ἡ γραφὴ κατὰ τὴν ἐνδεχομένην ἱστορίαν γεγονέναι ἀπαγγελλομένη· ἐν τῷ ναῷ[5]) γὰρ τοῦ θεοῦ οὐχ

---

[1]) Cod. Bodlej. ἐκχεῖσθαι, Reg. (quem H. sequitur) ἐκκεχύσθαι. R.

[2]) H. et R. αἱρουμένης. Cfr. Matth. XXI, 43.

[3]) H. ad marg.. R. in notis: „legendum videtur καὶ ἐλεγκτικῶν." — Forsan legend. erit ἐξ ἀποδεικτικῶς ἐλεγκτικῶν κ. τ. λ.

[4]) In Cod. Reg. (nec non in ed. H.) deest secundum οἶκος. R.

[5]) Cod. Reg, (H. in textu) ἢ ἐν τῷ ναῷ, sed ἢ su-

οἷόντε ἦν ἀπαγγέλλεσθαι γεγονέναι ἑτέρων παρὰ τὰ καθαρὰ ζώων ἀγέλης[1]) εἴσοδον, καὶ εἰς ἐμπορίαν ἄλλων παρὰ τὰ θυόμενα. Διόπερ τῷ ὑπὸ τῶν ἐμπόρων κατὰ τοὺς τῶν Ἰουδαϊκῶν ἑορτῶν χρόνους γενομένῳ, ἐπεισαγόντων τῷ ἐξωτέρῳ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ ταῦτα τὰ ζῶα, ἐχρήσατο ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὡς οἶμαι, καὶ γεγενημένῳ συγχρησάμενος πράγματι. Καί τοί γε[2]) ᾧ μέλει τῆς ἀκριβεστέρας ἐξετάσεως ἐπισκοπήσει, εἰ κατὰ τὸ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀξίωμα τοῦ Ἰησοῦ ἦν, νομιζομένου υἱοῦ εἶναι τέκτονος,[3]) τὸ τηλικοῦτο ποιῆσαι θαῤῥῆσαι, ὥστε ἐξελάσαι πλῆθος ἐμπόρων, ἐπὶ τὴν ἑορτὴν ἀνεληλυθότων τοσούτῳ ἀποδίδοσθαι λαῷ πρόβατα τυθησόμενα κατ᾽ οἴκους πατριῶν αὐτῶν, ἐν πλειόνων μυριάδων ἀριθμῷ τυγχάνοντα, καὶ βοῦς τοῖς πλουσιωτέροις, καὶ τηλικαῦτα εὐξαμένοις παραστησομένους[4]) περιστεράς τε, ἅς τινες πολλοὶ ὡς ἐν πανηγύρει εὐωχηθησόμενοι ὠνοῦντο ἄν· τῶν τε τραπεζιτῶν μὴ ὕβρεως κατηγορῆσαι τοῦ Ἰησοῦ ἐκχεόμενα τὰ ἴδια αὐτῶν χρήματα[5]) καὶ ἀνατρεπομένας τὰς τραπέζας. Τίς δὲ τῷ ἐκ σχοινίων φραγελλίῳ

---

perfluum est. R. — H. ad marg.: „ἢ (cuj. origo ex praeced. voc. facillime probatur) ἴσως παρέλκει.“

[1]) H. et R. in textu ἀγέλην, iidem tamen ad marg. atq. in notis: „scribendum ἀγέλης.“

[2]) Καί τοί γε. H. et R. καίτοιγε.

[3]) Matth. XIII, 55. Marc. VI, 3.

[4]) καὶ τηλικ. εὐξαμ. παραστησομένους. H. in notis: „Ita videtur legisse Ferrar., et recte quidem, quanq. sensum videtur non cepisse. Perion. legit: καὶ τηλικ. ἐξαμήνους παραστησομένους; at boves illos sex mensium confinxit. Cod. Reg. habet: καὶ τηλικ. ἐξαμένους (sic H. scripsit) παρασθησομένους (H. teste, non παραστησ.).“

[5]) τὰ ἴδια αὐτῶν χρήματα. Sic recte habet Cod. Bodlej., pro quibus perperam legitur in Reg. (quem H. in textu sequitur) ἴδιον τῶν τὰ χρήματα. R. — H. ad marg.: „scribas ἰδόντων τὰ χρήματα.“ (?)

ὑπὸ τοῦ νομιζομένου παρ' αὐτοῖς εὐτελοῦς τυπτόμενος καὶ ἀπελαυνόμενος, οὐκ ἂν ἐπιλαβόμενος κατεβόησε, καὶ ἐκ χειρὸς τὴν δίκην ἐποιήσατο, καὶ ταῦτα τοσοῦτο πλῆθος τῶν συνυβρίζεσθαι δοξάντων συνεργοῦν[1]) *κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἔχων; Ἐπινοήσωμεν δὲ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λαμβάνοντα τὰ σχοινία, καὶ ἑαυτῷ φραγέλλιον ἐπὶ τῷ ἐξελάσαι τοῦ ναοῦ πλέκοντα, εἰ μὴ ἐμφαίνει πρὸς τῷ αὐθάδει καὶ θρασυτέρῳ καὶ τὸ*[2]) *ἄτακτον. Μία δὲ καταφυγὴ τῆς πρὸς ταῦτα ἀπολογίας καταλείπεται τῷ καὶ τὴν ἱστορίαν σῶσαι θέλοντι, ἡ θειοτέρα τοῦ Ἰησοῦ δύναμις οἵουτε ὄντος, ὅτε ἐβούλετο, καὶ θυμὸν ἐχθρῶν ἀναπτόμενον σβέσαι,*[3]) *καὶ μυριάδων θείᾳ χάριτι περιγενέσθαι, καὶ λογισμοὺς θορυβούντων*[4]) *διασκεδάσαι· „κύριος γὰρ διασκεδάζει*[5]) *βουλὰς ἐθνῶν, καὶ ἀθετεῖ δὲ λογισμοὺς λαῶν, ἡ δὲ βουλὴ τοῦ κυρίου εἰς τὸν αἰῶνα μένει·" ὥστε μηδενὸς τῶν σφόδρα παραδόξως ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένων, καὶ προκαλεσαμένων διὰ τῆς θειότητος εἰς πίστιν τοὺς τεθεωρηκότας, ἐλάττονα ἐμφαίνειν ἐνεργηθεῖσαν δύναμιν τὴν κατὰ τὸν τόπον ἱστορίαν, εἴ γε καὶ αὐτὴ γεγένηται. Καὶ μείζονα δ' αὐτὴν ἔστιν ἀποφήνασθαι τῆς γεγενημένης περὶ τοῦ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας μεταβεβληκότος ὕδατος εἰς οἶνον, τῷ ἐκεῖ μὲν ἄψυχον ὕλην εἶναι τὴν μεταβεβλημένην,*[6]) *ἐνθάδε δὲ τῶν τοσούτων μυριάδων δεδουλῶσθαι τὰ ἡγεμονικά. Παρατηρητέον μέντοι γε ὅτι ἐν μὲν τῷ γάμῳ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ εἶναι*

---

[1]) Cod. Reg. (itemq. ed H.) perperam *συνεργῶν*. R.

[2]) H. nullo jure ad marg.: „scribas *καί τι ἄτακτον*."

[3]) Huet. minus accurate *σβέναι*.

[4]) Cod. Bodlej. *θορυβούντων*, Reg. (quem H. sequitur) *θορυβοῦντας*. R.

[5]) Psalm. XXXIII, 10., ubi *καί* ante *ἀθετεῖ* deest, et voc. *λαῶν* haec sequuntur: *καὶ ἀθετεῖ βουλὰς ἀρχόντων*. 11. (XXXII.).

[6]) Cod. Bodlejan. *μεταβεβλημένην*, Reg. (quem H sequitur) *γεγενημένην*. R.

λέγεται, κεκλῆσθαι δὲ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· [1]) *εἰς δὲ τὴν Καφαρναοὺμ καταβεβηκέναι* [2]) *οὐδεὶς πλὴν Ἰησοῦ κατείλεκται. Φαίνονται δ' ὕστερον καὶ οἱ μαθηταὶ παρόντες, εἴ γε ἐμνήσθησαν, ὅτι „ὁ ζῆλος* [3]) *τοῦ οἴκου σου καταφάγεταί με.“ Καὶ τάχα ἐν ἑκάστῳ τῶν μαθητῶν ὁ Ἰησοῦς ἀναβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα ἦν, διόπερ οὐκ εἴρηται τό· ἀνέβη Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ὥσπερ „κατέβη* [4]) *εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.“*

17. *Ἤδη δὲ τὰ συγγενῆ τῷ τόπῳ, ἐκβεβλῆσθαι ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοὺς ποιοῦντας αὐτὸν οἶκον ἐμπορίου, παρὰ τοῖς λοιποῖς κείμενα κατανοητέον. Καὶ πρῶτόν γε τὰ*

---

[1]) H. et R. *αὐτοῦ.*

[2]) H. et R. in textu *εἰς δὲ τὴν Καφαρν. καταβεβηκέναι;* iidem tamen in notis: „aliter legisse videtur Ferrar., ita scilicet: *εἰς δὲ* (R. *δέ* omisit) *τὰ Ἱεροσόλυμα ἀναβεβηκέναι.* Vertit enim: „„Hierosolymam ascendisse,“ “ sed nulla sententia.“ — Recte profecto, id quod neminem fugiet, qui vel obiter sequentia et loc. laud. (cfr. Ev. Joann. II, 12.) contulerit, Ferrarius legit. Quocirca scribendum est: *εἰς δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα ἀναβεβηκέναι οὐδείς κ. τ. λ.* Neque vero Ferrarii lectio rem acu tetigisse videtur. Quodsi enim accuratius indagaverimus naturam loci, consilium Origenis, causamque lectionis *εἰς δὲ τὴν Καφαρναοὺμ καταβεβηκέναι οὐδείς κ. τ. λ.*, particula *δέ* seq. *εἰς*, coll. proxime praecedentibus *ἐν μὲν τῷ γάμῳ κ. τ. λ.* et *κεκλῆσθαι δέ κ. τ. λ.*, satis docere videtur, mancum esse locum. Cui quidem ut medela adhibeatur, legerim: *εἰς μὲν τὴν Καφαρναοὺμ (ὁ) Ἰησοῦς* (aut *αὐτὸς*) *καταβεβηκέναι λέγεται* (aut simpliciter *κατέβη*) *καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἰς δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα* (aut *εἰς δὲ τὴν Ἱερουσαλὴμ*) *ἀναβεβηκέναι οὐδεὶς πλὴν Ἰησοῦ κατείλεκτο.*

[3]) Ev. Joann. II, 17. coll. Psalm. LXIX, 10. (LXVIII.)

[4]) Ev. Joann. II, 12.

παρὰ τῷ Ματθαίῳ, ὅς φησιν εἰσελθόντος τοῦ κυρίου εἰς Ἱεροσόλυμα σεσεῖσθαι [1]) πᾶσαν τὴν πόλιν, λέγουσαν· „τίς ἐστιν οὗτος;“ πρὸ δὲ τούτων διηγεῖται τὰ περὶ τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, ληφθέντα προστάξει τοῦ κυρίου, ὑπὸ δύο μαθητῶν ἀποσταλέντων ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ Βηθφαγῆς εἰς τὴν κατέναντι αὐτῆς κώμην εὑρημένα, ὅπου καὶ λύεται ὑπὸ τῶν δύο μαθητῶν ἡ πρότερον δεδεμένη ὄνος, κελευσθέντων, ἐάν τις αὐτοῖς εἴπῃ τι,[2]) ἀποκρίνασθαι ὡς ἄρα ὁ κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει· καὶ εὐθὺς αὐτοὺς ἀποστελεῖ. Ἀπαγγέλλει δὲ πληροῦσθαι προφητείαν διὰ τούτων γεγενημένων, [3]) τὴν φάσκουσαν· „ἰδοὺ [4]) ὁ βασιλεὺς ἔρχεται πραῢς καὶ [5]) ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου,“ ἥντινα παρὰ τῷ Ζαχαρίᾳ εὕρομεν. Ὡς δὲ πορευθέντες [6]) οἱ μαθηταὶ καὶ ποιήσαντες ὡς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ἤγαγον τὴν [7]) ὄνον καὶ τὸν πῶλον, καὶ [8]) ἐπέθηκαν, φησὶν, ἐπ' αὐτῶν τὰ ἱμάτια ἑαυτῶν, καὶ ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν ὁ κύριος, δῆλον δ' ὅτι καὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πώλου, ὅτε καὶ ὁ πλεῖστος ὄχλος ἔστρωσαν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ, ἄλλοι δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων καὶ ἔστρωσαν ἐν τῇ ὁδῷ, τῶν προαγόντων καὶ ἀκολουθούντων ὄχλων κεκραγότων· „Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.“ Πλὴν ὡς διὰ ταῦτα εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα

---

[1]) Matth. XXI, 10. — Ibid. 1. et seqq.

[2]) Matth. XXI, 3.

[3]) R. in textu γεγενημένην, in notis: „Cod. Bodlej. γεγενημένην, Reg. (quem H. sequitur) γεγενημένων.“

[4]) Matth. XXI, 5. coll. Zachar. IX, 9. et pag. 312. not. 1.

[5]) In ed. Huetii καί deest.

[6]) Matth. XXI, 6—9. coll. pag. 312. not. 1. iis inprimis, quae ad vers 7. et 8. spectant.

[7]) H. et R. h. l. τὸν ὄνον.

[8]) Cod. Bodlej. καὶ ἐπέθηκαν, Reg. (quem H. sequitur) omittit καί. R.

„ἐσείσθη [1]) πᾶσα ἡ πόλις, λέγουσα· τίς ἐστιν οὗτος;“ „Οἱ ὄχλοι,“ [2]) — δῆλον ὅτι προάγοντες καὶ ἀκολουθοῦντες —, ἀπεκρίναντο τοῖς ἐρωτῶσι τίς εἴη, τό· „οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης Ἰησοῦς, ὁ ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας. Καὶ εἰσῆλθεν Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρειψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς. Καὶ λέγει αὐτοῖς· γέγραπται· ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπήλαιον λῃστῶν.“ Πευσώμεθα δὴ τῶν πέρα τῆς ἱστορίας μηδὲν οἰομένων προσκεῖσθαι γράφοντι τῷ Ματθαίῳ τὸ εὐαγγέλιον, τί ἦν τὸ κατεπεῖγον, [3]) πεμφθῆναι τῶν μαθητῶν δύο εἰς τὴν κατέναντι τῆς Βηθφαγῆς κώμην ὑπὲρ τοῦ εὑρόντας αὐτοὺς δεδεμένην ὄνον καὶ πῶλον μετ᾽ αὐτῆς λῦσαι καὶ ἀγαγεῖν αὐτῷ. Τί δὲ ἄξιον ἀναγραφῆς ἦν γενόμενον τῷ ἐπικαθεσθέντι ὄνῳ καὶ πώλῳ, καὶ εἰσεληλυθότι εἰς τὴν πόλιν; Τί δὲ μετὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητεύων ὁ Ζαχαρίας φησί· „χαῖρε [4]) σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ, ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι δίκαιος καὶ σώζων αὐτὸς, πραῢς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον;“ Εἰ γὰρ ἡ προφητεία αὕτη τὸ παρὰ τοῖς Εὐαγγελισταῖς δηλούμενον σωματικὸν μόνον πρόλεγει, τὴν ἀκολουθίαν τῆς προφητείας σωζέτωσαν ἡμῖν οἱ ἐπὶ τοῦ γράμματος ἱστάμενοι, οὕτως ἔχουσαν· „καὶ ἐξολοθρεύσει [5]) ἅρματα ἐξ Ἐφραῒμ καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐξολοθρευθήσε-

---

[1]) Matth. XXI. 10. — H. et R. πᾶσα πόλις. Cfr. pag. 310. lin. 13. et pag. 313. lin. 1. et 2.

[2]) Matth. XXI, 11—13.

[3]) Cod. Bodlej. κατεπεῖγον, Reg. (quem H. sequitur) ἐπεῖγον. R.

[4]) Zachar. IX, 9., ubi ὁ βασιλεύς ἔρχεταί σοι LXX. interpretes exhibent.

[5]) Zachar. IX, 10.

ται τόξον πολεμικὸν καὶ πλῆθος καὶ εἰρήνη ἐξ ἐθνῶν, καὶ κατάρξει ὑδάτων ἕως θαλάσσης, καὶ ποταμῶν διεκβολὰς[1]) γῆς," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἰστέον μέντοι γε ὅτι οὐχ ὡς κεῖται παρὰ τῷ προφήτῃ ἡ λέξις, ἐξέθετο αὐτὴν ὁ Ματθαῖος·[2]) ἀντὶ γὰρ τοῦ· „χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ·" πεποίηκεν· „εἴπατε τῇ θυγατρὶ Σιών·" ἐπιτεμνόμενος[3]) τὸ προφητικὸν παρεσιώπησε· „δίκαιος καὶ σώζων αὐτός·" καὶ εἰπὼν ὡς κεῖται τό· „πραῢς καὶ ἐπιβεβηκώς·" ἀντὶ τοῦ· „ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον·" ἀνέγραψεν· „ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου." Καὶ Ἰουδαῖοι δὲ συνεξετάζοντες τὸν τῆς προφητείας εἱρμὸν τοῖς περὶ Ἰησοῦ ἀναγεγραμμένοις,[4]) οὐκ εὐκαταφρονήτως ἡμᾶς θλίβουσιν ἀπαιτοῦντες, πῶς ὁ Ἰησοῦς ἐξωλόθρευσεν[5]) ἅρματα ἐξ Ἐφραὶμ καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξωλόθρευσε[6]) τόξον πολεμικὸν, καὶ τὰ ἑξῆς πεποίηκε. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς προφητείας. Ἐὰν δὲ τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ αἰτιάσωνται, μηδὲν ἄξιον τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ οἰκονομίας εὑρίσκοντες εἰς τὸν περὶ τῆς ὄνου καὶ πώλου λόγον, πρῶτον μὲν οἱ ιέ σταδίοις βραχεῖ διαστήματι οὖσι προσχρώμενοι οὐ πάνυ τι ἀπολογίαν εὔλογον κομιοῦσι τῆς ὁδοῦ· δεύτερον δὲ, πῶς δύο κτηνῶν εἰς τὴν οὕτω βραχεῖαν δεῖται ὁδὸν, λεγέτωσαν ἡμῖν· ἐπεκά-

---

1) H. et R. δι' ἐκβολὰς, LXX interpretes διεκβολάς. — Mirum habet διεκβολάς, nam non δι' ἐκβολάς legi posse, satis apparet ex iis, quae leguntur pag. 337. lin. 10. Omnino scribendum est ἕως (τῶν) διεκβολῶν (τῆς) γῆς, Hebraico textu aeque ac verbis pag. 337. lin. 10. obviis attestantibus.

2) Matth. XXI, 5.

3) H. et R. ἐπιτεμόμενος.

4) Cod. Bodlejanus γεγραμμένοις. R.

5) R. minus accurate ἐξολόθρευσεν.

6) H. et R. h. l. ἐξωλέθρευσε.

θισε [1]) γάρ, φησὶν, ἐπάνω αὐτῶν." Ἔτι δὲ καὶ τό· ,,ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, [2]) ἐρεῖτε ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει· εὐθὺς δὲ ἀποστελεῖ αὐτούς·" οὐκ οἶμαι ἄξιον εἶναι τοῦ μεγέθους [3]) τῆς τοῦ υἱοῦ θειότητος, ὥστε εἰπεῖν τὴν τηλικαύτην φύσιν χρείαν ὁμολογεῖν ἔχειν ὄνου ἀπὸ δεσμῶν λυομένης, καὶ πώλου σὺν αὐτῇ ἐρχομένου· δεῖ γὰρ μέγα εἶναι πᾶν, οὗ χρείαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἄξιον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ στρωννύων αὐτοῦ τὰ ἱμάτια πλεῖστος ὄχλος ἐν τῇ ὁδῷ, ἀνεχομένου τούτων τοῦ Ἰησοῦ καὶ μὴ ἐπιτιμῶντος, — ὡς δῆλον ἐκ τῶν παρ' ἄλλοις κειμένων· ,,ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, [4]) οἱ λίθοι κεκράξονται —" [5]) οὐκ οἶδα εἰ μὴ βλακείαν τινὰ ἐμφαίνουσι τοῦ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, εἰ μηδὲν ἄλλο ἀπ' αὐτῶν δηλοῦται, εὐφραινομένου. Καὶ κοπτομένους κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων στρωννῦσθαι ἐν τῇ ὁδῷ ὄνων διερχομένων, ἐμπόδια [6]) μᾶλλον δόξαι ἂν εἶναι τοῦ ὀχλουμένου ἤπερ λελογισμένη ἀποδοχή. Ὅσα δὲ ἐπηπορήσαμεν ἐκ τῶν τοῦ ἱεροῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκβαλλομένων, ταῦτα καὶ ἔτι μείζονα [7]) ἐνθάδε λεκτέον. Ἐν μὲν γὰρ τῷ κατὰ Ἰωάν-

---

[1]) Matth. XXI, 7.

[2]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) tantum habet *εἴπῃ*. R. Cfr. Matth. XXI, 3. coll. pag. 312. not. 1. vers. 3.

[3]) *τοῦ μεγέθους*. Haec desunt in Cod. Bodlej., in quo mox legitur *τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ θειότητος*. R.

[4]) Cfr. Luc. XIX. 40. Knapp. ed. ut in nostro textu, ed. Lachm. *σιωπήσουσι*.

[5]) H. et R. in textu *κράξουσιν*, R. tamen in notis: ,,Cod. Bodlej. *κεκράξονται*."

[6]) H. et R. in textu *ἐμπόδια — εἶναι*, H. in notis: ,,Haec ita restituimus, cum Cod. Reg. haberet: *ἐμπόδια λαμβάδοξαι ἂν εἶναι*."

[7]) Cod. Bodlej. recte *ἔτι μείζονα*, Reg. (H. in textu) male *ἐπί τι μείζονα*. R. — H. ad marg.: ,,scribas *ἔτι μείζονα, ἢ ἐπὶ τὰ μείζονα*."

νην[1]) ἐκβάλλει τοὺς ἀγοράζοντας· ὁ δὲ Ματθαῖός φησιν, ὅτι „ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ.“ Πολλῷ δὲ ὡς εἰκὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγοραζόντων πλείων ἦν παρὰ τοὺς πωλοῦντας. Καὶ ἐπιστήσωμεν, εἰ μὴ τὸ πάντας ἐκβάλλεσθαι τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, παρὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ νομιζομένου υἱοῦ τέκτονος[2]) εἶναι ἐτύγχανεν, εἰ μὴ ἄρα, ὡς κἀκεῖ ἐλέγομεν, θειοτέρᾳ δυνάμει τοὺς πάντας ὑπέτασσεν, χαλεπώτερα ὅσον ἐπὶ τοῖς λοιποῖς εὐαγγελισταῖς παρὰ τὸν Ἰωάννην ἀκούσαντας. Ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης φησὶν αὐτοῖς εἰρῆσθαι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ· „μὴ ποιεῖτε[3]) τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου·“ οἱ δὲ λοιποὶ σπήλαιον[4]) λῃστῶν ἐλέγχονται πεποιηκότες τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, οὐ χωροῦντος τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς, ὥστε γενέσθαι σπήλαιον λῃστῶν, ἀλλὰ μέχρι τοσούτου ὑπὸ τῶν ἁμαρτανόντων φερόμενου, ὡς οἶκον ἐμπορίου αὐτὸν γενέσθαι. Οὐ μόνον[5]) δὲ τῆς προσευχῆς ὁ οἶκος, — πάντως οἶκος τοῦ πατρὸς ὢν —, ἀμεληθεὶς καὶ λῃστὰς παραδέξηται,[6]) οὐ γινόμενος αὐτῶν οἶκος, ἀλλὰ σπήλαιον, πρᾶγμα οὐχ ὑπὸ ἀρχιτεκτονικῆς καὶ λογικῆς ἐντρεχείας γεγενημένον.

18. Τὸ μὲν οὖν ἰδεῖν, ὡς ἔχει ταῦτα,[7]) νοῦ ἀλη-

---

[1]) Ev. Joann. II, 15. — Matth. XXI, 12.

[2]) Matth. XIII, 55. Marc. VI, 3.

[3]) Ev. Joann. II, 16.

[4]) Matth. XXI, 13. Marc. XI, 17. Luc. XIX, 46.

[5]) Cod. Bodlejan. *οὐ μόνον δὲ τῆς προσευχῆς ὁ οἶκος, πάντως κ. τ. λ.*, Reg. (quem H. sequitur) *μόνον δὲ τῆς προσευχῆς οἶκος οὐ πάντως κ. τ. λ.* R.

[6]) Cod. Bodlej. *δεξέται* (R. teste, non *δέξεται*, neq. *δέξηται*.) R.

[7]) Cod. Bodlej. *ἰδεῖν ὡς ἔχει ταῦτα*, Reg. (quem H. in textu sequitur) male *ἰδεῖν ἔχει ἢ ἔχει ταῦτα*. R. — H. in notis: „ita Cod. Reg.; Perion. legisse videtur *ἔχει*

θοῦς τοῦ δοθέντος τοῖς λέγουσιν· „ἡμεῖς δὲ νοῦν[1]) Χριστοῦ ἔχομεν, ἵνα ἴδωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν“ μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς εἶναι πειθόμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἀθόλωτον ἡμῶν ἐστι τὸ ἡγεμονικὸν, οὐδὲ οἱ ὀφθαλμοὶ, ὁποίους δεῖ εἶναι τοὺς τῆς καλῆς νύμφης Χριστοῦ ὀφθαλμοὺς, περὶ ὧν φησιν ὁ νυμφίος· „ὀφθαλμοί[2]) σου περιστεραί“ τάχα αἰνισσόμενος τὴν τῶν πνευματικῶν κατανοητικὴν δύναμιν, διὰ τὸ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς περιστερὰν ἐληλυθέναι ἐπὶ τὸν κύριον καὶ τὸν ἐν ἑκάστῳ κύριον· ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἔχοντες οὐκ ἀποκνήσομεν, ψηλαφῶντες τοὺς εἰρημένους τῆς ζωῆς λόγους, πειραθῆναι[3]) λαβέσθαι αὐτῶν τῆς ἀποῤῥεούσης εἰς τὸν μετὰ πίστεως ἁψάμενον δυνάμεως. Ἰησοῦς τοίνυν ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὅστις εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἱεροσόλυμα καλουμένην ψυχὴν, ὀχούμενος τῇ ὑπὸ τῶν μαθητῶν λελυμένῃ ἀπὸ τῶν δεσμῶν ὄνῳ. Λέγω δὲ τοῖς ἀφελέσι τῆς παλαιᾶς διαθήκης γράμμασι, σαφηνιζομένοις[4]) ὑπὸ τῶν λυόντων αὐτὰ μαθητῶν δύο· τοῦ τε ἐπὶ τὴν[5]) θεραπείαν τῆς ψυχῆς ἀνάγοντος τὰ γεγραμμένα, καὶ ἐπ' αὐτὴν αὐτὰ ἀλληγοροῦντος, καὶ τοῦ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ καὶ ἀληθινὰ διὰ τῶν ἐν τῇ σκιᾷ κειμένων παριστάντος. Ὀχεῖται δὲ καὶ τῷ νέῳ πώλῳ, τῇ καινῇ διαθήκῃ· ἐν ἀμφοτέραις γὰρ ἔστιν εὑρεῖν τὸν καθαίροντα ἡμᾶς τῆς ἀληθείας λόγον, καὶ ἀπελαύνοντα

ἢ μὴ ἔχει ταῦτα, **Ferrar. vero:** ἰδεῖν πῶς ἔχει ταῦτα, **vel aliquid simile.“**

[1]) **I Cor. II, 16., ubi Lachm.** κυρίου **recepit pro** Χριστοῦ. **Knapp. ed.** Χριστοῦ. **vers. 12., ubi edd. N. T.** εἰδῶμεν **exhibent pro** ἴδωμεν.

[2]) **Cantic. Cantic. I, 15.**

[3]) **H. et R.** πειραθῆναι, **non** πειρασθῆναι.

[4]) **Cod. Reg. (H. in textu) male** σαφηνιζομένης. **R. — H. ad marg.: „scribas** σαφηνιζομένοις.“

[5]) **H. et R. minus accurate** τόν.

τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν ἡμῖν πάντας λογισμούς. Μόνος δὲ εἰς τὴν Ἱεροσόλυμα, ψυχὴν οὐκ ἔρχεται, ἀλλ᾽ οὐδὲ μετὰ ὀλίγων τινῶν· πολλὰ γὰρ τὰ προάγοντα τὸν τελειοῦντα ἡμᾶς λόγον θεοῦ δεῖ ἐν ἡμῖν γενέσθαι, καὶ ἕτερα πλεῖστα ὅσα τὰ ἑπόμενα αὐτῷ· πάντα μέντοι γε αὐτὸν ὑμνοῦντα καὶ δοξάζοντα, καὶ τὸν ἴδιον κόσμον καὶ περιβολὴν αὐτῷ ὑποτιθέντα, ἵνα αὐτοῦ τὰ ὀχήματα μὴ ἅπτηται γῆς, ἔχοντα τὸν οὐρανόθεν[1]) καταβεβηκότα ἐπαναπαυόμενον αὐτοῖς. Ἵνα δὲ ἔτι μᾶλλον ἀνωτέρω τῆς γῆς τυγχάνωσιν οἱ ὀχοῦντες αὐτὸν παλαιοὶ καὶ καινοὶ λόγοι τῶν γραφῶν, ἐκκόπτεσθαι κλάδους δεῖ ἀπὸ τῶν δένδρων, ἵνα βαίνωσιν ἐπὶ τῶν εὐλόγως ἐκκειμένων. Δύνανται δὲ οἱ προάγοντες καὶ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ ὄχλοι δηλοῦν καὶ τὰς ἀγγελικὰς συνεργείας, τινὰς μὲν εὐτρεπιζούσας αὐτῷ τὴν ὁδὸν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, δι᾽ ὧν αὐταὶ[2]) κεκόσμηνται, τινῶν δὲ ἐπακολουθούντων τῇ αὐτοῦ ἐν ἡμῖν παρουσίᾳ, περὶ ἧς πολλάκις εἰρηκότες νῦν εἰς τοῦτο μαρτυριῶν οὐ χρήζομεν. Καὶ τάχα οὐκ ἀλόγως ὄνῳ εἴκασα[3]) τὰς περιστάσας φωνὰς τὸν ἄγοντα αὐτὸν[4]) εἰς τὴν ψυχὴν λόγον· ἀχθοφόρον γὰρ τὸ ζῶον, πολὺ δὲ τὸ ἄχθος καὶ φορτίον βαρὺ δηλοῦται ἀπὸ τῆς λέξεως, καὶ μάλιστα τῆς παλαιοτέρας, ὡς δῆλον τῷ ἐφιστάντι τοῖς ὑπὸ Ἰουδαίων γινομένοις. Οὐχ οὕτως δὲ ὁ πῶλος ἀχθοφόρον, ὡς ἡ ὄνος· εἰ γὰρ καὶ βαρὺ πᾶν τὸ τοῦ γράμματος φορτίον

---

[1]) Cod. Reg. (H. in textu) male οὐρανὸν ὅθεν. R. — H. ad marg.: „scrib. οὐρανόθεν." Idem in notis: „Cod. Reg. et Perion. οὐρανὸν ὅθεν, quod sensu caret. Ferrar. legebat οὐρανόθεν, quod rectum est."

[2]) Cod. Reg. (H. in textu) male αὐτόν. R. — H. ad marg.: „scribas αὐταὶ κεκόσμηνται."

[3]) Cod. Reg. (H. in textu) male εἴκασε. R. — H. ad marg.: „scribas εἴκασα."

[4]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) male αὐτάς. R.

ἐστὶ τὸ ἀνώφορον καὶ κουφότατον τοῦ πνεύματος χωρεῖν μὴ δυναμένοις, ἀλλά γε ἔλαττον ἔχει βάρος τὸ καινὸν γράμμα παρὰ τὸ πρεσβύτερον. Οἶδα δέ τινας τὴν μὲν δεδεμένην ὄνον ἐξειληφότας τοὺς ἐκ περιτομῆς πιστεύοντας, πολλῶν δεσμῶν ὑπὸ τῶν γνησίως τῷ λόγῳ πνευματικῶς μεμαθητευμένων ἀπολυομένους, τὸν δὲ πῶλον τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, ἀνέτους πρὶν παραδέξωνται τὸν Ἰησοῦ λόγον, καὶ ἔξω παντὸς ἐπικειμένου ζυγοῦ κατὰ τὸ ἀφηνιαστικὸν καὶ φιλήδονον γεγενημένους. Εἰ καὶ μὴ εἰρήκασι [1]) δὲ οὗτοι τοὺς προάγοντας [2]) καὶ ἀκολουθοῦντας ὄχλους, οὐκ ἀπίθανόν ἐστιν ἐφαρμόσαι τοὺς μὲν προάγοντας Μωσεῖ καὶ τοῖς προφήταις, τοὺς δὲ ἐπακολουθοῦντας τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις, οἵτινες ἅπαντες εἰσέρχονται εἰς ποίαν Ἱεροσόλυμα, ὅσον κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ζητητέον, καὶ οἶκον τὸν [3]) ἔχοντα πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας πολλοὺς ἐξελαυνομένους ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τάχα ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ, εἰς ἣν ἀναβιβάσεται ὁ κύριος, ἡνιοχῶν τοὺς ἐκ περιτομῆς καὶ ἐθνῶν πιστεύοντας, προαγόντων αὐτὸν καὶ ἀκολουθούντων ἤτοι προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ἢ τῶν διακονούντων αὐτῷ ἀγγέλων, [4]) — δύνανται γὰρ καὶ οὕτω δηλοῦσθαι ἀπὸ τῶν προαγόντων καὶ ἀκολουθούντων αὐτῷ —, λέγεται [5]) νῦν ἣ εἶχε πρὸ τῆς ἀνόδου αὐτοῦ

---

[1]) H. et R. in textu εἰρήκασι, H. tamen pro corrupta Cod. Reg., quem sequitur, h. l. natura, ad marg.: „scribas εἴκασαν.“

[2]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) τοὺς προάγοντας Μωσεῖ καὶ τοῖς προφήταις κ. τ. λ., sicque multa omisit, quae ex Cod. Bodlej. hic restituuntur. R.

[3]) καὶ οἶκον τόν. Haec desiderantur in Cod. Reg. (quem H. sequitur). R.

[4]) Cod. Reg. (H. in textu) male ἀπ' ἀγγέλων. R. — H. ad marg.: „scribas ἀγγέλων.“

[5]) H. nullo jure ad marg.: „ἴσως· ὡς λέγεται κ. τ. λ.;“ idem tam. in notis: „hic plane caecutiunt Perion.

τὰ λεγόμενα „πνευματικὰ[1]) *τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις,“ ἢ τοὺς Χαναναίους καὶ Χετταίους καὶ Ἀμοῤῥαίους καὶ τοὺς λοιποὺς πολεμίους τοῦ λαοῦ, καὶ ἁπαξαπλῶς τοὺς ἀλλοτρίους, κἀκεῖ πως δυναμένης τῆς προφητείας πεπληρῶσθαι,*[2]) *λεγούσης· „ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι, τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἀλλότριοι κατεσθίουσιν αὐτήν.“ Οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ τὸν οὐράνιον τοῦ πατρὸς οἶκον, τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ, τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς μολύνοντες καὶ σπήλαιον λῃστῶν ποιήσαντες, οὐκ ἄλλων ἢ ἑαυτῶν, ἀργύριον ἔχοντες ἀδόκιμον καὶ διδόντες ὀβολοὺς καὶ κόλλυβα τοῖς προσιοῦσιν, εὐτελῆ καὶ εὐκαταφρόνητα νομίσματα. Οὗτοί εἰσιν οἱ λαμβάνοντες ἀπὸ τῶν ψυχῶν, ἐν τῷ παλαίειν*[3]) *αὐταῖς, τὰ τιμιώτερα, καὶ συλῶσι τὰ κρείττονα, ἵνα δῶσι τὰ μηδενὸς ἄξια. Πλὴν πορευθέντες οἱ μαθηταὶ εὑρίσκουσι τὴν δεδεμένην ὄνον καὶ λύουσι, διὰ τὸ ἐπικείμενον κάλυμμα τῷ νόμῳ Ἰησοῦν οὐκ ἔχουσαν. Καὶ ὁ πῶλος δὲ μετ᾽ αὐτῆς εὑρίσκεται, ἐπεὶ ἀμφότερα πρὸ Ἰησοῦ*[4]) *ἦν ἀπολωλότα· λέγω δὲ οἱ ἐκ περιτομῆς καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ὕστερον πιστεύσαντες. Πῶς δὲ οὗτοι εὐθὺς πάλιν ἀποστέλλονται μετὰ τὸ ἐπικαθεσθέντα τὸν Ἰησοῦν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀναβεβηκέναι, οὐκ ἀκίνδυνον εἰπεῖν, μυστικὸν γὰρ ἐχόμενον τῆς περὶ τῶν ἁγίων εἰς ἀγγέλους μεταβολῆς, ἀποσταλησομένους κατὰ τὸν μετὰ τοῦτον αἰῶνα, παραπλησίως τοῖς εἰς διακονίαν ἀποσταλησομένοις*[5]) *λειτουργικοῖς πνεύμασι διὰ τοὺς κατά γε ταῦτα μέλλοντας κληρονομεῖν ζωὴν αἰώ-*

---

et Ferrar., qui pro eo, quod est, *λέγεται νῦν*, videntur legisse: *ὡς λέγεται νῦν.*“

[1]) Ephes. VI, 12.

[2]) Huet. minus accurate *πεπληρῶται*. — Jes. I, 7.

[3]) H. recte *παλαίειν*, R. min. accur. *παλαίαν*.

[4]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) male *πρὸς Ἰησοῦν*. R.

[5]) Hebr. I, 14.

νιον. Εἰ δὲ ἡ ὄνος καὶ ὁ πῶλος[1]) τὰ παλαιὰ καὶ τὰ καινὰ εἴη γράμματα, οἷς ὁ λόγος ὀχεῖται τοῦ θεοῦ, οὐ πάνυ τι χαλεπὸν ἔσται παραστῆσαι, πῶς ἀποστέλλονται τοῦ λόγου ἐν αὐτοῖς φανέντος, οὐ μένουσι μετὰ τὸ εἰςελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα τὸν λόγον ἐν τοῖς ἀποβεβληκόσι πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας λογισμούς. Ἐγὼ δὲ οἶμαι μὴ μάτην κώμην τε εἶναι τὸν τόπον τοῦτον, ὅπου ἦν ἡ δεδεμένη ὄνος καὶ ὁ πῶλος, καὶ τοῦτο ἀνώνυμον· κώμη γὰρ ὡς πρὸς τὸν ἐν οὐρανῷ πάντα κόσμον ἡ πᾶσά ἐστι γῆ, ὅπου ἐστὶν ἡ δεδεμένη ὄνος[2]) καὶ ὁ πῶλος, καὶ ἡ κώμη αὐτάρκως χωρὶς προσθήκης ἑτέρου ὀνόματος καλουμένη. Ἀπὸ Βηθφαγῆ[3]) δὲ ὁ Ματθαῖός φησιν ἀποστέλλεσθαι τοὺς παραληψομένους τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, ἥτις τόπος ἦν ἱερατικὸς, οἶκος σιαγόνων ἑρμηνευόμενος. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ δύναμιν εἰς τὰ παρὰ τῷ Ματθαίῳ λεκτέον, τοῦ ὁλοκλήρου καὶ παρὰ ταῦτα ἀκριβεστέρου λόγου εὐκαιρότερον, ὅταν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἡμῖν λέγειν δοθῇ, λεχθησομένου. Ὁ δὲ Μάρκος[4]) καὶ ὁ Λουκᾶς πῶλον δεδεμένον, ἐφ᾽ ὃν οὐδείς πω ἀνθρώπων ἐκάθισεν, εὑρῆσθαί φησι κατὰ τὴν πρόσταξιν τοῦ κυρίου ὑπὸ τῶν δύο μαθητῶν, ὅντινα λύσαντες ἤγαγον πρὸς τὸν κύριον. Προστίθησι δὲ ὁ Μάρκος ὅτι εὗρον τὸν πῶλον δεδεμένον πρὸς θύραν, ἔξω ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου· τίς δὲ ἔξω; Οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οἳ ἦσαν ξένοι[5]) τῶν διαθηκῶν καὶ ἀλλότριοι τῆς ἐπαγγελίας τοῦ θεοῦ, ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου, καὶ οὐχὶ ὑπὸ στέγην ἢ οἰκίαν ἀναπαυόμενοι, δεδεμένοι ταῖς ἰδίαις ἁμαρτίαις, καὶ λυό-

---

1) Ed. Huet. εἰ δὲ ὄνος καὶ πῶλος κ. τ. λ.

2) H. ἡ δεδεμένη ὄνος, R. ἡ δεδεμένη ἡ ὄνος. Cfr. pag. huj. lin. 8.

3) H. et R. Βηθφαγῆ, non Βηθφαγῆς coll. pag. 325. lin. 14. — Matth. XXI, 1. 2.

4) Marc. XI, 2. 4. 7. Luc. XIX, 30. 32. 35.

5) Ephes. II, 12.

μενοι ὑπὸ τῆς προειρημένης διπλῆς ἐπιστήμης τῶν Ἰησοῦ γνωρίμων. Οἱ δὲ δεσμοὶ τοῦ δεδεμένου πώλου, καὶ αἱ ἁμαρτίαι περὶ [1]) τὸν ὑγιῆ γεγενημέναι λόγον ἐλεγχόμεναι ὑπ᾽ αὐτοῦ, θύρας [2]) τυγχάνοντος ζωῆς, πρὸς ἐκείνην λέγω δὴ, τῆς θύρας [3]) ἦσαν οὐκ ἔνδον, ἀλλ᾽ ἔξω· τάχα γὰρ ἔνδον τῆς θύρας δεσμὸς γενέσθαι τῆς κακίας οὐ δύναται. Ἑστήκασι δέ τινες παρὰ τῷ δεδεμένῳ πώλῳ, ὡς ὁ Μάρκος [4]) φησὶν, οἶμαι ὅτι οἱ δήσαντες αὐτὸν, ὡς Λουκᾶς [5]) ἀναγράφει, εἶπαν οἱ κύριοι τοῦ πώλου πρὸς τοὺς μαθητάς· „τί λύετε τὸν πῶλον;" Κύριοι γὰρ οἱ ὑποτάξαντες καὶ δήσαντες τὸν ἡμαρτηκότα, παράνομοι, οἵτινες οὐ δύνανται ἀντιβλέψαι τῷ ἀληθῶς κυρίῳ ἀφέλκοντι τοῦ δεσμοῦ αὐτῶν τὸν πῶλον. Ὅτι οὖν φασιν οἱ μαθηταί· „ὁ κύριος [6]) αὐτοῦ χρείαν ἔχει·" μηδὲν δυνηθέντων τῶν πονηρῶν κυρίων ἀποκρίνεσθαι, ἄγουσι πρὸς τὸν Ἰησοῦν τὸν πῶλον γυμνὸν, ἐπιῤῥίπτουσι τὸν ἴδιον κόσμον, ἵνα τοῖς ἐπιβληθεῖσι τῶν μαθητῶν ἱματίοις ἐπικαθεσθεὶς ὁ κύριος ἀναπαύσηται. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐκ τῶν εἰρημένων παρὰ τῷ Ματθαίῳ οὐ πάνυ τι ἔσται ἀσαφῆ, τίνα τρόπον „ἔρχονται [7]) εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ·" ἤ· „ὡς ἤγγισεν, [8]) ἰδὼν τὴν πόλιν ἔκλαυσεν ἐπ᾽ αὐτήν· καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας." Ἐν οἷς μὲν γὰρ τῶν ἐχόντων [9]) τὸ ἱερὸν ἐν

---

1) Cod. Bodlej. περί, Reg. (quem H. sequit.) παρά. R.

2) Ev. Joann. X, 9.

3) H. et R. sine justa causa, ille ad marg.: „scribas τὴν θύραν," hic in notis: „scribend. videtur τὴν θύραν."

4) Marc. XI, 5.
5) Luc. XIX, 33.

6) Luc. XIX, 34.
7) Marc. XI, 15.

8) Luc. XIX, 41. 45.

9) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) recte ἐχόντων, Reg. (H. in textu) male ἀρχόντων. R.

αὐτοῖς ἐκβάλλει πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ· ἐν ἑτέροις δὲ μὴ σφόδρα πειθομένοις τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ μόνον τὴν ἀρχὴν ποιεῖται τοῦ ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας. Τρίτοι δέ εἰσι παρὰ τούτους, ἐν οἷς ἤρξατο ἐκβάλλειν μόνους τοὺς πωλοῦντας, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς ἀγοράζοντας. Οἱ δὲ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ πάντες ἅμα τοῖς προβάτοις καὶ τοῖς βουσὶ τῷ πλακέντι ἐκ σχοινίων φραγελλίῳ[1]) ἐκβάλλονται. Ἐπίστησον δὲ ἐπιμελῶς, εἰ δυνατὸν ὥς τάς γε ἐναλλαγὰς τῶν γεγραμμένων καὶ τὰς διαφωνίας διαλύεσθαι παρὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς τρόπον, ἑκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν διαγράφοντος διαφόρους τοῦ λόγου ἐνεργείας, ἐν διαφόροις ἤθεσι ψυχῶν οὐ τὰ αὐτὰ, ἀλλά τινα παραπλήσια ἐπιτελούσας. Καὶ ἡ δοκοῦσα δὲ διακοπὴ τῶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνόδων τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τῷ τὸ ἐν χερσὶν εὐαγγέλιον ἀναγράψαντι ἑτέρως παρὰ τοὺς τρεῖς, ὡς ἐξεθέμεθα τὰς λέξεις αὐτῶν, οὕτω μόνως σώζεσθαι δύναται· τοῖς παραπλησίοις πράγμασιν ἐπιπεσόντος τοῦ Ἰωάννου ἀντὶ τῶν κοπτομένων ἀπὸ τῶν δένδρων κλάδων, ἢ στιβάδων[2]) ἐκ τῶν ἀγρῶν καὶ στρωννυμένων ἐν τῇ ὁδῷ βαΐα[3]) τῶν φοινίκων εἰληφέναι, λέγοντος τὸν πολὺν ἐξεληλυθέναι εἰς τὴν ἑορτὴν ὄχλον, καὶ ἐξεληλυθέναι εἰς ἀπάντησιν αὐτῷ κεκραγότα· „εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου·“ καί „ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.“ Πλὴν οὗτος ὑπ' αὐτοῦ φησι τοῦ Ἰησοῦ εὑρίσκεσθαι τὸ ὀνάριον,[4]) ἐφ' ὃ καθέζεται ὁ Χριστὸς, πλέον τι περὶ τούτου[5]) προπικώτερον δηλουμένου ὀνα-

---

1) Ev. Joann. II, 15.

2) H. et R. h. l. *στιβάδων*, non *στοιβάδων*. (Cfr. pag. 314. not. 1.)

3) *βαΐα*. Cfr. Ev. Joann. XII, 12. 13. coll. pag. 316. lin. 4. et Hesych. Lexic. ed. Alberti sub voc. *βαΐς* et *βαΐων* pag. 678. not. 5. et 6.

4) Ev. Joann. XII, 14.

5) Cod. Bodl. *τούτου*, Reg. (quem H. sequit.) *τοῦτο*. R.

ρίου παριστὰς, μείζονα εὐεργεσίαν χωρήσαντος τὴν „οὐκ[1]) ἀπὸ ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.“ Οὐδὲ Ἰωάννης[2]) δὲ αὐτολεξεὶ τὸ προφητικὸν ἐξέθετο, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ τό· „μὴ φοβοῦ, θύγατερ Σιών· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται καθήμενος,“ ἀντὶ τοῦ· „„ἐπιβεβηκὼς““[3]) „ἐπὶ πῶλον ὄνου,“ καὶ[4]) „„ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον.““ Τὸ δέ· „μὴ φοβοῦ, θύγατερ[5]) Σιών·“ οὐδ' ὅλως εἴρηται. Πλὴν ἴδωμεν ὑπὸ πάντων ἐκτεθέντος τοῦ προφητικοῦ λόγου, εἰ μὴ χαίρειν σφόδρα θυγατέρα Σιὼν ἀναγκαῖον, τὴν δὲ κρείττονα ταύτης θυγατέρα Ἱερουσαλὴμ, οὐ μόνον χαίρειν σφόδρα, ἀλλὰ καὶ κηρύσσειν δεῖ τοῦ βασιλέως αὐτῆς ἐρχομένου τοῦ δικαίου καὶ σώζοντος καὶ πράου, διὰ τοῦ ἐπιβεβηκέναι τῷ ὑποζυγίῳ καὶ τῷ νέῳ πώλῳ. Πᾶς γοῦν ὁ δεξάμενος αὐτὸν οὐκέτι φοβηθήσεται τοὺς τῶν ἑτεροδόξων ὡπλισμένους τοῖς πιθανοῖς λόγοις, ἅρματα Ἐφραὶμ[6]) λεγόμενα ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐξολοθρευόμενα, οὐδὲ τὸν ψευδῆ ἵππον[7]) εἰς σωτηρίαν, θηλυμανῆ ἐπιθυμίαν τοῖς αἰσθητοῖς οἰκειουμένην,[8]) καὶ πολλοὺς τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ οἰκεῖν θελόντων καὶ τῷ[9]) ὑγιεῖ λόγῳ

---

[1]) Galat. I, 1., ubi δι' ἀνθρώπου exstat.

[2]) Ev. Joann. XII, 15. coll. Zachar. IX, 9.

[3]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) μεταβεβηκώς. R.

[4]) In ed. Huetii καί desideratur. — Equidem pro καί legere malim ἀντὶ (τοῦ), aut „καθήμενος ἐπὶ πῶλον νέον“ ἀντὶ τοῦ· „ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγ. κ. πῶλ. νέον.“

[5]) Ed. Huet. h. l. ἡ θυγάτηρ, R. ἡ θύγατερ (non θύγατερ aut ἡ θυγάτηρ). Cfr. p. huj. l. 5. p. 316. l. 9.

[6]) Zachar. IX, 10.

[7]) Psalm. XXXIII, 17. (XXXII.).

[8]) H. et R. οἰκειωμένην.

[9]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) τῷ ὑγιεῖ λόγῳ προσέχειν βλάπτοντα, Cod. Reg. (H. in textu) τὸν ὑγιῆ λόγον προσέχειν βλέποντα. R. — H. in notis: „Sic videtur legisse Ferrarius: Πᾶς γοῦν — ἐξολοθρευόμενα, καὶ πολλοὺς τῶν — βλάπτοντα, οὐδὲ τὸν ψευδῆ — οἰκειωμένην.“

προσέχειν βλάπτοντα. Ἔστι δὲ χαίρειν ἄξιον ἐπὶ τῷ ἐξολοθρεύεσθαι [1]) ὑπὸ τοῦ ὀχουμένου τῷ ὑποζυγίῳ καὶ τῷ νέῳ πώλῳ πᾶν τόξον πολεμικὸν, οὐκέτι τῶν πεπυρωμένων βελῶν τοῦ ἐχθροῦ κατισχυόντων τοῦ παραδεξαμένου τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ ἑαυτοῦ ἱερόν· ἔσται δὲ καὶ πλῆθος μετὰ εἰρήνης ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίᾳ, ἄρχοντος τῶν ὑδάτων, ἵνα συντρίψῃ [2]) τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος, καὶ πατήσωμεν τὰ κύματα τῆς θαλάσσης, φθάνοντες ἕως τῶν διεκβολῶν πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ποταμῶν. Ὁ μέντοι γε Μάρκος περὶ τοῦ πώλου [3]) γράφων φησὶν [4]) εἰρῆσθαι ὑπὸ τοῦ κυρίου· „ἐφ᾽ ὃν οὐδεὶς οὔπω ἀνθρώπων ἐκάθισε“ δοκεῖ μοι αἰνίττεσθαι τὸ μηδέπω ποτὲ λόγῳ ὑποτεταχέναι ἑαυτοὺς πρὸ τῆς Ἰησοῦ [5]) ἐν αὐτοῖς ἐπιδημίας τοὺς ὕστερον πεπιστευκότας. Τάχα γὰρ ἀνθρώπων μὲν οὐδείς πω καθίσας ἐπὶ τὸν πῶλον ἦν, θηρίων δὲ ἢ τῶν ἀλλοτρίων τοῦ λόγου δυνάμεών τινες ἐπεκάθισαν, ἐπεὶ ὁ πλοῦτος τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων καὶ παρὰ τῷ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ ἐπὶ ὄνων φέρεσθαι καὶ καμήλων λέγεται διὰ τούτων· „ἐν τῇ θλίψει [6]) καὶ τῇ στενοχωρίᾳ λέων καὶ σκύμνος, ἐκεῖθεν καὶ ἔκγονα [7])

---

1) Zachar. IX, 9. 10.

2) Psalm. LXXIV, 13. (LXXIII.).

3) H. et R. min. accur. περὶ τῆς ὄνου. Cfr. Marc. XI, 2.

4) φησίν. Deest in Cod. Reg. (quem H. sequitur), sed exstat in Bodlejano. R. — In sqq. H. et R. ὑποτεταχέναι.

5) Ἰησοῦ. Desideratur in Cod. Reg. (nec non in ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlejano. R.

6) Jes. XXX, 6., ubi σκύμνος λέοντος pro σκύμνος; ἐκεῖθεν καὶ ἀσπίδες καὶ ἔκγονα κ. τ. λ. pro ἐκεῖθεν καὶ ἔκγονα κ. τ. λ. et τὸν πλοῦτον αὐτῶν pro τὸν πλοῦτον αὐτῶν LXX. interpretes exhibent.

7) H. in observationibus: „corruptissimus est hoc loco Cod. Reg.: ἐκγο ἀσπίδων πετόμενα ὤν (?), quae stolide sequi conatus est Perionius.“ Cfr. Jes. l. l.

ἀσπίδων πετομένων, οἳ ἔφερον ἐπὶ ὄνων καὶ καμήλων τὸν πλοῦτον αὐτῶν.“ Πυστέον δὲ πάλιν τῶν ψιλῇ τῇ λέξει προσεχόντων, εἰ μὴ κατ' αὐτοὺς ματαίως ἂν δόξαι γεγράφθαι τό· „ἐφ' ὃν οὐδεὶς οὔπω ἀνθρώπων ἐκάθισε.“ Τίς γὰρ παρὰ ἄνθρωπον καθέζεται ἐπὶ πῶλον; Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἡμέτερα.

19. *Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ Ἡρακλέωνος, ὅς φησι τὴν εἰς*[1]) *Ἱεροσόλυμα ἄνοδον σημαίνειν*[2]) *τὴν ἀπὸ τῶν ὑλικῶν εἰς τὸν ψυχικὸν τόπον, τυγχάνοντα εἰκόνα τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀνάβασιν τοῦ κυρίου. Τὸ δέ· „εὗρεν*[3]) *ἐν τῷ ἱερῷ,“ καὶ οὐχὶ τῷ ναῷ*[4]) *οἴεται εἰρῆσθαι, ὑπὲρ*

---

[1]) Deest *εἰς* in Cod. Reg. (nec non in textu ed. H.) R. — H. ad marg.: „scribas *εἰς Ἱεροσόλυμα κ. τ. λ.*“

[2]) Cod. Reg. (H. in textu) male *σημαίνει*. R. — H. ad marg.: „scribas *σημαίνειν*.“

[3]) Ev. Joann. II, 14.

[4]) *τῷ ναῷ*. H. et R. pro *τῷ ναῷ* exhibent *τῶν ἄνω*. Item Ferrar. vertendo „non dictum fuisse existimans de locis supernis“ legit. — Equidem, quum lectio *τῶν ἄνω* neque grammatice probari possit, neque contextae orationi ullo modo respondeat, simplicissimam lectionem eandemque ex omni parte probatam, *τῷ ναῷ*, in textum recepi, propositam illam a Neandro in libro: Genetische Entwickelung der vornehmsten gnostischen Systeme. Hunc autem in modum Neander libri laud. pag. 219. et 220. not. 22. disputat: Ich habe diese Stelle nach einer unbezweifelt nothwendigen Verbesserung erklärt (cfr. ejusd. libri pag. 147., ubi praeter alia lin. 15—18. haec leguntur: Heracleon bekämpft ausdrücklich den Wahn, dass etwa bloss die *ψυχικοί*, nicht auch die *πνευματικοί* der Erlösung und Läuterung bedürftig wären), sie ist von dem Uebersetzer ganz missverstanden worden. Abgesehen davon, dass es heissen müsste *τοῖς*, was für ein Gegensatz zwischen *τὸ ἱερόν* und *τὰ ἄνω*? Heracleon hätte ganz unsinnig sein müssen, um so etwas zu sagen; aber ohne Zweifel hatte der ursprüngliche Text

τοῦ μὴ τὴν κλῆσιν μόνην νοηθῆναι τὴν χωρὶς πνεύματος βοηθεῖσθαι ὑπὸ τοῦ κυρίου· ἡγεῖται γὰρ τὰ μὲν ἅγια τῶν ἁγίων εἶναι τὸ ἱερὸν, εἰς ἃ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς εἰσίει, ἔνθα οἴομαι αὐτὸν λέγειν τοὺς πνευματικοὺς χωρεῖν· τὰ δὲ τοῦ προνάου, ὅπου καὶ οἱ Λευῖται, σύμβολον εἶναι τῶν ἔξω τοῦ πληρώματος ψυχικῶν εὑρισκομένων ἐν σωτηρίᾳ. Πρὸς τούτοις τοὺς εὑρισκομένους ἐν τῷ ἱερῷ, πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς, καὶ τοὺς καθημένους κερματιστὰς ἐξεδέξατο λέγεσθαι ἀντὶ τῶν μηδὲν χάριτι διδόντων, ἀλλ' ἐμπορίαν καὶ κέρδος τὴν τῶν ξένων εἰς τὸ ἱερὸν εἴσοδον νομιζόντων, τοῦ ἰδίου κέρδους καὶ φιλαργυρίας ἕνεκεν τὰς εἰς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ θυσίας χορηγούντων. Καὶ τὸ φραγέλλιον δὲ πεποιῆσθαι ἐκ σχοινίων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, οὐχὶ παρ' ἄλλου λαβόντος ἰδιοτρόπως ἀπαγγέλλει, λέγων τὸ φραγέλλιον εἰκόνα τυγχάνειν [1]) τῆς δυνάμεως καὶ [2]) ἐνεργείας τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκφυσῶντος τοὺς χείρονας, καί φησι τὸ φραγέλλιον καὶ τὸ λίνον καὶ τὴν σινδόνα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, εἰκόνα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐνεργείας εἶναι τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἔπειτα ἑαυτῷ προσείληφε τὸ μὴ γεγραμμένον, ὡς ἄρα εἰς ξύλον ἐδέδετο [3]) τὸ φραγέλλιον, ὅπερ ξύλον τύπον ἐκλαβὼν εἶναι

τῷ ναῷ. Er will nemlich einen Grund angeben, warum hier nicht das Wort ναός, sondern ἱερόν vom Tempel gebraucht worden; das Wort ἱερόν setzt er gleichbedeutend, wie er selbst erklärt, mit dem ἅγια τῶν ἁγίων, ναός, soviel als das übrige Tempelgebäude, τὰ τοῦ προνάου. Es ist also gesagt, dass Christus in das ἱερόν kam, das heisst auch zu den πνευματικοῖς, anzuzeigen, dass auch diese der Erlösung bedürftig seien. — In sqq. H. et R. εἰσίει.

[1]) Cod. Reg. (H. in textu) male τυγχάνει. R. — H. ad marg.: „scribas τυγχάνειν.“

[2]) Desideratur καί in ed. Huetii.

[3]) ἐδέδετο τὸ φραγέλλιον, ὅπερ ξύλον. Haec in Cod. Reg. (quem H. sequitur) desiderantur, sed restitu-

τοῦ σταυροῦ φησι· τούτῳ τῷ ξύλῳ ἀνηλῶσθαι καὶ ἠφανίσθαι τοὺς κυβευτὰς, ἐμπόρους καὶ πᾶσαν τὴν κακίαν. Καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως φλυαρῶν φησιν ἐκ δύο τούτων πραγμάτων φραγέλλιον κατασκευάζεσθαι, ζητῶν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ γενόμενον· οὐ γὰρ ἐκ δέρματος, φησὶ, νεκροῦ ἐποίησεν αὐτὸ, ἵνα τὴν ἐκκλησίαν κατασκευάσῃ οὐκέτι λῃστῶν καὶ ἐμπόρων σπήλαιον, ἀλλὰ οἶκον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Λεκτέον δὲ τὸ ἀναγκαιότατον περὶ τῆς θεότητος καὶ ἐκ τῶν ῥητῶν τούτων πρὸς αὐτόν. Εἰ γὰρ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερὸν οἶκον τοῦ ἰδίου πατρός φησιν εἶναι ὁ Ἰησοῦς, τοῦτο δὲ τὸ ἱερὸν εἰς δόξαν τοῦ κτίσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν γέγονε, πῶς οὐκ ἄντικρυς διδασκόμεθα μὴ ἑτέρου τινὸς νομίζειν υἱὸν εἶναι παρὰ τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, τὸν[1]) υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Εἰς τοῦτον[2]) οὖν τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς Ἰησοῦ, ὡς οἶκον τυγχάνοντα τῆς προσευχῆς, καὶ οἱ τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολοι, — ὡς ἐν ταῖς Πράξεσιν αὐτῶν εὕρομεν —, ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου κελεύονται πορευθέντες[3]) στῆναι καὶ λαλεῖν τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὡραίας[4]) πύλης ἐκεῖσε προσεύξασθαι, ὡς εἰς οἶκον προσευχῆς, προσέρχονται οὐκ ἂν τοῦτο ποιήσαντες, εἰ μὴ τὸν αὐτὸν ᾔδεσαν Θεῷ τῷ ὑπὸ τῶν ἐκθιαζόντων[5]) τὸν ναὸν ἐκεῖνον[6]) προσκυνουμένῳ. Διόπερ καὶ λέγουσιν οἱ πειθαρχοῦντες Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώ-

---

untur e Cod. Bodlejano. Observari velim in omnibus Mss. nostris ubique legi φραγγέλιον, non φραγέλλιον. R. — Ed. Huetii constanter φραγγέλιον exhibet.

[1]) In ed. Huetii deest τόν.

[2]) Cod. Bodlej. habet τοῦτον, Reg. (quem H. sequitur) τόν. R.

[3]) Act. V. 20.

[4]) Act. III, 1. 2.

[5]) H. et R. ἐκθιαζόντων, non ἐκθειαζόντων.

[6]) Cod. Bodlej. ἐκεῖνον, Reg. (quem H. sequitur) male ἐκείνου. R.

ποις, Πέτρος καὶ οἱ ἀπόστολοι· ,,ὁ Θεὸς[1]) τῶν πατρῶν ἡμῶν ἤγειρεν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς διεχειρίσασθε κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου·" οὐ γὰρ ὑπ' ἄλλου ἴσασιν ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένον Ἰησοῦν Θεοῦ, ἢ τούτων πατέρων, ὃν καὶ ὁ Χριστὸς δοξάζων Θεὸν τοῦ Ἀβραὰμ[2]) καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ φησιν εἶναι, οὐκ ὄντων νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων. Πῶς δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ, εἰ μὴ[3]) τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ Θεῷ τοῦ Χριστοῦ ὁ οἶκος ἦν, ἐμέμνηντο ἂν τοῦ ἐν ξή ψαλμῷ[4]) εἰρημένου·[5]) ,,ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεταί με;" οὕτω γὰρ κεῖται ἐν τῷ προφήτῃ, καὶ οὐχί· ,,κατέφαγέ με."[6]) Ζηλοῖ δὲ μάλιστα ὁ Χριστὸς τὸν ἐν ἑκάστῳ ἡμῶν οἶκον τοῦ Θεοῦ, μὴ βουλόμενος αὐτὸν εἶναι οἶκον ἐμπορίου, μηδὲ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς λῃστῶν σπήλαιον, ἅτε Θεοῦ ζηλωτοῦ υἱὸς ὢν, ἐὰν εὐγνωμονέστερον ἀκούωμεν τῶν τοιούτων ἀπὸ τῶν γραφῶν φωνῶν, κατὰ μεταφορὰν εἰρημένων ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων εἰς παράστασιν τοῦ μηδὲν ἀλλότριον βούλεσθαι τὸν Θεὸν ἐπιμίγνυσθαι τοῦ βουλήματος αὐτοῦ τῇ ψυχῇ πάντων μὲν ἀνθρώπων, ἐξαιρέτως δὲ τῶν τὰ τῆς θειοτάτης πίστεως[7]) παραδέξασθαι θελόντων. Πλὴν τὸν ξή ψαλ-

---

[1]) Act. V, 29. 30., ubi τῶν πατέρων legitur.

[2]) Matth. XXII, 32. Marc. XII, 26. 27. Luc. XX, 37. 38.

[3]) In Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur) omittitur εἰ μή. R. — H. ad marg.: ,,scribas εἰ μή κ. τ. λ."

[4]) Psalm. LXIX, 9. (LXVIII, 10.)

[5]) εἰρημένου. Deest in Cod. Reg. (quem H. sequitur), sed restituitur e Bodlejano. R.

[6]) κατέφαγέ με. Sic recte Cod. Bodlej., perperam vero Reg. (quem H. in textu sequitur) καταφάγεταί με. Ferrar. legebat καταφαγεῖταί με. R. — H. ad marg.: ,,ἴσως· καταφαγεῖταί με." — LXX. interpretes κατέφαγέ με.

[7]) Cod. Bodlej. optime τῶν τὰ τῆς θειοτάτης πίστεως, Reg. (H. in textu) τῶν θειοτάτης πίστεως. R. —

μόν,[1]) ἔχοντα τό· „ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεταί με·“ καὶ μετ' ὀλίγα· „ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος·“ ἀμφότερα ἐν τοῖς εὐαγγελίοις[2]) ἀναγεγραμμένα, ἰστέον ἐκ προσώπου λέγεσθαι τοῦ Χριστοῦ, οὐδεμίαν ἐμφαίνοντα τοῦ λέγοντος προσώπου μεταβολήν. Σφόδρα δὲ ἀπαρατηρήτως ὁ Ἡρακλέων οἴεται τό· „ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεταί με·“ ἐκ προσώπου τῶν ἐκβληθέντων καὶ ἀναλωθέντων ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος δυνάμεων λέγεσθαι, μὴ δυνάμενος τὸν εἱρμὸν τῆς ἐν τῷ ψαλμῷ προφητείας τηρῆσαι. Νοουμένων γὰρ ἐκ[3]) προσώπου τῶν ἐκβληθέντων καὶ ἀναλωθέντων δυνάμεων λέγεσθαι, ἀκόλουθόν ἐστι[4]) κατ' αὐτὸν καὶ τό· „ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν“ καὶ ἀπ' ἐκείνων[5]) λέγεσθαι ἐν τῷ αὐτῷ ἀναγεγραμμένον ψαλμῷ· ἀλλ', ὡς εἰκὸς, ἐτάραξεν αὐτὸν τό· „καταφάγεταί με·“ ὡς μὴ δυνάμενον ὑπὸ Χριστοῦ ἀπαγγέλλεσθαι οὐ χωροῦντα[6]) τὸ ἔθος τῶν ἀνθρωποπαθῶν περὶ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ λόγων.

Huet. ad marg.: „scribendum τῶν τὰ θειοτάτης πίστεως, ἤ· τῶν θειοτάτην πίστιν.“

[1]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) optime: τὸν ξή ψαλμόν, Cod. Reg. (H. in textu) perperam τῶν ξή ψαλμῶν. R. — Cfr. Psalm. LXIX, 9. 21. (LXVIII, 10. 22.)

[2]) Ev. Joann. II, 17. XIX, 28. 30.

[3]) Νοουμένων γὰρ ἐκ προσώπου κ. τ. λ. Sic habet Cod. Bodlej., male vero Reg. (quem H. sequitur) νοούμενον ἐκ προσώπου κ. τ. λ. R.

[4]) Huet. ἀκόλουθον δέ ἐστι, ita quidem, ut haec non tam antecedentibus, (quippe qui non νοουμένων γὰρ ἐκ, sed νοούμενον ἐκ κ. τ. λ. scripserat) quam sequentibus arctius ab ipso annectantur.

[5]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) ἐπ' ἐκείνων. R. — Cfr. Psalm. LXIX, 21. (LXVIII, 22.)

[6]) οὐ χωροῦντα. R. in textu: οὐχ ὁρῶντα, in notis: „Cod. Bodlej. οὐχ ὁρῶντα, Reg. (quem H. sequitur)

20. „Ἀπεκρίθησαν [1]) οὖν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπαν αὐτῷ· τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.“ Οἱ σωματικοὶ καὶ τοῖς αἰσθητοῖς φίλοι δοκοῦσί μοι νῦν δὴ διὰ [2]) τῶν Ἰουδαίων δηλοῦσθαι, οἵτινες ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀπελαυνομένοις, ποιοῦσιν οἶκον ἐμπορίου τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς, ἀγανακτοῦντες πράγμασιν [3]) ὑπ᾽ αὐτοῦ περιεπομένοις ἀπαιτοῦσι σημεῖον, καθὸ σημεῖον πρεπόντως φανήσεται ὁ λόγος, ὃν μὴ παραδέχονται ἐκεῖνοι, ταῦτα

οὐ χωροῦντα.“ — Equidem οὐ χωροῦντα in textum recepi, aliis iisdemque plurimis locis huic magis hoc nexu et sensu quam alteri lectioni suffragantibus.

[1]) Ev. Joann. II, 18. 19.

[2]) νῦν δὴ διὰ τῶν κ. τ. λ. H. et R. in textu: νῦν δὴ τῶν κ. τ. λ., H. tamen ad marg., R. in notis: „forte scribendum νῦν διὰ τῶν Ἰουδαίων.“ — Equidem, quo gravius pondus, quod inest e consilio Orig. his verbis, evadat, διὰ τῶν Ἰουδαίων in textum recepi, simulque δή Ferrario assentiente. Neque enim injuria dixerim, similitudinem, quae intercedit inter δή et διά, pro fonte habendam esse lectionis depravatae.

[3]) πράγμασιν ὑπ᾽ αὐτοῦ περιεπομένοις. H. et R. in textu πράγμασιν ὑπ᾽ αὐτῶν περιεπομένοις, signis distinctionis inde a verbo οἵτινες hunc in modum positis: οἵτινες — ἀπελαυνομένοις, ποιοῦσιν — πατρὸς ἀγανακτοῦντες, πράγμασιν ὑπ᾽ αὐτῶν περιεπομένοις, ἀπαιτοῦσι σημεῖον κ. τ. λ. Huet. (quae R. quoque affert) haec habet in notis: „Ferrarius legisse videtur πράγμασιν ὑπ᾽ αὐτοῦ περιεπομένοις. Malim πράγμασιν ὑπ᾽ αὐτῶν μὴ περιεπομένοις.“ — Equidem, quum ὑπ᾽ αὐτῶν minime stare possit, distinctionis signis paululum mutatis Ferrarii lectionem in textum recepi, lectionem simplicem eandemque, nisi contorte explicare velis locum, unice profecto veram.

ποιῶν. Συνάπτων δὲ ὁ Σωτὴρ ὡς ἕνα[1]) *τῷ περὶ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου τὸν περὶ τοῦ ἰδίου σώματος λόγον, ἀποκρίνεται πρὸς τό· „τί σημεῖον δεικνύεις, ὅτι ταῦτα ποιεῖς;“ τό· „λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.“ Εἰ γὰρ καὶ μυρία ὅσα σημεῖα ἄλλα δεικνύναι οἷόστε ἦν, ἀλλ' οὔτι γε*[2]) *πρὸς τό· „ὅτι*

---

[1]) H. in textu: *ὡς ἕνα τὸν περὶ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου τοῦ περὶ τοῦ — λόγον*, ad marg.: „pro *τοῦ περὶ τοῦ ἰδίου κ. τ. λ.* scribas *τῷ περὶ τοῦ κ. τ. λ.*“ R. in textu *ὡς ἕνα τῶν περὶ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου τὸν περὶ τοῦ κ. τ. λ.*, in animadversionibus: „Cod. Bodlej. *ὡς ἕνα τῶν περὶ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου τὸν περὶ τοῦ κ. τ. λ.* Regius *ὡς ἕνα τὸν περὶ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου τοῦ κ. τ. λ.* Scribendum forte: *ὡς ἕνα τὸν περὶ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου τῷ περὶ τοῦ κ. τ. λ.*“ — Equidem, quum non a scribendi genere, quo Orig. utitur, abhorreret, *ὡς ἕνα τὸν — ἐκείνου τὸν — λόγον* libenter probaturus, aut respectu habito loc. pag. 348. lin. 17. obvii *ὡς ἕνα τὸν — ἐκείνου τῷ — λόγον*, justis tamen, ut videtur, de causis *ὡς ἕνα τῷ — ἐκείνου τὸν — λόγον* in textum recepi, tum quia, ratione habita l. l., dispar ex parte utriusque loci est ratio (cfr. positio verborum, voc. *λόγον* potissimum), tum quia facile fieri potuit, ut *τῷ* in *τῶν* (ut habet Cod. Bodlej.) abiret. Cfr. pag. 348. not. 5.

[2]) Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur) perperam habet: *ἀλλ' οὔτι σε πρὸς τό· „ὅτι ταῦτα ποιεῖς“ τὰ κατὰ τὸν ναόν κ. τ. λ.*, sicque nonnulla omisit, quae nos e Codd. Bodlejano et Barberino restituimus. R. — H. in notis: „Luxata haec sunt, nos ab ulcere unguem abstinuimus; unum tamen affirmaverim, loci sensum non cepisse Ferrar., qui talis est: „ „quamvis sexcenta alia signa ostendere poterat Christus, attamen ad illud: quia haec facis? ea quae ad templum pertinebant convenienter respondit pro aliis signis, quae templum minime spectabant.“ “ Inde liquet, negandi particulam, quam admisit Perionius, sententiam labefactare. Non absurde igitur

ταῦτα ποιεῖς;" ἕτερόν τι, ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸν ναὸν πρεπόντως ἀντὶ τῶν ἑτέρων παρὰ τὸν[1]) ναὸν σημείων ἀπεκρίνατο. Ἀμφότερα μέντοι γε, τό τε[2]) ἱερὸν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, κατὰ μίαν τῶν ἐκδοχῶν τύπος μοι εἶναι φαίνεται τῆς ἐκκλησίας, τὸ ἐκ λίθων ζώντων[3]) οἰκοδομεῖσθαι αὐτὴν, οἶκον πνευματικὸν εἰς ἱεράτευμα ἅγιον γινομένην, ἐποικοδομουμένην[4]) ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου Χριστοῦ Ἰησοῦ, χρηματίζουσαν ναόν. Διὰ δὲ τοῦ· „ὑμεῖς δέ ἐστε[5]) σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους·" κἂν λύεσθαι δὲ ἡ τῶν λίθων τοῦ ναοῦ ἁρμονία δοκῇ καὶ διασκορπίζεσθαι,[6]) ὡς ἐν κά ψαλμῷ γέγραπται, πάντα τὰ ὀστᾶ[7]) τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῶν ἐν διωγμοῖς καὶ θλίψεσιν ἐπιβουλῶν, ἀπὸ τῶν προσπολεμούντων τῇ ἑνότητι τοῦ ναοῦ ἐν διωγμοῖς ἐγερθήσεται ὁ ναὸς, καὶ ἀναστήσεται τὸ σῶμα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν ἐνεστηκυῖαν[8]) ἐν αὐτῷ κακίας ἡμέραν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα τῆς συντελείας· τρίτη γὰρ ἐν τῷ καινῷ οὐρανῷ καὶ καινῇ γῇ ἐνστήσεται, ὅτε τὰ ὀστᾶ[9]) ταῦτα, πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ἐν τῇ μεγάλῃ κυριακῇ ἐγερθήσεται, τοῦ θανάτου νενικημένου,

---

pro ἀλλ' οὔτι σε, quae totam periodum conturbant, legas: ἀλλὰ μέντοι γε, vel quid simile." Hactenus Huet. Cujus quidem verba quam parum habeant h. l. auctoritatis, ex corrupta loci, prout exstat in ipsius ed., natura facillimum est dijudicatu.

1) Huet. minus accurate παρὰ τῶν ναόν κ. τ. λ.

2) Ed. Huet. min. accurate τότε.

3) I Petr. II, 5.

4) Ephes. II, 20. 21.

5) I Cor. XII, 27.

6) Psalm. XXII, 14. (XXI, 15.)

7) H. ὀστᾶ, R. h. l. ὀστέα, in seqq. tamen cod. cap. obviis ὀστᾶ.

8) II Petr. III, 3. 10. 13.

9) Ezech. XXXVII, 11.

ὥστε καὶ τὴν γενομένην ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν πάθους περιέχειν μυστήριον τῆς ἀναστάσεως τοῦ παντὸς Χριστοῦ σώματος. Ὥσπερ δὲ ἐκεῖνο τὸ αἰσθητὸν τοῦ Ἰησοῦ σῶμα Χριστῷ[1]) *ἐσταύρωται καὶ τέθαπται καὶ μετὰ τοῦτο ἐγήγερται, οὕτως τὸ ὅλον τῶν ἁγίων Χριστοῦ σῶμα συνεσταύρωται, καὶ νῦν οὐκέτι ζῇ· ἕκαστος γὰρ τούτων*[2]) *ὡς Παῦλος ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ καυχᾶται*[3]) *ἢ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Χριστοῦ Ἰησοῦ, δι᾽ οὗ αὐτὸς κόσμῳ ἐσταύρωται καὶ κόσμος αὐτῷ. Οὐ μόνον οὖν Χριστῷ συνεσταύρωται καὶ κόσμῳ ἐσταύρωται, ἀλλὰ καὶ Χριστῷ συνθάπτεται· „συνετάφημεν*[4]) *γάρ, φησὶ, τῷ Χριστῷ" ὁ Παῦλος. Καὶ ὡσπερεὶ ἔν τινι ἀῤῥαβῶνι ἀναστάσεως γενόμενος λέγει τό· „συνανέστημεν αὐτῷ·" ἐπεὶ ἐν καινότητι ζωῆς τινι περιπατεῖ, ὡς κατὰ τὴν ἐλπιζομένην μακαρίαν καὶ τελείαν ἀνάστασιν μηδέπω ἀναστάς. Ἤτοι οὖν νῦν μὲν ἐσταύρωται, μετὰ δὲ ταῦτα θάπτεται, ἢ νῦν θάπτεται καὶ ἀρθεὶς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ποτὲ δὲ, καθὸ νῦν τέθαπται, ἀναστήσεται. Μέγα δέ ἐστι τὸ τῆς ἀναστάσεως καὶ δυσθεώρητον τοῖς πολλοῖς ἡμῶν μυστήριον, ὅπερ καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς λέγεται τῶν γραφῶν τόποις, οὐχ ἧττον καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ διὰ τούτων ἀπαγγέλλεται· „καὶ ἐγένετο*[5]) *ἐπ᾽ ἐμὲ χεὶρ κυρίου, καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι κυρίου,*[6]) *καὶ ἔθηκέ με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου,*

---

1) Deest *Χριστῷ* in Cod. Reg. (nec non in ed. Huet.), sed exstat in Cod. Bodlejano. R.

2) H. et R. in textu *τῶν*, H. tamen ad marg., R. in notis: „scribendum *τούτων*."

3) Galat. VI, 14.

4) Rom. VI, 4., quo loco verba *συνανέστημεν αὐτῷ* in edd. N. T. non reperiuntur. Cfr. infra pag. 319. lin. 6. 7. a fine et not. 4.

5) Ezech. XXXVII, 1—4.

6) LXX. interpretes l. l. vers. 1. *ἐν πνεύματι κύριος* exhibent.

καὶ τοῦτο ἦν μεστὸν ὀστῶν ἀνθρωπίνων. Καὶ περιήγαγέ με ἐπ' αὐτὰ κύκλοθεν κύκλῳ, καὶ ἰδοὺ, πολλὰ σφόδρα ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου, καὶ ἰδοὺ,[1]) *ξηρὰ σφόδρα. Καὶ εἶπε πρός μέ· υἱὲ ἀνθρώπου, εἰ ζήσεται τὰ ὀστᾶ ταῦτα; Καὶ εἶπα· Κύριε, Κύριε, σὺ ἐπίστῃ ταῦτα. Καὶ εἶπε πρός μέ· προφήτευσον ἐπὶ τὰ ὀστᾶ ταῦτα, καὶ ἐρεῖς αὐτοῖς· τὰ ὀστᾶ ξηρὰ,*[2]) *ἀκούσατε λόγον κυρίου·" καὶ μετ' ὀλίγα· „καὶ ἐλάλησε*[3]) *κύριος πρὸς μὲ, λέγων· υἱὲ ἀνθρώπου, τὰ ὀστᾶ ταῦτα πᾶς οἶκος Ἰσραήλ ἐστι. Καὶ αὐτοὶ λέγουσι· ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστᾶ ἡμῶν, ἀπόλωλεν ἡ ἐλπὶς ἡμῶν, διαπεφωνήκαμεν." Ποίοις*[4]) *γὰρ ὀστοῖς λέγεται· „ἀκούσατε λόγον κυρίου·" ὡς αἰσθανομένοις λόγου κυρίου, ἅτε οὖσιν ἐν οἴκῳ Ἰσραὴλ, ἢ τῷ Χριστοῦ σώματι, περὶ οὗ ἔλεγεν ὁ κύριος· „διεσκορπίσθη*[5]) *πάντα τὰ ὀστᾶ μου·" τῶν σωματικῶν ὀστέων αὐτοῦ μὴ διασκεδασθέντων, ἀλλὰ μηδὲ συντριβέντος τινὸς ἐξ αὐτῶν; Ὅτε δὲ γίνεται αὐτὴ ἡ ἀνάστασις τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τελειοτέρου Χριστοῦ σώματος, τότε τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ τὰ νῦν, ὡς πρὸς τὸ μέλλον, ξηρὰ ὀστᾶ συναχθήσεται, ὀστοῦν πρὸς ὀστοῦν,*[6]) *καὶ ἁρμονία πρὸς ἁρμονίαν, οὐδενὸς τῶν ἐστερημένων ἁρμονίας καταντήσοντος εἰς τέλειον ἄνδρα, εἰς τὸ μέτρον*[7]) *τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Καί τοτε πολλὰ μέλη*[8]) *τὸ ἓν ἔσται σῶμα, πάντων τοῦ σώ-*

---

[1]) Desunt verba *καὶ ἰδού* (cfr. vers. 2. l. l.) in vers. LXX. interpretum.

[2]) LXX. interpretes l. l. vers. 4. *τὰ ὀστᾶ τὰ ξηρά.*

[3]) Ezech. XXXVII, 11.

[4]) Cod. Bodlej. *ποίοις*, Reg. *οἵοις*. R. — H. in textu * *οιοις* (non *οἱοις* aut *οἵοις*, in meo saltem exemplari), ad marg.: „scribas *ποίοις*."

[5]) Psalm. XXII, 14. (XXI, 15.)

[6]) Ezech. XXXVII, 7.

[7]) Ephes. IV, 13.

[8]) I Cor. XII, 12 et seqq.

ματος μελῶν πολλῶν ὄντων γινομένων ἑνὸς σώματος· τὴν δὲ κρίσιν ποδὸς καὶ χειρὸς καὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ἀκοῆς καὶ ὀσφρήσεως τῶν συμπληρούντων ἰδίᾳ μὲν τὴν κεφαλὴν, ἰδίᾳ δὲ τοὺς πόδας, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν, τά τε ἀσθενέστερα καὶ ταπεινότερα καὶ ἀσχήμονα καὶ εὐσχήμονα μόνου Θεοῦ ἔστι ποιήσασθαι, ὃς συγκεράσει τὸ σῶμα, καί τοτε μᾶλλον τοῦ νῦν τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν[1]) *διδοὺς τιμὴν, ἵνα μηδαμῶς ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ*[2]) *ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη, καὶ εἴ τινα εὐπάθειαν ἔχει μέλος, συνευπαθήσῃ πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται, συγχαίρῃ τὰ πάντα.*

21. *Ταῦτά μοι οὐκ ἀλλοτρίως τοῦ ἱεροῦ καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ ἐξελαυνομένων,*[3]) *περὶ οὗ λέγει ὁ Σωτήρ· „ὁ ζῆλός*[4]) *τοῦ οἴκου σου καταφάγεταί με·" εἴρηται, τῶν τε αἰτούντων σημεῖον Ἰουδαίων αὐτοῖς δειχθῆναι, καὶ τῆς τοῦ κυρίου πρὸς αὐτοὺς ἀποκρίσεως, συνάπτοντος τὸν τοῦ ναοῦ λόγον τῷ*[5]) *τοῦ ἰδίου σώματος, καὶ φάσκοντος· „λύσατε*[6]) *τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν." Ἀπὸ γὰρ τούτου τοῦ ναοῦ, ὄντος σώματος Χριστοῦ, δεῖ ἀπελαύνεσθαι ταῦτα ὄντα*[7]) *ἄλογα καὶ ἐμπορικὰ, ἵνα μηκέτι οἶκος ἐμπορίου ᾖ. Καὶ τοῦτον τὸν ναὸν λυθῆναι δεῖ ὑπὸ τῶν ἐπιβουλευόντων*

---

[1]) I Cor. XII, 24. et seqq.

[2]) Cod. Bodlej. *ὑπέρ*, Reg. (quem H. sequitur) *ὑπό*. R. Cfr. I Cor. XII, 25.

[3]) H. recte *ἐξελαυνομένων*, R. *ἐξηλαυνομένων*.

[4]) Psalm. LXIX, 9. (LXVIII, 10.)

[5]) Cod. Bodlej. *τῷ τοῦ κ. τ. λ.*, Reg. (H. in textu) *τῶν τοῦ κ. τ. λ.* R. — Huet. ad marg.: „pro *τῶν* scribas *τῷ*." Cfr. pag. 344. not. 1.

[6]) Ev. Joann. II, 19. — H. et R. h. l. *καὶ τρισίν* omisso *ἐν*. Equidem *ἐν* apposui, respectu habito pag. 313. lin. 4. et verborum infra pag. 349. lin. 12. obviorum.

[7]) Cod. Bodlej. *ταῦτα ὄντα*, Reg. (quem H. sequitur) *ταῦτα τά*. R.

τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ τὸ λυθῆναι τῇ προειρημένῃ ἡμῖν τρίτῃ ἡμέρᾳ[1]) ἐγερθῆναι· ὅτε καὶ οἱ μαθηταὶ, ὅ, τε ἔλεγε πρὶν λυθῆναι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὁ λόγος, αὐτοῦ μνησθήσονται οὗ ἔλεγε, καὶ πιστεύσουσι,[2]) τελειουμένης αὐτῶν τότε[3]) μετὰ τῆς γνώσεως καὶ τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. Καὶ ἕκαστος δὲ τῶν τοιῶνδε, Ἰησοῦ αὐτὸν καθαίροντος, ἀποθέμενος τὰ ἄλογα καὶ τὰ πωλοῦντα διὰ τὸν τοῦ ἐν αὐτοῖς λόγου ζῆλον καταλυθήσεται, ἐπὶ τῷ ὑπὸ Ἰησοῦ ἐγερθῆναι, οὐ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ὅσον ἐπὶ τῇ προκειμένῃ λέξει· οὐ γὰρ γέγραπται· „λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερῶ αὐτόν·“ ἀλλ᾽· „ἐν τρισὶν ἡμέραις.“ Ἐγείρεται γὰρ ἡ τοῦ ναοῦ τῇ πρώτῃ μετὰ τὸ λυθῆναι ἡμέρᾳ καὶ τῇ δευτέρᾳ, τελειοῦται δὲ αὐτοῦ ἡ ἔγερσις ἐν ὅλαις ταῖς τρισὶν ἡμέραις. Διὰ τοῦτο καὶ γέγονεν ἀνάστασις καὶ ἔσται ἀνάστασις, εἴ γε συνετάφημεν[4]) τῷ Χριστῷ, καὶ συνανέστημεν αὐτῷ.“ Καὶ ἐπεὶ οὐκ ἀρκεῖ[5]) εἰς τὴν ὅλην ἀνάστασιν τό· „συνανέστημεν·“ „ἐν[6]) τῷ Χριστῷ πάντες ζωποιηθήσονται, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ἀπαρχὴ Χριστὸς, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἶτα τὸ τέλος.“ Ἀναστάσεως γὰρ ἦν καὶ τὸ ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ γενέσθαι ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ, ἀναστάστεως δὲ καὶ[7]) ὅτε

---

1) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) ἡμέρᾳ, Reg. (H. in textu) perperam μετά. R.

2) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) πιστεύσουσι, Reg. (H. in textu) πιστεύουσι. R.

3) Ed. Huet. hoc ordine haec verba habet: τελειουμένης αὐτῶν μετὰ τῆς γνώσεως τότε καὶ τῆς πίστεως.

4) Rom. VI, 4. coll. pag. 346. not. 4.

5) οὐκ ἀρκεῖ. Cod. Bodlej. (H. ad marg.) οὐκ ἀρκεῖ, Reg. (H. in textu) οὐ κακεῖ. R. — Huet. in notis: „Perion. legit: οὐκ ἐκεῖ, Ferrar.: οὐκ ἀρκεῖ, quod probo.“

6) I Cor. XV, 22—24.

7) Cod. Bodlej. καὶ ὅτε, Reg. (quem H. sequitur) omisit καί. R.

φαινόμενός φησι· „μή μου ἅπτου·[1]) οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα·“ τὸ δὲ τέλειον τῆς ἀναστάσεως ἦν, ὅτε γίνεται πρὸς τὸν πατέρα. Ἐπεὶ δὲ οἱ συγχεόμενοι ἐν τῷ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ τόπῳ, συνάγοντες τό· „εὑρισκόμεθα[2]) δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστὸν ὃν οὐκ ἤγειρε·“ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια δηλοῦντα ἕτερον εἶναι τὸν ἐγείραντα παρὰ τὸν ἐγηγερμένον, καὶ τό· „λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν·“ οἷον τὸ[3]) ἐκ τούτων παρίστασθαι μὴ διαφέρειν τῷ ἀριθμῷ τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς, ἀλλ᾿ ἓν, οὐ μόνον οὐσίᾳ,[4]) ἀλλὰ καὶ ὑποκειμένῳ τυγχάνοντας ἀμφοτέρους, κατά τινας ἐπινοίας διαφόρους, οὐ κατὰ ὑπόστασιν λέγεσθαι πατέρα καὶ υἱόν· λεκτέον πρὸς αὐτοὺς πρῶτον μὲν τὰ προηγουμένως κατασκευαστικὰ ῥητὰ τοῦ ἕτερον εἶναι τὸν υἱὸν παρὰ τὸν πατέρα, καὶ ὅτι ἀνάγκη τὸν υἱὸν πατρὸς εἶναι υἱὸν, καὶ τόν πατέρα υἱοῦ πατέρα. Μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἄτοπόν ἐστι τὸν ὁμολογοῦντα μηδὲν δύνασθαι ποιεῖν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα καὶ λέγοντα,[5]) ὅτι ὃ δ᾿ ἂν ὁ πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς ποιεῖ, τὸν νεκρὸν ὅπερ τὸ σῶμα ἦν ἐγηγερκέναι, τοῦ πατρὸς αὐτῷ[6]) τοῦτο χαριζομένου, ὃν προηγουμένως λεκτέον ἐγηγερ-

---

[1]) Ev. Joann. XX, 17.

[2]) I Cor. XV, 15.

[3]) H. et R. in textu οἷον τό, H. tamen nullo jure ad marg.: „scribas οἴονται, ἤ· ᾤοντο,“ in notis: „Ferrar. legit οἴονται, Perion. ᾤοντο.“ Item R. in notis: „scribend. οἴονται.“

[4]) ἀλλ᾿ ἓν, οὐ μόνον οὐσίᾳ κ. τ. λ. H. in notis: „Ita Cod. Reg. et Perion., neque aliam lectionem ratio patitur. Male ergo legebat Ferrar.: ἀλλ᾿ ἑνούμενον οὐσίᾳ κ. τ. λ.“

[5]) Ev. Joann. V, 19.

[6]) Cod. Bodlej. recte αὐτῷ, Reg. (quem H. sequit.) αὐτό. R.

κέναι τὸν Χριστὸν .: νεκρῶν. Ὁ μέντοι γε Ἡρακλέων τό· „ἐν τρισί“ φησιν ἀντὶ τοῦ „ἐν τρίτῃ,“ μὴ ἐρευνήσας, καί τοί γε ἐπιστήσας τῷ·[1]) *„ἐν τρισί“ πῶς ἐν τρισὶν ἡ ἀνάστασις ἐνεργεῖται ἡμέραις. Ἔτι δὲ καὶ τὴν τρίτην φησὶ τὴν πνευματικὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ οἴονται δηλοῦσθαι τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀνάστασιν. Τούτων δὲ ἀκόλουθόν ἐστι πρώτην λέγειν εἶναι τὴν χοϊκὴν*[2]) *ἡμέραν, καὶ τὴν δευτέραν τὴν ψυχικήν, οὐ γεγενημένης τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκκλησίας ἐν αὐταῖς.*[3]) *Ἔοικε μὲν τοίνυν τὰ ὑπὸ τῶν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον καὶ Μάρκον ἀναγεγραμμένα εὐαγγελίῳ*[4]) *ψευδομαρτύρων,*[5]) *πρὸς τῷ τέλει τοῦ Εὐαγγελίου κατηγορούντων τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀναφορὰν ἔχειν ἐπὶ τό· „λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, κἀγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.“ Ὁ μὲν γὰρ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ, οἱ δ' ὑπονοοῦντες περὶ τοῦ ἐκ λίθων οἰκοδομηθέντος ναοῦ λέγεσθαι τὰ ἐνταῦθα εἰρημένα ἔφασκον κατηγοροῦντες· „οὗτος*[6]) *ἔφη· δύναμαι καταλῦσαι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ*

---

1) Cod. Bodlej. *τῷ*, Reg. (H. in textu) *τό*. R. — Huet. ad marg.: „*ἴσως· τῷ.*“

2) H. recte *χοϊκήν*, R. min. accur. *σχοικήν*.

3) In ed. Huet. verba: *οὐ γεγενημένης—αὐταῖς* hunc in modum se excipiunt: *οὐ γεγενημένης τῆς ἐκκλησίας τῆς ἀναστάσεως ἐν αὐταῖς.*

4) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) *εὐαγγελίῳ*, Reg. (H. in textu) male *εὐαγγέλια*. R.

5) Huet. (quae R. quoque affert) haec habet in notis: „Distorta haec sunt, quae sic digerenda erant: *ἔοικε μὲν τοίνυν τὰ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον καὶ Μάρκον ἀναγεγραμμένα εὐαγγελίῳ περὶ τῶν ψευδομαρτύρων κ. τ. λ.*“ Hactenus H., cujus disputatio licet per se spectata non male omni ex parte habeat, vix tamen ac ne vix quidem probari poterit, si alia contuleris loca non minus impedita structura laborantia, v. c., ut unum saltem adjiciamus, locum pag. 349. lin. 4. usque ad lin. 6. obvium.

6) Matth. XXVI, 61., ubi non *αὐτὸν οἰκοδομῆσαι*,

καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν αὐτὸν οἰκοδομῆσαι·“ ἢ ὡς ὁ Μάρκος· „ἡμεῖς ἠκούσαμεν[1]) *αὐτου λέγοντος· ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦτον τὸν χειροποίητον καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἄλλον ἀχειροποίητον ἀνοικοδομήσω·“*[2]) *ὅτε καὶ ὁ*[3]) *ἀρχιερεὺς ἀναστὰς εἶπεν αὐτῷ· „οὐδὲν*[4]) *ἀποκρίνῃ, τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐσιώπα·“ ἢ ὡς ὁ Μάρκος*[5]) *φησί· „καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς μέσον ἐπηρώτησε τὸν Ἰησοῦν, λέγων· οὐκ ἀποκρίνῃ οὐδὲν, τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ ἐσιώπα, καὶ οὐκ ἀπεκρίνατο οὐδέν.“ Νομίζω δ' ἀναγκαίως καὶ ταῦτα παρατεθεῖσθαι τὴν ἀναφορὰν ἔχοντα*[6]) *ἐπὶ τὸ ἐν χερσὶ ῥητόν.*

22. „*Εἶπαν*[7]) *οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν;“ Πῶς τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ᾠκοδομῆσθαί*[8]) *φασι τὸν ναὸν οἱ Ἰουδαῖοι λέ-*

---

sed *οἰκοδομῆσαι αὐτόν* edd. N. T. exhibent, coll. tamen not. in ed. Lachm. pag. 55. obvia.

[1]) Marc. XIV, 58.

[2]) Cod. Bodlej. *ἀνοικοδομήσω*, Reg. (quem H. sequitur) *οἰκοδομήσω*. R. — Edd. N. T. *οἰκοδομήσω*.

[3]) In ed. Huet. ὁ desideratur.

[4]) Matth. XXVI, 62.

[5]) *Μάρκος*. H. et R. in textu *Λουκᾶς*, H. ad marg.: „scribas *Ματθαῖος*, H. recte in notis: „scribendum *Μάρκος*.“ Cfr. Marc. XIV, 60. 61., ubi pro *καὶ οὐκ—οὐδέν* edd. N. T. *καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο* exhibent.

[6]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) *ἔχοντα*, Reg. (H. in textu) *ἔχοντος*. R.

[7]) Ev. Joann. II, 20., ubi *εἶπον* habent pro *εἶπαν* edd. N. T.

[8]) *ᾠκοδομῆσθαί φασι — κατακολουθήσαιμεν*. Cod. Reg. (quem H. sequitur) *ᾠκοδομῆσαί φασι τὸν ναὸν οἱ Ἰουδαῖοι λέγονται· οὐκ ἔχομεν εἰ τῇ ἱστορίᾳ κατακολουθήσομεν*, sed Cod. Bodlej. ut in nostro textu. R. — Huet. ad marg.: „pro *λέγονται* scribendum *λέγειν*.“

γειν οὐκ ἔχομεν, εἰ τῇ ἱστορίᾳ κατακολουθήσαιμεν. Γέγραπται γὰρ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν, ὡς „ἡτοίμασαν[1]) τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα τρισὶν ἔτεσιν·“ „ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ[2]) ἔτει, μηνὶ δευτέρῳ,[3]) βασιλεύοντος τοῦ βασιλέως Σολομῶντος[4]) ἐπὶ Ἰσραὴλ, ἐνετείλατο ὁ βασιλεὺς, καὶ αἴρουσι λίθους μεγάλους τιμίους εἰς τὸ θεμέλιον τοῦ οἴκου, καὶ λίθους ἀπελεκήτους. Καὶ ἐπελέκησαν οἱ υἱοὶ[5]) Σολομῶντος καὶ οἱ υἱοὶ Χειρὰμ, καὶ ἔβαλον αὐτοὺς[6]) ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει, καὶ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον κυρίου ἐν μηνὶ Νεισὰν καὶ τῷ δευτέρῳ μηνί· ἐνδεκάτῳ[7]) ἐνιαυτῷ, μηνὶ Βαὰλ, ὃς ἦν μὴν ὄγδοος, συνετελέσθη ὁ οἶκος εἰς πάντα λόγον αὐτοῦ καὶ εἰς πᾶσαν διάταξιν αὐτοῦ.“ Ἵνα οὖν καὶ τὴν ἑτοιμασίαν αὐτοῦ συγκατατάξωμεν[8]) τῷ χρόνῳ τῆς οἰκοδομῆς, ἕνδεκα ἔτη τὰ πάντα οὐ συμπληροῦται εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ. Πῶς οὖν οἱ Ἰουδαῖοι λέγουσι, τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος; εἰ μὴ ἄρα τις βια-

---

1) III Reg. V, 18. (I Reg. V, 18.), ubi pro τρισὶν ἔτεσιν LXX. interpretes τρία ἔτη exhibent

2) III Reg. VI, 1 seqq. (I Reg.)

3) LXX. interpretes l. l. τῷ ἔτει τῷ τετάρτῳ ἐν μηνὶ τῷ δευτέρῳ pro ἐν δὲ τῷ — δευτέρῳ.

4) LXX. interpretes l. l. Σαλωμὼν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐνετείλατο ὁ βασιλ. ἵνα αἴρωσι — εἰς τὸν θεμέλιον κ. τ. λ.

5) LXX. interpretes l. l. οἱ υἱοὶ Σαλωμὼν καὶ οἱ υἱοὶ Χιράμ.

6) LXX. interpretes καὶ ἔβαλον αὐτούς. Ἐν τῷ ἔτει τῷ τετάρτῳ ἐθεμελίωσε — ἐν μηνὶ Ζιοῦ κ. τ. λ. (Hinc H. et R. in notis: pro Νεισάν legas Ζιοῦ).

7) LXX. interpretes l. l. ἐν ἑνδεκ. ἐνιαυτῷ ἐν μηνὶ Βαὰλ, οὗτος ὁ μὴν ὁ ὄγδοος, — λόγον αὐτοῦ — διάταξιν αὐτοῦ.

8) Cod. Bodlej. ἑτοιμασίαν αὐτοῦ συγκατατάξωμεν, Reg. (quem H. sequitur) ἑτοιμασίαν συγκαταλάβωμεν. R.

σάμενος φιλοτιμήσηται[1]) παραστῆσαι τῶν τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν πληρούμενον[2]) χρόνον, ἀφ' οὗ ὁ Δαβὶδ φησι πρὸς Νάθαν τὸν προφήτην, βουλευσάμενος περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ· „ἰδοὺ, ἐγὼ[3]) κατοικῶ ἐν οἴκῳ κεδρίνῳ, καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ κάθηται ἐν μέσῳ τῆς σκηνῆς·" εἰ γὰρ κεκώλυται, ὡς ἀνὴρ αἱμάτων,[4]) οἰκοδομῆσαι αὐτὸν, ἔοικέ γε[5]) ἠσχολῆσθαι περὶ τὴν συναγωγὴν τῆς ὕλης τοῦ ναοῦ. Φησὶ γοῦν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Παραλειπομένων[6]) Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ· „Σολομῶν ὁ υἱός μου, εἰς ὃν ἡρέτικεν αὐτὸν[7]) κύριος, νέος καὶ ἁπαλὸς, καὶ τὸ ἔργον μέγα, ὅτι[8]) οὐκ ἀνθρώπῳ οἰκοδομεῖ,[9]) ἀλλὰ κυρίῳ Θεῷ. Κατὰ πᾶσαν τὴν δύναμιν ἡτοίμακα εἰς οἶκον Θεοῦ μου χρυσίον, ἀργύριον, χαλκὸν[10]) καὶ σίδηρον, ξύλον, λίθους Σοὸμ καὶ πληρώσεως, καὶ λίθους πολυτελεῖς[11]) καὶ ποικίλους, καὶ πάντα λίθον τίμιον, καὶ Πάριον πολύ. Ἔτι ἐν τῷ εὐ-

---

1) H. et R. in textu φιλοτιμήσηται, R. in notis: „Cod. Bodlej. φιλοτιμήσαιτο."

2) Cod. Reg. (quem H. sequitur) πληρουμένων. R.

3) II Sam. VII, 2. (II Reg.), ubi LXX. interpretes ἰδοὺ, δὴ ἐγώ exhibent.

4) I Chron. XXII, 8. XXVII, 3.

5) H. et R. in textu αὐτὸν, ἔοικέ γε, R. in notis: „Cod. Bodlej. αὐτὸν, ἀλλ' οὖν ἔοικέ γε."

6) I Chron. XXIX, 1—5.

7) LXX. interpretes l. l. vers. 1. εἰς ὃν ἡρέτικεν ἐν αὐτῷ κύριος.

8) LXX. interpretes l. l. v. 1. ὅτι οὐκ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἢ κυρίῳ Θεῷ.

9) Cod. Reg. (quem H. sequitur) οἰκοδομή. R.

10) LXX. interpretes l. l. v. 2. χαλκὸν, σίδηρον, ξύλα, λίθους Σοὰμ, καὶ πληρώσ. λίθ. πολυτελεῖς — καὶ Πάριον πολύν· καὶ ἔτι κ. τ. λ.

11) Cod. Reg. (H. in textu) πολυτελείας. R. — Huet. ad marg.: „scribendum πολυτελεῖς."

δοξῆσαί με ἐν οἴκῳ Θεοῦ μου, ἔστι μοι ὃ περιπεποίημαι χρυσίον καὶ ἀργύριον, καὶ ἰδοὺ, δέδωκα εἰς οἶκον κυρίου μου εἰς ὕψος· ἐκ τόσων[1]) *ἡτοίμασα εἰς τὸν οἶκον τῶν ἁγίων, τρισχίλια τάλαντα χρυσίου τοῦ ἐκ Σουφεὶρ,*[2]) *καὶ ἑπτακισχίλια τάλαντα ἀργυρίου δοκίμου, ἐπαλειφῆναι*[3]) *ἐν αὐτοῖς τοὺς οἴκους τοῦ Θεοῦ διὰ χειρὸς τεχνιτῶν." Ἐβασίλευσε*[4]) *γὰρ ὁ Δαβὶδ ἑπτὰ ἔτη ἐν Χεβρῶν*[5]) *καὶ τριάκοντα τρία ἐν Ἱερουσαλήμ. Ἐὰν οὖν δυνηθῇ ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν τῆς περὶ τοῦ ναοῦ κατασκευῆς γεγονέναι, συνάγοντος αὐτοῦ τὴν ἐπιτήδειον ὕλην ἀπὸ τοῦ πέμπτου χρόνου τῆς βασιλείας αὐτοῦ, δυνήσεται βιασάμενος περὶ*[6]) *τῶν τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν εἰπεῖν· ἄλλος δέ τις ἐρεῖ τὸν δεικνύμενον μὴ τὸν ὑπὸ Σολομῶντος ᾠκοδομημένον*[7]) *εἶναι, ἐκεῖνον γὰρ κατεστράφθαι κατὰ τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας χρόνους, ἀλλὰ τὸν ἐπὶ Ἔσδρα*[8]) *οἰκοδομηθέντα, περὶ οὗ οὐκ ἔχομεν τρανῶς τὸν τῶν τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν ἀποδεῖξαι ἀληθευόμενον λόγον. Ἔοικε δὲ καὶ κατὰ τὰ Μακκαβαϊκὰ*[9]) *πολλή τις*

---

1) Cod. Reg. (quem H. sequitur) *ἐκτὸς ὧν ἡτοίμασα.* R. — LXX. interpretes l. l. v. 3. *ἐκτὸς ὧν ἡτοίμακα κ. τ. λ.*

2) LXX. interpretes l. l. v. 4. *τοῦ ἐκ Σουφίρ.*

3) LXX. interpretes l. l. v. l. *ἐξαλειφῆναι ἐν αὐτοῖς τοὺς τοίχους ἱεροῦ,* (vers. 5.) *εἰς τὸ χρυσίον τῷ χρυσίῳ, καὶ εἰς τὸ ἀργύριον τῷ ἀργυρίῳ, καὶ εἰς πᾶν ἔργον διὰ χειρὸς τῶν τεχνιτῶν.*

4) I Reg. II, 11. (III Reg.).

5) LXX. interpretes l. l. *Χεβρών,* H. tamen atque R. *Χεβρῶν.*

6) Cod. R. (H. in textu) *βιασάμενός τις τῶν.* R. — Huet. ad marg.: „scribas *βιασάμενος τὰ τῶν κ. τ. λ.*"

7) Cod. Reg. (quem H. sequitur) *ᾠκοδομημένον εἶναι τὸν ἐκεῖνον, κατεστρέφθαι κ. τ. λ.* R. — Cfr. II Chron. XXXVI, 19.

8) R. h. l. *Ἐσδρᾶ.* — Cfr. I Esr. VI, 1. et seqq. (III Esr.)

9) I Maccab. I, 22. et seqq.

ἀκαταστασία γεγονέναι περὶ τὸν λαὸν καὶ τὸν ναὸν, καὶ οὐκ οἶδα εἴ ποτε ἀνῳκοδομήθη τοσούτοις ἔτεσιν ὁ ναός. Ὁ μέντοι γε Ἡρακλέων μηδὲ ἐπιστήσας τῇ ἱστορίᾳ φησὶ τὸν Σολομῶντα τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσι κατεσκευακέναι τὸν ναὸν, εἰκόνα τυγχάνοντα τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸν ϛ' ἀριθμὸν εἰς τὴν ὕλην, τουτέστι τὸ πλάσμα, ἀναφέρει, τὸν δὲ [1]) *τῶν τεσσαράκοντα, ὅ τετράς ἐστι, φησὶν, ἡ ἀπρόσπλοκος, εἰς τὸ ἐμφύσημα καὶ τὸ ἐν τῷ ἐμφυσήματι σπέρμα. Ὅρα δὲ εἰ δυνατὸν, τὸν μὲν μ' διὰ τὰ τέσσαρα τοῦ κόσμου στοιχεῖα ἐν τοῖς ἠγωνισμένοις* [2]) *εἰς τὸν ναὸν ἐγκατατασσόμενα λαμβάνειν, τὸν δὲ ϛ' διὰ τὸ τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ γεγονέναι τὸν ἄνθρωπον.*

23. „*Ἐκεῖνος* [3]) *δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ.* [4]) *Ὅτε οὖν ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἔλεγε, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ, ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς“ εἰς* [5]) *τό· ὅτι τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ ναὸς αὐτοῦ εἴρηται. Ζητῆσαι δὲ ἄξιον, πότερον ἁπλούστερον τοῦτο ἐκληπτέον,* [6]) *ἢ ἑκα-*

---

[1]) H. et R. *ἀναφέρει. Τόνδε τῶν κ. τ. λ.*

[2]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) *ἠγωνισμένοις*, Reg. (H. in textu) *ἀγωνισμένοις*. R. — Huet. (quae R. quoque ex parte affert) haec habet in notis: „*ἀγωνισμένοις*. Ita Cod. Reg. etc., quem secutus est Perionius, ubi scribendum *ἠγωγισμένοις*. Verior tamen Ferrarii lectio: *ἐν ταῖς γωνίαις*, vel *γεγωνιωμένοις*.“ (?)

[3]) Ev. Joann. II, 21. 22.

[4]) Knapp. ed. ut in nostro textu, ed. Lachm. *αὐτοῦ*.

[5]) *εἰς* ——. *Ζητῆσαι δὲ ἄξιον*. Sic recte habet Cod. Bodlej., male autem Reg. (quem H. in textu sequitur) *εἰς τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ ναὸς αὐτοῦ εἴρηται* (R. affert *εἰρῆται*), *ζητῆσαι ἄξιον*. R. — Huet. in notis: „Cod. Reg. mendose etc. Perion. legit *εἰ τὸ σῶμα*, quod perquam mihi placet. Videtur legisse Ferrar. *εἰς τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ ναὸν αὐτοῦ εἰρῆσθαι κ. τ. λ.*, quod non displicet.“

[6]) Cod. Bodlej. *ἐκληπτέον*, Reg. (quem H. sequit.) *ἐκλεκτέον*. R.

στον τῶν ἀναγεγραμμένων περὶ τοῦ ναοῦ φιλοτιμητέον ἀνάγειν εἰς τὸν περὶ τοῦ σώματος Ἰησοῦ λόγον, ἤτοι οὗ εἴληφεν ἐκ τῆς παρθένου, ἢ τῆς ἐκκλησίας σώματος αὐτοῦ λεγομένης[1]) εἶναι, ὡς καὶ ἡμᾶς μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ ὀνομάζεσθαι. Ὁ μὲν οὖν τις πραγμάτων αὐτὸν ἀπαλλάττων τῷ ἀπογινώσκειν ἕκαστον δύνασθαι τῶν κατὰ τὸν ναὸν ἀναφέρειν[2]) ἐπὶ τὸ σῶμα, ὁποτέρως ἂν ἔχῃ ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον καταφεύξεται, λέγων· διὰ τοῦτο σῶμα ἑκατέρως νοούμενον τὸν ναὸν ὠνομάσθαι, ἐπεὶ ὥσπερ ὁ ναὸς δόξαν εἶχε Θεοῦ κατασκηνοῦσαν ἐν αὐτῷ, οὕτως εἰκόνα[3]) καὶ δόξαν Θεοῦ ὑπάρχοντα τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸ σῶμα, ἢ τὴν ἐκκλησίαν ἀγαλματοφοροῦντα ναὸν εὐλόγως εἰρῆσθαι Θεοῦ. Ἡμεῖς δὲ τὸ μὲν περὶ ἑκάστου τῶν ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν[4]) περὶ τοῦ ναοῦ εἰπεῖν δυσδιήγητον ὁρῶντες καὶ πολλῷ τῆς λέξεως ἡμῶν μεῖζον, ἄλλως τε καὶ οὐ κατὰ τὴν παροῦσαν γραφὴν, ὑπερτιθέμεθα. Πλὴν ἐν τοῖς τοιούτοις, μάλιστα διὰ τὸ ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην εἶναι φύσιν, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν τὸ ἴδιον τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἐμφαίνεσθαι πειθόμενοι, σοφίαν[5]) ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκε, παριστάσης, καὶ καταλαμβάνοντες ἐξαιρέτου πνεύματος σοφίας ἑαυτοὺς δεομένους πρὸς τὸ τὰ τηλικαῦτα ἱεροπρεπῶς νοῆσαι, ὡς ἔνι μάλιστα δι' ὀλίγων τὴν περίνοιαν τῶν κατὰ τὸν τόπον διαγράψαι πειρασόμεθα, σῶμα[6]) τὴν ἐκκλησίαν καὶ οἶκον Θεοῦ ἐκ λίθων ζώντων οἰκο-

---

1) I Cor. XII, 27.
2) Huet. in notis: „Cod. Reg. ἀφερεῖν."
3) Coloss. I, 15.
4) I Reg. VI. VII. VIII. (III Reg.)
5) I Cor. II, 7. 8.
6) σῶμα. Desideratur in Cod. Reg. (quem H. sequitur), sed restituitur e Cod. Bodlejano. R.

δομούμενον, οἶκον πνευματικὸν εἰς ἱεράτευμα ἅγιον μανθάνοντες ἀπὸ τοῦ Πέτρου[1]) *τυγχάνον, ὡς τὸν οἰκοδομοῦντα τὸν ναὸν υἱὸν Δαβὶδ κατὰ τοῦτο Χριστοῦ εἶναι τύπον, μετὰ τοὺς πολέμους*[2]) *εἰρήνης βαθυτάτης γεγενημένης οἰκοδομοῦντα εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ τὸν ναὸν ἐν τῇ ἐπιγείῳ Ἱερουσαλὴμ, ἵνα μηκέτι παρὰ μετακινητῷ πράγματι τῇ σκηνῇ λατρεία ἐπιτελῆται, ἕκαστον τῶν κατὰ τὸν ναὸν εἰς*[3]) *τὴν ἐκκλησίαν ἀνάγειν πειρασόμεθα. Τάχα γὰρ ἐὰν πάντες οἱ ἐχθροὶ ὑποπόδιον*[4]) *γένωνται τῶν Χριστοῦ ποδῶν, καὶ ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς θάνατος καταργηθῇ, ἡ τελειοτάτη εἰρήνη ἔσται, ὅτε Χριστὸς ἔσται Σολομῶν, ὅπερ ἑρμηνεύεται·*[5]) *„εἰρηνικός·“ πληρουμένης τῆς προφητείας εἰς αὐτὸν, λεγούσης· „μετὰ*[6]) *τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός.“ Καί τοτε ἕκαστος τῶν ζώντων λίθων κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ ἐνταῦθα βίου ἔσται τοῦ ναοῦ λίθος, ὁ μέν τις ἐν τῷ θεμελίῳ ἀπόστολος, ἢ προφήτης βαστάζων τοὺς ἐπικειμένους, ὁ δέ τις μετὰ τοὺς ἐν τῷ θεμελίῳ ὑπὸ μὲν τῶν ἀποστόλων βασταζόμενος, καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς ἀποστόλοις συμβαστάζων τοὺς ὑποδεεστέρους· καὶ ὁ μέν τις ἔσται λίθος τῶν ἐνδοτάτων, ἔνθα ἡ κιβωτὸς καὶ τὰ Χερουβὶμ καὶ τὸ ἱλαστήριον· ἕτερος δὲ τοῦ περιβόλου, καὶ ἄλλος ἔτι ἔξω τοῦ περιβόλου τῶν Λευϊτῶν καὶ ἱερέων λίθος τοῦ θυσιαστηρίου τῶν ὁλοκαρπωμάτων. Τὴν δὲ περὶ τούτων οἰκονομίαν καὶ λειτουργίαν ἐγχειρισθήσονται ἅγιαι δυνάμεις, ἄγγελοι Θεοῦ, αἱ μέν τινες οὖσαι κυριότητες, ἢ θρόνοι, ἢ ἀρχαὶ, ἢ ἐξουσίαι, αἱ δὲ*

---

1) I Petr. II, 5.

2) I Reg. V, 3. 4. 5. (III Reg.).

3) Cod. Bodlej. *εἰς τὴν ἐκκλησίαν*, Reg. (quem H. sequitur) *καὶ τὴν ἐκκλησίαν*. R.

4) I Cor. XV, 25. 26.

5) I Chron. XXII, 9.

6) Psalm. CXX, 7. (CXIX.)

τούτοις ὑποτεταγμέναι, ὧν τύποι οἱ τρισχίλιοι καὶ ἑξακόσιοι ἄρχοντες ἐπίσταται,[1]) ἄρχοντες καθεσταμένοι ἐπὶ τῶν ἔργων τῶν Σολομῶν, καὶ ἑβδομήκοντα χιλιάδες τῶν αἰρόντων ἄρσιν, καὶ αἱ τῶν λατόμων ὀγδοήκοντα χιλιάδες ἐν τῷ ὄρει, οἱ ποιοῦντες τὰ ἔργα καὶ ἑτοιμάζοντες[2]) τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα. Παρατηρητέον δὲ ὅτι οἱ μὲν ἀναγεγραμμένοι αἴρειν ἄρσιν, ἑβδομάδος εἰσὶ συγγενεῖς. Οἱ δὲ λατόμοι καὶ ἐκτυποῦντες τοὺς λίθους, πρὸς τὸ ἁρμονίους αὐτοὺς γενέσθαι τῷ ναῷ, ὀγδοάδι προσῳκειῶνται. Οἱ δὲ ἐπίσταται, ἑξακόσιοι τυγχάνοντες τῷ τοῦ ἓξ τελείῳ ἀριθμῷ οἱονεὶ ἐφ᾽ ἑαυτὸν πολυπλασιαζομένῳ συνάπτονται· τὰ μέντοι γε τῆς ἑτοιμασίας τῶν λίθων αἰρομένων καὶ εὐτρεπιζομένων εἰς τὴν οἰκοδομὴν, τρισὶν ἔτεσιν ἐπιτελούμενα, ἐμφαίνειν μοι δοκεῖ τοῦ ἐν αἰωνίῳ τῇ τριάδι συγγενοῦς διαστήματος τὸν οἷον χρόνον. Ταῦτα δὲ ἔσται, ὅταν εἰρήνη τελειωθῇ μετὰ ἔτη τῆς οἰκονομίας τῶν κατὰ τὴν ἀπ᾽ Αἰγύπτου ἔξοδον πραγμάτων τριακόσια καὶ τεσσαράκοντα,[3]) καὶ τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον οἰκονομηθέντων μετὰ ύ καὶ λ΄ ἔτη[4]) τῆς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἀπὸ Θεοῦ

---

[1]) I Reg. V, 15-18. H. et R. Σολομῶν pro Σολομῶντος.

[2]) Cod. Bodlej. ἑτοιμάζοντες, Reg. (quem H. sequitur) ἑτοιμάσαντες. R.

[3]) H. et R. in textu τετρακόσια καὶ τριάκοντα, ad marg. tamen atque in notis: „legas τριακόσια καὶ τεσσαράκοντα.“ Neque profecto ulla injuria, modo contulerimus quae h. l. et lin. seq. leguntur cum iis, quae paulo post pag. seq. lin. 3. obvia fiunt. — Ceter. cfr. I Reg. VI, 1. (III Reg.), ubi LXX. interpretes haec exhibent: καὶ ἐγενήθη ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ (Complutens. ed. juxta Hebraic. exemplar ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ) καὶ τετρακοσιοστῷ ἔτει τῆς ἐξόδου κ. τ. λ.“

[4]) H. et R. in textu μετὰ Ἰησοῦ καὶ λ΄ ἔτη τῆς κ. τ. λ., H. tamen (quem R. sequitur) rectissime ad marg.: „scribas μετὰ ύ καὶ λ΄ ἔτη τῆς κ. τ. λ.“ Iidem in notis

διαθήκης, ὡς εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ σαββατικοὺς ἀριθμοὺς δύο, τὸν ἑπτακόσια καὶ ἑβδομήκοντα, ὅτε καὶ ἐντελεῖται ὁ βασιλεὺς ἡμῶν[1]) *ὁ Χριστὸς ταῖς τῶν νωτοφόρων ἑβδομήκοντα*[2]) *χιλιάσιν, μὴ τοὺς τυχόντας παραλαμβάνειν λίθους εἰς τὸν θεμέλιον τοῦ οἴκου, ἀλλὰ λίθους μεγάλους, τιμίους, ἀπελεκήτους, ἵνα πελεκηθῶσιν, οὐχ ὑπὸ τῶν τυχόντων ἐργατῶν, ἀλλ' ὑπὸ*[3]) *τῶν Σολομῶντος υἱῶν· τοῦτο γὰρ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν γεγραμμένον εὕρομεν. Τότε δὲ διὰ τὴν πολλὴν εἰρήνην καὶ ὁ τῆς Τύρου βασιλεὺς*[4]) *Χειρὰμ συνεργεῖ τῇ οἰκοδομῇ τοῦ ναοῦ, διδοὺς ἑαυτοῦ τοὺς υἱοὺς τοῖς υἱοῖς τοῦ Σολομῶντος,*[5]) *συμπελεκᾷν τοὺς μεγάλους καὶ τιμίους λίθους τῷ ἁγίῳ καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει*[6]) *ἱδρυμένους εἰς τὴν θε-*

„Verba etc. manifesto sunt mendosa. Ea sic reparari possunt. Cod. Reg. habet *μετὰ ἰῦ*. Ita legerunt Perion. et Ferrarius, et ita scripserat indoctus librarius, *ἰῦ* pro *Ἰησοῦ* positum existimans, more *ταχυγράφων*, quibus id nominis ita contrahere solitum est. At plane scripsit Origenes *μετὰ ύ καὶ λ' ἔτη*, hoc est, quod habetur Exod. XII, 40. (*ἔτη τετρακόσια τριάκοντα*) coll. Galat. III, 17. (*μετὰ ἔτη τετρακόσια καὶ τριάκοντα* coll. anotatione Wineri.)

[1]) *ἡμῶν ὁ Χριστὸς ταῖς —— παραλαμβάνειν*. Haec desiderantur in Cod. Reg. ac proinde in ed. Huetii, sed restituuntur e Cod. Bodlejano. R.

[2]) I Reg. V, 15. 17. 18. (III Reg.).

[3]) Ed. Huet. *ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος υἱῶν.*

[4]) I Reg. V, 4. 8. et seqq. (III Reg.) LXX. interpretes *Χιράμ* legunt pro *Χειράμ*.

[5]) Ed. Huet. *τοῦ Σολομών*. Cfr. pag. 359. not. 1.

[6]) Cod. Bodlej. *τῷ ἁγίῳ καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει*, Reg. (H. in textu) *τῷ ἁγίῳ καὶ αἰνετῷ τετάρτῳ ἔτει*. Huet. ad marg.: „scribas *τῷ ἁγίω ναῷ ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει κ. τ. λ.*"

μελίωσιν τοῦ οἴκου τοῦ κυρίου.[1]) Ὀγδοάδι μέντοι γε ἐτῶν συντελεῖται ὁ οἶκος τῷ ὀγδόῳ[2]) μηνὶ τοῦ ὀγδόου ἔτους ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως.

24. Οὐδὲν δὲ ἄτοπον ἔσται διὰ μέσου τοῖς μηδὲν πέρα τῆς ἱστορίας οἰομένοις διὰ τούτων δηλοῦσθαι δυσωπητικοὺς λόγους προσαγαγεῖν πρὸς τὸ ὡς πνεύματος γραμμάτων ζητῆσαι τοῦ πνεύματος νοῦν ἐν τούτοις ἄξιον. Ἆρα γὰρ οἱ τῶν βασιλέων υἱοὶ ἐσχόλαζον τῇ πελεκήσει τῶν μεγάλων καὶ τιμίων λίθων, ἀναλαμβάνοντες τέχνην βασιλικῆς εὐγενείας ἀλλοτρίαν; Καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν νωτοφόρων καὶ λατόμων καὶ ἐπιστατῶν, τοῦ γε χρόνου τῆς ἑτοιμασίας τῶν λίθων καὶ τῆς ἐπισημειώσεως[3]) τῶν ὁμοίων ὡς ἔτυχεν ἀναγέγραπται; Ἐχρῆν δὲ τὸν ἅγιον ἐν εἰρήνῃ κατασκευαζόμενον οἶκον τῷ Θεῷ ᾠκοδομῆσθαι χωρὶς σφύρας καὶ πελέκεως καὶ παντὸς σιδηροῦ σκεύους, ἵνα μηδὲν ἀκολουθῇ θορυβῶδες ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ. Πάλιν δὲ ἀπορῶ πρὸς τοὺς τῇ λέξει δουλεύοντας, πῶς δυνατὸν ὀγδοήκοντα[4]) χιλιάδων λατόμων τυγχανουσῶν[5]) λίθοις ἀκροτόμοις ἀργοῖς[6]) ᾠκοδομῆσθαι τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, σφύρας καὶ πελέκεως καὶ παντὸς σκεύους σιδηροῦ οὐκ ἀκουσθέντος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἐν τῷ οἰκοδομεῖσθαι αὐτόν; Ἀλλὰ μήποτε οἱ λατομούμενοι λίθοι ζῶντες ἀψοφητὶ καὶ ἀταράχως λατομοῦνται ἔξω που κατὰ[7]) τὸν ναὸν, ἵνα ἕτοιμοι ἔλθωσιν ἐπὶ τὸ ἁρμόζον αὐτοῖς τῆς οἰκοδομῆς χωρίον. Καὶ ἀνάβασις δέ τις περὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ μὴ γεγωνιωμένη, ἀνακλάσεις εὐθειῶν ἔχουσα. Γέγραπται

---

[1]) Ed. Huet. τοῦ οἴκου κυρίου.

[2]) I Reg. VI, 38. (III Reg.).

[3]) ἐπισημειώσεως. Desideratur in Cod. Bodlej. R.

[4]) I Reg. V, 15. (III Reg.).

[5]) Codex Bodlejanus τυγχανόντων. R.

[6]) I Reg. VI, 7. (III Reg.).

[7]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) ἔξω τοῦ κατά κ. τ. λ. R.

γάρ· „καὶ ἑλικτὴ[1]) *ἀνάβασις εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐκ τῆς μέσης ἐπὶ τὰ τριόροφα·“ ἑλικοειδῆ γὰρ ἐχρῆν εἶναι τὴν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ ἄνοδον τῆς ἕλικος ἀναβάσει τὸν ἰσαίτατον κύκλον μιμουμένης.*[2]) *Ἵνα δὲ οὗτος ὁ οἶκος βέβαιος ᾖ, ὡς ἔνι κάλλιστα*[3]) *οἰκοδομοῦνται ἔνδεσμοι*[4]) *αὐτῷ δι' ὅλου οἴκου πέντε ἐν πήχει τὸ ὕψος, ἵνα ἡ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰς καλουμένας θείας αἰσθήσεις ἄνοδος δηλωθῇ ἐν ὕψει τυγχάνουσα, πρὸς κατανόησιν τῶν νοητῶν. Μακαριωτέρων δὲ λίθων χωρίον ἔοικεν εἶναι τὸ καλούμενον Δαβεὶρ,*[5]) *ἔνθα ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης τοῦ κυρίου ἦν, ἵν' οὕτως εἴπω, τὸ χειρόγραφον ἐτύγχανε τοῦ Θεοῦ, αἱ πλάκες*[6]) *γεγραμμέναι τῷ δακτύλῳ αὐτοῦ. Ὁ δὲ οἶκος ὅλος χρυσοῦται· „ὅλον*[7]) *γὰρ, φησὶ, τὸν οἶκον περιέχρισε χρυσίῳ, ἕως συντελείας παντὸς τοῦ οἴκου.“ Τὰ μέντοι δύο Χερουβεὶμ*[8]) *ἐν τῷ Δαβεὶρ ἦν, ὅπερ οὐ δεδύνηνται ἑρμηνεῦσαι κυρίως οἱ μεταλαμβάνοντες εἰς Ἑλληνισμὸν τὰ Ἑβραίων. Καταχρηστικώτερον δέ τινες ναὸν αὐτὸν εἰρήκασι, τοῦ ναοῦ τιμιώτερον τυγχάνοντα.*[9]) *Πάντα μέντοι γε χρυσὸς τὰ*[10]) *κατὰ τὸν οἶκον γεγένηται, εἰς σύμβολον τοῦ τελειουμένου πάντως νοῦ πρὸς τὴν τῶν νοητῶν ἀκριβῆ ἀπόταξιν·*[11]) *ἐπεὶ δὲ*

---

1) I Reg. VI, 8. (III Reg.).

2) H. et R. *μιμουμουμένης*.

3) Cod. Reg. (quem H. sequitur) *μάλιστα*. R.

4) H. in textu *ἔνδεσμοι*, R. *δεσμοί*. — R. in notis: „Cod. Bodlej. *δεσμοί*, Reg. *ἔνδεσμοι*.“ Cfr. I Reg. VI, 10. (III Reg.).

5) I Reg. VI, 16. 19. (III Reg.), ubi *Δαβίρ* legitur.

6) Exod. XXXI, 18. Deuteron. IX, 10.

7) I Reg. VI, 21. (III Reg.), ubi *περιέσχε* LXX. interpretes pro *περιέχρισε* exhibent.

8) I Reg. VI, 23. (III Reg.).

9) Cod. Reg. (quem H. sequitur) *τυγχάνον*. R.

10) H. et R. ut in nostro textu, R. in notis: „Cod. Bodlej. *πάντα μέντοι γε χρυσᾶ τά κ. τ. λ.*“

11) R. nullo jure in notis: „forte scribend. *διάκρισιν*.“

παντάπασιν οὐκ ἔστι βατὰ καὶ γνωστὰ, οἰκοδομεῖται καταπέτασμα τῆς αὐλῆς,[1]) *τοῖς πολλοῖς τῶν ἱερέων καὶ Λευϊτῶν οὐκ ἀποκαλυπτομένων τῶν ἐνδοτάτω.*

25. *Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πῶς ὡς μὲν βασιλεὺς Σολομὼν καὶ οἰκοδομεῖν τὸν ναὸν λέγεται, ὡς δ' ἀρχιτέκτων ὃν ἔλαβεν ἀποστείλας ὁ Σολομὼν „Χειρὰμ*[2]) *ἐκ Τύρου, υἱὸν γυναικὸς χήρας· καὶ οὗτος ἀπὸ τῆς φυλῆς Νεφθαλεὶμ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Τύριος, τέκτων χαλκοῦ καὶ πεπληρωμένος τῆς συνέσεως καὶ ἐπιγνώσεως, τοῦ ποιεῖν πᾶν ἔργον ἐν χαλκῷ, ὃς εἰσήχθη πρὸς τὸν βασιλέα Σολομὼν, καὶ ἐποίησε πάντα τὰ ἔργα.“ Ἐφίστημι δὲ, μήποτε ὁ μὲν Σολομὼν εἰς τὸν πρωτότοκον*[3]) *πάσης κτίσεως λαμβάνεσθαι δύναται, ὁ δὲ Χειρὰμ εἰς ὃν ἀνείληφεν οὗτος ἄνθρωπον, ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων συνοχῆς — Τύριοι γὰρ ἑρμηνεύονται συνέχοντες — τῇ φύσει τὸ γένος ἔχοντα, ὅστις πεπληρωμένος πάσης τέχνης καὶ συνέσεως καὶ ἐπιγνώσεως εἰσήχθη, συνεργῶν τῷ πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως, ἵνα οἰκοδομήσῃ τὸν ναὸν, ἐν ᾧ καὶ θυρίδες*[4]) *παρακυπτόμεναι κρυπταὶ κατασκευάζονται, πρὸς τὰς ἐλλάμψεις τοῦ φωτὸς τοῦ Θεοῦ σωτηρίως δυνηθῆναι χωρῆσαι, καὶ — τί με δεῖ λέγειν καθέκαστον; — ἵνα εὑρεθῇ τὸ σῶμα Χριστοῦ ἡ ἐκκλησία τὸν λόγον ἔχουσα τοῦ πνευματικοῦ οἴκου καὶ ναοῦ τοῦ Θεοῦ· ὡς γὰρ προεῖπον, τῆς ἐν μυστηρίῳ*[5]) *ἀποκεκρυμ-*

---

[1]) I Reg. VI, 36. (III Reg.).

[2]) I Reg. VII, 13. 14. (III Reg.), ubi LXX. interpretes pro *Χειράμ* exhibent *τὸν Χιράμ; τῆς Νεφθαλίμ* pro *Νεφθαλείμ; καὶ πεπληρ. τῆς τέχνης* (cfr. pag. huj. lin. 8. et 9. a fine) *καὶ συνέσεως* pro *καὶ πεπληρ. τῆς συνέσεως κ. τ. λ.;* denique *καὶ εἰσηνέχθη — Σαλωμών* pro *ὃς εἰσήχθη — Σολομών.*

[3]) Coloss. I, 15.

[4]) I Reg. VI, 4. (III Reg.)

[5]) I Cor. II, 7.

μένης δεόμεθα[1]) σοφίας, χωρητῆς τυγχανούσης μόνῳ τῷ δυναμένῳ εἰπεῖν· „ἡμεῖς[2]) δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν·“ ἵνα κατὰ τὸ βούλημα τοῦ οἰκονομήσαντος ταῦτα γραφῆναι πνευματικῶς ἐκλάβωμεν ἕκαστον τῶν εἰρημένων. Ἄλλως δὲ καὶ οὐ κατὰ τὸ παρόν ἐστιν ἀνάγνωσμα ἕκαστον τούτων ἀναπλῶσαι. Καὶ ταῦτα οὖν αὐτάρκη πρὸς τὸ ἰδεῖν πῶς „ἐκεῖνος δὲ ἔλεγεν[3]) περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ.“

26. Ἄξιον δὲ μετὰ ταῦτα ἰδεῖν, εἰ δυνατὸν τὰ ἱστορούμενα γεγονέναι κατὰ τὸν ναὸν, συμβεβηκέναι ποτὲ ἢ συμβήσεσθαι περὶ τὸν πνευματικὸν οἶκον. Δόξει δὲ ὁ λόγος θλίβειν ἑκατέρωθεν· εἴ τε γὰρ ἐροῦμεν οἰόντε γενέσθαι, ἢ γεγονέναι τινὰ λόγον τοῖς κατὰ τὴν ἱστορίαν περὶ τὸν ναὸν *, δυσόκνως[4]) μετάπτωσιν τῶν τηλικούτων ἀγαθῶν παραδέξονται οἱ ἀκούοντες, πρῶτον μὲν διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι, δεύτερον δὲ διὰ τὸ ἀπεμφαίνειν τροπὴν τῶν ἀγαθῶν ἔσεσθαι. Εἰ δὲ βουλόμενοι ἄτρεπτα τηρεῖν τὰ ἅπαξ δοθέντα τοῖς ἁγίοις ἀγαθὰ, οὐκ ἐφαρμόσομεν τὰ τῆς ἱστορίας, δόξομεν ὅμοιόν τι τοῖς ἀπὸ τῶν[5]) αἱρέσεων ἐν τούτῳ ποιεῖν,

---

[1]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) ἀποκεκρυμμένης ἧς δεόμεθα, sed ἧς (cujus origo e praeced. voc. facillime probatur) non comparet in Cod. Bodlejano. R.

[2]) I Cor. II, 16. coll. pag. 329. not. 1.

[3]) Ev. Joann. II, 21.

[4]) Cod. Bodlej. λόγον τοῖς κατὰ τὴν — ναὸν, δυσόκνως, Reg. (quem H. sequitur) habet λόγον τοῖς παρὰ τὴν — ναὸν, δυσόκνως, sed in utroque Cod. videtur aliquid deesse (H. quoque attestante). R. — H. et R. (exceptis vocc. κατά et παρά) in textu λόγον — ναὸν, * δυσόκνως κ. τ. λ. — Equidem commate post * posito, σύμφωνον (cfr. p. 365. l. 1.) aut similes voces: ὅμοιον, (cfr. lin. 1. a fine) ἀνάλογον respectu voc. τοῖς in text. receperim.

[5]) Cod. Bodlejan. recte ἀπὸ τῶν, Reg. (quem H. sequitur) ὑπὸ τῶν. R.

τὴν συμφωνίαν τῆς διηγήσεως τῶν γραφῶν ἀρχῆθεν μέχρι τέλους μὴ φυλάττοντες. Εἰ μέντοι γε μὴ μέλλομεν γραώδως[1]) καὶ Ἰουδαϊκῶς τὰς παρὰ τοῖς προφήταις, μάλιστα δὲ τῷ Ἡσαΐᾳ ἀναγεγραμμένας ἐπαγγελίας νοεῖν, ὡς ἐσομένας[2]) περὶ τὴν ἐπὶ γῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀνάγκη ἔτι, εἰ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ λέγεταί τινα ἔνδοξα συμβεβῆσθαι εἰς οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ, καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, λέγειν ἡμᾶς γεγονέναι τὸν ναὸν,[3]) καὶ ἠχμαλωτεῦσθαι τὸν λαὸν, ἐπανελεύσεσθαι δὲ ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οἰκοδομηθήσεσθαι τοῖς ἐντίμοις λίθοις τὴν Ἱερουσαλήμ. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ μακραῖς χρόνων περιόδοις ἀνακυκλουμέναις τὰ παραπλήσια πάλιν δυνατὸν γενέσθαι ὡς ἐπὶ τὸ χεῖρον. Ἔχει δὲ τὰ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ[4]) οὕτως· „ἰδοὺ, ἐγὼ ἑτοιμάζω σοι ἄνθρακα τὸν λίθον σου, καὶ τὰ θεμέλιά σου σάπφειρον· καὶ θήσω τὰς ἐπάλξεις σου ἴασπιν, καὶ τὰς πύλας σου λίθους κρυστάλλου, καὶ τὸν περίβολόν σου λίθους ἐκλεκτοὺς, καὶ πάντας τοὺς υἱούς σου διδακτοὺς Θεοῦ, καὶ ἐν πολλῇ εἰρήνῃ τὰ τέκνα σου, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ οἰκοδομηθήσῃ.“ Καὶ μετ' ὀλίγα[5]) πρὸς τὴν αὐτὴν Ἱερουσαλήμ· „καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου πρὸς σὲ ἥξει ἐν κυπαρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ἅμα δοξάσουσι[6]) τὸν τόπον ἅγιόν μου. Καὶ πορεύσονται

---

[1]) H. et R. γραωδῶς; H. in notis: „Ferrar. pro γραωδῶς legebat τραγικῶς.“

[2]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) ἐσομένας, Reg. (H. in textu) perperam σεσωμένας. R. — Huet. in notis: „Perion. legebat σεσωσμένας, sed omnino legendum etc.“

[3]) Ed. Huet. minus accurate γεγονέναι τὸν λαὸν, καὶ ἠχμαλωτεῦσθαι τὸν ναόν.

[4]) Jes. LIV, 11—14. — H. et R. ἴασπιν.

[5]) Jes. LX, 13—20.

[6]) LXX. interpretes l. l. vers. 13. ἅμα, δοξάσαι τον τόπον τὸν ἅγιόν μου.

πρὸς σὲ δεδοικότες υἱοὶ ταπεινωσάντων[1]) καὶ παροξυνάντων σε· καὶ κληθήσῃ πόλις κυρίου, Σιὼν ἁγίου Ἰσραήλ,[2]) διὰ τὸ γεγενῆσθαί σε ἐγκαταλελειμμένην καὶ μεμισημένην, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν. Καὶ θήσω σε ἀγαλλίαμα αἰώνιον, εὐφροσύνην γενεῶν γενεαῖς. Καὶ θηλάσεις γάλα ἐθνῶν, καὶ πλοῦτον βασιλέων φάγεσαι, καὶ γνώσῃ ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ σώσων σε[3]) καὶ ἐξαιρούμενός σε Θεὸς Ἰσραήλ. Καὶ ἀντὶ χαλκοῦ οἴσω σοι χρυσίον, ἀντὶ δὲ σιδήρου οἴσω σοι ἀργύριον· ἀντὶ δὲ ξύλων οἴσω σοι χαλκὸν, ἀντὶ δὲ λίθων σίδηρον. Καὶ δώσω τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ. Καὶ οὐκ ἀκουσθήσεται ἔτι ἀδικία ἐν τῇ γῇ σου, οὐδὲ σύντριμμα καὶ[4]) ταλαιπωρία ἐν τοῖς ὁρίοις σου, ἀλλὰ κληθήσεται σωτήριον τὰ τείχη σου, καὶ αἱ πύλαι σου γλύμμα. Καὶ οὐκ ἔσται σοι ἔτι ὁ ἥλιος εἰς φῶς ἡμέρας, οὐδὲ ἀνατολὴ σελήνης φωτιεῖ σοι[5]) τὴν νύκτα· ἀλλ᾽ ἔσται σοι Χριστὸς φῶς αἰώνιον, καὶ ὁ Θεὸς δόξα σοι. Οὐ γὰρ δύσεταί σοι ὁ ἥλιος,[6]) καὶ ἡ σελήνη σοι οὐκ ἐκλείψει· ἔσται γὰρ κύριός σοι φῶς αἰώνιον, καὶ πληρωθήσονται αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους σου.“ Ταῦτα γὰρ σαφῶς περὶ[7]) τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προφητεύεται τοῖς ἐν αἰχμαλωσίᾳ οὖσιν υἱοῖς

---

1) LXX. interpretes l. l. vers. 14. ταπεινωσάντων σε καί κ. τ. λ.

2) LXX. interpretes l. l. v. 14. πόλις Σιὼν ἁγίου κ. τ. λ.

3) LXX. interpretes l. l. vers. 16. ὁ σώζων σε κ. τ. λ.

4) Iidem pro καὶ ταλαιπωρία l. l. v. 18. οὐδὲ ταλαιπωρία.

5) Iidem l. l. vers. 19. φωτιεῖ σου τὴν — ἔσται σοι κύριος φῶς —— δόξα σου.

6) Iidem l. l. v. 20. οὐ γὰρ δύσεται ὁ ἥλιός σοι ——· ἔσται γάρ σοι κύριος φῶς —, καὶ ἀναπληρωθήσονται κ. τ. λ.

7) Ed. Huet. pro περί minus accurate καί.

Ἰσραὴλ, ἐφ' οὓς ἦλθεν [1]) ἀποσταλεὶς ὁ λέγων· „οὐκ ἀπεστάλην [2]) εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ.“ Εἰ δὲ αἰχμάλωτοι ὄντες ταῦτα ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἀπολήψονται, ὅτε καὶ προσήλυτοι προσελεύσονται αὐτοῖς διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐπ' αὐτοὺς καταφεύξονται κατὰ τὸ λεγόμενον· „ἰδοὺ,[3]) προσήλυτοι προσελεύσονταί σοι δι' ἐμοῦ, καὶ ἐπὶ σὲ καταφεύξονται·“ δῆλον ὅτι περὶ τὸν ναὸν τυγχάνοντές ποτε οἱ αἰχμαλωτευθέντες καὶ πάλιν ἐκεῖσε ἐπανελεύσονται ἀνοικοδομηθησόμενοι, τιμιώτατοι γεγενημένοι λίθων· νικῶν γάρ τις καὶ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει [4]) ἐπαγγελίαν ἔχει στύλος ἔσεσθαι ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ, μὴ ἐξελευσόμενος ἔξω. Ταῦτα δέ μοι πάντα εἴρηται ὑπὲρ τοῦ κἂν ἐν βραχείᾳ περινοίᾳ [5]) γενέσθαι ἡμᾶς τῶν κατὰ τὸν ναὸν καὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ πραγμάτων, περὶ ὧν οὐκ ἔστι νῦν λέγειν κατὰ μέρος. Τὴν δὲ ἀκριβεστάτην καὶ μέχρι τοῦ τυχόντος περὶ ταῦτα ἐπιμελῆ ἐξέτασιν ποιητέον τοῖς μὴ ἀπαυδῶσι πρὸς τοὺς ἐν τῷ ἐντυγχάνειν ταῖς προφητείαις ζητεῖν τὸν ἐν αὐταῖς πνευματικὸν νοῦν καμάτους. Καὶ ταῦτα μὲν „περὶ τοῦ ναοῦ [6]) τοῦ σώματος αὐτοῦ.“

27. Ἐπεὶ δὲ „ὅτε ἠγέρθη [7]) ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι τοῦτο ἔλεγε, καὶ ἐπίστευσαν

---

[1]) ἦλθεν. Desideratur in Cod. Bodlejano. R.

[2]) Matth. XV, 24.

[3]) Jes. LIV, 15., ubi verbis δι' ἐμοῦ haec adjiciuntur: καὶ παροικήσουσί σοι. — H. in textu: καὶ ἐπὶ σὲ * καταφεύξονται.

[4]) Apocal. III, 12. — H. et R. στύλος, non στῦλος.

[5]) ἐν βραχείᾳ περινοίᾳ. H. in notis: „ita restituendos judicavimus perversos Cod. Reg. (qui quidem quales fuerint in ed. Huet. silentio premitur) apices.“

[6]) Ev. Joann. II, 21.

[7]) Ev. Joann. II, 22.

τῇ γραφῇ, καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς·" ἐκδεκτέον, ὡς κατὰ τὴν λέξιν, ὅτι οἱ μαθηταὶ μετὰ τὸ ἐγηγέρθαι ἐκ νεκρῶν τὸν κύριον συνῆκαν, τὰ περὶ τοῦ ναοῦ εἰρημένα ἀναφέρεσθαι εἰς τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν, ὑπομνησθέντες [1]) ὅτι τό· „ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν·" τὴν ἀνάστασιν ἐδήλου, ὅτε „καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ, καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς," πρότερον οὐ μεμαρτυρημένοι πεπιστευκέναι τῇ γραφῇ, οὐδὲ τῷ λόγῳ τούτῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· κυρίως γὰρ πίστις ἐστὶ κατὰ τὸ βάπτισμα τοῦ ὅλῃ ψυχῇ παραδεχομένου τὸ πιστευόμενον. Ὡς δὲ πρὸς τὴν ἀναγωγὴν, ἐπεὶ προείρηται ἡμῖν ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις τοῦ παντὸς τοῦ κυρίου σώματος, εἰδέναι χρὴ ὅτι οἱ μαθηταὶ ὑπομνησθέντες διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς, ὅτε ἦσαν ἐν τῷ βίῳ, μὴ ἠκριβωμένης αὐτοῖς [2]) γραφῆς, ὑπὸ ὄψιν γινομένης καὶ φανερουμένης, τίνων τε [3]) ἐπουρανίων ὑπόδειγμα καὶ σκιὰ ἐτύγχανε, πιστεύουσιν οἳ πρότερον οὐκ ἐπίστευον, καὶ τῷ λόγῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὃν πρὸ τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἐβούλετο ὁ λέγων, οὐ συνίεσαν. Πῶς γὰρ δύναταί τις πιστεύειν κυρίως λέγεσθαι τῇ γραφῇ, τὸν ἐν αὐτῇ [4]) τοῦ ἁγίου πνεύματος νοῦν μὴ θεωρῶν, ὃν πιστεύεσθαι μᾶλλον ὁ Θεὸς βούλεται ἢ τὸ τοῦ γράμματος θέλημα; Κατὰ τοῦτο λεκτέον μηδένα τῶν κατὰ σάρκα περιπατούντων πιστεύειν τοῖς πνευματικοῖς τοῦ νόμου, οἷς μηδὲ τὴν ἀρχὴν φαντάζεται. Πλήν φασι μακαριωτέρους εἶναι τοὺς μὴ ἰδόντας καὶ πιστεύσαντας

---

1) ὑπομνησθέντες. Desideratur in Cod. (quem H. sequitur) Regio. R. — Cfr. ev. Joann. II, 19.

2) αὐτοῖς. Deest in Cod. Bodlejano. R.

3) τίνων τε. Desideratur τε in edit. Huetii. — Cfr. Hebr. VII, 5.

4) τὸν ἐν αὐτῇ. In Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur h. in modum: τὸν ἐν *) deest αὐτῇ, quod restituitur e Cod. Barber. R. — Huet. ad marg.: „deest aliquid, fortasse αὐτῇ."

τῶν ἑωρακότων καὶ πεπιστευκότων, παρεκδεξάμενοι τὸ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην ἐπὶ τέλει εἰρημένον πρὸς τὸν Θωμᾶν ὑπὸ τοῦ κυρίου· „μακάριοι[1]) οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες·“ οὐ γὰρ μακαριωτέρους[2]) εἶναι τοὺς μὴ ἰδόντας καὶ πιστεύσαντας τῶν ἑωρακότων καὶ πεπιστευκότων. Κατὰ γοῦν τὴν ἐκδοχὴν αὐτῶν τῶν ἀποστόλων μακαριώτεροι οἱ μετὰ τοὺς ἀποστόλους εἰσὶν, ὅπερ ἐστὶ πάντων ἠλιθιώτατον.[3]) Ἰδεῖν δὲ τῷ νῷ[4]) τὰ πιστευόμενα τὸν ἐσόμενον μακαρίον, ὡς οἱ ἀπόστολοι δυνηθέντα ἀκούειν τό· „μακάριοι[5]) οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν ὅτι βλέπουσι, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν ὅτι ἀκούουσι·“ καὶ τό· „πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν.“ Ἀγαπητὸν δὲ καὶ τὸν ὑποδεέστερον λαβεῖν μακαρισμὸν, λέγοντα· „μακάριοι[6]) οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες.“ Πῶς δὲ μακαριώτεροι οἱ ὀφθαλμοὶ, οἱ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ[7]) μακαριζόμενοι ἐπὶ τοῖς τεθεωρημένοις,

---

[1]) Ev. Joann. XX, 29.

[2]) H. et R. in notis: „supplendum φησί, quod fortasse supplendum reliquit Orig., vel librarius praetermisit.“ — Quod quidem supplementum, per se admittendum, coll. pag. 368. lin. 2. a fine justis de causis abesse poterat.

[3]) R. minus accurate ἠλιθιώθατον.

[4]) H. et R. absque causa in notis: „legendum fortasse ἰδεῖν δὲ δεῖ τῷ νῷ, alioqui non constabit sensus.“ Cfr. pag. 277. lin. 2. (Δεῖ τὴν περὶ τούτων κ. τ. λ.) coll. iis, quae in prolegomenis disseruimus.

[5]) Matth. XIII, 16., ubi pro μακάριοι — βλέπουσι edd. N. T. exhibent: ὑμῶν δὲ μακάρ. οἱ ὀφθ. ὅτι βλέπουσι. In seqq. ed. Knapp. recepto voc. ὑμῶν post ὦτα habet ἀκούει, ed. Lachm. ἀκούουσι, ut in nostro textu, omisso tamen voc. ὑμῶν. (Cfr. ed. Lachm. pag. 24. coll. pag. 463.) Vers. 17., ubi ed. Knapp. εἶδον exhibet, ut in nostro textu legitur, ed. Lachm. (coll. tam. pag. 463) εἶδαν.

[6]) Cfr. ev. Joann. XX, 29.

[7]) Cod. Bodlej. Ἰησοῦ, Reg. (quem H. sequit.) Θεοῦ.

τῶν μὴ φθασάντων ἐπὶ τὴν τῶν τοιούτων θέαν; Ὁ δὲ Συμεὼν ἀγαπᾷ εἰς τὰς ἀγκάλας λαβὼν τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ καὶ θεασάμενος αὐτὸ εἶπε· „νῦν [1]) ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου.“ Διόπερ φιλοτιμητέον ἀνοίγειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, κατὰ τὸν Σολομῶντα, ἵνα ἄρτων ἐμπλησθῶμεν· φησὶ γάρ· „διάνοιξον [2]) τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἐμπλήσθητι ἄρτων.“ Καὶ ταῦτά μοι διὰ τό· „ἐπίστευσαν [3]) τῇ γραφῇ, καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς·“ εἰρήσθω, ἵνα τὸ τέλειον τῆς πίστεως ἐκ τῶν περὶ πίστεως ἐξητασμένων καταλάβωμεν ἡμῖν δοθήσεσθαι ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει τοῦ παντὸς Ἰησοῦ σώματος, τῆς ἁγίας ἐκκλησίας αὐτοῦ. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ γνώσεως εἴρηται· „ἄρτι [4]) γινώσκω ἐκ μέρους·“ τόδε καὶ ἐπὶ παντὸς καλοῦ ἀκόλουθον οἶμαι λέγειν· ἓν δὲ τῶν ἄλλων ἡ πίστις. Διόπερ „ἄρτι πιστεύω ἐκ μέρους· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον τῆς πίστεως τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται,“ τῆς διὰ εἴδους πίστεως πολλῷ διαφερούσης τῆς, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, δι᾽ ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι, ὁμοίως τῇ νῦν γνώσει, πίστεως.

28. „Ὡς [5]) δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ Πάσχα, ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευσεν αὐτὸν αὐτοῖς, διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας, καὶ ὅτι οὐ χρείαν εἶχεν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ ἀνθρώπου· αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκε, τί ἦν ἐν [6])

---

[1]) Luc. II, 29. 30.

[2]) Proverb. XX, 13.

[3]) Ev. Joann. II, 22.

[4]) I Cor. XIII, 12. — 10.

[5]) Ev. Joann. II, 23—25. coll. pag. 274. not. 1. et 2.

[6]) ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Desiderantur haec in Cod. Reg. (ac proinde in ed. Huet.), sed restituuntur e Cod. Bodlejano. R.

τῷ ἀνθρώπῳ.“ Ζητήσαι τις ἂν, πῶς τοῖς μεμαρτυρημένοις πιστεύειν, ἑαυτὸν οὐκ ἐπίστευεν[1]) ὁ Ἰησοῦς. Λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι οὐχὶ τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, οὐ πιστεύει ἑαυτὸν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· διαφέρει γὰρ τοῦ πιστεύειν εἰς αὐτὸν τὸ πιστεύειν εἰς ὄνομα αὐτοῦ. Ὁ γοῦν διὰ πίστιν μὴ κριθησόμενος τῷ εἰς αὐτὸν πιστεύειν οὐ κρίνεται, οὐχὶ δὲ εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· φησὶ γὰρ ὁ κύριος· „ὁ πιστεύων[2]) εἰς ἐμὲ οὐ κρίνεται·“ οὐχὶ δέ· ὁ πιστεύων εἰς τὸ ὄνομά μου οὐ κρίνεται. Οὐκέτι δέ φησιν· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἤδη κέκριται· τάχα γὰρ ὁ πιστεύων εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, πιστεύει μὲν, διόπερ οὐκ ἔστιν ἄξιος ἤδη κεκρίσθαι, ἐλάττων[3]) δέ ἐστι τοῦ πιστεύοντος εἰς αὐτόν. Διὰ τοῦτο τῷ πιστεύοντι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἑαυτὸν οὐ πιστεύειν[4]) ὁ Ἰησοῦς. Αὐτοῦ τοίνυν μᾶλλον ἢ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχεσθαι δεῖ, ἵνα μὴ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ δυνάμεις ποιοῦντες ἀκούσωμεν τὰ ἐπὶ τῷ ὀνόματι μόνῳ καυχησαμένων αὐτοῦ εἰρημένα· ἀλλὰ θαῤῥήσωμεν μιμηταὶ τοῦ Παύλου γινόμενοι εἰπεῖν· „πάντα[5]) ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ Ἰησοῦ.“ Παρατηρητέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἀνωτέρω μὲν ἐγγύς[6]) φησιν εἶναι τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, ἐνθάδε δὲ οὐκ ἐν τῷ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ἐν τῷ Πάσχα Ἱεροσολύμοις ἦν ὁ Ἰησοῦς· κἀκεῖ μὲν ὅτε Ἰουδαίων λέγεται τὸ Πάσχα, οὐκ εἴρηται ἑορτή· ἐνθάδε δὲ ὁ Ἰησοῦς

---

1) Cod. Reg. (quem H. sequitur) πιστεύειν ἐπ' αὐτὸν, οὐκ ἐπίστευσεν κ. τ. λ. R.

2) Ev. Joann. III, 18.

3) Cod. Reg. (H. in textu) perperam ἔλαττον. R. — Huet. ad marg.: „scribas ἐλάττων.“

4) R. πιστεύειν, Huet. πιστεύει.

5) Philipp. IV, 13., ubi ed. Lachm. exhibet ἐνδυν. με (coll. tam. pag. 495.) Ed. Knapp. ἐνδυν. με (Χριστῷ.)

6) Cod. Reg. (quem H. sequitur) habet ἐγγὺς, φησὶν, ἦν τὸ Πάσχα. R. — Cfr. ev. Joann. II, 13. — 23.

ἀναγέγραπται εἶναι ἐν τῇ ἑορτῇ· ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις γὰρ τυγχάνων ἐν Πάσχα καὶ ἑορτῇ ἦν, πολλῶν πιστευόντων κἂν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ παρατηρητέον γε ὅτι πολλοὶ οὐκ εἰς αὐτὸν, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ πιστεύειν λέγονται. Οἱ δὲ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες, εἰς τὴν τὴν στενὴν [1]) καὶ τεθλιμμένην εἰσὶν ὁδεύοντες, ἀπάγουσαν εἰς τὴν ζωὴν, ὅσον ὑπὸ τῶν ὀλίγων εὑρισκομένην. Δυνατὸν μέντοι γε πολλοὺς τῶν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ πιστευόντων ἀνακλιθῆναι μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἐπεί· „πολλοὶ [2]) ἀπ' ἀνατολῆς καὶ δυσμῶν ἥξουσι, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν," τυγχανούσῃ οἰκίᾳ τοῦ πατρὸς, ἐν ᾗ πολλαὶ μοναί εἰσι. Καὶ τοῦτο δὲ τηρητέον, ὅτι πολλοὶ πιστεύοντες εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οὐχ ὡς Ἀνδρέας [3]) καὶ Πέτρος καὶ Ναθαναὴλ καὶ Φίλιππος πιστεύουσιν, ἀλλὰ τῇ μαρτυρίᾳ Ἰωάννου πείθονται, λέγοντος· „ἰδοὺ, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ" ἢ τῷ ὑπ' Ἀνδρέου εὑρεθέντι Χριστῷ, ἢ τῷ εἰπόντι Ἰησοῦ [4]) τῷ Φιλίππῳ· „ἀκολούθει μοι" ἢ τῷ φάσκοντι Φιλίππῳ· „ὃν ἔγραψε Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται, εὑρήκαμεν, Ἰησοῦν υἱὸν τοῦ Ἰωσὴφ ἀπὸ Ναζαρέτ. Οὗτοι δὲ „ἐπίστευσαν [5]) εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει" καὶ σημεῖα πιστεύουσιν, οὐκ εἰς αὐτὸν, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευσεν ἑαυτὸν αὐτοῖς, πάντας γινώσκων, καὶ μὴ χρείαν ἔχων, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ ἀνθρώπου, τῷ γινώσκειν τί ἐστιν ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων.

29. Τῷ δέ· „οὐ χρείαν [6]) εἶχεν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ

---

[1]) Matth. VII, 14.

[2]) Matth. IX, 11., ubi edd. N. T. ἀπὸ ἀνατολῶν exhibent. — Ev. Joann. XIV, 2.

[3]) Ev. Joann. I, 40. 41. 42. et seqq. — 36. — 44. 46.

[4]) Ed. Huet. ἢ τῷ εἰπόντι τῷ Φιλίππῳ Ἰησοῦ.

[5]) Ev. Joann. II, 23. 24. 25.

[6]) Ev. Joann. II, 25.

περὶ ἀνθρώπου·" εὐκαίρως χρηστέον εἰς παράστασιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ δυναμένου θεωρεῖν περὶ ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων, καὶ μηδαμῶς μαρτυρίου δεῖσθαι τοῦ ἀπό τινος. Τὸ δέ· „οὐ χρείαν εἶχεν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ ἀνθρώπου·" ἀντιδιασταλτέον πρὸς τό· οὐ χρείαν ἔχει, ἵνα μαρτυρήσῃ περί τινος. Εἰ μὲν γὰρ τό· „ἀνθρώπου·" λαμβανόμενον[1]) ἐπὶ παντὸς τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἢ παντὸς λογικοῦ, οὐ χρείαν ἕξει, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ αὐτοῦ, περὶ οὐδήποτε[2]) τῶν λογικῶν, ἀφ' ἑαυτοῦ γινώσκων τοὺς πάντας κατὰ τὴν δεδομένην αὐτῷ δύναμιν ἀπὸ τοῦ πατρός. Εἰ δὲ τό· „ἀνθρώπου·" τηρήσαιμεν ὑπὸ τοῦ θνητοῦ λογικοῦ ζωουμένου,[3]) ὁ μέν τις ἐρεῖ χρείαν ἔχειν αὐτὸν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ τῶν ὑπὲρ τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲ ἀρκοῦντα ὁμοίως τοῖς ἀνθρωπίνοις γινώσκειν καὶ τὰ περὶ ἐκείνων. Ἄλλος δέ τίς φησι, τὸν κενώσαντα ἑαυτὸν μὴ χρείαν ἔχειν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ ἀνθρώπου, χρείαν δὲ ἔχειν περὶ τῶν κρειττόνων ἢ κατὰ ἄνθρωπον.

30. Καὶ τοῦτο δὲ ζητητέον, πόσα σημεῖα αὐτοῦ θεωροῦντες οἱ πολλοὶ ἐπίστευον εἰς αὐτόν· οὐ γὰρ ἀναγέγραπται σημεῖα πεποιηκέναι ἐν Ἱεροσολύμοις, εἰ μὴ ἄρα γεγένηται μὲν σημεῖα, οὐκ ἀναγέγραπται δέ· σκό-

---

[1]) Huet. ad marg.: „scribas λαμβάνομεν." Idem in notis (quae R. quoque affert) haec habet: „Ferrar. legit λαμβάνομεν, quod mihi probatur." — Qua emendatione omnino non opus est.

[2]) Cod. Bodl. περὶ αὐτοῦ, περὶ οὐδήποτε κ. τ. λ. Cod Reg. (H. in textu, in notis: quod mendi mihi valde suspectum est) περὶ αὐτοῦ, τοῦ περὶ οὐδήποτε κ. τ. λ. Forte legendum περὶ ἀνθρώπου, καὶ περὶ οὐδήποτε κ. τ. λ. R. — Salva profecto est lectio Cod. Bodlej. et contextae orationi bene accommodata. Verba enim περὶ οὐδήποτε κ. τ. λ. appositionis loco inservire orationi nemo non videt

[3]) Cod. Bodlej. ζωουμένου, Reg. (quem H. sequitur) ζώου μόνον. R.

πει δὲ, εἰ δυνατὸν εἰς σημεῖα λογισθῆναι τὸ πεποιηκέναι φραγέλλιον ἐκ σχοινίων, καὶ πάντας ἐκβεβληκέναι τοῦ ἱεροῦ, τά τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ τῶν κολλυβιστῶν τὰ κέρματα ἐκκεχυκέναι, καὶ τὰς τραπέζας ἀνατετραφέναι.[1]) Πρὸς μέντοι γε τοὺς ὑπονοήσαντας ἂν περὶ μόνων ἀνθρώπων μὴ χρείαν ἔχειν αὐτὸν μαρτύρων, λέγει ὅτι δύο αὐτῷ ὁ Εὐαγγελιστὴς μεμαρτύρηκε, τό τε γινώσκειν πάντας, καὶ τὸ μὴ χρείαν ἔχειν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ ἀνθρώπου. Εἰ γὰρ πάντας ἐγίνωσκεν, οὐ μόνον ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὲρ τὸν ἄνθρωπον ἐγίνωσκε, καὶ πάντας τοὺς ἔξω τοιούτων σωμάτων· ἐγίνωσκέ τε τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἅτε μείζων τυγχάνων τῶν ἐν τῷ προφητεύειν ἐλεγχόντων * * καὶ κρινόντων,[2]) καὶ τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας εἰς φανερὸν ἀγόντων πάντων ὧν[3]) τὸ πνεῦμα ὑποβάλλει αὐτοῖς. Δύναται δὲ τό· „ἐγίνωσκε[4]) τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ“ λαμβάνεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἐνεργουσῶν δυνάμεων χειρόνων ἢ κρειττόνων ἐν ἀνθρώποις. Εἰ μὲν γὰρ δίδωσί τις τόπον τῷ διαβόλῳ, εἰσέρχεται εἰς αὐτὸν ὁ σατανᾶς, ὥσπερ

---

[1]) Ev. Joann. II, 15. — In praecedentibus, quotiescunque hunc locum pertractaret, semper verb. ἀναστρέφειν in usum vocaverat.

[2]) R. in textu ἐλεγχόντων, * * καὶ κρινόντων καὶ τά κ. τ. λ., in notis: „post ἐλεγχόντων relinquitur in manuscriptis Codd. spatium vacuum.“ — In ed. Huet. nihil spatii vacui relinquitur. Neque omnino opus est ullo additamento. Quodsi tamen accuratius ad lacunam illam respicere quis velit, non male adjici possent verba (coll. I Cor. XIV, 24. 25.): ἄπιστόν τινα ἢ ἰδιώτην, aut simpliciter: ἄπιστόν τινα (εἰσελθόντα), aut denique τοὺς ἀπίστους.

[3]) πάντων ὧν κ. τ. λ. R. nullo jure in notis: „scribendum videtur πάντα ἃ τὸ πνεῦμα κ. τ. λ.“

[4]) Ev. Joann. II, 25.

ἔδωκεν Ἰούδας, τοῦ διαβόλου βεβληκότος[1]) *εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα παραδῷ τὸν Ἰησοῦν· διὸ καὶ μετὰ τὸ ψωμίον*[2]) *εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ σατανᾶς. Εἰ δὲ δίδωσι τόπον τῷ Θεῷ, μακάριος γίνεται· „μακάριος*[3]) *γὰρ οὗ ἐστιν ἀντίληψις αὐτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀνάβασις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ." Γινώσκεις τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὁ γινώσκων πάντα, υἱὲ τοῦ Θεοῦ. Ἤδη δὲ τὴν αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφότος καὶ τοῦ δεκάτου*[4]) *τόμου, ἐνταῦθά που καταπαύσωμεν τὸν λόγον.*[5])

---

[1]) Ed. Huet. *βεβηκότος*. Cfr. Ev. Joann. XIII, 2.

[2]) Ev. Joann. XIII, 27.

[3]) Psalm. LXXXIV, 5. (LXXXIII, 6.), ubi LXX. interpretes haec exhibent: *μακάριος ἀνὴρ οὗ ἐστιν ἀντίληψις παρὰ σοῦ, Κύριε· ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διέθετο.*

[4]) Cod. Bodlejan. habet in textu *δωδεκάτου*, et in margine *δεκάτου*, uti legitur in Codd. Reg. et Barber. R.

[5]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) habet *τὸ βιβλίον* pro *τὸν λόγον*. R.

Typis Fratrum Unger.

